This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HW 2AAV J

37.58 top
Neth. 2173.1
KE989

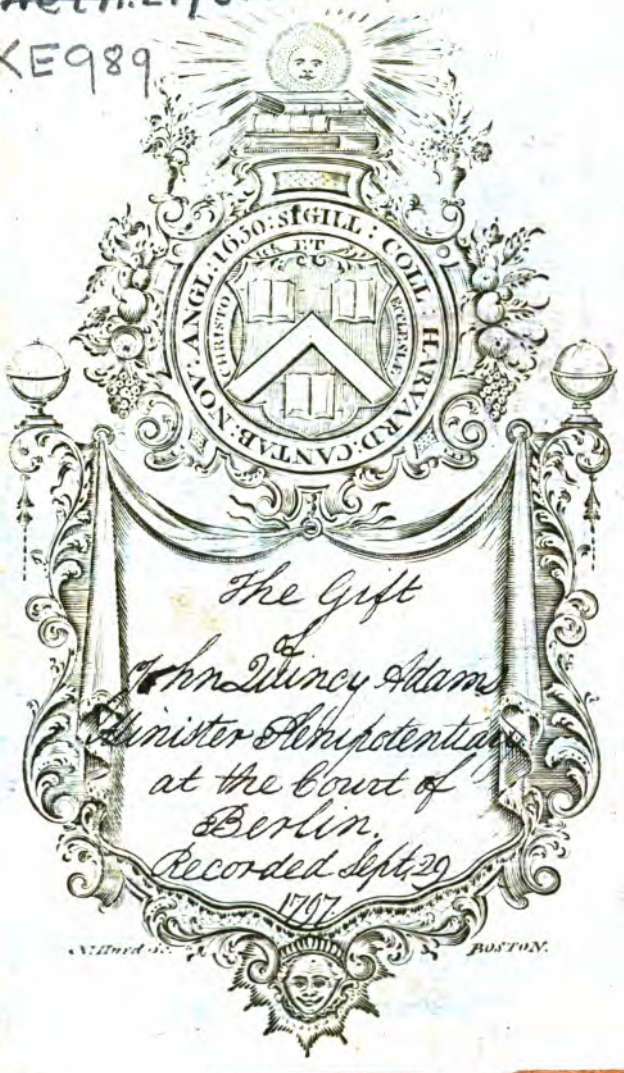

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten en Kaarten opgehelderd.

VYFDE DEEL,

Beginnende, in 't jaar 1529, en eindigende, met de Overdragt der Landen, door Keizer KAREL DEN VYFDEN, aan zynen Zoon, FILIPS, in 't jaar 1555.

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
MDCCLII.
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.

Neth. 2173.1

BERIGT *aan den* LEEZER.

VOlgens de algemeene Verdeeling onzer VADERLANDSCHE HISTORIE, gemaakt in de *Voorrede* voor het *eerſte* Deel, vervat dit *vyfde* het ſlot der *oude* Hiſtorie. Onze meeſte Hiſtorieſchryvers beginnen de *nieuwe*, met het aanvaarden der Regeeringe, door Koning FILIPS DEN TWEEDEN. Wy hebben, hierom, dienſtig geoordeeld, agter dit *vyfde* Deel te voegen een Regiſter op alle de *vyf* Deelen, dat is, op de geheele oude Hiſtorie: waarvan men, vertrouwenwe, altoos, een gemakkelyk gebruik zal konnen maaken. 't Scheen ons ongeraaden, den Leezer het gebruik van een Regiſter, tot na het afdrukken van 't geheele Werk, te onthouden. En wy meenden 'er, hier, de bekwaamſte plaats voor gevonden te hebben, alzo elk zig, ligtelyk, zal konnen te binnen brengen, of hy iet, voor, of onder de Staatſche Regeeringe, in dit, of in een volgend Regiſter, zoeken moet. Ondertuſſchen, heeft het ſamenſtellen van dit Regiſter ons vry wat werks veroorzaakt, en de uitgaave van dit Deel, eene wyle, vertraagt.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Voortgang der Hervorminge, in Duitſchland en hier te Lande.* II. *Holland moet, voor den Keizer, verzegelen. Verlofgeld op 't uitgaand Kooren.* III. *Nieuwe Bede aan Holland. Hollands Schulden. Nieuwe Quohieren van Verpondinge.* IV. *Hooge Watervloed.* V. *De Landvoogdes, Margareet, ſterft. Karel de V. komt in de Nederlanden. Bede aan Holland. Bewilliging in dezelve.* VI. *Vrouw Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, wordt Landvoogdes. Verzegeling in Holland. Beſchuldigingen tegen den Stadhouder.* VII. *Algemeen Plakaat op 't burgerlyk beſtier des Lands. Nieuw Berigtſchrift voor 't Hof. 's Keizers ſtrengheid tegen de Lutherſchen. Hy vertrekt naar Duitſchland.* VIII. *Onderhandeling met de Hanze-Steden. Christiaan de II. valt in Holland. Alkmaar geplonderd. Uiteinde van Chriſtiaan den II.* IX. *Onluſten met Koning Fredrik van Deenemarke.* X. *De Stadhouder vordert, van Holland, voorbetaaling eener ingewilligde Bede. Vloot naar de Ooſtzee toegeruſt. Vrede met Deene-*

marke. XI. *Nieuwe Oorlog met de Ooſterlingen. Watervloed.* XII. *Vrees voor eenen inval in Holland, aan den Stigtſchen kant. Voorzorg hier tegen. 't Gevaar dryft over.* XIII. *Toeruſting te water, tot den Ooſterſchen Oorlog. Misnoegdheid des Stadhouders.* XIV. *Vredehandeling met Chriſtiaan den III. Gerard van Merkere wordt Admiraal. Amſterdams belang by den Ooſterſchen handel. Beſtand.* XV. *Vryheid van Godsdienſt in Duitſchland.* XVI. *Oorſprong der Herdoopeten of Doopsgezinden. Geeſtdryvers onder dezelven.* XVII. *Munſter, door de Herdoopers, overmeeſterd.* XVIII. *Zwaardloopers te Amſterdam. Orde tegen de Herdoopers in Holland.* XIX. *Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig tot Koning van Munſter op. Beweeging te Amſterdam, over de Herdooperye.* XX. *Hongersnood in Munſter. Overgang der Stad. Stellingen van Jan van Leiden. Straf over hem en anderen.* XXI. *Aanſlag der Herdooperen op Leiden. Naaktloopers te Amſterdam. 't Klooſter te Bolswaard ingenomen.* XXII. *Jan van Geelen poogt Amſterdam te bemagtigen. Beleid der onderneeming. De Herdoopers overweldigen den Dam en 't Stadhuis. Zy worden overwonnen en geſtraft.* XXIII. *Ontwerp eener Unie van alle de Nederlanden.* XXIV. *Nieuwe onluſten met Lubek en Deenemarke. De Zond wordt geſlooten. Verlofgeld op 't Koren wederom ingevoerd. Toeruſting ter Zee.* XXV. *Chriſtiaan de III. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. De Gelderſchen in Groningerland. Holland gedreigd.* XXVI. *Karel de V. wordt Heer van Groningen en Drente.* XXVII. *Beden aan*

Hol-

Holland. XXVIII. *Schade van Holland, by de jongste toerusting ter zee.* XXIX. *Aanmerkingen over den uitslag van de onderneemingen des Keizers en des Hertogs van Gelder.* XXX. *Bestand met Deenemarke.*

IN de vier naast verloopen jaaren, hadt de Leer der Hervorminge, onaangezien het Plakaat van Worms, en alle de andere Plakaaten, hier te Lande uitgekomen, in Duitschland en in de Nederlanden, grooten opgang gemaakt. De Keizer, belemmerd met den Kryg tegen Frankryk, was niet in staat geweest, om het Plakaat van Worms behoorlyk ter uitvoeringe te doen brengen. De Leden des Duitschen Ryks, in 't jaar 1523, te Neurenberg byeen gekomen, hadden honderd bezwaarpunten tegen 't Roomsche Hof opgesteld, en begeerd, dat 'er eene vrye Kerkvergadering in Duitschland gehouden wierdt, om hun, deswegen, de noodige voldoening te geeven. Doch de Roomsche Vorsten, sedert, afzonderlyk, te Regensburg vergaderd, namen een Besluit, om het Plakaat van Worms te doen uitvoeren. 't Zelfde vorderde de Keizer, op nieuws, van alle de Leden, te Spiers, in 't jaar 1526, byeen gekomen. Doch hy verwierf meer niet dan een Besluit, by welk hy verzogt werdt, binnen 't jaar, eene Kerkvergadering, in Duitschland, te doen beschryven, in welken tusschentyd, elk zig, in 't stuk van den Godsdienst, zo zou moeten gedraagen, dat hy 't voor God en den

KAREL II. 1529.

I. Voortgang der Hervorminge.

KAREL II. 1529. Keizer, zou konnen verantwoorden (*a*). Eenigen tyd te vooren, hadden de Turken eenen inval in Hongarye gedaan, en Koning *Lodewyk*, die met *Maria*, 's Keizers Zuſter, gehuwd was, zo zeer in 't naauw gebragt, dat hy, met verlangen, naar Duitſche hulpe uitzag. Doch de verſchillen over den Godsdienſt hielden de Duitſche Vorſten verdeeld. De Keizer zag zig buiten ſtaat, om zynen Schoonbroeder by te ſpringen. Ook ſneuvelde Lodewyk, eerlang, in eenen Veldſlag tegen de Turken (*b*). Ondertuſſchen, waren de Boeren, in Zwaaben, in Frankenland, en in verſcheiden' andere oorden van Duitſchland, tegen de Edelluiden, onder welken zy ſtonden, opgeſtaan, verwekkende, ten deele ook onder voorwendſel van Godsdienſt, eenen Kryg, die verſcheiden' jaaren geduurd heeft, en by den naam van *Boerenkryg*, in de Duitſche geſchiedeniſſen, vermaard is (*c*).

Onder den loop deezer onluſten, verſpreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer. Zelfs liet de Landvoogdes Margareet zig, al in 't jaar 1525, verluiden, dat zy eenige misbruiken onder de Geeſtelykheid, waartegen Luther geſchreeven hadt, verbeteren wilde (*d*). Ten deezen einde in Holland gekomen, beval zy den Klooſteren „ niemant den

(*a*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 59, 67, 68, 70. SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 138.

(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 137, 139. P. JOVIUS *Libr.* XXIII. *p.* 26.

(*c*) SLEIDANUS *Libr.* IV. *p.* 104. *& ſeqq. Vide* & PETR. CRINIT. de Bell. Ruſticano *in Collect.* MARQ. FREHER. *Tom.* III. *p.* 233.

(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 14, 17, 20.

„ den Predikdienſt toe te vertrouwen, dan die KAREL IL
„ voorzigtig, verſtandig en van goede zeden 1529.
„ was." Zy verboodt „ het volk, door ver-
„ digtſels, te ergeren." Ook wilde zy „ in
„ de Sermoenen, van Luther noch zyne
„ Leere gewag gemaakt hebben, zo min
„ als van andere Ketters, die hier voortyds
„ geweeſt waren (*e*)." Zy beoogde, door 't verbeteren van eenige misbruiken, den voortgang der nieuwe Leere te ſtuiten. Doch 't gelukte niet. Gantſch Holland, byzonderlyk Delft en Amſterdam, werden, in de Lente des jaars 1527, ten Hove der Landvoogdeſſe, van *Lutheranerye* beſchuldigd. En de Regeering van Amſterdam maakte zig, ſedert, te meer verdagt, doordien zy niet gedoogen wilde, dat haare Poorters, ter oorzaake van zulk eene beſchuldiging, buiten het Graafſchap, te Leuven of elders, in regten betrokken werden; met grond beweerende, dat zulks met haare Privilegien ſtreedt. Doch ten Hove dreef men, *dat alle de Nederlanden maar ééne Provincie waren*, waarom men oordeelde, die van Holland wel in Brabant of in Vlaanderen te mogen dagvaarden (*f*).

Delft en Amſterdam van Ketterye beſchuldigd.

Amſterdam ſtaat zyne Privilegien voor.

Men ziet hieruit, dat de Hervorming, in Holland, van tyd tot tyd, doordrong. Doch zy zou, ongetwyfeld, meer ingang gevonden hebben, zo de Hervormers zelven niet al vroeg oneenig geworden waren. Zwinglius, die de de Hervorming te Zurich in Zwitſerland aangevangen hadt, raakte, omtrent het jaar 1525, in

Oneenigheid onder de Hervormers.

(*e*) Memoriaalb. van SANDELYN. *fol.* 97. *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 97.

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 35, 49, 88, 103.

KAREL II. 1529. in een hevig geſchil met Luther, over de Leer van 's Heeren Avondmaal. Elk hadt zynen aanhang. De Zwitſerſche Steden, die de Hervorming hadden aangenomen, verklaarden zig voor Zwinglius. Zo deeden ook Geneve, Conſtans, en andere nabuurige Plaatſen. Doch in Duitſchland hieldt men 't, in 't algemeen, met Luther. De ontydige yver, met welken, dit geſchil, van de eene en de andere zyde, gedreeven werdt, verbitterde de gemoeden van beiderlei aanhang, en boezemde veelen grooter afkeer van de nieuwe Leere in, dan de Plakaaten, die 'er geduurig tegen uitkwamen, en de ſtrenge ſtraffen, die 'er over geoefend werden (*g*). Dit verſchil en eenige anderen, die 'er ſedert by kwamen, drongen ook door, tot in de Nederlanden.

De Keizer zogt 'er zig van te bedienen, om zyne oogmerken in Duitſchland te bereiken. Op eenen Ryksdag, te Spiers, in Grasmaand des jaars 1529, gehouden, deedt hy beſluiten „ dat het Plakaat van Worms overal ſtand „ grypen zou, daar men 't, tot hiertoe, hadt „ aangenomen. Doch dat men, op alle an„ dere Plaatſen, den Godsdienſt onveranderd „ laaten moeſt, tot dat 'er, in eene algemee„ ne Kerkvergadering, over gehandeld zou „ zyn. De Lutherſche Vorſten zouden on„ dertuſſchen den Godsdienſt, op hunne wy„ ze, mogen doen oefenen; doch de *Sakra„ mentariſſen*, zo noemde men de navolgers „ van Zwinglius, en de *Herdoopers*, eene nieuwe

(*g*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 92.

we gezindheid, van welke wy in 't gevolg zullen moeten ſpreeken „ zouden van deeze vry- KAREL II. 1529.
„ heid uitgeſlooten blyven. Zelfs wilde men „ de laatſtgemelden, met de dood, geſtraft „ hebben." De Keurvorſten van Saxen en Brandenburg, de Hertogen van Lunenburg, de Landgraaf van Heſſen, de Vorſt van Anhalt en veertien voornaame Duitſche Steden, beſpeurende, dat de Keizer de Hervormden onderling zogt te verdeelen, om hen naderhand te ligter onder de knie te krygen, *proteſteerden* openlyk tegen dit Beſluit (*b*), zig, van hetzelve, op eene algemeene Kerkvergadering, beroepende. Naar dit *Proteſt*, is hun en allen Hervormden, ſedert, de naam van *Proteſtanten* bygebleeven. De Keizer was zeer te onvrede over dit Proteſt (*i*). Het gaf hem, veelligt, gelegenheid, tot eene vernieuwing der voorige ſtrenge Plakaaten, hier te Lande. In Wynmaand, kwam 'er in Holland een in 't licht, by welk, de hardnekkige Ketters, de mans ten zwaarde, en de vrouwen *tot de put*, dat is, om leevende in de aarde gedolven te worden, veroordeeld werden. *Relapſen*, of zulken, die, eerſt tot den Roomſchen Godsdienſt te rug gekeerd zynde, andermaal afgevallen waren, werden, zonder genade, ten vuure gedoemd (*k*).

Oorſprong van den naam van *Proteſtanten*.

Streng Plakaat, in Holland uitgekomen.

De Kamerykſche Vrede hadt den Keizer zo dra de handen niet ruimer gelaaten dan te vooren, of hy beſloot, zig in perſoon naar Duitſch-

(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 151.
(*i*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 91. HEISS Hiſt. de l'Empire *Tom.* I. *p.* 359, 360.
(*k*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 14.

KAREL II. 1530. Duitſchland te begeeven, op eenen Ryksdag, die, in Zomermaand des jaars 1530, te Augsburg gehouden werdt. De Proteſtantſche Vorſten leverden hier hunne Geloofsbelydenis over, die, ſedert, naar de Stad, daar de Ryksdag gehouden werdt, de *Augsburgſche Geloofsbelydenis* genaamd is. De Duitſche Steden, die 't met Zwinglius hielden, gaven eene afzonderlyke Belydenis in, van de andere alleen in 't ſtuk des Avondmaals verſchillende. Doch men kwam, op deezen Ryksdag, tot geen Beſluit. De Keizer gaf een nieuw Plakaat uit, tot ſtaaving van den Roomſchen Godsdienſt (*l*), en om zig te beter tegen de Proteſtanten te ſterken, poogde hy de Keurvorſten te doen ſamenroepen, om zynen Broeder, *Ferdinand*, tot Roomſch-Koning, te doen verkiezen. De Keurvorſt van Saxen, zig hier openlyk tegen kantende, riep de andere Proteſtantſche Vorſten en Steden te Smalkalde byeen, alwaar, in Wintermaand, een verdedigend Verbond geſlooten werdt, tegen elk, die hun, om den Godsdienſt, eenig geweld zou aandoen (*m*). Zy konden egter niet verhinderen, dat Ferdinand, in Louwmaand des volgenden jaars, door de overige Keurvorſten, te Keulen, tot Roomſch-Koning, verkooren werdt; doch zy weigerden hem in die waardigheid te erkennen (*n*).

Augsburgſche Geloofsbelydenis.

Verbond van Smalkalde.

II. Voor dat de Keizer naar Duitſchland vertrok, waren 'er, uit zynen naam, in de Neder-

Den Staaten van

(*l*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 101, 102, 107. SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 172.
(*m*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 188.
(*n*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 191.

derlanden, met naame in Holland, wederom Beden gedaan, waarſchynlyk, om, uit dezelven, een gedeelte der koſten zyner reize te vinden. De Graaf van Hoogſtraaten, de Staaten, in Sprokkelmaand, te Utrecht, beſchreeven hebbende, begeerde, dat zy den Keizer hunne zegels leenen zouden, om, voor de negen termynen der ingewilligde Bede van honderdduizend Kroonen, die nog niet verſcheenen waren, Renten te verzegelen, tegen den penning zeſtien, ten laſte van den Keizer, die de Renten jaarlyks voldoen, en de Hoofdſom, met het gene van de Bede, van tyd tot tyd, inkomen moeſt, wederom loſſen zou. Voorts verzogt hy voorbetaaling van de helft der Bede van tagtigduizend guldens, tot volmaaking der Sterkte te Utrecht, ingewilligd. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en Leiden bewilligden terſtond, in beide deeze punten. Doch Delft, Amſterdam en Gouda wilden de belaſting op 't uitgaand Oosterſch Kooren vooraf afgeſchaft hebben. De Stadhouder gaf hier ſlegts goede hoop; doch geene verzekering van. De drie Steden moesten hiermede te vrede zyn. Gouda liet zig eerſt overhaalen, om met de andere Leden te ſtemmen: toen Delft, en eindelyk ook Amſterdam. De Steden verzuimden egter niet, dit gantſche jaar, ten Hove, te dringen op de affchaffing van 't *Congie-* of *Verlofgeld* op 't Kooren. Zy vereerden den Stadhouder een geſchilderd glas, in de Kerke te Hoogſtraaten, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks, rykelyke geſchenken. Doch ziende,

KAREL II. 1530.

Holland wordt eene verzegeling voor den Keizer afgevorderd.

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt afgeſchaft.

KAREL II. 1530. dat zy weinig vorderden, beſlooten zy's Keizers komſt af te wagten, die, in 't volgend jaar, in de Nederlanden gekomen, den Hollanderen verlof gaf, om 't uitheemſch Kooren, gelyk van ouds, vryelyk, uit de Maaze en 't Vlie, te mogen vervoeren (o). Doch wy zullen hiervan, in 't gevolg, nog nader ſpreeken moeten.

III. Nieuwe Bede aan Holland.

Terwyl deeze handeling duurde, werden de Staaten van Holland, tegen den eenentwintigſten van Oogſtmaand, te Geertruidenberg, beſchreeven. De Stadhouder vertoonde hun hier „ hoe veele dienſten hy Holland gedaan „ hadt, door het bemagtigen van Friesland „ en beide de Stigten; doch te gelyk, dat hy „ zig zelf, hierdoor, in zwaare ſchulden hadt „ geſteken, ten behoeve des Keizers; dat de „ Ruiters, te Deventer, nog onbetaald waren, en dat hy geen middel wiſt, om hun „ te voldoen, zo de Staaten geene drieduizend ponden van veertig grooten 's jaars, „ tegen den penning zeſtien, onder de gewoone verzekeringen, voor den Keizer verzegelden: dat Amſterdam hiervan een zesde „ deel zegelen moeſt, en dat men de koopers „ buiten Holland vinden zou." Hy voegde 'er by „ dat het te dugten ware, dat de Ruiters in Holland zouden komen *gaarden* of 't „ platte Land afloopen, zo men hun geene „ ſpoedige voldoening gave." De Afgevaardigden, verſlag van deeze Bede, op eene Dagvaart in den Haage, gedaan hebbende, vonden

(o) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 136, 137, 142, 165, 166, 172, 239, 240.

den de Leden zeer ongenegen, om in dezelve te bewilligen. Zy verklaarden eenpaariglyk „ dat het hun ongeraaden ſcheen, verzegelingen te doen, op toekomende Beden, „ die zy vreesden, dat geduurig verhoogd „ zouden worden, om de Renten te vinden, „ terwyl men hun, met de Hoofdſom, bezwaard zou laaten." De Gemagtigden der Landvoogdeſſe, die hier tegenwoordig waren, antwoordden „ dat de andere Nederlanden in eene buitengewoone Bede bewilligd „ hadden, om den Keizer uit zyne ſchulden „ te helpen; doch dat men Holland ſlegts eene verzegeling afvergde, om 't Land minſt „ te bezwaaren: wilden de Staaten hierin niet „ bewilligen; zy hadden te dugten, dat men „ hen boven ontbieden zou, daar hun zwaarer laſt dan zy verwagten konden, zou worden opgelegd." De Staaten, verſtoord over deeze bedreiging, ſpraken, op hunne beurt, ook uit de borſt. Dordrecht, Haarlem en Delft hadden, te vooren al, voorgeſlaagen, dat de Keizer, ſchulden hebbende, zyne Domeinen in Holland behoorden te belaſten. Doch anderen hadden hiertegen ingebragt, dat hy zig minder aan zyn Graafſchap zou laaten gelegen zyn, als hy 'er geene Domeinen hadt. Nu antwoordden de Staaten eenpaariglyk „ dat de Keizer nog in geen' „ grooten nood was, zo lang hy zyne Domeinen niet belaſten wilde; dat men hun wel „ veel kon afeiſchen, doch dat daar redelyk „ weigeren tegen ſtondt; dat men, hen boven „ beſchryvende, niets vorderen, en groote „ koſten veroorzaaken zou; dat zy ſchriftelyke

KAREL V. 1530.

Hevige woorden hierover met de Gemagtigden der Landvoogdeſſe.

KAREL II. 1530. „ke belofte hadden, dat men hun geene nieu„we Bede, tot betaaling van Knegten, op„bouwing van Sterkten, en diergelyke on„koſten van den voorigen Kryg meer doen „zou." 't Slot was, dat zy niet bewilligen zouden, zo men hun, vooraf, geene Brieven toonde, vervattende de voorwaarden, op welken deeze Bede gedaan werdt.

Hollands ſchulden. De Staaten hadden groote reden, om weigerig te zyn. Zy waren reeds met vyfhonderdduizend ponden belaſt, die de Keizer, tegen zyne beloften, niet loſte. Ook vreesden zy, met grond, dat hun voorbetaaling eener ingewilligde Bede zou afgevergd worden, insgelyks tegen beloften, uit 's Keizers naam, aan hun gedaan. Hier kwam nog by, dat de Keizerlyke Gemagtigden, ſedert eenigen tyd, bezig geweeſt waren, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge te maaken, 't welk zy vreesden, tot belaſting van 't Gemeen, te zullen ſtrekken; ſchoon de Landvoogdes verklaard hadt, dat het enkelyk geſchiedde, om Delft en anderen Steden, die klaagden, dat zy te hoog in de Schildtalen ſtonden, zo wel als veelen Dorpen verligting toe te brengen. Doch de uitvoering van dit ontwerp bleef ſteeken. De Staaten bleeven niet by hunne weigering. In Slagtmaand, te Mechelen beſchreeven zynde, werden hun zulke beloften gedaan, dat zy in de geëiſchte Bede bewilligden. Amſterdam alleen, boven de andere Steden zwaar belaſt met 's Keizers ſchulden, bleef nog weigerig, tot den laatſten van Wintermaand, wanneer deeze Stad, nevens de andere Leden, tot de verzegeling ſtemde.

Ontwerp, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge op te ſtellen.

Ten

Ten zelfden dage, werdt de gevreesde voor- betaaling eener ingewilligde Bede gevorderd, waartoe de Staaten, die 'er zig reeds toe bereid hadden, in Louwmaand daaraan, beflooten (*p*). KAREL II. 1530.

IV. Hooge Watervloed.

Een ſterke Storm uit den Noordweſten hadt, op den vyfden van Slagtmaand, het zeewater zo hoog doen ryzen, dat het, in Holland en in Zeeland, over de dyken liep, en eene geweldige ſchade veroorzaakte. Gantſch Zeeland vloeide genoegzaam onder. Menſchen en Beeſten ſmoorden, by menigten, in 't water. En veele luiden van vermogen, die 't leeven nog behielden, vervielen tot de diepſte armoede (*q*). De Afgevaardigden van Holland ter Dagvaart te Mechelen bevonden zig, 's daags na deezen vloed, op de reize derwaards te Breda, werwaards zy zig vervoegd hadden, om den Graave van Naſſau, hunnen geweezen Stadhouder, te begroeten, *met ydele handen*, dat is, zonder geſchenk. Zy werden beleefdelyk ontvangen, en ter maaltyd genoodigd. Doch de tyding der overſtrooming deedt hen hunne reis naar boven verhaaſten (*r*). De zaailanden, in Vlaanderen, in Zeeland, en elders, hadden zo veel door deezen watervloed geleeden, dat de uitvoer van Graanen, eerſt in Vlaanderen, toen in Brabant, en eerlang ook in Zeeland, verbooden werdt. Holland, alwaar, ſedert het heffen van 't verlofgeld, weinig Ooſterſch Kooren kwam,

(*p*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 137, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 147, 148, 150, 151.
(*q*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 426 enz.
(*r*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 144, 146.

KAREL II. 1530. kwam, leedt toen gebrek. Doch de Staaten bragten te weeg, dat de vier naaſt malkanderen gelegen Landen, Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, vryheid kreegen, om malkanderen Graanen toe te voeren, mids dat Holland zynen nabuuren van Boter, Kaas, en ook van Ooſterſch Kooren, indien hiervan eenige voorraad kwam, voorzage (*s*).

V. De Landvoogdes Margareet van Ooſtenryk, 's Keizers Moeye, die de Nederlanden nu verſcheiden' jaaren wyslyk beſtierd hadt, overleedt te Mechelen, op den zevenentwintigſten van Slagtmaand (*t*). De tyding van haaren dood deedt den Keizer zyne reis herwaards verhaaſten. Hy kwam, nog voor het einde van Louwmaand des volgenden jaars, te Bruſſel aan. De Staaten der Nederlanden kwamen hem, terſtond, in grooten getale, begroeten. De Advokaat van der Goes voerde het woord, voor die van Holland. Hy noemde Karel den V. *Hoogſtgebooren*, *doorlugtigen Vorſt*, *allergenadigſten Heer*, *Roomſch-Keizer*, *altyd vermeerderaar des Ryks* enz. En God vooraf gedankt hebbende, dat hy zyne Majeſteit, voor zo veele gevaaren, bewaard, en behouden herwaards gebragt hadt, betuigde hy, dat Holland, over zyne komſte, ten hoogſten verblyd was. Hy breidde zig, vervolgens, een weinig uit, over de ſchade, die 't Land, door den oorlog en andere rampen, geleeden hadt; doch hy vergat niet, te melden, hoe men, desonaangezien, den Keizer, met rykelyke Be-

De Landvoogdes Margareet ſterſt.

De Keizer komt in de Nederlanden.

1531. en wordt door de Staaten van Holland begroet.

(*s*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 148.
(*t*) LOCRII Chron. Belg. *p.* 597.

Beden, hadt ondersteund; waarvan de Land-voogdes, zeide hy, zo zy nog leefde, getuigenis zou konnen geeven. Hy sloot, met een verzoek, dat de Keizer in Holland wilde komen, en de Onderzaaten van zyn Graafschap, zo wel als die der andere Nederlanden, door zyne tegenwoordigheid, verheugen. De aanspraak, die in 't Nederduitsch geschied was, werdt, door den Keizer, in 't Walsch, beleefdelyk, beantwoord (*u*). Doch men bevroedde ligtelyk, dat hy niet gekomen was zonder voorneemen om nieuwe Beden aan de Landen te doen. Tegen 't einde van Sprokkelmaand, deedt hy de Staaten van alle de Nederlanden te Brussel beschryven. De Aartsbisschop van Palermo vertoonde hun hier gelykelyk, hoe zeer de Keizer, sedert zyn vertrek uit deeze Landen, in schulden geraakt was, en verzogt, met algemeene woorden, om onderstand. Doch naderhand, de Staaten van ieder Landschap afzonderlyk ontbooden hebbende, eischte hy, van Brabant twaalfhonderdduizend Kroonen: van Holland zeshonderdduizend guldens, te betaalen in zes jaaren. Aan de andere Nederlanden, deedt hy Beden naar evenredigheid. Een derde deezer Bede zou, zeide hy, strekken, tot betaalinge van schulden en lossinge van Renten, een derde, tot betaalinge van 't Krygsvolk, dat hier reeds was, en dat geschikt zou worden, om hier te blyven. Het overig derde deel zou de Keizer, tot onderhoud van zynen staat of tot andere byzondere zaaken, gebrui-

KAREL II. 1531.

Hy doet hun eene Bede van zeshonderdduizend guldens.

(*u*) Mr. AERT VAN DER GOES Regist. *fol.* 153.

KAREL II. 1531. bruiken. De Staaten van Holland, hierop in den Haage beſchreeven, toonden zig, in 't eerſt, zeer ongenegen, om in zo zwaar eene Bede te bewilligen. Men ſloeg voor om, vier jaaren agtereen, tagtigduizend guldens 's jaars op te brengen. Doch dan wilde men verzekering hebben, dat 'er, in dien tyd, geene nieuwe Bede, om den Roomſch-Koning Ferdinand tegen de Turken te onderſteunen, gedaan zou worden, waarvoor men, met reden, bedugt was. Ook wilde men bedingen, dat de Keizer de Renten loſſen zou, die de Staaten, ten zynen laſte, verzegeld hadden. Dit was 't gevoelen van de Edelen en Dordrecht. De eerſten wilden 'er, als 't anders niet zyn kon, nog duizend guldens 's jaars byvoegen. Doch alle de andere Leden wilden van geene nieuwe Beden hooren, voor dat het verlofgeld op 't Kooren afgeſchaft, en eenige andere bezwaarniſſen uit den weg geruimd waren. Ook wilden de Steden bedingen, dat zy haare Vroedſchappen en Veertigen behouden zouden mogen (v), zo lang de Beden liepen. Alle deeze punten werden den Keizerlyken Gemagtigden, Aſſendelft, Mulart en *Sasbout*, ſchriftelyk medegegeven; dieze den Keizer zouden overleveren. De Advokaat, en de Penſionariſſen van Leiden, Amſterdam en Gouda verzelden hen naar boven, en drongen hen daar, om hunne Bezwaarniſſen, die zy voor hadden te verdonkeren, den Keizer in handen te ſtellen. De Advokaat en de Hollandſche Penſionariſſen ſpraken 'er hem toen

Bedenkingen der Staaten over dezelve.

(v) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 363. IV. *Deel*, *bl.* 296, 349.

toen zelfs over. De Keizer begeerde, dat men eerſt in zyne Bede bewilligen zou, en beloofde, daarna, in Holland te zullen komen, om op alles te voorzien. Men vertoonde hem, dat Holland veel leedt, door de meeſte bezwaarniſſen, over welken men klaagde, en dat het niet genoeg was, in eenige Keizerlyke Bede bewilligd te hebben, als men, ondertuſſchen, door verloop van neering, door overſtroomingen en andere zwaarigheden, ſchier buiten ſtaat geraakt was, omze te konnen opbrengen. *De Hollanders*, beſlootenze, *behooren zyner Majeſteit toe met lyf en goed; doch zy konnen niet meer inwilligen, dan hun vermogen toelaat te voldoen.* „ Gelooft my, hernam „ toen de Keizer, ik zal in alles zo eerlyk „ voorzien, dat gy reden hebben zult, om „ vergenoegd te zyn. Belooft gy iets, dat „ gy niet betaalen kont, ik zal 't u kwytſchelden. Vertrouwt my dit toe, zonder my te „ dringen, om met myne onderzaaten te „ koopmanſchappen. De Hollanders hebben „ zig, in myn afzyn, altoos wel gekweeten. „ Zy zullen 't nog doen, hoop ik." De afgezondenen keerden, met dit beſcheid, te rug naar den Haage. De Staaten toonden zig hier even ongenegen, om 's Keizers eiſch te voldoen. Zyne Gemagtigden hielden hun voor „ dat de Keizer immers, voor zyne bly„ de Inkomſt, ten minſten honderdduizend „ guldens zou hebben konnen eiſchen; dat „ zesmaal honderdduizend guldens, in zes „ jaaren, niet veel meer beliepen, dan 't ge„ ne men, in vier jaaren, boodt, vermeer„ derd met zulk eene buitengewoone Bede,

KAREL II. 1531. Zy handelen 'er over met den Keizer.

KAREL II. 1531. „ die men, met geenen ſchyn, weigeren kon." Zy voegden 'er by „ dat de Keizer, jaarlyks, „ twintigduizend ponden aan loopende Ren„ ten, door 't Land voor hem verzegeld, be„ taalen moeſt, en daarenboven de Bezettin„ gen in 't Stigt onderhouden, tot beveiliging „ van Holland. Ook moeſt hy den Steden, „ die, wegens de loopende Renten, voor „ hem in 't verſchot waren, voldoen; waar„ om hy, van deeze Bede, weinig zou kon„ nen in handen houden." De Staaten, ſedert, te kennen gegeven hebbende, dat zy, om de gewoone Bede niet te hoog te doen loopen, gezind waren, by wyze van buitengewoone Bede, iets meer in te willigen, werden, tegen den vierentwintigſten van Grasmaand, te Gend beſchreeven, om hun *Conſent* in te brengen. Hier vertoondenze den Keizer, die van de Heeren van Naſſau, Buuren, Bergen en anderen verzeld was, in 't breede „ dat zy, na de dood van Koning „ Filips, onder de minderjaarigheid zyner „ Majeſteit, geweeſt waren in geduurige oor„ logen, door welken, zy zo zeer ten agte„ ren waren geraakt, dat alle de Steden, ten „ tyde van de inhuldiging zyner Majeſteit, „ meer ſchuldig waren dan zy inkomſten had„ den, en ſedert, by elke Bede, agter uit „ waren gegaan; dat zy, naderhand, vooral „ na zyner Majeſteits vertrek naar Spanje, „ insgelyks in oorlog geweeſt waren, en Fries„ land, Utrecht en beide de Stigten onder „ zyner Majeſteits gehoorzaamheid hadden „ gebragt; dat zy, hiertoe, in zuiver geld, „ hadden opgeſchooten zeventienhonderdduizend

Breed vertoog van den ſtaat des Lands.

„ zend guldens, en daarbenevens hun zegel geleend, en zig ten behoeve des Keizers belaſt, met twintigduizend guldens jaarlykſche losrenten tegen den penning zeſtien; dat het Land van Holland, in zig zelf, zo klein en gering was, dat 'er den Keizer geen' dienſt van hebben kon, geevende het minder inkomſten dan de onkoſten, vereiſcht om het in ſtaat te houden, beliepen; dat al het voordeel, welk het Land den Keizer hadt konnen aanbrengen, gekomen was uit den Koophandel en Zeevaart, die de voorige Graaven allen gehandhaafd, en door wydluftige Privilegien aangemoedigd hadden; dat de Koophandel, eenigen tyd herwaards, door de opgekomen' nieuwigheden van Tollen en Verlofgeld op 't Kooren, verjaagd was; dat de Ooſterſche en Weſterſche waaren, buiten deeze Landen om, vervoerd werden; dat hier door verloop in alle Neeringen was gekomen, met naame in de Lakenweevery; dat zyne Majeſteit, terwyl de handel dus gedrukt werdt, weinig verlofgeld ontving en groote ſchade leedt aan zyne Tollen, en vaſt, om zo gering een voordeel, den Koophandel ten Lande uit dreef; dat de jongſte watervloed, de Zeeuwſche zo wel als de Hollandſche, veele ingezetenen van Holland, met naame van Delft en Gouda, tot den bedelzak gebragt hadt; dat uit dit alles ligtelyk was op te maaken, dat het Land thans zyner Majeſteit niet believen kon; dat men egter, betrouwende, dat zyne Majeſteit, volgens zyne beloften, onlangs te Antwerpen gedaan,

KAREL II. 1531.

KAREL II. 1531. Bewilliging in de gevorderde Bede, op veertigduizend guldens na.

„ 't Verlofgeld op 't Kooren affchaffen, en 's „ Lands andere bezwaarniſſen herſtellen zou, „ wel hadt willen bewilligen, in eene gewoon„ lyke Bede van tagtigduizend guldens 's jaars, „ voor den tyd van zes jaaren, welk de hoog„ ſte Bede was, die 't Land immer toegeſtaan hadt; en nog in eene buitengewoone „ Bede van tagtigduizend guldens eens, te be„ taalen in de vier laatſte jaaren, bedraagen„ de ſamen, op veertigduizend guldens na, „ zo veel als zyne Majeſteit geëiſcht hadt: „ mids dat, uit deeze penningen, betaald „ wierden de loopende Renten, en dat men 'er „ twintigduizend guldens van gebruikte, om „ eene Rente van duizend Filips guldens 's „ jaars te loſſen; en mids dat de Beden daar„ enboven dienden, om de Knegten, die in „ 't Stigt lagen, te betaalen: en zo 't, on„ verhoopt, na 't vertrek zyner Majeſteit, „ oorlog worden mogt, zouden deeze pen„ ningen daartoe ook moeten gebruikt wor„ den." Ten beſluite, werdt nogmaals herhaald, dat men vertrouwde, dat de Keizer de bekende bezwaarniſſen zou afdoen, alzo 't Land anders de ingewilligde Beden niet zou konnen opbrengen. Ook verzogt men, dat hy, al hadt men nu, tegen de aloude gewoonte, buiten de paalen van het Graaffchap, in eene gewoone Bede bewilligd, egter in Holland komen wilde, alwaar men hem 's Lands armoede van naby zou doen blyken.

De Keizer, zig vergenoegende met dit *Conſent*, antwoordde, by monde van den Aartsbiſſchop van Palermo, „ dat hy den Staaten „ voldoening geeven zou; dat hy de Hollan-

ders

„ ders voor goede Onderzaaten hieldt, die hem wel ondersteund hadden, en derhalven verdienden, dat zy, by hunnen Koophandel en neeringen, bewaard werden: dat hy ook in persoon in Holland komen zou, zo 't zyne zaaken gehengen konden, enz. De Afgevaardigden van Holland bleeven, sedert, ten Hove, om herstelling der bezwaarnissen te bewerken. Zy verzogten de voorspraak der Heeren van Nassau, Buuren, Hoogstraaten, Palermo en eenige anderen. Doch de Leden van den Raad der Geldmiddelen hielden zy verdagt (*w*). Aan Nikolaas Perenot, Heere van Granvelle, en aan *Lodewyk, Heere van Praat*, beloofden zy, erkentelyk te zullen zyn. Ook bekwam de eerste, sedert, een geschenk van vyfhonderd Rynsguldens; doch omtrent Praat, bleef het by woorden. De Staaten wilden tot geen geschenk aan hem verstaan (*x*). KAREL II. 1531.

VI. Vrouw Maria, Koningin van Hongarye, wordt Landvoogdesse.

In den aanvang van Hooimaand, benoemde de Keizer zyne Zuster, Vrouw MARIA, Weduwe van Koning Lodewyk van Hongarye, tot Landvoogdesse der Nederlanden, in de plaats der overleeden' Landvoogdesse, 's Keizers Moeye (*y*). Vrouw Maria was, na 't sneuvelen van haaren Egtgenoot, in 't jaar 1526, heimelyk uit Hongarye ontvlugt (*z*), en herwaards gekomen. De Keizer vertrouwde haar de Landvoogdye toe, alzo zy, boven haare kunne, uitstak, in ervarenis en schranderheid. Zy was

(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163.
(*x*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 167, 169, 170, 172.
(*y*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 165.
(*z*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 111.

KAREL II. 1531. was zelfs in taalen bedreeven, en gezet op Latynſche Schriften. De beroemde Erasmus heeft één zyner Godvrugtige Werken, de *Chriſtelyke Weduwe* genaamd, aan haar opgedraagen. Voorts wordt van haar getuigd, dat zy zeer op de Jagt verſlingerd was; waarom men gewoon was, haar in Jagtgewaad uit te ſchilderen, en met den naam van *Jageres* te vereeren (*a*). In Wynmaand, ſtelde de Keizer orde op den geheimen Raad, die, nevens haar, 't Land regeeren zou, en in welken ook de Leden van den Raad van Staate, waaronder de Vliesheeren waren, toegang zouden hebben. De Raad van Staate beſtondt uit de grootſten van 't Land, en werdt, alleenlyk over de gewigtigſte zaaken, wanneer de Keizer tegenwoordig was, byeen geroepen. In 's Keizers afzyn, plagt de Raad van Staate geen deel te hebben aan de Regeeringe; doch hy vondt nu geraaden hierin verandering te maaken, niet zonder tegenzin der Landvoogdeſſe, die, zo men wil, de Leden des Raads van Staate zelden deedt vergaderen (*b*). Behalven deeze twee Raaden was 'er nog een derde, de Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, die over de Vorſtelyke inkomſten bewind hadt. De Aartsbiſſchop van Palermo bleef Voorzitter in den geheimen Raad. De Graaven van Buuren en Hoogſtraaten waren 'er, onder anderen, Leden van (*c*). Ten zelfden tyde, werdt de Koningin-

(*a*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 42.
(*b*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 113.
(*c*) Groot-Plakaatb. IV, *Deel*, *bl.* 29.

ginne-Weduwe, plegtiglyk, in de Landvoogdye beveſtigd (*d*). KAREL II 1531.

De Staaten van Holland waren, reeds in Hooimaand, ten Hove ontbooden geweeſt, om Vrouw Maria voor algemeene Landvoogdes te erkennen. Doch de Keizer hadt hun, behalven dit, nog iets anders voor te draagen. Hoogſtraaten, hen ten zynen Huize beſchieden hebbende, vergde hun af, uit 's Keizers naam, de verzegeling, by wyze van voorbetaaling, der buitengewoone Bede van tagtigduizend guldens, onlangs ingewilligd; welke penningen de Keizer tot zyne reize naar Duitſchland behoefde. Voorts verklaarde hy, dat men 't eerſte jaar de duizend Filips guldens's jaars niet zou konnen loſſen, ſchoon zulks, by de Acte van 't Conſent, vaſtgeſteld was, alzo de Keizer de penningen, daartoe geſchikt, tot betaalinge der Stigtſche Knegten en andere byzondere onkoſten, noodig hadt. De Afgevaardigden, verſlag in den Haage gedaan hebbende, vonden de Staaten ongezind, om in deeze verzegeling te bewilligen (*e*). Ook is my niet gebleeken, dat zy, ſedert, van gedagten veranderd zyn.

Holland wordt eene verzegeling, by wyze van voorbetaaling, van tagtigduizend guldens afgevorderd.

Wat laater, werdt de Stadhouder van Holland, die 't Gemeen weinig genoegen gaf, door ſommigen, by den Keizer, bedraagen, dat hy den Landzaaten regt weigerde, onnutte luiden in den Raad ſtelde, en zelfs alle de Ampten in Holland aan onbekwaamen weggaf. Men voegde 'er by, dat hy, boven het eerſte

Beſchuldigingen tegen den Stadhouder van Holland.

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 171.
(*e*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 165, 166, 167.

KAREL II. 1531. ſte geſchenk, hem, by 't aanvaarden van 't Stadhouderſchap, in 't jaar 1525, gedaan, den Staaten, in 't jaar 1527, wel zeſtienduizend guldens hadt afgedrongen. Hy kreeg de lugt haaſt van deeze beſchuldigingen, en ſprak 'er, terſtond, den Afgevaardigden der Steden over, die hem eenpaariglyk betuigden „ dat „ zy, over Raaden noch Amptenaars, te klaagen hadden; dat dezelven allen, door de „ Landvoogdeſſe, Margareet, waren aangeſteld, eer hy Stadhouder geworden was, „ uitgenomen *Sandelyn* en Meeſter *Gelein*, beide braave luiden; dat hy ook, na 't eerſte „ geſchenk, niets, tegen hunnen dank, van „ hun genooten hadt; al het welk zy den Keizer verklaaren, of door den Advokaat van „ der Goes doen verklaaren wilden, indien hy „ 't begeerde (*f*)." Doch my is niet gebleeken, dat deeze zaak, ſedert, meer gevolg gehad heeft.

VII. Herſtelling van verſcheiden gebreken in 't burgerlyk beſtier der Nederlanden;

Zeker is 't, ondertuſſchen, dat 'er, 't zy door verzuim des Stadhouders of van anderen, merkelyk verval gekomen was, in 't burgerlyk beſtier zo wel, als in de Regtsoefening deezer Landen. De Munt was, onder anderen, tot eene merkelyke hoogte gereezen, en tuſſchen deeze en eenige nabuurige Landen, werdt een verſchillende voet gevolgd, tot groot agterdeel van den Koophandel (*g*). De Keizer, onder voorwendſel van dit verval te herſtellen, zyn gezag zoekende te veſtigen en te vermeerderen, deedt, in den Zomer deezes jaars, ar-

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 168.
(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 137, 140, 141, 149, 166, 168.

arbeiden aan een algemeen Plakaat, tot ver- Karel II.
betering van deeze en diergelyke gebreken der 1531.
Regeeringe, en te gelyk aan verſcheiden' by-
zonderen, byzondere Landſchappen, met naa-
me ook Holland, betreffende. Der Staaten raad
werdt, over verſcheiden' zaaken, ingenomen
(*b*), en in Wynmaand en vervolgens, kwamen
'er verſcheiden' Keizerlyke Plakaaten uit, den
Nederlanden in 't algemeen, en Holland in't
byzonder, raakende. Het voornaamſte was door een
den zevenden van Wynmaand gedagtekend, algemeen
en beſtondt uit vierenveertig Leden. „ De Plakaat.
„ voorige Plakaaten, tegen de Lutherſchen
„ en andere veroordeelde Sekten, werden 'er
„ in vernieuwd, en de uitvoering derzelven,
„ ten ernſtigſten, aanbevolen. Wegens de
„ Munt, werdt elk geweezen tot eene Or-
„ donnantie, die eerlang ook in 't licht kwam,
„ en zeven bladen druks beſloeg (*i*). Tot her-
„ ſtelling der misſlagen, ſpruitende uit onder-
„ ſcheiden' *Coſtuymen* of Landsgewoonten,
„ werdt allen Officieren en Wethouderen ge-
„ laſt, de byzondere *Coſtuymen* in geſchrift te
„ ſtellen, en der Landvoogdeſſe over te le-
„ veren, binnen zes maanden na de dagteke-
„ ning van 't Plakaat." Men hadt, hierop,
al in 't jaar 1526, ten Hove gedrongen, en
den Keizerlyken Kommiſſaris, Sasbout, be-
noemd, om de Hollandſche Coſtuimen in ge-
ſchrift te brengen. Ook hadden 'er de Staa-
ten in bewilligd, mids het, op 's Keizers kos-
ten,

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 166, 167, 170. *Conf.* F. Stradæ de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 202.
(*i*) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 25.

KAREL II. 1531. ten, geſchiedde (*k*). 't Schynt egter, dat 'er toen niets in gedaan was. „ Niemant, ver-
„ volgt het Plakaat, zou voortaan 't Notaris-
„ ampt mogen bekleeden, dan die, by de Pro-
„ vinciaale Raaden, bevoegd verklaard was.
„ Alle *Monopolien*, dat is, Alleen- of Opkoo-
„ peryen werden verbooden, en de Wethou-
„ ders der Steden kreegen bevel, om een'
„ redelyken prys op de Leevensmiddelen te
„ ſtellen. Bedrieglyke *Banqueroutiers* en der-
„ zelver medeſtanders werden voor *openbaare*
„ *dieven* verklaard, en van de veiligheid der
„ Vryplaatſen deezer Landen verſteken. Voor-
„ vlugtigen, gedaagd zynde en niet verſchy-
„ nende, moeſten ten eeuwigen dage geban-
„ nen worden. Lediggangers en Bedelaars
„ moeſten worden geweerd, uitgezonderd Be-
„ delmonniken, Lazaruſſen, die aan hunne
„ hoeden, mantels, en andere tekens te ken-
„ nen waren, en gevangenen. Eerlyke armen
„ en zieken moeſt men, ten beſte mogelyk,
„ onderhouden. Vreemden mogten, eenen
„ nagt, in de Gaſthuizen, herberg neemen;
„ doch nergens bedelen. In elke Kerſpel-
„ Kerk, zouden *Blokken* geſteld worden, met
„ drie ſleutels geſlooten, om, in dezelven,
„ de heimelyke aalmoeſſen te ontvangen. De
„ inkomſten van alle Godsdienſtige Geſtigten,
„ in elke Plaats, tot onderſteuning der ar-
„ men, opgeregt, moeſten, in eene gemeene
„ beurs, worden gebragt, en toevertrouwd
„ aan de uitdeelinge van eerlyke Perſoonen,
„ door de Wethouders te kiezen; die deezen
dienſt,

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 25, 27.

„ dienſt, om Gods wille, zouden moeten op zig neemen. Zieken, Kraamvrouwen, Vondelingen moeſten, uit deeze Aalmoesſen, onderſteund; arme Kinderen, uit dezelven, ter ſchoole beſteed worden. Priesters en Predikers, by ſtervende menſchen geroepen wordende, waren gehouden, hen tot liefdaadige maakingen te vermaanen. Die van Aalmoeſſen leefde, mogt in geene herbergen gaan, noch verbooden ſpel ſpeelen. Tot voorkoming van dronkenſchap, werdt gelaſt, dat geen Feeſt of Kermis langer dan éénen dag duuren mogt; en dat men niemant dan zyne Bloedverwanten en niet meer dan twintig Perſoonen ter Bruiloft mogt noodigen (*l*). Van Peters en Meters zou men geen geſchenk ontvangen, veel min vorderen mogen. Op buiten-wegen, mogt men geene Herbergen zetten. Die op een' Zon- of heiligen dag gelagen hieldt, of in eene herberg ging drinken, zou zeſtig grooten Vlaams verbeuren. Doodſlagers uit dronkenſchap moeſten, en om dronkenſchap en om doodſlag beide, geſtraft worden. Dronkaarts moeſten uit de Regtbanken en uit de Wet der Steden geweerd en gehouden worden. 't Draagen van gouden en zilveren Lakenen werdt den aanzienlykſten Landzaaten, zelfs Hertogen, Prinſen en Graaven, uitdrukkelyk verbooden. Beneden de voornaame Amptenaars, mogt niemant in ſluweel, ſatyn, of *Cramoiſy* gekleed gaan. Niemant mogt ſluweelen tabbaarden draa-

KAREL II. 1531.

(*l*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 190.

KAREL II 1531. „ draagen, dan die drie, noch ſatynen of damaſten, dan die twee goede paarden onderhieldt. Die een' fluweelen, ſatynen of damaſten paltrok droeg, moeſt ten minſten „ één paard onderhouden. Vrouwen en Kinderen moeſten zig naar den ſtaat der mannen en vaderen ſchikken. Om den handel „ van Paarden in 't Land te houden, werdt „ de uitvoer der Merrien verbooden. Laſteraars van God of de Heiligen moeſten een' „ maand lang te water en te brood gezet, en, „ zo zy 't uit boozen gemoede gedaan hadden, met een' priem door de tong geſteken worden. Ten ſlot, werden de Nederlanden, als onder éénen Vorſt ſtaande, vermaand, goede vriendſchap en nabuurſchap „ met elkanderen te onderhouden; en de geſchillen, die, onverhoopt, ontſtaan mogten, door de Stadhouders der byzondere „ Landſchappen, of door de Landvoogdeſſe, „ in der minne, te laaten afdoen (*m*).

Wy hebben den inhoud van dit Plakaat dus omſtandig ter neder geſteld, om dat men 'er de herkomſt in vindt van verſcheiden' gebruiken, die nog, hier te Lande, ſtand grypen. 't Plakaat zelf wordt, in verſcheiden' byzonderheden, nog onderhouden, en is, veelligt, in verſcheiden' anderen, zonder, in ſommigen ook met reden in onbruik geraakt. 't Vervat verſcheiden' punten, in welken de Staaten van Holland in 't byzonder, al voorlang, verbetering gezogt hadden. Al van 't jaar 1525 af, of eerder, haddenze, by voorbeeld, gepoogd,

(*m*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 413. *Zie ook* Repert. der Plak. van Holland *bl.* 24.

poogd, onkundige Notariſſen te weeren, den eerlyken armen behoorlyk onderhoud te bezorgen, en de bedelaary te ſtuiten; de munt te verbeteren, de *Monopolien* te doen afſchaffen, en de pragt in de kleedinge te bepaalen (*n*). Zelfs haddenze, nog onlangs, ten Hove, ſterk gedrongen, dat het draagen van alle uitheemſche Lakenen verbooden mogt worden (*o*). Doch 't ſchynt, dat de Keizer, om den Engelſchen geen ongenoegen te geeven, hiertoe, niet heeft willen verſtaan. Karel II. 1531.

't Plakaat, van welk wy ſpreeken, werdt den algemeenen Staaten, nevens een ander, van inhoud als dat, welk, in 't jaar 1529, te gen de Lutherſchen, uitgegeven was, in 's Keizers tegenwoordigheid, te Bruſſel, voorgelezen. Terſtond daarop, beval zyne Majeſteit de uitvoering van de Plakaaten, met naame van dat tegen de Lutherſchen, den Staaten aan. Hy voegde 'er by, *dat hy een vyand zyn zou van zynen eigen' Vader, Moeder, Broeder of Zuſter, indien zy Lutherſch waren.* Vervolgens, nam hy afſcheid van de Staaten (*p*); doch hy bleef nog in de Nederlanden, tot den zeventienden van Louwmaand des volgenden jaars, wanneer hy, van Bruſſel, naar Duitſchland vertrok (*q*). Hy kwam egter niet in Holland, gelyk men verwagt hadt. Strengheid des Keizers tegen de Lutherſchen. Hy vertrekt wederom naar Duitſchland.

De bezwaarniſſen van Holland, immers de voornaamſten, werden eerlang herſteld, en des-

we-

(*n*) Mr. van Aert der Goes Regiſt. *bl.* 2, 6, 7, 10, 16, 17, 20, 26, 32, 40, 45, 47, 53, 56, 57, 63, 103, 104, 105, 106. Repert. der Plak. *bl.* 21, 26.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 167.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 171.
(*q*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 175.

KAREL II. 1531. wege byzondere Plakaaten uitgegeven. Wy hebben (r) reeds aangetekend, dat het verlofgeld op 't uitgaand Kooren, ten deezen tyde, afgeſchaft werdt. Ook werden de Brouweryen en andere Steden-Neeringen, ten platten Lande, verbooden (s): waarop de Steden, al ſedert eenige jaaren, hadden gedrongen (t). In meer andere opzigten, gaf men haar ook genoegen (u). Eenige zwaarigheden, tegen 't algemeen Plakaat, door haar, ingebragt, betreffende de vaſtſtelling van den prys der Leevensmiddelen, 't verbod van uitvoer van Merriepaarden, en 't weeren van Bedelaary, werden, door den Raad des Keizers, ter haarer voldoening opgeloſt (v).

Nieuw Berigtſchrift van 't Hof.

Voor 't uitgaan van 't algemeen Plakaat, hadt de Keizer het Hof van Holland ook doen voorzien van een nieuw * Berigtſchrift: 't welk, geſchikt naar dat van den jaare 1462, door Karel, Graave van Charolois, uit den naam van Hertoge Filips, zynen Vader, gegeven, nog meer zaaken voor 't Hof trok, dan te vooren geſchied was. De Hollandſche Graaven, met naame die uit de Huizen van Bourgondie en Ooſtenryk, hadden reeds verſcheiden' poogingen gedaan, om zaaken, die, voor de byzondere Regtbanken, zo ten platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten geweezen te worden, by § Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun af-

* *Inſtructie.*

Aanmerkingen, over de veranderingen, in de Regtspleeging.

§ *Appel.*

(r) *Bl.* 10.
(s) Repert. der Plakaat. *bl.* 22.
(t) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 16, 126, 165.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 172, 176, 177, 180, 182.
(v) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 174.

afhingen, te doen brengen. Zelfs hadden zy, den byzonderen Regtbanken verſcheiden' zaaken weeten te onttrekken, dezelven brengende voor deeze Geregtshoven, ſchoonze, van ouds, niet tot de Graaflyke, met uitſluiting van alle andere Vierſchaar, plagten te behooren. Volgens de oude gewoonten en voorregten, behieldt de Graaf aan zig alleen, te vonniſſen over moord, moordbrand, vrouwenkragt, kerkroof, gewapenden opſtand tegen zynen perſoon en eenige diergelyke of mindere misdaaden, welken de Graaven, hier meer daar minder, den gewoonlyken Regtbanken onttrokken (*w*). De overige zaaken, van welk eene natuure ook, werden, voor de mindere Regtbanken, geeſtelyken en weereldlyken, afgedaan. Voor de laatſten, inzonderheid, naar zeer eenvoudige voorſchriften, gepaſt op de byzondere gevallen; by welken den Schout of Baljuw zyn eiſch, den Regteren hun vonnis, byna woordelyk, in den mond gelegd werdt (*x*). Doch het invoeren der Franſche Regtspleeging, ten tyde der Hertogen Filips en Karel van Bourgondie, ſtrekte niet ſlegts om de Regtsgedingen langwyliger, koſtbaarer en meer ingewikkeld te maaken; maar vooral ook, om den Graaflyken Geregtshoven, en gevolgelyk den Graaven zelven, grooter gezag over de Regtsoefening te bezorgen. 't Hof van Holland, Zeeland en Fries-

KAREL II. 1531.

(*w*) *Zie*, onder anderen, Handv. van Amſt. *bl.* 9. en voorſt DE REMER Beſchr. van 's Graavenh. I. *Deel*, *bl.* 169. II. *Deel*, *bl.* 305, 307.

(*x*) *Zie* de Formul. *by* VAN DER EIK, Handv. van Zuidh. *bl.* 205. *enz.* Keuren van Oudew. *bl.* 585. ORLERS Leyden, *bl.* 37. MATTHÆUS de Jure Gladii *p.* 637. en elders.

KAREL II. 1531. Friesland kreeg, in 't jaar 1462, magt, om kennis te neemen van zaaken, die 's Graaven Hoogheid, Vryheden, Regten, Domeinen, Munten en Amptenaars betroffen: waartoe, door den tyd, geweldig veel gebragt werdt. Ook nam het Hof toen kennis van Privilegien, aan vreemden gegeven (*y*). Doch by het Berigtſchrift, welk het Hof nu verkreeg, werdt deszelfs magt meer uitgebreid. Het mogt, voortaan, niet ſlegts over Privilegien van vreemden, maar ook over Privilegien van Onderzaaten oordeelen; en *Coſtumen*, gewoonten, keuren en herkomen deugdelyk of ondeugdelyk verklaaren: ook van geſchillen en onluſten tuſſchen Steden en Landſtreeken kennis neemen (*z*): waaruit ligtelyk op te maaken is, hoe zeer een Hof, welk zo veel gezags kreeg, of liever, hoe zeer de Graaf, van wien het afhing, door den tyd, gedugt moeſt worden by de Landzaaten en by de Staaten zelven: die, voorheen, by Privilegie verkreegen hebbende, dat zelfs der Baljuwen Vierſchaaren niet geſpannen mogten worden, met zulken, die *des Baljuws Knaapen* waren, of van hem afhingen (*a*); nu gedoogen moesten, dat een hoog Geregtshof, welk zelfs over hunne voorregten en herkomen ſtondt te oordeelen, geheellyk beſtondt uit Raaden, die, door den Graave, werden aangeſteld. Doch hoe zy zig, nu en dan, tegen deeze lastige nieuwigheden of derzelver gevolgen, verzet hebben, zullen wy, hierna, aantekenen. On-

(*y*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 640.
(*z*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 706.
(*a*) Handv. van 1346 *in 't* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 713.

Ondertuſſchen, is het, ten hoogſten, waar- KAREL II.
ſchynlyk, dat het trekken van veele nieuwe 1531
zaaken, tot de hooge Graafſyke Geregtsho-
ven, in de Nederlanden, naderhand, aanlei-
ding gegeven heeft, tot het opregten van
byzondere Regtbanken, met naame, tot het
opregten van den Raad der Beroerten, in den
jaare 1567, die den opſtand dier tyden ſterk
heeft aangezet.

VIII. Vrugte-looze onderhandling met de Wendſche of Hanze-Steden.

Maar onder 't herſtellen der waare of voor-
gewende gebreken in 's Lands Regeering en
Regtsoefening, werdt Holland, uit het Oos-
ten, met nieuwe onluſten, gedreigd. Wy
hebben te vooren (*b*) gemeld, dat het verblyf
in de Nederlanden van Chriſtiaan den II,
verdreeven Koning van Zweeden en Deene-
marke, de Hollanders hadt ingewikkeld, in
merkelyke moeilykheid, met de zes Hanze-
of Wendſche Steden, die, in 't jaar 1525,
met een tweejaarig Beſtand, waren geëin-
digd, binnen welken tyd, men elkanderen de
ſchade, wederzyds geleeden, zou vergoeden.
De Dagvaart, die, ten deezen einde, in 't
jaar 1528, te Keulen gehouden zou worden,
hadt egter geen' voortgang gehad. Men ſprak,
ſedert, wederom van te Keulen byeen te ko-
men; doch hier kwam even weinig van. Ein-
delyk, was 'er, tegen den eerſten van Hooi-
maand des jaars 1530, door Lubek en de ande-
re Wendſche Steden zelven, eene Dagvaart
te Breemen beſtemd. Doch zy bleeven ag-
terlyk, in 't opgeeven der geleeden' ſchade;
't welk, volgens hunne beloften, voor Paa-
ſchen,

(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 455.

KAREL II. 1531.

schen, hadt moeten geschieden. Men klaagde hier over, in Grasmaand, aan Doktor *Herman Zuiderhuizen*, die de zaaken der Wendsche Steden waarnam in den Haage. De Dagvaart hadt egter voortgang. De Staaten benoemden den Advokaat van der Goes, Meester Joost Bets en Meester Andries Jakobszoon van Naarden, Pensionarissen van Dordrecht en Amsterdam, om dezelve by te woonen. Doch Delft, Leiden en Gouda verklaarden zig tegen deeze reis, oordeelende dat zy, gelyk de Kamerysche, vergeefs zyn zou. Ook bleef Meester Joost t' huis. Hy was gewoon, 't Ampt van den Advokaat, in deszelfs afweezen, waar te neemen (*c*). Doch de Advokaat en Meester Andries vertrokken. Hunne poogingen waren nogtans vrugteloos. Men kwam, te Breemen, tot geen besluit. In 't begin van Herfstmaand deezes jaars 1531, hadt men de afgebroken' onderhandeling wederom hervat (*d*); doch omtrent deezen tyd viel 'er iets voor, 't welk dezelve, t'eenemaal, stremde.

Christiaan de II., zig naar Oostfriesland begeven hebbende,

Christiaan de II, die zig lang in de Nederlanden hadt onthouden, hadt de hoop, om zig in zyn Ryk te herstellen, nog niet t'eenemaal opgegeven. Ten deezen einde, hadt hy, in den aanvang des jaars 1529, wederom, in stilte, eenige Schepen, in Zeeland, gereed doen maaken. Doch de Hollandsche Steden, met naame Dordrecht en Amsterdam, hieruit nieuwe onluften dugtende, hadden, by de de

(*c*) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 117.
(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regist, *bl.* 63, 105, 118, 127, 131, 132, 135, 137, 139, 170.

de Landvoogdes, te wege gebragt, dat deezen ſchepen het uitloopen belet werdt (*e*). Dit ſtremde egter, ſlegts voor eene wyle, 's Konings voorneemen. Hy begaf zig, omtrent deezen tyd, naar Ooſtfriesland, alwaar hy zig, by Graave *Enno*, Zoon van Graave Edzard, die, in 't jaar 1528, overleeden was, zeer gezien wiſt te maaken. Kort na zyne aankomſt, bemiddelde hy een geſchil, tuſſchen Graave Enno en den Graaf van Oldenburg en Delmenhorſt. En in 't jaar 1531, lei hy den twiſt neder, die, tuſſchen Graave Enno en Jonkheer *Baltbazar van Ezens*, ontſtaan, en reeds tot hevige daadelykheden uitgeborſten was. Hy beoogde egter zyn eigen belang in dit vrede maaken, zoekende het Krygsvolk, welk, door Graave Enno en Jonkheer Balthazar, afgedankt was, tot zynen dienſt over te haalen, om met het zelve een' inval in zyne verlooren' Ryken te doen (*f*). De tyding van deezen zynen toeleg veroorzaakte, in Holland, geene kleine bekommering. Men vreesde voor den uitſlag, die, ligtelyk, nadeelig voor 't Land zyn kon. De groote Steden, boven al Amſterdam, hadden, zo wel als eenige Steden van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, Koning Chriſtiaan de Bruidſchat, hem met zyne Gemaalinne beloofd, onder 's Keizers borgtogt, moeten verzekeren. Holland hadt hiervan een' ſchuldbrief gemaakt van vyftig duizend guldens, op welken reeds twintig duizend guldens waren opgebragt, die de Keizer

Karel II. 1531.

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 106.
(*f*) E. Beningha Hiſt. van Ooſtfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* XII. XXIX. XXX. *bl.* 645, 657, 659.

KAREL II. 1531. zer, by eene Akte, den derden van Herfſtmaand des jaars 1523 getekend, beloofd hadt te zullen voldoen. Men was, met reden, bedugt, dat 'er, van deeze ſchuld, niets komen zou, zo 's Konings onderneeming mislukte. Men deedt, hierom, ten Hove, alle weer, om dezelve, door den Keizer, te doen betaalen, en om den verleeden ſchuldbrief wederom in handen te krygen (*g*). Doch alles was vrugteloos. De toeruſtingen van Koning Christiaan hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat Koning Fredrik de Zond, voor alle Hollandſche ſchepen, geſlooten hieldt. Ook hadden de Lubekkers en anderen, verre van de begonne onderhandeling met Holland te willen vervolgen, eenige Schepen in zee gebragt, die al wat hun ontmoette dreigden weg te neemen. Hierop volgde, eerlang, hier te Lande, een verbod van de Vaart naar 't Ooſten, ten minſten by voorraad, en tot dat men betere tydingen krygen zou (*b*). Koning Christiaan, ondertuſſchen, vyfduizend Knegten byeen gebragt hebbende, hadt gebrek aan ſchepen, om welken hy den Keizer, die toen in de Nederlanden was, ſchriftelyk verzogt. Doch hy verwierf hier niets. Zelfs kwam 'er, in Oogſtmaand, een verbod uit aan alle Ingezetenen, om den verdreeven Koning, met ſchepen of op eenige andere wyze, te onderſteunen (*i*). Doch dit verbod deedt hem iets onderneemen, welk de Hollanders by tyds, met eene kleine ſomme gelds, zouden hebben kon-

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 140, 141, 146, 148, 149, 167, 170, 171.
(*b*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 177.
(*i*) VELIUS Hoorn, *bl.* 231, 232.

konnen voorkomen: 't gene nu te laat was. Hy beſloot eenen inval te doen in Holland, welk thans t'eenemaal ontbloot was van Krygsvolk, en op geene vyandlyk heden verdagt. Zyne benden dan verzameld hebbende, rukt hy, omtrent het midden van Herfſtmaand, door Overyſſel en Gelderland, over Kuilenburg, Viane en 't Nederſtigt, in 't hert van Holland, 't platte Land, tot Delft toe, afloopende (1). Eenige Knegten ſtreefden naar den Haage, dien zy ledig van volk vonden, zynde de Ingezetenen naar de naaſte Steden gevlugt, en de Leden des Raads, naar Haarlem en Amſterdam, geweeken. De Koning zelf bleef een' nagt te Ryswyk. De begeerte naar buit hadt zyn Leger, tot meer dan twaalfduizend man, doen aanwaſſen (*k*), van welken, ruim drieduizend, met den Koning aan 't hoofd, naar Alkmaar, welk thans nog onbemuurd lag, trokken, alwaar zy vyf dagen vertoefden, de Stad, in dien tuſſchentyd, zo deerlyk beroovende, dat de Regeering de ſchade, by deeze gelegenheid, geleeden, weinige jaaren laater, op agt of negenduizend guldens begroot heeft (*l*). De woeſte hoop vondt nergens tegenſtand. Men was zelfs bedugt, dat zy de eene of de andere Weſtfrieſche Stad mogten verraſſen: weshalven Hoorn en

Karel II. 1531. onderneemt van daar eenen inval in Holland.

Alkmaar geplonderd.

(*k*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 170.
(*l*) Requeſt aan den Keizer, *by* Boomkamp Alkm. *bl.* 74.

(1) Deeze togt verdient dus byzonderlyk beſchreeven te worden, om dat onze naauwkeurigſte Schryvers zelve bekend hebben, niet te weeten, van waar en op welk eene wyze, deeze Knegten in Holland gekomen zyn. *Zie* Velius *Chron. van Hoorn*, bl. 233.

KAREL II. 1531. en Medenblik, in of omtrent Wynmaand, van hooger hand, gewaarſchuwd werden, om op hunne hoede te zyn, en ſcherpe wagt te houden (*m*). De Keizer, geen volk op de been hebbende, om deeze vyandlykheden, met geweld te keeren, zondt Joris Schenk, Stadhouder van Friesland, naar Holland af, om met Koning Chriſtiaan in onderhandeling te treeden (*n*). Uit een' Brief van Schenk, den vyftienden van Wynmaand deezes jaars, uit Amſterdam, gedagtekend (*o*), beſluit ik, dat hy zig thans daar ter Stede ophieldt. Chriſtiaan de II. wilde 't Land op geene andere voorwaarden ruimen, dan dat men hem de volle vyftigduizend guldens, wegens de Bruidſchat zyner Gemaalinne, voldeedt, en daarenboven twaalf Oorlogſchepen, tot zynen Noordſchen togt, leverde. Schenk en de Hollanders moeſten, gedwongen, hier toe beſluiten. De Koning, den dienſt willende erkennen, dien hem de Hollanders, en die van Amſterdam in 't byzonder, by deeze gelegenheid, deeden, gaf hun, by eenen open Brief, den vyftienden van Wynmaand gedagtekend, verlof, om alomme, in zyne Ryken, welken hy egter nimmer herwon, te mogen handelen (2). Hy ging, met zyn volk, te Medenblik, ſcheep, op den zesentwintigſten dier zelfde maand (*p*).

Hy verlaat het weder.

Een

(*m*) VELIUS Hoorn, *bl.* 232, 233.
(*n*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 170.
(*o*) *By* VELIUS Hoorn, *bl.* 233.
(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 170, 171. VELIUS Hoorn, *bl.* 233, 234.

(2) Zie *Handv. van Amſt.* bl. 88. alwaar deeze Brief, ten onregte, aan Chriſtiaan den III, toegeſchreeven wordt.

Een hevige ſtorm dreef hem op de kuſt van Noorwegen, daar hy, zyne benden ontſcheept en in *Anslo* gelegd hebbende, een ſtreng en langduurig beleg uitſtondt. De Stadhouder van Holland kreeg, in dien tuſſchentyd, vermoeden, dat de Amſterdammers en Waterlanders, onder welken 'er veelen waren, die den verdreeven Koning een goed hert toedroegen, hem ſchepen toeſchikken mogten, of, om den handel meer ſchyns te doen hebben, hunne ſchepen, in zee, door de zynen, laaten neemen. Ernſtig waarſchuwde hy de Regeering van Amſterdam hier tegen, in Hooimaand des jaars 1532. Doch zy verklaarde hiervan geene kennis te hebben, en beloofde 'er zorgvuldig tegen te zullen waaken. Kort hierna, beſloot Koning Chriſtiaan zig over te geeven (*q*). Koning Fredrik deedt hem, eerſt op 't Slot *Zonderburg*, bewaaren. Na dat hy, in 't jaar 1546, afſtand van 't Deenſche Ryk gedaan hadt, werdt hy, op 't Slot *Kallenburg*, gezet; alwaar hy, tot aan zynen dood toe, die, in 't jaar 1559, voorviel, gevangen bleef. Zyne Gemaalin, Izabelle, was, reeds in 't jaar 1526, in Vlaanderen, overleeden (*r*). Chriſtiaan hadt haar, in haar leeven, veel verdriets aangedaan. *Sigbritta*, Moeder van 's Konings byzit, *Duveke* of Duifje, een ſlegt Nederlandſch Vrouwsperſoon, heerſchte, onder oogluiking of goedkeuring des Konings, over de ongelukkige Koninginne (*s*). De Advokaat van der Goes, van haar, onder den naam

Karel II. 1531. 1532. Zyn uiteinde.

(*q*) Mr. Aert van der Goes, Regiſt. *bl.* 183.
(*r*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 414, 430.
(*s*) Pufendorf Inleid. tot de Hiſt. *bl.* 596, 598.

KAREL II. 1532. naam van *Syburch*, gewaagende, noemt haar ook *Boelſcappe van den Coninck van Denemercken* (t).

IX. Onluſt met Koning Fredrik.

Eer 't met Koning Chriſtiaan dus verre verliep, en zelfs al kort na zyn vertrek uit deeze Landen, waren de Hollanders, zynenthalve, in de ongunſt vervallen van Koning Fredrik, die 't hun zeer kwalyk nam, dat zy zynen mededinger, ſchoon huns ondanks, met geld en ſchepen, onderſteund hadden. Lubek en de andere Wendſche Steden, nydig over den Hollandſchen Koophandel in 't Noorden, dien zy, by deeze gelegenheid, gaarne alleen tot zig trekken wilden, ſtyfden Koning Fredrik in zyn ongenoegen. Hy gaf den anderen Nederlanderen vryheid, om in zyn Ryk te komen handelen, terwyl hy, met hulp der Lubekkeren, verſcheiden' Hollandſche Schepen, die de Zond door wilden, wegnam (v). Amſterdam ſchreef, in Sprokkelmaand des jaars 1532, uit den naam der Hollandſche Steden, aan de Regeeringen van Dantzig, Riga en Revel, om te onderzoeken, of men hun aldaar vryen Koophandel gunnen wilde, zo Koning Fredrik en de Lubekkers hun dien mogten blyven verbieden. Dit ſchryven onderſtelt, dat zy middel moeſten weeten, om de Zond of Belt vry te houden; waarvan zy ook, eerlang, hun werk maakten. Dog wat antwoord 'er van de drie Steden kwam, heb ik niet konnen ontdekken. Ook zogt men, met Fredrik, in onderhandeling te komen, en ſloeg, ten dien

(t) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 163.
(v) VELIUS Hoorn, *bl.* 238.

dien einde, eene Byeenkomſt te Hamburg voor, die, den tweeden van Bloeimaand, gehouden zou worden, en op welke ook de Koning van Zweeden en de Lubekkers Gemagtigden zouden zenden. Doch deeze Byeenkomſt werdt, tot in den Zomer, verſchooven, en naar Koppenhage verlegd (*w*). Ondertuſſchen bleef men, hier te Lande, in geduurige bekommering voor eenen Kryg met de Ooſterlingen (*x*). KAREL II. 1532.

X. De Stadhouder vordert voorbetaaling der ingewilligde Bede,

In den aanvang van Bloeimaand, deedt de Stadhouder de Staaten van Holland, in den Haage, beſchryven, om hun voorbetaaling af te vorderen van de buitengewoone Beden, die, in de jaaren 1535 en 1536, eerſt verſchynen zouden. Hy verklaarde, dat de Keizer deeze penningen noodig hadt, om den Staat te vryen van eene ſchuld van vyftig duizend guldens, gemaakt om den Koning van Deenemarke 't Land te doen ruimen. De Staaten waren, in 't eerſt, eenpaarig weigerig, oordeelende, dat men alle de ingewilligde Beden volſtrektelyk behoeven zou, in den aanſtaanden Ooſterſchen Oorlog. De Keizerlyke Gemagtigden bragten hier tegen in, dat de Keizer ook zwaar belaſt was, en, op de gewoone Beden, reeds geld opgenomen hadt, om den Turk tegen te ſtaan. Doch de Staaten lieten zig niet beweegen. De Stadhouder vertoonde hun, in Hooimaand, dat de Keizer nu de Stigtſche Knegten betaalde, gelyk de Staaten begeerd hadden, welke laſt, jaarlyks,

(*w*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 177, 179, 180. Velius Hoorn *bl.* 238, 239.

(*x*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 181, 184.

KAREL II. 1532. lyks, dertienduizend eenhonderd vierendertig ponden beliep, waarom men, zyns oordeels, in de verzogte voorbetaaling, behoorde te bewilligen. Dordrecht, boven andere Steden, ter oorzaake der Privilegien van 't Stapelregt, verpligt aan de Graaflykheid, en daarom doorgaans gereeder dan de anderen, om in de Graaflyke Beden te bewilligen, ſtemde, in Oogſtmaand, tot de voorbetaaling. Doch alle de andere Steden en de Edelen zelfs bleeven weigerig. De Stadhouder, ziende dat de meeſte Leden niet te beweegen waren, verzogt toen, in de plaats van voorbetaaling, eene verzegeling van zeventienhonderd en vyftig ponden jaarlykſche Losrenten: waartoe de meeſte Leden eerlang hunne ſtem gaven, mids men de Koopers vonde buiten Holland, en in allen geval niemant noodzaakte, meer te koopen of op te brengen, dan zyn aandeel, volgens de Schildtalen, beliep. Amſterdam zou op zig zelf zegelen, naar ouder gewoonte. Doch Rotterdam en Alkmaar verklaarden, dat zy thans geenen raad wiſten, om iets op te brengen (y).

en naderhand eene verzegeling.

Gebrek aan Graanen.

Het ſtremmen van den Ooſterſchen handel veroorzaakte, ondertuſſchen, groot gebrek aan Graanen, hier te Lande. In 't midden van den Zomer, goldt het laſt Rogge reeds zesenveertig goudguldens, dat toen een geweldige hooge prys was. En 't zou 'er nog hooger mede geloopen hebben, zo niet de Breemers, van tyd tot tyd, Kooren herwaards ge-

(y) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 179, 181, 182, 183, 184, 185, 188.

gebragt hadden. Daarenboven, lagen 'er vierhonderd Koopvaardyſchepen ſtil, en tienduizend Bootsgezellen, die, met dezelve, naar de Ooſtzee plagten te vaaren, vervielen tot armoede (z). Deeze en diergelyke zwaarigheden deeden de Staaten van Holland verdagt zyn, op kragtdaadige middelen, om de Vaart naar 't Ooſten te herſtellen. Amſterdam ſloeg, al in Bloeimaand, ter Staatsvergaderinge, voor, dat men „ beſlag behoorde te leggen „ op de Ooſterſche goederen, hier te Lande, „ den Ooſterlingen den handel, door alle de „ Nederlanden, verbiedende; dat men vier„ duizend man, op veertig Oorlogſchepen, „ leggen moeſt, om eene Koopvaardyvloot „ van ruim honderd Schepen te beveiligen, „ die de helft meer manſchap dan naar ge„ woonte op moeſten hebben; dat de Steden „ de Oorlogſchepen en 't geſchut moeſten le„ veren; dat de Keizer de helft van de vier„ duizend man moeſt betaalen, en de andere „ helft gevonden worden, uit een inkomend „ Regt van den twintigſten of vyftienden pen„ ning op alle Ooſterſche waaren (a)." Doch deeze voorſlag vondt geen ingang. Alleenlyk werdt 'er beſlag op de Ooſterſche goederen gelegd, ſchoon met weinig vrugt: alzo 'er ſlegts één Kommiſſaris toe was geſteld, die zo dra niet op de eene Plaats begonnen was, of de goederen werden, op de meeſte anderen, vervoerd of verdonkerd (b).

KAREL II. 1532.

Voorſlag van Amſterdam, om veertig Oorlogſchepen naar de Ooſtzee te zenden,

vindt geen' ingang.

Wat laater, leverde Amſterdam en de Wa-

Ander

ter-

(z) VELIUS Hoorn, *bl.* 238, 239.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 180.
(b) VELIUS Hoorn, *bl.* 238.

KAREL II. 1532. terlandſche Steden een ander Ontwerp, ter Dagvaart, over. „ Men moeſt, oordeelden ze „ alle vaart, Weſtwaards zo wel als Ooſt„ waards, verbieden, en zeſtig Oorlogſche„ pen, met agtduizend koppen bemand, in „ zee brengen, om den Ooſterlingen afbreuk „ te doen. De koſten deezer uitruſting moes„ ten, meendenze, voor de helft, door den „ Keizer, voor een vierde, door 't Gemeene „ Land, en voor het overige vierde, door „ den Koophandel, gedraagen worden". Doch de Edelen, die geen belang by den Koophandel hadden, wilden de Koopluiden, met de helft, en den Keizer, met de andere helft van de koſten, belaſten, mids het Land den Keizer, des noods, onderſteunde. Dit ſmaakte ook den meeſten anderen Leden. Men magtigden eenigen uit de Vergaderinge, om met de Landvoogdes, en met den Keizer zelv', op deezen voet, overeen te komen (*c*).

Ontwerp van Amen de Waterſteden.

Ondertuſſchen werdt de Vloot, in weinige dagen, uitgeruſt en in zee gebragt. Elke Zeeſtad leverde haar aandeel: Hoorn, onder anderen, vyf Schepen. De Schouten en Burgemeeſters der Steden monſterden 't Volk (*d*). Men hieldt ook Uitleggers in de zeegaten, die de naaſte Waterſteden waarſchuwen moeſten, voor naderende vyandlyke Schepen. De opgezetenen van Ter Schelling, Texel, en de andere Eilanden kreegen laſt, om geene ſchepen, dan die vrienden toebehoorden, binnen te lootſen, of over de ſtroomen te brengen. Men

Toerusting ter Zee.

(*c*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 181.
(*d*) VELIUS Hoorn, *bl.* 238, 239.

Men zondt *Kruipers* of Verſpieders naar Noorwegen, Koppenhage, Lubek en andere Plaatſen, om op de beweegingen des vyands agt te geeven. Amſterdam waarſchuwde, in de Hoofden, de Schepen, die van 't Weſten kwamen, voor de aanſlagen der Ooſterlingen (*e*). Doch onder 't gebruiken van alle deeze voorzorg, werdt de Vredehandeling egter niet verzuimd. Meeſter *Joos Anezon van der Burgt* en *Gerard Muller van Kampen*, Raaden des Keizers, en *Kornelis Bennink*, uit de Vroedſchap van Amſterdam, toogen, in Zomermaand, naar Koppenhage, alwaar zy Koning Fredrik, die reeds kennis hadt van de toeruſtinge in Holland, genegen vonden, om een Verdrag met hen te ſluiten. Die van Lubek alleen ſtremden den handel, eenigen tyd; doch alzo zy, door de andere Hanze-Steden, werden tegengevallen, werdt de Vrede, eindelyk, getroffen. De Hollanders beloofden Koning Chriſtiaan, die toen in Noorwegen was, geen' onderſtand te zullen doen, en zelfs de vaart, naar Noorwegen, te zullen verbieden. 't Laatſte werdt, door het gevangen neemen van Koning Chriſtiaan, welk kort hierop volgde, onnoodig. Voor 't einde van Hooimaand, kreeg men hier tyding van de geſlooten' Vrede. Zy verwekte eene algemeene vreugde niet ſlegts; maar zo groot eene daaling in de Ooſterſche waaren, dat de Rogge van zesenveertig op twee-entwintig goudguldens en de Teer van vyftig op dertien guldens viel (*f*).

KAREL II. 1532.

Vredehandeling te Koppenhage.

De

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 182.
(*f*) Chron. van Ell. de Veer *fol.* 34.

KAREL II. 1532. De Stadhouder, terſtond hierna, de Staaten, te Utrecht ter Dagvaart beſchreeven hebbende, begeerde, dat het Land alleen de koſten van de uitruſting der Oorlogſchepen en van de bezending naar Koppenhage op zig neemen zou. Zy beliepen, met malkanderen, omtrent vyfduizend guldens. Doch de Staaten wilden alles, tot 's Keizers laſten, laaten, waar uit volgt, dat zy, op deezen voet, met hem en de Landvoogdeſſe, overeen gekomen waren. Alleenlyk toonden zy zig niet ongenegen, om den afgezondenen naar Koppenhage een vrywillig geſchenk te doen (*g*). Hoe dit geſchil verder bemiddeld zy, is my niet gebleeken.

XI. Nieuwe Oorlog met de Ooſterlingen.

Doch de Vrede met Deenemarke en de Hanze-Steden duurde niet lang. De Hollanders hadden naauwlyks hunne Vloot onttakeld, en 't volk afgedankt, of Koning Fredrik, door de Lubekkers opgehitſt, zogt ſtof tot nieuwen twiſt. Doch alzo hy den Nederlandſchen Koophandel niet geheel miſſen kon, poogde hy, met Brabant, Vlaanderen en Zeeland, vrede te houden, en alleen met Holland te breeken. Hy hadt uitgerekend, dat Chriſtiaan de II, dien hy nu in zyne magt hadt, hem, door hulp der Hollanderen, die den verdreeven' Vorſt, geld, ſchepen en geſchut verſchaft hadden, driemaal honderdduizend guldens ſchade hadt toegebragt; van welke ſomme hy van Holland vergoeding vorderde, door een Gezantſchap, alleen ten deezen einde, herwaards gezonden. De Landvoog-

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 183, 186.

voogdes, de Staaten van Holland, in Wintermaand, te Bergen in Henegouwen, ter Dagvaart beſchreeven hebbende, ſtelde hun de klagte der Deenen voor. Zy overreedden haar ligtelyk, om 't geſchil aan te merken, als den Keizer en de Nederlanden in 't gemeen betreffende, en niet Holland in 't byzonder. De Deenen hadden beweerd, dat de Koning, uit kragt van 't Verdrag, onlangs te Koppenhage geſlooten, regt hadt, om zyne ſchade, op Holland alleen, te verhaalen. Doch de Landvoogdes, anders onderrigt, verklaarde den Gezanten rondelyk „ dat de Koning, iets „ van byzondere Perſoonen te eiſchen hebbende, hen, uit hoofde van 't Verdrag, „ alleen voor hunnen bevoegden Regter betrekken kon, alwaar hem onverwyld Regt „ gedaan zou worden; doch dat het hem, „ zonder blykbaare krenking van 't Verdrag, „ niet vryſtondt, zyne ſchade te verhaalen, „ op 't Land van Holland in 't gemeen. Deedt „ hy 't egter; hy moeſt zig verzekerd houden, dat de Keizer de zaak der Hollanderen als de zyne aanmerken, en met alle de „ magt der Nederlanden en van Spanje zelve „ handhaaven zou."

Karel II. 1532.

Ernſtige taal der Landvoogdesſe tegen de Deenſche Gezanten.

De Deenen zig hebbende laaten verluiden, dat zy met Brabant, Vlaanderen en Zeeland in onderhandeling treeden, en aan dezelven vryen Koophandel vergunnen wilden; zondt Vrouw Maria, terſtond, verbod aan deeze Landſchappen, om den Gezanten gehoor te verleenen. Ook verſtondt zy niet, dat de Gezanten, met de drie Landſchappen, zouden zoeken te handelen. Kort hierna, kwamen

'er

KAREL II. 1532. 'er Brieven van Koning Fredrik aan Vrouwe Maria, vervuld met klagten, over geweigerd Regt. Ten zelfden tyde ſchreef hy aan Antwerpen, Brugge, en Middelburg in Zeeland, hen noodigende, om zig van Holland te ſcheiden, en in zyn Ryk te komen handelen. Doch deeze Steden antwoordden, uit éénen mond, dat zy zig geheellyk gedroegen aan 't gene den Koning, door de Koninginne-Landvoogdeſſe, geſchreeven zou worden. De Deenſche Gezanten keerden naar huis, zonder hun oogmerk bereikt te hebben. Men bereidde zig, van wederzyde, wederom ten oorlog. Vrouw Maria zondt egter, in de Lente des volgenden jaars, *Henrik Willemszoon van Haarlem*, op 's Keizers koſten, naar Deenemarke, met laſt, om den Koning klaar en onvertogen antwoord af te vraagen, of hy de geſlooten Vrede begeerde te onderhouden, of niet (*h*).

Watervloed. De Slagtmaand des jaars 1532 was wederom, gelyk voor twee jaaren, ongelukkig voor Holland en Zeeland. Op den tweeden dier maand, ſtak 'er zo hevig een ſtorm uit den Noordweſten op, dat de meeſte Zeeuwſche Eilanden, en veele Polders en Dorpen, die naauwlyks wederom beverſcht waren, ondervloeiden (*i*). In Holland, liep het water een voet hoog over de dyken: 't welk, in eene eeuw, niet gebeurd was. Ook braken 'er eenige gaten in den Weſtfrieſchen dyk, die, ter oorzaake van de ſtrenge vorſt, welke hier kort op volgde, den gantſchen winter niet ge-

(*h*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 189, 190, 191, 195.
(*i*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 433.

geſtopt konden worden (*k*). Men verzogt ten Hove om onderſtand in geld, tot het boeten der geleeden' ſchade. Men wiſt, dat de Keizer, voorheen, die van Lodyke en anderen in Zeeland onderſteund hadt. Doch ik vind niet, dat de Hollanders thans iets verwierven (*l*). De Zeeuwen, die ook meer geleeden hadden, werden, gelyk te vooren, wederom geholpen. De Landvoogdes vergunde hun, uit 's Keizers naam, vier jaaren agter een, jaarlyks, tweeduizend vyfhonderd ponden van veertig grooten van de Keizerlyke Bede te mogen inhouden, om dezelven, tot herſtelling der Dykaadjen, te gebruiken (*m*). In verſcheiden' Hollandſche en Zeeuwſche Steden, heerſchte, ten deezen tyde, ook eene beſmettelyke ziekte. Te Zierikzee, ſneuvelden, in drie maanden tyds, meer dan drieduizend menſchen (*n*). Te Rotterdam, was de ſterfte ook zeer zwaar (*o*). KAREL II. 1532.

XII. Vrees voor eenen inval in Holland naar den Stigtſchen kant.

Onder 't drukken deezer rampen, werdt Holland, zo men waande, van den kant van 't Stigt, gedreigd met eenen onverwagten inval. In den aanvang van Lentemaand des jaars 1533, vernam men hier, dat 'er, tuſſchen Amersfoort en Utrecht, een groote hoop Knegten byeen trok, welker getal, naar de gerugten liepen, binnen weinige dagen, tot drieduizend was aangegroeid. Wie deeze Knegten verzamelde, en wat men 'er mede voor- 1533.

(*k*) Velius Hoorn; *bl.* 239, 248.
(*l*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 188, 190, 192.
(*m*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 434.
(*n*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 432.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 188.

KAREL II. 1533. voorhadt, wiſt niemant met zekerheid. Doch grooten en kleinen ſtelden vaſt, dat het op Holland gemunt was. Veelen dagten, dat de Lubekkers, met kennis van Hertoge Karel van Gelder, dit Volk hadden doen werven. Men verſpreidde zelfs, dat de toeleg was, met het zelve, onverhoeds, 's Lands ſchepen te bemagtigen, of in den brand te ſteeken (*p*). Men oordeelde, dat de Gelderſchen kennis van dit ſlinks oogmerk hadden, en beſloot, hierom, agt ik, eenige Harderwyker ſchepen, te Edam, aan te houden (*q*). De Raad van Holland gaf der Landvoogdeſſe en den Stadhouder terſtond kennis van 't byeen trekken der vreemde Knegten, en beſchreef de Staaten, in den Haage, tegen den veertienden van Lentemaand, hun vertoonende, dat men eenen inval in Holland van deeze gaſten te dugten hadt, en dat men ſpoedig raad ſchaffen moeſt, om hen te keeren. De Staaten verzogt hebbende 't gevoelen des Raads, vooraf, te mogen verſtaan, antwoordde deeze „ dat de Raaden blootelyk gelaſt waren, om „ het Regt te bedienen, en geen geld noch „ gezag hadden, om eenen vreemden hoop „ Krygsvolk te doen ſcheiden, veel min ee„ nige Knegten in dienſt, om denzelven, met „ geweld, te verjaagen; doch dat de Staaten „ een klein getal Knegten uit de Landzaaten „ moeſten aanneemen, en dezelven leggen „ aan de Watering van de lange Weide, die „ de vyand door zou moeten, zo hy 't op Hol-

Voorzorg hier tegen.

(*p*) VELIUS Hoorn, *bl.* 242.
(*q*) J. SCHRASSERT Beſchr. van Harderw. II. *Deel, bl.* 69.

„ Holland gemunt hadt." Men ſtemde, terſtond, tot het werven van zeshonderd Knegten, die drieduizend guldens, ter maand, zouden koſten. Amſterdam wilde, dat 'er tweehonderd Bootsgezellen onder zouden zyn, die den vyand van de ſchepen moeſten weeren, zo hy voorhebben mogt, dezelven te overweldigen. Doch dit vondt de Raad ondienſtig. De Afgevaardigden der Staaten niet uiterlyk gelaſt zynde, werdt 'er, voor dat zy verſlag aan de Steden gedaan hadden, niets geſlooten. Dordrecht, Haarlem en Delft ſtemden, ſedert, tot het opſchieten van vyfhonderd guldens ieder, om zeshonderd Knegten aan te neemen, op rekening der Bede, die te S. Jans miſſe verſchynen zou. Leiden verklaarde, ter oorzaake van het ſluiten van den Wolſtapel te Calais, neeringloos te zitten, en voor oproer van binnen bedugt te zyn, waarom zy niets opbrengen kon. Gouda, welk 't gevaar naaſt was, ſprak van vyftienhonderd of zeſtienhonderd Knegten te werven, ten laſte van den Keizer, waar toe men penningen wilde opneemen. Amſterdam was, ter deezer Dagvaart, niet tegenwoordig. De Edelen ook niet, alzo zy den Advokaat hunne meening gezeid hadden, en zig verder aan den Raad gedroegen. Ondertuſſchen waren de vreemde Knegten naar Wyk te Duurſtede geweeken. Doch men vreesde, dat zy de Lek afzakken mogten; waarom men, langs de Stroomen, en voral te Dordrecht, ſcherpe wagt hieldt, en 't geſchut op de ſchepen bragt. De Landvoogdes gaf den Graave van Buuren, Kapitein Gene-

KAREL V. 1533.

KAREL II. 1533. raal, bevel, om met de Bende van Naſſau, die van Aarſchot en de zyne naar de Hollandſche grenzen te rukken. Hoogſtraaten zou ook met zyne Bende Paarden en vyftienhonderd Knegten, in drie Vendels verdeeld, derwaards trekken. De Kapitein van Utrecht hadt duizend Knegten onder zig, en wiſt raad, om tweeduizend Boeren, zo goed als Knegten, in de wapenen te brengen. Al dit werdt den Staaten, voor 't einde van Lentemaand, in grooten getale, ter Dagvaart beſchreeven, omſtandig voorgelegd. De Raad verzogt, ter deezer gelegenheid, 't gene ook, voor eenige jaaren, reeds op het tapyt gebragt was, dat het Land een Beſluit nam, om altoos tweeduizend, of ten minſten eenduizend Knegten, op de Schildtalen, in dienſt te houden. En Dordrecht verklaarde, tot eenduizend Knegten, al voorheen, laſt gehad te hebben. Van 's Keizers wege, zouden 'er tweehonderd Paarden bygevoegd worden. De Edelen waren 't met Dordrecht eens. Doch de andere Leden oordeelden „ dat men, 't „ Land niet onderſteund hebbende, toen het „ geene Knegten in dienſt hadt, het nog min„ der onderſteunen zou, als het duizend Kneg„ten onderhieldt. Ook vreesdenze, dat de „ Keizer hen, voor 't betaalen zyner Paar„den, zou laaten zorgen, en dat hy ook de „ Knegten niet zou willen voldoen, als zy, „ ten zynen dienſte, uittrokken. Nog waren „ zy bedugt, dat elk zyne vrienden, onder 's „ Lands Vendels, zou willen bevorderen, „ 't welk geſchaapen ſtondt, oneenigheid „ onder de Leden te veroorzaaken." De voorſlag

De Raad van Holland poogt den Staaten geduurigen leſt van Krygsvolk op te dringen.

slag des Raads werdt, derhalven, van de hand geweezen. KAREL II. 1533.

Midlerwyl, hadt de Kapitein Generaal den Hertoge van Gelder vermaand, dat hy de vreemde Knegten zou doen vertrekken, hem te gelyk zynen dienst aanbiedende, om dezelven te helpen verjaagen. Hy lag nu reeds te Gorinchem. De benden van Nassau waren te 's Hertogenbosch, en die van Hoogstraaten te Utrecht gelegerd. 't Schryven aan Hertoge Karel hadt zo veel gevolg, dat de vreemde Knegten, op zyn bevel, de Hollandsche grenzen verlieten en naar 't Stigt van Munster trokken. Doch omtrent het einde van Grasmaand, was 'er wederom een groote hoop op de grenzen samengerukt. De Staaten vreesden toen zelven, dat de Lubekkers dit Volk in dienst zouden neemen, alzo zy 'er, gelyk men dagt, geschut en geld onder hadden. Doch de vrees was ongegrond. De vreemde Knegten trokken allen, in Bloeimaand, af (r) naar Oostfriesland. Hun waare toeleg, waarover men hier te Lande zo groot eene bekommering hadt opgevat, ontdekte zig, door den tyd, volkomenlyk. De vreemde Knegten vertrekken.

Wy hebben, in 't voorbygaan (s), aangetekend, dat Christiaan de II, Koning van Deenemarke, in 't jaar 1531, een' hevigen twist hadt bygelegd, tusschen Graave Enno en Jonkheer Balthazar van Ezens, een' Oostfriesch' Edelman. Deeze bevrediging nu was van korten duur geweest. Balthazar hadt zig naar Hun waare toeleg.

(r) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 203, 207.
(s) Bl. 35.

KAREL II. 1533. naar Gelderland begeven, en den Hertog, die zig, reeds ſedert eenigen tyd, gemengd hadt in de Ooſtfrieſche geſchillen, bewoogen, om hem het Adelyk Slot *Rozande*, by Arnhem, af te ſtaan, en hem verlof te geeven, tot het werven van eenige manſchap, om zyne vervallen' zaaken, in Ooſtfriesland, te herſtellen. *Meinard van Ham*, een Gelderſch Overſte, deedt deeze werving zo heimelyk, dat niemant wiſt, wieze gelaſt hadt. Hy legerde de Knegten op en omtrent de Veluwe, en veroorzaakte, hierdoor, de bekommering in Holland en in 't Stigt, van welke wy gewaagd hebben. Toen de hoop groot genoeg was, trok 'er Jonkheer Balthazar mede naar Ooſtfriesland. Hy ſloeg, in Wynmaand, het Leger van Graave Enno, by *Jemmingen*. Naderhand, op nieuws door de Gelderſchen geſterkt, behaalde hy nog eenige andere voordeelen, in Ooſtfriesland. En hierop volgde, in de Lente des jaars 1534, een verdrag, waar by de Hertog van Gelder merkelyke voordeelen bedong (*t*).

XIII. Overleg op 't voeren van den Oosterſchen Oorlog.

Kort na 't vertrek van Henrik Willemszoon van Koppenhage, kreeg men, hier te Lande, berigt, dat die van Lubek negen Oorlogſchepen in zee hadden gebragt, en nog meer anderen gereed maakte. Men was, derhalven, voor 't neemen der Hollandſche ſchepen bedugt, of ten minſten voor 't ſluiten der Zond, waarvan niet alleen groote ſchade voor 't Land, maar zelfs, gelyk in voo-

(*t*) E. BENINGHA Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek*, *Cap.* XXXI. XXXIX. XLIV. LVII. *bl.* 659, 663, 665, 676. FONTANUS *Libr.* XI, *p.* 769-774.

voorige jaaren, opſchuddingen onder de Bootsgezellen te wagten ſtonden. Om deeze nadeelen te voorkomen, ſtelden Amſterdam en de kleine Steden en Dorpen van Waterland, afzonderlyk, op 't einde van Lentemaand, zynde byeen gekomen, een Ontwerp op, welk zy, in 't begin van Grasmaand, den Edelen, grooten en kleinen Steden, met den Stadhouder te Dordrecht vergaderd, overleverden. De koſten van het zelve zouden, in vier maanden tyds, omtrent zeſtigduizend guldens beloopen. Doch de andere Steden waren weigerig, oordeelende dat de Ooſterſche Oorlog den Keizer alleen raakte, die van alle de Nederlanden, ten minſten van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, zo wel als van Holland, onderſtand vorderen moeſt. De Stadhouder wilde, dat Amſterdam en de Waterſteden vyftig Oorlogſchepen vooruit leeveren zouden, en dat Holland de verdere onkoſten zou draagen, zo ver zulks doenlyk ware, eer men den anderen Landen iets zou afvergen, alzo Holland 't meeſt by den Ooſterſchen Oorlog te lyden hadt. Doch Amſterdam en de Waterſteden hadden hier geene oren naar. Karel II. 1533.

Terwyl men, in deeze onderhandeling, bezig was, kwam Henrik Willemszoon van Koppenhage te rug. Hy hadt maar eens gehoor gehad by Koning Fredrik, die krank was; doch klaarlyk begreepen, dat hy, op Holland alleen, de ſchade, hem aangedaan, verhaalen wilde; oordeelende hy, dat het jongſte Verdrag hem hiertoe regt gaf, en 't zig niet kreunende, hoe de Koningin-Landvoog-

KARELII. 1533. des en derzelver Raad het mogten uitleggen. Zo verſtoord was hy, dat hy de Koningin niet wederom deedt groeten, en den Hollandſchen Gezant ſlegts eenen beſlooten Brief aan haar medegaf, opgevuld met dreigende uitdrukkingen.

Thans lagen 'er nog vyfenvyftig Koopvaardyſchepen te Dantzig, voor welken men zeer bekommerd was. Men beſloot, derhalven, in de eerſte plaats, de Landvoogdes te verzoeken, dat het verbod der vaart, welk den vyftienden van Grasmaand uit was, tot den vyftienden van Bloeimaand duuren mogt; dat de goederen der Lubekkeren met derzelver aanhang, op éénen dag, in Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, beſlaagen mogten worden; en dat men de *groote Meeſters*, zo noemde men de voornaamſte Reeders, ten Hove beſchryven wilde, om hunne gedagten, op 't ſtuk der Zeevaart, open te leggen. De Landvoogdes beſloot tot het verbod der Zeevaart naar 't Ooſten en tot het beſlaan der Ooſterſche goederen. Doch de Dagvaart der Reederen hieldt zy in bedenken. Vervolgens, nam men, op eene Dagvaart in den Haage, 't ſtuk der toeruſtinge ter zee in overweeging. De Edelen wilden „ dat Amſterdam en de „ Waterſteden dertig groote Oorlogſchepen „ zouden leveren, voorzien met het beſte „ geſchut van vierhonderd ſchepen, die zy, „ ten deezen tyde, nog wel hadden; dat men „ twaalfhonderd Bootsgezellen en drieduizend „ Knegten op deeze ſchepen leggen zou, en „ voor 't gene dezelven, in de eerſte maand, „ zouden koſten, vier of vyfduizend ponden,

Toeruſting te Water.

over

„ over Holland, omſlaan, tot het handgeld van twee Filips guldens voor ieder; de mondbehoeften zou men borgen: dat men de Landvoogdes moeſt verzoeken, om een' Admiraal over de Vloot te ſtellen, alzo de oorlog 's Keizers oorlog was, en dat zy, geld behoevende, zulks van de vier Landſchappen, belang hebbende by den Oosterſchen handel, geliefde te eiſchen, in welk geval, Holland zig wel zou kwyten." Dordrecht, Delft en Amſterdam vielen terſtond den Edelen toe. Haarlem, Leiden en Gouda wiſten geenen raad, om ſpoedig veel gelds byeen te brengen; doch in vier of vyfduizend guldens, zouden zy hun aandeel leveren. Doch de Waterſteden wilden geene ſchepen leenen, zonder 'er huur van te trekken: waartoe de andere Leden niet konden verſtaan. Eindelyk, beſloot men, dat de ſchepen, by voorraad, gereed gemaakt zouden worden; 't welk omtrent agtentwintighonderd guldens koſten zou, met welken, men de Landvoogdes zou zoeken te belaſten. De Afgevaardigden der Staaten, met dit Beſluit, ten Hove getrokken zynde, verzogten „ dat de Landvoogdes der„ tig groote Schepen en twaalf Barken in zee „ wilde doen brengen, en een' goed' Admiraal „ over dezelven ſtellen, konnende men, in „ Holland en in Friesland, mindere Bevel„ hebbers genoeg vinden." Zy voegden 'er by „ dat de Staaten, als dan, by leeninge, „ zouden opbrengen twaalfduizend guldens, „ mids de Landvoogdes de Vaart naar Oosten en Weſten verboodt, tot dat 's Keizers „ Vloot in zee zou zyn." De Landvoogdes, na

KAREL II. 1533.

Karel II. 1533. na eenige dagen beraad, begeerde, dat de Staaten de twaalfduizend guldens, by leeninge, voor eerſt, zouden opbrengen; dat zy zig, wyders, borg ſtellen zouden, voor de Scheephuure en mondbehoeften, mids men beloofde, hen van betaalinge te zullen vryen. Zy zou een' goed' *Overkapitein* of Admiraal aanſtellen, en 's Keizers geſchut naar Holland zenden, om op de Vloot gebruikt te worden. Ook zou zy verbieden Ooſtwaards te zeilen; doch de Vaart naar 't Weſten en de Haringviſſchery wilde zy wel toelaaten. Evenwel oordeelde zy, dat de Vloot eerſt in gereedheid gebragt zyn moeſt, waarom zy alle ſchepen in beſlag zou doen neemen, om, uit dezelven, bekwaame Oorlogſchepen te kiezen. De Afgevaardigden der Staaten verklaarden, hierop, dat zy tot niets verders dan tot eene leening van twaalfduizend guldens gelaſt waren. Die van Enkhuizen, Edam en Monnikendam vertrokken, ondertuſſchen, heimelyk van Bruſſel, om hunne Schepen, voor 't beſlag, in zee te brengen, en niet ten oorlog te dienen. Doch de andere Afgevaardigden ſchreeven, in alleryl, aan den Raad van Holland, om hun dit te doen beletten. Zy bleeven, midlerwyl, ten Hove, by den Stadhouder aanhoudende, op het aanſtellen van eenen Admiraal, en op het afzenden van 't geſchut, welk men beloofd hadt. Doch de Stadhouder was thans zeer onvergenoegd op de Staaten, om dat zy, de voorſpraak van andere Heeren verzogt hebbende, hem ſcheenen te mistrouwen, 't welk hy hun dreigde, door 't ſcherp invorderen der ingewilligde Bede, betaald te zul-

Mistnoegdheid des Stadhouders op de Staaten.

zullen zetten. Doch zy gaven hem goede woorden, verzoekende, dat men, voor alle dingen, Holland alleen niet met den laſt des oorlogs bezwaard laaten wilde, ten ware 'er, veelligt, hoop van Vrede mogt zyn, welke men voor hun verborgen hieldt. Voorts verklaarden zy, dat zy de andere Heeren alleen hadden aangezogt, om de goede zaak te beter voort te zetten, niet uit mistrouwen op den Stadhouder. Hoogſtraaten liet zig, hier mede, naar 't ſcheen, gezeggen, belooVende zyn beſt te zullen doen, om Holland uit den oorlog te houden. KAREL II. 1533.

XIV. Vredehandeling met Deenemarke.

Het ſammelen ten Hove, veroorzaakt door de tweedragt der Heeren, deedt de Staaten, op 't einde van Bloeimaand, in den Haage, vergaderd, een Beſluit neemen, om de Landvoogdes wat ernſtiger te dringen, tot het voortzetten van den oorlog, uit 's Keizers naam. Koning Fredrik was nu overleeden, en de Vredehandeling, met zynen Zoon en Opvolger, *Chriſtiaan den III*, op eenen goeden voet gebragt. 't Kwam 'er thans alleenlyk op aan, om die van Lubek tot reden te brengen. Deezen wiſten, tegen 't verbod, de Ooſterſche waaren, over Hamburg, in de Nederlanden te voeren, en 't voordeel, dat hun hiervan kwam, ſtelde hen in ſtaat, om den oorlog lang uit te houden. Vlaanderen en Zeeland waren ten Haring gevaaren, terwyl de Viſſchery, in Holland, verbooden was, 't welk hier voor oproer onder 't gemeen deedt vreezen. Amſterdam en de Waterſteden hadden de Oorlogſchepen reeds in gereedheid gebragt, en tot de eerſte maand huur drieduizend guldens ver-

De Staaten van Holland zoeken den oor-

KAREL II. 1533. verſchooten. Nu vonden zy zig buiten ſtaat, om meer op te brengen. Ook wiſten zy geen antwoord te geeven, op een' voorſlag van die van Hamburg, om de geſchillen, tuſſchen Holland en de Lubekkers, te bemiddelen. Al dit gaf den Staaten gelegenheid, om der Koninginne de volgende *vyf* punten te laaten voorſlaan: 1. Of zy zou gelieven eenen Admiraal aan te ſtellen, 's Keizers geſchut op de Vloot te doen brengen, en de andere Nederlanden, op 't ſtuk des oorlogs, te beſchryven; alzo, zonder dit, geen oorlog gevoerd kon worden, en Holland de penningen, tot hiertoe verſchooten, vergeefs geſpild zou hebben. 2. Of zy al wat van Lubek over Hamburg of andere Plaatſen in deeze Landen kwam voor goeden prys geliefde te verklaaren. 3. Of zy de Viſſchery den Hollanderen, zo wel als den Vlaamingen en Zeeuwen, geliefde te veroorlooven. 4. Of zy de Oorlogſchepen geliefde te ontſlaan, of anders, wegens de huur, met dezelven, overeen te komen. 5. Welk antwoord men die van Hamburg geeven zou, op de aanbieding van bemiddeling der geſchillen met de Lubekkers.

log tegen de Lubekkers voort te doen zetten.

Gerard van Merkere wordt Admiraal der Hollandſche Vloote.

De Landvoogdes, geperſt door de Afgevaardigden van Holland, voldeedt hen op eenigen van deeze punten. Zy ſtelde *Gerard van Merkere*, voorheen Admiraal van Vlaanderen, over de Hollandſche Vloote, belovende hem, nevens Hoogſtraaten, met dertigduizend guldens, naar Holland, te zullen zenden, om de uitruſting voort te zetten. Zy verhoodt, behalven de Vaart naar 't

Oos-

oſten (*u*), den invoer der Ooſterſche waa- KAREL II.
n, door Lubek over Hamburg, op verbeur- 1533.
dier waaren. Wegens de Viſſchery, be-
igde zy, te verwagten, dat dezelve, als de
orlogſchepen in zee waren, voor alle de
anden, wederom vry zou konnen zyn. Aan
amburg, kon men, haars oordeels, ſchryven,
at 'er, eerſt een Beſtand voor drie maanden
eſlooten zynde, eene Dagvaart, binnen die
tad, koh gehouden worden, om op dezelve,
are 't mogelyk, op den voet der oude Over-
enkomſten, eene beſtendige Vrede te ſlui-
en. Doch gelukte dit niet, dan moeſten par-
tyen, na 't eindigen van 't Beſtand, zes wee-
ken tyd hebben, om lyf en goed te bergen.
Van 't beſchryven der andere Nederlanden,
ſprak zy niet. Ook kwam 'er geen geſchut
van den Keizer. Brugge, Middelburg, Zie-
rikzee en Veere, die 't in bewaaringe had-
den, wilden 't niet laaten volgen. Brugge gaf
voor, dat het der Stad toekwam. De ande-
re Steden behielpen zig, met diergelyke voor-
wendſels. Zy zogten Holland alleen met den
Ooſterſchen oorlog belemmerd te laaten, en
ondertuſſchen den Ooſterſchen handel naar
zig te trekken, ten nadeele van Holland. De
Ooſterlingen toonden zig hier genegen toe.
In den Zomer, kwamen 'er verſcheiden' Sche-
pen van Dantzig in Zeeland aan, 't welk het
Hof, onaangezien het Verbod, oogluikende
toeliet.

De Ooſterſche Kryg werdt, eerlang, on- Men
vermydelyk voor Holland. Hoogſtraaten en poogt
de Holland

(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 27.

KAREL II. 1533. de Admiraal, eenen Staat van Oorlog hebbende opgemaakt, verſcheenen, met denzelven, op eene Dagvaart, die, tegen 't einde van Hooimaand, te Amſterdam, beſchreeven was. Hier vertoonde de Stadhouder „ dat het Hof hem dertigduizend guldens ter „ hand geſteld hadt, tot de beraamde uitrus„ ting; dat hy geenen kans zag, om meer „ te verkrygen, en dat de koſten, in twee „ maanden, wel zeventigduizend guldens be„ loopen zouden; dat hy, hierom, van de „ Staaten vyftigduizend guldens begeerde, „ die, als 'er de gewoone en buitengewoone „ *gratien* of kwytſcheldingen afgetrokken „ waren, naauwlyks dertigduizend guldens „ blyven zouden. Hy voegde 'er by, dat hy, „ hierop *Conſent* hebbende, terſtond met de „ begonnen' toeruſting zou voortvaaren." Uit deezen voorſlag des Stadhouders, konden de Staaten ligtelyk bevroeden, dat men, eens dertigduizend guldens geſchooten hebbende, den gantſchen verderen laſt des oorlogs, op Holland alleen, zou laaten aankomen, 't welk hun, met reden, onverdraaglyk ſcheen. Zy raadpleegden hierop, onderling, met allen ernſt. De Edelen oordeelden, dat men, wanneer de ſchepen wederom uit zee kwamen, alleenlyk betaalen moeſt 't gene dezelven meer dan 's Keizers dertigduizend guldens gekoſt hadden, waarin Holland, nevens de andere Nederlanden, zyn aandeel opbrengen moeſt, zynde, naar ouder gewoonte, een vyfde van 't geheel met Zeeland. Dordrecht was wederom gereed in 't bewilligen, mids gevolg hebbende van 't meerderdeel der Staaten. Haarlem,

den meeſten laſt des Ooſterſchen Krygs op te dringen.

lem, Delft, Leiden en Gouda, geenen raad weetende om geld te vinden, waren weigerig. Amſterdam beklaagde zig, over de reeds gemaakte koſten, die nu al meer dan twintigduizend guldens beliepen; doch toonde zig egter gereed ter bewilliging, zo de meeste Leden 't ook zo konden begrypen. Men moet aanmerken, dat deeze Stad groot belang hadt by den Ooſterſchen handel, zynde aldaar thans reeds de voornaamſte Kooremarkt van Holland (v). De kleine Steden, Rotterdam, Schiedam en Alkmaar, vertoonden haare armoede. De Keizerlyke Gemagtigden de Leden dringende tot bewilliging, ſloegen eenige Steden voor, dat men vyftigduizend guldens zou konnen ligten op de Bede, die, in 't jaar 1535, verſchynen zou, waar op zy fors genoeg hernamen „ dat de „ Keizer, geld willende ligten op ingewilligde Beden, zulks den Steden niet behoefde „ te vraagen." Men ſcheidde, derhalven, zonder tot beſluit te komen. De Stad Delft deedt openlyk aantekenen, dat zy nimmer iets tot de koſten van deezen Oorlog draagen zou. Zo veel ſcheelde het, of eene Stad belang hadt by den Ooſterſchen handel, of niet.

KAREL II. 1533. Amſterdams belang by den Ooſterſchen handel.

Tegen den tienden van Oogſtmaand, was 'er wederom Dagvaart beſchreeven, te Amſterdam. Hier deedt de Stadhouder, op dat wy ons van de woorden van 's Lands Advokaat van der Goes bedienen, de Steden elk afzonderlyk ſpreekende en hoorende, *grooten arbeyt ende liſten, meer dan tot geenen tyde, 't welck con-*

(v) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 179.

KAREL II. 1533.

conscientie was. Eindelyk bragt hy te wege; dat de Leden allen, behalven Leiden, op den twintigsten, in de gedaane Bede bewilligden. De *Acte*, die van dit merkwaardig Consent gegeven werdt, luidt, van woord tot woord, als volgt:

Acte of Consent van vyftich duysent Ponden tot toereedinge van Scepen contra Lubeek.

„ Die Gedeputeerden van den Eedelen ende „ vyf grote Steden van Hollant als Dordrecht, „ Haerlem, Delft, Amsterdam ende der Gou- „ de, gehoirt hebbende die Petitie van onse „ genadichste Vrouwe die Coninginne als Gou- „ uernante ende Regente, in den name ende „ van wegen der Keyserlicke Majesteyt hem- „ lieden gedaen by den Graue van Hoichstra- „ ten, Stadthouder van Hollant, Zeelant &c. „ omme te hebben die somme van vyftich „ duysent Ponden van veertich groten 't pont, „ te betaelen d'een helft Kersmisse, ende d'an- „ der helft St. Jans Misse beyde naestcommen- „ de, om daer mede toe te redene een Armée „ van Scepen ter Zee tot straffinge van die „ van Lubeek, zynder Majesteyts rebelle vyan- „ den; ende dat by veele redenen hemlieden „ in 't lange geremonstreert. Ende al ist zoe „ dat dese Oirloge roert syne Majesteyt ende „ by consequentie allen synen anderen landen, „ zoe dat geen redene en es, dat de voirsz. „ van Hollant meer dan d'ander Landen hier „ inne gemolesteert worden. Nochtans om „ syne Majesteyt t'assisteren ende te gelieuen, „ gelycken sy in veele voirleden saken belieft „ hebben. Soe Consenteren die voirsz. Ge- „ deputeerden, elck zoe veel in hemlieden es „ in de voirsz. Petitie, mit conditie dat men „ hemlieden ter cause van de voirsz. oirloge,

noch

„ noch geenen anderen, meer noch vorder Karel II.
„ moleſteren of yet eyſſchen ſal, dan anderen 1533.
„ Landen, in welcken geuallen zy mit heur-
„ lieder gewoonlicke portie volſtaen ſullen:
„ Ten tweeden, dat die Knechten ende Boets-
„ geſellen comende vuyter Zee nyet gaerden
„ noch ouerlaſt in deſen landen doen en ſullen
„ of indien ter contrarie geſchiede, zoe zullen
„ die voirſz. Gedeputeerden van dit Conſent
„ ongehouden blyuen, ende en ſal voir geen
„ conſent geacht worden. Ten derden dat
„ des Keyſerlicke Majeſteyts Penningen tot
„ dertich duiſent ponden eerſt ende alvoiren
„ in de voirſz. Armée geemployeert ſullen
„ worden, ſulcx dat indien enich beſtant ge-
„ maeckt worde, of dat die luyden van oirloge
„ binnen twee maenden vuyter Zee keerden
„ by ſtorm of fortune, dat de voirſz. Gedepu-
„ teerden, naer aduenant datter ouerſchiet,
„ ontlaſt ſullen blyuen, ſonder vorder gehou-
„ den te ſyne, ofter te cort quame, dan als
„ voirſz. es. Ende dat men gracelicken ſom-
„ meren ende executeren ſal den Onderſaten
„ van de voirſz. Conſente. Welck Conſent
„ mitter voirſz. Conditien die voirſz. Stadthou-
„ der geaccepteert heeft op ten 20 Auguſty
„ Anno 1533. binnen der Stad van Amſter-
„ dam, ter preſentie van den voirſz. Gedepu-
„ teerden, my tegenwoirdich als Advocaat.
„ Ende ick hebbe myn Heere den Stadthou-
„ der deſe Acte gegeuen onder myn hand-
„ teycken.

Terſtond hierna, werdt het verlof, aan ſom-
migen verleend, om, over Hamburg en Lu-

KAREL II. 1533. bek, op de Ooſtzee te handelen, wederom ingetrokken (*w*). De Vloot, onder 't Opperbevel van Gerard van Merkere, geraakte eindelyk, in Herfſtmaand, in zee, koers zettende naar de Zond, die zy, eenen tyd lang, geſlooten hieldt, geenen anderen dan Nederlandſche Schepen vergunnende, door dezelve, uit en in de Ooſtzee, te komen. De Lubekſche Vloot, gebooden door *Markus Meyer*, hieldt zig, omtrent de Elve, ver genoeg buiten ſchoots. De Hollandſche keerde eerlang naar huis, en in de Lente des volgenden jaars (*x*), werdt 'er een Beſtand met de Lubekkers, en een Verbond van Koophandel, voor den tyd van dertig jaaren (*y*), met den nieuwen Koning van Deenemarke, geſlooten (*z*). De Vloot hadt toen uitgediend; doch over 't draagen der koſten deezer uitruſtinge, die, voor den Keizer, meer dan tweehonderdduizend guldens beloopen hadden (*a*), viel merkelyk verſchil, tuſſchen Hoorn en de Dorpen onder de Stad gehoorende (*b*). De meeſte Steden rekenden zig egter gelukkig, dat zy van deezen laſtigen Kryg ontſlaagen waren.

De Vloot raakt in Zee, en houdt de Zond open.

Beſtand. 1534.

XV. Vryheid van Godsdienſt in Duitſchland.

In Duitſchland, hadden de Proteſtanten, ondertuſſchen, eenige vryheid gekreegen. De Turkſche Keizer, *Soliman*, na 't verſlaan van Koning Lodewyk, Hongarye byna geheel heb-

(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215.
(*x*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 443.
(*y*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Negende Onderkaſſe*, *getek.* B.
(*z*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 217, 220.
(*a*) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 224.
(*b*) VELIUS Hoorn, *bl.* 242.

hebbende afgeloopen, dreigde het Aartsher- Karel II.
togdom Oostenryk, met eenen inval, dien Ka- 1534.
rel de V. niet keeren kon; zo de Protestantsche Vorsten hem onderstand bleeven weigeren. Hy hadt zig, in den aanvang des jaars 1532, met geen ander oogmerk, naar Duitschland begeven, dan om deeze Vorsten te beweegen, tot het verleenen van eenen merkelyken onderstand, tegen de Turken. 't Gelukte egter niet, voor dat hy hun de vrye oefening van den Godsdienst, tot op het houden eener algemeene Kerkvergadering, hadt toegestaan (c). In 't kort, hadt hy toen een Leger van negentigduizend Knegten en dertigduizend Paarden op de been, welk de schrik zo zeer onder de Turken bragt, dat Soliman met zyne benden, in den Herfst, naar Konstantinopole te rug trok. Doch de vryheid van Godsdienst, welke de Keizer in Duitschland hadt moeten toestaan, werdt, in de Nederlanden, nog in zo verre geweigerd, dat men zelfs 's Keizers Plakaaten, wegens deeze vryheid, in Duitschland, uitgegeven, hier te lande, *op straffe van lyf en goed*, niet mogt *inbrengen*, *houden*, *verkoopen of leezen* (d). Ook begon men, omtrent deezen tyd, in Holland, heviger te yveren tegen de Herdoopers of Doopsgezinden, onder welken, zig ook luiden onthielden, die, met reden, by de Overheid in 't oog liepen, en in en na het jaar, in welk wy nu getreden zyn, zo veel gerugts in Holland maakten, dat wy niet nalaaten konnen,

(c) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 87, 88. Sleidanus *Libr.* VIII. *p.* 205, 210.
(d) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 27.

KAREL II. 1534.

men, van hunne bedryven, hier en hier omtrent, een omſtandig verhaal te doen.

XVI. Oorſprong der Herdooperen of Doopsgezinden.

Omtrent het jaar 1522, of wat vroeger, deeden zig in Zwitſerland, onder de Zwingliſchen, en in Saxen, onder de Lutherſchen, eenige luiden op, die de Hervorming, met uitſluiting van den Kinderdoop, wilden invoeren: hierin verſcheiden' vroeger' Hervormers navolgende, die, al van de elfde en twaalfde eeuwe af, den Kinderdoop hadden veroordeeld (*e*). Men wil, dat ſommige voornaame Hervormers en Zwinglius zelf, in 't eerſt, niet vreemd geweeſt zouden zyn van het afſchaffen des Kinderdoops. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vaſter gaat het, dat 'er Gemeenten geweeſt zyn, in welken men beide bejaarden en kinders doopte, en 't niemant kwalyk nam, dat hy zyne kinders ongedoopt liet. De voorſtanders des bejaarden Doops, die zig ſedert *Doopsgezinden* genoemd hebben, kreegen, om dat zy zulken, die in hunne jongkheid gedoopt waren, niet voor gedoopt hielden, en op nieuws doopten, den naam van *Herdoopers*, met welken wy hen, in navolging der geſchiedeniſſen deezer tyden, ook doorgaans benoemen zullen. De Saxiſche Herdoopers, onder welken, *Nikolaas Stork*, *Thomas Muntzer* en *Markus Stubner*, boven anderen, berugt geweeſt zyn, gaven breed op van bovennatuurlyke verlichtingen en ontdekkingen. Doch van de Zwitſerſchen, onder welken, *Koenraad Grebbel*,

(*e*) *Voiez* FLEURY Hiſt. Eccleſ. *Tom.* XII. *p.* 447, 565, 575. *Tom.* XIV. *p.* 184, 251.

bel, *Felix Mantz* en *Jurgen Blaauwrok* de voor- KAREL II.
naamſten waren, vindt men dit, of niet, of 1534.
ſpaarzaamlyk (*f*), gemeld. Grebbel en Mantz raakten, met Zwinglius, in geſchil, over den Doop: waarop een Plakaat, te Zurich, uitkwam, by welk ieder, die zig herdoopen liet, of zyn kind den doop onthieldt, eene boete van een mark zilvers werdt opgelegd (*g*). Hier by bleef het niet. Zwinglius dreef dôor, dat mèn de Herdoopers aan 't leeven komen moeſt, en Mantz was de eerſte, van wien men gemeld vindt, dat hy, in 't jaar 1526, te Zurich verdronken werdt (3). Dus ſtreng handelden de Hervormden zelven, met hen, die 't ſtuk der Hervorminge een weinig anders dan zy begreepen. Blaauwrok werdt, wat laater, in Tyrol verbrand (*h*). In 't jaar 1527, werden ook eenige Doopsgezinden in Holland, en dus door Roomſchgezinde Règters, ten vuure veroordeeld (*i*). En in 't jaar 1531, wel

(*f*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 146. G. DE BRES Wortel der Herdooperen 1. *Boek Cap.* VI. *f.* 36.
(*g*) Doopsgez. Martel. boek II. *Deel*, *bl.* 3.
(*h*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 21.
(*i*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 13.

(3) Zie J. H. V. P. N. *Beginſ. der Scheuring. onder de Doopsgezinden*, bl. 4. De Schryver, die zynen naam, onder deeze letters, verbergt, ſchynt *Karel van Gend* geweeſt te zyn, alzo hy, bl. 37, zegt, dat hy, in de *Embder Disputatie*, Schryver der Doopsgezinden was. En deeze Schryver was Karel van Gend. Zie *Embder Protocol*, f. 369 *verſo* en 370. Ik vermoed, dat hy dezelfde Karel was, van wien UBBO EMMIUS (*Rer. Friſic.* Libr. LIX. p. 924.) een ſlegt getuigenis geeft, en, onder anderen zegt, dat hy, in 't jaar 1544, te Leiden, in hegtenis geſmeeten zynde, verſcheiden Herdoopers, die niet van zyne gezindheid waren, beklapt heeft.

KAREL II. 1534.

wel negen mannen te gelyk, van Herdoopery beſchuldigd zynde, uit Amſterdam, naar den Haage gevoerd, en aldaar onthalsd (*k*). Veelen van deeze luiden gaven blyken van een vroom en godvrugtig gemoed. Doch onder de Saxiſche Herdoopers deeden 'er zig eenigen op, die van eenen anderen geeſt gedreeven ſcheenen. Stork en Muntzer leerden, „ dat de weereld, in 't burgerlyke en in 't „ kerkelyke, tot hiertoe, door de boozen was „ beſtierd; doch dat 'er een andere tyd op „ handen was, in welken God een heilig „ volk, in plaats van dit, welk hy beſlooten „ hadt te verdelgen, verwekken zou." Muntzer ſloeg zelf de hand aan deeze verdelging, zig, in 't jaar 1525, voegende by de Thuringer Boeren, die tegen de Overheid waren opgeſtaan. Doch hy werdt gevangen en ter dood gebragt, waarna de opſtand gedempt werdt (*l*). Zyne Leer hadt, ondertuſſchen, eenigen opgang gemaakt. *Melchior Hofman*, een zyner aanhangeren, omtrent het jaar 1531, uit Duitſchland, te Embden, gekomen, zondt, van daar, eenigen, als Leeraars, uit, naar Weſtfalen, naar Friesland, naar Holland, en elders. Vervolgens, *Jan Trypmaaker*, in zyne plaats, hebbende aangeſteld, trok hy naar Straatsburg, alwaar hy, gevat zynde, in de hegtenis overleedt. Trypmaaker begaf zig, ſedert, naar Amſterdam, van waar hy, insgelyks gevangen genomen zynde, naar den Haage gevoerd, en met nog zes of zeven anGeeſtdryvende Herdoopers.

de-

(*k*) E. DE VEER Chron. *f.* 33.
(*l*) J. CAMERAR. Vita Melancht. *p.* 42. L. HORTENS. de Tumult. Anabapt. *in* Coll. S. SCHARDII *Tom.* II. *p. m.* 299.

deren, dezelfde, waarſchynlyk, van welken wy hier boven gewaagd hebben, gedood werdt. Doch uit zynen aanhang, ſtondt; ten deezen tyde, op, *Jan Matthyszoon*, een Bakker van Haarlem, die zig voor Enoch, den tweeden Getuigen, uitgaf, Hofman nabootſende, die voor Elias hadt willen gehouden zyn. Jan Matthyszoon, zyne Vrouw, wat te bejaard, hebbende laaten zitten, begaf zig, met eene ſchoone en jonge Brouwers Dogter, die hy verleid hadt, naar Amſterdam, van waar hy eenigen, twee aan twee, uitzondt, om te leeren. *Bartholomeus Boekbinder* en *Dirk Kuiper* trokken naar Friesland, doopende, te Leeuwaarden, onder verſcheiden' anderen, *Obbe Filips*, uit wiens eigen' Bekenteniſſe, wy dit verhaal ontleenen, hen tevens, door oplegginge der handen, tot Leeraars aanſtellende. *Menno Simonsz*, naar wien de Doopsgezinden, ſedert, *Mennoniten* genoemd zyn, is, door deezen zelfden Obbe, tot Leeraar aangeſteld. Doch dit gebeurde laater. Te gelyk met Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper, werden *Jan Bokelszoon van Leiden* en *Gerrit Boekbinder* naar Munſter afgezonden (*m*), alwaar zy, in Slagtmaand des jaars 1533, aankwamen. KAREL II. 1534.

De Hervorming was hier, niet lang geleeden, ingevoerd, door *Bernard Rotman*, wien men zes Kerken vergund hadt, terwyl de Roomſchgezinden de Domkerke alleen inhielden. Het Verdrag was, niet alleen door XVII. Munſter wordt, door de Herdoopers, ode vermeesterd.

(*m*) Bekenten. van OBB. PHILIPS, *bl.* 3, 4, 5, 11, 13, 15, 24. [*agter 't* Beginſ. der Scheur. ond. de Doopsgez. *bl.* 45, 46, 47, 50, 51, 52, 58.]

KAREL II. 1534. de Wethouderſchap, maar zelfs door *Franciscus*, *Graave van Waldek* en *Biſſchop van Munſter*, bekragtigd (*n*). In deezen ſtaat der zaaken, kwamen de Herdoopers te Munſter, welken Rotman, eerlang, toeviel. Hun getal groeide zo ſterk aan, dat men voor opſchudding vreesde. Eenige Domheeren en anderen, eenig volk in de wapenen gebragt hebbende, verſterkten zig, in een gedeelte der Stad, *Overwater* genaamd. De Herdoopers verzamelden zig, daarentegen, op de Markt. Men ſloot een Verdrag, by welk zy beloofden, zig ſtil te zullen houden. De Heeren trokken toen af met hun Volk en verlieten de Stad. Doch terſtond hierna, ſtaken de Herdoopers de hoofden wederom ſamen, en ſpraken van de Stad te bemagtigen. Heimelyk zonden zy booden uit, om hunne aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munſter te ontbieden (*o*). Dit geſchiedde, omtrent den aanvang des jaars 1534. Ten zelfden tyde, werdt hier het herbergen der Herdooperſche Leeraaren, by openbaaren Plakaate, verbooden, en elk, die 'er een' aanbragt, twaalf guldens toegezeid. Ook gaf men den herdoopten, insgelyks by openbaar Plakaat, vierentwintig dagen tyd, om berouw te toonen: in welk geval, hun vergiffenis beloofd werdt (*p*). Men vreesde voor 't verloopen van 't volk uit Holland, 't welk, in den waan gebragt, dat 'er, in Weſtfalen, ongemeene zaa-

(*n*) Anonymi Chron. Monaſt. *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* V. *p.* 141-148.
(*o*) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 300.
(*p*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.

zaaken gebeuren zouden, met menigten, naar Munſter toog. Zelfs vernam men, ten deezen tyde, dat 'er, in Overyſſel, eenig Oorlogsgereedſchap byeen gebragt was, ten huize van bekende *Sektariſſen*, waar uit beroerte geſpeld werdt (*q*). Te Munſter, werdt de toeloop eerlang zo groot, dat de Herdoopers, ſterker geworden dan de andere Burgers, op eenen Vrydag, in den aanvang der Vaſten, eenen nieuwen oproer verwekten, roepende door de Stad, *Maakt u van hier, gy Godloozen, ten zy gy allen wilt uitgerooid worden, want al wie weigert zig te laaten doopen, zal men doodſlaan* (*r*). Toen weeken de meeſte Burgers, die hun niet toevielen, met vrouwen en kinderen, ter Stad uit, en de Herdoopers bleeven 'er meeſter van (*s*). De voornaamſte aanleiders van deezen oproer waren Jan Matthyszoon van Haarlem, Jan Bokelszoon van Leiden, Bernard Rotman, *Bernard Knipperdolling*, *Jakob van Kampen* en *Jan van Geelen*. Zo dra was de Stad niet overmeeſterd, of de voornaamſte Huizen en alle de Kerken werden geplonderd, alle boeken, behalven den Bybel, verbrand, en alle goederen gemeen gemaakt (*t*). De Biſſchop hadt, midlerwyl, een Leger verzameld, met welk hy 't beleg ſloeg voor de Stad. Verſcheiden Duitſche Vorſten, en onder anderen de Landgraaf van Heſſen, die Lutherſch en den vreedzaamen Doops-

KAREL II. 1534.

(*q*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.
(*r*) HORTENS. *ubi ſupra.*
(*s*) Anonymi Chron. Monaſt. *p.* 149, 150.
(*t*) A. CORVINUS de Monaſt. Obſid. *in* Collect. S. SCHARDII *Tom.* II. *p.* 315. SLEIDANUS *Libr.* X. *p.* 156, 157.

KAREL II. 1534. Doopsgezinden niet ongenegen was, de Hertog van Gelder, en de Steden Deventer, Kampen en Zwol hadden hem voorzien van geſchut, of manſchap. Hy beſtormde de Stad, in 't eerſt, hevig (*u*). Ook deeden de belegerden uitvallen, in één van welken, Jan Matthyszoon ſneuvelde (*v*). Evenwel was 'er geen kans, om de Stad, ſtormenderhand, te bemagtigen. Een gedeelte van 's Biſſchops Leger verliep ook eerlang, en hy zag zig genoodzaakt van 't ſtormen af te laaten, en de Stad, door uithongering, tot de overgaave, te dwingen (*w*). De beroemde *Viglius van Aytta van Zuichem*, die thans het Ampt van * Kerkelyken Regter, by den Biſſchop bekleedde, en zig doorgaans te Dulmen ophieldt, werdt, wat laater, naar den Ryksdag te Worms afgezonden, om onderſtand tegen de Herdoopers te verzoeken (*x*). 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt. De Stad ging, eerlang, by verraſſing over.

* *Officialis.*

XVIII. Naakte Zwaardloopers te Amſterdam. Doch eer 't hier toe kwam, hadden zig, te Amſterdam, en elders in Holland, een groot getal van menſchen ſcheep begeven, met meening, om naar Overyſſel over te ſteeken, en van daar naar Munſter te trekken, alwaar, naar men voorgaf, een nieuw en heerlyk Ryk begon opgeregt te worden (*y*). Eene Vloot van

(*u*) VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI Epiſt. Select. *N.* LVII. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 171.

(*v*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 302.

(*w*) VIGLII Epiſt. Select. *N.* LXXIII. *ubi ſupra p.* 203, 204. Anonymi Chron. Monaſt. *p.* 150, 151.

(*x*) VIGLII Epiſt. Select. *N.* LIV. LV. LXI. LXII. *ubi ſupra p.* 164, 167, 179, 181.

(*y*) E. DE VEER Chron. *f.* 36 *verſ.*

van verſcheiden' zulke Schepen werdt; op den eenentwintigſten van Lentemaand, te Amſterdam, aangehouden. Men vroeg den luiden, *werwaards zy 't gemunt hadden? Naar 't Land, welk God ons wyzen zal*, was het antwoord. Om 's volks drift tot vertrekken verder gaande te maaken, liepen 'er, 's daags daaraan, op den middag, vyf Herdoopers, naakt, en met bloote zwaarden in de hand, door de Stad, roepende, *In den naam des Heeren! Gods zegen ſtaat over de regter. Gods vloek over de linker zyde der Stede* (z). Anderen melden, dat 'er drie onder waren, die Obbe Filips en anderen, in Friesland, gedoopt en uitgezonden hadden, en dat de eene riep, *de nieuwe Stad*, meenende, zo 't ſchynt, Munſter, *is den Kinderen Gods gegeven:* de ander, *doet boete, doet boete*, en de derde, *wee, wee, over alle Godloozen* (a). Doch zy beſchadigden niemant. De Schuttery raakte terſtond op de been, de roepers werden gevat, en kort daaraan, te Haarlem, ter dood gebragt. 't Zelfde lot trof ook eenigen anderen van dien zelfden aanhang, zo te Haarlem, als te Amſterdam, en in den Haage (b). Eenige dagen laater, kreeg de Amſterdamſche Regeering, uit Friesland, berigt, dat de Herdoopers voorhadden, de Stad te verraſſen. De Schutters, en Lieve-Vrouwen en Kruisgilden werden, op 't Stadhuis, ontbooden. Men vroeg hun, wat dienſt de Raad, des noods, van hun te wagten

Karel II. 1534.

Gerugt van een' aanſlag op Amſterdam.

(z) Hortens. de Anabapt. p. m. 300.
(a) Bekenten. van Obbe Philips, bl. 16, 17. [53].
(b) Chron. Amersfort. ap. Matthæum Fund. & Fat. Eccleſ. p. 525.

KAREL II. 1534. ten zou hebben? en zy verklaarden, goed en bloed, voor den welſtand der Stad, veil te hebben. Hierop volgde een ſtreng verbod, om vreemde Herdoopers te herbergen: die zig in de Stad bevonden, geene gezeten' Burgers zynde, moeſten, voor vyf uuren des avonds, op ſtraffe des doods, vertrekken. Na vyven, deedt men, op verſcheiden' plaatſen, huiszoeking, en betrapte 'er twintig, die vaſtgezet werden. Den Graaf van Hoogſtraaten, kort hierna, met eenige Leden van den Raad van Holland, op bevel van Vrouwe Maria (*c*), in de Stad gekomen zynde; werden 'er eenigen van deeze gevangenen met de dood geſtraft. Doch zesendertig anderen, de Leer der Herdooperen verzaakt en openbaare boete gedaan hebbende, werden in genade ontvangen (*d*): waarmede de ruſt, in Amſterdam, voor eenen tyd, herſteld was.

Orde tegen de Herdoopers in Holland.

De Landvoogdes deedt, ondertuſſchen, op eene algemeene Dagvaart te Mechelen, in Hooimaand, gehouden, eenen voorſlag, om de Herdoopers en Lutherſchen beide uit te rooijen, en Biſſchop Franciskus Munſter te helpen winnen. Doch de Staaten van Holland toonden weinige genegenheid, om zig met Munſter te moeijen. Hier te lande, wilden zy egter zorgen, dat oproerige en valſche Leeringen belet en geſtraft werden. De Stadhouder leverde hun, ten deezen einde, ſedert, een Ontwerp over: doch alzo den Geeſtelyken daarby te veel gezags werdt gege-

(*c*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 29.
(*d*) HORTENS. de Anabapt. *p.* m. 301, 302.

geven, werdt het, door de Staaten, van de hand geweezen, oordeelende zy „ dat men, „ voornaamlyk, op de wyze van prediken agt „ te geeven hadt, om valſche Leeringen te „ ſtuiten; en dat men zorg draagen moeſt, „ dat de Leeraars zig van 't ſchelden op el- „ kanderen, en van 't voorſtellen van vreem- „ de gevoelens op den Predikſtoel onthiel- „ den (e)." Midlerwyl, kreegen alle Baljuwen en Schouten in Holland laſt, om, een jaar lang, naar Herdoopers te zoeken: en dezelven te doen ſtraffen: en zulke *Melchioriten*, (zo noemde men de oproerige Herdoopers, naar Melchior Hofman) die hunne dwaalingen waren afgegaan, moeſten, een jaar daarna, ter plaatſe hunner Wooninge blyven, zy alleen uitgezonderd, welken ten Haring voeren, of buitenlandſchen Koophandel dreeven (f). Men gebruikte deeze voorzorg, om den Herdooperen het ſamenrotten, en verreizen naar Munſter en elders te beletten. Hoe 't binnen deeze belegerde Stad toeging, ſtaat ons nu te melden. KAREL II. 1534.

XIX. Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig op tot Koning van Munſter.

Jan Matthyszoon van Haarlem hadt zig hier, zo lang hy leefde, het opperbewind in 't burgerlyke aangemaatigd, en met zo veel ſtrengheid geregeerd, dat hy zig niet ontzien hadt, ſommigen, die hem tegenſtonden, met eigen handen, 't hoofd voor de voeten te leggen. Voorts, waren 'er twee Burgemeeſters en twee-entwintig Raaden onder hem aangeſteld. Doch na 't omkomen van Jan Matthyszoon, werdt

(e) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 218, 219, 220, 221.
(f) Repert. der Plakaat. van Holl. bl. 29.

KAREL II. werdt het opperbewind, met algemeene ſtem-
1534. men, aan Jan Bokelszoon, Kleermaaker van Leiden, opgedraagen (*g*). Hy was, omtrent het jaar 1510, gebooren, en kon dus weinig meer dan vierentwintig jaaren bereikt hebben. Een Schryver, die hem gekend en geſproken heeft, getuigt, dat hy niet misdeeld was van verſtand en welſpreekendheid (*h*). Ook melden anderen, dat hy, voorheen, te Leiden, onder de Rederykers, verkeerende, den rol van Koning gaarne plagt te ſpeelen (*i*), 't welk hem, eerlang, ook te Munſter, te pas kwam. Hy gaf voor, zo wel als Jan Matthyszoon, door den Geeſt, gedreeven te worden. Omtrent het midden van Bloeimaand, liep hy, des nagts, moedernaakt, door de ſtraaten, roepende, *dat de Koning in Zion gekomen was.* Toen zat hy, drie dagen, in huis, zonder te willen ſpreeken, ſchryvende, dat de Geeſt hem den mond geſlooten hieldt. Eindelyk, borſt hy uit, dat hem, van boven, bevolen was, twaalf Regters in Iſraël aan te ſtellen. Dit geſchiedde. Ook gaf hy het ampt van Scherpregter aan Knipperdolling, die elk, die den Profeet, Jan van Leiden, durfde tegenſtaan, of tot den Biſſchop wilde overloopen, ſtrengelyk ter dood bragt. 't Leedt niet lang, of men begon, eerſt heimelyk, toen openlyk, de veelwyvery te dryven. Elk nam zo veele vrouwen, als hy goedvondt. De Nonnen werden uit de Kloosters gehaald, en o-

pen-

(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 301, 302.
(*h*) A. CORVINUS de Monaſter. Obſidione, *p.* 315.
(*i*) ORLERS Leiden, *bl.* 318, 322.

penlyk getrouwd (*k*). De twaalf Regters hadden maar eenige weeken gediend, toen Jan van Leiden goedvondt, hen van hun ampt te ontzetten, en zig tot Koning over dit nieuw Jeruzalem op te werpen (*l*). Een Goudſmid van Warendorp, *Jan Duizendſchoen* genaamd, (*m*), hielp hem zyn oogmerk uitvoeren, verklaarende Hemelſchen laſt te hebben, om Jan Bokelszoon, tot Koning over 't Munſterſch Zion niet ſlegts, maar over de gantſche aarde aan te ſtellen. Al 't volk gaf hier zyne ſtem toe. De nieuwe Koning verkoos zig, terſtond, eenige Staatsdienaars en Raaden. Gerrit Boekbinder, dien wy boven genoemd hebben, was een der laatſtgemelden (*n*). De Koning droeg zig, volgens 't verhaal van zulken, die hem gekend en geſproken hebben, zo vorſtelyk, als of hem deeze waardigheid ware aangebooren. Hy droeg eene Kroon, en *Diadema*, 't gewoone hoofdverſierſel der aloude Ooſterſche Vorſten. Als hy te paard, door de Stad, reedt, hadt hy gouden ſpooren aan. Behalven den ſtoet, die hem volgde, liepen 'er twee Knegten vooruit: een van welken, het oude Teſtament droeg. De ander hieldt een zwaard in de hand. Die niet knielde, daar de Koning voorby reedt, werdt, op ſtaande voet, gedood. Dus bootſte de hervormde Kleêrmaaker de gewoonte der aloude Ooſterſche Vorſten naar, die hy, nog Rederyker te Leiden, naar 't ſchynt, hadt lee-

Karel II. 1534.

(*k*) Anonym. Chron. Monaſt. *p.* 152.
(*l*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 302, 303, 304.
(*m*) Anonymi Chron. Monaſt. *p.* 153.
(*n*) L. Hortens. de Anabapt. *p.* 304.

KAREL II. 1534. leeren kennen. Hy volgde hen ook, in 't 't neemen van veele vrouwen. Eerst trouwde hy de Weduwe van Jan Matthyszoon, onaangezien zy zwanger was. Zy alleen droeg den naam van *Koningin*. Behalven haar, nam hy nog veertien of vyftien andere Vrouwen van minderen rang: eene van welken, de koenheid gehad hebbende van zyn bedryf te veroordeelen, door hem, met eigen' hand, in 't openbaar, onthalsd werdt (*o*). Men beschuldigt hem van verscheiden' andere wreede en ontugtige bedryven, die hem gehaat maakten by de Ingezetenen. Doch hy heerschte zo geweldig, dat niemant zig, openlyk, over hem beklaagen durfde.

Hy stelt Jakob van Kampen aan tot Bisschop van Amsterdam.

Ondertusschen, werdt de Stad, door den Bisschop, zo naauw beslooten gehouden, dat 'er de voorraad, door den tyd, begon te ontbreeken. Koning Jan vondt toen geraaden, eenigen uit de Stad te zenden, om te predikken; die byna allen den Bisschop in handen vielen, en gedood werden (*p*). Een derzelven, *Henrik van Hilversom*, behieldt het leeven, mids hy zig gebruiken liet, om de Herdoopers, binnen Munster, te bedriegen. Henrik, wederom in de Stad gekeerd, maakte den Koning diets, dat hem een Engel uit 's Bisschops magt verlost, en voorts bekend gemaakt hadt, dat God den Koning drie ryke Steden, Amsterdam, Deventer en Wezel, hadt geschonken. De Bisschop, die hem dit, naar 't schynt, deedt zeggen, beoogde de magt der

(*o*) A. CORVINUS de Monaster. Obsid. *p.* 315.
(*p*) VIGLII AB AYTTA ZUICHEM. Epist. Select. *N.* LIV. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 165.

der Herdooperen te verdeelen, en veelen, in plaats van naar Munſter, naar elders, te doen trekken. Ook gelukte hem dit, ten deele. Terſtond hierop, werdt Jakob van Kampen, tot Biſſchop van Amſterdam, aangeſteld, en, nevens zekeren Jan Matthyszoon van Middelburg, derwaards gezonden. Ook kwam hy 'er, in Wynmaand, aan, en onthieldt 'er zig heimelyk; veele menſchen doopende, en in de nieuwe Leere onderwyzende. In-'t hoofd van verſcheiden' zyner Brieven, ſchreef hy, *Ik, Jakob van Kampen, Biſſchop te Amſterdam, Leesmeeſter te Munſter* (*q*). Henrik van Hilverſom raakte, ſedert, wederom uit Munſter, en liep openlyk over tot den Biſſchop (*r*). KAREL II. 1534.

De Stadhouder Hoogſtraaten was, op den eerſten van Wynmaand, te Amſterdam gekomen, om orde op het uitrooijen der Herdooperen te ſtellen. Hy hieldt den Schout, *Jan Huibertszoon*, en eenigen uit den Raad verdagt, dat zy te ſlap in dit werk waren geweeſt, en hierdoor het toeneemen der Ketterye hadden veroorzaakt. Ook werdt Jan Huibertszoon, ſedert, van 't Schoutampt verlaaten, en ten lande uit gebannen (*s*). Den zevenden van Wynmaand, werden 'er twee Herdooperſche Burgers gevat. Hierop ontſtondt een gerugt, dat men 'er, dien nagt, nog wel tweehonderd van 't bed zou ligten. De vrees, hier door in veelen verwekt, was oorzaak, dat zy, in merkelyken getale, voor 't Stadhuis, ſamen ſchool- Beweeging aldaar over de Herdooperye.

(*q*) Regiſt. der Willek. van Amſt. *by* BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.
(*r*) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305, 306, 307.
(*s*) Regeer. Lyſt van Amſt. *voor de* Handv. *druk van* 1624.

KAREL II. 1534. ſchoolden, zig laatende verluiden, dat zy niet zouden gedoogen, dat men de Burgerlyke vryheid ſchondt, en de luiden heimelyk ten huize uit haalde. *Jooſt Buik*, Schepen der Stede, dien nagt, als Hopman der Schutteren, de wagt hebbende, ſtelde hen egter te vrede, hun zyn woord geevende, dat niemant der Burgeren eenigen overlaſt te vreezen hadt: waarop zy naar huis gingen. De Stadhouder, voor de gevolgen deezer ſamenrottinge bedugt, deedt zyne Herberg ſterk bewaaken, tot dat hy, twee dagen daarna, wederom uit Amſterdam vertrok (*t*).

XX. Hongersnood in Munſter. Het gebrek van mondbehoeften werdt, ondertuſſchen, zo groot te Munſter, dat men ongewoon voedſel gebruiken moeſt. Men vleide elkanderen met hoop van toevoer en ontzet. Doch 't bleef agter. In Wintermaand, zondt de Koning Jan van Geelen, niet onbedreeven in Krygszaaken, ter Stad uit, om de benden, die men zeide in aantogt te zyn tot ontzet, naar Munſter te geleiden. Doch hy begaf zig, over Friesland, naar Amſterdam, en keerde niet wedèr (*u*). De hongersnood 1535. nam, in 't volgend jaar, zo zeer de overhand, dat men zig niet ſlegts met paarden- honden- en rotten vleeſch voeden moeſt (*v*); maar daar was zelfs geen leder zo hard, welk niet gegeten werdt. De Schryver, dien wy hier volgen, heeft verſcheiden' Boeken gezien, van welken de lederen banden gegeten waren. Men verzekerde hem ook, dat 'er zelfs kinderen wa-

(*t*) HORTENS. de Anabapt. *p.* 306, 307.
(*u*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 307, 310.
(*v*) Anonym. Chron. Monaſt. *p.* 156.

waren omgebragt, en te lyve geſlaagen. En midden in deeze elende, werden 'er nog danſeryen gehouden en ſchouwſpelen vertoond (*w*), terwyl de Hoofden der Herdooperen elk een' verzekerden, dat de Stad nimmer gewonnen, maar wel haaſt wonderbaarlyk verloſt worden zou (*x*). Doch 't viel geheel tegen hunne verwagting uit. De Biſſchop hadt, volgens zyn eigen ſchryven aan Paus *Paulus den III*, welk nog voorhanden is, op het einde des jaars 1534, reeds meer dan agtmaal honderdduizend guldens, in de Belegering zyner Hoofdſtad, geſpild; en verzogt, derhalven, den Paus, op 't ernſtigſt, om onderſtand. Doch my is niet gebleeken, dat hem van Rome iets toegeſchikt werdt. Hy hadt, ſedert eenen geruimen tyd, ſlegts drieduizend Knegten en driehonderd paarden, tot dit Beleg, konnen gebruiken; die alleen konden dienen, om de toegangen, op welken zy zig verſchanſt hadden, te ſluiten, en niets tegen de Stad onderneemen konden (*y*). Doch in Zomermaand des jaars 1535, werdt de Stad, by verraſſing, overmeeſterd, door *Hans van Langerſtraaten*, aan 't hoofd van niet meer dan vierhonderd man. Hy was, van de Herdoopers, overgeloopen tot den Biſſchop, dien hy Munſter beloofd hadt te zullen leveren, zo men hem van eenig geld en volk voorzien wilde. Hy gaf zo veel verzekering, dat de Biſſchop hem 't ſtuk

KAREL II. 1535.

De Stad wordt, by verraſſing, ingenomen.

(*w*) A. CORVINUS de Monaſter. Obſid. *p.* 316.
(*x*) HORTENS. de Anabapt. *p.* 302.
(*y*) *Vide* Epiſt. Franciſci Monaſt. Epiſc. *ad* Paulum III. *in* A. MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* II. *Cap.* CXXXVIII. Op. Diplom. *Tom.* I. *p.* 607, 608, 609. & *inſ.* VIGLII Epiſt. Select. *N.* CXXXIV. Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 341.

KAREL II. 1535. ſtuk toevertrouwde. Op den drie-entwintigſten van Zomermaand, des nagts, vertoonde hy zig voor de Kruispoorte, de wagt diets maakende, dat hy mondbehoeften bragt. Men kende hem, en liet hem binnen. Terſtond hierna, regtte hy een yſſelyk bloedbad aan in de Stad. Veelen werden, in den ſlaap, overvallen en afgemaakt. De Koning, te laat gewaar wordende, dat de Stad verraſt was, bragt egter eene menigte volks in de wapenen, en weerde zig zo dapper, dat Hans het te kwaad gekreegen zou hebben; zo niet het Biſſchoplyk Leger toegeſchooten was, en hem ontzet hadt. Op dit oogenblik, ontzonk den Herdooperen de moed. Agt dagen lang, werdt de Stad overgegeven aan de woede der Biſſchoplyke Knegten. Men zag de ſtraaten bezaaid met lyken. Ook werden 'er veelen gevat, en geregtelyk ter dood gebragt. Eenigen ontvlooden. Anderen, op 't Slot geweeken, gaven 't niet op, zonder 't lyf te bedingen. De Koning, Jan van Leiden, werdt, nevens Bernard Knipperdolling en *Bernard Kregting*, leevende gegreepen, en eenen geruimen tyd bewaard (z). Men voerde den Koning, tot een ſchouwſpel, door 't omgelegen land, en ſtelde hem toen op 't Slot *Bevergerne*, in ſcherpe gevangenis. Knipperdolling en Kregting werden elders bewaard. Terwyl zy zaten, kreegen twee Lutherſche Leeraars, door den Landgraaf van Heſſen, afgezonden, vryheid, om hen te zien, en tot

(z) Anonym. Chron. Monaſt. p. 154, 155. L. HORTENS. de Anabapt. p. m. 313.

tot boete te vermaanen. *Antoni Corvinus*, één deezer Leeraaren, heeft meer dan eens, met deeze berugte gevangenen geſproken, en een verhaal van zyn geſprek in 't licht gegeven, uit welk men de Leer deezer luiden (*a*), ook te vinden in een Boek, de *Wederopregting* genaamd (4), en geduurende 't Beleg van Munſter verſpreid (*b*), kan opmaaken. Jan van Leiden hieldt „ dat het duizendjaarig „ Ryk, in de Openbaaringe vermeld, ei„ genlyk moeſt worden opgevat. De Over„ heid, ſchoon van God ingeſteld, mogt „ men, zyns oordeels, geweldelyk weder„ ſtaan, als zy iets geboodt, ſtrydig met „ Chriſtus Leere. Wegens de Regtvaardig„ maaking, hadt hy 't gevoelen der Roomſch„ gezinden aangenomen. Doch, in de ge- van-

KAREL II. 1535. Stellingen van Jan van Leiden.

(*a*) A. CORVINUS de Monaſt. Obſid. *p.* 316.
(*b*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 299.

(4) De eigenlyke Titel van dit werk is, **Eine Reſtitution edder eine Wedderſtellinge rechter unde geſunder Chriſtelicher Lere / Geloouens unde leuens / uth Godes genaden / durch de Gemeynte Chriſti tho Munſter an den dach gegeuenn** Gedrukt te **Munſter** 1534. **yn den teenden Maendt / October gheheyten.** Wat laater, kwam 'er een diergelyk Boek in 't licht, genaamd, **Von Verborgenheit der Schrift des Rykes Chriſti / vnde von dem Daghe des Heren / durch de Gemeynte Chriſti tho Munſter.** Gedrukt in **Mare** M. D. XXXV. **In der ij. Maendt.** Men vindt van beide deeze Boeken nog enkele afdrukſels, onder de Liefhebbers. Zie I. LE LONG *Hiſt. der Reform. van Amſterdam*, bl. 483. 't Slot van het eerſte, waarin duidelyk gezeid wordt, dat de Munſterſche Doopsgezinden Hemelſchen laſt gekreegen hadden, om de waare Leer, met het zwaard, voort te planten, is te leezen agter J. H. V. P. N. *Beginſ. der Scheuringen onder de Doopsgezind.* bl. 68.

KAREL II 1535 „ vangenis, werdt hy tot Luthers gevoelen „ overgehaald. Ook veranderde hy in 't ſtuk „ des Avondmaals, 't welk hy eerſt, gelyk „ de Zwingliſchen, begreepen hadt; doch „ waarvan hy nu, ten voornaamſten deele, „ even als Luther gevoelde. Doch de Doop „ kon, zyns oordeels, niet wettiglyk dan aan „ volwaſſenen geſchieden, en hierin betuig- „ de hy nimmer van zyne meening te zullen „ afgaan. Van Chriſtus menſchheid gevoel- „ de hy, dat zy, in geenen deele, uit Maria „ genomen was; maar dat Chriſtus lighaam, „ door de H. Maagd, gegaan was, gelyk de „ Zonneſtraalen door het glas. De veelheid „ van vrouwen, hoe ſtrydig met de heden- „ daagſche gewoonte, hieldt hy geoorlofd." Doch, in een nader geſprek, gat hy toe, dat men niet meer dan ééne vrouw behoorde te neemen, wanneer de Overheid de veelwyvery verbooden hadt. In dit geſprek, verzagtte hy ook eenige andere ſtellingen, op hoop dat men hem in 't leeven zou laaten. Doch, in twee punten, den Doop en Chriſtus menſch- heid, bleef hy, tot in zyn uiterſte, onveran- derlyk. Knipperdolling en Kregting droegen zig, in de geſprekken met de Lutherſche Lee- raars, veel onbeſcheidener dan Jan van Lei- den. Zy ſcheenen grooter dweepers dan hy. Knipperdolling ontzag zig niet, te zeggen, dat hy Koning in 't geeſtelyke was, gelyk Jan van Leiden in 't tydelyke. Ook beleedt hy, gedreeven te hebben, dat men de Schriften des ouden en nieuwen Verbonds verwerpen moeſt, en zig, eeniglyk, door den Geeſt, laa- ten beſtieren. Kregting telde het hebben van

vee-

veele vrouwen onder de middelen der Regt- Karel II.
vaardigmaaking. Meer dan zes maanden za- 1535.
ten deeze gevangenen, eer men hun de dood aanzeide. Jan van Leiden, toen gevraagd zynde, of hy een' Prieſter begeerde, antwoordde „ dat hy zig, in zyne uiterſte, gaarne van „ verſtandigen raad bedienen wilde." Men zondt hem, op zyn verzoek, 's Biſſchops Kapellaan, aan wien hy de blykbaarſte tekenen gaf van een gevoelig berouw, onder anderen zeggende, *dat hy tienmaal de dood verdiend zou hebben, zo hy tien leevens te verliezen hadt.* Ook beklaagde hy zig zeer, dat hy den goeden raad des Landgraafs van Heſſen, die hem, te vooren, geſchreeven hadt, dat hy zig met den Biſſchop moeſt zoeken te verdraagen (*c*), dwaaslyk verſmaad hadt. Doch Knipperdolling en Kregting toonden geene blyken van boetvaardigheid. Ook zeide Jan van Leiden, kort hierna, voor de Regtbank, dat hy wel tegen de Overheid, maar niet tegen God hadt gezondigd. Dus wankelde deeze elendige, in zyn uiterſte. Hy en de twee anderen werden, eindelyk, op den drie-entwintigſten van Louwmaand des jaars 1536, te Munſter, ter dood gebragt, door middel van gloeijende tangen, met welken hun 't vleeſch uit het lighaam geneepen werdt. De lyken werden, in yzeren korven, aan den S. Lamberts tooren gehangen (*d*).

Straf van de Hoofden der Munſterſche oproerigen.

Doch eer 't met Jan van Leiden dus deerlyk afliep, en zelfs voor 't overgaan van Munſter, XXI. Aanſlag der Her-

(*c*) Hortens. de Anabapt. *p.* m. 309.
(*d*) A. Corvinus de Monaſt. Obſid. *p.* 316, 317, 318, 319.

KAREL II. 1535. Herdooperen op Leiden.

ster, verwekte de Herdoopers, in Holland, met naame te Amsterdam, verscheiden' opschuddingen. De Slotvoogd van Woerden, of, volgens anderen (*e*), de Wethouderschap van Amsterdam gaf der Regeeringe van Leiden, op den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1535, kennis van eenen aanslag der Herdooperen op die Stad, welke zy voorhadden, aan verscheiden' hoeken, in brand te steeken. Men deedt terstond huiszoeking, en betrapte vyftien mans en vyf vrouwen. De mans werden, kort daarna, onthalsd, de vrouwen verdronken (*f*). Ten zelfden tyde, hielden zig ook eenige Dordsche Poorters, die van Herdooperye verdagt waren, in of buiten Dordrecht, verborgen: waarop de Regeering, by klokgeslag, op lyfstraffe, verbieden liet, hun huisvesting te verleenen (*g*). Doch te Amsterdam was meer te doen. Hier waren, op den elfden van Sprokkelmaand, ten huize van *Jan Sybertszoon*, Lakenkooper in de Zoutsteeg, toen verreist naar de Oostzee, om zynen Koophandel te dryven, zeven mans en vyf vrouwen byeen gekomen. Een der zelven, *Dirk de Snyder*, gaf zig voor een' Profeet uit. Men bleef byeen, tot over middernagt. Niet lang na drie uuren, wierp Dirk zig op 't aangezigt ter aarde, om te bidden. Toen hy wederom opstondt, verklaarde hy, God, in zyne Heerlykheid, gezien en gesproken, en Hel en Hemel bezogt te hebben. Hy voeg-

Naaktloopers te Amsterdam.

(*e*) MEURSII Athen. Batav. *Libr.* I. *p.* 50. ORLERS Leyden, *bl.* 443.
(*f*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 309.
(*g*) Klepb. van Dordr. *by* BALEN, *bl.* 818.

voegde 'er by, dat de jongſte dag naby was, KAREL II.
en dat één uit den hoop, dien hy aanwees, 1535.
zékerlyk verdoemd zyn zou. Deeze daarop aan 't bidden, *Hemelſche Vader, ontferm u mynes.* Toen de Profeet weder, *de Vader heeft zig uwes ontfermd, en u tot zynen zoon aangenomen.* Kort daaraan, op eenen vroegen morgen, ter zelfder plaatſe, byeen gekomen zynde, nam de Profeet, na 't gebed, zynen helm en harnas, zydgeweer en kleederen, en wierp alles op 't vuur, zeggende, *dat al wat uit de aarde voortgekomen was, door 't vuur verteerd en Gode opgeofferd worden moeſt.* Toen hy daar geheel moedernaakt ſtondt, beval hy het overig gezelſchap, vrouwen zo wel als mannen, te doen, gelyk hy gedaan hadt. 't Geſchiedde, zonder uitſtel. Elk wierp zyne kleederen op 't vuur, zonder den minſten hairband over te houden. De vrouw van den huize, die, door den ſtank der ſmeulende kleederen, gewekt was, opgeſtaan en in 't vertrek, daar de anderen waren, gekomen zynde, kreeg terſtond bevel, om zig insgelyks te ontkleeden, gelyk zy deedt. Niemant deezer misleiden wiſt toen nog, wat 'er verder gedaan moeſt worden, behalven Dirk den Snyder, die ook eerlang beval, dat men hem volgen en naroepen zou. Met ſtrykt hy, en de anderen na hem, ten huize uit: loopende, als uitzinnigen, de Stad op en neder, onder een yſſelyk gehuil van *wee! wee! wee! de wraake Gods! de wraake Gods! de wraake Gods!* De Schuttery in de wapenen en voor 't Stadhuis ſamengekomen zynde, werden de Naaktloopers, op eene vrouw na, die men nim-

Karel II. 1535. mer, naderhand, vernomen heeft, gegreepen, en naar 't Stadhuis gebragt. Toen zy verhoord zouden worden, wilde men hun van kleederen voorzien. Doch zy weigerdenze volſtandiglyk, roepende, *dat zy, de naakte waarheid en Gods beeld zynde, zig nergens over ſchaamden.* 't Scheen, dat zy, met de ſchaamte, ook 't gevoel der koude van het jaargetyde verlooren hadden. Het Huis, waaruit zy gekomen waren, vondt men zo vaſt geſlooten, dat men de deur, met eene bus, moeſt doen open ſpringen: waarna men 't vertrek, daar zy zig ontkleed hadden, in brand vondt, en twee ſchotels met vleeſch, boven op de kleederen, in 't vuur. De Regeering kreeg terſtond vermoeden, dat men 't met dit woeſt bedryf gemunt hadt op 't overrompelen der Stad; waar voor zy lang hadt gevreesd. Men hieldt de Kerken en Poorten geſlooten. Men deedt de ſlagklokken ſtilſtaan. De ſchuttery bleef in de wapenen. Ook werdt 'er huiszoeking gedaan. Veelen, die verdagt waren, werden gevat: doch eenigen, onſchuldig bevonden zynde, terſtond ontſlaagen. De zeven Naaktloopers werden, den vyf en twintigſten van Sprokkelmaand, onthoofd, en in linnen-kleedinge op 't rad gelegd. Wat laater, werden 'er nog eenigen ter dood gebragt. In ſommige Aantekeningen (*b*), wordt gemeld, dat 'er, ten deezen tyde, wel by de vyftig menſchen, te Amſterdam, naakt langs de ſtraaten liepen, en dat 'er twaalf mans en twaalf

(*b*) Regiſt. der Willekeur, beruſtende ter Secret. van Amſt. by BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel, bl.* 115.

twaalf vrouwen gevat werden. Dog kort na 't vangen der Naaktlooperen, zag men wel duizend Herdoopers omtrent Amſterdam aankomen, van meening om zig daar op te houden. Zy kwamen, zeidenze, uit Henegouwen; doch men drong hen, buiten te blyven, en weder te keeren, van waarze gekomen waren (*i*). Ondertuſſchen, verſterkte de aankomſt van zo veel volks de Regeering in 't vermoeden, dat men zig van Amſterdam zogt meester te maaken: 't welk naderhand nog klaarer bleek. KAREL V. 1535.

XXII. 't Oude Klooſter by Bolswaard, door de Herdoopers, ingenomen.

In 't laatſt van Lentemaand, bemagtigden driehonderd Herdoopers, aangevoerd door Jan van Geelen en anderen (*k*), het oude Klooſter by Bolswaard in Friesland, verdryvende de Monniken, en beelden en Kerkſieraaden vernielende. Doch Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, herwon het Klooſter, in weinige dagen, alles wat zig te weer ſtelde doodſlaande. Een groot getal van gevangenen werdt, ſedert, te Leeuwaarden gehangen, onthoofd en verdronken (*l*). Doch Jan van Geelen was 't gevaar gelukkiglyk ontvlugt, en te Amſterdam gekomen, alwaar hy, zynen naam veranderd, en zig voor een' Koopman uitgegeven hebbende, zig eenigen tyd ophieldt, ten huize van *Willem Korneliszoon*. Daarna beſloot hy, heimelyk, naar Bruſſel te trekken, en Brieven van vergiffenis van de Landvoogdeſſe te verwerven. Om haar te beweegen,

Jan van Geelen onderneemt Amſterdam te overweldigen.

(*i*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 309, 310.
(*k*) E. BENINGHA Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXI. LXII. *bl.* 681.
(*l*) UBB. EMMIUS *Libr.* LVII. *p.* 884.

KAREL II. 1535. gen, gaf hy voor, van zyne dwaalingen berouw te hebben, en boodt aan, Munſter, dat toen nog niet over was, den Keizer te willen leveren. Men verleende hem, onder deeze voorwaarde, de verzogte Brieven, en hy trok, terſtond daarna, wederom naar Amſterdam. Hier verkeerde hy, ſedert, openlyk, met de voornaamſten der Stad. Doch in 't geheim hieldt hy zig by de Herdoopers, en kreeg, eerlang, zo veel volks aan zyne koorde, dat hy beſloot de Stad, by nagt, te overmeeſteren. Men beſtemde, hiertoe, den tienden van Bloeimaand. Hy en *Henrik Goedbeleid*, een bekend Burger, waren de hoofden der ſamenzweeringe. De overigen hadden zig, ten huize van *Pieter Gaal*, in de Pylſteeg, byeen gevoegd. Men maakte malkanderen diets, dat de aanval zo dra niet geſchied zou zyn, of de meeſte Burgers zouden hun toevallen. Bovenal ſteunde men op de voorzegging van Henrik van Hilverſom, die Amſterdam en nog twee Steden den Koning van Zion beloofd hadt. Het luiden van de Stadhuisklok zou de leus van den aanval zyn. 't Gilde der Kruisbroederen teerde juiſt deezen dag: en de maaltyd werdt, volgens gebruik, door de gantſche Wethouderſchap en de aanzienlykſten der Stad, bygewoond. Men was gewoon, in zulk eene gelegenheid, op de markt, die hier *den Dam* heet, vuurwerken af te ſteeken, en piktonnen te branden. In deezen tyd van vreugde, meenden de Herdoopers hunnen ſlag waar te neemen, en 't Stadhuis eerſt, en daarna de Stad te bemagtigen. Doch de Burgemeeſters kreegen, tegen den avond, de lugt van

Beleid van den aanſlag;

die ontdekt,

van den aanſlag. Een jongman, die niet genoemd wordt, gaf *Pieter Honig* berigt, dat zes honderd Herdoopers zig, dien zelfden nagt, dagten byeen te voegen, om de Stad te overweldigen. Honig deelde dit ſchrikkelyk nieuws terſtond mede aan de Hopluiden, *Klaas Doedeszoon* en *Dirk Hillebrandszoon Otter*. Allen drie gingenze toen naar Burgemeeſters, die de ontdekking eerſt in den wind ſloegen; doch men gaf hun zulke verzèkeringen, dat zy 't eindelyk geloofden. Men diende hun, onder anderen, aan, dat 'er drie dubbele gelaaden handbuſſen, boven de Waage, op de Rederykers Kamer, gereed gezet waren, om, in den aanval op 't Stadhuis, gebruikt te worden. Misſchien waren de Amſterdamſche Rederykers, of eenigen derzelven, die ook in laater tyd de hand hadden in de Hervorming der Stede (*m*), thans den Herdooperen genegener, om dat hun Koning, Jan Bokelszoon, te Leiden, Rederyker geweeſt was. Midlerwyl, was goede raad duur by Burgemeeſters. 't Was nu in den voornagt, en de Kruisbroeders waren, tot hun geluk, vroeger dan naar gewoonte, geſcheiden. Sommigen ſloegen derhalven voor in den Raad, dat men de Burgers, ſpoedig, doch in alle ſtilte, in de wapenen, voor 't Stadhuis, moeſt doen komen. Doch anderen vonden hierin te veel zwaarigheid. De tyd verliep vaſt met dit ſammelen. Men was, op 't Stadhuis, nog bezig met beraadſlaan, toen de Herdoopers, naar men ſedert verzeker-

KAREL II. 1535.

doch eg- ter ontdernomen wordt.

(*m*) *Zie, onder anderen,* HOOFT Nederlandſ. Hiſt. V. *Boek,* bl. 193.

KAREL II. 1535

kerde, niet boven de veertig sterk, met slaande trom, uit de Pylsteeg, die digt by den Dam is, op 't Stadhuis kwamen aantrekken. De Burgers, die hier de wagt hadden, werden, in den eersten aanval, afgemaakt of gevat. Hun Hopman, *Simon Klaaszoon Put*, schoot 'er 't leeven by in. De Burgemeesters ontkwamen 't gevaar, door eene verhaaste vlugt. Een dronken Schouts Dienaar, die tusschen de stoelen en banken lag te ronken, kroop, naauwlyks weetende wat hy deedt, op het eerste gerugt, op handen en voeten, naar boven, en verstak het touw der Stadhuisklok; voorkomende hierdoor, gelukkiglyk, het kleppen van onraad, welk de gantsche Stad in rep en roer gesteld en waarschynlyk een grooter getal van Herdoopers op de been gebragt zou hebben. De Burgemeesters hadden, ondertusschen, de Gemeente in de wapenen doen komen, en de toegangen naar den Dam sterk doen bezetten. De Herdoopers waren meester van 't Stadhuis en den Dam. Een mismaakte Bultenaar uit de hunnen, gewapend uit de Pylsteeg komende, vraagde zynen Buurman, als ware hy 'er zelf onkundig van geweest, *wat 'er gaans ware? 't Is op den Dam te doen*, antwoordde deeze, *laat het ons gaan zien.* Doch naauwlyks waren zy eenige treden voortgegaan, of de ander stak hem verraaderlyk onder de voet. 't Gerugt van den aanslag klonk vast de gantsche Stad door. Elk raakte op de been. Men liep herwaards en derwaards, zonder, in de holte des nagts, vriend van vyand te konnen onderscheiden. Die zig op den Dam vertoonen durfde, werd, ter-

De Herdoopers bemagtigen den Dam, en 't Stadhuis.

terſtond, door de Herdoopers, doorſchoo- Karel II.
ten. *Klaas van Aken*, een ſpotvogel en ſterk 1535.
drinker, hadt de koenheid van zig alleen onder den drom der Herdooperen te begeeven, en Henrik Goedbeleid, dien hy van ouds kende, af te vraagen, *wat hun begeeren was*? Henrik antwoordde, *dat zulks hem niet aanging, en dat hy zig naar huis moeſt begeeven.* Doch terwyl Klaas draalde en jokken wilde, werdt hy, tegen Henriks zin, door de anderen, doorſtoken. De Regeering hadt beſlooten, niets tegen de Herdoopers te onderneemen, voor dat de dag gekomen zou zyn. Men vergenoegde zig, derhalven, met de toegangen naar den Dam, op bevel van den Burgemeester *Gooſſen Janszoon Reekalf*, niet onbedreeven in de Krygskonſt, met zeilen te behangen, en met hopzakken te ſtoppen, agter welken, men veilig was, voor 't geſchut der Herdooperen. Dus dagt men den morgenſtond te verbeiden. Doch de Burgemeeſter Pieter Kolyn, een geleerd en godvrugtig man, zig, ter oorzaake van zyne zagtheid omtrent de Herdoopers, by veelen, in 't vermoeden gebragt hebbende, dat hy met hen heulde, kon 't niet van zig verkrygen, dat hy nu de gelegenheid voorby zou laaten gaan, om zig, openlyk, van zulk eene kladde te zuiveren. Hy rukt dan, aan 't hoofd van zyn Vendel, aan op de Herdoopers, die hem ſtoutelyk te gemoet traden. Voor de Waage, raakte men handgemeen. De Herdoopers behielden de overhand: de Burgers werden verjaagd, of doorſchooten: ſommigen ook met vergiftigd lood. Kolyn zelf werdt deerlyk vermoord

De Burgemeeſter Pieter Kolyn en eenige Burgers worden doorſchooten.

KAREL II. 1535. moord (n). Reekalf, die toen 't voornaamſte bewind alleen aan zig nam, bezoldigde, dien nagt, op de Viſchmarkt, een zeker getal van Waardgelders, voor den tyd van eene maand, onder voorwaarde, dat zy, geleid door Burgemeeſteren, de Herdoopers eerſt van den Dam dryven, en daarna 't Stadhuis overweldigen zouden; wanneer zy, door de Burgers, zouden worden ingevolgd. Voorts geboodt hy, dat men zig, het overige van den nagt, doodſtil houden zou. De Herdoopers bragten, ondertuſſchen, den tyd door, met het zingen van Pſalmen. Ook vernielden zy de piktonnen en vuurwerken; op dat dezelven, in brand geſchooten, hun klein getal niet ontdekken, en hen voor 't ſchietgeweer der Burgeren bloot ſtellen zouden. Doch Goedbeleid, dit hun klein getal en dat 'er geen onderſtand kwam in aanmerking neemende, begon voor 't mislukken van den aanſlag te vreezen. Jan van Geelen poogde hem egter een hert onder den riem te ſteeken, hem verzekerende „ dat de Stad, „ zelfs zonder bloedſtorting, voor tien uuren, „ in hunne magt zyn zou; zo de Profeet," hy meende, naar 't ſchynt, den Overlooper Henrik van Hilverſom „ hun anders de waar„ heid voorſpeld hadt." Met het aanbreeken van den dag, werdt de Dam haaſt ſchoon geveegd van Herdoopers, die, of geveld, of gedwongen werden, naar 't Stadhuis te wyken. Toen maakten de Burgers zig meester van de Rederykers Kamer boven de Waag, van

Kloekheid van Burgemeeſter Reekalf.

(n) Regeer. Lyſt van Amſt. *voor de* Handv. *op 't jaar* 1535.

van waar zy 't Stadhuis konden beſchieten. Verſcheiden Herdoopers, die zig, op de groote zaal, onthielden, werden, door de venſters, doodgeſchooten. De overigen verſtaken zig, in 't binnenſte van 't Stadhuis. Reekalf, twee ſlangen en een groot ſtuk geſchut op den Dam hebbende doen brengen, ſchoot de deur van 't Stadhuis op de vloer. Toen vielen de Waardgelders in 't Stadhuis aan op de Herdoopers, die zig verdedigden als wanhoopigen. Reekalf begaf zig naar S. Elizabets Gaſthuis, welk nevens 't Stadhuis ſtondt, en hieldt, van daar, den toegang naar 't Stadhuis open. Eenigen beklommen de venſters, van ter zyde, en overvielen de oproerigen, van eenen kant, daar men hen niet verwagt hadt. Toen werden veele Herdoopers geveld, onder welken ook Henrik Goedbeleid was: eenigen, tot twaalf toe, gevangen genomen. Jan van Geelen, op den Tooren van 't Stadhuis gevlugt zynde, ſtelde zig, voor erger ſtraf dugtende, bloot voor 't ſchietgeweer der Burgeren. Hy werdt wel haaſt getroffen, en nog zieltoogende op ſtraat geſmeeten. 't Leedt niet lang, of de Herdoopers waren allen gedood, of gevangen. Men telde, onder hen, agtentwintig dooden, die by de beenen aan de galg werden gehangen. Van de Burgers, waren 'er twintig geſneuveld. Ten zelfden dage, werden 'er nog twee Herdoopers, buiten de Stad, gegreepen. Zy waren, uit de naaſte Dorpen, op hoop, dat de hunnen de Stad zouden bemagtigd hebben, derwaards gekomen. De bultenaar, die zynen buurman verraaderlyk gegriefd hadt, werdt

KAREL II. 1535.

De Herdoopers worden overwonnen,

KAREL II. 1535. en zwaar geſtraft.

ook, tegen den avond, gevat. Negen van de twaalf gevangen Herdoopers kreegen hun vonnis (*o*), op den veertienden van Bloeimaand. 't Hert werdt hun uit het lyf gerukt, en in 't aangezigt geſmeeten: waarna zy onthoofd en gevierendeeld werden. Naderhand, werden 'er nog eenige anderen geregt: ſommigen, om dat zy den toeleg geweeten, en niet ontdekt hadden. De vrouw, uit wier Huis, de Naaktloopers, in Sprokkelmaand, gekomen waren, werdt in haare deur opgehangen. Ook leedt eene Moeder met haar' zoon deeze ſtraf, om dat zy den gewaanden Biſſchop, Jakob van Kampen, geherbergd, en niet aangebragt hadt. Deez' was, ondertuſſchen, nergens te vinden. Doch de Regeering de dood gedreigd hebbende aan elk, die hem niet aanbragt, werdt hy, eindelyk, ontdekt en geſtraft. In zyn vonnis (*p*), werdt hy alleenlyk over Herdooperye, niet wegens het oproer beſchuldigd. Ook hadt hy, ſchoon zwaar gepynigd, nooit willen bekennen, dat hy deel gehad hadt aan 't verraad der Stad (*q*). Men zette hem eerſt een uur lang te pronk, met een tweehoornigen blikken myter, bemaald met het wapen der Stad, op 't hoofd. Toen werdt hem de tong uit den hals getarnd, en de regterhand en het hoofd, met een vleeſchhouwers hakmes, afgehouwen. 't Hoofd, met den myter gedekt, werdt, nevens de hand, op de Haarlemmer Poort geſteld. De romp werdt verbrand. Wat laater

(*o*) *Zie het by* DAPPER, Beſchr. van Amſt. *bl.* 151.
(*p*) *By* DAPPER, Beſchr. van Amſt. *bl.* 152.
(*q*) Regiſt. der Willekeuren *by* BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.

Mislukte aanslag der Kerdooperen op

ter, in 't zelfde jaar, werden te Leiden, te Hoorn (r), te Utrecht, en elders, verſcheiden' Herdoopers, die men, insgelyks, van oproerige aanſlagen verdagt hieldt, of overtuigde, ter dood gebragt. De ſtrengheid, met welke men hen handelde, bragt, eerlang, te wege, dat zy de dwaaze hoop om een nieuw aardſch Ryk op te regten t'eenemaal vaaren lieten, en zig ſtil hielden (s). KAREL H. 1535.

De aanſlag op Amſterdam, ſchoon in ſchyn met weinig volk ondernomen, zou zekerlyk van veel gevolg geweeſt zyn, zo de Burgery niet terſtond de toegangen naar den Dam beſet hadt, en zo het Stads Kloktouw, by een onvoorzien toeval, niet t'zoek geraakt was. Het kleppen der klok zou, gelyk 't opgeſtemd was, alle de goedgunners der Herdooperen, die hier geen klein getal uitmaakten, op de been gebragt hebben. Ook hadt Jan van Geelen driehonderd Dorpelingen van Benskoop, by Yſſelſtein, tegen den tienden van Bloeimaand, te Amſterdam beſcheiden. Zy waren reeds op weg derwaards geweeſt; doch, verneemende, dat de aanſlag mislukt was, te rug gekeerd. Wat laater, kwamen 'er twee ſchepen met Herdoopers voor de boom, die, op de tyding van de nederlaag der hunnen, van den wal hielden, en naar Engeland voeren (t). De hoop, die de oproerige Herdoopers op het bemagtigen van Munſter gebouwd hadden, verdween zo geheellyk, toen, na 't mislukken van den aanſlag op Amſterdam, ook

(r) VELIUS Hoorn, bl. 245.
(s) HORTENS. de Anabapt. p. m. 310, 311, 312, 313, 314.
(t) HORTENS. de Anabapt. p. m. 313.

KAREL II. 1535. ook Munſter den Biſſchop in handen gevallen was, dat naderhand niemant onder de Doopsgezinden aangemerkt wilde worden als deel hebbende gehad, aan deeze en diergelyke oproerige onderneemingen: gelyk 'er ook, inderdaad, veelen geheel onſchuldig aan waren. Obbe Filips zelf, ſchoon door een' zendeling van Jan Matthyszoon gedoopt, betuigt ernſtelyk, dat hy en zyn Broeder Dirk geen deel altoos aan 't Munſterſch oproer gehad hadden. Ook verwierp hy, ſedert, zyne zending (*u*). Menno Simonsz ook, die van Obbe gezonden was, en de Munſterſchen, in 't jaar 1539, zyne *lieve doch zwakke broeders* noemde, die zig, *door 't gebruik der wapenen, een weinig verloopen hadden*, beweerde te gelyk, dat zy zig van deezen *gruwel* noodzaaklyk moeſten bekeeren, en waarſchuwde elk, tegen de dooling van 't gebruik der wapenen (*v*). Het gedrag der oproerige Herdooperen hadt, ondertuſſchen, alle de Doopsgezinden zo gehaat gemaakt by de Overheid, dat 'er, in Zomermaand deezes jaars, wederom een ſtreng Plakaat uitkwam, by welk „ alle zogenaamde „ Profeeten, Apoſtelen of Biſſchoppen onder „ de Herdoopers ten vuure, en alle herdoopten tot het zwaard, of tot de put veroordeeld werden, zonder dat de Wethouders, „ omtrent deeze luiden, *overmits haar quaet voornemen*, zo ſpreekt het Plakaat, eenige de minſte genade mogten gebruiken

(*u*) Bekent. van OBBE PHILIPS. *bl.* 24. [57]
(*v*) *Zie* Protocol van Leeuwaard. *bl.* 35, 39. *en* G. DE BRES Wort. der Heid. I. *Boek*, *Cap.* II. *f.* 11 *verſ.*

„ ken (*w*)." En van toen af, werdt 'er, zonder veele onderſcheids te maaken, tegen oproerige niet ſlegts, maar ook tegen vreedzaame en weerlooze Doopsgezinden, ſtrengelyk gewoed (*x*). Uit de *Crimineele Sententien* van den Hove van Holland, blykt, dat 'er, in dit, doch, voornaamlyk, in 't voorgaande jaar, ruim zeſtig Herdoopers in alles, door het vuur, het zwaard en op andere wyzen, in den Haage, ter dood gebragt zyn, en dat 'er omtrent zeshonderd, afzweering hunner gezindheid gedaan hebbende, in genade, zyn ontvangen geworden. Karel II. 1535.

't Verhaal van de opſchuddingen der Herdooperen hier te lande heeft ons een weinig gevoerd, buiten de orde der overige Geſchiedeniſſen deezer tyden, tot welke wy nu zullen wederkeeren. Na 't ſluiten van 't Beſtand met Lubek en Deenemarke, in de Lente des jaars 1534, werden 'er, in eenen geruimen tyd, geene Dagvaarten gehouden, in Holland. In Hooimaand eerſt, werden de Staaten van alle de Nederlanden, te Mechelen, beſchreeven. De Landvoogdes, hier gekomen van Bruſſel, alwaar zy, kort te vooren, het Schietſpel van S. Joris Gilde bygewoond hadt, en *Schutter-Koningin* geworden was (*y*), vreesde voor oorlog met Frankryk en Engeland, en wilde de Nederlanden gaarne eene *Unie* met malkanderen doen ſluiten, om te weeten, wat on-

XXIII. Ontwerp van eene *Unie* van alle de Nederlanden.

(*w*) Martelb. der Doopsgez. II. *Deel*; *bl.* 55. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 30.

(*x*) Velius Hoorn, *bl.* 244. Boomkamp Alkm. *bl.* 72, 84, 85, 86, 87, 92 enz. Hooft II. *Boek*, *bl* 58. III. *Boek*, *bl.* 81.

(*y*) Chron. van Ell. de Veer *fol.* 36 *verſ.*

KAREL II. 1535. onderſtand zy van ieder derzelven te wagten zou hebben. Doch de opgevatte vrees verdween, eer de Staaten nog byeen gekomen waren. Men handelde egter van de Unie en van eenige andere punten, onder anderen, van 't gebruiken van Spaanſche, in plaats van Engelſche Wolle, hier te lande; waartoe de Keizer, als Koning van Spanje, goede gelegenheid geeven kon (z). Doch men oordeelde hier toen, dat men de Engelſche Wolle niet miſſen kon. Ook werdt 'er, omtrent de Unie, niets geſlooten. De Stadhouder, twaalfduizend guldens verſchooten hebbende, tot betaalinge der Knegten, die op de Ooſterſche Vloot gedient hadden: en nog duizend guldens, aan Granvelle en anderen, die 't afſchaffen van 't verlofgeld op 't Kooren, en eenige andere voordeelen voor Holland hadden helpen bewerken; verzogt deswege, in Oogſtmaand des jaars 1534, vergoeding van 's Lands Staaten, die hy terſtond verkreeg (a). Mooglyk maakte hy hier te meer haaſt mede, om dat hy wiſt, dat het uitgaand Kooren haaſt wederom belaſt worden zou; wanneer hy, veelligt, zyn verſchot zo gemakkelyk niet wederom zou gekreegen hebben.

XXIV. Nieuwe onluſten met Lubek en Deenemarke.

De Lubekkers, t'onvrede over 't Verdrag, welk Chriſtiaan de III. met Holland geſlooten hadt, verbonden zig, omtrent deezen tyd, met *Chriſtoffel, Graave van Oldenburg*, om Chriſtiaan den III. van den Deenſchen Troon te ſtooten; en, dit gaf men, ten minſten, voor,

(z) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 164, 175, 176.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 217, 218, 219, 221, 222, 229, 232.

voor, den gevangen Koning Chriſtiaan den II, op denzelven, te herſtellen. Men was van zins, Koppenhage te bemagtigen. De Hollanders hielden hier een waakend oog op (*b*), alzo zy ligtelyk voorzagen, dat de Zond voor hun geſlooten zou zyn, zo Koppenhage den Lubekkeren in handen viel. Chriſtiaan de III. zondt, in den aanvang des jaars 1535, *Melchior Rantſau* herwaards, om onderſtand te verzoeken, tegen Oldenburg en Lübek. De Gezant nam zynen weg over Amſterdam, en vertoonde daar, dat de Koning, zyn meester, om der Hollanderen wille, in oorlog was geraakt; weshalven het redelyk was, dat men hem, van hier, onderſteunde, te meer, naardien Holland, by de vrye vaart door de Zond, zo groot een belang hadt. Hy deedt diergelyk een vertoog, ſedert, ook te Bruſſel (*c*). Doch het bemagtigen van Koppenhage, en andere nadeelen, hem, door de Lubekkers, toegebragt, veranderden den ſtaat zyner zaaken zo zeer, dat de Hollanders hem weinig dienſt konden doen. Zelfs bragt het belang des Keizers eerlang te wege, dat zy eenen nieuwen vyand, die zig tegen hem opdeedt, onderſteunen moeſten. De Zond werdt, ondertuſſchen, voor Holland geſlooten (*d*), zo dra de Lubekkers meeſter van Koppenhage waren. De Hamburgers, Breemers en Gelderſchen voeren thans ſterk op de Ooſtzee. Doch de Hollandſche Koopluiden, niet ſtil konnende zitten, namen, onder de hand, deel

Karel II. 1535.

De Zond wordt geſlooten.

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 218.
(*c*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 227.
(*d*) Velius Hoorn, *bl.* 247.

KAREL II. 1535. deel in de vaart deezer vreemden, reedende in derzelver ſchepen, en ontbiedende Ooſterſche waaren, op derzelver naam. De Zondſche Tollenaars ontdekten egter deezen ſluikhandel, en ſtelden al hun vermogen te werk, om denzelven te beletten (*e*).

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt wederom ingevoerd.

't Gebrek van Graanen, veroorzaakt door het ſtremmen der Ooſterſche vaart, bewoog de Landvoogdes, om den uitvoer derzelven, in Wynmaand, te verbieden (*f*). Doch de Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat dit verbod veroorzaaken zou, dat 'er ook minſdere Graanen, van Breemen en elders, herwaards zouden worden gebragt, wilden 't Plakaat niet afkondigen, voor dat zy 'er de Landvoogdes over geſproken hadden. Toen dit geſchied was, bleek klaarlyk, dat het verbod alleen was gedaan, om het afgeſchaft Verlofgeld op de uitgaande Graanen wederom in te voeren. De Steden wendden terſtond alle vlyt aan, ten Hove, om van deezen laſt, ingevolge van 's Keizers Oktroi van den jaare 1531, ontheeven te blyven. Men beloofde den Hovelingen geſchenken, en onder anderen tweehonderd *Wageſchotten*, eene ſoort van eekenhout, dat, gezaagd zynde, tot wanden en vloeren, gebruikt werdt (*g*), aan den Heere van Molembais. Men wiſt, dat 'er verſcheiden' in den Raad van Staate zaten, die Holland ongenegen waren, en daarenboven geene kennis hadden van den loop

Vertoog der Steden hier tegen.

(*e*) E. DE VEER Chron. *fol.* 47. GOUDHOEVEN *bl.* 605. J. SCHRASSERT Harderw. II. *Deel*, *bl.* 71.
(*f*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 31.
(*g*) *Zie* HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 111.

loop des Koophandels. Deezen dreeven „ dat „ het verbod van uitvoer gebrek voorkwam; „ dat de Keizer egter geregtigd was, om den „ uitvoer, onder 't betaalen van zeker verlof- „ geld, toe te laaten; alzo 't Oktroi van 1531, „ ſlegts tot wederopzeggens toe, gegeven was; „ dat men, derhalven, van 't vreemd Koo- „ ren agttien ſtuivers van 't laſt op het uit- „ gaan betaalen zou, en 't inlandſch, waar „ onder het Kleefſch, Gulikſch en Gelderſch „ en al wat den Ryn af kwam gerekend werdt, „ niet zonder uitgedrukt verlof der Landvoog- „ deſſe, zou mogen vervoeren, mids ook ze- „ ker verlofgeld betaalende." De Afgevaar- digden der Steden vertoonden, hier tegen, „ dat men, door 't verbod van uitvoer en 't „ heffen van 't verlofgeld, den aanvoer her- „ waards beletten zou; dat 'er reeds dertig „ Breemer ſchepen met Graanen 't Land voor- „ by, naar Engeland, gezeild waren, die an- „ ders hier ingeloopen zouden zyn; en dat „ het byvoegſel *tot wederopzeggens toe*, door „ den Theſaurier-Generaal Ruffault, tegen „ 's Keizers meening, in 't Oktroi van 1531, „ geſteld was, 't welk men bewees, met het „ getuigenis des Aartsbiſſchops van Palermo." Men hadt ook, onder de hand, vernomen, dat Ruffault deeze nieuwigheid wilde invoe- ren, om dat hem de ontvangſt van 't Ver- lofgeld beloofd was. De Steden hielden eg- ter zo ſterk aan ten Hove, dat zy, eindelyk, de meeſte ſtemmen in den Raad wonnen, en, in Sprokkelmaand des jaars 1536, vryheid kreegen, om 't Kooren, gelyk van ouds, zonder verlofgeld, te mogen uitvoeren. De

Karel II. 1535.

't Word weder af- geſchaft. 1536.

KAREL II. 1536. Heeren en Amptenaars, die haar, by deeze gelegenheid, dienſt gedaan hadden, werden toen rykelyk beſchonken. Naſſau en Hoogſtraaten kreegen, elk vierhonderd, Bergen en Molembais, elk tweehonderd Wageſchotten. Aan Buuren, ſchonk men tweehonderd Karels guldens; aan Palermo en Meeſter Vincent Korneliszoon ieder honderd Filips guldens, en aan Meeſter *Jan Brielis* en *Leenaard Hardink*, elk vyftig Karels guldens. *Filips Nigri* en *Lodewyk van Schoore*, die tegen 't afſchaffen van 't Verlofgeld geſtemd hadden, wilden geen geld neemen; waarom men beſloot, aan elk, twee goede aamen Rynſchen Wyn te vereeren. Doch 't leedt niet zeer lang, of 't Verlofgeld, welks affchaffing, met zo veel moeite, verkreegen was, werdt, op nieuws, ingevoerd (*b*).

Geſchenken aan de Hovelingen.

De Keizer beſluit den Paltsgraaf Fredrik aan 't Deenſche Ryk te helpen.

Holland werdt, ondertuſſchen, enkelyk tot voorſtand van 's Keizers belang, in eenen nieuwen Kryg met het Noorden, ingewikkeld. Izabelle, 's Keizers overleeden' Zuſter, die met den gevangen Koning, Christiaan den II, gehuwd was geweeſt, hadt haaren Gemaal drie Kinderen nagelaaten, een' Zoon en twee Dogters, die in de Nederlanden waren opgevoed. De Zoon, *Jan* genaamd, was, kort na 't gevangen neemen zyns Vaders, overleeden: en *Dorothea*, eene der Dogteren, ſedert, door den Keizer, uitgehuwelykt aan *Fredrik*, *Paltsgraave aan den Ryn*, die zig thans van de beroerte, door de Lu-

(*b*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 311, 313.

Lubekkers en den Graave van Oldenburg, in Deenemarke verwekt, zogt te bedienen, om zig meester te maaken van 't Ryk, op welk hy, uit hoofde zyner Gemaalinne, een gegrond Regt oordeelde te hebben. De Keizer, die 't belang van zynen Neeve bevorderen wilde, zogt de Hollanders te beweegen, om hem, met hunne Scheepsmagt, by te staan. Doch deezen schrikten voor eenen Oosterschen oorlog. Christiaan de III. hadt, ondertusschen, 't Beleg geslaagen voor Koppenhage; en Fredrik was van zins, hem dit Beleg te doen opbreeken, en zig, vervolgens, meester te maaken van de Stad. Hy, of de Keizer voor hem, hadt, ten dien einde, eenen hoop Knegten op de been gebragt: doch 't ontbrak hem aan schepen, om dezelven naar Deenemarke te voeren. De Landvoogdes Maria vorderde dezelven, uit 's Keizers naam, in Grasmaand des jaars 1536, van de Hollanders; en Amsterdam toonde toen het eerst eenige genegenheid, om in haar verzoek te bewilligen. Men hadt hier, kort te vooren, tyding gekreegen, dat de Lubekkers, onderrigt van den toeleg des Paltsgraafs, en dugtende, dat hun voorneemen, om zig van den Oosterschen handel meester te maaken, hier door verydeld mogt worden, te Hamburg, in eene byzondere onderhandeling getreden waren met Christiaan den III, die zig, in persoon, derwaards begeven, en hun *Gotland* en het Eiland *Bornholm* aangebooden hadt, mids zy den Graave van Oldenburg, die Koppenhage inhadt, geenen onderstand meer verschaften. Zulk eene tyding verbaasde de Amsterdam-

Karel II. 1536.

Hy doet Holland schepen afvorderen.

Bedenkingen van Amsterdam hierop.

KAREL II. 1536. dammers. Zy vreesden voor eene geduurige belemmering der Oosterſche vaart, zo de Lubekkers zig, op zo voordeeligen voet, met Chriſtiaan den III. verdroegen. Zy oordeelden, derhalven, dat de Keizer zig ten ſpoedigſten meeſter van de Zond maaken moeſt, en dat men den Paltsgraaf, in 't bezit van Deenemarke, moeſt tragten te ſtellen. Hoogſtraaten en de Landvoogdes zelve bedienden zig van deeze gelegenheid, om den Staaten eene Vloot af te vorderen van vyfentwintig groote Oorlogſchepen en agt of tien Boeijers, voorzien met behoorlyk geſchut en een dubbel getal van Bootsgezellen. Het Krygsvolk des Paltsgraafs was reeds op weg herwaards, om, met deeze Vloot, naar Deenemarke, overgevoerd te worden, waarom men de Staaten drong, tot het neemen van een ſpoedig beſluit. De meeſte Steden waren hier egter niet gereed toe. De Gemagtigden der Landvoogdeſſe ſpraken afzonderlyk met Amſterdam en de Waterſteden, die, boven de anderen, by den Oosterſchen handel, belang hadden. Doch terwyl men met deeze onderhandeling bezig was, bezette Guſtaaf de I, Koning van Zweeden, die ongaarne gezien zou hebben, dat de Keizer te veel voets in 't Noorden kreeg, de Zond met veertig ſchepen. De Staaten van Holland toonden zig toen nog ongenegener, om zig alleen in den laſt des Oosterſchen Krygs te ſteeken. Zy waren egter overboodig, om hun aandeel in dien laſt te draagen, wanneer 'er de andere Nederlanden ook op beſchreeven werden, en men nu handelde, gelyk men, in geval van vreeze voor oorlog met

Holland weigert deezen laſt alleen te draagen.

met Frankryk of Engeland, te doen gewoon was. Zy weezen aan, dat de ſchepen, die men hun afvorderde, in 't Noorden blyvende, gelyk te dugten was, hun eene ſchade van meer dan viermaalhonderdduizend guldens veroorzaaken zouden; 't welk zy een ondraaglyk verlies voor Holland rekenden. De Gemagtigden der Landvoogdeſſe bragten hier tegen in, dat de andere Nederlanden niet bewoogen zouden konnen worden, om Holland by te ſtaan, zo Holland, tot zyne eeuwige ſchande, toonde, zig zelf niet te willen helpen: waarop de Staaten zeiden, dat de Noordſche Kryg 't belang van Holland min betrof dan de eer des Keizers, die, door alle de Nederlanden, zo wel als door Holland, moeſt voorgeſtaan worden. Ten Hove, was men egter zo verre van Holland te willen ontlaſten, dat men, in plaats van vyfentwintig Oorlogſchepen en tien Boeijers, die men te vooren geëiſcht hadt, nu dertig groote Schepen en twaalf Boeijers vorderde. Hoogſtraaten, die deezen eiſch, uit den naam der Landvoogdeſſe, deedt, voegde 'er by, dat 's Paltsgraafs Knegten, ten getale van vierduizend, reeds op weg naar Holland waren, en 't platte Land afloopen zouden, zo men niet ſpoedig beſloot, tot het uitruſten van eene Vloot, om hen naar Koppenhage te voeren (*i*). KAREL II. 1536.

De beweegingen in de Nederlanden, om den Paltsgraave Fredrik te onderſteunen, konden, XXV. Chriſtiaan de III. ver-

(*i*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249.

KAREL II. 1536. ondertuſſchen, zo heimelyk niet geſchieden, of Chriſtiaan de III. kreeg 'er de lugt van. Hy wiſt ook, by tyds, dat de Paltsgraaf eenen hoop Knegten op de been gebragt hadt, van welken hy zig bedienen wilde, om hem Deenemarke afhandig te maaken. Hy bevroedde ligtelyk, dat hy 't gevaar, welk hem, uit Holland, dreigde, niet beter voorkomen kon, dan door den Hollanderen van nader by eenen vyand te verwekken, die hun beletten zou, hun Krygsvolk van de hand en naar Deenemarke te zenden. Hy geeft dan Melchior Rantſau, die, onverrigter zaake van Bruſſel te rug gekeerd was, laſt, om met Hertoge Karel van Gelder, altoos genegen om het Huis van Ooſtenryk te kwellen, een Verdrag aan te gaan, welk eerlang te Lingen geſlooten werdt, en deeze voorwaarden behelsde. „ Chriſtiaan de III. zou den Hertoge van „ Gelder tweeduizend, en na 't veroveren „ van Koppenhage, nog drieduizend man en „ agt Oorlogſchepen, bemand met twaalf„ honderd Koppen, byzetten, tegen twaalf„ duizend goudguldens, die Karel aan Chris„ tiaan verſtrekt hadt, om daar voor, in 't „ Graafſchap Oldenburg en in Weſtfaalen, „ volk te werven, onder bevel van den Gel„ derſchen Overſte, Meinard van Ham. „ Karel zou Chriſtiaan, daar tegen, met „ twaalfhonderd man byſtaan, zo hem, door „ de aanhangers des gevangen Konings, ee„ nige vyandlykheid werdt aangedaan (*k*)." De werving, van welke, in dit verdrag, gewaagd werdt, was reeds, kort voor 't ſluiten

bindt zig met den Hertoge van Gelder.

(*k*) FONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778.

ten van het zelve, geſchied, door eenige Overſten van kleinen naam, die in 't gemeen voor Herdoopers gehouden werden; doch de geworven' Knegten, ten getale van drieduizend, reeds in Grasmaand, geſteld hadden onder 't opperbevel van Meinard van Ham, die, met dezelven, in 't Graafſchap Benthem, lag, zig, in 't openbaar, voor een' Bevelhebber van Koning Chriſtiaan den III. uitgeevende (*l*). Karel II. 1536.

Doch ſchoon deeze werving, op den naam van Chriſtiaan den III, was geſchied; en hy, met grooten ſchyn, voorgeeven kon, dat hy, door middel van dit volk, den Hollanderen beletten wilde, den Paltsgraave Fredrik onderſtand te doen; begreepen egter de doorzigtigſten ligtelyk, dat men den Hertog van Gelder, als de hoofdoorzaak der werving, moeſt aanmerken; die zig, alleenlyk, door het verdrag van Lingen, hadt willen dekken, om den Keizer en den Nederlanderen, met welken hy in verbond ſtondt, geene openbaare ſtof tot ongenoegen te geeven. Hy hadt 'er geld toe geſchooten. Hy hadt 'er eenen Gelderſchen Bevelhebber by bezorgd. 't Verdrag van Lingen zelf behelsde zo weinige en onzekere voordeelen voor Hertoge Karel, dat hieruit reeds kon afgenomen worden, dat het geworven Krygsvolk meer ten behoeve van hem dan van Chriſtiaan den III. gebruikt worden zou. Ook bleek dit wel haaſt zo taſtelyk, dat 'er niemant, in Holland, aan twyfelde. Aanmerkingen over deeze verbindtenis.

Mei-

(*l*) Mr. Aart van der Goes Regiſt. *bl.* 250, 251, 253.

KAREL II. 1536. Meinard van Ham rukte, in Bloeimaand, in Groningerland, zig nederſlaande te Appingadam, alwaar hy zig ſterk verſchanſte. Hertog Karel, Heer van Groningen, was, ſedert eenigen tyd, zeer onvergenoegd geweeſt op de Groningers, die hem volk geweigerd hadden, welk hy, tegen den Graave van Ooſtfriesland, gebruiken wilde. Nu ſcheen hy hen, door deeze benden, te willen bedwingen. De Groningers kreegen hier terſtond vermoeden van; doch alzo Meinard van Ham Deenſche vaanen voerde, en voorgaf, niets te doen, dan uit laſt van Koning Chriſtiaan den III, wiſten zy niet, wat zy vaſtſtellen zouden. Zy ſchreeven aan den Hertoge van Gelder om zekerheid, die hun antwoordde, dat hy van Meinards beſtaan geene kennis, noch hem eenigen laſt gegeven hadt. Kort hierna, kwam 'er geſchut, in 't Leger te Appingadam. De Groningers wisten, dat het gezonden was van Balthazar van Ezens, een' groot' vriend van Hertoge Karel, en twyfelden, ſedert, niet meer, of de Hertog hadt de voornaame hand in dit werk, en geen' minderen toeleg, dan hen geheel onder de knie te krygen (*m*).

De Gelderſchen verſterken zig te Appingadam.

Zy dreigen eenen inval in Holland te doen.

Meinard van Ham was zo dra niet in Groningerland gerukt, of hy zogt de Hollanders te doen gelooven, dat zyn voornaame toeleg was, 't vervoeren van 't Krygsvolk naar Koppenhage te beletten. Hy ſchreef, ten deezen einde, aan die van Amſterdam, dat hy hunne Stad en 't omleggende Land te vuur en te

(*m*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778, 779.

en te zwaard zou komen verwoesten, indien men, in Holland, voortging, met de ontworpen' toerusting ter Zee. De Hollandsche Steden werden, door deeze bedreigingen, nog meer afgeschrikt van 't ondersteunen des Paltsgraafs, oordeelende zy, met reden, dat Meinard van Ham ligtelyk in Holland zou konnen vallen, zo dra het Krygsvolk, welk men, ten dienste des Paltsgraafs, geschikt hadt, zou ingescheept zyn. Boven al, was men bedugt voor Delft, welke Stad, den derden van Bloeimaand, door een' zwaaren brand, vernield zynde, zonder moeite, door de Gelderschen, zou konnen verrast worden; wanneer zy Delftshaven zouden konnen sterk maaken, de vaart langs de stroomen belemmeren, en Holland van Brabant, Vlaanderen en Zeeland affnyden. Amsterdam dan, Dagvaart in den Haage hebbende doen beschryven, vertoonde den Staaten „ dat Holland thans o„ pen lag, en ontbloot was van Krygsvolk, „ weshalven, het, door Meinard van Ham, „ die zig een' *Geesel Gods* en *Schoppen-Koning* „ (5) noemde (*n*), en alles dreigde te zullen „ verdelgen, ligtelyk zou konnen overvallen „ worden: dat men, om deeze reden, de „ Landvoogdes verzoeken moest, dat zy den Graa-

Karel II. 1536.

Brand te Delft.

Zorg van Amsterdam tegen den gedreigden inval.

(*n*) E. Beningha Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXIX. *bl.* 686.

(5) Hy gaf zig deezen naam, om dat hy de Groningerlanders, van wyd en zyd, met spaaden en *schoppen*, op ontbooden hadt, en gebruikte, om Appingadam sterk te maaken. *Zie* E. Beningha *Hist. van Oostfriesl.* IV. Boek, LXIX. Cap. bl. 686.

KAREL II. 1536. „ Graave van Buuren, als Kapitein Generaal, „ en den Graave van Hoogſtraaten, als Stadhouder, uitdrukkelyken laſt wilde geeven, „ om zoo veel volks, te paarde en te voet, „ aan te neemen, als vereiſcht werdt, om 't „ Land van Holland te beſchermen." De Landvoogdes, eenigen tyd herwaards, reeds beſpeurd hebbende, dat Holland niet te beweegen zou zyn, om ſchepen tot den Deenſchen togt te leveren, en tevens hebbende beſlooten, den Paltsgraaf by te ſtaan, hadt zig laaten verluiden, dat zy, om hiertoe in ſtaat te zyn, 's Keizers Domeinen wilde belaſten. Doch men vreesde in Holland, met naame te Amſterdam, dat zy de ſchepen egter aldaar zou willen doen uitruſten. Amſterdam ſloeg derhalven, in de gemelde Dagvaart, voor „ dat de uitruſting in Zeeland „ behoorde te geſchieden, alwaar thans meer „ groote ſchepen, voorzien van volk en geſchut, „ te vinden zouden zyn, dan in Holland." De andere Leden waren 't, hierin, eens met Amſterdam, en alzo men vernomen hadt, dat de Landvoogdes Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, tot Overſte hadt aangeſteld, wilde men ook bedingen, dat deeze zig, over de Onderzaaten van Holland, niet als Admiraal gedraagen zou, alzo men hier geenen Admiraal kende, dan den Stadhouder.

Deeze Stad poogt de Vloot, in Zeeland, te doen uitruſten.

Doch eer dit alles der Landvoogdeſſe werdt voorgeſteld, tradt men 'er, met den Graave van Buuren, Kapitein Generaal, en met den Stadhouder Hoogſtraaten, over in onderhandeling. Uit hun, vernam men, dat de Landvoog-

voogdes Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, bevel gegeven hadt, om Meinard van Ham, uit Appingadam, te verneſtelen, en zig, hiertoe, van de Knegten, tot den Deenſchen togt geſchikt, te bedienen. Ook hadt zy begeerd, dat Buuren en Hoogſtraaten zig, met hunne benden, by 't Leger onder den Stadhouder van Friesland, zouden voegen; 't welk deezen egter geweigerd hadden, beweerende, ampts- en eeds halven, tot het beſchermen van Holland, verbonden te zyn (o). KAREL II. 1536.

Midlerwyl hadt Enno, Graaf van Ooſtfriesland, zig naar Gelderland begeven, om de geſchillen tuſſchen de Groningers en den Hertoge te bemiddelen. Karel toen, niet meer ontveinzende, dat hy op de Groningers t'onvrede was, verklaarde, dat zy zig, onder geene andere voorwaarde, in zyne gunſt zouden konnen herſtellen, dan door te gedoogen, dat hy een ſlot binnen Groningen opwierp, en Appingadam, met muuren, omringde. Doch deeze voorſlag deedt de Groningers zien, wat zy van den Hertoge te wagten hadden. Terſtond braken zy dan alle onderhandeling met hem af, en beſlooten hunne toevlugt tot de Landvoogdeſſe, Maria, te neemen. Zy booden haar aan, den Keizer, als Hertog van Brabant, Graaf van Holland, en Heer van Friesland en Overyſſel, tot Heer, te willen inhuldigen, mids hy hun onverwylde hulp toezondt tegen de Gelderſchen, die hun, klaagdenze, op den naam der Deenen, allen overlaſt aandeeden. De Landvoogdes hadt

XXVI. Karel de V. wordt Heer van Groningen.

(o) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 252, 253, 254, 256.

KAREL II. 1536. hadt zig, op deezen voorſlag, niet lang beraaden; maar, denzelven aanneemende, terſtond daarop, aan den Stadhouder van Friesland bevel gegeven, om de hulde van Groningen, in 's Keizers naam, te ontvangen, 't welk, op den agtſten van Zomermaand, geſchiedde (*p*). Toen eerſt, ſloeg Schenk 't beleg voor Appingadam. Kort daaraan, nam hy *Werdum* in, en verſterkte de Plaats. Ook bemagtigde hy de ſchans *Delfzyl*, van waar Meinard van Ham voorraad kreeg. Doch Appingadam was zo wel voorzien en verſterkt, dat het beleg der Plaatſe, tot in Herfſtmaand, duurde (*q*).

De Vloot raakt klaar.

XXVII. Terwyl de Knegten, tot den Deenſchen togt geſchikt, hier werden opgehouden, werdt de Vloot, uit dertig, of, volgens ſommigen, uit veertig ſchepen beſtaande, te Veere, in Zeeland, uitgeruſt, en lag reeds zeilreede, omtrent het einde van Zomermaand (*r*). De Landvoogdes deedt, ten deezen tyde, alle de Nederlanden te Bruſſel beſchryven, alwaar aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren, gedaan werdt; op welke gewoone Bede, men begeerde, dat de Staaten verzegelden zesduizend guldens jaarlykſche losrenten, tegen den penning zestien, op dat men zig van de gereede penningen, in den oorlog tegen Frankryk, die wederom

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland.

(*p*) *Zie* E. BENINGHA Hiſt. van Ooſtfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXX. *bl.* 628.
(*q*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 779, 780.
(*r*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 449.

derom was aangevangen, zou mogen bedienen. De Staaten hierop Dagvaart in den Haage belegd hebbende, oordeelden de Edelen, dat men tagtigduizend guldens eens, en tagtigduizend guldens jaarlyks, voor zes jaaren, zou konnen toeſtaan; doch in de verzegeling hadden zy geenen zin. De Steden verklaarden zig hier tegen nog ernſtiger dan de Edelen, klaagende „ dat de Keizer „ beloofd hadt de voorige verzegelingen, die „ reeds twee-entwintigduizend guldens 's jaars „ beliepen, te zullen loſſen, zonder dat hier „ iets van kwam (s); dat de Steden, onder „ deezen laſt, zwaarlyk gedrukt gingen, en „ ſommigen, met het betaalen der Renten, „ twee en drie jaaren ten agteren waren, zig „ behelpende met *Staaten* en *Reſpyten*; dat „ Holland, in verſcheiden' voorige oorlogen, „ boven de andere Nederlanden, veel geleeden hadt, en den laſt des Franſchen Krygs „ nog nevens de andere Nederlanden hadt „ moeten draagen; dat de vaart naar 't Oosten, waarin Hollands welvaaren, grootendeels, gelegen was, dikwils verbooden was „ geweeſt, terwyl deeze vaart verſcheiden' „ anderen Nederlanden, zelfs Overyſſel, ge„ oorlofd geweeſt was; dat men, tegenwoordig, noch Ooſtwaards noch Weſtwaards „ zeilen mogt (t), ſchoon men, met Vlooten, Weſtwaards zeilende, in oorlogsty„ den, merkelyke voordeelen behaalen kon; dat

Karel II. 1536.

(s) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 231.
(t) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 32.

KAREL II. 1536. „ dat men, veelligt, ook dit jaar niet zou mo-
„ gen viſſchen, noch ten Haring vaaren;
„ waar door Holland eene zyner voornaam-
„ ſte inkomſten miſſen zou." 't Slot deezer klagte was, *dat Holland Vrede en Koophandel hebben moeſt, om de gemeene laſten te konnen opbrengen.* Sedert, ſtemden de Edelen tot eene buitengewoone Bede van honderdduizend guldens, en Dordrecht hadt reeds verklaard, volkomen gelaſt te zyn, om met de andere Leden te ſtemmen. Deezen vielen toen den Edelen toe; doch Hoogſtraaten verklaarde, op eene Dagvaart te Gouda, den agtſten van Oogſtmaand, gehouden, dat de Landvoogdes met geene honderdduizend guldens te vrede zou willen zyn (*u*). Hoe dit verſchil, ſedert, beſlegt werdt, is my niet gebleeken.

XXVIII. Hollands nadeel, by de uitrusting ter zee.

Midlerwyl, veroorzaakte het uitruſten der Vloote, ten behoeve des Paltsgraafs, ſchoon het in Zeeland geſchiedde, den Hollanderen niet weinig nadeels. Om 't Bootsvolk tot deeze Vloot te vinden, was hun niet alleen de vaart naar 't Noorden, om Hout en Stokviſch, waaren, welken men niet miſſen kon; maar ook die naar Engeland, Spanje, Portugal en Andaluzie verbooden, tot dat de Vloot in zee zou zyn. De Heer van Beveren hadt den Hollandſchen ſchepen ook van geſchut beroofd, om 'er de Vloot mede te voorzien. Ook waren, te Amſterdam en elders, eenige Noordſche ſchepen in beſlag genomen, 't welk de Hollanders deedt vreezen, dat men, om vergoe-

(*u*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261.

goeding van ſchade te bekomen, hunne Schepen in 't Noorden ook aanhouden zou. Alle deeze bezwaarniſſen werden der Landvoogdeſſe voorgeſteld, en zy beloofde 'er tegen te zullen voorzien (*v*). Karel II. 1536.

Doch terwyl de Vloot, gereed zynde, op de Knegten, die Appingadam belegerd hielden, lag te wagten, viel Koppenhage Koning Chriſtiaan den III. in handen. De Paltsgraaf Fredrik veranderde toen van maatregels, en zag, voor eerſt, van het bemagtigen van Deenemarke af. De belegering van Appingadam werdt egter voortgezet, tot op den twaalfden van Herfſtmaand, wanneer de Plaats aan den Stadhouder van Friesland, by verdrag, werdt overgegeven. Hy hadt, uit Oldenburg, eenen onderſtand van eenige Knegten gekreegen, en ſchoon Chriſtiaan de III, na 't bemagtigen van Koppenhage, den Gelderſchen, in Appingadam, ook tweeduizend man toegezonden hadt, konden deezen egter 't overgaan der Plaatſe geenzins verhinderen. (*w*). De Overſten, Meinard van Ham en *Berend van Hakvoort*, bleeven krygsgevangen, en werden, ſedert, vervoerd, naar Vilvoorden in Brabant, alwaar zy, een' geruimen tyd, in hegtenis zaten, eer zy hunne vryheid wederom verwierven (*x*). Schenk trok toen voor 't *Slot te Wedde*, en bemagtigde 't, binnen tien dagen. Daarna deedt hy Koeverden be- Appingadam gaat over.

le-

(*v*) Mr. Aert van der Goes, Regiſt. *bl.* 263.
(*w*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 780.
(*x*) E. Beningha Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXXIX. *bl.* 693.

KAREL II. 1536. legeren, welke Plaats, een beleg van twee maanden hebbende doorgeſtaan, zig, eindelyk, ook opgeeven moeſt (y). De ſterke Plaatſen van deezen oord allen, ten behoeve des Keizers, bemagtigd zynde, kon hy zig, nog voor 't einde deezes jaars, in 't bezit der Heerlykheid van Groningen en Drente, beveſtigd rekenen.

XXIX. Aanmerkingen over den uitſlag der ondernee-mingen van den Keizer en den Hertoge van Gelder.

De vierduizend Knegten, ten dienſte des Paltsgraafs geworven, dienden dus, om 't gebied van Karel den V. te helpen vergrooten met eene nieuwe Heerlykheid, die hem, ſedert, nimmer ontweldigd werdt; terwyl Fredrik, onaangezien 'er eene Vloot en manſchap voor hem gereed gemaakt was, zig, in zyne hoop om Deenemarke te overmeeſteren, t'eenemaal te leur geſteld zag. De Hertog van Gelder, die, onder den loozen ſchyn van Chriſtiaan den III. te willen helpen, de Groningers zogt te overheerſchen, en den Keizer verdriet aan te doen; verloor 't gebied over Groningen, van welk hy zig voor altoos meende te verzekeren. Chriſtiaan de III, die den Keizer tegen hadt, en van Hertoge Karel ſlegts in ſchyn geholpen werdt, hadt egter, door 't draalen der Vloote, 't geluk van Koppenhage te bemagtigen, en zig daar door te veſtigen in 't gebied over Deenemarke, welk hy zynen nakomelingen nagelaaten heeft. Groningen, eerſt verſcheiden' Biſſchoppen van Utrecht, daarna den Graaf van Ooſtfriesland, en laatſtelyk den Hertog van Gelder, voor

(y) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 781.

voor Heer, hebbende aangenomen, geraakte, eindelyk, onder de heerſchappy van Keizer Karel den V, die den Landzaaten niet toeliet, wederom van Heer te wiſſelen. KAREL II. 1536.

Na 't bemagtigen van Koppenhage en 't overgaan van Appingadam, werdt de Vloot, te Veere, onttakeld, en 't Boots- en Krygsvolk afgedankt (z). Men vreesde hier, dat de Knegten, die voor Appingadam gelegen hadden, by gebrek van betaaling, in Holland zouden komen *gaarden*. Doch de Landvoogdes droeg hier zorg voor. Ook gaf zy den Heere van Beveren bevel, om het geſchut, welk den Hollanderen ontnomen en op de Vloot gelegd was, hun terſtond te rug te geeven (a). De Vloot wordt onttakeld.

In de Lente des volgenden jaars, werdt 'er, XXX. met Melchior Rantſau, die zig wederom in de Nederlanden bevondt, over een Beſtand of Vrede met Chriſtiaan den III, gehandeld. Doktor *Hubrecht*, die de zaaken van den Paltsgraave Fredrik, ten Hove der Landvoogdesſe, waarnam, poogde de onderhandeling te doen afbreeken, en hadt reeds eenige Hovelingen, in zyne belangen, overgehaald. Doch de Hollanders, Naſſau, Hoogſtraaten en anderen hunner vrienden in den arm genomen hebbende, wiſten den handel zo ſterk door te dryven, dat 'er, in 't begin van Bloeimaand, een Beſtand voor drie jaaren met Deenemarke geſlooten werdt (b). Terſtond hierna, viel Beſtand met Deenemarke.

(z) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 450.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 263, 264.
(b) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 34, 35.

KAREL II. 1536. viel de Rogge, in Holland, van twee-ender-tig op agttien Goudguldens het laſt (*c*). Te Hoorn, was, in Grasmaand, nog zesender-tig Goudguldens beſteed; en in Bloeimaand, gaf men niet meer dan zeſtien. Alle andere Ooſterſche waaren ſloegen byna de helft af. De vaart naar 't Noorden en de Ooſtzee, raak-te wederom open (*d*), en de kwynende Koop-handel begon, ten minſten voor een gedeel-te, wederom te herleeven.

(*c*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 279, 288.
(*c*) VELIUS Hoorn, *bl.* 250.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Nieuwe oorlog met Frankryk. Togt naar Tunis. Verbond van François den I. en Karel van Gelder.* II. *Gelderſche Oorlog. Franſche Kaaperyen. Dood van Erasmus.* III. *Veranderingen te Utrecht. 't Nederſtigt onder den Stadhouder van Holland gebragt.* IV. *De Landvoogdes poogt nieuwe Excynzen in Holland te doen invoeren. 't Mislukt.* V. *Vrede met Gelder. Bede aan Holland. Schoorſteengeld voorgeſlaagen.* VI. *Beſtand met Frankryk. Twiſt met den Admiraal Bevtren.* VII. *Aanſlag der Gelderſchen op Enkhuizen.* VIII. *Vrede met Frankryk.* IX. *Twiſt in Gelderland, tuſſchen den Hertog en de Steden. Dood des Hertogs.* X. *Buitengewoone Bede aan Holland.* XI. *Levensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.* XII. *Togt naar Konſtantinopole. Dood der Keizerinne. Geſchenk aan de Landvoogdeſſe.* XIII. *Geweldige Beroerte te Gend.* XIV. *De Keizer, herwaards gekomen, ſtilt dezelve.* XV. *Hy komt in Holland. Bede van zesmaalhonderd-*

dui-

duizend guldens. XVI. *Twist met Dordrecht over 't Stapelregt.* XVII. *De Keizer komt te Utrecht.* XVIII. *René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.* XIX. *Algemeene Ordonnantie op de Regeeringe. Vernieuwing der Ordonnantie op de Admiraliteit.* XX. *Poogingen, om 't afgeschaft Verlofgeld op 't Kooren wederom in te voeren. Beroerte te Amsterdam. 't Verlofgeld op nieuws afgeschaft.* XXI. *Inbreuk op eenige Privilegien. Verdrag met Schotland. Togt naar Algiers.* XXII. *Kryg met Frankryk verwakkert wederom.* XXIII. *François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden.* XXIV. *Bede aan alle de Nederlanden. Holland is weigerig. Bewilligt.* XXV. *Luxemburg verlooren, en door Oranje herwonnen. Onderneemingen van Christiaan den III. Oranje draagt zorg voor Holland.* XXVI. *Maarten van Rossem valt in Brabant.* XXVII. *Oranje geslaagen.* XXVIII. *Raadpleegingen in Holland op de Bede. Bewilliging.*

KAREL II. 1536.

I. Beginsels van nieuwen oorlog met Frankryk.

DE Kamerykſche Vrede van 't jaar 1529 was te nadeelig voor Frankryk, om lang te konnen duuren. Ook hadt François de I, al sedert het jaar 1531, heimelyke poogingen aangewend, om den Paus en den Koning van Engeland, in zyne belangen, in te wikkelen, en Karel den V, die, met de Protestanten in Duitschland, en met den Turkschen Kryg, de handen vol werks hadt, nieuwe zwaarigheden te berokkenen. Het sluiten van den Wol-

Wolſtapel te Calais, door Henrik den VIII, was hierop gevolgd. Wy hebben reeds, op het jaar 1533, aangetekend (*a*), hoe veel de Hollandſche Lakenweeveryen, met naame de Leidſchen, hier door leeden. De berugte Egtſcheiding van Henrik den VIII. en Katharina van Arragon, die wat laater voorviel, haalde den Koning van Engeland 's Pauſen Banvonnis op den hals, om welk ter uitvoeringe te brengen, Keizer Karel zig verbonden hadt. Henrik, bedugt voor Karels magt, zogt zig met François te verbinden. Men tradt, in den aanvang des jaars 1534, in onderhandeling. Henrik beloofde, den Proteſtanten in Duitſchland te zullen ondersteunen; mids François, ten zelfden tyde, Navarre en Vlaanderen met de wapenen aantaſte. Doch deeze onderhandeling liep vrugteloos af. François durfde zig niet openlyk met Henrik verbinden, uit vreeze van den Paus te zullen mishaagen. Ondertuſſchen hadt het gerugt deezer onderhandeling de Nederlanders reeds bedugt gemaakt voor eenen oorlog met Frankryk en Engeland, gelyk wy, in 't voorgaande Boek (*b*), gezien hebben. François deedt, nog in 't zelfde jaar, eenen inval in 't Milaneeſche, en handelde, aan 't Turkſche Hof, ten nadeele des Keizers. Karel, daarentegen, ondernam, in den Zomer des jaars 1535, eenen togt naar Afrika, om *Haradyn Barbaroſſa*, die zig tot Koning van Tunis opgeworpen hadt, en, met zyne Roofſchepen, de Mid-

Karel II. 1536.

Togt op Tunis met Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen.

(*a*) XVII. *Boek, bl.* 51.
(*b*) *Bl.* 101.

KAREL II. 1536. Middellandſche Zee onveilig hieldt, tot reden te brengen. Hy bemagtigde de ſterkte *Goulette* en naderhand *Tunis* zelf; waarna hy *Muley Haſſem*, die, door Haradyn, verdreeven was, op den Troon herſtelde (*c*). Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen hadden hem, met hunne ſchepen, op deezen togt, verzeld, en zig dapperlyk gekweeten (*d*). Onder anderen, vindt men, dat de Enkhuizers den Keizer, met vier groote Karveelſchepen, ten dienſt hadden geſtaan, en dat *Domkens*, een Inwooner dier Stad, om zyne kloekmoedigheid, in 't veroveren van Tunis, betoond, door den Keizer, ſedert, met een treflyk wapen, beſchonken is. Van de vier Enkhuizer ſchepen bleeven 'er, na den togt, drie, met volk met al, in eenen ſtorm voor Genua (*e*).

Krygsbedryven in Pikardye.

Terwyl dit, verre van de Nederlanden, voorviel, bereidden de Keizer en François zig tot eenen oorlog, die de grenzen deedt daveren. De Graaf van Naſſau viel, in 't jaar 1536, met een leger van dertigduizend man, in Pikardye, bemagtigde *Guize*, en ſloeg het beleg voor Peronne, welk hy egter, eerlang, opbreeken moeſt. François hadt, reeds in Wynmaand des jaars 1534, een Verdrag aangegaan, met den Hertoge van Gelder, waarby deeze zig zelv' en zyne landen, Groningen daar onder begreepen, den Koning

François de I. verbindt zig met den Hertoge van Gelder.

(*c*) *Vide* ANTON. PONT. CONSENT. Hariad. Barbar. *in* MATTH. Anal. *Tom.* I. *p.* 1-36. & J. ETROPII Diar. Expedit. Tunet. *int. S.* SCHARDII Germ. Script. *Tom.* II. *p.* 320.

(*d*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 448.

(*e*) Oude Aant. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 59.

ning van Frankryk hadt opgedraagen, omze wederom van hem ter leen te ontvangen, nevens vyftigduizend ponden tournois in 't jaar (*f*). Van toen af, was men, in Holland, bedugt geweeſt, voor eenen inval der Gelderſchen, en hadt reeds, meer dan eens, ter Staatsvergaderinge in overweeging genomen, om zig te wapenen (*g*): 't welk egter eenen geruimen tyd agter bleef. De onderneeming op Groningen, die, in 't jaar 1536, ongelukkig voor Hertoge Karel uitviel (*h*), mag als een gevolg van zyne naauwe verbindtenis met Frankryk worden aangemerkt. Karel II. 1536.

II. Gelderſche Oorlog.

Doch, terſtond hierna, ſcheen de oorlog, met Gelder zo wel als met Frankryk, eerſt regt ernſt te zullen worden. In Bloeimaand, hadt men, in Holland, reeds vernomen, dat de Heer van Gelder al zeshonderd Paarden gemonſterd, en de Gelderſche Koopluiden, die te Dordrecht en elders handelden, t'huis ontbooden hadt. Buuren en Hoogſtraaten ſloegen toen den Staaten voor, om, insgelyks, een bekwaam aantal van Paarden en Knegten aan te neemen, waartoe zy raad wiſten, indien de Staaten geld verſchaffen konden (*i*). Doch alzo men nog met den Deenſchen Kryg belemmerd was, neigden de Staaten tot vrede; beloovende zy den Graave van Buuren een eerlyk geſchenk, zo hy dezelve wiſt te bewerken. Men tradt, in Zo-

(*f*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 775.
(*g*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl* 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232.
(*h*) XVII. *Boek*, *bl.* 115.
(*i*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 254, 256.

KAREL II. 1536. Zomermaand, met Hertoge Karel, in onderhandeling. Doch hy hieldt zig eerſt zeeragterlyk, begeerende niet van vrede te hooren, voor dat men hem Groningen hadt wedergegeven (*k*). Ondertuſſchen werdt de Kryg, wederzyds, voortgezet. De Gelderſchen vervulden de Zuiderzee met Oorlogſchepen, die, te Harderwyk, te Elburg en elders, waren uitgeruſt (*l*). De onzen bragten, daarentegen, ook eenige ſchepen in 't vaarwater (*m*). De Franſchen begonden, deezen Zomer, ook op de Hollandſche Koopvaardyſchepen te kaapen. In Oogſtmaand, namen zy een Enkhuizer Schip, van Andaluzie en Lisbon komende, en met Zout gelaaden: 't welk men vyfduizend guldens waardig rekende (*n*). Twee Franſche Oorlogſchepen, in die zelfde maand, voor de Maaze kruiſſende, vielen, daarentegen, den Dordrechtenaaren in handen, en werden te Dordrecht opgebragt. De *Heude*, die deeze ſchepen bemagtigde, was, als een Koopvaardyſchip, toegetakeld, en hadt zig eerſt, door de Franſchen, laaten neemen; die, overgeſprongen en bezig met plonderen, door eene hinderlaage van vyftig gewapende Dordrechtſche Poorters, overvallen en afgemaakt werden: waar na de ſchepen, zonder moeite, werden overmeeſterd (*o*). Ten zelfden tyde, werdt hier de invoer der Franſche waaren, zonder vry-

Franſche Kaaperyen.

Eene Dordſche Heude neemt twee Franſche Oorlogſchepen.

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 257, 260.
(*l*) VELIUS Hoorn, *bl.* 248.
(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 32. BOOMKAMP Alkmaar, *bl.* 87, 88.
(*n*) BRANDT Enkh. *bl.* 59, 60.
(*o*) Chron. van E. DE VEER *f.* 45. BEVERW. Dordr. *bl.* 338.

vrygeleibrief, verbooden. En kort te voo- KAREL II.
ren, was 'er bevel van 't Hof gekomen, om 1536.
alle Franſche goederen, binnen vyftien dagen, den Graaflyken Rentmeeſter aan te brengen, op verbeurte van lyf en goed. Doch of hierop verbeurdverklaaring der waaren volgde, is my niet gebleeken. De Admiraal van Merkere bemagtigde, in Wynmaand, een Franſch Weſtindiſch Schip, welk te Veere opgebragt, en vyftigduizend guldens waardig geoordeeld werdt. De Zeeuwſche Kaapers behaalden, ſedert, nog eenige andere voordeelen op de Franſchen (p).

Onaangezien deeze wederzydſche vyand- Haring-
lykheden, werdt egter, by eene overeen- viſſchery
komſt, met François den I, in Herfſtmaand, vry ver-
getroffen, de Haringviſſchery, voor Fran- klaard.
ſchen en Nederlanders, geduurende den oorlog, vry verklaard (q): welke overeenkomſt de uitruſting van zes Oorlogſchepen, tot beveiliging der Haringvaart, onnoodig maakte: waar toe de Staaten van Holland, in Oogſtmaand, reeds zesduizend guldens hadden toegeſtaan (r); hoewel men vindt, dat 'er, op deeze ontworpen' uitruſting, ſedert, vyf ſchellingen vlaams van ieder laſt Harings geligt werden (s). Men ſprak ook, van Weſtwaards met Vlooten te willen zeilen, en van Kaapers uit te ruſten, voor rekening van byzondere perſoonen, zonder met den Admiraal te doen te willen hebben, alzo de Hollanders oordeelden,

(p) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 450, 461.
(q) Repert. der Plakaat. *bl.* 33.
(r) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 263.
(s) Repert. der Plak. *bl.* 33.

KAREL II. 1536. den, dat zy niet onder hem; maar alleen onder den Stadhouder ſtonden (*t*). Doch 't blykt niet, dat hiervan iets gekomen is.

Erasmus ſterft. Op den elfden van Hooimaand deezes jaars 1536, was te Bazel, in 't eenenzeventigſte jaar zyns ouderdoms, overleeden, de beroemde Rotterdammer Deſiderius Erasmus (*u*). Hy was in zo groot eene agting in zyn Vaderland geweeſt, zelfs onder de aanzienlykſte luiden, dat de Edelen en meeſte Steden, ter Staatsvergaderinge te Gouda, in Oogſtmaand des jaars 1532, beſlooten, hem een Juweel van omtrent tweehonderd en veertig Rynsguldens te ſchenken: 't welk hem zou toegezonden geweeſt zyn, zo men, in 't volgende jaar, geene hoop gekreegen hadt, dat, hy, door Vrouwe Maria herwaards ontbooden zynde, haaſt in Holland komen zou (*v*). Hy kwam egter niet, gelyk men verwagt hadt. Of hem 't Juweel, ſedert, ter hand geſteld zy, is my niet gebleeken. Ondertuſſchen, verdiende dit blyk der agtinge van 's Lands Staaten voor 's Mans geleerdheid, welk men, onzes weetens, by geenen Hiſtorieſchryver, geboekt vindt, hier te worden aangetekend. Van het metaalen Standbeeld, naderhand, ter zyner eere, te Rotterdam opgeregt, en nog in weezen, kan niemant, die Holland gezien heeft, onkundig zyn.

Agting der Staaten van Holland voor hem.

III. Verandering, te Utrecht. Te Utrecht was, midlerwyl, ook eenige verandering voorgevallen, die wy niet ſtil-

zwy-

(*t*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 259, 261, 262, 263.
(*u*) VIGLII AB AYTTA ZUICHEM. Epiſt. Select. *N.* LXXXII. LXXXIII. LXXXVI. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 217, 219, 222.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 186, 202.

DESIDERIUS ERASMUS,
geboorente Rotterdam, in't jaar 1467.
overleeden te Bazel, in't jaar 1536.
Door C. Pronk gemd. naar een Origineel, by Sr. Tirion.
Door J. Houbraken gesn.
Is. Tirion

zwygends voorby gaan konnen. Biſſchop Henrik van Beieren, na 't afſtaan van 't weereldlyk bewind over 't Stigt, beſlooten hebbende, het geeſtelyk gebied over 't zelve, insgelyks, over te draagen, zag zig, in 't jaar 1529, opgevolgd, door *Willem van Enkevoort*, die, door Paus Adriaan den VI, tot Kardinaal verheeven zynde, zig te Rome ophieldt, en *Jakob Uitteneng* tot zynen Stedehouder aanſtelde. Biſſchop Willem overleedt, in 't jaar 1533. En in 't volgend jaar benoemde de Keizer *Georgius*, Zoon van Jan, Graave van Egmond, tot de Biſſchoplyke waardigheid. De Geeſtelykheid, die, volgens eene overeenkomſt tuſſchen Karel den V. en den Paus, geenen anderen Biſſchop kiezen mogt, dan dien de Keizer benoemd hadt, deedt de verkiezing, in gevolge van deeze benoeming, en de nieuwe Biſſchop werdt, eerlang, door den Paus, beveſtigd (*w*). Karel II. 1536.

Omtrent deezen tyd, werdt het ſtuk der Vereeniging van Utrecht met Holland, met meer ernſt dan te vooren, ter hand genomen. Holland hadt, hierop, al ſedert eenige jaaren, ſterk gedrongen, en de Keizer hadt 'er, voor 't einde des jaars 1531, reeds verlof toe verleend (*x*). Doch de Keizerlyke Brieven, ten deezen einde noodig, werden nogtans, niet voor Grasmaand des jaars 1534, te Toledo gegeven. By dezelven, hegt de Keizer, „ by goeddunken der Landvoogdeſſe Maria, „ der Vliesridderen, en der Leden van den geheiVereeniging van het Neder-Stigt met Holland onder éénen Stadhouder.

(*w*) A. Matthæi Anal. *Tom.* I. *p.* 113 *in Not.*
(*x*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 172, 174, 175, 187.

KAREL II. 1536. „ heimen Raad en dien der Geldmiddelen, „ doch te gelyk, *uit zyne rechter wetenſchap*, „ *autoriteyt ende volkomen macht*, de Stad, Steden en Land van Utrecht, aan deeze zyde „ den Yſſel, voor altoos, aan Holland, om, „ door één' en den zelfden Stadhouder, beſtierd te worden. Ook zouden beiderlei „ Staaten, voortaan, gelykelyk worden beſchreeven. Men zou, wederzyds, uit elkanders Landen, mogen bannen. Doch „ de vonniſſen des Raads van Holland zouden „ niet in Utrecht; noch die des Raads te Utrecht, in Holland ter uitvoering gelegd „ mogen worden, zonder, hiertoe, ter wederzyde, geregtelyk verlof gevraagd en bekomen te hebben (*y*)." De Hollanders zouden gaarne gezien hebben, dat de Raad te Utrecht afgeſchaft, en 't Nederſtigt aan 't Regtsgebied des Raads van Holland onderworpen verklaard was. Doch de Keizer hadt niet konnen beſluiten, om de Stichtſchen hiertoe te dwingen. Zy maakten zelfs zwaarigheid, om zig, op den voet, dien de Keizer beraamd hadt, met Holland, te laaten vereenigen. De Staaten van Holland hielden 'er, ondertuſſchen, van tyd tot tyd, op aan, by den Stadhouder, onder anderen, in de jaaren 1535 en 1536 (*z*). Doch 't liep aan tot in 't jaar 1540 (*a*), of nog langer, eer dit werk het vereiſchte beſlag kreeg. Van toen af, is Overyſſel, meer nog

(*y*) *Zie* 's Keizers Brief *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 21. *in 't* Groot Utrechts Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 30. *by* MATTH. de Nobilitate *p.* 698. *en by* BOR X. *Boek*, *bl.* 228. [794.]

(*z*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. 234, 248, 316, 318.

(*a*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 32. MATTH. de Nobilitate *p.* 697.

nog dan te vooren, als een byzonder Land-ſchap, aangemerkt geworden, en geheellyk van 't Nederſtigt afgeſcheiden gebleeven. KAREL II. 1536.

IV. De Landvoogdes poogt, door gantſch Holland, Excynzen te doen invoeren.

't Beleg van Peronne, in den Herfſt des jaars 1536, opgebroken, en de Knegten betaald, en op de grenzen, in de Winterlegeringen, gelegd zynde, deedt de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, tegen den vierden van Wynmaand, te Bruſſel beſchryven, en vertoonde hun hier, dat 'er geld noodig was, om 't Krygsvolk verder te onderhouden, wilde men hun 't platte Land niet ten beſte geeven, of hen zien overloopen tot den vyand. Wyders ſloeg zy voor, dat men de vereiſchte penningen zou konnen vinden, by wege van Excynzen, op Wynen, Bier, zyden- fluweelen- wollen-, en linnen-lakenen enz.: laatende egter 't uitvinden van een beter middel aan de Staaten. Die van Holland, hierop, Dagvaart in den Haage beſchreeven hebbende, zagen het invoeren van Excynzen aan, als eene laſtige nieuwigheid, in welke zy, niet dan op eenen eenpaarigen voet met de andere Nederlanden, behoorden te bewilligen (*b*). Wy hebben, te vooren, meermaalen gezien, dat 'er, onder de Regeering van de Huizen van Beieren en Bourgondie, Excynzen op Wynen, Bieren en andere waaren, in verſcheiden' Steden, uit kragte van byzondere Graaflyke Oktroojen, geheeven werden. Zodaanig eene belaſting was noodzaaklyk in zulke Steden, welker gewoonlyke inkomſten niet toereiken konden, om haar aan-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. bl. 264, 265.

KAREL II. 1536. aandeel, in de Graaflyke Beden, te vinden. Doch van algemeene Excynzen over 't gantſche Land hadt men tot nog toe niet gehoord. De Verponding op Huizen en Landeryen, die men, van ouds, *Schildtalen* en *Morgentalen* noemde, en die, in de jaaren 1515 en 1518, door den tegenwoordigen Graave, op eenen nieuwen voet was gebragt (*c*), was de eenige algemeene ſchatting, die de Ingezetenen van Holland opbrengen moeſten. 't Was dan geen wonder, dat men ongaarne tot het draagen van deezen laſt beſloot. Die van Holland verklaarden egter, op eene tweede Dagvaart der algemeene Staaten, dat zy der Koninginne reden zouden geeven, om vergenoegd te zyn, indien de andere Landen, in de Excynzen, bewilligden. Doch Brabant ſtemde niet. Die van Vlaanderen verklaarden „ dat zy „ zo veel hadden opgebragt, als zy konden, „ om de grenzen te beveiligen; dat het in „ hunne magt niet ſtondt, den Keizer Frankryk, Italie en andere Landen te helpen o„ vermeeſteren, gelyk zyn oogmerk ſcheen; „ dat zy geen' laſt hadden, om in de nieu„ wigheid der Excynzen te bewilligen, en „ geene hoop altoos, om hiertoe, in 't ver„ volg, laſt te zullen krygen." De andere Landen betuigden, met algemeene woorden, dat zy hun beſt gaarne wilden doen, zonder te verklaaren, op welk eene wyze. De Landvoogdes, beſpeurende dat 'er, voor deezen tyd, van 't opſtellen van nieuwe Excynzen niets

't Mislukt.

(*c*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *Kol.* 2047. *en* hier voor IV. *Deel*, *bl.* 391, 412.

niets vallen zou, verklaarde, dat zy, voor 't einde des jaars, eenen nieuwen voorſlag aan de Staaten te doen hadt: waar mede het werk der Excynzen voor eenige jaaren agterbleef (*d*). KAREL II. 1536.

V. Vrede met Gelder.

Midlerwyl, werdt de vredehandeling met den Hertoge van Gelder, te Graave, voortgezet, en eindelyk, op den vyftienden van Wintermaand, een Verdrag getekend, volgens welk „ de Keizer en de Hertog beloof„ den, afſtand te zullen doen van de verbind„ teniſſen, ten nadeele van elkanderen, „ aangegaan. De Keizer zou zig, by 't lee„ven van Hertoge Karel, geen' Hertog van „ Gelder en Graaf van Zutfen noemen, en „ hem, binnen 't jaar, met die Heerlykhe„ den beleenen. Voor 't afſtaan van Gro„ningen, Koeverden en Drente, waar van „ de Hertog zig insgelyks geen' Heer meer „ zou mogen heeten, zouden hem vyfender„ tigduizend Karelsguldens eens en vyfen„ twintigduizend gelyke guldens jaarlyks wor„ den betaald. Die van Utrecht zouden hem, „ wegens zyn vermeend regt op hunne Stad, „ twintigduizend Karelsguldens voldoen." De overige punten van dit verdrag waren van klein belang (*e*). Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die, op aanmaaninge van Holland, de voornaamſte hand gehad hadt, in 't bewerken van deeze Vrede, kreeg, ſedert, het geſchenk, welk hem beloofd was. Het beſtondt in zesduizend Filipsguldens voor hem,

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 266, 267.
(*e*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 782. Repert. der Plak. *bl.* 34. Chron. van E. de Veer *f.* 46.

KAREL II. 1536. hem, en tweehonderd voor zyne Huisvrouwe (*f*).

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland. 1537.

Weinige dagen na 't ſluiten der Vrede met Gelder, deedt de Landvoogdes aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderd en twintigduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren. De Staaten, hierop, in Louwmaand des volgenden jaars, in den Haage ter Dagvaart beſchreeven zynde, ſtelden hun antwoord, eenigen tyd, uit, om eerſt het bezegelen van het verdrag met Gelder en den uitſlag der onderhandeling met Deenemarke af te wagten; alzo zy zig, hier naar, in 't bewilligen tot zulke zwaare Beden, noodwendig ſchikken moeſten. Ondertuſſchen ſloegen de Edelen uit, dat men, voor buitengewoone Bede, tagtigduizend guldens eens, en voor gewoone ook tagtigduizend guldens, jaarlyks, voor den tyd van vier jaaren, zou konnen toeſtaan. Doch Leiden, Amſterdam en Gouda waren hiertoe niet volkomen gelaſt. Eenpaarig werdt beſlooten, niet te bewilligen, en, al hadt men ſchoon bewilligd, niet te betaalen, zo 't geene vrede bleef in Gelderland, en zo men niet *ten Dogge* of Kabbeljaauw en ten Haring, zo wel als op de Ooſtzee, vaaren kon (*g*).

Veldtogt in de Nederlanden.

De Koning van Frankryk, ondertuſſchen, hebbende vaſtgeſteld, den Veldtogt in de Nederlanden vroeg te openen, viel, in Lentemaand,

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 257, 267, 269, 271, 272.

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 269, 270, 273.

maand, aan 't hoofd van een Leger van vyf- Karel II.
entwintigduizend Knegten en eenige Ruitery, 1537.
in Artois, en floeg het Beleg voor Hesdin
(*b*). Hy wiſt, dat het Nederlandſch Leger,
welk in den Veldtogt des voorleeden jaars
gedient hadt, by gebrek van betaaling, groo-
tendeels verloopen was, en maakte ſtaat, dat
hy reeds diep in de Nederlanden zou gedron-
gen zyn, eer de Landvoogdes volks genoeg,
om hem te ſtuiten, op de been zou konnen
hebben. Ook bevondt zy zig in zulk eene
groote verlegenheid om geld, dat de voor-
naamſte Grooten haar, in alleryl, eene mer-
kelyke ſomme van penningen verſtrekken
moeſten, zo dra zy van den inval der Fran-
ſchen kennis gekreegen hadt. Zy beſloot, ter- De Land-
ſtond dertigduizend man te werven: en om voogdes
de koſten hiertoe, die in zes maanden twaalf eiſcht
tonnen gouds beloopen zouden, te vinden, twaalf
de algemeene Staaten, tegen den vierentwin- tonnen
tigſten van Lentemaand, te Bruſſel, te be- gouds
ſchryven. Hier deedt zy den Staaten 's Lands van de
nood en de magt van Frankryk op 't leevendigſt algemee-
vertoonen, en ſpoedigen onderſtand vorde- ne Staa-
ren. De Brabanders, dien 't gevaar meer ten.
dan ſommigen anderen Landſchappen dreig-
de, booden lyf en goed aan, ter gemeene
beſcherminge der Nederlanden, *die allen*,
zeidenze, *maar één lighaam uitmaakten, waar-
van de Keizer het hoofd was*; mids dat de an-
dere Landen hun, des noods, ook geenen
byſtand weigerden. Artois, Henegouwen,
Namen en de meeſte anderen ſpraken uit één-
nen

(*b*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 809.

KAREL II. 1537. nen mond met Brabant. Doch Vlaanderen was niet gelaſt, dan om te hooren. Holland en Zeeland begeerden ook eerſt eens verſlag te doen. Doch men antwoordde, dat de vyand in 't Land was, en 'er niets overſchoot, dan dat elk bedagt was op de ſpoedigſte en bekwaamſte middelen, om hem te ſtuiten, waartoe, in de eerſte plaats, geld vereiſcht werdt. De Landvoogdes, bevroedende, dat de gewoone middelen om geld te vinden niet toereiken konden, ſloeg eene belaſting voor van eene Karels gulden op elke Schoorſteen, of Haardſtede, waaruit, meende zy, ſpoedig veel komen zou. Doch de Hollanders, in aanmerking neemende, dat hun Land volkryker was, en derhalven, naar gelang zyner uitgeſtrektheid, meer Haardſteden hadt dan de andere Nederlanden, hadden geenen zin in deeze belaſting. Ook behaagde hun niet, dat de armen, in dezelve, byna zo veel zouden te draagen hebben, als de ryken, 't welk hen voor eenen opſtand, onder de ſchamele Ingezetenen, uitgeput door den oorlog en door gebrek van handel, vreezen deedt. De voorſlag der Landvoogdeſſe werdt, derhalven, in Holland verworpen. Doch alzo men klaarlyk zag, dat 'er geld noodig was, nam men, ſedert, ter Staatsvergaderinge in overweeging, om, in de Beden van Wintermaand laatſtleeden, voor een groot gedeelte ten minſten, te bewilligen (*i*).

Schoorſteengeld voorgeſlaagen.

afgeweezen in Holland.

VI. Beſtand van tien

Doch eer men hierover tot een beſluit kwam, hadt François Hesdin bemagtigd. De Graaf van

(*i*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 274, 275, 276, 277.

van Buuren floeg, ſedert, het beleg voor *Saint Pol* en overmeeſterde de Plaats ſtormenderhand, op den vyftienden van Zomermaand. Ook nam hy *Montreuil* in, by verdrag, en belegerde Terouanne (*k*). Doch terwyl dit Beleg duurde, werdt 'er, op den dertigſten van Hooimaand, een Beſtand van tien maanden, tuſſchen Frankryk en de Nederlanden, geſlooten. Volgens ééne der voorwaarden van dit Beſtand, moeſt het Beleg van Terouanne worden opgebroken (*l*), gelyk terſtond geſchiedde. Karel II. 1537. maanden met Frankryk.

In Holland, was men, in Grasmaand, en dus lang voor 't treffen van 't Beſtand, reeds tot een Beſluit gekomen, om der Landvoogdeſſe eene buitengewoone Bede van tagtig of ten hoogſten van honderdduizend guldens toe te ſtaan: te vinden, niet by de ſchildtalen, maar elk in de zynen, zonder *gracie* voor deeze reize, en van geeſtelyken en weereldlyken, de vermogenden onder welken de Landvoogdes, daarom, tot geene byzondere gifte of leening, zou mogen dringen. Voorts wilde men bedingen, dat de Landvoogdes den Hollanderen vrye Dogge- en Haringviſſchery en vrye vaart naar de Ooſtzee bezorgen zou, en dat zy den Heere van Gelder de gemaakte Vrede zou doen onderhouden, hem, ten dien einde, uit deeze Bede, betaalende, 't gene hem beloofd was. Kort hierna, werdt het Beſtand met den Koning van Deenemarke getrof- Bewilligingin de jongſte Bede.

(*k*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 809, 810. Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 282.

(*l*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 153. Repert. der Plakaat. *bl.* 35.

KAREL II. 1537. troffen, waardoor de vaart op de Ooſtzee, wederom vry werdt. Doch de Viſchery kon nog niet geſchieden, zonder dat de viſſchers zig van eenen Vrygeleibrief voorzagen. De Franſche en Nederlandſche Admiraals hadden zulke vrygeleibrieven aan elkanderen gegeven, die, door de wederzydſche Ingezetenen, ten duurſten betaald moeſten worden. Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, Nederlandſche Admiraal, vorderde van de verſche Viſch- en Kabbeljaauwvangers, voor ieder hoofd, vyftien ſtuivers tot S. Jans Miſſe toe voor een' vrygeleibrief; en als dit jaargetyde voorby was, van ieder hoofd op de Haringbuizen vyfentwintig ſtuivers. Hy beweerde, dat hem, als Admiraal, dit regt toekwam, uit kragte van den Laſtbrief, zynen voorzaaten, in den jaare 1487, gegeven. Doch de Hollanders hielden ſtaande, dat zy niet onder den Admiraal ſtonden; maar alleen onder Stadhouder en Raaden, en dat de Heer van Beveren, vrygeleibrieven hebbende, dezelven den Stadhouder behoorde over te leveren, of anders der Landvoogdeſſe, *als Souveraine in de plaetſe van de Keyſerlicke Majeſteyt*, op dat zyze, daar, en niet van Beveren, zouden konnen vorderen. Hevig dreeven de Gemagtigden van Holland dit punt ten Hove, rondelyk verklaarende, dat zy, onder geene andere voorwaarde, in de buitengewoone Bede, bewilligen zouden. Zy voegden 'er by „ dat zy de ingewilligde Pen„ningen eerder zouden gebruiken, om Oor„logſchepen uit te ruſten, en de Franſche „ viſſchers te berooven, zonder de vrygeleibrie-

Twiſt met den Admiraal over 't verleenen van Vrygeleibrieven.

brieven van den Heere van Beveren te ont- Karel II.
zien; dan gedoogen, dat men eenige inbreuk 1537.
deedt op dit hun oud voorregt. Zo ſterk ſtondenze hierop, dat de Landvoogdes, eindelyk, Beveren zyne vrygeleibrieven deedt afvorderen, omze den Stadhouder van Holland ter hand te ſtellen. Doch hy weigerde dezelven over te geeven: waarom men, in Zomermaand, in Holland, een' overſlag begon te maaken, om vyf Oorlogſchepen en zes gewapende Buizen tot beveiliging der viſſcherye uit te ruſten. De Stad Schiedam alleen hadt den Heere van Beveren agthonderd en vyftig guldens, voor vrygeleibrieven, betaald, behalven nog twee Filips guldens, voor ſchryven en zegelen van elken Brief; welken laſt men niet gezind was langer te draagen. Ten zelfden tyde, bewilligden de Staaten in eene gewoone Bede van tagtigduizend guldens 's jaars voor vier jaaren, en op 't ſterk aanhouden der Landvoogdeſſe, in de geëiſchte buitengewoone van honderd en twintigduizend guldens. Men zondt hun toen, van boven, ook honderd vrygeleibrieven (*m*). Doch twee of drie weeken, daarna, werdt het Beſtand met Frankryk geſlooten, waar door dezelven van geen gebruik meer waren.

VII. Aanſlag der Gelderſchen op Enkhuizen.

Eene maand ruim voor 't ſluiten van dit Beſtand, hadt de Hertog van Gelder, vergeetende de pas geſlooten' Vrede, ten behoeve des Konings van Frankryk, eenen aanſlag ondernomen op Enkhuizen (*n*), die, by tyds ont-

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 269, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 285.

KAREL II. 1537. ontdekt zynde, te loor liep. Hy hadt zig, in Zomermaand, in perſoon naar Harderwyk begeven, verzeld van zevenhonderd man, en daar gekomen zynde, de poorten drie dagen geſlooten gehouden, terwyl hy met de trom deedt omſlaan, dat elk, die den Koning van Frankryk begeerde te dienen, zig aangeeven en handgeld ontvangen kon. Op den eenentwintigſten, tegen den avond, verdeelde hy de Knegten op vyf ſchepen, die, des anderendaags, 's morgens ten drie uuren, op de reede van Enkhuizen, ten anker kwamen. Twee ſchepen liepen tot digt onder het pakhoofd, daar zy dagten te landen; doch alzo hun 't water ontviel, moeſten zy 't anker uitwerpen, en den vloed afwagten. Midlerwyl brak de dag aan, die hen aan de Enkhuizers ontdekte. Een Burger, *Erik in den Bok* genaamd, vroegtyds omtrent het hoofd gekomen, en de vreemde ſchepen gewaar geworden zynde, vroeg, *wat zy bragten? Mout*, was het antwoord, *voor Jan Groot Albert.* Deez' was toen Oud-Burgemeeſter, en hadt zyne Dogter aan Eriks zoon ten Huwelyk gegeven. Terſtond daarop vliegt Erik naar Jan Groot Alberts Huis, en vraagt hem, *of hy Mout verwagtte?* En toen 'er *neen* geantwoord werdt, ſtelt hy terſtond vaſt, dat de Gelderſchen voor de Stad waren. Anderen hadden, midlerwyl, ook iets ontdekt, en vermoeden van verraad gekreegen. Elk loopt dan te wapen, en naar den zeekant, met zo veel gedruiſch, dat de Gelderſchen, zig geenen tyd geevende, om de ankers op te winden, dezelven afkapten, en zee koozen. De Wethouderſchap deedt,

deedt, ſedert, de ankers ophaalen, en ter ge- Karel II.
dagteniſſe van deezen mislukten aanſlag, aan 1537.
den Engelſchen of Zuidertoren hangen; al-
waarze nog te zien zyn. De Hertog van Gel-
der, zig deezer onderneeminge ſchaamende,
ſchreef, kort na het te rugkomen zyner Sche-
pen, aan Burgemeeſteren van Amſterdam
„ dat men hem, ten onregte, van eenen
„ aanſlag op Enkhuizen, verdagt hieldt; dat
„ zyne ſchepen alleen gediend zouden heb-
„ ben, om zynen Neef, den ouden Kardinaal
„ van Bourbon, die hem wilde komen bezoe-
„ ken, aan de zeegaten op te wagten, en
„ veilig naar Gelderland te geleiden; doch
„ datze, wind en ſtroom tegen krygende, ge-
„ noodzaakt geweeſt waren voor Enkhuizen
„ te ſtryken, en toen de tegenwind nog he-
„ viger ontſtak, naar Harderwyk te rug ge-
„ keerd waren; weshalven hy nu Brieven van
„ vrygeleide voor zynen Neeve verzogt." De
Amſterdammers, uit eenigen hunner Poorte-
ren die binnen Harderwyk geweeſt waren,
eer de Gelderſchen ſcheep gingen, verſtaan
hebbende, wat aldaar omgegaan was, ver-
wonderden zig over 's Hertogs dubbelheid;
doch vergenoegden zig, met hem te ant-
woorden „ dat hy, om vrygeleide voor 's
„ Keizers vyanden te verkrygen, zig niet aan
„ hun, maar aan de Landvoogdeſſe, Vrouwe
„ Maria, vervoegen moeſt", zonder een en-
kel woord van Enkhuizen te willen reppen (o).
Sommigen plaatſen deezen mislukten aanſlag,
die

(o) Chron. E. de Veer *f.* 48. Pontanus *Libr.* XI. *p.* 783. Brandt Enkh. *bl.* 62.

KAREL II. 1537. die zekerlyk, eerſt in 't jaar 1537, gebeurd is (p), ten onregte in 't jaar 1536 (q). De Gelderſchen bleeven, dit gantſche jaar, in de wapenen, waarom men, te Hoorn, te Enkhuizen, en in de andere Waterſteden, zeer op zyne hoede was, de Plaatſen verſterkende, en de wallen voorziende met geſchut (r).

VIII. Vrede met Frankryk. 1538. Onaangezien 't Beſtand van tien maanden, in Hooimaand, met Frankryk, geſlooten, op den elfden van Louwmaand des jaars 1538, nog, tot den eerſten van Zomermaand, verlengd was (s), werden 'er, in Grasmaand, tien of twaalf Hollandſche Noordvaarders, door de Franſchen, genomen. De onzen, om deeze ſchade te boeten, namen insgelyks eenige Franſche ſchepen (t). In Zomermaand, werdt 'er, door 's Pauſen bemiddeling, een nieuw Beſtand tuſſchen den Keizer en den Koning van Frankryk, getroffen, voor den tyd van tien jaaren (u). Sedert, hielden deeze twee Vorſten een mondgeſprek, te *Aigues-mortes*, alwaar dit Beſtand, in eene altoosduurende Vrede veranderd werdt (v). De Keizer gaf hiervan, naderhand, zelf eene ſchriftelyke verklaaring, die, op den eerſten van Sprokkelmaand des jaars 1539, te Toledo, getekend was (w).

Mid-

(p) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 285.
(q) VELIUS Hoorn, *bl.* 248.
(r) VELIUS Hoorn *bl.* 251. BRANDT Enkh. *bl.* 65.
(s) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 159. Rupert. der Plakaat. *bl.* 36.
(t) VELIUS Hoorn, *bl.* 251. GOUDHOEVEN, *bl.* 607.
(u) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 169.
(v) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 287, 288.
(w) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 185.

Midlerwyl, was 'er merkelyke verandering voorgevallen in Gelderland. Hertog Karel, nu hoog bejaard, en bedugt, dat zyne Heerlykheden, alzo hy geene wettige Kinderen hadt, na zyn afsterven, komen mogten, aan 't Huis van Oostenryk, tegen welk hy een onverzoenlyken haat behieldt, hadt, in Wynmaand des jaars 1537, 's Lands Staaten, op den Landdag vergaderd, poogen te bewegen, om den Koning van Frankryk voor Heere aan te neemen, en hem, van 's Konings wege, hulde te doen. De Staaten, bevroedende, dat zy byna beslooten lagen tusschen de Keizerlyke Erflanden, en dat de Koning van Frankryk te ver van de hand was, om hen behoorlyk te beschermen, weigerden in 's Hertogs verzoek te bewilligen. Hieruit rees zo geweldig een twist, tusschen den Hertog en de Geldersche Steden, dat dezelve, niet dan door geweld, scheen te zullen konnen beslegt worden. Verscheiden' Steden haalden 's Hertogen Sloten om verre, en namen Oostenrykssche en Kleefsche bezetting in. De Hertog liep, daarentegen, de Veluwe af, met vierduizend Knegten. Tegen 't einde des jaars, was men egter in onderhandeling getreden (x). De Zoen werdt eerlang getroffen, geheel naar den zin der Staaten. Ook sloot men, in den aanvang des volgenden jaars, eene overeenkomst wegens de opvolging, die oorzaak van nieuwe onlusten was.

KAREL IX. 1538.

Twist in Gelderland tusschen den Hertog en de Steden.

Filippa, Zuster van Hertoge Karel, hadt René, Hertoge van Lotharingen, haaren Gemaal, Schikking wegens de

(x) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 784-786.

KAREL II. 1538. maal, onder andere kinderen, *Antoni* gebaard, die zynen Vader opvolgde en verſcheiden' kinderen hadt, Zoonen en Dogters. Antoni was de natuurlyke Erfgenaam van Gelder en Zutfen. Doch de Staaten, hem niet magtig genoeg keurende, om hen te beſchermen, ſloegen Hertoge Karel een dubbel Huwelyk voor, tuſſchen *Willem*, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik en Kleeve*, en *Anna*, Dogter van Antoni, Hertoge van Lotharingen; en tuſſchen *François*, oudſten Zoon van Hertoge Antoni, en *Anna*, tweede Dogter des Hertogs van Gulik en Kleeve. Wyders, wildenze, dat de jonge Willem, terſtond, voor toekomenden Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, zou ingehuldigd worden, en dat het Huwelyk van François met Anna van Kleeve voortgaan zou, alware 't, dat het Huwelyk van Willem met Anna van Lotharingen niet voltrokken kon worden; alzo de ſpraak ging, dat zy met René van Chalons, Prinſe van Oranje, ondertrouwd was. Men zag, uit deezen voorſlag, klaarlyk, dat de Gelderſchen Willem van Gulik, 't koſtte wat het wilde, voor Hertoge begeerden, en dat zy Antoni en deszelfs Zoonen van 't Hertogdom zogten uit te ſluiten. De ontworpen' Huwelyken waren ſlegts een dekmantel, om hun gedrag eenen glimp te geeven. Ook gingen zy geen van beiden voort. De Staaten, die alles naar hunnen zin ſchikten, noodzaakten Hertog Karel, ten zelfden tyde, de verdediging zyner Heerlykheden, zelfs by zyn leeven, aan Jan, Hertoge van Gulik en Kleeve, en aan Willem, zynen Zoon, af te ſtaan, die

opvolging in Gelderland.

eg

egter geen' hooger' titel dan dien van *Scherm-heer* voeren zouden. Doch hier voor werdt Hertoge Karel, door Hertoge Jan, tweeënveertigduizend, en door het Landschap Gelder, agttienduizend Brabantsche guldens eens toegelegd; behalven nog vyfentwintigduizend guldens, jaarlyks, door Hertoge Jan, en vyftigduizend, door het Landschap Gelder; en uit de tollen van Lobed, tweeduizend goudguldens. Alle deeze punten en verscheiden' anderen, met naame ook, dat de Hertogen geene vrede maaken noch oorlog aanvangen mogten, buiten bewilliging der Staaten, waren begreepen, in een Verdrag, tusschen de twee Hertogen, den jongen Willem, en Baanerheeren, Ridderschap en Steden des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op den zevenentwintigsten van Louwmaand des jaars 1538, geslooten en bezegeld (y). Doch Hertog Karel hadt geene gelegenheid, om genot te trekken van de geringe voordeelen, welken hy, by dit Verdrag, hadt konnen bedingen. Terwyl men met de inhuldiging van Willem van Gulik bezig was, viel de oude Hertog, van enkel hertzeer, dat hy zig, in zyne hooge jaaren, genoegzaam ontvoogd zag, in eene krankheid, die hem, op den dertigsten van Zomermaand, te Arnhem, uit het leeven rukte (z). De Keizer verloor aan hem eenen vinnigen vyand der Huizen van Bourgondie en Oostenryk, met welke Huizen hy, tot groot agterdeel der Nederlanden,

KAREL II. 1538.

Hertog Karel van Gelder sterft.

(y) *Zie* Groot Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prälim. t.* 3.
(z) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 793.

KAREL II. 1538.

den, vooral van Holland, schier vyftig jaaren agtereen, geduurig geoorloogd hadt. Zyn dood gaf gelegenheid tot nieuwe beroerte. De Landvoogdes Maria vaardigde terstond Brieven af aan de Gelderſche Steden, waar by zy 's Keizers regt op de Heerlykheden, die Karel, door den dood, ontruimd hadt, beweerde, uit verſcheiden' overeenkomſten, met 's Keizers voorzaaten en met den Keizer zelven, geſlooten. De Hertog van Lotharingen ſchreef ook aan de Staaten ter verdediging van zyn erfregt. De Staaten gaven, in hun antwoord aan beiden, te verſtaan, dat zy ongezind waren, om een van beiden voor Heere aan te neemen (*a*). Hoe dit geſchil, ſedert, met de wapenen, in 's Keizers voordeel, beſlegt werdt, ſtaat ons, in 't vervolg, te verhaalen.

X. Buitengewoone Bede en een geſchenk voor de Landvoogdesſe van de Staaten van Holland gevorderd.

De Staaten van Holland, tegen den tweeden van Herfſtmaand, te Geertruidenberg, beſchreeven zynde, deedt de Landvoogdes hun eene buitengewoone Bede van tagtigduizend ponden van veertig grooten, tot betaalinge der Knegten, in den jongſten oorlog gebruikt. Hoogſtraaten, naderhand, in een afzonderlyk geſprek met de Staaten getreden zynde, voegde 'er by, dat de andere Nederlanden der Landvoogdeſſe een geſchenk gedaan hadden; 't welk Holland, zyns oordeels, behoorde na te volgen en vyftigduizend, immers niet minder dan dertigduizend guldens te geeven. De Staaten, op beide deeze punten, kort daarna, in 't byzyn des Stadhouders, in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, dat het

De Staa-

Land,

(*a*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 807, 808, 809, 810, 811.

Land, in voorgaande jaaren, zo zeer met bui- KAREL II.
tengewoone beden bezwaard, deeze behoorde 1538.
te weigeren. Doch in 't geſchenk aan de ten be-
Landvoogdeſſe ſtemden zy gereedelyk, mids willigen,
het, in twaalf termynen, en in zulke pen- in 't ge-
ningen betaald wierdt, als, ten tyde der be- ſchenk.
taalinge, onder den koopman, gang hebben
zouden, en dat zy met hun aandeel volſtaan,
en alleen voor 't platte Land rekenen zouden
mogen, naar ouder gewoonte. De vyf groo-
te Steden, (want Delft, door den brand en
andere rampen veel geleeden hebbende, droeg,
ſedert eenigen tyd, niet in de gemeene las-
ten) en de kleinen ſtemden met de Edelen.
De Stadhouder, niet vergenoegd met dit ant- Looze
woord, zondt Gemagtigden in elke Stad, om poogin-
de Leden tot bewilliging te beweegen. Aan gen des
ſommigen; deedt hy beloften van kwytſchel- Stadhou-
dinge: anderen dreigde hy. Den kleinen Ste- ders, om
den, bedugt, dat zy, door de grooten, in 't hen ook
bewilligen, zouden vervangen worden, ver- in de Be-
zekerde hy, dat 'er geene bewilliging zou de te
worden aangenomen, zonder dat zy 'er voor- doen be-
af op gehoord waren. willigen.
In Wynmaand, we-
derom Dagvaart belegd zynde, na dat de
Stadhouder naar boven te rug gekeerd was,
bleeven de Edelen nog weigerig. Zy vertoon- Breed
den den Gemagtigden der Landvoogdeſſe, in vertoog
't breede „ dat Brabant, Vlaanderen en Ar- van den
„ tois, die 't naaſt aan den brand gezeten ſtaat des
„ waren, en ten welker behoeve, de oorlog Lands.
„ meeſt gevoerd was, nog in geene buiten-
„ gewoone Bede bewilligd hadden; welke
„ men nu Holland wilde opleggen, dat zig,
„ zo veele jaaren herwaards, uit de ſchul-

KAREL II. 1538. „ den, in de Gelderſche, Frieſche en Stigtſche Oorlogen gemaakt, alleen hadt moeten redden; dat de laatſte Bede van honderd en twintigduizend guldens, gedeeltelyk, ingewilligd was, tot het zelfde einde, waartoe men deeze vorderde; dat men niet wiſt, wat laſt Holland van de veranderingen, in Gelderland voorgevallen, zou te draagen hebben; dat het platte land arm was, zynde den Haver, de Garſt en de andere veldvrugten kwalyk geſlaagd; dat de Edelen en de Renteniers geene betaaling kreegen; dat de Steden kwytſcheldingen genooten, 't welk veroorzaakte, dat men te eerder tot het doen van nieuwe Beden komen moeſt; dat de landluiden de Beden uit hun eigen goed en Bruikweer betaalden, en de Steden uit de Excynzen, waarom deezen te gereeder in de Beden konden bewilligen enz." Doch de Steden, nu meeſt omgezet door den Stadhouder, ſtemden niet meer met de Edelen. Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amſterdam bewilligden in de Bede, mids gevolg hebbende van de andere Leden. Rotterdam en Schiedam volgden hen. Delft was niet tegenwoordig. Doch Gouda en de kleine Steden, Schoonhoven, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Oudewater, Naarden en Weesp, die allen, op deeze Dagvaart, verſcheenen waren, ſtemden met de Edelen. Deezen, ziende, dat de meeſte groote Steden hun afvielen, beſlooten te bewilligen in tagtigduizend Klinkaarts, uitmaakende zeſtigduizend ponden van veertig grooten. Doch de Landvoogdes

des, in aanmerking neemende, dat de voornaamſte Steden reeds in de volle Bede hadden bewilligd, nam in de aanbieding der Edelen geen genoegen (*b*). 't Liep tot diep in 't volgend jaar aan, eer de Staaten, tot eene volle bewilliging, beſluiten konden. Karel II. 1538.

De Herdoopers hadden zig, na het overgaan van Munſter, en na het mislukken van den aanſlag op Amſterdam, in tamelyke ruſt gehouden; doch het gerugt, dat *David Jorisz*, een hunner Leeraaren, omtrent deezen tyd, in Holland maakte, gaf gelegenheid tot eene vernieuwing der Plakaaten tegen hen, die ten ſtrengſten werden uitgevoerd. David Jorisz, Zoon van *Joris de Koman*, was, in 't jaar 1501, te Delft geboóren. In eenige beſcheiden, belydeniſſen en getuigeniſſen, in de Schepensboeken van Delft en elders te vinden, wordt gemeld, dat hy, in zyne jeugd, als Kamerſpeler agter land reizende, den naam van *David*, wiens perſoon hy gemeenlyk verbeeldde, gekreegen hadt, zynde hy anders by den doop *Jan* genaamd geweeſt (*c*). Doch miſſchien heeft men David Jorisz verward met Jan van Leiden, van wien ook verhaald wordt, dat hy zig met kamerſpeelen plagt op te houden. Nogtans erkennen David Jorisz vrienden, dat zyn Vader, onder de Rederykers, verkeerd hadt. Ook willen zy, dat hy, by den doop, den naam van *David* kreeg; doch naderhand, naar de Roomſche wyze, het Vormſel van den Wybiſſchop ontvangende,

XI. Leevensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.
(*c*) *By* Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134.

KAREL II. 1538. de, *Johannes* of *Jan* genaamd werdt (*d*). Voorts geneerde David Jorisz zig met glasschilderen, in welke Konst hy uitmuntte. Van aart wordt hy als waanwys, loos en geveinsd beschreeven; doch te gelyk als vriendelyk en zagtzinnig. Obbe Filips, van wien wy meermaalen gewaagd hebben, hadt hem, te Delft, de handen opgelegd, en tot Leeraar aangesteld (*e*). Eenigen tyd voor den Delftschen brand des jaars 1536, hadt hy de Priesters, die 't Sakrament des Altaars langs straat droegen, op den gemeenen weg, durven bestraffen en van Afgoderye beschuldigen. Hier over gevat, ontging hy naauwlyks de halsstraf; doch werdt, door beuls handen, met een' priem, door de tong, gesteken, en ter Stad uit gebannen. Hy woonde sedert, eenigen tyd in den Haage (*f*). De Munsterſche Herdoopers hielden hem in hooge agting, zeggende „ dat 'er, sedert Christus tyd, vier „ Profeeten waren opgestaan, twee waarag„ tigen, Jan van Leiden en David van Delft, „ en twee valschen, de Paus van Rome en „ Maarten Luther (*g*)." Ook poogde David Jorisz, na 't overgaan van Munster, de aanhangers van Jan van Leiden met die van Melchior Hofman of *Jan van Batenburg* te vereenigen. Doch hierdoor behaalde hy ondank, by de eene en de andere partye. Ook brage zyne gemeenschap met de Munsterschen, van wier

(*d*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568, 583.
(*e*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24 [58].
(*f*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134, 135.
(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 505.

wier Koning hy, zo de ſpraak ging, geld getrokken hadt, om, tot ontzet der Stad, in Friesland en elders, volk te doen werven, hem in den haat by de Overheid (*b*). In Louwen Sprokkelmaand des jaars 1539 (1), kwamen 'er, in Holland, twee Plakaaten uit, beveelende, dat niemant hem, of *Meinard van Embden* zou mogen herbergen, op ſtraffe van, in zyne eigen' deur, te zullen opgehangen worden. Daartegen zou hy, die hen aanbragt, voor elk hunner honderd, en voor andere Herdoopers veertig guldens genieten (*i*). Weinige dagen voor 't uitgeeven van het tweede Plakaat, werdt *Marytge, Jan de Gorters Dogters*, Weduwe van Joris de Koman, en Moeder van David Jorisz, om dat zy herdoopt was, te Delft, met het zwaard geregt (*k*). Ook werden 'er, ten zelfden tyde en plaatſe, verſcheiden' andere aanhangers van David Jorisz ter dood gebragt, die ſchandelyke dingen, de gemeenſchap van mannen en vrouwen betreffende, beleeden hadden; doch te gelyk ook, dat zy niet geloofden, dat David voorhadt, ſteden of plekken te overweldigen, of zyne zaaken, gelyk de Munſterſchen, met den zwaarde, uit te regten (*l*). Meinard van Embden, die, in deeze Plakaaten, nevens Da-

KAREL II. 1539.

(*b*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 132, 133, 135.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*k*) Crimin. bouck van Delft *by* BLEISWYCK *bl.* 763.
(*l*) Crimin. bouck, enz. *by* BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 133.

(1) BRANDT, en anderen na hem, ſchryven 1538; doch zy hebben den ſtyl van den Hove, die 't jaar met Paaſchen begon, voor den gemeenen ſtyl genomen.

Karel II. 1539. David Jorisz, genoemd werdt, ſchynt een aanhanger geweeſt te zyn van Jan van Batenburg; die, door baſtaardy, uit dit edel geſlagt, geſprooten, zig, omtrent deezen tyd, voor een' opregter van Jan van Leidens Munſterſch Ryk uitgaf, en in Friesland, in Overyſſel, in Gelderland en elders, veele geweldenaaryen bedreef. Hy en de Batenburgers, zyne aanhangers, verſchilden in twee punten van de andere Herdoopers. Zy hielden den wederdoop voor onnoodig, en verſchooven daarom deszelfs bediening eenigen tyd, of lietenze geheel agter. Ook ſtelden zy 't gebruik der wapenen noodzaaklyk, tot opregting en beveſtiging der waare Kerke. In beide deeze punten, warenze 't eens met de aanhangers van Hofman. En David Jorisz hadt te vooren al gepoogd, hen, met de andere Doopsgezinden, over beide deeze punten, te vereenigen. De naam der Batenburgeren is egter van geenen langen duur geweeſt (*m*). Wat Meinard van Embden aangaat, ſommigen houden hem voor den zelfden met *Nikolaas Meinardsz van Bleesdyk* (*n*), die, met de Dogter van David Jorisz getrouwd zynde, in laater' tyd, tegen zynen ſchoonvader, opſtondt, en deszelfs Leer voor valſch verklaarde. Doch David Jorisz, bedugt voor zyn lyf, week, na 't uitkomen der ſtrenge Plakaaten tegen hem, ten lande uit; en, na 't verloop van eenige jaaren, naar Bazel. Hy hadt veel gelds onder zyne vrienden verzameld, en men zondt hem, van

(*m*) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 892-895.
(*n*) Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel, in 't Regiſter.*

van tyd tot tyd, meer toe, uit de Nederlanden. Hier van bediende hy zig, te Bazel, alwaar hy, elf jaaren lang, als een aanzienlyk Heer, die om den Godsdienſt uit Holland geweeken was, geleefd heeft. Om niet ontdekt te worden, liet hy zig *Jan van Brugge* noemen, naar zyns Vaders Geboorteplaats, of *Jan van Binningen*, naar een Slot by de Stad, welk hy gekogt hadt (*o*). Men wil, dat hy den naam van *Jan*, die hem in vroeger' tyd plegtiglyk gegeven was, met regt, wederom aanneemen kon. Ook zou hy, lang te vooren, by de afkondiging zyner Huwelyksgeboden, in de Kerke te Delft, al Jan van Brugge genoemd geweeſt zyn (*p*). Hy voegde zig, te Bazel, by de Zwingliaanen, welker Predikaatſien en Avondmaal hy vlytiglyk bywoonde. Voorts was hy, in zynen uiterlyken ommegang, beſcheiden, deftig en liefdaadig. Doch zyne partyen beſchuldigen hem van heimelyke ongebondenheid, waaruit een oud Delfts ſpreekwoord geſprooten zou zyn, volgens welk iemant, die los en welluſtig leeft, gezeid werdt, *een David Joriszoons leeventje te leiden* (*q*). David, eindelyk, te Bazel, ontdekt geworden zynde, viel, zo men zegt, van angſt, in eene zwaare krankheid, die hem, op den zesentwintigſten van Oogſtmaand des jaars 1556, uit het leeven wegnam. De Wethouders van Bazel, ſedert, aangaande zynen Perſoon en Leere, nader onderrigting gekreegen. KAREL II. 1539. Zyn dood. Zyn lyk wordt opgegraaven

(*o*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 135, 136.
(*p*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hiſt. *in* G. ARNOLD Ketter-Hiſt. II. *Deel*, *bl.* 562.
(*q*) BLEYSWYCK Delft, *bl.* 405.

KAREL II. 1539. én verbrand.

gen hebbende, weezen, in 't derde jaar na zynen dood, een vonnis tegen zyn lyk, welk, op den dertienden van Bloeimaand des jaars 1559, opgegraaven, en, nevens zyne boeken en beeldtenis, door beuls handen, op de gewoonlyke ſtrafplaats, tot aſſche verbrand werdt (r). Zyn aanhang is, veele jaaren na zynen dood, nog in de Nederlanden bekend geweeſt; doch allengskens verdweenen. Vreemde gevoelens worden hem toegeſchreeven: onder anderen, dat hy zig den Heiligen Geeſt, den Chriſtus en God zelven genoemd zou hebben. Doch hy heeft altoos ontkend, iets diergelyks te hebben geleerd of gezeid. Uit zyne Schriften en die zyner aanhangeren, is op te maaken, dat hy, gelyk veele andere Herdoopers van deezen tyd, geleerd heeft „ dat een „ geloovige zig niet door de H. Schrift al„ leen; maar ook door inwendige verlichtin„ gen des H. Geeſts moeſt laaten leiden; dat „ 'er eens een aardſch Ryk van Chriſtus ſtondt „ opgeregt te worden, waarin de geloovigen „ duizend jaaren heerſchen zouden; en dat „ men, in dit Ryk, niet trouwen noch ten „ Huwelyk uitgeeven zou; maar alleen met „ God naar den Geeſt vereenigd leeven." Voorts hieldt hy „ dat de Duivel, buiten Gods „ en 's menſchen toelaating, na Chriſtus ver„ ryzenis, geene magt over den menſch ten „ kwaade hadt, en dat de menſch zig zelven „ een Vyand en Duivel was. Den doop, om„ trent volwaſſenen zo wel als omtrent kinde-

(r) BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 136, 138. *e Thuano. Vide* & Davidis Georgii Vitam & Doctrin. *int.* S. SCHARDII German. Script. *Tom.* III. *p.* 30.

„ deren, hieldt hy, gelyk wy van de Baten- KAREL II.
burgers gemeld hebben „ voor nóodeloos; 1539.
„ doch egter voor geoorlofd. Voor hem,
„ die den doop des Geeſtes ontving, moeſt,
„ meende hy, de doop met water ophou-
„ den." Voor 't overige, deedt hy belyde-
nis van de algemeene Leerſtukken des Chri-
ſtelyken Geloofs, vervat in de Geloofsleere der
Apoſtelen, betuigende de zynen geduuriglyk
te vermaanen tot verzaakinge der zondige lus-
ten, en tot oefening van allerlei deugden,
met naame tot gehoorzaamheid aan de Over-
heid. Ook beroemde hy zig „ dat hy het
„ zwaard, tot bloedvergieten gemaakt, on-
„ der de Herdoopers, hadt doen ter neder
„ leggen, en daar door groote bloedſtorting,
„ moord, brand en verderf van veldvrugten
„ door 't gantſche land voorkomen hadt (s)."

XII. Togt naar Konſtantinopole, met Holland- ſche en Zeeuwſche Schepen.

Terwyl men zynen aanhang, in den aan-
vang des jaars 1539, hier te lande, begon te
vervolgen, was men, op 's Keizers laſt, in
Holland en in Zeeland, bezig om eene Vloot
in zee te brengen, die tegen Soliman, Turk-
ſchen Keizer, gebruikt zou worden. De Vre-
de met Frankryk was zo dra niet getroffen, of
Paus Paulus de III, die in 't bewerken der-
zelve de voornaamſte hand gehad hadt, zogt
de magtigſte Chriſten-Vorſten tot een ver-
bond tegen de Turken te beweegen. Fran-
çois de I. en Henrik de VIII. meenden ge-
wigtige redenen te hebben, om zig buiten dit
verbond te houden; zo dat het alleen tuſſchen
den

(s) Onſchuld van David Jorisz. *Art.* I. V. VIII. XI. XII. XIII. XV. XIX. XXI. XXV. *in* G. Arnold Ketter-Hiſt. II. *Deel, bl.* 550-559.

KAREL II. 1539. den Paus, den Keizer, den Roomſch-Koning, Ferdinand, en den Staat van Venetie geſlooten werdt. In gevolge van dit Verbond, deedt Karel de V. in Spanje eene magtige Vloot toeruſten, met welke hy voorgaf, Konſtantinopole te willen bemagtigen. In den Herfſt des jaars 1538, hadt hy *Jan van Hennin, Heere van Boſſu*, herwaards afgezonden, om, in Holland en in Zeeland, nog honderd ſchepen, tot dit zelfde einde, in gereedheid te doen brengen. Boſſu bragt te wege, dat 'er terſtond beſlag op alle Schepen gelegd werdt (*t*), tot merkelyk nadeel der Koopluiden, die gehoopt hadden, de Zeevaart met de vrede te zien herleeven. In Holland, werdt, in Wynmaand, openlyk afgekondigd, dat alle zeevaarende luiden, des verzogt, gehouden zouden zyn, op de ſchepen, door den Keizer gehuurd, om redelyk loon, te dienen. Diergelyke bevelen werden, in 't volgend voorjaar, een en andermaal vernieuwd, en verbod gedaan aan de ſchippers, om zig in iemants dienſt, dan in dien van zyne Majeſteit te begeeven (*u*). Voor 't einde des jaars 1538, lagen 'er reeds vierenveertig ſchepen te Veere in Zeeland gereed, die, in 't begin van Sprokkelmaand, naar Mallaga zeilden, alwaar zy den twaalfden van Lentemaand aankwamen (*v*). Boſſu hadt zig ondertuſſchen naar Amſterdam begeven, alwaar, en in Waterland, nog zesenvyftig ſchepen, niet zonder veel tegenſtribbelens der Reederen en Schip-

(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 252. Repert. der Plak. *bl.* 37.
(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*v*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 462. Repert. der Plak. *bl.* 37.

Schipperen, werden uitgeruſt. Doch alzo zy, niet voor 't einde van Lentemaand, in ſtaat geraakten, om zee te konnen kiezen, waren zy ſlegts in Duins, onder Engeland, gekomen, toen zy uit 's Keizers dienſt ontſlaagen, en naar 't Vaderland te rug gezonden werden. De beweegingen onder de Proteſtanten in Duitſchland, de verandering in Gelderland en de opſtand der Gentenaaren, van al 't welke Karel de V, omtrent deezen tyd, byna te gelyk, kennis kreeg, hadden hem den togt naar Konſtantinopole uit den zin doen zetten. Hy vaardigde een Gezantſchap af naar den grooten Heer, en trof, in korten tyd, een Beſtand met hem; waarna hy zyne Vloot onttakelen deedt, en de Hollandſche en Zeeuwſche Schepen afbetaalde, en naar huis zondt (w). Midlerwyl hadt deeze vrugtelooze uitruſting merkelyke ſtremming veroorzaakt, in den Koophandel deezer landen. KAREL II. 1539. heeft geen voortgang.

Op den eerſten van Bloeimaand deezes jaars, overleedt, te Toledo, in 't Kraambedde, Izabelle van Portugal, Gemaalin van Keizer Karel den V. De Landvoogdes Maria, niet vergenoegd met het vieren der Uitvaart deezer Vorſtinne, 't welk, hier te lande, alomme, met veele plegtigheid geſchiedde (x), vermaande de Staaten der Nederlanden, terſtond, om een Gezantſchap naar Spanje te zenden, en den Keizer den rouw te beklaagen. Brabant, Henegouwen en Artois beſlooten hiertoe terſtond. Doch Vlaanderen hadt 'er geene Dood der Keizerinne.

(w) Chron. van E. de Veer. *f.* 51, 52. Goudhoeven *bl.* 608, 609. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 464.
(x) Chron. van E. de Veer, *f.* 52.

KAREL II. 1539. ne ooren naar. In 't begin van Hooimaand, werden de Staaten van Holland, te Dordrecht, beſchreeven, alwaar de Stadhouder hun voorhieldt „ dat de betaamlykheid vorderde, dat zy, insgelyks, eenen uit de Edelen, nevens eenen Geleerde, dat is, een Meeſter of Doktor in de Regten, naar Spanje afvaardigden, in de *eerſte* plaats, om 's Keizers verlies te beklaagen, ten *anderen*, om hem te bedanken, over de goede voorzorg, die hy, voor deeze zyne Landen, gedraagen hadt, door het aanſtellen der Koninginne Landvoogdeſſe en anderen haarer Raaden, die 't Land wel geregeerd hadden: en *eindelyk*, om hem te verzoeken, dat hy herwaards wilde komen, om zyne onderzaaten te zien, en, te gelyk, de nieuwlyks aangewonnen' Landen, die van meer aanbelang waren, dan zyne Majeſteit zig mogelyk verbeeldde." De *eerſte* deezer drie zaaken was een punt van beleefdheid, welk, op zig zelf, de koſten van een plegtig Gezantſchap niet waardig was. Het *tweede* punt diende, om de Staaten te bereiden tot een verzoek, welk de Stadhouder, kort daarna, deedt, om verhooging van 't geſchenk van dertigduizend guldens, der Landvoogdeſſe, in 't voorleeden jaar, toegelegd, tot veertigduizend. En wat het *derde* punt aanging, alzo 's Keizers vertrek naar de Nederlanden reeds beſlooten was geweeſt, zo dra hy kennis van den opſtand der Gentenaaren gekreegen hadt, kon een verzoek hiertoe, door die van Holland, alwaar hy thans niets byzonders te verrigten hadt, nergens anders toe dienen,

Men dringt Holland om deswege een Gezantſchap naar Spanje te zenden.

hen, dan om ook hen, met te beteren schyn, tot de kosten zyner reize, te doen draagen. Ook beslooten de Staaten wel terstond tot het Gezantschap, waartoe werden benoemd *Floris van Assendelft*, *Heere van Kyfhoek*, Kastelein van Gouda, en Meester *Klaas Bartholomeus-zoon*, Pensionaris van Dordrecht; doch zy wilden niet stemmen, dat men een enkel woord van 's Keizers overkomst reppen zou, op dat hy hier uit geene gelegenheid neemen mogt, om hun, of voor zyne moeite van komen, of tot den oorlog van Gelder, of tot eenig ander einde, iets af te vorderen. De Heer van Kyfhoek zou vyf Paarden mede hebben en Meester Klaas drie. Zy vorderden ieder twee Kroonen 's daags, behalven hun *opzitten*, of uitrusting, waartoe de Stadhouder twaalfhonderd Rynsguldens, op rekening, verzogt, behalven de andere buitengewoone onkosten. Doch men kwam overeen, dat Meester Klaas dagelyks aantekenen zou, wat zy verteerden en uitgaven, 't welk hun, na hunne te rug komst, zou goedgedaan worden, boven eene redelyke belooning voor hunne moeite, ter begrootinge van den Stadhouder. KAREL II. 1539.

De Staaten, weinige dagen laater, in den Haage byeen gekomen zynde, stemden de Edelen, Dordrecht, Delft, Amsterdam en Schiedam tot de verhooging van 't geschenk aan de Landvoogdesse met tienduizend guldens. Doch de andere Steden niet genoeg gelast zynde, werdt 'er nog niets vastgesteld (y). 't Geschenk aan Vrouwe Maria wordt verhoogd.

De Landvoogdes, midlerwyl, beslooten heb Zy komt in Holland.

(y) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 297, 298, 299, 300.

KAREL II. 1539. hebbende, tot het inzamelen van diergelyke Geſchenken voor de aankomſt des Keizers; en tot het doen van buitengewoone Beden, eene reize te doen door de Nederlanden; begaf zig, in 't begin van Hooimaand, van Bruſſel naar Bergen op Zoom, en van daar naar Thoolen, alwaar zy de Staaten van Zeeland beſcheiden hadt. Van Thoolen, keerde zy naar 's Hertogenboſch, daar de Staaten van Brabant byeen gekomen waren. Van hier begaf zy zig naar Utrecht (*z*), daar zy, op den drie-entwintigſten van Hooimaand, aankwam, en pragtig ingehaald werdt. Zy bleef hier, tot op den vierden van Oogſtmaand, deedt toen een' keer naar Amersfoort, en vertrok, des anderendaags, naar Naarden (*a*). Van hier, begaf zy zig, over Amſterdam, Haarlem en Leiden, naar den Haage, alwaar zy, den veertienden, ten zes uuren des avonds, aankwam, wordende door den Preſident, Gerrit van Aſſendelft, uit den naam van Stadhouder en Raaden, en van de Rekenkamer, en daarna door die van den Haage, by monde van Meeſter Floris Zeeman, kunnen Advokaat, verwelkomd (*b*).

De Staaten bewilligen in de buitengewoone Bede.

Drie dagen daarna, gaven de Staaten, in merkelyken getale ter Dagvaart verſcheenen, hunne toeſtemming tot de Bede van tagtigduizend ponden, in Herfſtmaand des voorgaanden jaars, gedaan, onder voorwaarden,

„ 1. dat de penningen, niet by voorbetaa-
„ ling, verzegeling of ligting, maar alleenlyk

(*z*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 297.
(*a*) HENR. VAN ERP, Chron. *bl.* 111, 112.
(*b*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 300.

„ lyk op de bekende vervaldagen, zouden KAREL II.
„ behoeven opgebragt te worden, en in ge- 1539.
„ val van oorlog, tot verdediging van 't Land
„ dienen. 2. Dat de Hollanders vryelyk Oost-
„ en Weſtwaards zouden mogen vaaren, buiten welk geval, zy niet in ſtaat zouden zyn,
„ om aan hunne beloften te voldoen: en 3.
„ dat het verſchil over de Admiraliteit, tuſſchen den Heere van Beveren ter eener,
„ en den Stadhouder en Staaten van Holland
„ ter anderer zyde, met den eerſten, en uiterlyk voor Kersmis naaſtkomende, door de
„ Landvoogdeſſe, zou afgedaan worden." De Landvoogdes hadt, voor lang, reeds ſchriftelyk beloofd, dit verſchil, voor Kersmis des jaars 1537, te zullen beſlegten; doch het duurde nog verſcheiden' jaaren na deezen, en my is niet gebleeken, dat het immer volkomen afgedaan geworden is. Wyders, ſtonden de Staaten eenpaariglyk der Landvoogdeſſe de begeerde verhooging van 't geſchenk toe (*c*). Van den Haage, begaf zy zig, kort hierna, wederom naar Haarlem, van zins om Weſtfriesland te gaan zien. Doch zy veranderde hier ſchielyk van gedagten, en keerde, ten ſpoedigſten, naar Brabant te rug. Die van Hoorn, welken zig, tegen haare aankomſt, reeds van goeden Rynſchen Wyn en anderen voorraad voorzien hadden, kreegen, op 't onverwagtſt, berigt, dat zy geene vergeefſche koſten behoefden te maaken, alzo haare Majeſteit niet komen zou (*d*).

't Ver-

(*c*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 301, 302.
(*d*) VELIUS Hoorn, *bl.* 263.

KAREL II. 1539. XIII. Beroerte te Gend.

't Verhaast vertrek der Landvoogdesse was veroorzaakt, door de tyding van de beroerte te Gend (e), die, in 't midden van Oogstmaand, tot hevige daadlykheden zynde uitgebarsten (f), de tegenwoordigheid der Landvoogdesse, van nader by, vereischte. 't Is hier de regte plaats, om wat breeder te ontvouwen den oorsprong, voortgang en uitslag deezer beroerte; die, schoon buiten ons Vaderland voorgevallen, egter dienen kan, om onzen Landsluiden den aart der Nederlanderen in 't gemeen, en 't gezag, welk de Oostenrykssche Vorsten thans over dezelven oefenen durfden, volkomenlyk, te leeren kennen. Ook besluiten wy te eerder tot dit verhaal, om dat wy, door de Aantekeningen van *Jan de Hollander*, Kanonnik van S. Waldetrude, te Bergen in Henegouwen, in 't jaar 1547 geschreeven, en onlangs in 't licht gegeven (2), in staat gesteld zyn, om het naauwkeuriger te konnen doen, dan tot hiertoe heeft konnen geschieden.

Gelegenheid tot dezelve.

Wy hebben te vooren gezien, dat Vrouw Maria, om de kosten tot den Fransschen Kryg te vinden, in 't jaar 1536, buitengewoone Beden gedaan, en, onder anderen, twaalf tonnen gouds, tot onderhoud van dertigduizend man, voor den tyd van zes maanden, van alle de Nederlanden, gevorderd hadt: om wel-

(e) Memoir. de JEAN d'HOLLANDER *p.* 385.
(f) Chron. van E. DE VEER *f.* 52. GOUDHOEVEN, *bl.* 609.

(2) In de *Analect. Belg* van C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Tom. III. P. II. p. 263 & *seqq.* uit de Boekery van J. B. A. GODEFROY, Directeur der Rekenkamer te Ryssel.

welke penningen te vinden, zy gaarne gewild zou hebben, dat men de Landen met Excynzen of een Schoorsteengeld hadt bezwaard. Ook hebben wy, in 't voorbygaan, aangemerkt, dat die van Vlaanderen, welken vier ton in de twaalf draagen moesten (*g*), in 't eerst, allen ongenegen zynde geweest, om in deeze Bede te bewilligen, zig, sedert, by meer dan eene gelegenheid, zo onreklyk, of zulke groote voorstanders hunner vryheid getoond hadden, dat zy ook tot het Gezantschap naar Spanje niet hadden willen verstaan (*h*). Drie der vier Leden van Vlaanderen, Brugge, Ypéren en 't Land van de Vryen, bewilligden, sedert, in de geëischte Bede; doch het vierde Lid, dat van Gend, naamlyk, bleef weigerig. Men vergaderde de drie Leden deezer Stad, uit welke het gantsche Lighaam der Gemeente, ten deezen tyde, bestondt, de *Poortery*, de twee-envyftig *Neeringen* en de *Weevers*. De Poortery, zynde de rykste Inwooners, weigerde volstrektelyk, in de gevorderde Bede, te bewilligen: de twee andere Leden insgelyks; doch deezen sloegen voor, dat men den Keizer, naar ouder gewoonte, met manschap, onder den *grooten Standaard van Gend*, zou konnen dienen. Overeenkomstig met deezen voorslag, werdt het Besluit der Stad der Landvoogdesse aangediend, die, terstond hierna, de *Acte van Consent* deedt opstellen, in welke, waarop wel te letten staat, de bewilliging der drie Leden

KAREL II. 1539.

(*g*) Mémoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 280, 281.
(*h*) *Zie* hier voor *Bl.* 134, 138, 159, *en* Mémoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 346, 349.

KAREL II. 1539. den van Vlaanderen, die, in de gevorderde Bede, voor hun aandeel, geſtemd hadden, en voor dit hun aandeel, een Karels gulden, van elke Schoorſteen, zouden opbrengen, klaarlyk van de bewilliging van die van Gend, die alleenlyk manſchap hadden aangebooden, onderſcheiden werdt (*i*). De Landvoogdes egter, ſedert, beſpeurende, dat 'er van het Schoorſteengeld, waarin de drie Leden bewilligd hadden, minder komen zou, dan derzelver aandeel, in de geëiſchte viermaalhonderdduizend guldens, beliep (*k*), wilde Gend, het vermogendſte Lid van Vlaanderen, noodzaaken, om zig, door de drie andere Leden, te laaten overſtemmen, en nevens hen, in de Bede te bewilligen. Zy deedt, ten dien einde, alle de Gentenaars, die zy, te Bruſſel, te Antwerpen, te Mechelen, en elders kon aantreffen, in hegtenis neemen, dreigende dezelven gevangen te zullen houden, tot dat de Stad bewilligd zou hebben (*l*). Hierop vaardigden de Gentenaars, in Oogſtmaand des jaars 1537, hunnen Penſionaris, *Levyn Blom*, naar Bruſſel af, die de Landvoogdes, in een ſmeekſchrift, om 't ontſlag der gevangen' Burgeren verzogt, te gelyk beweerende, dat zy, met geen regt, in 't ſtuk van Beden, overſtemd konden worden (*m*). Hy voegde 'er by, dat die van Gend, geen gehoor by de Landvoogdeſſe konnende verkrygen, in overweeging hadden

ge-

(*i*) Memoires de JEAN D'HOLLANDEN *p.* 283.
(*k*) Appel des Gantois *dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 299.
(*l*) PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 512.
(*m*) Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 287.

genomen, om Gemagtigden te zenden aan den Keizer. Vrouw Maria wees hen, eerſt, aan den grooten Raad te Mechelen, of aan den geheimen, te Bruſſel, alwaar de Prokureur-Generaal 's Keizers eiſch tegen hen verdedigen zou. Doch de Gentenaars begeerden hunne Vryheden niet onderworpen te hebben, aan het oordeel van Raaden, die door den Keizer af- en aangeſteld werden. Men ſcheidde dan vrugteloos. De Gentenaars bewoogen, ſedert, de andere drie Leden, om gezamentlyk te verzoeken, dat de invordering der Bede werdt uitgeſteld, tot dat men 's Keizers gedagten hierover zou hebben vernomen (*n*). De Landvoogdes antwoordde, dat zy, behoudens 's Keizers regt, de * invordering wilde opſchorten, en de gevangenen ontſlaan, voorden tyd van drie maanden; mids het geſchil met de Gentenaars, binnen dien tyd, voor een' van beide de Raaden, of binnen vier maanden, voor den Keizer, wierdt afgedaan (*o*). De Gentenaars, zonder één' van deeze twee wegen, om 't geſchil ten einde te brengen, te hebben willen verkiezen, drongen, ſedert, op het ontſlaan der gevangenen. Doch hiertoe wilde de Landvoogdes niet verſtaan (*p*): waarop zy, voor Notaris en Getuigen, verklaarden, geen deel te willen hebben aan het onheil, dat uit deeze weigering te dugten was, zig voorts beroepende op den Keizer (*q*). Doch dit beroep werdt, door de Land-

KAREL II. 1539.

* *Executie.*

(*n*) D'HOLLANDER *p.* 292.
(*o*) Id. *p.* 293.
(*p*) Id. *p.* 294-297.
(*q*) Appel *chez* D'HOLLANDER, *p.* 298.

KAREL II. 1539. Landvoogdes, op den raad des grooten en geheimen Raads, en des Raads van Staate, verworpen, en den Keizer van alles kennis gegeven (r). Hierop kwamen, in Sprokkelmaand des jaars 1538, Brieven van den Keizer aan die van Gend, by welken „ 't gedrag „ der Landvoogdesse, in allen deele gebillykt, de Gentenaars tot bewilliging vermaand, 't onderzoek van derzelver Voorregten aan den grooten Raad van Mechelen „ onderworpen verklaard, en zy, om regt te „ bekomen, derwaards geweezen werden (s)." In Bloeimaand, besloot de Landvoogdes eene nieuwe Bede van Vlaanderen te doen, en op dat men te ligter in dezelve bewilligen zou, de Gendsche gevangenen, vooraf, te ontslaan, indien zy belooven wilden, voor den grooten Raad, te regt te zullen staan. Doch zy verkooren liever gevangen te blyven, dan deeze belofte te doen (t). De Landvoogdes zondt toen Deurwaarders naar Gend, om de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, by * panding, te innen (u). Doch de Wethouderschap liet het hun niet toe, zeggende, dat zy voorhadt, Gemagtigden te zenden aan Vrouwe Maria, die toen in Frankryk was; om van haar, ware 't mogelyk, eenig uitstel te verwerven. Men besloot, sedert, inderdaad tot het afzenden van twaalf Persoonen. Doch de Landvoogdes kreeg zo dra geene kennis van dit besluit, of zy schreef, dat die van Gend

* *Execution.*

(r) D'HOLLANDER *p.* 304-314.
(s) Id *p.* 315-329.
(t) Id *p.* 330.
(u) Id. *p.* 331.

Gend niet in Frankryk zouden hebben te komen; maar haare te rugkomſt afwagten. Zy was bedugt, dat de Gentenaars, met deeze reize, iets anders in den zin mogten hebben, en veelligt hun heul zouden zoeken by François den I, ten nadeele des Keizers (v). Sommige ſchryvers, ook de naauwkeurigſten (w), verhaalen zelfs, dat zy, inderdaad, nu of naderhand, den Koning van Frankryk Gend en gantſch Vlaanderen zouden hebben aangeboden, mids hy aanname hen, als zyne Onderzaaten, te beſchermen: doch dat François, zig, ſedert eenigen tyd, gevleid hebbende met de hoop, dat de Keizer hem het Hertogdom Milaan opdraagen zou, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, de aanbieding der Gentenaaren van de hand geweezen, en den Keizer zelfs kennis van hunnen ſlinkſchen voorſlag gegeven zou hebben. Doch de Schryver, dien wy voornaamlyk volgen, rept hiervan geen woord. Ook vindt men 'er geene melding van, in het Vonnis, welk de Keizer, naderhand, over de Gentenaars uitſprak. De Gentenaars leverden, in Slagtmaand, een nieuw ſmeekſchrift in, om uitſtel van de Panding; doch Vrouw Maria beriep zig op den laſt des Keizers, en deedt, ſedert, in verſcheiden' Steden en Dorpen van 't Kwartier van Gend, de Beden geregtelyk invorderen (x).

Karel II. 1539.

Of de Gentenaars zig aan Frankryk hebben willen onderwerpen?

De zaaken bleeven, in deezen ſtaat, tot 't in Hooimaand des jaars 1539, wanneer de Wethouderſchap, overleggende, dat de Stads Ex-

't Gemeen kant zig tegen de Verpagtingen, en

(v) D'HOLLANDER p. 339.
(w) PONT. HEUTER. Rerum Auſtriac. Libr. XI. p. 514.
(x) D'HOLLANDER p. 340-343.

KAREL H 1539. Excynzen, in de volgende maand, verpagt moeſten worden, en dugtende, dat de Gemeente zulks mogelyk niet zou willen verſtaan, goedvondt, de drie Leden der Stad byeen te roepen, den ſtaat der Stads laſten, die, jaarlyks, omtrent agtduizend ponden beliepen, voor hun open te leggen, en te vraagen, of 't niet geraaden zou zyn, de Excynzen te verpagten? 't Lid der Poorterye ſtemde, hierop, tot de Verpagtinge, met eenige bepaalingen. De Neeringen wilden 'er haare ſtem niet toe geeven, ten ware men haare Privilegien herſtelde, en in plat Vlaamſch in druk gaf: ook de naamen en bynaamen der zulken overleverde, die 't Kwartier van Gend, buiten haaren laſt, hadden helpen bezwaaren. Men hadt haar diets gemaakt, of zy hadden, uit het gedrag der Landvoogdeſſe, beſlooten, dat zulks geſchied was; doch uit het voorgaande verhaal, blykt het tegendeel. De Weevers wilden ook van geene Excynzen hooren. 't Vuur der oproerigheid was nu aan 't ſmeulen. Men ſprak van de Boeren van 't Kwartier, die vaſt gepand werden, gewapenderhand, te verdedigen, en van eenige verandering in 't ſtuk der Regeeringe (y). De Wethouderſchap gaf hiervan kennis aan de Landvoogdeſſe; die toen op haar vertrek ſtondt, naar Holland, en beloofde, by haare te rugkomſt, orde te ſtellen op de verpagtintinge. Doch tot het opſchorten der Pandinge, welk men haar wederom verzogt hadt, wilde zy geenszins verſtaan (z). De drie Leden,

wil de Privilegien gedrukt hebben.

(y) D'HOLLANDER *p.* 344-350.
(z) Id. *p.* 351.

den, toen wederom byeen gekomen, bleven genoegzaam by hun gevoelen, dringende, niet min ſterk dan te vooren, op het in 't licht geeven hunner Privilegien (*a*). Onder deeze Privilegien, was 'er een, waarmede het volk veel ophadt, en welk nogtans nimmer eenig beſtaan hadt gehad, dan in de bedorven verbeelding eener ligtgeloovige menigte. Men noemde dit Privilegie den *Koop van Vlaanderen*, en ſchreef het aan deezen beuzelagtigen oorſprong toe. Een Graaf van Vlaanderen hadt zyn Graafſchap met dobbelen verlooren, aan eenen Graaf van Holland, en van de Leden van Vlaanderen geld gevorderd, om het wederom te loſſen; doch van allen weigerend antwoord bekomen, behalven van de Gentenaars, die 't verlooren Graafſchap wederom inkogten, en hierom het Privilegie bekwamen, den *Koop van Vlaanderen* genaamd, by welk hun, onder anderen, vergund werdt, dat 'er, buiten hunne bewilliging, geene Beden, in Vlaanderen, zouden mogen geheeven worden (*b*). Van zulk een gewaand Privilegie, hadt de menigte het hoofd vol. Men wilde het zien; men doorwroette de Sekretarye, en als het niet gevonden werdt, hieldt men eenigen uit de Wethouders verdagt, dat zy 't verdonkerd hadden (*c*).

KAREL II. 1539. Verdigt Privilegie.

In 't midden van Oogſtmaand, moeſten de Wethouders veranderd, en de Dekens der Neeringen, volgens gebruik, vernieuwd worden. 't Eerſte ging vreedzaam toe; doch de Nee-

Men neemt eenige oude Wethou-

(*a*) D'HOLLANDER *p.* 353, 354.
(*b*) Id. *p.* 357, 387.
(*c*) Id. *p.* 354.

KAREL II. 1539. ders gevangen.

Neeringen weigerden het drietal te benoemen, waaruit Baljuw en Schepens de nieuwe Dekens kiezen moeſten, zo lang de Regeering de Beſluiten hunner twee laatſte Byeenkomſten niet bekragtigd, en alle Excynzen afgeſchaft hadt. Zy vorderden, daarenboven, dat men alle zulken in hegtenis ſtelde, die, (dit hadt men haar, ten onregte, in 't hoofd gebragt) in 't jaar 1537, in de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, bewilligd hadden (*d*). Op den negentienden, ſloegen zy zelven de handen aan eenigen, die niet by tyds geweeken waren, en, ſedert, deerlyk gepynigd werden, om hun eene belydenis uit den hals te wringen van zaaken, die nimmer gebeurd waren. De Neeringen dwongen den Baljuw, dat hy *Livyn Pyl* of *Pin*, die, in 't jaar 1537, Opper-Deken geweeſt was, zo deerlyk deedt pyningen, dat men hem, in een' draagſtoel, wegbrengen moeſt, zonder dat hy iets beleedt, wegens 't verdonkeren der Privilegien, en volſtrektelyk ontkende, in de Bede bewilligd te hebben. Sedert, noodzaakten zy Baljuw en Schepenen, dit pyningen nog eens te hervatten. Men ſchoor den elendigen toen al 't hair van 't Lighaam, bewoelde hem de ſcheenen en dyen ſtyf met koorden, goot hem water in 't lyf, rekte hem by de teenen, en pynigde hem, met één woord, zo lang en ſtreng, dat de ſcherpregter, by eede, verklaarde, hem niet zwaarer te konnen pynigen, zonder hem 't leeven te beneemen. Nogtans beleedt hy niets, dan dat hy, t'eenigen ty-

Livyn Pyl, deerlyk gepynigd zynde, wordt onthalsd.

(*d*) D'HOLLANDER *p.* 354-357.

tyde, Stads werkvolk, zand en ſteen gebruikt hadt; waar tegen de Stad hem eenendertig ponden groot ſchuldig was. Dit deerlyk ſlagtoffer van 's volks woede zag men, nog voor 't einde van Oogſtmaand, toen 't koudvuur reeds in zyne wonden gekomen was, onaangezien hy niets, welk hem voor den Regter ſtraf baar maaken kon, beleeden hadt, zelfs niet aan den Prieſter, die hem, in zyn uiterſte, byſtondt, in 't openbaar, onthalzen. Drie maanden na zynen dood, zogt men, te Oudenaarden, nog naar getuigen der gewaande misdaad, om welke hy veroordeeld was (*e*). KAREL II. 1539.

De drie Leden der Stad hielden, midlerwyl, van tyd tot tyd, byeenkomſten, en vorderden der Wethouderſchap allerlei nieuwigheden af. Onder anderen wilden zy den grooten ſtandaard van Gend zien, en 't *Kalfsvel* (zo noemdenze eene Ordonnantie van Karel den V, ſtrekkende tot beveſtiging eener Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, waarby eenige Privilegien vernietigd waren) verſcheurd hebben. De Neeringen ſtelden zelven haare Dekens aan, in haare Gildenhuizen (*f*). Ook hoorde men, dag aan dag, van nieuwe ſtrengheden, omtrent de gevangenen (*g*). 't Gezag der Wethouderen werdt allenthalven, met voeten, getreden. Men weigerde, openlyk, de Stads Excynzen te voldoen (*h*). De meeſte ongeregeldheden werden 't Gewyl voert allerlei nieuwigheden in.

(*e*) D'HOLLANDER *p.* 366-372, 469.
(*f*) Id. *p.* 361, 364, 373, 378, 380, 382, 383, 396. Sententt. van Karel V. *bl.* 504.
(*g*) Id. *p.* 358 *in Not.*
(*h*) Id. *p.* 381, 385, 446. Sentens. van Karel V. *bl.* 512.

KAREL II. 1539. den egter, begaan en doorgedreeven, door eenen hoop ſlegt en vreemd volk, welk zig onder de Poorterye mengde.

De Landvoogdes keert naar Brabant.

De Landvoogdes kreeg van dit alles kennis in Holland, en vaardigde, terſtond, naar alle oorden in Vlaanderen, Brieven af, om orde te ſtellen tegen 't gevaar, welk het Land gedreigd werdt, door de Gentenaars, die, eerlang, verſcheiden' ſterkten, rondsom de Stad, innamen, en poorten en wallen naarſtiglyk bewaakten. Ook vermaande zy den Heer van Beveren en anderen, om zorg te draagen, voor hunne Sloten in Vlaanderen (*i*). Doch berigt gekreegen hebbende van de geweldige beweegingen in 't laatſt van Oogſtmaand, keerde zy, gelyk wy gemeld hebben, in alleryl, uit Holland, naar Mechelen te rug (*k*). Hier beſchreef zy, terſtond de drie Leden van Vlaanderen, om derzelver raad in te neemen, over de Gendſche beroerte. Deezen rieden tot zagtheid (*l*). De Landvoogdes zondt, ſedert, Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, en *Lambert Bryard*, Voorzitter in den grooten Raad te Mechelen, naar Gend, om de ruſt aldaar te herſtellen, en de Gemeente, die de Wet vernieuwd wilde hebben, en eenen nieuwen eed van de Wethouderſchap vorderde, met de Wethouders te bevredigen (*m*). Doch eer deeze Heeren te Gend komen konden, was 't kwaad ongeneeslyker geworden, door 't vlugten van veele aanzien-

(*i*) D'HOLLANDER *p.* 375.
(*k*) Id. *p.* 385.
(*l*) Id. *p.* 389.
(*m*) Id. *p.* 390-395, 405-415.

zienlyke luiden, die, te vooren, in de Regeeringe geweest waren, en op wier lyf nu, door de Gemeente, zeshonderd guldens gezet was (*n*). En toen zy 'er gekomen waren, liepen zy gevaar van hun leeven, om dat zy geenen last hadden, om der Gemeente, in eenige punten, daar zy zeer op stondt, te wille te zyn (*o*). Men hadt deeze punten nu tot deezen twee gebragt, het verstellen van de Wet, die eerst in Oogstmaand laatstleeden was aangesteld, en het doen van eenen eed, door de Wethouders, overeenkomstig met dien, welke, onder Hertoge Karel van Bourgondie, in gebruik geweest was. Doch met het verkrygen van deeze twee punten, verkreeg men verscheiden' anderen van merkelyk belang, als 1. De vernietiging van de *Kadzandsche Vrede*, of Ordonnantie van Maximiliaan en Filips van den jaare 1485, by welke eenige Gendsche Privilegien verbeurd waren verklaard. 2. De vernietiging van het *Kalfsvel*, 't welk reeds met der daad verscheurd was. 3. Regtsgebied over de beslooten' Steden van 't Kwartier van Gend, en over 't platte Land van Vlaanderen, tot Kassel toe. 4. Zo veele *witte Kaproenen*, eene soort van Soldaaten, als men zou goedvinden enz. De Landvoogdes kwam, hierom, zeer ongaarne tot het inwilligen der twee gemelde punten; doch, gedrongen door Beveren, die, in Gend, genoegzaam gevangen gehouden werdt, gaf zy 'er, eindelyk, schriftelyken last toe. Ten zelf-

Karel II. 1539.

Eisch der Gemeente te Gend,

in welken de Landvoogdes, gedwon-

(*n*) D'HOLLANDER *p.* 400.
(*o*) Id. *p.* 416-429.

KAREL II. 1539. zelfden tyde, hadt zy egter de voorzigtigheid van, heimelyk, in 't Huis van den Markgraaf van Bergen, eene verklaaring, dat haar deeze laſt afgedwongen was, te doen opſtellen. Ook ſchreef zy eene diergelyke verklaaring, met eigen' hand, onder het wafch van 't Zegel, welk op den laſt, die openlyk vertoond moeſt worden, gedrukt was (*p*). Toen werdt de Wet, te Gend, vernieuwd, en de begeerde eed gedaan. Doch Beveren en Bryard mogten nog niet vertrekken, voor dat de Gemagtigden der Gemeente ten Hove, door de Landvoogdes, te rug gezonden waren, waar toe zy, eindelyk, gedwongen, beſluiten moeſt (*q*).

gen, bewilligd.

De Gentenaars zoeken eenige Sloten te bemagtigen.

De Gendſche Gemeente, ſtouter geworden naar maate dat men haar meer inwilligde, poogde zig te handhaaven in eene ſoort van onafhangelykheid, en ten dien einde, eenige Sloten, in 't Kwartier, te bemagtigen. Ook eiſchte zy, dagelyks, nieuwe vryheden van de Wethouders. Onder anderen wilde zy de munt allengskens verhoogd, en voortaan geheel geene Renten, tegen den penning zestien of anders, meer verkogt hebben. De Landvoogdes beſloot toen eerſt, 't was in 't begin van Wynmaand, eenig volk op de been te brengen. De Prins van Oranje verzamelde driehonderd Ruiters. In 't geheel, werdt 'er omtrent vyftienhonderd man byeen gebragt. De Gentenaars maakten zig, ondertuſſchen, meeſter van eenige Sloten, en hielden eenige an-

(*p*) D'HOLLANDER *p.* 429-432.
(*q*) Id. *p.* 437.

anderen belegerd. Voor 't Slot te Gavere, dat flegt van voorraad voorzien was, lag een hoop boeren, onder bevel van *Yman van Vaarnewyk*, ook een' boer: doch toen de Landvoogdes middel gevonden hadt, om 't Slot te ſpyzigen, en zy geen' onderſtand van Gend kreegen, verlietenze het, tegen 't einde van Wynmaand (r). KAREL II. 1539.

Omtrent dien tyd, kwam de Graaf van Roeulx, Stadhouder van Vlaanderen, uit Spanje, herwaards, met Keizerlyken laſt, om de Gendſche beroerte te ſtillen. De Landvoogdes, vooraf van zyne komſt verwittigd, vondt niet goed, dat hy ten Hove kwam; om dus de Gentenaars in de gedagten te beveſtigen, dat hy van niemant dan van den Keizer gemagtigd was. Ondertuſſchen, zondt zy hem iemant te gemoet, die hem te Aath aantrof, en haaren wil bekent maakte. Drie dagen voor zyne aankomſt te Gend, hadden Schepenen en Raad, by openbaaren Plakaate, als was hun 's Lands Oppermagt ten deel gevallen, verlof gegeven, om elk, die de Bede ten platten Lande geweldiglyk wilde invorderen, geweldiglyk te wederſtaan (s). Roeulx, in de Stad ontvangen, ſloeg den zagten weg in, eiſchende alleenlyk, 1. dat de Gemeente de Schepenen met de Regtsoefening liete begaan. 2. dat men de wapenen afleide, en zig aan zynen arbeid en handel begave, en 3. dat men de Excynzen liete verpagten, alzo de Stad

De Stadhouder van Vlaanderen komt te Gend.

(r) D'HOLLANDER *p.* 438-469.
(s) *Id. p.* 470-478.

KAREL II. 1539. Stad anders haare laſten niet draagen kon. De Gemeente verzogt agt dagen tyd van beraad; doch hy wilde ſlegts drie of vier dagen toeſtaan. De welgeſtelden en vreedzaamen onder den hoop toonden zig terſtond genegen, om in zynen voorſlag te bewilligen; doch de kwaadaartigen, die 't grootſte getal uitmaakten, en zig den naam van (4) *Kreſers* gaven, hadden 'er geene ooren naar. Egter waren 'er, ook onder deezen, eenigen, die wankelden, vraagende, *of men zig dan tegen den Keizer kanten wilde*? Doch anderen riepen, *dat de voorſlag van Roeulx, niet door den Keizer, maar door de Landvoogdeſſe ontworpen was.* De twiſt liep zo hoog, dat men de wapenen aangreep, en zig, op de markt, in ſlagorde ſtelde, tegen elkanderen. Roeulx, geen antwoord hebbende konnen krygen, verliet de Stad. Eenige dagen na zyn vertrek, werden allen, die, ter oorzaake van de bewilliging in de Bede, die Livyn Pyl aan zulk een deerlyk einde geholpen hadt, gevangen waren, by vonnis van Schepenen, op vrye voeten geſteld (*t*). De Schepen, *Jan van Waasberge*, ook zwaar gepynigd geweeſt zynde, was, eenigen tyd te vooren, in de gevangenis geſtorven (*u*).

Tot hiertoe, gaan de Aantekeningen van Jan

(*t*) D'HOLLANDER *p.* 479-482.
(*u*) Id. *p.* 447, 460.

(4) Ik weet niet, of dit woord van *kryten*, waarvoor men, eertyds, *kreeten* zeide, afkome, dan of het zo veel zegt, als *Kretſers*, dat zyn *Zakkedragers* of *Kruyers*. Zie KILIAN, *Dictionar.*

Jan de Hollander. Het vervolg van 't verhaal der Gendſche beroerte moet, uit andere Schryvers en ſtukken, worden opgemaakt. Karel II. 1539.

De Landvoogdes den Keizer, omtrent het midden van Wynmaand, kennis gegeven hebbende van den toeſtand der zaaken te Gend, en te gelyk van eene geweldige opſchudding te Maaſtricht (*v*), in welke, verſcheiden' Wethouders waren omgekomen (*w*); oordeelde zyne Majeſteit, dat hy de reize herwaards niet langer kon uitſtellen.

XIV. Moeilykheid van 's Keizers reize herwaards.

De zwaarigheid lag alleen in het uitvinden van eene wyze, om dezelve veilig en ſpoedig genoeg te doen. Ter zee kon zy, in dit jaargetyde, niet zonder gevaar geſchieden. Ook hadt de Keizer, nu, gelyk in 't voorjaar, geene Vloot by der hand, om hem te geleiden. Daarenboven kon hem een ſtorm, ligtelyk, op de Engelſche Kuſten doen vervallen, daar hy, in eenen tyd, dat hy met Henrik den VIII. over hoop lag, zo ligt nog niet afgeraakt zou hebben, als zyn Vader, ten tyde van Henrik den VII. Den weg, te lande, door Italie en Duitſchland, te neemen, zou veel tyds ſpillen, en ter oorzaake van de beweegingen der Proteſtanten, zonder Leger, onveilig zyn. Daar ſchoot dan geen andere weg over, dan die door Frankryk. Doch deeze was niet min gevaarlyk, dan de twee anderen. Karel mistrouwde François en de Franſche Grooten; ſchoon de Koning hem, tot

(*v*) D'Hollander *p.* 451.
(*w*) Chron. van E. de Veer *f.* 52. Goudhoev. *bl.* 609.

Karel II. 1539. tot zyne geruſtſtelling, zyne twee Zoonen, als gyzelaars, aangebooden hadt. Doch in aanmerking neemende, dat hy François, ligtelyk, met de belofte van het Hertogdom Milaan, zou konnen mompen, beſloot hy, eindelyk, de reis, met een klein gevolg, door Frankryk, te neemen, en zig, voor alle verzekering, op het bloote woord des Konings, te verlaaten. Zo dra hy op de grenzen van Frankryk gekomen was, werdt hem dezelfde eer als den Koning aangedaan. In't begin van Louwmaand des jaars 1540, deedt hy zyne intrede te Parys. Eenige Hovelingen rieden den Koning, dat hy Karel niet moeſt laaten vertrekken, voor dat hy zyne belofte wegens Milaan, mondeling gedaan, ſchriftelyk bekragtigd hadt. Men ſprak 'er den Keizer over; doch hy gaf voor, dat zulks vryer en gevoeglyker zou konnen geſchieden, wanneer hy in zyne Staaten gekomen zou zyn. Men herinnerde hem dit, toen hy, den eenentwintigſten van Louwmaand, te Valenchyn binnen tradt. Hy antwoordde, dat hy 'er zig op beraaden zou; doch naderhand wilde hy 'er geen woord meer van hooren reppen, en François zag te laat, dat hy, door den Keizer, was opgeligt (x).

Hy neemt den weg door Frankryk.

1540.

en komt in de Nederlanden.

In 't begin van Sprokkelmaand, werden de Staaten van Holland naar Bruſſel ontbooden, om zyne Majeſteit te verwelkomen (y). De Roomſch-Koning Ferdinand was, ondertuſſchen

(x) Pont. Heuter. Rer. Auſtriac. *Lib.* XI. *p.* 515, 516. Daniel *Tom.* VII. *p.* 833.

(y) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 303.

ſchen, met twee Regimenten Knegten, in de Nederlanden gekomen. De Landvoogdes hadt ook eenig volk geworven. Aan 't hoofd deezer manſchap, begaf zig de Keizer, van zynen Broeder en Zuſter en veele Grooten verzeld, naar Gend; alwaar hy, den zeſtienden, tuſſchen vier en vyf uuren, introk, zonder eenigen tegenſtand te ontmoeten (z). Zes dagen daarna, kwamen de Staaten van Holland hem hier begroeten. De Advokaat van der Goes voerde het woord, en verzogt den Keizer in Holland te willen komen, zo dra zyne zaaken zulks zouden gehengen; 't welk hy beloofde (a).

Karel II. 1540. en te Gend.

De Gentenaars, twaalf Perſoonen gemagtigd hebbende, om den Keizer te verwelkomen (b), hadden hem, al by zyne aankomſt, een ſmeekſchrift overgeleverd, vervattende een omſtandig verhaal van al 't gene 'er voorgevallen was, en een verzoek, om van de Beden vry te blyven, als ſtrydig met hunne Privilegien. Van deezen hadden zy 'er drie aangehaald; één van Graave Guy, in den jaare 1296; één van Graave Lodewyk van Nevers, in den jaare 1324; en een van Vrouwe Maria, in den jaare 1476 [1477], gegeven; allen drie, met naame het eerſte en het laatſte, vryheid van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, vergunnende, zonder dat de meeſte Leden van Vlaanderen hen zouden konnen overſtemmen. 't Verzoekſchrift behelsde, voorts, eene vertooning van de zwaare

(z) Pont. Heut. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 517.
(a) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 303, 304.
(b) d'Hollander *p.* 483.

KAREL II. 1540. re Beden, geduurende 's Keizers Regeeringe, ingewilligd (c). De Keizer hadt, midlerwyl, de Poorten der Stad doen ſluiten, en met eene ſterke wagt bezetten. 't Verzoekſchrift deedt hy, ſedert, in de tegenwoordigheid der Vliesridderen en der Raaden van Staate, door den Advokaat Fiskaal, omſtandig wederleggen. De Advokaat maakte, onder anderen, zyn werk, om aan te toonen, dat de Privilegien, op welken de Gentenaars zig beriepen, of kwalyk toegepaſt, of in zig zelven kragteloos waren. „ 't Privilegie van Graave „ Guy zag, zeide hy, op laſten, die Gend „ in 't byzonder; niet op laſten, die gantſch „ Vlaanderen werden opgelegd. 't Privilegie „ van Graave Lodewyk ſprak niet van Graaflyke Beden; maar van die van byzondere „ Heeren, die zig tegen den Graave zouden „ durven kanten. 't Privilegie van Vrouwe „ Maria was haar, terwyl zy te Gend gevangen gehouden werdt, met geweld, afgeperſt, en door de Gentenaars zelven, in „ laater' tyd, voor kragteloos erkend." Voorts merkte hy aan „ dat het den Keizer wee deedt, „ dat de toeſtand der tyden hem genoodzaakt „ hadt, Vlaanderen, eenige jaaren herwaards, „ zo zwaar een' laſt op te leggen; doch dat „ Gend naauwlyks het (5) zesde deel van deezen

(c) Sententie van' Karel V. tegen Gend, *in* C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 488, 490.

(5) In de *Sententie van Karel den V.* te vinden in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. leeſt men (bl. 502) *den laeſten penninck*; doch ik houd dit voor eene ſchryf- of drukfeil, en lees *den ſeſten penninck*, gelyk PONTUS HEUTERUS gelezen heeft. *Rer. Auſtr.* Libr. XI. p. 518.

„ zen laſt hadt gedraagen. Hy beſloot, ein- Karel II.
„ delyk, dat de Gentenaars, zig aan de mis- 1540.
„ daad van gekwetſte Hoogheid hebbende
„ ſchuldig gemaakt, 's Keizers ongenade dub-
„ bel verdiend hadden, en behoorden geſtraft
„ te worden (*d*)." De Advokaat der Gente-
naaren antwoordde, op deeze redenen, om-
ſtandiglyk: zeggende, onder anderen, ten
opzigte van het Privilegie van Vrouwe Ma-
ria „ dat het niet door geweld verkreegen;
„ noch immer vernietigd was; dat men dit
„ laatſte alleenlyk zeggen kon van een Privi-
„ legie, de Stad in 't byzonder betreffende;
„ doch dat het Privilegie, op welk hy zig
„ beriep, Vlaanderen in 't gemeen aanging."
Voorts verdedigde hy zyne meeſters, over de
andere punten, zo goed als hy kon. Doch
de agtbaarheid en magt des Keizers, daar die
van Gend niet tegen op mogten, heeft hem,
ongetwyfeld, de vrymoedigheid benomen,
om hunne zaak, in deeze gelegenheid, be-
hoorlyk voor te ſtaan. Hy vergenoegde zig,
met de ongelukkige Stad, in 't ſlot zyner Re-
de, aan 's Keizers genade te beveelen (*e*). In
't einde van Grasmaand, werdt het Keizerlyk
vonnis eerſt uitgeſproken. Het behelsde „ dat
„ 'er, onder de Leden van Vlaanderen, voor-
„ taan, ook in 't ſtuk van belaſtingen, over-
„ ſtemming vallen zou, en dat Gend en alle
„ andere Steden zig naar de meerderheid zou-
„ den moeten voegen; dat de Graaf, den
„ Gentenaaren zweerende, voortaan alleen
zou

(*d*) Sententie *bl.* 494-506.
(*e*) Sententie *bl.* 506-512.

KAREL II. 1540. „ zou behoeven te belooven, de ſchikking, „ door den Keizer, kort hierna, op de Re„ geering gemaakt, te zullen naarkomen; dat „ de Gentenaars, misdaad van gekwetſte „ Hoogheid hebbende begaan, alle voorreg„ ten, lyf en goederen, met naame hunne wa„ penen, en de onraadklok, *Roeland* genaamd, „ verbeurd hadden, ook de jaarlykſche Ren„ te van vyf honderd en vyftig ponden vlaams, „ door hen, voor deezen, van Hertoge Ka„ rel van Bourgondie, gekogt; dat zy, be„ halven hun aandeel in de viermaalhonderd„ duizend guldens, waarover de beroerte ge„ reezen was, den Keizer nog tot boete be„ taalen moeſten honderd en vyftigduizend „ guldens eens, en jaarlyks zesduizend gul„ dens, voor altoos; dat, eindelyk, de gant„ ſche Wethouderſchap en omtrent vierhon„ derd en vyftig andere Ingezetenen, ter be„ noeminge des Keizers, en onder dezelven, „ eenigen, die zig, ten tyde der beroerte, „ *Kreſers* genoemd hadden, hem, in linnen„ kleedinge, met eenen ſtrop om den hals (6), ter

(6) Ik zie, met eenige bevreemding, dat de Heer C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, uitgeever der *Sententie van Karel den V*, in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. p. 487, het ſtropdraagen, door die van Gend, als eene gemeene dooling aanmerkt, van welke men geen blyk vindt, in de Sententie: daar men nogtans, in die Sententie (bl. 515), met ronde woorden, leeſt: *ende de voorſeyde* Creſers, den baſt aan den hals, *ende alle weſende in lynwaet compareren ſullen voor ons* enz. en daar de Heer HOYNCK zelf het woord *baſt*, met het woord *laqueus* of *ſtrop*, verklaart. Doch dit 's ſlegts een blyk van afgetrokkenheid van gedagten, die ook de bekwaamſte luiden

„ ter aarde leggende, voor zig zelven en de gantſche Gemeente, om vergiffenis moeſten ſmeeken, die hun als dan vergund worden zou, met uitzondering egter van de „ gevangenen en voorvlugtigen (*f*)." Van deeze gevangenen werden 'er, ſedert, zesentwintig onthalsd, en eenige anderen in zwaare geldboeten beſlaagen. De verdere deelen van het vonnis, op den tienden van Bloeimaand, voldaan zynde (*g*), werden de boeten beſteed, tot opbouwing van een Slot te Gend, waarmede de Ingezetenen, veele jaaren agter een, in bedwang gehouden werden (*h*). Karel II. 1540.

Dus eindigde deeze geweldige opſtand, tot groot agterdeel der Gentenaaren. De andere Nederlanden zagen aan hun, wat zy van hunne magtige Heeren te wagten hadden, zo zy immer onderneemen durfden, hunne oude en bezwooren' Vryheden, moedigiyk, voor te ſtaan. Wy konnen, ondertuſſchen, niet nalaaten aan te merken, dat wy, onze gedagten, onpartydiglyk, over den oorſprong en voortgang deezer Beroerte, hebbende laaten gaan, klaarlyk meenen te konnen zien, dat de Wethouders der Stad, die, in 't jaar 1537, weigerden, in de Graaflyke Bede, te bewilligen, en welker ſommigen, naderhand, de ongelukkige ſlagtoffers van 's volks woede geworden zyn, voor trouwe, rededen, nu en dan, in zig zelven, gewaar geworden zyn, Aanmerkingen over de Gendſche Beroerte.

(*f*) Sententie *bl.* 513-517.
(*g*) Sententie *bl.* 517, 518.
(*h*) Pont. Heuter. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 517, 518, 519, 520, 521, 528.

KAREL II. 1540. delyke en gemaatigde voorſtanders hunner vryheden moeten gehouden worden; dat de Landvoogdes, in plaats van die bewilliging, de aanbieding om manſchap te leveren aangenomen hebbende, en des onaangezien, die van Gend, naderhand, tot het opbrengen der Bede willende noodzaaken, de eerſte aanleiding tot de beroerte gegeven heeft; doch dat het onverſtandig volk, geene paalen weetende te ſtellen aan zyne woeſtheid, en droomende van Privilegien, die nimmer in wezen waren geweeſt, allengskens van kwaad tot erger voortgeſlaagen is, en zig, inderdaad, ſchuldig en ſtrafbaar gemaakt heeft. Of egter deeze ſtraf ook in geldboeten, waardoor de goeden, die te gelyk de aanzienlykſten waren, meer dan de kwaaden en geringen gedrukt werden, behoorde te hebben beſtaan, mag, met reden, in twyfel getrokken worden.

XV. Karel de V. komt in Holland.

Toen Gend in ruſt gebragt was, vertrok de Keizer, in 't midden van Hooimaand, te ſchepe, van Sluis in Vlaanderen, naar Zeeland. Hy bezag daar de voornaamſte Steden, en ſtak, na een kort verblyf, over naar Dordrecht (*i*), alwaar hy den eenentwintigſten aankwam. 't Geregt en de beide ſchutteryen haalden hem hier plegtiglyk in. Men hadt de ſtraaten, die hy door moeſt, alomme met groente beſtrooid. Hy vertoefde hier twee dagen (*k*), en begaf zig toen, over Rotterdam en Delft, naar den Haage, alwaar hy den vierentwintigſten aankwam (*l*). Ter oorzaa-

(*i*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 465, 466.
(*k*) BALEN Dordr. *bl.* 828.
(*l*) GOUDHOEVEN *bl.* 611.

zaake van zyne vermoeidheid en onpaſſelykheid aan de Jigt, liep het tot den vyfden van Oogſtmaand aan, eer hy den Staaten gehoor verleenen kon. Lodewyk van Schoore, een zyner Raaden, eiſchte toen, in zynen naam, eene gewoonlyke Bede van honderdduizend guldens 's jaars, voor zes jaaren. De Advokaat van der Goes antwoordde, uit den naam der Staaten, dat zy, alleen gekomen zynde om te hooren, verſlag van deezen eiſch doen moeſten, naar ouder gewoonte; om zyne Majeſteit antwoord te konnen brengen, op zulk een' tyd en plaatſe, als hy zou goedvinden, te beſtemmen. De Keizer verkoor Amſterdam, tegen den twaalfden der maand. Doch men bewoog hem, om Haarlem te kiezen. Men hieldt hem voor, dat de lugt en het water, te Amſterdam, ſchadelyk voor zyne gezondheid waren, 't welk hem van gedagten veranderen deedt. De Staaten te Haarlem verſcheenen zynde; bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Amſterdam in de Keizerlyke Bede, ſchoon zy, jaarlyks, twintigduizend guldens meer beliep, dan de hoogſte gewoonlyke Bede, welke men immer toegeſtaan hadt. Doch de andere Leden waren nog niet volkomen gelaſt. De Landvoogdes wilde egter, met de meerderheid, tot eene volle bewilliging beſluiten, en dus ook in Holland invoeren, 't gene men, nog maar onlangs, met geweld, in Vlaanderen doorgedreeven hadt. Doch de Heeren van Brederode en Aſſendelft, benevens den Advokaat van der Goes, vertoonden haar zó klaarlyk, dat zulks met 's Lands gewoonte en vryheden ſtreedt, dat zy zig beweegen liet, om

KAREL II. 1540.

Bede van zesmaalhonderdduizend guldens.

KAREL II. 1540.

om de Dagvaart van Haarlem naar Utrecht te verleggen, alwaar de overige Leden, binnen weinige dagen, ook in de volle Bede bewilligden. Zy zogten, gelyk meermaalen geſchied was, ook wederom eenige punten te bedingen. Doch de Landvoogdes wilde hier toe niet verſtaan.

XVI. Twiſt van eenige Steden met Dordrecht over 't Stapelregt.

De waare reden, waarom Dordrecht niet alleen; maar ook Haarlem en Amſterdam zo gereed waren, om in zulk eene zwaare gewoone Bede te bewilligen, verdient kortelyk te worden aangeweezen. Eenige Steden (7), en onder anderen, Delft, Amſterdam, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, lagen thans met Dordrecht, wederom, wegens 't Stapelregt, over hoop (*m*), en hadden, op den zesden van Zomermaand, een ſmeekſchrift overgeleverd aan den Keizer, waarby zy verzogten, van 't Stapelregt verſchoond te worden; beweerende zy, datze 'er, reeds in 't jaar 1394 [1395], door Hertoge Albrecht, van ontheeven waren (*n*). Dordrecht leverde hiertegen een ſtrydig Vertoog in, houdende „ dat het Privilegie van Hertoge „ Albrecht wetteloos verkreegen was, alzo „ zy 'er ſlegts eens, en wel tegen eenen Zon„ dag, een' ongewoonen dag van regten, „ over gedaagd waren, en niet hadden kon-

nen

(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 306, 307, 308.
(*n*) *Zie* Handv. van Amſt. *bl.* 10.

(7) Haarlem vind ik, onder deeze Steden, niet genoemd: ſchoon deeze Stad, zo wel als verſcheiden' anderen, in 't Privilegie van Hertoge Albrecht van den jaare 1395, van 't Stapelregt vry verklaard was. *Handv. van Amſt.* bl. 10. SCHREVELIUS *Haarlem*, bl. 343.

„ nen verſchynen, doordien men hen, by den Hertog, hadt weeten verdagt en gehaat te maaken: waarop hy een Privilegie in hun nadeel hadt verleend, welk egter nimmer ter uitvoeringe gelegd was." De Keizer ſtelde terſtond Kommiſſariſſen, om Partyen te hooren, 't geſchil te onderzoeken, en 'er hem verſlag van te doen. Terwyl men hier mede bezig was, werdt de Bede gedaan, van welke wy geſproken hebben. Dordrecht bewilligde, naar gewoonte, gereedelyk. En de andere Steden, bovenal Amſterdam, eene gunſtige uitſpraak van 't hangend geſchil zoekende, wilde Dordrecht niet toegeeven, en ſtelden 't bewilligen in zulk eene zwaare Bede geen oogenblik uit. 's Keizers uitſpraak, die op den agttienden van Wynmaand te Bruſſel geſchiedde (o), voldeedt egter niet aan de verwagting der Steden. Dordrecht werdt, by dezelve, in 't Stapelregt beveſtigd. Alleenlyk voegde 'er de Keizer eenige bepaalingen by, uit welken bleek, hoedanige goederen alleen aan 't Stapelregt onderworpen waren, en tot hoe hoog het zelve gevorderd worden mogt. Ook verklaarde de Keizer, onder anderen, dat alle goederen, Kanthout, Kromhout en eeken planken alleenlyk uitgenomen, komende uit het Noorden, van Amſterdam en daaromtrent, door de Stede Gouda en den Yſſel, nederwaards, voorby Rotterdam, niet gehouden zouden zyn, te Dordrecht aan te vaaren, noch al-

KAREL II. 1540.

(o) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 309, 310.

KAREL II. 1540. aldaar te verſtapelen (*p*): 't welk men, als eene byzondere gunſt, die de Amſterdammers en anderen, door het ſpoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.

XVII. De Keizer komt te Utrecht.

Van Haarlem, hadt zig de Keizer, op den twaalfden van Oogſtmaand, over Amſterdam, alwaar hy, onaangezien men hem de lugt dier Stad zo ſlegt afgemaald hadt, twee dagen vertoefde (*q*), naar Utrecht begeven. Hier was hy, den veertienden, des avonds ten agt uuren, aangekomen, en door de Edelen en Wethouders der Stad, met toortslicht in de hand, midsgaders door de Burgery, buiten de Tollesteegpoort, ontvangen. De Schout van Utrecht, den Keizer tot driemaal toe te voet gevallen zynde, boodt hem de Roede aan en de Burgemeesters de Sleutels der Stad, die de Keizer beide aannam; doch terſtond wederom overgaf. Even binnen de Poort, ontvingen hem de Biſſchop en de Geestelykheid; hem insgelyks te voet vallende. Toen hy een ſtuk wegs in de Stad gekomen was, verwelkomde de Domdeken, *Jan van Voorſt*, by wien hy zynen intrek nam, hem met eene deftige aanſpraak. De Stad hadt ongemeene koſten gedaan, tot deeze inhaalinge des Keizers. Op de Neude, ſtondt eene gulden eerepoort, daar de Vorſt door reedt, en een groot vrouwenbeeld, zo gemaakt, dat het de armen uitſtrekken en ſamenvoegen kon, om den Keizer te verwelkomen. De ſtraa-

(*p*) Sentencie en Ordonn. van Karel V. wegens 't Stapelr. by BALEN Dordr. *bl.* 444, 450, 459, 465.
(*q*) GOUDHOEVEN *bl.* 611.

ſtraaten waren met groen loof behangen, en voor de Huizen, welken hy voorby moeſt, ſtonden toortſen te branden. De Keizer, zyne zaaken, te Utrecht, verrigt, en waarſchynlyk eene Bede gedaan en verkreegen hebbende, vertrok, den negentienden, over Viane, alwaar hy 't middagmaal hieldt by den Heere van Brederode, naar Gorinchem (*r*). Van hier begaf hy zig, des anderendaags, naar Heusden, kwam den twee-entwintigſten te 's Hertogenboſch, twee dagen daar na te Geertruidenberg, en op den vyfentwintigſten te Breda, alwaar hy, door René van Chalons, Prins van Oranje en Heer van Breda, deftig ontvangen werdt (*s*). KAREL II. 1540.

's Prinſen Vader, Henrik, Graaf van Naſſau, hadt, omtrent twee jaaren te vooren, de Landvoogdes, Vrouw Maria, ter zelfder Stede, onthaald, en was, omtrent agt dagen daarna, op den dertienden van Herfſtmaand des jaars 1538, overleeden (*t*). Nu werdt het onthaalen des Keizers, door zynen eenigen Zoon, René, die alle zyne Heerlykheden geërfd hadt, gevolgd van eene nieuwe waardigheid, welke zeer diende, tot vermeerdering van zyn aanzien, hier te Lande. Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogſtraaten, en, ſedert agttien jaaren, Stadhouder van Holland en Zeeland, waarby 't Stadhouderſchap van Utrecht, onlangs, was gevoegd, was, op

XVIII. René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.

Voornaame ſterfgevallen.

(*r*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 113, 114.
(*s*) GOUDHOEVEN *bl.* 611.
(*t*) Necrol. Eccl. S. Mariæ de Breda *in* C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 397. E. DE VEER *f.* 51. MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 288.

KAREL II. 1540. op den tweeden van Grasmaand deezes jaars 1540, overleeden (*u*). En in Herfſtmaand daarna (*v*), droeg de Keizer het Stadhouderſchap den Prinſe van Oranje op. In zynen laſtbrief, die in 't walſch geſchreeven, en den vierden van Wynmaand getekend was, en op welken hy, den zesden, te Bruſſel, den eed deedt (*w*), voert hy den naam van *Stadhouder-Generaal over Holland, Zeeland, Friesland* [dat is, Weſtfriesland] *en Utrecht, Voorne en den Briele* (*x*). 't Land van Voorne en den Briele werdt afzonderlyk genoemd, om dat 'er verſchil viel, of het tot Holland, of Zeeland behoorde, of wel, als eene Landſtreek op zig zelve, moeſt aangemerkt worden. Voorts krygt hy magt, om, *daar 't noodig zyn zou, de Burgemeeſters, Schepens en Wet te vernieuwen, gelyk van ouds; wagt te doen houden in de Steden en ſterkten*, en de Staaten, *tot verdediging en beveiliging des Lands, te doen beſchryven* (*y*): byzonderheden, die men, te vooren, niet in de laſtbrieven der Stadhouderen plagt te ſtellen. De nieuwe Stadhouder van Holland was, kort voor zyne verheffing, in de Egt getreden met Anna, Dogter van Antoni, Hertog van Lotharingen (*z*), die de Gelderſchen, ten minſten in ſchyn, Willem van Gulik hadden toegeſchikt. In Herfſtmaand des volgenden jaars, kwam hy eerſt in Holland, alwaar hy, tot groot genoegen

(*u*) Chron. van E. DE VEER *f.* 52 *verſ.* MR. AERT VAN DER GOES Regiſt *bl.* 304.
(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *verſ.* GOUDHOEV. *bl.* 611.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 309.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 42.
(*y*) Ill. Memoriaalb. DE JONGE *f.* 89.
(*z*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *verſ.*

gen der Staaten, zyne vaste wooning verkoos, en, volgens gewoonte, ter Plaitrolle van den Hove, zitting nam (a). Omtrent deezen tyd, stierven, hier te lande, nog twee voornaame mannen, welker dood hier verdient geboekt te worden. Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die lang Kapitein-Generaal geweest was, overleedt, te Buuren, op den vierentwintigsten van Wynmaand des jaars 1539 (b). Zyn Zoon, *Maximiliaan*, volgde hem op, in zyn Graafschap. De Admiraal Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, stierf, insgelyks, op den zevenden van Wintermaand deezes jaars 1540. Hy hadt ook eenen Zoon, *Maximiliaan* genaamd, die hem niet slegts in zyne Heerlykheden opvolgde; maar ook, door den Keizer, met de waardigheid van Admiraal bekleed werdt (c). Wy zullen hem, eerlang, ook Stadhouder van Holland zien.

KAREL II. 1540.

Karel de V, op dat wy tot zyne reize wederkeeren, was van Breda naar Bergen op Zoom vertrokken. Van daar begaf hy zig naar Antwerpen en Mechelen, en keerde eindelyk, op den laatsten van Oogstmaand, te Brussel te rug (d). Hier waren de Staaten van alle de Nederlanden, ter Dagvaart, beschreeven (e), onder anderen, om eene nieuwe en algemeene Ordonnantie op 's Lands Regeeringe te hooren afkondigen (f), byna van

XIX. Algemeene Ordonnantie op de Regeering.

ge-

(a) MR. AERT VAN DER GOES Reg. bl. 309; 323.
(b) Chron. van E. DE VEER f. 52.
(c) REIGERSB. II. Deel, bl. 466.
(d) GOUDHOEVEN bl. 611.
(e) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 369.
(f) Zie Groot-Plakaatb. I. Deel, Kol. 311. Groot Utr. Plaakatb. I. Deel, bl. 421.

KAREL II. 1540. gelyken inhoud met die van den jaare 1531, van welke wy, hier voor (*g*), de voornaamſte punten hebben te boek geſteld. De Ordonnantie, van welke wy ſpreeken, was, op den vierden van Wynmaand, te Bruſſel getekend, en werdt, ſedert, ook in de byzondere Landſchappen afgekondigd (*h*). Uit dezelve, bleek, onder anderen, dat de Keizer, omtrent de veroordeelde Gezindheden, geene oogluiking altoos wilde gebruikt hebben. Ook kwam 'er, in gevolge van deeze Ordonnantie, nog voor 't einde deezes jaars, een Plakaat in Holland uit, tegen de Herdoopers en andere Ketters, waarin hun, onder anderen, 't beſchik by uiterſten wil over hunne goederen verbooden werdt (*i*). De Keizer vertrok, in Slagtmaand, door Henegouwen en Namen, naar Duitſchland, om den Ryksdag te Regensburg, aangelegd om de Proteſtanten tot onderwerping te brengen, by te woonen. Doch hier werdt niets van belang geſlooten. De Ryksdag eindigde, in Hooimaand des volgenden jaars (*k*), en de Keizer keerde eerlang naar Italie: alwaar wy hem laaten zullen, om te zien, wat, midlerwyl, hier te lande, voorviel.

Vervolg van 't geſchil tuſſchen den Admiraal en den

De Staaten van Holland hadden, behalven verſcheiden' zaaken van kleiner belang, nog twee voornaamen te verrigten, die hen lang ten Hove ophielden. 't Geſchil met den Admiraal hing nog onafgedaan, en men begon, we-

(*g*) XVII. *Boek*, *bl.* 25.
(*h*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 40.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 39.
(*k*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Tom.* I. *p.* 170, 179, 180.

wederom, te ſpreeken van den uitvoer van 't Oosterſch Kooren, niet dan onder 't betaalen van 't afgeſchaft verlofgeld, toe te laaten. De Landvoogdes hadt reeds, voor eenen geruimen tyd, beloofd, 't geſchil met den Admiraal te zullen afdoen (*l*); doch hier kwam niets van. De Admiraal bleef zig het regt aanmaatigen van 't geeven van Beſtel- en Vrygeleibrieven aan de Onderzaaten van Holland, en vorderde zyn aandeel van de gemaakte pryzen, over welken, en over andere zeezaaken, hy ook te regt wilde zitten. Hy beriep zig, om dit zyn regt te bewyzen, op de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, in 't jaar 1487, gegeven, van welke wy, op zyne plaats (*m*), den korten inhoud hebben medegedeeld. Doch alzo deeze Ordonnantie, onder anderen, behelsde, dat 'er niemant in zyn Regt door verkort worden zou, oordeelden de Hollanders, die, in 't ſtuk van den oorlog ter zee, nooit onder eenen algemeenen Admiraal, maar alleen onder hunnen byzonderen Stadhouder geſtaan hadden, dat de Admiraal zig, ten onregte, op deeze Ordonnantie beriep, om zyn regt over hen te bewyzen. Sommigen zeiden zelfs, van Meeſter Albrecht van Loo, weleer Advokaat van Holland, verſtaan te hebben, dat Holland, by uitdruklyke *Akte*, van de Admiraliteit was afgeſcheiden (*n*). De Staaten hadden hierom, in 't voorgaande jaar 1539, den Advokaat van der Goes en de

KAREL V. 1540. Stadhouder van Holland.

(*l*) *Zie* hier voor *bl.* 140, 163.
(*m*) IV. *Deel*, *bl.* 238.
(*n*) MR. AFRT VAN DER GOES Reg. *bl* 253, 261 269, 279, 298, 301.

KAREL II. 1540.

de Penſionariſſen van Delft, Amſterdam, Rotterdam en Schiedam, die 't meeſte belang hadden by de Zeevaart en Viſſcherye, gemagtigd, om met de Landvoogdeſſe en met den Keizer zelven, over dit ſtuk te handelen. Eerlang, beval de Keizer den Gemagtigden van Holland, hunnen zak met ſtukken over te leggen, beloovende 't verſchil te zullen afdoen. De Prins van Oranje was zo dra niet tot Stadhouder aangeſteld, of de Advokaat gaf hem kennis van 't verſchil met den Admiraal, onder anderen, zeggende „ dat nimmer een Admiraal Regtsgebied in Holland „ gehad hadt; maar dat de Steden, in de „ eerſte plaats, over zeezaaken, hadden ge„ vonniſt, en dat 'er * betering haarer von„ niſſen gevorderd werdt, by den Stadhouder." Oranje beloofde zyn regt en dat der Staaten te zullen voorſtaan (o). De Keizer, ondertuſſchen naar Duitſchland vertrekkende, vernieuwde, in 't doorreizen van Namen, op den zevenentwintigſten van Wintermaand des jaars 1540, de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, op 't ſtuk der Admiraliteit, met geen ander verſchil, dan dat 'er, nu betering van de vonniſſen des Admiraals aan den grooten Raad te Mechelen werdt toegelaaten. Voorts werdt 'er niets in gewaagd van 't Regtsgebied over onbeheerd weggedolven goed, welk, in de voorige Ordonnantie (p), aan den Admiraal was opgedraagen. In 't ſlot, werdt gezeid „ dat deeze Ordonnan-

* *Reformatie.*

De Ordonnantie op de Admiraliteit wordt vernieuwd.

(o) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 300, 309, 319.
(p) *Art.* XV.

„ nantie, door alle de Nederlanden, moest af- KAREL II.
„ gekondigd en van stuk tot stuk naargekomen 1540.
„ worden, *want ons alsoo gelieft, niettegen-*
„ *staande eenige Ordonnantien, Restrincten, Ge-*
„ *boden of Verboden ter contrarien.* De afkondiging deezer Ordonnantie geschiedde, in Lentemaand des volgenden jaars, in den grooten Raad van Namen; doch eerst in Hooi- en Oogstmaand des jaars 1542, in de Raadkamer van Vlaanderen en te Gend, midsgaders in alle de Steden van Zeeland (*q*). De Admiraal hieldt zig, als Heer van Veere, doorgaans in Zeeland op, alwaar hy groote goederen bezat en veel aanziens hadt: waarom men zig niet verwonderen moet, dat hy de afkondiging daar wist te wege te brengen. Doch in Holland, geschiedde dezelve nimmer, onaangezien men hier deeze Ordonnantie niet hieldt te stryden met het Regt van den Stadhouder noch 't Land van Holland (*r*), naardien, in dezelve, zo wel als in die van den jaare 1487, verklaard was „ dat men, daar-
„ by, niet verstondt eens anders regt te ver-
„ korten, maar dat elk zyne regten, zonder
„ zwaarigheid, zou mogen gebruiken (*s*)." De Prins van Oranje gaf ook, naderhand, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over Holland, zelfs door bevel der Landvoogdesse, veele Bestelbrieven uit. De Admiraal deedt, insgelyks, van tyd tot tyd, verscheiden' poogingen, om, uit kragte der Ordonnantie van 't

(*q*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 1215. Admir. Plakaat. III. *Deel, bl.* 27.
(*r*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 279 *in marg.*
(*s*) *Art.* XXII.

KAREL II. 1540. 't jaar 1540, Regtsgebied over Zeezaaken in Holland te oefenen (*t*). De twist hier over schynt geduurd te hebben tot dat hem, in den jaare 1546, by de waardigheid van Admiraal, het Ampt van Stadhouder van Holland, werdt opgedraagen, gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XX. Men zoekt het afgeschaft verlofgeld op 't uitgaand Kooren wederom in te voeren.

't Stuk van 't verlofgeld op 't Kooren ontmoette geene mindere zwaarigheid. Wy hebben, te vooren, gezien, dat Holland, by Keizerlyk Oktroi van den jaare 1531, van dit verlofgeld vry verklaard, en het zelve, desonaangezien, sedert, wederom ingevoerd zynde, niet dan met veele moeite verkreegen hadt, dat het, in 't jaar 1535, wederom afgeschaft was (*u*). Doch tegenwoordig bevondt zig de Keizer in zo groot eene verlegenheid om geld, dat hy te raade werdt, het afgeschaft verlofgeld, op nieuws, in te voeren. 't Schynt, dat men, gelyk meermaalen, aangebooden hadt, hem eene goede somme, op dit verlofgeld, te willen opschieten, 't welk hem, die gereede penningen behoefde, te eerder zal hebben doen besluiten. De Advokaat Fiskaal, Meester *Pieter Breul*, vertoonde den Staaten, in Slagtmaand, een Ontwerp, volgens welk, de Keizer, zo hy verklaarde, 't verlofgeld, voortaan, begeerde betaald te hebben. De Afgevaardigden verzogten tyd, om van zyn voorstel verslag te doen. Doch hy zeide, niet gelast te zyn, om hun tyd toe te staan. Zy verzogten, de Edelen, die niet

(*t*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 343, 353.
(*u*) XVII. *Boek*, *bl.* 9, 105.

niet tegenwoordig waren, te mogen beſchryven, alzo de zaak het platte Land zo wel als den Steden betrof. Dit weigerde hy hun insgelyks. Zelfs wilde hy hun, op hun verzoek, geen afſchrift van zyn Ontwerp in handen laaten. Alleenlyk liet hy hun toe, egter zonder eerſt verſlag te mogen doen, de Landvoogdes, die thans den Keizer, door Henegouwen en verder, uitgeleide deedt, te gaan ſpreeken, hun, tot deeze reize, eene maand tyds verleenende. Doch de Afgevaardigden, hiertoe niet konnende beſluiten, verzogten den Raad van Holland, eerſt eens te ſchryven aan de Landvoogdeſſe, om te verneemen, wanneer en waar 't haar behaagen zou, de Staaten te hooren. Vrouw Maria ſtelde hun dag te *Binch*, tegen den twee-entwintigſten van Louwmaand, hun te gelyk vryheid geevende, om de Edelen en Steden, vooraf, te beſchryven: gelyk geſchiedde. Men beſloot eenpaariglyk twee Edelen en één' uit elke groote Stad naar boven te zenden, om het Oktroi van den jaare 1531 voor te ſtaan. Dordrecht alleen wilde zig hier buiten houden. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan, „ dat zy, boven de andere Steden „ bevoorregt zynde, om vreemd Kooren uit „ de Maaze te mogen voeren, in welk voor„ regt, de Keizer verklaard hadt geene ver„ andering te willen maaken, geene reden „ zagen, om zig met de andere Leden te ver„ eenigen, ter bevordering der afſchaffing „ van 't verlofgeld: te minder nog, naardien „ ſommige Steden hun onlangs van 't Stapel„ regt hadden poogen te ontzetten." De an-

Karel II. 1540.

Dordrecht weigert eene lyn te trekken met de andere Steden, om dit te voorkomen.

KAREL II. dere Leden, veele zwaarigheid ziende in dee-
1540. ze afzondering van Dordrecht, die hunne zaak,
ten Hove, moeilyker maaken moest, vaardig-
den terstond twee Edelen en drie uit de Steden,
benevens den Advokaat, naar Dordrecht af;
die, in de volle Vroedschap, gehoor gekree-
gen hebbende, verzogten, dat Dordrecht zig,
als een Lid van 't Land, by de andere Le-
den voegen zou, gelyk voormaals geschied
was, om de afschaffing van 't verlofgeld te
verkrygen; alzo 't Land genoeg verdeeld was,
al maakte men hier de verwydering niet groo-
ter. Die van Dordrecht, hierop, de Staa-
ten, wegens hunne komst derwaards, bedankt
hebbende, antwoordden „ dat hunne Afge-
„ vaardigden ter Staatsvergaderinge niets ver-
„ klaard hadden dan 't gene in derzelver last
„ begreepen was; dat zy zig egter als een
„ Lid van Holland gedraagen en de gemeene
„ welvaart voorstaan wilden, ten dien einde,
„ gemagtigden naar boven zendende, gelyk
„ de andere Leden; doch dat zy, byzondere
„ vryheden verkreegen hebbende, zulks, voor
„ deeze reize, afzonderlyk en op zig zelven
„ doen zouden, 't welk zy begeerden dat ten
„ goede genomen, en den Staaten alzo over-
„ gebragt werdt." De afgezondenen der
Staaten keerden, met dit bescheid, naar den
Haage: van waar, eerlang, twee Edelen en
eenigen uit de Steden naar boven gezonden
1541. werden. Zy vertrokken, in den aanvang des
jaars 1541, en gaven, in 't doorreizen, den
Stadhoulder, te Breda, kennis van hun oog-
merk, die hun van Brieven voorzag, aan ee-

ni-

nige Leden van den geheimen Raad, om hunne zaak te vorderen. KAREL II. 1541.

Op den vyfentwintigſten van Louwmaand, kreegen zy te Binch gehoor by de Landvoogdeſſe. Zy vertoonden haar en haaren Raad, toen en ſedert, in 't breede, by monde en by geſchrifte „ hoe zeer 't Land van Holland „ zig, door 't opſtellen van dit verlofgeld, „ bezwaard vondt." Zy merkten aan „ dat „ het niet ſlegts ſtreedt met de aloude vry„ heid en gewoonte; maar ook met het uit„ druklyk Oktroi der Keizerlyke Majeſteit „ van den jaare 1531, verleend na naauw„ keurig onderzoek en met volkomen' ken„ niſſe van zaaken." Zy voegden 'er by, „ dat dit verlofgeld zou veroorzaaken, dat de „ vreemde Koopman het Kooren, niet meer „ uit Holland, maar van elders haalen zou; „ dat de Ooſterlingen hun Kooren ook elders „ ter markt brengen zouden, wanneer 't hier „ minder gevraagd werdt; of zo zy 't hier al „ bragten, dat zy allerlei vonden bedenken „ zouden, om den Impoſt te ontgaan, waar „ door dezelve, eerlang, weinig opbrengen „ zou; dat men, ondertuſſchen, in 't Ooſten, „ gelegenheid zou neemen, om de Onder„ zaaten van Holland, insgelyks, met nieu„ we laſten, te bezwaaren, gelyk de Koning „ van Poolen reeds hadt tragten te doen, te „ Dantzig; ſchoon tot hiertoe vrugteloos, „ dat by de jongſte bewilliging, in de Bede „ van zesmaalhonderdduizend guldens, uit„ druklyk bedongen was, dat men van 't „ verlofgeld vry blyven zou; dat Amſterdam „ en Waterland, die de Ooſtzee met groote

Vertoog der ſchadelykheid van 't verlofgeld.

KAREL H. 1541. „ ſchepen bevoeren, in aanmerking van deezen hunnen handel, een groot gedeelte, „ in deeze en andere Beden, ja veel meer dan „ het overig gedeelte van Holland, ſchoon „ van merkelyk grooter uitgeſtrektheid, te „ gelden hadden; doch dit hun aandeel niet „ zouden konnen opbrengen, zo men, door „ 't vorderen van 't verlofgeld, den Ooſterſchen handel verdreef; dat dit voornaam „ Lid des Lands, in zynen Koophandel gedrukt wordende, alle de andere Leden „ daarby noodwendig veel te lyden zouden „ hebben; dat alle deeze redenen en veele anderen, in 't jaar 1535, wel begreepen geweeſt waren, by de Graaven van Naſſau, „ Buuren en Hoogſtraaten, die, allen drie „ Stadhouders van Holland geweeſt zynde, „ geagt moeſten worden 't Land beter te kennen, dan de Theſaurier Ruffault en de zynen, die 't verlofgeld, nu wederom, gelyk „ te vooren, wilden invoeren; dat zy, hierom, hadden helpen te wege brengen, dat „ het verlofgeld, in 't gemelde jaar, afgeſchaft was; dat de Staaten niet voorhadden, de hoogheid en het regt der Keizerlyke Majeſteit te krenken; doch dat zy „ niet nalaaten konden, aan te merken, dat „ de bepaaling, *behoudens 's Keizers hoogheid*, volgens 't getuigenis van den Aartsbiſſchop „ van Palermo, door den Theſaurier Ruffault, buiten 's Keizers weeten, in 't Oktroi van den jaare 1531, geſteld was; dat, „ eindelyk, toegeſtaan zynde, dat het Oktroi gegeven was, *tot dat anders, met kenniſſe van zaaken en naar gelegenheid des tyds, be-*

„ *bevolen zou worden*, noodzaaklyk volgde, KAREL II.
„ dat het zelve, niet dan na behoorlyk on- 1541.
„ derzoek, vernietigd kon worden: 't welk
„ geſchied zynde, hielden zy zig verzekerd,
„ dat de gelegenheid des tyds en de geſteld-
„ heid der zaaken zodanig bevonden zouden
„ worden, dat men niet denken zou, om het
„ afgeſchaft verlofgeld wederom in te voe-
„ ren, zo men Holland niet in den grond
„ wilde bederven."

De Landvoogdes antwoordde „ dat de Ad-
„ vokaat Fiskaal de zaak van 't verlofgeld
„ kwalyk voorgeſteld hadt, of niet wel ver-
„ ſtaan was; dat de Keizer, onlangs, te Va-
„ lenchyn, hadt verklaard, dat hy, zo wel
„ als andere Koningen en Heeren, regt hadt,
„ om 't verlofgeld te doen heffen; doch dat
„ hy zyn regt en hoogheid niet wilde heb-
„ ben voorgeſtaan, ten koſte van Hollands
„ welvaart; dat zy den Staaten hierom een
„ ander Ontwerp, op 't heffen van 't verlof-
„ geld, zou doen ter hand ſtellen, waarby 's
„ Lands welvaart behouden blyven zou, en
„ waarnaar zy wilde, dat men zig ſtiptelyk
„ zou gedraagen."

De Landvoogdes maakt eenige uitzonderingen op 't betaalen van't verlofgeld.

Men vondt, in dit Ontwerp, welk den Gemagtigden terſtond werdt overgeleverd, eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld, ſtrekkende, zo men ten Hove oordeelde, om 't verloop van den Oosterſchen handel te voorkomen; en onder anderen deezen twee. 1. Vreemde Koopluiden, hunne Graanen, in Holland, niet konnende verkoopen, zouden dezelven mogen havenen, zolderen, in kleine vaartuigen overſcheepen, en

we-

KAREL II. 1541. wederom uitvoeren, zonder verlofgeld ſchuldig te zyn. 2. De Onderzaaten zouden zo veele Graanen vry uit voeren mogen, als zy zelven uit de Ooſtzee gehaald, of van daar, voor hunne rekening, in Holland doen brengen hadden. Doch op de *eerſte* deezer uitzonderingen merkten de Gemagtigden der Staaten aan „ dat de Ooſterlingen nimmer „ gewoon waren, hun Kooren, eerſt in Hol„ land, en dan wederom, van daar naar el„ders, te voeren; dat zy, 't op Frankryk, „ Spanje, Portugal of Italie gemunt hebben„ de, eenen gunſtigen doorſtaanden wind af„ wagtten, en dan, uit de Havens, daar zy „ den laſt ingenomen hadden, regelregt der„ waards zeilden; dat zy, in geval van te„genwind, altoos ligter in Engeland komen „ konden, dan in Holland; dat aldaar veele „ en goede Havens waren, alwaar zy hunne „ Graanen vryelyk mogten verſchieten, en „ wederom verzeilen, werwaards zy wilden, „ zonder eenige regten onderhevig te zyn." Op de *tweede* uitzondering zeidenze „ dat het „ zelden of nooit gebeuren zou, dat de On„derzaaten, onaangezien de vryheid, die „ hun by deeze uitzondering gegeven werdt, „ hunne Graanen vry zouden mogen uitvoe„ren, om dat 'er zelden Kooren uit de Ooſt„ zee kwam, zonder dat 'er veele Kooplui„den deel aan hadden, van welken ſommigen „ terſtond genoodzaakt waren te verkoopen, „ om gereed geld te hebben; terwyl ande„ anderen eene hooge markt konden afwag„ten; dat hierom de meeſte verzending ge„ſchiedde, door zulken, die zelven geen

Koo-

„ Kooren uit de Oostzee hadden doen komen; KAREL II.
„ waarom de meeste verzenders geen voor- 1541.
„ deel van de verleende vryheid zouden kon-
„ nen hebben; dat de rykste Koopluiden
„ Graanen zouden konnen ontbieden, óm de-
„ zelven, zo de markt hier niet hoog genoeg
„ zyn mogt, wederom uit te voeren, en dan
„ vry te zyn van 't verlofgeld; doch dat de
„ geringen, die, gelyk de handel thans ge-
„ dreeven werdt, doorgaans deel in de Laa-
„ ding hadden, hiertoe gemeenlyk niet zou-
„ den willen verstaan; 't welk twist verwek-
„ ken zou, die altoos den Koophandel deedt
„ kwynen en vergaan."

De Landvoogdes, aan welke deeze redenen omstandig werden voorgelegd, liet zig, door dezelven, egter niet beweegen, om van 't laatste Ontwerp af te zien. De Gemagtigden deeden, derhalven, verslag van hunne verrigtingen, in den Haage; doch keerden wel haast, met nieuwen last, om op 't afschaffen van 't verlofgeld aan te houden; en zo de Landvoogdes zig op den Keizer beriep, haar te verzoeken, om Brieven van voorschryvens aan zyne Majesteit, op dat men 't zelfde by hem zou konnen aandringen. De Gemagtigden, toen geen gehoor konnende krygen by de Landvoogdesse, vernamen uit Lodewyk van Schoore, thans President van den geheimen Raad, dat de Keizer en zy vastgesteld hadden, 't Ontwerp op 't verlofgeld ter uitvoeringe te brengen, zonder de Staaten hier over meer te willen hooren. De Landvoogdes bevestigde dit, sedert, zelve, en de Gemagtigden keerden, zonder iets te hebben

kon-

KAREL II. 1541.

konnen verwerven, naar den Haage, te rug (v).

Beroerte te Amſterdam over 't heffen van't verlofgeld.

Midlerwyl, hadt men 't verlofgeld beginnen te heffen; doch te gelyk met der daad ondervonden, van welke groote nadeelen voor 't Land deeze belaſting gevolgd was. Honderd en vyftig Ooſterſche ſchepen waren 't Land voorby, en Weſtwaards gezeild, tot merkelyk verloop des Hollandſchen Koophandels, en benadeeling der Graaflyke tollen. Ook ontſtondt, te Amſterdam, in Herfſt- of Wynmaand deezes jaars, eene geweldige beroerte, by gelegenheid, dat de * Ontvanger van 't verlofgeld, met zyne Dienaars, op eenen avond, ten tien uuren, zekeren Poorter, uit deszelfs Huis, hadt zoeken te ligten en te vervoeren. De Gemeente, die dit hieldt te ſtryden met de voorregten der Poorteren, was, in merkelyken getale, op de been gekomen, en wilde den Ontvanger te lyve; die, ter naauwer nood, door de Regenten, verdagt by 't volk van te zeer met hem te heulen, geborgen, en heimelyk, by nagt, ter Stad uit gelaaten werdt. De Stadhouder en Raaden van Holland lieten, ſedert, door Meester *Kornelis Suys*, te Amſterdam, onderzoek doen op deeze beroerte. Zy gaven 'er der Landvoogdeſſe berigt van, die zig zeer geſtoord toonde, dat men 's Keizers Ontvanger, met ſchande, ter Stad uit gejaagd hadt. De Regenten deeden hun uiterſte beſt, om zig voor haar te verantwoorden; doch zy liet

* *Executeur.*

(v) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319. 320, 321, 322, 323.

liet zig, niet dan met veel moeite, te vrede ſtellen (w). KAREL II. 1541.

Men vernam, ſedert, in Holland, dat de Keizer der Landvoogdeſſe geſchreeven hadt, dat zy 't vorderen van 't verlofgeld, tot op nader onderzoek, zou doen ophouden. De Staaten werden hier door bewoogen, om weder om Gemagtigden ten Hove te zenden, ſommige Hovelingen, door geſchenken, te winnen, en de zaak, onder de hand, af te maaken. De Advokaat en eenige anderen, in Wynmaand, ten deezen einde, naar Brugge verreisd, hoorden, in ſtilte, dat 'er geene Ontvangers, in Holland, meer komen zouden, alzo niemant, na 't gene te Amſterdam was voorgevallen, zig hiertoe zou willen laaten gebruiken. Hier uit ſchepten zy hoop, van eindelyk te zullen ſlaagen. In Lentemaand des volgenden jaars, deeden zy der Landvoogdeſſe, door den Stadhouder, een nieuw verzoekſchrift overleveren, ſtrekkende, om van 't verlofgeld ontheeven te blyven. De Landvoogdes hieldt zig, in 't eerſt, nog weigerig; doch verklaarde, eindelyk, dat zy 't verlofgeld niet afſchaffen zou, zo men den Keizer, tot vergoeding der ſchade, die hy 'er door zou lyden, geene dertig of vyfentwintigduizend guldens eens betaalde. Die van Amſterdam, zeer in hunnen ſchik met deezen voorſlag, bragten denzelven, terſtond, ter Staatsvergaderinge, alwaar, eerlang, beſlooten werdt, dat Amſterdam, als 't meeſte belang hebbende by 't afſchaffen van 't verlofgeld, een

De Staaten geeven vyfentwintigduizend guldens, om 'er van ontlaſt te blyven.

(w) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 324, 325, 326, 327.

KAREL II. 1541. een derde deel in de gevorderde vyfentwintigduizend guldens vooruit betaalen zou, en dat de andere twee derde deelen, over 't gemeene Land, zouden worden omgeslaagen (x). Holland werdt dus, eindelyk, in de Lente des jaars 1542, nog tot redelyk genoegen der Staaten, van 't laſtig verlofgeld ontheeven. Doch na verloop van eenige jaaren, werdt het, op nieuws, gevorderd: gelyk wy, ter zyner plaatſe, melden zullen.

XXI. Inbreuk op verſcheiden' Privilegien.

Veele jaaren herwaards, en ook nog ten deezen tyde, hadden de Staaten van Holland veel werks gehad aan het voorſtaan van verſcheiden' aloude Voorregten, op welken het Hof, van tyd tot tyd, inbreuk zogt te doen, zo ter gelegenheid van de Regtspleegingen tegen de nieuwe gezindheden, als by andere gelegenheden. Vooral moeſten zy, meermaalen, het Privilegie voorſtaan, volgens welk een Poorter van verſcheiden' Steden niet meer dan zyn lyf en zekere ponden verbeuren kan (y). De Graaflyke Amptenaars zogten dikwils alle de goederen verbeurd te doen verklaaren, met naame van zulken, die om den Godsdienſt ter dood waren gebragt. Doch nog meer gelegenheid was 'er tot voorſtand van het Privilegie, volgens welk geen Poorter buiten Holland in regten betrokken mogt worden. Men ſchondt dit Privilegie geduurig, trekkende verſcheiden' zaaken voor den grooten Raad te Mechelen, die in Holland behoorden afgedaan geweeſt te zyn; en hoe

(x) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 322, 324, 326, 327, 331, 332, 333, 335.

(y) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 267, 281, 291.

hoe veele poogingen de Staaten ook aanwenden mogten, zy konden dit misbruik niet geheellyk weeren (z). Karel II. 1541.

In Sprokkelmaand des jaars 1541, werdt 'er, in Holland, een Verdrag afgekondigd, omtrent deezen tyd, met *Jakob den V*, Koning van Schotland, geslooten. Deez' stondt, ten deezen tyde, in verbond met Frankryk, en was, uit dien hoofde, den onderzaaten des Keizers ongenegen. Hy schynt hierom te hebben gedoogd, dat zyne onderdaanen, met naame zekere *Robert Fago van Lyth*, ter kaap vaarende, in den Zomer des voorgaanden jaars, veele Hollandsche Haringbuizen genomen hadden. Die van Schiedam en den Briele hadden 'er, inzonderheid, veele schade by geleeden. De Staaten van Holland zouden gaarne hebben gezien, dat men beslag gelegd hadt op de Schotsche goederen in Holland, om de geleeden' schade aan dezelven te verhaalen. Doch de Landvoogdes vondt geraaden, vooraf, aan Koning Jakob te schryven. In 't antwoord, welk hierop kwam, toonde de Koning, dat hy voorhadt, de Haringvisschery, omtrent zyne kusten, te beletten. Doch de Staaten, beweerende dat zulks met de vryheid der Zeevaart, en zelfs met de beschreeven' regten, streedt, hielden sterk aan ten Hove, op het voorstaan der visscherye, die, zeidenze, volstrekt vry blyven moest, zou Holland in staat zyn, om 's Keizers Beden op te brengen (a). Men tradt dan, we-

Verdrag met Schotland.

(z) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 49, 103, 221, 227, 264, 265, 267, 300, 312, 332.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 307, 308.

KAREL II. 1541. wederom, met den Koning van Schotland, in onderhandeling: en hier op volgde het verdrag, van welk wy ſpreeken, waarby beſtemd werdt „ dat de Koophandel en Vis„ ſchery der wederzydſche Onderzaaten, voor„ taan; wederom vry zyn zou, gelyk voor„ heen; dat men elkanders Schippers, over „ en weder, kort en goed regt zou doen, en „ de Zeeroovers, ter wederzyde, naar ver„ dienſte, helpen ſtraffen (*b*)." Met Engeland was, omtrent deezen tyd, ook eenige onluſt over 't ſtuk des Koophandels gereezen. Henrik de VIII. hadt zynen onderdaanen verbooden, eenige Koopmanſchappen in Hollandſche ſchepen te laaden; waarop, in Slagtmaand des jaars 1540, hier te lande, diergelyk een verbod, ten opzigte van Hollandſche goederen in Engelſche ſchepen, gevolgd was (*c*).

Ongelukkige togt naar Algiers. Karel de V, in den Zomer des jaars 1541, uit Duitſchland, in Italie gekomen zynde, en te *Luca* een mondgeſprek met den Paus gehouden hebbende, begaf zig, van daar, naar *Porto Venere*, alwaar hy eene talryke Vloot verzameld hadt, met welke hy eenen togt naar Algiers ondernam. Haradyn Barbaroſſa, dien hy, in 't jaar 1535, uit Tunis hadt verdreeven, hadt zig meeſter van deeze Stad gemaakt, en zig tot Koning over dezelve opgeworpen; en de Keizer hadt voor, hem ook van dit opgeraapt gebied te verſteeken. Hy werdt, op deezen togt, wederom verzeld, door

(*b*) Repert. der Plak. *bl.* 41. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 208.
(*c*) Repert. der Plak. *bl.* 41.

door een goed getal van Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen. De Enkhuizers ſtonden hem, onder anderen, met vier groote Karveelſchepen, ten dienſt, twee van welken, door *Antoni Janszoon* en *Herman Entszoon*, gevoerd werden. Doch voor Algiers, werdt de Vloot van zo geweldig een' ſtorm beloopen, dat de meeſte Schepen zwaar beſchadigd, en, wyd en zyd, vaneen verſtrooid werden. Dit gebeurde, op den zesentwintigſten van Wynmaand. Een groot deel der Vloote kwam egter, behouden, in Spanje aan. Doch 't Schip, welk den Keizer voerde, bleef lang agter. De Enkhuizer, Herman Entszoon, die reeds geland was, kreeg bevel, om wederom in zee te ſteeken, en den Keizer op te zoeken. Doch eer hy gereed zyn kon (*d*), vernam men, dat zyne Majeſteit, te Karthagena, was aangeland (*e*). Ondertuſſchen, bragt deeze onverwagte ramp te wege, dat de togt op Algiers t'eenemaal geſtaakt moeſt worden. KAREL II. 1541.

XXII. De Oorlog met Frankryk vangt wederom aan.

De Vrede met François den I, in 't jaar 1538, te Aigues-mortes geſlooten, en in den aanvang des volgenden jaars, te Toledo, bekragtigd, kon niet beletten, dat de Koning van Frankryk nieuwe ſtof tot ongenoegen opvatte tegen den Keizer, na dat deeze gewei-gerd hadt, hem het Hertogdom Milaan, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, op te draagen; onaangezien hy zulks, in 't doorreizen van Frankryk, in 't jaar 1540, beloofd hadt

(*d*) Inform. in April 1542 genom. door D. V. Teilingen, by Brandt Enkh. *bl.* 67.

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 327. Chron. van B. de Vrek *f.* 54. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 467.

KAREL II. 1541. hadt te zullen doen, zo dra hy in de Nederlanden gekomen zou zyn. François, den hoon, hem hierin door Karel aangedaan, niet konnende verkroppen, was terſtond op middelen bedagt geweeſt, om zig te wreeken, en de vyandlykheden tegen den Keizer, by de eerſte gelegenheid, wederom te beginnen. 't Eerſt, dat hy ter hand ſloeg, was het ſluiten van een Verbond van vriendſchap en onderlinge beſcherming met *Willem*, *Hertoge van Gulik*, *Kleeve* en *Gelder*, die zynen Vader Jan, in Sprokkelmaand des jaars 1539 overleeden, was opgevolgd. De Kardinaal de Tournon en de Kanſelier Guilleaume Poyet, door François aan Willem gezonden, ſlooten dit Verbond, op den zeventienden van Hooimaand des jaars 1540. De Koning bedong 'er de vryheid by, om in 't gebied van Hertoge Willem volk te mogen werven (*f*). De Keizer, die, in Lentemaand te vooren, zyne Nigt Chriſtina, Dogter van Chriſtiaan den II, Koning van Deenemarke en Weduwe van François Sforza, Hertog van Milaan, aan François, oudſten Zoon van Antoni, Hertog van Lotharingen, uitgehuwelykt, en in 't bezit haarer inkomſten uit het Hertogdom Milaan beveſtigd hadt (*g*); beſloot, zo dra hy van 't Verbond tuſſchen François den I. en Willem van Gulik kennis kreeg, dit Hertogdom aan zynen Zoon, Filips, op te draagen, gelyk, op den elfden van Wynmaand, te Brusſel,

(*f*) *Voiez* les Memoires de GUILL. RIBIER *Tom.* I. *p.* 538 & DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 196.
(*g*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 193.

ſel, geſchiedde (*b*). Deeze ſtap maakte de verwydering grooter, tuſſchen Karel en François. De laatſte maakte zig, in 't jaar 1541, gereed, om den Keizer openlyk den oorlog aan te doen. De gelegenheid hiertoe was hem thans zeer gunſtig. De Turkſche Keizer, Soliman, was op 't punt, om eenen inval in Hongarye te doen. *Joan Sepuſa*, die den Hongariſchen Troon bekleedde voor zyn leeven, uit kragte van een verdrag, met den Roomſch-Koning, Ferdinand, gemaakt, was onlangs overleeden, nalaatende eene Weduwe en eenen Zoon, *Steven* genaamd. Ferdinand drong, terſtond, op de uitvoering van 't Verdrag, en poogde zig in 't bezit te ſtellen van gantſch Hongarye. Doch de Weduwe des overleeden Konings verzogt den Grooten Heer, om onderſtand tegen den Roomſch-Koning. Soliman bediende zig, greetiglyk, van de gelegenheid, die hem aangebooden werdt, om Hongarye te bemagtigen, waarna het hem gemaklyk vallen zou, in Duitſchland te dringen; zeggende, zonder draalen, der Koninginne en haaren Zoon hulpe toe. François de I. beloofde zig ſchoon ſpel van deeze onderneeming der Turken, en beſloot, zo dra hy volks genoeg op de been hebben zou, den Keizer den oorlog te verklaaren. KAREL II. 1541.

Karel de V. zag het onweêr, dat hem, beide uit Frankryk en uit Turkye, dreigde, wel haaſt opkomen; doch hy zogt het, door loosheid, te doen overdryven. François, dien hy nu met het Hertogdom Milaan niet meer mom-

(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 100.

KAREL II. 1541. mompen kon, poogde hy te vleien met de hoop, dat hy den Hertoge van Orleans, in plaats van Milaan, de Nederlanden zou afſtaan, na dat hy dezelven, volgens het oogmerk, welk Hertog Karel van Bourgondie, eertyds, gehad hadt, tot een Koningryk verheeven zou hebben (*i*). Ten zelfden tyde, deedt hy, alomme, met naame aan 't Hof van Konſtantinopole, verſpreiden, dat de onderhandelingen hierover reeds verre gevorderd, en op 't punt waren van geſlooten te worden, midsgaders, dat hy in volmaakte vriendſchap leefde, met de Koningen van Frankryk en Engeland, alles, op dat Soliman, hierdoor, van den toeleg op Hongarye en Duitſchland mogt worden afgeſchrikt. Doch François liet zig nu niet bedriegen. Ook droeg hy zorg, dat Soliman beter onderrigt werdt. Eerlang zag men de Turken, in Hongarye. Zy noodzaakten Ferdinand, de Hoofdſtad *Buda*, voor welke hy zig gelegerd hadt, met groot verlies, te verlaaten. Soliman deedt, ſedert, zyne intrede in deeze Stad, en maakte zig, onder voorwendſel van den jongen Steven te willen beſchermen, meeſter van een groot gedeelte des Koningryks. Ferdinand verwierf, op eenen Ryksdag, te Spiers, in Sprokkelmaand des jaars 1542, gehouden, eenigen onderſtand tegen de Turken. Men bragt, van alle kanten, volk op de been, zelfs uit Holland, alwaar, in Zomermaand, werdt afgekondigd, dat niemant zig in vreemden Krygsdienſt zou hebben te begeeven, behalven in dien

(*i*) MEZERAY, IV. *Deel*, *bl.* 225.

dien des Roomſch-Konings, tegen de Turken (*k*). Ferdinand geraakte, hierdoor, in ſtaat, om den verderen voortgang der Turkſche wapenen te ſtuiten. KAREL II. 1541.

XXIII. François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden, ten nadeele der Nederlanden.

Midlerwyl, hadt François de I, om den Keizer van alle kanten tevens vyanden te verwekken, Chriſtiaan den III, Koning van Deenemarke, vereerd met de Ridder-Orde van Sant Michiel, en vervolgens, in Slagtmaand laatſtleeden, met deszelfs Gezanten, te Fontainebleau, een Verbond van onderlinge beſcherming getroffen, waarby Chriſtiaan beloofde, François, met zes Oorlogſchepen en duizend man, te zullen byſtaan; waartegen François hem, des noods, twaalf Oorlogſchepen en tweeduizend man leveren zou, op dat hy te beter in ſtaat zou zyn, om de Zond voor de vyanden van Frankryk geſlooten te houden, gelyk hy beloofde te zullen doen (*l*). François tradt, ten zelfden tyde, over een diergelyk verbond, met Guſtaaf den I, Koning van Zweeden, in onderhandeling, welk egter, eerſt in Hooimaand des volgenden jaars, geſlooten werdt. Men beloofde, by dit Verbond, elkanderen even groote, doch onbepaalde hulpe. De Koning van Schotland en de Hertog van Kleeve en Gelder werden 'er, van wederzyde, in begreepen. By een byzonder Artikel, gaf François den Koning van Zweeden vryheid, om zo veel Zouts uit Frankryk te laaten haalen, als hy zou goedvinden (*m*): waaruit alleen genoeg was af te neemen,

(*k*) Repert. der Plakaat. *bl.* 43.
(*l*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 216.
(*m*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 228.

KAREL II. 1541. men, dat men 't, op 't bederven van den Hollandſchen Koophandel, gemunt hadt.

Doch eer dit verbond nog getekend was, hadt François den Keizer reeds openlyk den oorlog verklaard. Dit geſchiedde, in Bloeimaand. De Koning van Deenemarke deedt het, omtrent den zelfden tyd, insgelyks. François hadt twee Legers op de been. Het ééne, onder den Hertog van Orleans, was geſchikt, om in de Nederlanden te dringen. Het ander, over welk de Daufyn geboodt, zou Rouſſillon aantaſten (*n*).

XXIV. Bede aan alle de Nederlanden, om onderſtand. 1542.

De Landvoogdes Maria hadt, reeds in den Winter, kennis gehad van het oogmerk der Franſchen, zo wel als van het verbond met Deenemarke, en van de onderhandeling met Zweeden. Zy zag, derhalven, den oorlog, met zekerheid, te gemoet. In Louwmaand, waren de Staaten van alle de Nederlanden, Friesland, Utrecht, Overyſſel en Groningen uitgenomen, te Bruſſel beſchreeven geweeſt, en de Landvoogdes hadt hun aldaar onderſtand in gereeden gelde doen afvorderen. Van Brabant was honderd en twintigduizend guldens geëiſcht; van Vlaanderen, honderd en veertigduizend; van Holland, vyftigduizend, en van Zeeland zeſtienduizend (*o*) guldens, en van de andere landen eene ſomme naar evenredigheid. De Bede aan Holland was, in de Franſche taale, geſchreeven, en begon *Meſſieurs, qui repreſentez les Etatz du pays de Hollande*, dat is „ Myne Heeren, die de Staaten van het

(*n*) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 848.
(*o*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* BOXHORN *op* REIGERSBERG II. *Deel, bl.* 469.

„ het Land van Holland vertoont." De Staaten, hierop, in Sprokkelmaand, in den Haage, vergaderd zynde, hielden zig vreemd, dat men hun nieuwen laſt opleggen wilde, daar zy, in de laatſte Bede, die enkelyk tot verdediging van 't Land geëiſcht was, zo gereedelyk bewilligd hadden. „ Zo Holland, zeidenze „ in zo groot een gevaar van oor„ log was, als men voorgaf, dan moeſt men, „ na 't bewilligen in de jongſte Bede, de grens„ veſtingen verſterkt en voorzien hebben; „ dan moeſt men, zelfs nu, de benden des „ Prinſen van Oranje niet leggen in Artois en „ in Henegouwen; maar op de grenzen van „ Holland en 't Stigt, daar zy plagten te leg„ gen". De Edelen en eenige Steden ſloegen egter uit, om een termyn der ingewilligde Bede vooruit te willen betaalen, onder zekere voorwaarden. Doch de Stadhouder en de andere Gemagtigden der Landvoogdeſſe verklaarden geenen laſt te hebben, dan om vyftigduizend guldens in gereed geld aan te neemen. De Staaten betuigden, daarentegen, ernſtelyk „ dat zy geenen kans zagen, om deeze „ penningen te vinden; dat de Dyken in gee„ ne vyftig jaaren in zulk een' ſlegten ſtaat „ waren geweeſt dan tegenwoordig, ter oor„ zaake van de zwaare ſtormen, die men, „ den laatſten Winter, gehad hadt; dat men „ de Viſſchery en Zeevaart, ſedert eenigen „ tyd, hadt moeten miſſen, en zo 't Oorlog „ werdt, nog verder zou derven moeten, in „ welk geval, Holland het elendigſte Land „ zyn zou, welk zyne Majeſteit hadt enz." Al dit vertoonden zy, ſedert, der Landvoog-

Karel II. 1542. Holland houdt 'er zig vreemd over.

De Land-

Karel II. 1542. voogdes des verandert haaren eisch.

deſſe, te Bruſſel, te gelyk herhaalende, dat zy, om haare Majeſteit te voldoen, de Bede, die den naaſten termyn verſchynen zou, vooruit wilden betaalen. Doch Vrouw Maria, hier gantſch niet mede te vrede, antwoordde „ dat de andere Landen opgebragt had„ den, 't gene men hun afgevorderd hadt, „ en dat Holland niet minder behoorde te „ doen; dat het zeer wel zyn kon, dat de „ oorlog in Holland begon, en dat de ande„ re landen Holland dan ook niet zouden wil„ len byſtaan, zo Holland hen nu verliet. Zo „ de Staaten, ondertuſſchen, liever tagtig„ duizend guldens omſlaan en opbrengen wil„ den, als 't openbaar oorlog werdt, dan vyf„ tigduizend guldens, nu en in gereed geld, „ 't ſtondt hun vry." De Landvoogdes vondt goed, haaren eiſch, op deeze wyze, te maatigen en te veranderen, om dat zy, inderdaad, meer kans zag, om tagtigduizend guldens te verkrygen, die men eerſt omſlaan zou, en van welken men de gewoonlyke kwytſcheldingen zou konnen aftrekken, dan vyftig duizend guldens, terſtond en in gereede penningen. Veelen hadden in dit laatſte geenen zin, om de nieuwigheid, en uit vreeze, dat het in gevolg zou getrokken worden. Ook ſtemden de Edelen en Dordrecht, kort daarna, te Bruſſel, in de tagtigduizend guldens. Doch Haarlem en alle de anderen bleeven nog by voorbetaaling der ingewilligde Bede. Delft ſtemde tot geene Bede, *als leevende by Staate*, dat is, als hebbende verkreegen Brieven van * uitſtel van betaalinge van der Stede ſchulden. Toen voegden de Edelen en Dordrecht zig

* *Atterminatie.*

zig ook by de andere Leden. Men bragt het besluit der Staaten by den Stadhouder, die het der Landvoogdesse aandiende. Doch zy, vooraf reeds onderrigt, dat de Leden niet eensgezind te Brussel gekomen waren, nam het den Advokaat van der Goes kwalyk, dat hy de Staaten, die zy eerst afzonderlyk wilde gesproken hebben, hadt doen vergaderen, tegen 't uitdruklyk verbod van den Presidents van Schoore. Hy beriep zig op de Edelen, zyne Meesters, die de Steden byeen geroepen, en hem naderhand gehaald hadden. Doch de Landvoogdes verboodt hem, voortaan, buiten bevel van haar of den Stadhouder, Vergadering te beleggen. Ook vraagde zy, *hoe de kleine Steden daar kwamen?* Hy antwoordde „ dat zy, in alle Beden, altoos beschreeven „ geweest, en mogelyk nu ook gekomen wa„ ren, om, gelyk de groote Steden, kwyt„ scheldingen te verzoeken." Doch zy, hervattende, *dat de kleine Steden hier niet te doen hadden*, belaste den Advokaat, de Edelen en de groote Steden, des anderendaags, afzonderlyk, by haar te brengen. Dit geschiede. De Advokaat ging eerst in met de Edelen, die, wel bevroedende, waarop dit afzonderlyk hooren der Leden aangelegd was, niet meer voor de voorbetaaling stemden; maar tot hun eerste gevoelen van tagtigduizend guldens by omslag te willen opbrengen wederkeerden, mids dat zy gevolg hadden van de andere Leden. Toen werden de Afgevaardigden van Dordrecht gehoord, die voor de voorbetaaling stemden; doch zo dra niet verstonden, dat de Edelen veranderd wa-

Karel II. 1542.

De Staaten bewilligen.

KAREL II. 1542. waren, of zy vielen hun terſtond toe. Zo deeden ook, op hunne beurt, Haarlem en Gouda: zelfs Delft, dat, te vooren, verklaard hadt, by Staate te leeven. Allen bedongenze hunne kwytſcheldingen. Doch Leiden en Amſterdam bleeven by de voorbetaaling, en namen 't die van Delft zeer kwalyk, dat zy in eene Bede bewilligd hadden, daar zy voorheen betuigd hadden onvermogend toe te zyn; en Haarlem en Gouda niet minder, dat zy breeder bewilligd hadden, dan zy verklaard hadden laſt te hebben. Doch het aanzien des Stadhouders en der Landvoogdeſſe, en de belofte van merkelyke kwytſcheldingen hadt veel kragt op de minſt vermogende Leden; die men, op allerlei wyze, zogt te winnen, om de vermogendſten, naderhand, te ligter over te haalen.

De Landvoogdes, nu de meeſte ſtemmen gewonnen hebbende, ſcheen te denken, dat deezen de minſten vervangen of overſtemmen konden, en beval den Advokaat de Acte van Conſent op te ſtellen; 't gene hy egter, alleen uit naam der Edelen en der vier Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft en Gouda, deedt (*p*).

Miſſchien, zullen ſommigen deeze dingen aanzien als kleinigheden; doch ik verhaalze dus omſtandiglyk, om datze niet zeer bekend zyn, en regelregt dienen, om den inwendigen aart onzer Regeeringe, in den grond, te leeren kennen: waarom ik vertrouw, dat zulk een

(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335.

een naauwkeurig verſlag derzelven den opmerkenden Leezer niet ongevallig zyn zal. KAREL II. 1542.

Die van Zeeland, van welken men zestienduizend guldens geëiſcht hadt, bewilligden omtrent deezen tyd ook in twaalfduizend, te heffen by Impoſt ten platten Lande (q).

XXV. De Franſchen bemagtigen 't Hertogdom Luxemburg.

Omtrent het midden van Zomermaand, drong de Hertog van Orleans in Luxemburg, bemagtigende, in korten tyd, het gantſche Hertogdom, op Diedenhoven na. Doch te rug getrokken zynde naar Rouſſillon, om den Daufyn by te ſtaan; voerde de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, het Nederlandſch Leger voor de Stad Luxemburg, die haaſt opgegeven werdt. Toen gingen alle de ſterke Plaatſen van het Hertogdom aan hem over, zo haaſt als zy verlooren geweeſt waren. In Rouſſillon, voerde de Daufyn weinig uit. 't Beleg van Perpignan werdt opgebroken, na dat het drie maanden geduurd hadt (r). welk de Prins van Oranje herwint.

De Koning van Deenemarke hadt, na 't verklaaren van den oorlog, niet alleen vyfhonderd man gevoegd by 't Leger des Hertogs van Orleans; maar de Zond ook geſlooten, en veele Hollandſche ſchepen in beſlag genomen (s). Sommigen verhaalen ook, dat hy eene Vloot in zee bragt, om Walcheren te bemagtigen; doch dat zy, door ſtorm en tegenwind, eerlang, genoodzaakt werdt, onverrigter zaake, te Koppenhage wederom binnen Onderneemingen des Konings van Deenemarke.

(q) Acte van 10 Novemb. 1542, by BOXHORN op REIGERSB. II. Deel, bl. 470.
(r) DANIEL Tom. VII. p. 848-851.
(s) VELIUS Hoorn, bl. 258.

KAREL II. 1542.

nen te loopen. Een Deenſch ſchip, zonder beſtelbrieven, op de Zeeuwſche ſtroomen gekomen, werdt te Veere opgebragt, en 't volk, aldaar, met den zwaarde, geregt (*t*). De Prins van Oranje gaf, als Stadhouder van Holland, omtrent deezen tyd, Beſtelbrieven uit, aan eenige Kaapers, die eenig voordeel behaalden op de Franſchen (*u*). Ook deedt hy uitleggers leggen, in de zeegaten van Texel en 't Vlie, by raade der Steden Haarlem en Amſterdam. Voorts werden, in Goedereede, de Kaapen afgenomen, en de tonnen opgehaald. De Landvoogdes hadt den Prinſe ook gelaſt, de Viſchbooten uit zee te ontbieden, om 't Bootsvolk te gebruiken, tot verdediging van 't Land. Doch de Staaten hielden zulks ondoenlyk, alzo deeze Booten veelligt twee of driehonderd mylen ver verſcheiden lagen (*v*). In Zomermaand, vernam men, in Holland, dat Maarten van Roſſem, in Gelderland, volk byeen trok, 't welk hier voor eenen inval deedt vreezen. Oranje deedt zyn beſt, om, boven zyne *Ordonnantie* of *Bende*, die zeshonderd Paarden ſterk was, tweehonderd Paarden en eenige Knegten te bekomen. Doch 't volk was thans ſchaars hier te lande. Evenwel droeg hy zorg, dat 'er tweehonderd Knegten in Reenen gelegd werden, en vierhonderd in den Briele (*w*). Ook gaf hy den Huisluiden, in Weſtfriesland, bevel, om zig in den Wapenhandel te oefenen, en de naaſte Steden

Oranje draagt zorg voor Holland.

te

(*t*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 469, 472.
(*u*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 343.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 337, 338.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 337, 339.

te helpen verſterken en bewaaken. De Gelderſchen bragten, ten deezen tyde, eenige ſchepen te water; die de Weſtfrieſche Kusten, deezen Zomer, in beweeging hielden, en eenige ſchepen bemagtigden (x). KAREL II. 1542.

De Staaten van Holland hadden verklaard, de jongſte Bede van tagtigduizend guldens niet te zullen opbrengen, voor dat het openbaar oorlog geworden was. Doch alzo men hieraan nu niet meer twyfelen kon, werden zy, tegen 't einde van Zomermaand, door den Stadhouder, te Utrecht, beſchreeven, en, uit den naam der Landvoogdeſſe, vermaand, tot het ommeſlaan der ingewilligde Bede: waartoe zy ook, kort daarna, in den Haage beſlooten. Ten zelfden tyde, beſlooten zy, by de Landvoogdeſſe te wege te brengen, dat Oranje laſt krygen mogt, om hunne grenzen, naar den kant van Gelderland, met zyne Bende Paarden, tegen ſtrooperyen, te dekken (y).

Doch de Gelderſchen hadden 't niet op Holland gemunt, maar op Brabant, met naame op de Stad Antwerpen. Maarten van Rosſem was, eenige maanden geleeden, hier, op de Paardenmarkt gezien: en men kreeg, na 't uitherſten van den oorlog, terſtond vermoeden, dat hy een' aanſlag op deeze Stad in den zin hadt. Thans kennis bekomen hebbende van de beweegingen der Gelderſchen, wierf men 'er, in der yl, eenig volk, welk naar Peelland gezonden werdt, om den vyand, die vaſt, Maarten van Rosſem valt in Brabant.

(x) VELIUS Hoorn, bl. 257, 258.
(y) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 337, 338, 339.

KAREL II 1542. vaſt, door Luikerland, in aantogt was, te ſtuiten. Eerlang, lieten zig de Gelderſchen, door dit Volk en de Boeren, over de Maaze, te rug jaagen (z). De Wethouderſchap van Antwerpen, midlerwyl, dugtende voor verraad, vorderde den Poorteren eenen nieuwen eed van getrouwheid af; waarop veele Gelderſche Ingezetenen de Stad verlieten (a). Maarten van Roſſem trok, ſedert, ten tweeden maale, over de Maaze, zonder dat een goed deel van zyn volk, geworven om tegen de Turken te dienen, nog wiſt, wat hy voorhadt (b). Doch, in Kempenland gekomen, loopt de Meierye af. toonde hy, wat hy in den ſchild voerde. De weerlooze Ingezetenen der Meierye, op geene vyandlykheden verdagt, werden deerlyk uitgeplonderd. S. Odenrode, Oorſchot, Hilvarenbeek, Baarle en Boxtel werden plat gebrand of gebrandſchat. Vanhier toogen de ſtroopers naar Breda, alwaar, op hunne aankomſt, zo geweldig een ſchrik ontſtaan was, dat veele Ingezetenen de vlugt hadden genomen naar Dordrecht (c). Doch zy ſtreeken, de Stad voorby, naar Hoogſtraaten, welks Kaſteel hun, by verdrag, werdt opgegeven (d). Dit gebeurde, in den aanvang van Hooimaand (e).

XXVII. Nieuwe De Landvoogdes hadt, ten zelfden tyde, alle

(z) J. SERVILII Geldro-Gallica Conjur. in Antverp. *inſt.* M. FREHER. Retum Germ. Script. *Tom.* III. *p.* 325.
(a) J. SERVILIUS *ubi ſupra p.* 326.
(b) J. SERVILIUS *p.* 329.
(c) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 340.
(d) J. SERVILIUS *p.* 330. MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 341.
(e) HENR. VAN ERP Chron. *p.* 115.

alle de Nederlanden, te Bruſſel, beſchreeven, en op den vyfden, eene nieuwe Bede gedaan, ter beſcherming van 't Land. Van Zeeland, eiſchte zy twintigduizend guldens. De Prelaat, dat is, de Abt der Lieve-vrouwen-Abtdye te Middelburg, en de Edelen bewilligden, terſtond, in tienduizend guldens, *mids ſchietende vier grooten op 't gemet, by der breedte.* Doch de Steden, grooten zo wel als kleinen, wilden, in 't eerſt, geenen ſtuiver toeſtaan. 't Liep zelfs aan tot in Slagtmaand, eer de Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen, als vertoonende de gemeene Steden van Zeeland, in de overigen tienduizend bewilligden (*f*). Van Holland werden, boven de voorgaande tagtigduizend, die nog niet opgebragt waren, zeſtigduizend guldens, in gereed geld, gevorderd. De Prins van Oranje, die nog te Utrecht was, beſchreef de Staaten tegen den twintigſten, te Amſterdam, om op de Bede te antwoorden. Doch, midlerwyl, tyding gekreegen hebbende van den inval der Gelderſchen, deedt hy de Dagvaart, van Amſterdam naar den Haage, verleggen, zendende, in zyne plaatſe, den Heer van Brederode, met Brieven van geloove, derwaards (*g*): terwyl hy zig, in alleryl, naar Breda begaf, om de Gelderſchen te keeren. KAREL II. 1542. Bede aan Holland gedaan.

Hy hadt niet meer dan vyfhonderd Paarden en agt Vendels Knegten, byeen, met welke manſchap, hy aantrok op de Gelderſchen Oranje trekt tegen de Gelderſchen uit.

(*f*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 476.

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 339, 340.

KAREL II. 1542.

schen, die hem, tusschen Breda en Hoogstraaten, in eene hinderlaage lokten, en eerlang noodzaakten, met agterlaating van het grootste gedeelte zyner manschap, de wyk te neemen naar Antwerpen (*b*). Maarten van Rossem volgde hem derwaards, en deedt de Stad terstond opeischen, uit den naam der Koningen van Frankryk en Deenemarke. Hy zogt zig van den eersten schrik te bedienen. Doch men hadt, van binnen, zulke goede orde gesteld, dat men den Trompetter, met fors bescheid, te rug zondt. Rossem geliet zig, vervolgens, als of hy de Stad, met geweld, wilde aantasten. Doch hy was onvoorzien van grof geschut. Hy besloot dan, tegen 't einde van Hooimaand, ter middernagt, af te trekken. In de Stad, daar men zig, zo lang 'er de Gelderschen voor waren geweest, dood stil gehouden hadt, hoorde men zo dra het minste geritsel der vyandlyke Paarden niet, of men brandde, met zo veele hevigheid, los op de Legerplaats, dat 'er, in korten tyd, meer dan driehonderd schooten, uit grof geschut, gedaan werden. De Gelderschen, Antwerpen verlaatende, hielden zig nog eenige dagen in Brabant op, 't platte land, tot Mechelen toe, alomme afloopende en brandschattende (*i*). Ook zogten zy Leuven te bemagtigen; doch zy werden hier zo ontvangen, dat zy afweeken (*k*), en zig, eerlang, met het Fran-

Hy wordt geslaagen.

De Gelderschen komen voor Antwerpen.

trekken wederom af.

(*b*) J. SERVILIUS *p.* 331-334.
(*i*) J. SERVILIUS *p.* 334-343. MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 340, 341, 342, 344.
(*k*) DAMIAN. GOIS de Obsidione Lovan. *int.* S. SCHARDII Rer. Germanic. Script. *Tom.* II. *p.* 620-631.

Fransche Leger, in 't Hertogdom Luxemburg, vereenigden, KAREL II. 1542.

XXVIII. Raadpleegingen in Holland op de Bede.

Midlerwyl, raadpleegden de Staaten van Holland, in den Haage, in de tegenwoordigheid des Heeren van Brederode, die de plaats des Stadhouders bekleedde, op de jongst gedaane Beden van tagtig- en zestigduizend guldens. De Edelen en Dordrecht stemden tot het ommeslaan der tagtigduizend, zonder verder uitstel. De andere Steden, behalven Delft, wilden, voor eerst, de helft ommeslaan, en de andere helft, over eene maand of zes weeken, om den armen Landman niet te overvallen. Voorts wildenze de Landvoogdes ootmoediglyk verzoeken, om deeze penningen alleen ter verdediging van Holland te gebruiken, alzo 'er nog drieduizend Knegten, die in Deensche dienst waren, omtrent de grenzen lagen, behalven 't volk van Maarten van Rossem, welk toen nog in Brabant lag. De zestigduizend guldens wildenze gaarne geeven, en nog meer daar toe, zelfs van twee Koeyen één, zo de Landvoogdes Holland daarmede van branden en brandschatten bevryden kon. Dus sprak men, terwyl de vreemde Knegten op de grenzen lagen. Doch toen dezelven, naar Brabant, vertrokken waren, wilde men in de zestigduizend niet bewilligen, en de ingewilligde tagtigduizend guldens geheel inhouden, tot verdediging van Holland, dat dagelyks, voor eenen inval der Gelderschen, bloot stondt. De Afgevaardigden der Edelen en Steden, die, met het antwoord der Staaten, ten Hove reizen moesten, verzogten, dat de Raad,

Karel II 1542. „ eigen' oogen, te zien." Sedert liet zy egter de Afgevaardigden naar huis keeren. Voor 't einde van Wynmaand, kwamen zy te rug, en bewilligden, in de verzegeling der Bede van zeſtigduizend guldens. Amſterdam wilde, in 't eerſt, niet op zig zelf zegelen; doch liet 'er zig, eindelyk, toe overhaalen (*m*). De penningen, by deeze gelegenheid, in Holland en in de andere Nederlanden, opgebragt, werden gebruikt, tot den togt naar 't Land van Gulik, van welken wy, in 't volgende Boek, verſlag zullen doen.

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 342, 344, 345, 346.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Regt van Keizer Karel en van Hertog Willem van Gulik, op Gelder en Zutfen. Oranje valt in Gulikkerland.* II. *Voorzorg tegen de Gelderſchen, in Holland.* III. *Bede. Honderdſte en tiende penning ingevoerd. Holland met Krygsvolk bezwaard.* IV. *Veldtogt in de Nederlanden. Vyandlykheden ter zee. Amersfoort, door Maarten van Roſſem, overweldigd.* V. *Bede van negentigduizend guldens. Schaarsheid van geld. Leening der groote Steden.* VI. *Duuren en andere Gulikſche Plaatſen gewonnen.* VII. *Verdrag met Hertog Willem, die Gelderland en Zutfen aan Karel den V. afſtaat.* VIII. *Bede van honderd en twintigduizend guldens. Nieuwe Inpoſten. Veldtogt. Verbond met Engeland.* IX. *Verbond van Vriendſchap met Hertog Willem van Gulik, en met den Koning van Deenemarke.* X. *Bede van honderd agt en negentigduizend guldens. Ten deele ingewilligd.* XI. *Onluſten met Schotland. Oorlog met Frankryk. Veldtogt in de Neder-*

landen. Oranje ſneuvelt. Opkomſt van Willem van Naſſau. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder. XII. *Vrede van Crespi. Bede van honderdduizend guldens.* XIII. *Kerkvergadering van Trente. Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd.* XIV. *Oorlog tegen de Proteſtanten, in Duitſchland. Laſt in Holland, van den zelven. 's Keizers ontvangſt en uitgaave. Impoſten en Tienden.* XV. *Verbeteringen op de burgerlyke Regeering. Rammekens geſtigt. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Stadhouder.* XVI. *Schotſche vyandlykheden. Haringvaart beveiligd.* XVII. *Krygsvolk, in tyd van Vrede, aangehouden. Onwilligen genoodzaakt, tot voldoening der gemeene laſten.* XVIII. *Geſchil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk afgedaan.* XIX. *Overweegingen op 't beveiligen der Hollandſche Zeevaart.* XX. *De Graaf van Buuren ſterft. Willem van Naſſau zoekt zig, in 't Prinsdom Oranje, te doen herſtellen. Nieuwigheden in den Zondſchen Tol.* XXI. *Filips, Prins van Spanje, tot aanſtaanden Heere der Nederlanden ingehuldigd.* XXII. *Schikking wegens de opvolging. Redenen derzelve.* XXIII. *Eed van Filips en van de Staaten.* XXIV. *Vrugtelooze overweegingen, op 't beveiligen der Haringviſſcherye. Schotſche Zeeſchuimeryen. Nieuwe Wyn-Impoſt.* XXV. *Strenge Plakaaten tegen de Hervorming. Vrees voor Inquiſitie. Verdediging der Plakaaten, door den Preſident Viglius. Zy worden verzagt.* XXVI. *Vonnis wegens de Gulden-Bulle van Brabant.* XXVII. *Nieuwe Verponding voorgenomen. Geſchenk aan den Stadhouder.* XXVIII.

Ver-

Verdrag van Koophandel met Frankryk. XXIX *Verbond van Vrede en Vriendſchap met Schotland.* XXX. *Dood van Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle. Opkomſt van zynen Zoon, den Biſſchop van Atrecht.*

KAREL II. 1542. I.

Karel de V. en Willem, Hertog van Gulik, beweeren ſchriftelyk hun Regt op Gelder en Zutfen.

Willem, Hertog van Kleeve en Gulik, hadt, reeds ſedert het jaar 1539, zyn Regt op het Hertogdom Gelder en het Graafſchap Zutfen, ſchriftelyk, verdedigd, en den Ryksvorſten zyne verdediging toegezonden. Hy bouwde dit zyn Regt, niet ſlegts op de overeenkomſt, in 't jaar 1538, met Hertoge Karel en 's Lands Staaten, getroffen; maar allermeeſt op zyne afkomſt uit Vorſten, die, oudtyds, wettige Heeren van Gelder en Zutfen geweeſt waren. „ Na 't afſterven van „ Reinoud den IV, Hertog van Gelder, ver- „ viel het Hertogdom, zyns oordeels, na- „ tuurlykſt, op Adolf, Hertog van Berg, „ wiens Grootvader van Vaders zyde een „ Broeder van Willem, Reinouds Vader, „ geweeſt was. Ook was Adolf, door Kei- „ zer Sigismond, met het Hertogdom verlyd „ geweeſt. Doch Arnoud van Egmond, „ wiens Grootmoeder van Moeders zyde eene „ Zuſter van Hertoge Reinoud zelven was ge- „ weeſt, was 'er egter meeſter van gebleeven. Adolf, zonder Kinderen overlyden- „ de, hadt zyne Heerlykheden, en ook „ zyn regt op Gelder en Zutfen nagelaaten „ aan zyns Broeders Zoon, Gerard, die ook, „ door Keizer Fredrik, met deeze twee Vor- „ ſtendommen, verlyd geworden was, en 't

KarelII. 1542. „ regt op dezelven, zynen Zoon, Willem, „ nagelaaten hadt. Willem hadt, by Sibil„ la van Brandenburg, eene Dogter verwekt, „ *Maria* genaamd, de eigen' Moeder van den „ tegenwoordigen Hertog van Kleeve en Gu„ lik, aan wien zy al haar regt op Gelder en „ Zutfen hadt afgeſtaan." En op deezen afſtand, bouwde Hertog Willem, voornaamlyk, zyn Regt op deeze Vorſtendommen. Karel de V. verzuimde ook niet, het zyne, by een Geſchrift, in 't jaar 1541, op den Ryksdag te Regensburg, ingeleverd, ſtaande te houden. Hy merkte, onder anderen, aan, „ dat Arnoud van Egmond, nader Erfgenaam „ van Reinoud den IV. geweeſt zynde dan „ Adolf van Berg, hem met regt was opge„ volgd; dat Hertog Karel van Bourgondie, „ in 't jaar 1472, Arnoud van Egmond het „ Regt op Gelder en Zutfen afgekogt, en „ zelfs, in 't volgend jaar, aan Gerard, Graave van Gulik, voor den afſtand van 't gene hy op deeze Heerlykheden meende te „ eiſchen te hebben, eene goede ſomme betaald hadt (*a*); dat deeze afſtand, door „ Gerards Zoonen, Willem en Adolf, en door „ Keizer Fredrik, bekragtigd geworden was, „ en dat Maria, 's Keizers Grootmoeder, en „ Filips, 's Keizers Vader, ſedert, met Gelder en Zutfen, waren verlyd geworden; „ dat Karel van Egmond, zig, midlerwyl, „ van deeze Heerlykheden hebbende meeſter „ gemaakt, egter, eerſt te Gorinchem, daarna te Graave, met den Keizer, overeengeko-

(*a*) Zie IV. *Deel*, bl. 135-142.

„ komen was, dat dezelven, na zyn afſter- KAREL II.
„ ven zonder wettige nakomelingen, aan den 1542.
„ Keizer komen zouden; dat, eindelyk, noch
„ Gerards Zoon Willem, noch Willems Dog-
„ ter, Maria, noch derzelver Egtgenoot, Jan
„ van Kleeve, Vader en Moeder des tegen-
„ woordigen Hertogs van Gulik en Kleeve, na
„ Gerards afſtand, in meer dan zeſtig jaaren,
„ geheel geene aanſpraak op Gelder of Zut-
„ fen gemaakt, en zelfs nagelaaten hadden,
„ de titels deezer Heerlykheden te voeren:
„ waarom 's Keizers Regt op dezelven als ge-
„ grond en erkend moeſt worden aange-
„ merkt (*b*)." Hertog Willem beantwoord-
de dit Geſchrift, in een ander, welk, insge-
lyks, den Ryksvorſten behandigd werdt (*c*).
Hy beweerde, in het zelve, onder anderen,
„ dat de afſtand van Graave Gerard geſchied
„ was onder voorwaarde, dat het Huis van
„ Bourgondie hem, tegen de Heeren van
„ Egmond, beſchermen zou, welke voor-
„ waarde niet was naargekomen; waar uit hy
„ beſloot, dat de afſtand van geene waarde
„ gerekend moeſt worden." Doch van 's Kei-
zers zyde, merkte men hier tegen aan „ dat
„ Gerard de penningen, hem voor den af-
„ ſtand beloofd, ontvangen, en dat hy noch
„ zyne opvolgers, den Keizer, noch zyne
„ voorzaaten, uit hoofde van deezen afſtand,
„ immer om beſcherming tegen de Hertо-
„ gen van Gelder uit den Huize van Egmond
„ verzogt hadden." Om 's Keizers Regt te
ver-

(*b*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 812, 820.
(*c*) *Vide* Liter. Wilhelmi Ducis *in* Codic. Diplom. *poſt* TE-SCHEMACH. Annal. Cliviæ. *p.* 152.

KAREL II. 1542. verdedigen, hadt men zig bediend van de penne van den beroemden Viglius van Aytta van Zuichem, die, onlangs, in Keizerlyken dienſt getreden was, en die, in 't volgend jaar, tot Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen bevorderd werdt. Hy hadt zyn opſtel eerſt in 't Hoogduitſch geſchreeven; doch 'er niet meer dan twee dagen toe beſteed. Naderhand gaf hy 't, merkelyk verbeterd, in 't Latyn in 't licht (*d*).

Hertog Willem was bedugt, dat de Ryksvorſten 't geſchil over Gelder en Zutfen in 's Keizers voordeel zouden uitſpreeken. De Keurvorſt van Saxen was de eenigſte, die op zyne zyde was. Doch de zaak werdt lang ſleepende gehouden op de Ryksdagen, en bleef, eindelyk, onafgedaan (*e*). Willem hadt zig, midlerwyl, poogen te ſterken met het Verbond des Konings van Frankryk, waarop de inval van Maarten van Roſſem, in Brabant, gevolgd was. Doch deeze werdt hem, in Wynmaand deezes jaars 1542, met woeker, betaald gezet.

De Prins van Oranje valt in Gulikkerland.

De Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, en de Graaven van Buuren en Boſſu vielen, met het Nederlandſch Leger, in het Land van Gulik, en zelfs in het Gelderſch Kwartier van Roermonde, alomme geene mindere verwoeſtingen aanregtende, dan Maarten van Roſſem in Brabant hadt aangeregt. *Sit-*

(*d*) VIGLII Epiſt. Seleƈt. *N.* CXXI. *p.* 292 & *not. N.* CXXII. *p.* 293. *N.* CXXVII. *p.* 302. *N.* CXXVIII. *p.* 303. *N.* CXXXI. *p.* 307.

(*e*) VIGLII Epiſt. Seleƈt. *N.* CXXIII. CXXV. CXXIX. *p.* 295, 297, 305.

Sittard, *Gulik*, *Hensberg*, *Susteren* en *Duuren* werden bemagtigd, en gedeeltelyk geslegt: 't platte land deerlyk afgeloopen; en veele Kerken en Kerksieraaden vernield en geschonden. Het overig gedeelte van Gelderland werdt, insgelyks, met eenen inval gedreigd. Doch Hertog Willem wist den zelven te voorkomen, en de Keizerschen, met eenen Vredehandel, eenen geruimen tyd, op te houden. Ook gelukte het hem, in den Winter, verscheiden' der bemagtigde Plaatsen te herneemen, onder welken, hy Duuren merkelyk versterken, en rykelyk van voorraad voorzien deedt. 't Beleg van Hensberg, welk hy ook ondernomen hadt, werdt egter, door den Prinse van Oranje, in 't volgend jaar, opgeslaagen (*f*). Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, die sedert Stadhouder van Holland werdt, hadt zig, by deeze gelegenheid, dapperlyk gekweeten (*g*). KAREL II. 1542.

II. Voorzorg in Holland tegen eenen inval der Gelderschen.

De Gelderschen dreigden, in den Herfst, Holland met eenen nieuwen inval. Kuilenburg, Viane, en Heusden zelf, brandbrieven gekreegen hebbende, maakten, de een voor de ander na, verding met hen, wegens de brandschattingen. Men vreesde voor Dordrecht, alwaar de Staaten, tegen den drie-en-twintigsten van Slagtmaand, door den Stadhouder, onlangs uit het Leger te rug gekeerd, beschreeven waren, om penningen te vinden, tot verdediging van 't Land. Oranje, zyn voor-

(*f*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 827, 829. SLICHTENHORST XII. *Boek*, *bl.* 459. HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 115, 116. VIGLII Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.

(*g*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 308.

KAREL II. 1542. voorſtel gedaan hebbende, kreeg tot antwoord „ dat men, in Wynmaand, zeſtigduizend guldens in gereed geld hebbende toegeſtaan, bezig was, om dezelven te vinden „ by verkoopinge van Renten; dat de Prins „ de noodige penningen, hiervan reeds gekomen, in den Haage, zou konnen ontvangen; doch dat Dordrecht hem, ondertuſſchen, vyf of zesduizend guldens tellen „ zou, om den Kapiteinen iets op de hand te „ konnen geeven, en 't volk, vaſt, te doen „ leggen, te Wyk te Duurſtede, te Reenen, „ in den Dordſchen Waard, en elders op de „ grenzen, daar 't de nood vereiſchte." Die van Dordrecht voegden 'er by „ dat de *ſtilzaaten*, door Kuilenburg en anderen gemaakt, „ behoorden afgedaan en herroepen te worden, of dat zy, wegens hunne Stad en Zuidholland, ook met den vyand verdraagen zouden moeten." De Stadhouder, de begeerte der Staaten in geſchrift hebbende doen ſtellen, vertrok 'er mede naar Bruſſel, alwaar de Staaten van alle de Nederlanden, voor 't einde der maand, byeen zyn moeſten.

De Staaten van Holland hier hulp verzogt hebbende tegen de Gelderſchen, die Holland, van alle kanten, ſcheenen te willen aantaſten; antwoordde de Landvoogdes „ dat zy van de „ jongſt ingewilligde zeſtigduizend guldens „ reeds eenendertigduizend hadt beſteed, om „ de Knegten, in Luxemburg, te betaalen, „ en dat zy toeſtondt, dat de overige negenentwintigduizend, tot beſcherming van Holland, werden gebruikt: dat zy, dit toeſtaande, meer voor Holland deedt, dan zy voor

„ voor de andere Nederlanden gedaan hadt; KAREL IX.
„ die allen hunne penningen aan haar geleverd 1542.
„ hadden (*b*)." De Staaten moesten zig, met dit antwoord, te vrede houden, en besluiten, om zig, met hun eigen geld alleen, te beschermen, onaangezien men hen gedrongen hadt, ook tot bescherming der andere Nederlanden, penningen te verschaffen.

III. Bede aan alle de Nederlanden.

Doch te Brussel was meer te doen. De Landvoogdes deedt hier den algemeenen Staaten, by monde van den President Lodewyk van Schoore, in 't breede, vertoonen „ dat „ Maarten van Rossem, *zonder ontzeggen*, „ dat is, zonder Oorlogsverklaaring, van wege den Heere van Kleeve, eenen inval in „ Brabant gedaan, en 't Land van Antwerpen, Lier, Mechelen, Leuven enz. deerlyk verwoest hadt; dat ook de Koning van „ Frankryk, met zyne Legers, in Rousillon „ en in Luxemburg was getrokken; doch weinig voordeel hadt behaald; dat hy zig, hierom, gereed maakte, om, tegen 't voorjaar, „ alle zyne magt, zelfs de bezettingen uit de „ Steden, te gebruiken tegen de Nederlanden; die, zekerlyk, 't geweld der Fransche „ wapenen niet zouden konnen tegenstaan; „ zo men zig niet, by tyds, in staat stelde, „ om hem 't hoofd te bieden; dat hiertoe „ geld vereischt werdt; dat alle gewoone en „ buitengewoone Beden reeds besteed waren „ in den jongsten Oorlog, en dat men nog „ veel ten agteren gebleeven was; dat de „ Beden, die, op de oude en gewoonlyke wy-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 347, 348, 349.

KAREL II. 1542. Voorſlag, om een honderdſten penning van de uitgaande Koopwaaren, en een' tienden van alle inkomſten en winſten te heffen.

„ wyzen, werden ingewilligd en opgebragt, „ in zodaanig een' oorlog, weinig baaten „ mogten; maar dat men genoodzaakt was, „ andere middelen te zoeken, om penningen „ te vinden; dat men, *voor eerſt*, den hon„ derdſten penning moeſt doen betaalen van „ de Koopmanſchappen, die, buiten 's Lands, „ werden gevoerd, *ten anderen*, den tienden „ penning der inkomſten aller vaſte goederen, „ Renten, Boſſchen, Beemden enz. en *ten* „ *derden*, den tienden penning van de jaar„ lykſche winſt der Koopluiden." Men gaf dit voorſtel den Staaten, in geſchrifte, mede, hun laſtende, tegen den agttienden van Wintermaand, hun antwoord op het zelve, te Gend, in te leveren. De Staaten van alle de Nederlanden, Brabant en Holland uitgenomen, verſcheenen ten beſtemden dage. Sommigen bewilligden in den tienden penning: anderen, in eene zekere bepaalde ſomme: alzo zy voor de gevolgen van 't opbrengen van eenen tienden penning bedugt waren. Die van Holland ſtelden 't antwoorden, eenen geruimen tyd, uit, om 't beſluit der andere Landen eerſt af te wagten. Zy verſchoonden zig, ondertuſſchen, by de Landvoogdeſſe, met de kortheid des tyds, die hun niet toeliet, de Leden, behoorlyk gelaſt, ter Dagvaart te doen komen. Naderhand, werdt hun het reizen belet, door de kwakkelvorſten; van welken 'er, deezen Winter, wel zeſtien kwamen, binnen zes of agt weeken. Ondertuſſchen, hieldt zig de Advokaat van der Goes ten Hove, om de gevoelens der andere Landen te ontdekken, welken hy, van tyd tot tyd,

tyd, naar Holland overſchreef. Ook liet de Landvoogdes, onder dit draalen, den Staaten weeten, dat zy, in de gevorderde Bede niet konnende bewilligen, vryheid hadden, om, zes maanden agtereen, vyfentwintigduizend guldens ter maand te geeven. Zy ſprak niet byzonderlyk van den honderdſten penning van de uitgaande Koopmanſchappen, alzo zy, ſedert eenigen tyd, reeds bevel gegeven hadt, om denzelven alomme te doen heffen. KAREL II. 1542.

De Staaten van Holland, eindelyk een beſluit genomen hebbende, verſcheenen, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, ten Hove. Zy verklaarden der Landvoogdeſſe, rondelyk „ dat zy, op haaren eiſch van twee „ tiende penningen, niet konden antwoorden, „ voor dat de Plakaaten van den honderdſten „ penning op de uitgaande Koopmanſchappen waren ingetrokken; alzo zy dezelven „ hielden te ſtryden, met de Privilegien van „ Tolvryheid, door den Keizer, by zyne inhuldiging, bezwooren, en aanmerkten, als „ regelregt ſtrekkende, om den Koophandel „ te verdryven, uit een land, welk, zonder „ Koophandel, zyne dyken en dammen niet „ onderhouden, zyne Ingezetenen niet voeden, en 's Keizers Beden niet opbrengen „ kon." Omtrent dit laatſte punt, zeidenze, in 't byzonder „ dat zy, zo de honderdſte „ penning niet afgeſchaft werdt, geene Bede „ van vyftigduizend guldens, jaarlyks, zouden konnen voldoen, daar zy nu meer dan „ tweehonderdduizend guldens opbragten." De Landvoogdes was zeer gebelgd over dit

De Staaten van Holland poogen den honderdſten penning te doen afſchaffen. 1543.

KAREL II. 1543. antwoord, en verklaarde, *dat zy den honderdſten penning, in eeuwigheid, niet afſchaffen zou, als hebbende den zelven opgeſteld, uit kragte van het volſtrekt oppergezag des Keizers, welk zy, in geenen deele, gekrenkt wilde hebben.* De Staaten, ſedert, met den Preſident van Schoore en met Meeſter Vincent Korneliszoon, over dit punt, in onderhandeling getreden, lieten egter niet na, ſterk op het afſchaffen van den honderdſten penning te dringen. De Landvoogdes hadt hun, in Louwmaand, geſchreeven, dat zy zig, in de plaatſe der jongſte Bede, met eene redelyke ſomme van penningen, genoegen wilde. Zy beriepen zig, derhalven, op dit ſchryven, beweerende, dat, in gevolge van het zelve, den honderdſten penning en de twee tienden, tegen eene redelyke ſomme van penningen, moeſten worden afgedaan: voorts zeggende „ dat zy groo„ ter Bede wilden toeſtaan, dan zy immer toe„ geſtaan hadden, zo men, alleenlyk, den „ honderdſten penning wilde afdoen." Op de reden, uit den Brief der Landvoogdeſſe ontleend, ſcheen geen verzet te zyn. Ook wiſt men 'er, ten Hove, niets anders op te zeggen, dan „ dat 'er een' misſlag in den „ Brief begaan was; dat de Landvoogdes niet „ den honderdſten penning, maar de twee „ tienden alleen, tegen eene redelyke ſomme „ van penningen, wilde afdoen; dat zy, tot „ het heffen van den honderdſten penning, „ geene toeſtemming der Staaten behoefde, „ maar deezen Impoſt, * uit hoofde van 's Kei„ zers opperſte magt, mogt doen heffen; en „ dat zy, zonder 's Keizers hoogheid te kren-

* *ex poteſtate abſoluta Imperatoris.*

ken,

„ ken, denzelven niet afſchaffen kon." Ondertuſſchen hadden de Staaten reeds, uit den mond der Landvoogdeſſe zelve, begreepen, waar 't eigenlyk haperde, dat de honderdſte penning niet kon afgeſchaft worden. *Jasper Doulx* hadt, om de Ontvangſt van deezen Impoſt te hebben, reeds tweemaalhonderdduizend guldens opgeſchooten, die men hem wederom zou hebben moeten uitkeeren, zo men den Staaten genoegen zou hebben willen geeven; waartoe men geenen raad wiſt. Gebrek aan geld dan, en niet juiſt de hoogheid des Keizers was de oorzaak, dat deeze Impoſt bezwaarlyk vernietigd werdt. De Staaten bewilligden 'er in voor een jaar (*i*). Wy zullen hierna zien (*k*), hoe zy den Keizer nog tot het afſchaffen van deezen Impoſt bewoogen hebben. KAREL II. 1543.

Toen werdt 'er, over de twee tienden, getwiſt. De Landvoogdes hadt verklaard, dat zy zig, in de plaats der zelven, met honderd en vyftigduizend guldens, in zes maanden te betaalen, te vrede houden zou. Doch de Staaten wilden maar honderd en twintigduizend geeven. Eindelyk bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Delft in den eiſch der Landvoogdeſſe; doch Leiden, Amſterdam en Gouda kwamen niet hooger, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Men liet egter ten Hove niet af met dringen, tot dat Leiden en Gouda, in Lentemaand, ook werden overgehaald. De Landvoogdes, toen vyf Zy bewilligen in den tienden penning.

(*i*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar 1545. bl. 9.*
(*k*) *Vide* & F. STRAD. de Bello Belgico *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 406.

KAREL II. 1543. vyf van de zes groote Steden hebbende doen bewilligen, bekreunde zig der weigeringe van Amſterdam niet langer; maar deedt de Acten van * bewilliging en van † aanneeming, terſtond, naar haaren zin, opſtellen (*l*): 't Blykt egter, dat hierin, eerlang, verandering gekomen is, en dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen (*m*). Terſtond hierna kwamen 'er, in Holland, verſcheiden' Plakaaten uit, verklaarende, van welke goederen en neeringen men den tienden penning zou moeten betaalen. Onder anderen, werdt den Eigenaaren der Landeryen gelaſt, drie deelen, en den bruikeren, het vierde deel van den tienden penning der inkomſten op te brengen. Ook werden de lyfrenten van tien guldens 's jaars en de Bieren, die, in de Steden, daar zy gedronken werden, gebrouwen waren, van den tienden penning vry verklaard (*n*).

* *Conſent.*
† *Acceptatie.*

Laſt van Krygsvolk enz. Holland opgedrongen.

Doch 't ſtuk der Geldmiddelen was, hiermede, ten Hove, nog niet afgehandeld. In Overyſſel, in 't Stigt van Utrecht, in Holland en elders, lag een goed deel Ruiters en Knegten onbetaald. De Landvoogdes begeerde, dat Holland, voor de betaaling van dit Krygsvolk, zorgen zou. De Prins van Oranje en de Rentmeeſter *Willem Goudt* hadden, te Antwerpen, vyftigduizend guldens opgenomen, en tot 's Lands oorbaar uitgegeven. Met deeze ſchuld, wilde Vrouw Maria die van

(*l*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355.
(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 357.
(*n*) Repert. der Plakaat. *bl.* 44, 46.

van Holland, insgelyks, belaſten. De Staaten hierop, ſedert, in den Haage beſchreeven, vonden, in 't laatſte, weinig zwaarigheid; doch wilden zig nóode belaſten met de betaaling van 't Krygsvolk, welk klaagde, vier maanden ſolds te goede te hebben, en nog eenige maanden zou moeten onderhouden worden. Zy merkten aan, dat zy reeds meer hadden opgebragt, dan tot betaalinge deezer Knegten, tot aan Bloeimaand toe, vereiſcht werdt, en dat hun geene Rekening van 't beſteeden hunner penningen gedaan was. Men ſprak wel van den Prinſe van Oranje deeze Rekening af te vorderen: doch niemant hadt luſt, om 'er met hem over te twiſten. Men beſloot dan, der Landvoogdeſſe te antwoorden, dat men de vyftigduizend guldens voldoen zou; doch zig met het onderhouden van 't Krygsvolk niet belaſten kon; dat men egter drie of vier termynen van de gewoone Bede vooruit betaalen wilde, mids dat Holland, welk nimmer aangenomen hadt, zig zelf te zullen beſchermen, door de Landvoogdeſſe, beſchermd werdt (o). Karel II. 1543.

IV. Veldtogt in de Nederlanden.

Terwyl men hier over, in den Haage en ten Hove, in onderhandeling was, hadt François de I. den Veldtogt in de Nederlanden doen openen. Bapaume, Landrechies, Maubeuge, en andere Plaatſen in Henegouwen, werden, in korten tyd, bemagtigd (p). Zelfs viel het gantſche Hertogdom Luxemburg, op Diedenhoven na, wederom, gelyk voorleeden

(o) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 351, 355, 356, 357.
(p) Viglii Epiſt. Seleƈt. N. CXXXI. p. 307.

KAREL II. 1543. den jaar, den Franſchen in handen (q). Maarten van Roſſem hadt, omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, reeds een' inval in dit Hertogdom gedaan, en eenige Dorpen verbrand. Doch weinig meer konnen uitregten, alzo zyn Krygsvolk, by mangel van betaaling, verloopen was (r). Anderen ſchryven egter, dat hy, in Lentemaand, den Hertoge van Aarſchot, by Sittard, in 't Land van Gulik, drieduizend man affloeg (s). Jan van Kroui, Graaf van Roeulx, viel, daarentegen, in Boulogne. De Franſchen zouden dieper doorgedrongen zyn, zo de ſlag, by Heinsberg, die in Hooimaand voorviel, den Prinſe van Oranje geene gelegenheid gegeven hadt, om, met een gedeelte van zyn Leger, Henegouwen te komen dekken (t).

Vyandlykheden ter Zee.

Ter zee, werden ook eenige vyandlykheden gepleegd. Verſcheiden' Franſche Kaapers hielden zig, deezen Zomer, omtrent de zeegaten van Holland, alles wegneemende wat hun ontmoette (u). De Zee-Admiraal Maximiliaan van Bourgondie deedt daarentegen, in Bloeimaand, met negen ſchepen, eene landing in de * Rivier van Bourdeaux, alwaar hy eene Vloot Franſche Koopvaardyſchepen ten deele vernielde, ten deele wegnam. Een deel Bootsvolk, aan land geſtapt, haalde eenige Klokken uit de Kerken, en bragtze in Zeeland, ten bewyze dat zy op 's vyands bo-

* De Garonne.

(q) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(r) VIGLII Epiſt. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.
(s) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(t) VIGLII Epiſt. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307, 308.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 357.

bodem geweeſt waren. Wat laater, ſtak de Admiraal nog eens in zee, met tien Oorlogſchepen; doch regtte toen weinig uit (*v*). KAREL II. 1543.

Het Neêrlandſch Leger, grootendeels, uit Gulikerland geweeken zynde; hadden de Gelderſchen de handen wederom ruimer gekreegen, om eenen inval in 't Stigt te doen. Maarten van Roſſem, vyfentwintig Vendels Knegten en twaalfhonderd Ruiters, op de Veluwe, byeen gebragt hebbende, rukte, op den derden van Hooimaand, voor Amersfoort; onder weg, Leusden, Zoeſt en andere Dorpen, onaangezien dezelven onder verding zaten, leêg plonderende. De bezetting van Amersfoort was, eenige dagen te vooren, ter Stad uit getrokken, om Nieuwkerk te bemagtigen; doch zy was hier zo ontvangen, dat zy met verlies wyken moeſt. Roſſem nam deeze gelegenheid waar, om zig van Amersfoort meester te maaken. En ſchoon hy ſlegt van geſchut voorzien was, en in 't eerſt merkelyken tegenſtand van de Burgerye ontmoette; gelukte het hem egter, de Plaats, op den zesden (*w*), by verdrag, in te neemen (*x*). De plondering werdt, naar men zeide, voor tagtigduizend Karels guldens afgekogt. De Gelderſchen trokken, nog in die zelfde maand, naar de Meierye van 's Hertogenboſch, welke wederom deerlyk werdt afgeloopen. Het ſchoone Dorp Vugt werdt, op één Huis na, aan koolen gelegd, en de Stede Eindhoven leêg geplonderd. De Gelderſchen ontzagen Kloos-

Maarten van Roſſem bemagtigt Amersfoort, en loopt de Meierye af.

(*v*) REIGERSB. II. *Deel, bl.* 474, 475.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 357.
(*x*) Chron. Agnet. *ap.* MATTH. *ad* Rer. Amorf. Script. *p.* 371.

KAREL II. 1543. Kloosters noch Kerken. Zelfs bleeven de Nonnen niet vry, van hunne geweldenaaryen (y).

V. Nieuwe Bede aan die van Holland tot beraalinge der Knegten in 't Stigt.

De Landvoogdes, kennis van 't bemagtigen van Amersfoort gekreegen hebbende, gaf van dit ongeluk de schuld aan de Staaten van Holland, die, geene zorg gedraagen hebbende, voor de betaalinge der Knegten, die in 't Stigt lagen, te wege gebragt hadden, dat dezelven den Lande geenen dienst wilden doen. Ten zelfden tyde, eischte zy dertigduizend guldens ter maand, voor den tyd van drie maanden, die in Herfstmaand om zouden zyn, wanneer men den Keizer, in de Nederlanden, verwagtte. De Edelen en Dordrecht stonden haar twintigduizend guldens toe, schoon zy naauwlyks raad wisten, om deeze penningen te vinden. Doch de andere Leden verschilden. 't Liep tot in 't begin van Oogstmaand aan, eer de Steden beslooten, der Landvoogdesse vyfentwintigduizend guldens ter maand, voor drie maanden, toe te staan, onder zekere voorwaarden: van welken de voornaamsten waren „ dat de Landen van Voorne en „ Putten hun aandeel in de Bede onder Hol„ land zouden opbrengen; dat de Steden de „ Edelen, hoofd voor hoofd, zouden schat„ten, en dat de Steden ook op zekere som„me gesteld zouden worden, door twee Raa„den van Holland en eenige anderen, door „ de Steden te noemen." De Landvoogdes, genoegen neemende in de bewilliging, verwierp egter alle de voorwaarden, op welken de-

(y) HENR. VAN ERP Chron. bl. 116, 117. PONTANUS Libr. XII. p. 829.

dezelve geſchied was. Voorne en Putten moes- Karel II.
ten op zig zelven draagen. Voorts eiſchte 1543.
Vrouw Maria, dat de Edelen en Steden het regelen van elks aandeel aan haar verblyven zouden, zeggende „ dat de Raaden van Hol- „ land en zulken, die 'er de Staaten nevens „ ſtellen zouden, zulks toch niet, dan vol- „ gens de begeerte haarer Majeſteit, zouden „ doen." De Edelen, Dordrecht en Amſterdam bewilligden hierin terſtond. Haarlem, Leiden, en Gouda, insgelyks; doch op 't believen hunner Meeſteren. Doch toen men de verdeeling gezien hadt, was 'er niemant, Dordrecht misſchien alleen uitgenomen, mede te vrede. De Preſident van Schoore, hier over, met die van Delft, Leiden en Amſterdam, in geſprek geraakt, verklaarde „ dat, „ wanneer elk zyn aandeel, en het platte land, „ naar de Schildtalen betaalde, aan de inge- „ willigde vyfenzeventigduizend nog vyftien- „ duizend guldens te kort komen zouden, „ vraagende, *waar men die zou vinden?* Men antwoordde „ by de Geeſtelykheid, by de „ Edelen, en by de kleine Steedjes, Asperen, „ Heukelom, Leerdam enz." Doch de Preſident hernam „ dat de Geeſtelykheid reeds „ de helft haarer inkomſten opbragt (1); dat „ de Edelen niet boven tien of twaalf in ge- „ tal waren, en dat de onderzaaten van Eg- „ mond naar de Schildtalen betaalden; dat, ein-

(1) In 't Stigt, hadt de Geeſtelykheid deeze belaſting, met tienduizend guldens, afgekogt. *Anonym. Adverſ.* apud Matthæum *Fundat. & Fat. Eccleſ.* p. 225.

KAREL II. 1543. „ eindelyk, Asperen, Heukelom, Leerdam „ en andere kleine Steden of vlekken, die „ niet in de ſchildtalen ſtonden, niet veel aan„ brengen zouden." De Steden, hier weinig op in te brengen hebbende, moeſten zig, naar 't ſchynt, ſedert, vergenoegen met de verdeeling, door de Landvoogdeſſe, gemaakt (z).

Moeite, in Holland om geld te vinden.

Midlerwyl, vonden zy zig in merkelyke verlegenheid, om de ingewilligde penningen te vinden. De Edelen en Dordrecht ſloegen voor, om dezelven, by verzegeling, op te brengen. Haarlem en Delft waren van gedagten, dat elk 'er, naar gelang zyner goederen, in draagen moeſt. Leiden oordeelde, dat men eene belaſting op de Haardſteden en Landeryen moeſt leggen. Die van Amſterdam wilden, volgens de Schildtalen, opbrengen, ſchoon hunne Stad, zeidenze, hoog in dezelven geſteld was. Gouda was niet gelaſt iet voor te ſlaan. Sommigen ſpraken ook van eenen maatigen penning te zetten, op Wyn, Bier, Zout, Zyden- en Wollen-ſtoffen, Lynwaaten enz. Alle deeze Ontwerpen werden den Raad van Holland overgeleverd, om 'er deszelfs gedagten over te verſtaan, die hierop uitkwamen „ dat het Ontwerp van „ Haarlem en Delft 't redelykſte ſcheen; doch „ bezwaarlyk zou uit te voeren zyn, en ge„ legenheid geeven, tot veele valſche eeden, „ alzo niemant zyne goederen te regt zou „ aanbrengen; dat de belaſtingen op de Lee-

Gedagten des Raads van Holland hierover.

vens-

(z) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 358, 360, 361, 362, 363.

„ vensmiddelen, door anderen voorgeslaagen, KAREL II.
„ te ongelyk waren, en sommigen derzelven, 1543.
„ gelyk die op 't Bier, de armen te veel be-
„ zwaaren zouden; dat men van 't Zout nog
„ nimmer Excyns gegeven hadt (2), en dat
„ eene belasting op de Haardsteden van kwaa-
„ den gevolge zou konnen zyn; dat de Raad
„ hierom van gedagten was, dat de Leden
„ elk op zekere somme behoorden gesteld te
„ worden, die ieder, by voorraad, moest
„ vinden, zo als hy best kon, mids dat eg-
„ ter het aandeel van 't platte land omgeslaa-
„ gen werdt op de schildtalen, en dat zul-
„ ken, die in de schildtalen niet stonden, op
„ eene redelyke somme gesteld werden." Volgens deezen voorslag des Raads, geschiedde, sedert, de bewilliging der Staaten; doch de Landvoogdes wilde het regelen van elks aandeel aan zig zelven houden, gelyk wy reeds gezeid hebben (a).

Nog een andere voorslag werdt den groo- De Stadten Steden, omtrent deezen tyd, gedaan, houder door den Raad, uit den naam van den Prinse vergt ee- van Oranje. Zy hadden hem, eenigen tyd ne lee- ge- ning van de groote Steden.

(a) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 361.

(2) Hertog Karel van Bourgondie verklaart egter, in een Plakaat van den jaare 1471, te vinden, by Velius *Hoorn*, bl. 89. dat 'er, in eenige Hollandsche Steden, Excyns op 't Zout gesteld was, en hy vordert van die van Hoorn een stuiver van een *loopel Zouts*. Men moet dan agten, of, dat deeze Excyns reeds veele jaaren vernietigd geweest is, en dat de Raad hierom gedagt heefe, dat hy nooit plaats gehad hadde of dat de Raad alleen zeggen wil, dat 'er nimmer een algemeene Excyns op 't Zout over 't gantsche Land ingevoerd geweest was.

KAREL II. 1543. geleeden, ieder duizend guldens geleend, onder belofte, dat zy dezelven zouden mogen korten van 't eerſte geld, dat van de twee tienden inkomen zou. Doch nu werdt haar verzogt „ dat zy deeze korting wilden uitſtellen, „ tot dat deeze tienden, voor de tweede reize, werden geheeven; dat zy den Prinſe, „ daarenboven, elk nog duizend guldens leenen wilden, en dat zy elk nog half zo veel „ wilden opbrengen, als zy, in de laatſte verzegeling van zeſtigduizend guldens, den „ twaalfden van Wynmaand te Antwerpen „ toegeſtaan, opgebragt hadden. Men zou „ deeze penningen gebruiken, om de Knegten, die op de grenzen gelegen hadden, „ te voldoen, aan welken men nog agtentwintigduizend en zes ponden ſchuldig was. „ En de Steden zouden dezelven mogen korten van de tweede twee tienden, of uit de „ penningen van de Bede, welke zy nu der „ Landvoogdeſſe ſtonden in te willigen."

De Steden, overleggende, dat men de Knegten, zonder hun te voldoen, tegen de Gelderſchen, niet zou konnen gebruiken, en dat het platte land veel overlaſt van hun te wagten zou hebben, zo zy langer onbetaald bleeven, bewilligden allen, uitgenomen Gouda, in den voorſlag des Raads. Die van Amſterdam verklaarden egter „ in 't geheel reeds „ drieduizend guldens meer dan de andere Steden, geleend te hebben; waarom zy gaarne van de leeninge van nog duizend guldens verſchoond zouden zyn, te meer, alzo zy thans geene neering noch welvaart „ hadden." Men moet, hierop, egter aanmer-

merken, dat de Stad, ten deezen tyde, de gewoonte hadt van zig armer te veinzen dan zy was, om met geene leening gekweld te worden (*b*). Ook liet de Raad zig, met dit antwoord, niet afzetten. „ Amſterdam hadt, „ zeide men, altyd zyn beſt gedaan, en zou „ het nog wel willen doen, en zo Gouda geen „ beter antwoord gaf, zou men 'er de Land- „ voogdes kennis van geeven, die, zekerlyk, „ de Stad zou doen panden of uitwinnen (*c*). 't Schynt dat de Steden, federt, eenpaariglyk, in de begeerde leening bewilligd hebben. KAREL II. 1543.

VI. De Keizer, in Gulikerland getrokken, belegert en bemagtigt Duuren,

Karel de V, die 't bemagtigen van Gelderland thans boven alle dingen ter herte nam, deedt, aan den Rynkant, een aanzienlyk Leger vergaderen, van zins, om zig, zo dra mogelyk, aan 't hoofd van het zelve te ſtellen, en den Hertog van Gulik tot onderwerping te brengen. In 't begin van Zomermaand, ging hy te Barcelona ſcheep (*d*), landde, eerlang, te Genua, en vertrok van daar, naar Duitſchland. Hy hieldt zig, in Oogſtmaand, eenige dagen, te Spiers op, alwaar hy den Proteſtanten eenige vryheden toeſtondt. Toen begaf hy zig naar Bon, daar zyn Leger verzameld was. Het beſtondt uit zesendertig duizend Knegten, ten deele Italiaanen, ten deele Spanjaards, ten deele Duitſchers, en uit agtduizend Ruiters. Met deeze gantſche magt, ſloeg hy 't beleg voor Duuren, de ſterkſte Plaats van 't Hertogdom Gulik. Binnen dezelve, lag eene bezet-

(*b*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 38.
(*c*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 359, 360.
(*d*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 475.

KAREL II. 1543. zetting van tweeduizend Knegten en agthonderd Ruiters, onder bevel van *Gerard van Vlatten*, een' Guliker Edelman. Over 't Keizerlyk Leger, hadt *Ferdinand Gonzaga*, Onderkoning van Sicilie, het opperbevel: onder wien, *Steven Colonna* geboodt. Doch de Keizer woonde 't beleg by, in eigener Perſoon. Het werdt zo hevig voortgezet, dat de Stad, onaangezien den wakkeren tegenſtand der belegerden, binnen twee dagen, ſtormenderhand overging, op den vierentwintigſten van Oogſtmaand. De Italiaanen en Spanjaards, van welken 'er veelen, in 't ſtormen, geſneuveld waren, regtten, na 't overgaan der Stad, een yſſelyk bloedbad in dezelve aan. Ook werdt zy deerlyk geplonderd, en eindelyk aan koolen gelegd. Na 't bemagtigen van Duuren, vondt de Keizer byna nergens eenigen tegenſtand meer. Gulik gaf zig terſtond over. Die van Roermonde droegen den Keizer de ſleutels te gemoet. Hy deedt zyne intrede binnen de Stad, op den eerſten van Herfſtmaand, verzeld van den Prinſe van Oranje en andere Grooten. Van hier, begaf hy zig naar Venlo, welke Stad 't beleg nog eenige dagen doorſtondt. Doch Hertog Willem, zig niet in ſtaat vindende, om den Keizer 't hoofd te bieden, en vreezende, benevens Gelder en Zutfen, ook zyn Hertogdom Gulik te zullen verliezen, vondt geraaden, zig te onderwerpen. Hy begaf zig dan naar 't Leger voor Venlo, alwaar hy den Keizer te voet viel, ſchuld bekende, en om genade badt (*e*).

en andere Plaatſen.

Hertog Willem onderwerpt zig.

Op

(*e*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 117, 118. PONTAN. *Libr.* XII. *p.* 830, 831, 832.

Op den zevenden van Herfstmaand, sloot de Keizer hier een verdrag met hem, waarby, Willem zig verbondt „ het regtzinnig geloof, „ in zyne landen, te zullen bewaaren, en de „ opgekomen' nieuwigheden te zullen afdoen. „ Voorts, deedt hy afstand van de Verbind- „ tenissen, met den Koning van Frankryk, „ met den Hertog van Holstein, die zig Ko- „ ning van Deenemarke noemde, en met den „ Overweldiger van Zweeden, aangegaan, „ beloovende, voortaan, den Keizer en den „ Roomsch-Koning getrouw en onderdaanig „ te zullen zyn. Van zyn Regt op het Her- „ togdom Gelder en het Graafschap Zutfen „ stondt hy voor altoos af, ten behoeve des „ Keizers. De Stad Amersfoort zou hy ook „ terstond overgeeven. Daarentegen, be- „ loofde de Keizer hem, in 't bezit van 't „ Hertogdom Gulik, te zullen herstellen, hem „ met het zelve, zo wel als met het Hertog- „ dom Kleeve, verlydende, gelyk, kort hier- „ na, geschiedde (*f*). Sittard en Heinsberg „ alleen zouden in 's Keizers magt blyven (*g*)." Het verdrag behelsde nog eenige andere byzonderheden, met welken wy ons niet ophouden. Weinige dagen hierna, deeden de Staaten van Gelder en Zutfen den Keizer, in zyne Tente voor Venlo, hulde. De Keizer beveſtigde, van zynen kant, hunne Privilegien, beloofde geene Ampten te zullen geeven dan aan bekwaame luiden, die 's Lands taale spreeken konden, en de Ampten, in eigener persoon,

KAREL II. 1543. VII. Verdrag, waar by Gelder en Zutfen aan Karel den V. worden afgestaan.

(*f*) *Vide* Cod. Diplom. *post* TESCHEMACH. Annal. Cliv. p. 163.

(*g*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct.* §. 20.

KAREL II. 1543. soon, bedienden. In 't byzonder, verbondt hy zig, geenen Stadhouder over Gelder en Zutfen te zullen ſtellen, dan die 's Lands taale kundig was. Hy hadt, kort te vooren, den Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, met dit Ampt beſchonken. Wyders beloofde de Keizer, de Landen met geene ſchattingen te zullen bezwaaren, dan in welken Baanerheeren, Ridderſchap en Steden, deugdelyk en naar ouder gewoonte, bewilligd zouden hebben (*b*). Van alle deeze punten werden den Staaten, ſedert, open' Brieven verleend, die, op den twee-entwintigſten van Grasmaand des jaars 1544, te Spiers getekend waren (*i*). De Prins van Oranje hadt, ondertuſſchen, terſtond na 't ſluiten van 't Verdrag te Venlo, eerſt te Nieuwmegen en vervolgens in de andere Steden van Gelderland, en op den laatſten van Herfſtmaand, ook te Amersfoort (*k*), uit 's Keizers naam, insgelyks, de hulde ontvangen (*l*). Maarten van Roſſem, die, onder veele anderen, mede over 't ſluiten der overeenkomſt met den Keizer geſtaan hadt, ging, ſedert, over in zynen dienſt (*m*). Karel de V. zag zig dus, eindelyk, na eenen bloedigen en langduurigen oorlog, in 't geruſt bezit geſteld van het Hertogdom Gelder en het Graafſchap Zutfen. Deeze twee Landſchappen waren de laatſten der Nederlanden, met welken hy zyn uitgeſtrekt

(*b*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel, Pralim. Punct. c.* 27.
(*i*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel, Pralim. Punct. c.* 32.
(*k*) GOUDHOEVEN *bl.* 613.
(*l*) HENR. VAN ERP, Chron. *bl.* 118.
(*m*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 333, 336.

ſtrekt gebied vermeerderde, voerende hy, wegens de heerſchappye over dezelven, van deezen tyd af, zonder iemants wederzeggen, in zyne open' brieven, *zeventien* byzondere titels, als Hertog van *Brabant*, *Limburg*, *Luxemburg* en *Gelder*; als Graaf van *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland*, *Namen* en *Zutfen*; als Markgraaf des *Heiligen Roomſchen Ryks* of van *Antwerpen*, en als Heer van *Friesland*, *Mechelen*, de Stad, Steden en Landen van *Utrecht*, *Overyſſel* en *Groningen*. Karel II. 1543.

VIII. Bede van honderd en twintigduizend guldens van Holland.

Terwyl de Keizer, na 't bemagtigen van Gelderland, met zyn Leger, naar Henegouwen trok, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten, werden de Staaten der Nederlanden, te Dieſt, beſchreeven, om hem met geld te onderſteunen (*n*). Hy hadt zig, in perſoon, derwaards begeven, en vorderde, onder anderen, van die van Holland, honderd en twintigduizend guldens, in Herfſtmaand en de vyf naaſtvolgende maanden op te brengen, by verkooping van Renten, Leeninge, of *Capitale Impoſitie*, dat is, Hoofdgeld. De Staaten, hierop, tegen den tweeden van Wynmaand, in den Haage, beſchreeven zynde, bewilligden terſtond in 's Keizers eiſch, en bragten hun *Conſent* der Landvoogdeſſe over, die hun, daartegen, Oktroi verleende, om Renten op Holland, tegen den penning zestien, te mogen verkoopen, en nieuwe belastingen te mogen leggen, op Wyn, Bier, Lakens enz. De Edelen en Steden, beſlooten heb-

(*n*) Goudhoeven *bl.* 614.

KAREL II. 1543. hebbende, zeſtigduizend Karels guldens, tegen den penning zeſtien, op te neemen, verbonden zig, onderling, elkanderen ſchadeloos te houden van de jaarlykſche Renten deezer Hoofdſomme, beloopende drieduizend zevenhonderd en vyftig guldens; en beloofden, elk zyn aandeel, op zynen tyd op te brengen (o).

Zwaarigheden by 't invoeren der nieuwe Impoſten.

Doch in 't opſtellen der nieuwe belaſtingen, waartoe men, in Slagtmaand, met meerderheid van ſtemmen, beſloot, deeden zig egter merkelyke zwaarigheden op. Sommige Edelen, gelyk Egmond en Buuren, wilden niet gedoogen, dat dezelven, binnen hunne Heerlykheden, geheeven werden. De Graaf van Hoorne hadt, zelfs te vooren al, geweigerd, in zyne Heerlykheid van Altena, de twee tienden de laaten vorderen. Gorinchem maakte ook zwarigheid, om Ontvangers tot den nieuwen Impoſt te benoemen. Sommigen wilden, hierom, de Landvoogdes verlof verzoeken, om de ingewilligde Bede, op eene gemakkelyker wyze, te mogen doen heffen. Zelfs zondt men de Penſionariſſen van Amſterdam en Gouda, ten dien einde, naar boven (p). Doch deeze bezending was vrugteloos. De Impoſten op Wynen, Bieren, Laken, Zyde, Fluweel, Beeſten enz. werden, met den aanvang des volgenden jaars, alomme in Holland, geheeven (q). Men betaalde 'er de jongſte Beden van honderd en twintigduizend en vyf en zeventigduizend guldens uit, en men

(o) I. Memoriaalb. VAN DAM f. 5.
(p) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368.
(q) Repert. der Plakaat. bl. 46.

men loste 'er de zestigduizend guldens, die, in Wynmaand des jaars 1542, waren opgenomen, mede af (*r*). In Wynmaand deezes jaars, waren de Staaten ook genoodzaakt geweest (*s*), geld en laken te zenden naar Utrecht, tot betaalinge van tien vendels Knegten, die, onder bevel van den Overste *Burmania*, uit Gulikerland, in 't Stigt gekomen waren, en den Landluiden en Kloosterlingen veel overlast aandeeden. Onder anderen, waren zy, onder 't roepen van *Sla dood! sla dood!* in 't Vrouwen Klooster buiten Utrecht gevallen, dreigende de Nonnen met bloote messen. Doch zy verliepen allen, toen 'er betaaling kwam (*t*). Karel II. 1543.

Zo dra de Keizer in Henegouwen gekomen was, verdeelde hy zyn Leger in twee hoopen, en deedt Guize en Landrechies, te gelyk, belegeren. Doch Guize werdt, op de aankomst des Franschen Legers, wederom verlaaten, en al 's Keizers magt voor Landrechies gelegd. Op den agtentwintigsten van Wynmaand, begon men de Stad te beschieten. Doch tegen den avond, naderde het Fransche Leger, zig eerlang, in 't gezigt der belegeraaren, in slagorde stellende. De Keizerschen, meenende, dat het den Franschen ernst was, eenen slag te waagen, maakten zig insgelyks gereed. Doch 't bleek haast, dat de vyand alleen voorhadt, de Stad van voorraad te voorzien; 't welk de Keizerschen te laat gewaar werden, en hierom niet beletten konden. Karel Besluit van den Veldtogt in de Nederlanden.

(*r*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2.
(*s*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 364.
(*t*) Henr. van Erp, Chron. *bl.* 118, 119.

KAREL II. 1543. rel de V, ſedert zelf in 't Leger gekomen, niet zonder gevaar geloopen te hebben, van door eene vyandlyke party, die by Quesnoi op hem paſte, te worden opgeligt, noodigde de Franſchen ten ſtryde uit, op den derden van Slagtmaand. Men werdt ook handgemeen, en de Franſchen, eenig verlies geleeden hebbende, weeken af, zig werpende in de veſting, *Chateau in Cambreſis* genaamd. Een klein Riviertje ſcheidde hier de twee Legers, over welk de Keizer, in den nagt, eene brug deedt ſlaan, om de Franſchen te verraſſen; doch zy, hiervan de lugt krygende, trokken met ſtillen trom af. De Keizerſchen maakten zig toen meeſter van de veſting, en vervolgens ook van de Stad Kameryk en het ſteedje Crevecoeur. Dit laatſte lag op Franſchen bodem. Doch Kameryk met het onderhoorige land en Chateau in Cambreſis behoorden tot het Keizerryk; en hadden, desonaangezien, voorgeevende onzydig te willen blyven, den Franſchen vryen doortogt vergund, en andere dienſten gedaan. Karel de V. vondt hierom goed, zig van deeze Plaatſen meeſter te maaken, en dezelven van behoorlyke bezetting te voorzien. 't Beleg van Landrechies was, ondertuſſchen, opgebroken, ſchoon de Stad, door de bezetting van Chateau in Cambreſis, nog meer of min benaauwd werdt. De Veldtogt in de Nederlanden eindigde met het herwinnen van Arlon, en eene of twee andere Plaatſen, in het Hertogdom Luxemburg (*u*). Ka-

(*u*) VIGLII Epiſt. Select. *N.* CXXXV. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 312.

Karel de V. was, dit jaar, in de Neder-landen, niet geſlaagd naar zynen zin; doch hy maakte rekening om Frankryk, in 't volgend jaar, met grooter magt, te beoorloogen. 't Was hem reeds, in Sprokkelmaand, gelukt, een Verbond te ſluiten met Henrik den VIII, die, onlangs, merkelyk ongenoegen tegen François den I. hadt opgevat. Men kwam overeen, om den Koning van Frankryk, in geval, hy Engeland, Spanje of de Nederlanden den oorlog aandeedt, en zekere andere voorwaarden, die men hem wilde voorſchryven, niet naarkwam, met twintigduizend Knegten en vyfduizend Ruiters, aan te taſten (*v*). Men maakte, in 't Verbond, alleen van zo weinig volks gewag, om François den I. in ſlaap te wiegen, en te beweegen, om zig, ſlegts naar gelang, in ſtaat te ſtellen. Ook was 'er, dit jaar, alleenlyk een kleine hoop Engelſche hulpbenden, onder bevel van *Wallop*, in de Nederlanden geweeſt (*w*). Doch 't is zeer waarſchynlyk, dat de verbonden' Vorſten, by 't ſluiten van 't Verbond, reeds voorhadden, tegen 't volgend jaar, een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen; gelyk zy metterdaad deeden.

KAREL II. 1543. De Keizer verbindt zig met Engeland, tegen Frankryk.

De Keizer was, geduurende den winter, bezig, om zig, ook nog door andere verbonden, in ſtaat te ſtellen, om Frankryk te beoorloogen, en de Nederlanden te beveiligen. Men was, by 't Verdrag van Venlo, tuſſchen hem en den Hertoge van Gulik, getroffen, over-

IX. Verbond van Vriendſchap, met Hertog Willem van Gulik.

(*v*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* III. *p.* 86.
(*w*) Rapin *Tom.* V. *p.* 422, 436.

KAREL II. overeen gekomen, om, by de eerſte gelegen-
1543. heid, te arbeiden aan een Verbond van Vriendſchap en onderlinge beſcherming. De Gemagtigden des Keizers en des Hertogs kwamen, ten deezen einde, te Bruſſel, by-
1544. een; en op den tweeden van Louwmaand des jaars 1544, werdt het Verbond, door hen, getekend, en naderhand, door den Keizer, den Hertog, en de Staaten van Brabant, van Holland en van Gelderland, bekragtigd. Men beloofde, by het zelve, elkanderen alle mogelyke hulp, in geval de Nederlanden, ter eener, of de Heerlykheden des Hertogs van Gulik, ter anderer zyde, vyandlyk werden aangetaſt. Ook zou men geene verdragen ſluiten, ten nadeele van elkanderen (*x*). De Gemagtigden van 's Keizers zyde, die dit Verbond geſlooten hadden, waren Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle, Lodewyk van Schoore, Preſident van den geheimen Raad, en Viglius van Zuichem, Raadsheer in den geheimen en in den grooten Raad te Mechelen. Twee derzelven, Granvelle en Viglius, werden, terſtond hierna, nevens *Jan van Naves*, Vice-Kanſelier, en *Karel Boiſot*, gemagtigd, om, te Spiers, met Gemagtigden van Chriſtiaan den III, Koning van Deenemarke, en van Jan Adolf en Fredrik, Hertogen van Sleeswyk-Holſtein, over een Verbond van Vrede, in onderhandeling te treeden. Eenige Hollandſche ſchepen waren, door de Deenen, genomen. De Zond was, hierop, twee jaa-

en met den Koning van Deenemarke.

(*x*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 31.

jaaren agtereen, geſlooten geweeſt, waarby de Hollandſche Koophandel niet weinig geleeden hadt. Zelfs was men, met reden, bedugt, voor eene groote duurte in de Graanen, die reeds merkelyk in prys gereezen waren (y). De Lubekkers poogden, by deeze gelegenheid, hier te lande, te komen handelen. Doch dit zagen die van Amſterdam ongaarne; en zonden hunnen Penſionaris, Meeſter *Floris van Hogaarden*, naar Spiers: die den Keizer, uit naam der Staaten, verzogt, dat hy 't wilde beletten, en de vrye Vaart, voor de Hollanders, doen herſtellen. Men tradt, in Grasmaand, in onderhandeling, en vondt de Deenen niet onhandelbaar (z). Koning Chriſtiaan trok zo veel voordeels niet, van zyne verbindteniſſen met Frankryk, als hy zig beloofd hadt; en leedt veel nadeel in zyne tollen, door 't ontbeeren van de Koopvaart der Hollanderen en Zeeuwen. Hy neigde dan, insgelyks, tot Vrede. 't Verbond van Vrede en Vriendſchap werdt, eindelyk, te Spiers getroffen, op den drie-entwintigſten van Bloeimaand. Chriſtiaan de III. beloofde, by hetzelve, afſtand te zullen doen van zyne verbindteniſſen met Frankryk. En beide de Vorſten verbonden zig, elkanders vyanden geene hulp altoos te zullen bewyzen. De Amſterdammers werden, in alle de Privilegien, hun door de voorgaande Koningen van Deenemarke verleend, uitdrukkelyk beveſtigd. Voorts was de Koning van Engeland in dit Ver-

KAREL II. 1544.

(y) Chron. van E. DE VEER *f.* 58.
(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544, *bl.* 2, 10, 17, 22, 26, 30, 33.

KAREL II. 1544. Verbond begreepen: ook de Koning van Zweeden, mids hy zig, binnen zes maanden, verklaarde. Door dit Verdrag, ſtondt de Keizer ſtilzwygens af van de onderſteuning van zynen Zwaager, den gevangen Koning, Chriſtiaan den II, ſchoon hy, aan Chriſtiaan den III, nog geenen hooger' titel toeſtondt dan dien van *verkooren Koning in Deenemarke*, en dus het regt zyns Zwaagers liet zo 't was (*a*). Karel de V. hadt dus, in den tyd van ruim een jaar, drie Verbonden weeten te ſluiten, met Vorſten, die in de belangen van Frankryk geweeſt waren. En 't verdient zyne opmerking, dat de naauwe verbindtenis, die François de I. met de Turken gemaakt hadt, in allen drie de Verbonden, opgegeven wordt, als eene beweegreden voor Henrik den VIII, Chriſtiaan den III, en Hertog Willem van Gulik, om Frankryks zyde te verlaaten. De Vrede met Deenemarke werdt, in Zomermaand (*b*), tot overgroote blydſchap der Ingezetenen, in Holland en in Zeeland, afgekondigd (*c*).

X. Bede van eenhonderd agt en negentigduizend guldens.

Op den elfden van Louwmaand, hadt de Landvoogdes, tot voortzetting des Franſchen Oorlogs, eenhonderd agt en negentigduizend guldens van de Staaten van Holland doen eiſchen, welken, in zes maanden, moeſten worden opgebragt, door hen, die gewoon waren, in de Schildtalen, te draagen. Doch de Leden, hierop, ſedert, vergaderd, hadden geenen laſt, om zo veel in te willigen. De Ede-

(*a*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 274.
(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.
(*c*) VELIUS Hoorn, *bl.* 258. REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 477.

Edelen kwamen hooger niet, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Dordrecht ſlegts tot negentig; Haarlem tot tagtig; Leiden en Gouda tot honderdduizend, mids allen genietende de gewoonlyke kortingen. Amſterdam weigerde te ſtemmen, zo lang men geen middel gevonden hadt, om de zeſtigduizend guldens, in 't jaar 1542, verzegeld, op te brengen, 't welk toen nog niet geſchied was. De Steden waren wel overeen gekomen, om deeze zeſtig, benevens zekere vyfenzeventig, en honderd en twintigduizend guldens, in 't jaar 1543, ingewilligd, uit de nieuwe Impoſten, te vinden; doch zy wilden van deeze ſommen negentigduizend guldens ten laſte van 't platte land brengen, en alleen op den *Bruikweer* doen omſlaan: ook begeerden zy, dat de Edelen, Kloosters en andere vryen, die niet in de Schildtalen droegen, in den Excyns van Wynen en Bieren, die voortaan alleen; doch ſlegts in de groote en kleine Steden, geheeven zou worden, zo wel zouden draagen, als de groote en kleine Steden; welken dan 't overſchot der genoemde ſomme, ten haaren laſte, zouden neemen, mids men den Haage, die nu, door 't vermenigvuldigen der Dagvaarten aldaar, ſterk begon toe té neemen, voor eene kleine Stede rekende, en den Impoſt nergens hooger ſtelde, dan in de Steden, daar men grooten Excyns gaf. Doch de Edelen hadden, tot hier toe, in dit ontwerp der Steden, als 't welk zy oordeelden, hen te zeer te bezwaaren, niet willen bewilligen. Ook ſmaakte het der Landvoogdeſſe niet. Eerlang kwamen egter de Edelen

KAREL II. 1544.

KAREL II. 1544. en Steden, Delft uitgenomen, overeen, dat de Edelen en Kloosters langer geen Excyns zouden betaalen, dan tot dat men de negentigduizend guldens zou hebben opgebragt. Doch de Landvoogdes nam ook hierin geen genoegen. Ook bleeven de Staaten, over de Bede, nog oneenig. De Leden kwamen wel wat hooger; doch vorderden voorwaarden, onder anderen het afdoen van den honderdsten penning op de uitgaande Koopmanschappen, tot welken, de Landvoogdes niet wilde verstaan. De Prins van Oranje drong hen toen tot verdere bewilliging. En 't zou gelukt zyn, zo de Landvoogdes de nieuwe Impoſten, welken, in Holland, alomme aan 't water leggende, niet zonder zwaare koſten, konden worden ingezameld, zouden de sluikeryen geweerd worden; hadt willen afdoen. Van Wynen en Bieren, wilde men blyven betaalen. Doch Oranje hadt geen' last, om zo veel toe te geeven. In Lentemaand, kwamen de Staaten te Brussel, daar men den Leden, afzonderlyk, aanging, om hen tot bewilliging te beweegen. De President van Schoore vertoonde den Edelen, onder anderen, dat het hem vreemd dagt, dat zy op de afschaffing des honderdsten pennings drongen, daar zy immers geen belang altoos by den Koophandel hadden. Ook was 't waar, dat zy dit, alleen ten verzoeke der Steden, hadden willen bedingen. Men haalde hen, eindelyk, over, om in honderd en tagtigduizend guldens te bewilligen, mids gevolg hebbende van de Steden. Doch deezen waren verder niet dan tot honderd en vyftigduizend guldens te bren-

De Staaten be-

brengen: en de Landvoogdes verklaarde, den negenden van Grasmaand, zig daar mede te vrede te zullen houden. Het Verdrag met Deenemarke ſtondt toen op een' goeden voet, 't welk haar, naar 't ſchynt, gemaklyker maakte. De ingewilligde ſomme zou worden gevonden, voor de helft op de Schildtalen, waarin de Steden, kleinen en grooten, de gewoone kortingen zouden genieten, en voor de wederhelft op de Morgentalen, twee deelen ten laſte van den Eigenaar en een deel ten laſte van den Bruiker. Geeſtelyken, Edelen en vryen, woonende binnen de Plaatſen, onder de Schildtalen begreepen, zouden 'er, zo wel als andere Ingezetenen, toe moeten draagen. De Edelen hadden hier wel veel tegen gehad, en zelfs den Prinſe van Oranje vertoond, hoe veel belang hy hadt, ter oorzaake zyner aanzienlyke goederen, in Holland gelegen, om te bewerken, dat de Steden haaren zin niet kreegen. Doch deezen hadden 't 'er weeten door te haalen, en zelfs bewerkt, dat haar Ontwerp, om den nieuwen Impoſt te hebben afgeſchaft, ten Hove, eindelyk, werdt goedgekeurd (*d*).

KAREL II. 1544. willigen alleen in honderd en vyftig duizend guldens.

Met den aanvang deezes jaars, hadt het Verbond met Henrik den VIII. de Nederlanden reeds ingewikkeld, in eenige moeilykheden met Schotland, welk toen met Engeland in oorlog was. Eenige Schotſche ſchepen, op de Engelſchen gekruiſt en eenigen buit behaald hebbende, waren, met den zelven, te

XI. Onluſt met Schotland.

Vee-

(*d*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

KAREL II. 1544. Veere ingeloopen. Kort hierna, kreeg men tyding, dat de Schotten eenige Antwerpſche ſchepen beroofd hadden. De gantſche Schotſche Vloot werdt, hierop, met al het volk, te Veere, in beſlag genomen. Doch in Lentemaand, vonden eenige Schotſche Bootsgezellen gelegenheid, om uit de hegtenis te ontvlugten, en zig meeſter te maaken van een Engelſch Schip, dat in de Haven lag, met welk zy naar Schotland zeilden. Doch deeze ſchending van 's Keizers grondgebied werdt zo euvel genomen, dat de Schotſche goederen, te Veere, terſtond aangeſlaagen, en ten behoeve van den eigenaar van 't Engelſch Schip, in 't openbaar, verkogt werden. 't Bleef hier niet by. In Bloeimaand, werden de Schotten, alomme hier te lande, voor vyanden, verklaard, en alle handel met hen verbooden (*e*). En ſedert, deeden de Nederlanders hun, en zy den Nederlanderen, eenige jaaren agter een, ter zee, alle mogelyke afbreuk (*f*).

Veldtogt in de Nederlanden. Midlerwyl, hadt de Keizer zig naar Spiers begeven, om onderſtand tegen Frankryk, by de Ryksvorſten, te verwerven. De Proteſtanten weigerden hulp, indien men hun geene vrye oefening van Godsdienſt toeſtondt. De Keizer bewilligde in deeze voorwaarde, en bragt, hierop, een talryk Leger byeen. Graaf *Willem van Furſtenberg*, die over een gedeelte des Keizerlyken Legers geboodt, trok vooruit naar de Nederlanden, en belegerde en bemag-

(*e*) Repert. der Plak. *bl.* 46.
(*f*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 476, 472.

magtigde Luxemburg, omtrent het einde van Bloeimaand. De Keizer, hem ſedert gevolgd zynde, overmeeſterde *Commerci* en *Ligni*, in 't Hertogdom Bar. Toen ſloeg hy 't beleg voor S. Diſier, in Champagne, welk hem zes weeken ophieldt. De Hertog van Norfolk was, kort te vooren, met een gedeelte des Engelſchen Legers, te Calais, geland. Hy vereenigde zig met de Keizerſchen, onder de Graaven van Buuren en Roeulx: en men ondernam 't beleg van Montreuil. Henrik de VIII, ſedert, met het overig gedeelte des Engelſchen Legers, geland zynde, ſloeg zig voor Boulogne neder. De Keizer was met Koning Henrik overeen gekomen, dat de beide Legers zig vereenigen zouden, en regelregt naar Parys trekken; doch alzo 't beleg van S. Diſier hem langer ophieldt, dan hy gedagt hadt, werdt deeze toeleg, door het aangroeijen des Franſchen Legers, verydeld. Henrik kreeg, ondertuſſchen, vermoeden, dat Karel den togt naar Parys voor hem alleen wilde laaten, terwyl hy Champagne zou zoeken te overweldigen: en dit bewoog hem zig, voor Boulogne, neder te ſlaan (*g*). In Holland, en elders in de Nederlanden, was, midlerwyl, by openbaaren Plakaate, afgekondigd, dat men het Engelſch Leger tolvry van allerlei voorraad voorzien kon. Te vooren, was de Koning van Engeland ook uitgezonderd geweeſt van een openbaar verbod, om vreemde Heeren te dienen (*h*). Ter Staats-

KAREL II. 1544.

ver-

(*g*) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 866, 885, 886, 887. RAPIN *Tom.* V. *p.* 442, 443.

(*h*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46, 49.

KAREL II. 1544. vergaderinge, was men, reeds in Bloeimaand, bedagt geweeſt, op 't beveiligen der Viſſcherye, alzo de Franſchen Kaapers hielden, in de Noordzee, die, eenigen tyd geleeden, reeds verſcheiden' Viſſchers genomen hadden (*i*).

De Prins van Oranje ſneuvelt voor S. Diſier.

't Beleg van S. Diſier werdt vaſt voortgezet. Doch op den zeventienden van Hooimaand, den negenden dag van 't Beleg, werdt de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, terwyl hy zig in de Loopgraaven bevondt, door den ſlag van eenen ſteen, zo vinnig tegen de ſchouder getroffen, dat zy geheel verbryzeld werdt, en hy, des anderendaags, aan de wonde overleedt. Hy was niet ouder dan twee-endertig jaaren, en liet eene Weduwe, Anna van Lotharingen, doch geene wettige Kinderen na. By uiterſten Wil (*k*), hadt hy het Prinsdom Oranje en zyne andere Heerlykheden gemaakt aan zynen Neeve, *Willem van Naſſau*, die nu ruim elf jaaren bereikte, zynde op den veertienden van Grasmaand des jaars 1533, te Dillenburg gebooren. Zyn Vader was Graaf *Willem van Naſſau-Dillenburg*, Broeder van Graave Henrik van Naſſau, den Vader van René van Chalons, Prinſe van Oranje: zyne Moeder, *Juliana van Stolberg*. De jonge Willem kwam, ſedert, met zyne Nigte, de Prinſeſſe Weduwe, te Bruſſel (*l*). Hy hieldt zig, doorgaans, in de Nederlanden op, alwaar hy, na dat hem, in 't jaar 1559, het Stadhou-

Zyn Neef, Willem van Naſſau, is zyn Erfgenaam.

Lodewyk van

(*i*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 20, 26.

(*k*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 308, 309.

(*l*) Chron. van E. DE VEER *f.* 59.

houderſchap van Holland opgedraagen was, de eerſte grondſlagen van de vryheid der Vereenigde Nederlanden heeft helpen leggen. Doch nu werdt, op den vierden van Wynmaand (*m*), *Lodewyk van Vlaanderen*, *Heer van Praat*, met het Stadhouderſchap van Holland, Zeeland en Utrecht beſchonken (*n*). Hy was afkomſtig uit eenen natuurlyken Zoon van Lodewyk van Male, Graave van Vlaanderen (*o*), en getrouwd met *Jozyne*, oudſte Dogter van *Karel van Praat*, met welke hy de Heerlykheid van Moerkerken in Holland behuwelykt hadt (*p*). Den twaalfden van Wynmaand, nam hy zitting in den Raad, in den Haage, wordende aldaar, door den Preſident van Aſſendelft, verwelkomd (*q*). Wy keeren weder tot het beleg van S. Diſier.

Karel II. 1544. Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder.

De Graaf van Sancerre, die, binnen de Veſting, geboodt, verdedigde zig zo dapper, dat de belegeraars, na verloop van eenige weeken, nog weinig gevorderd waren. Doch de liſt van den Heer van Granvelle deedt hem, eindelyk, tot de overgaave beſluiten. Men hadt eenige brieven, en onder deezen het Cyffer van den Hertoge van Guize onderſchept. Granvelle, dit Cyffer nabootſende, gaf den Graave van Sancerre, by eenen Brief, kennis, dat de Koning voldaan was over zyne dapperheid; doch dat 'er geen kans was, om

S. Diſier wordt ingenomen.

(*m*) Suffrid. Petr. App. *ad* Bekam *p.* 190.
(*n*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 50.
(*o*) *Vide* Not. C. P. Hoynck van Papendrecht *ad* Viglii Vitam, *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 155.
(*p*) Goudhoeven *bl.* 190.
(*q*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1544. *bl.* 47.

KAREL II 1544. om de Stad te ontzetten, of van den noodigen voorraad te voorzien: dat hyze, hierom, op de beſte voorwaarden, moeſt overgeeven. Sancerre, den Brief aanmerkende als van den Hertoge van Guize komende, gaf, hierop, de Stad over, tegen 't einde van Oogſtmaand (*r*).

XII. Vrede van Crespi.

De langduurigheid van dit Beleg en van 't Beleg van Boulogne, door de Engelſchen, hadt ondertuſſchen zo veel mistrouwen verwekt, tuſſchen den Keizer en den Koning van Engeland, dat zy, ieder afzonderlyk, Karel heimelyk, en Henrik openlyk, met den Koning van Frankryk, in onderhandeling zogten te komen. Men handelde van Vrede, zonder dat de Keizer tot eenen ſtilſtand van wapenen verſtaan wilde. Hy drong, van tyd tot tyd, dieper in Frankryk, en bragt François den I, eerlang, in zulk eene engte, dat hy de voorkomende gelegenheid tot het ſluiten der Vrede, greetiglyk, aannam (*s*). Zy werdt, alleen tuſſchen den Keizer en hem, op den agttienden van Herfſtmaand, te *Crespi* in 't *Laonnoiſche*, getekend. Wy merken 'er, alleenlyk, uit aan „ dat François de I. beloofde, „ den Keizer, binnen eene maand, te zullen „ ſtellen in 't bezit van 't Graaffchap Charo„ lois, en, gelyk meermaalen, afſtondt van „ 't Regt van opperſte magt over de Graaf„ ſchappen Vlaanderen en Artois; den Kei„ zer en zyne Opvolgers van alle Leenroerig„ heid ontheffende. Ook deedt hy afſtand „ van alle regt, welk hy zou konnen voorgee-

(*r*) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 887-891.
(*s*) RAPIN *Tom.* V. *p.* 443.

„ geeven te hebben, op het Hertogdom Gel- KAREL II.
„ der en het Graafſchap Zutfen. Voorts werdt 1544.
„ het Regt van *Aubaine*, voor de Ingezete-
„ nen van Holland, Zeeland en de andere Ne-
„ derlanden, in Frankryk, vernietigd ver-
„ klaard." Doch de meeſten deezer punten waren, ook in vroeger' tyd, bedongen. 't Voornaamſte punt van dit Verdrag betrof het Huwelyk van Karel, Hertoge van Orleans, tweeden Zoon van François den I, met Maria, 's Keizers oudſte Dogter, of met de tweede Dogter des Roomſch-Konings, ter keure van den Keizer, met de eerſte van welken, hy de Nederlanden, en met de andere, het Hertogdom Milaan tot een' Bruidſchat geeven zou. Voorts, waren de voornaamſte Europiſche Mogendheden in deeze Vrede begreepen, zelfs de Koning van Zweeden, mids hy zig met den Keizer verſtondt, en buiten benadeeling van het Regt der twee Dogteren van Chriſtiaan den II, op de Zweedſche Kroon (*t*). De Keizer verklaarde zig, ſedert, voor het Huwelyk van de Dogter des Roomſch-Konings met den Hertoge van Orleans (*u*); doch het hadt geen' voortgang, alzo de Hertog, in den Herfſt des volgenden jaars, overleedt (*v*). De Vrede van Crespi was, in Oogſtmaand te vooren, door de Staaten van Holland, op 's Keizers laſt, ondertekend en beëedigd. Haarlem en Leiden klaagden, kort hierna, dat de Staalen, wel- Haarlemſche en Leidken

(*t*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 279, 287.
(*u*) DU MONT *ubi ſupra p.* 288.
(*v*) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 901.

KAREL II. 1544. ken zy aan hunne Lakens sloegen, te Parys, nagemaakt, en aan slegter Lakens gesla agen werden. Den Stadhouder werdt verzogt, hierin, aan't Fransche Hof, verandering te bevorderen. Doch ik heb niet konnen vinden, wat hy, in deeze zaak, verrigt hebbe. Ook verzogt men, sedert, dat de nagemaakte Lakens, die, te Antwerpen, in beslag genomen waren, openlyk verbrand mogten worden (*w*). Doch ik weet niet, of zulks geschied zy. Karel de V. begaf zig, na 't sluiten der Vrede, naar de Nederlanden, alwaar hy zig, tot in Grasmaand des volgenden jaars, ophieldt. Henrik de VIII, die zig, eer nog de Vrede getroffen was, van Boulogne meester gemaakt hadt, doch 't beleg van Montreuil, sedert, opbreeken moest; bleef met Frankryk in oorlog, tot in Zomermaand des jaars 1546, wanneer de vrede tusschen de twee Koningen, insgelyks, hersteld werdt (*x*).

Sche Lakens, in Frankryk, nagemaakt.

Bede van honderd duizend guldens.

De Staaten der Nederlanden, in Wynmaand, te Brussel zynde beschreeven, deedt de Keizer, in persoon, aan ieder derzelven, eene Bede. Van Holland vorderde hy honderd-duizend guldens, in louteren gelde. De Staaten, hierop, in den Haage, gedagvaard, toonden zig niet ongenegen ter bewilliging; doch zagen gaarne, vooraf, den honderdsten penning eerst afgedaan, welken zy hielden hun, tegen een Privilegie van Koning Filips, in den jaare 1495 gegeven (*y*), te zyn opgelegd. Men

(*w*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 31, 32, 36, 37, 38, 41.
(*x*) RAPIN *Tom.* V. *p.* 444, 455.
(*y*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 297.

Men drong hierop zeer ten Hove. De President van Schoore hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amsterdam, welke Stad 'er ook, ter oorzaake van haaren Koophandel, het meeste belang by hadt. Eindelyk, verwierf men eene *Acte* van den Keizer, waarby verklaard werdt, dat de honderdste penning, na verloop van eenige maanden, zou worden afgeschaft: gelyk sedert ook gevolgd is. De Staaten bewilligden, terstond na 't bekomen van deeze Acte, in de volle honderdduizend guldens (z). KAREL II. 1544. Honderdste penning afgeschaft.

Midlerwyl, hadden zy geene kleine moeite, om de lasten, met welken zy zig, sedert eenige jaaren, hadden moeten bezwaaren, te heffen. Behalven de groote Beden, in welken men hadt moeten bewilligen, beliep het oud agterwezen van Holland, ten deezen tyde, *tweehonderdduizend min zestig* guldens. De zes groote Steden waren, daarenboven, bezwaard met drieduizend zevenhonderd Karels guldens, jaarlykssche Renten. Ook hadt men, op de twee tienden, die traaglyk inkwamen, geld moeten opneemen, tot twintig ten honderd. De Staaten wendden, derhalven, alle hunne poogingen aan, om zig van deeze lasten, zo veel mogelyk ware, te ontheffen. Zy deeden den kleinen Steden, die den Impost niet getrouwelyk opbragten, met naame Oudewater en Woerden, scherpelyk aanzeggen, dat zy zig beter zouden hebben te kwyten. Zy lieten de Morgentalen der Landeryen, die niet Zwaarigheid om geld te vinden. 's Lands agterwezen.

(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar 1544. bl.* 50, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62.

KAREL II. 1544. niet onder de Schildtalen gebragt waren, naauwkeuriglyk opneemen, op dat zy dezelven ook in de gemeene laſten zouden konnen doen draagen, en bevondenze over de *vyfenveertigduizend vyfhonderd morgen* te beloopen. Zy ſtelden orde, om de buitendykſche Landen en andere onvryen, zo wel als zulken, die onder de Schildtalen behoorden, twee en een vierde ſtuivers van 't Morgen te doen betaalen. Doch zy ontmoetten, in dit alles, geduurig verſcheiden' zwaarigheden. Verſcheiden' kleine Steden en Dorpen weigerden den Impoſt op de Wynen en Bieren te voldoen. 't Land van Voorne en Putten hieldt zig ongehouden, tot de jongſt ingewilligde Beden te draagen. De Graaven van Buuren en Egmond oordeelden, insgelyks, vry te moeten zyn, de eerſte van alle belaſtingen, de andere, ten minſten, van de Tienden. De Stad Delft zelve gaf voor, ter oorzaake van den brand des jaars 1536, nog van de gemeene laſten te moeten verſchoond blyven; hoewel de andere Leden oordeelden, dat zy thans, zo wel als iemant, tot het draagen derzelven, in ſtaat was. De Dorpen van Haag-Ambagt en Amſtelland, Rynsburg, de Ridders der Duitſche Orde, wegens hunne goederen in Holland, en verſcheiden' anderen verzogten ook van 't Morgengeld of de Tienden verſchoond te blyven (*a*): al het welke de invordering der gemeene middelen zeer moei-

(*a*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 3, 5, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 60, 61. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 9, 14.

moeilyk maakte, en de Staaten, dit gantſche jaar, de handen vol werks gaf. Karel II. 1544.

XIII.

Het treffen van de Vrede, tuſſchen den Keizer en den Koning van Frankryk, gaf Paus Paulus den III, eindelyk, gelegenheid, tot het byeen roepen eener algemeene Kerkvergadering, waarnaar een groot deel der Chriſtenheid, ſedert veele jaaren, verlangd hadt, ſchoon met verſchillende inzigten. De Keizer en de Roomſch-Katholyken in 't gemeen waren in de verwagting, dat de Proteſtanten, in dezelve, zouden veroordeeld worden: waarna Karel de V, in 't byzonder, meer gelegenheid hebben moeſt, om zyn gezag, in Duitſchland uit te breiden. De Proteſtanten hadden ook, ſedert lang, eene Kerkvergadering begeerd, mids dezelve volkomen vry en waarlyk algemeen ware, en in de eene of de andere Stad van Duitſchland gehouden wierdt. De meeſte Pauſen, die, na de opkomſt van Luther, den Roomſchen Stoel bekleed hadden, ſchrikten voor het houden van Kerkvergaderingen, en verſchooven 't geduurig. Doch Paulus de III, eindelyk gezien hebbende, dat hy 't niet langer uitſtellen kon, hadt, in 't jaar 1536, eene Kerkvergadering te Mantua beſchreeven; die egter geen' voortgang hadt, ten deele, om dat de Proteſtanten weigerden, zig op dezelve te laaten vinden, ten deele, om dat de Hertog van Mantua geene Kerkvergadering, in zyne Stad, gedoogen wilde, dan onder voorwaarden, die de Paus niet kon inwilligen. Twee jaaren laater, beriep Paulus de III. eene Kerkvergadering te Vicenza; doch met gelyken uitſlag.

Paus Paulus de III. beroept eene Kerkvergadering te Trente.

KAREL II. 1544. Eindelyk, beſloot hy, op den Landdag te te Spiers, die, in 't begin des jaars 1542, gehouden was, de Stad Trente, gelegen op de grenzen van Duitſchland, tot het houden der Kerkvergaderinge, voor te ſlaan. En ſchoon de Proteſtanten geen genoegen in de Plaats namen, noch konden goedkeuren, dat de Paus de Kerkvergadering byeen riep, liet hy egter niet na, de Bulle van Uitſchryving, naar alle oorden, af te zenden. Ook vaardigden hy en de Keizer hunne gezanten naar Trente af: doch zy keerden wederom te rug, na verloop van eenige maanden, zonder iets verrigt te hebben. Karel de V. en François de I. waren, by het Verdrag van Crespi, onder anderen, overeen gekomen, om den Paus, tot het ſamenroepen der Kerkvergaderinge, te dringen. Doch Paulus de III, de lugt krygende van dit voorneemen, en niet gezind, om den Vorſten de eer te geeven van de bevordering der Kerkhervorminge, die hy zig zelven, als Hoofd der Kerke, alleen wilde toegeſchreeven hebben, beſloot hen te voorkomen, en terſtond na dat hy kennis van de geſlooten Vrede gekreegen hadt, de Kerkvergadering wederom te Trente byeen te roepen, tegen den vyftienden van Lentemaand des aanſtaanden jaars 1545 (*b*).

Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd. Midlerwyl, werden de voorige Plakaaten tegen de Ketters, in Holland, wederom vernieuwd. Ook gaf de Keizer den Biſſchop van Utrecht Oktroi, om alle Geeſtelyken onder zyn

(*b*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 146, 148, 150, 155, 181, 184. *Livr.* II. *p.* 198.

zyn Bisdom, welken hy verdagt hieldt van Ketterye, te mogen doen vatten, en hen, te Utrecht, te regt te mogen doen ſtellen, zonder, hierin, tegen 's Keizers hoogheid of tegen 's Lands Privilegien en Vryheden, te misdoen (*c*). Doch 't gene, over de uitvoering van dit Oktroi, in Holland, in Herfſtmaand deezes jaars, ter Staatsvergaderinge, voorviel, gaf klaarlyk te verſtaan, dat men hier niet gezind was, zo groot een voorregt over 's Lands Ingezetenen, in den Biſſchop, te erkennen (*d*). KAREL II. 1544.

De Vrede met Frankryk zou de Scheepvaart deezer Landen wederom hebben doen bloeijen (*e*), zo de Engelſchen, die nog met Frankryk in oorlog waren, den handel niet merkelyk belemmerd hadden. In Louwmaand des jaars 1545, was 'er eene aanzienlyke Vloot Koopvaardyſchepen, uit Holland en Zeeland, en van Antwerpen, naar Frankryk, onder zeil gegaan, om Wynen te haalen; doch zy verviel, grootendeels, in de handen der Engelſchen, die de ſchepen en goederen egter eerlang, op het aanhouden van den Heere van Molembais, 's Keizers Gezant in Engeland, wederom vry geeven moeſten. Eer de Vrede tuſſchen Frankryk en Engeland nog geſlooten was, bragten de Engelſchen ook, nu en dan, een Franſch ſchip in Zeeland op (*f*). Doch 't ſluiten van de Vrede deedt deeze vyandlykheden ophouden. Eenige Nederlandſche Fransvaarers vervallen in de handen der Engelſchen. 1545.

De

(*c*) Repert. der Plakaat. *bl.* 50, 51.
(*d*) *Zie* ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 41.
(*e*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 47.
(*f*) REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 478, 479.

KAREL II. 1545. Voortgang der Kerkvergadering te Trente, die, na 't houden van agt zittingen, naar Bononie verplaatst wordt.

De Kerkvergadering van Trente, die tegen Lentemaand deezes jaars beschreeven was, werdt eerst in Wintermaand geopend, en in 't eerst alleen door eenige Spaansche en Duitsche, doch meest Italiaansche Bisschoppen en Godgeleerden bygewoond. Agt Zittingen hieldt deeze Kerkvergadering, tot in Lentemaand des jaars 1547; wanneer Paulus de III, zeer verstoord op de Spanjaards, die zyne en der Italiaanen inzigten geduurig dwarsboomden, besloot, de Kerkvergadering, huns ondanks, naar Bononie, te verplaatsen. Ondertusschen hadt een getal van vyftig, zestig, zeventig, of ten hoogsten negentig Kerkelyken, meest allen voorgeevende de algemeene Kerk te vertoonen, konnen besluiten, in deeze agt zittingen, verscheiden' gewigtige Leerstukken, over welken men met de Protestanten geschil hadt, te besliffen, en hunne uitspraaken, met vervloekingen, te bestempelen. 't Stuk der Regtvaardigmaakinge, met het gene 'er aankleeft, werdt, in de *zesde* zitting, beslist; toen 'er niet meer dan *vyfenveertig* Godgeleerden, op de Kerkvergadering, waren (*g*). Toen 't stuk der Sakramenten, in de *zevende* zitting, beslist werdt, waren 'er niet meer dan *zestig* Bisschoppen en dertig Godgeleerden tegenwoordig (*h*). Zelfs merkte de Jezuit *Lainez*, in 't jaar 1562, op deeze zelfde Kerkvergadering van Trente, aan, dat de gewigtigste Geloofsstukken, de Kanonyke Schriften en 't gezag der Overleveringen

(*g*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 247.
(*h*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 484.

gen betreffende, in 't jaar 1547, door min- Karel II.
der dan *vyftig* Biſſchoppen, waren beſlift ge- 1545.
worden (*i*). De Proteſtanten hadden zig, hoe zeer 'er de Keizer op aanſtondt, niet naar Trente willen begeeven, en na 't verplaatſen der Kerkvergadering naar Bononie, was 'er nog minder reden, om hen te verwagten. Ook bleeven de meeſte Leden der Kerkvergaderinge, te Trente. Te Bononie, werden niet meer dan twee zittingen gehouden, waarin men niet goedvondt, iets vaſt te ſtellen (*k*). Sedert, bleef de Kerkvergadering opgeſchort, tot dat zy, onder Paus *Julius den III*, in 't jaar 1551, te Trente, wederom hervat werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, nog een woord van gewaagen moeten.

Karel de V, Vrede met Frankryk en een XIV.
Beſtand met de Turken geſlooten hebbende, Oorlog
hadt de handen nu wederom ruim gekreegen, tegen de
om den Proteſtanten, in Duitſchland, den oor- Proteſtanten in
log aan te doen. Hy beſteedde dit gantſche Duitſchland.
jaar, en een gedeelte van het volgende, om 'er zig toe in ſtaat te ſtellen, en naardemaal de Nederlanden hem, in deezen oorlog, met geld en manſchap, ten dienſt moeſten ſtaan, agt ik my verpligt, om deszelfs voortgang en uitſlag, kortelyk, te boek te ſtellen.

De Keizer, zig, in Bloeimaand, begeven hebbende naar den Ryksdag te Worms, was aldaar met den Kardinaal Farneze, Pauſelyken Gezant, in onderhandeling getreden, over de middelen, om de Proteſtanten uit te rooijen. Far-

(*i*) Fra-Paolo *Livr.* VII. *p.* 397.
(*k*) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 476, 495, 498. *Livr.* III. *p.* 505, 509.

KAREL II. 1545. Farneze vertoonde den Keizer „ dat de Paus „ zig, hiertoe, te Trente, van de geeſtelyke wapenen bedienen zou; doch dat zyne Keizerlyke Majeſteit verpligt was, zyn „ gezag en de weereldlyke wapenen hiernevens te voegen." Hy deedt 'er by „ dat „ zyne Heiligheid, om den Keizer hiertoe te „ beter in ſtaat te ſtellen, gezind was, hem „ een gedeelte der Kerkelyke inkomſten in „ Spanje af te ſtaan, en zyne benden met „ vyfhonderd Ruiters en twaalfduizend Knegten te verſterken." Karel de V. omhelsde deezen voorſlag greetiglyk, en beſloot, van toen af, den Proteſtanten den oorlog aan te doen. Doch deeze onderhandeling was zo bedekt niet geſchied, of de Proteſtanten, die den Ryksdag bywoonden, hadden 'er de lugt van gekreegen. De tyding van het ombrengen van een deerlyk overſchot van weerlooze *Waldenzen* (3), in het gebergte van Provence, welke men, omtrent deezen tyd, in Duitſchland kreeg, verſterkte de Proteſtanten nog meer, in het gevoelen, dat de Keizer en de Koning van Frankryk zig vereenigd hadden, om den Hervormden Godsdienſt, aan alle oorden, te verdelgen (*l*).

Holland moet den Karel de V. deedt, in 't najaar, in de Neder-

(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 215, 217, 219.

(3) De *Waldenzen*, zo genoemd naar *Pieter Waldo*, Burger van Lions, hadden zig, al in de twaalfde eeuwe, door Walſch Vlaanderen, verſpreid; doch waren, hier en elders, zo ſtreng vervolgd, dat zy zig, omtrent deezen tyd, meeſt, in 't gebergte van Provence, onthielden. *Zie* BOXHORN *Nederl. Hiſt.* bl. 15 enz.

derlanden, volk en geld verzamelen, om zig, tot het voeren van den Duitſchen Kryg, in ſtaat te ſtellen. Aan de Staaten van Holland, was, gelyk wy gezien hebben, reeds in Slagtmaand des jaars 1544, eene buitengewoone Bede van honderdduizend ponden van veertig grooten gedaan, tot voldoening, zo 't heette, der ſchulden van den voorgaanden oorlog (*m*). Doch in Oogſtmaand, werden hun nog zeshonderdduizend gelyke ponden, op te brengen binnen vier jaaren, afgevorderd. Men lei hun eene rekening voor van 's Keizers uitgaave en ontvangſt, by welke bleek, dat 'er, in twee jaaren en vier maanden, elfhonderdduizend guldens meer waren uitgegeven, dan 'er, in drie jaaren tyds, uit de Beden van alle de Nederlanden, was ingekomen. De Edelen, Dordrecht en Amſterdam bewilligden terſtond in de volle ſomme, mids dezelve, in zes jaaren, eerſt opbrengende. Haarlem, Leiden en Gouda kwamen, in 't eerſt, niet hooger dan tot vierhonderd en tagtigduizend guldens. Eindelyk, ſtemden zy egter, met de drie andere Leden. Delft hieldt zig nog buiten laſt. Doch men wilde eenige voorwaarden bedingen; en vooral 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, dat men, ſedert eenigen tyd, wederom hadt beginnen te heffen, afgeſchaft hebben. Maar de Keizer, die thans zelf in de Nederlanden was, liet zig niet beweegen. Zelfs werden 'er, in de Acte van Aanneeminge der Bewilliging, nog

KAREL H. 1545. Keizer geld en manſchap tot deezen oorlog leveren.

Staat van 's Keizers ontvangſt en uitgaave.

(*m*) Acte van 26 Maart 1544. [1545] by BOOMKAMP Alkm. bl. 100.

KAREL II. 1545. nog zo veele voorwaarden niet gefteld, als de Staaten, mondeling, hadden bedongen. Zy waren genoodzaakt zig, voor eerft, te vrede te houden (*n*). Ondertuffchen werdt de Gemeente, in den duuren tyd, dien men thans, eenige jaaren agtereen, hier te lande, hadt, en terwyl 's Lands Kas veel ten agteren was (*o*), door belafting op belafting, zo zwaar gedrukt, dat fommige Steden, onaangezien zy afflag genooten hadden, na verloop van verfcheiden' jaaren, nog door den Ontvanger der Beden, openlyk en onder bedreiging van gyzeling, moeften aangemaand worden, om haar aandeel, in de jongft ingewilligde Bede op te brengen (*p*). De Landvoogdes was, in den Zomer deezes jaars, waarfchynlyk tot dit zelfde einde, ook naar Utrecht gereisd (*q*). Van daar, begaf zy zig naar Gelderland, alwaar 's Lands Staaten den Keizer, tot het voeren van den Duitfchen Kryg, eene Bede van driehonderdduizend goudguldens toeftonden (*r*). Toen trok zy naar Groningen, vorderende deeze Stad en het omgelegen Land twee-enveertigduizend guldens af, te betaalen in drie jaaren. De Groningers deeden haar, daarenboven, een gefchenk van eenen gouden kop met guldens, drie voeder wyns, drie laft tarwe, drie laft haver en drie vette offen. Van Groningen, begaf zy zig naar Leeuwaarden (*s*), on-

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regift. *op 't jaar* 1545. *bl.* 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 56, 60.
(*o*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53.
(*p*) Sommatie van 9 Juny 1548. *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 115.
(*q*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 119.
(*r*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 847.
(*s*) E. BENINGHA Hift. van Oofftr. IV. *Boek, Cap.* CXVII. CXVIII. *bl.* 717, 718.

ongetwyfeld met oogmerk om den Friezen, insgelyks, eene Bede te doen, waarna zy, naar Brabant, te rug keerde. KAREL II. 1545.

Midlerwyl, was de Raadsheer Viglius, door den Keizer, aan den Hertog van Beieren gezonden, om hem van den toeleg tegen de Proteſtanten kennis te geeven, en om hulp te verzoeken (*t*): en Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, bragt, in de Nederlanden, een Leger op de been, aan welks hoofd, de Keizer voorhadt, in Duitſchland te rukken. Verſcheiden' Nederlandſche Heeren voegden zig by dit Leger, als *Lamoraal, Graaf van Egmond*, Jonkheer *Henrik van Brederode*, *Andries, Baſtaard van Waſſenaar*, en anderen (*u*). Tegen den Winter, kwam de Keizer wederom in de Nederlanden, en kort voor nieuwjaar, te Utrecht (*v*), daar hy een Kapittel der Ridderorde van 't Gulden-vlies hieldt, en toen, door Gelderland, alwaar hy, in perſoon, werdt ingehuldigd (*w*), in Sprokkelmaand, naar Regensburg, keerde (*x*).

Met de invordering der nieuwe Impoſten en Tienden, hadt men 't, dit jaar, in Holland, wederom zeer moeilyk gehad. Met het Land van Voorne en Putten, welk zig zeer ongaarne onder Holland liet omſlaan, was men, eindelyk, overeengekomen, dat het een agtentwintigſte deel in zeſtigduizend gul- Staat van den ontvangſt der Impoſten en Tienden.

(*t*) VIGLII Vita *N.* LI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*u*) GOUDHOEVEN *bl.* 130, 617.
(*v*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 's jaar* 1546. *bl.* 62, 63.
(*w*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 848.
(*x*) VIGLII Vita, *N.* LII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.

KAREL II. 1545. guldens, op welken de Impoſten geſchat werden, opbrengen zou. Doch men hadt veel werks, om dit geld te krygen. In Bloeimaand, bevondt men, dat de Impoſt op verſcheiden goederen, geheeven van den drie-entwintigſten van Lentemaand des jaars 1543; tot den twaalfden van Grasmaand des jaars 1544; de Impoſt op Wynen en Bieren, alleen tot den laatſten van Lentemaand des jaars 1545, en de Impoſt op Wynen en Bieren met de twee en een vierde ſtuivers van 't Morgen tot omtrent deezen tyd toe, ſamen zuiver hadden beloopen *zes en negentigduizen zeshonderd zeſtien ponden dertien ſchellingen drie deniers* van veertig grooten 't pond. De byzondere Ontvangers en Inzamelaars hadden zig tamelyk gekweeten, uitgenomen die van Haarlem en Woerden: doch daar bleeven nog zo veele onwilligen, dat men rekende, voor dezelven, eenentwintigduizend guldens van de Beden te moeten korten: hoewel deeze ſomme naderhand op veertienduizend guldens verminderd werdt. Met de invordering der twee Tienden, was het veel erger gegaan. Veelen hadden hunne inkomſten en winſten te laag opgegeven. De Ontvangers, vermoedelyk met kennis der Staaten, ongezind om 't vermogen der Ingezetenen vóor 't Hof open te leggen, hadden veel oogluiking gebruikt: tot zo verre zelfs, dat van den tienden penning der Koopmans winſten niet meer dan twaalfhonderd guldens in rekening gebragt was. En was dit geen wonder, als men aanmerkt, dat, in eene Stad als Haarlem, maar *negenentagtig guldens vier ſtuivers*, door niet meer dan zes Koop-

Koopluiden, betaald waren. Van den tienden penning der Huishuuren was, in deeze Stad, *negenhonderd eenendertig guldens, dertien ſtuivers, drie deniers* ontvangen (y). In Weſtfriesland, was van den tienden penning van 't inkomen der Landeryen vyftienduizend vyfhonderd agttien ponden twee deniers gekomen, waar over geen klaagen viel. De Staaten hadden, by 't bewilligen der twee Tienden, bedongen, dat de *Quohieren* der Ontvangeren altoos geheim blyven moeſten (z). Dus ſcheen 'er geene gelegenheid te zullen zyn, om den waaren ſtaat van 's Lands vermogen, ten Hove, te konnen kennen. Doch twee Keizerlyke Gemagtigden, *de Sancto* en *Suys*, hadden, in Grasmaand, eenige byzondere Ontvangers voor zig doen komen, en hier door ontdekt, wat 'er ſchuilde. De Staaten waren hierover wel zeer t'onvrede; doch moeſten 't, huns ondanks, gedoogen (a). Het Hof kreeg dus, allengskens, volkomener kennis van de misſlagen der Ontvangeren en van het eigenlyk vermogen van 's Lands Ingezetenen; 't welk, door den tyd, tot zwaarer Beden gelegenheid gaf. KAREL II. 1545.

De Keizer hadt de Ryksvorſten, te Regensburg, beſchreeven, voorgeevende de geſchillen met de Proteſtanten, in der minne, te willen byleggen. Doch zyn waare toeleg was de Proteſtanten in ſlaap te wiegen, en onver- De Graef van Buuren trekt met een Leger naar

(y) Ampzing Haarl. *bl.* 37, 38.
(z) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 9, 17, 22.
(a) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 25, 26. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 59, 60, 62.

KAREL II. 1546. Duitſch land.

verhoeds te overvallen. Ten dien einde, hadt hy den Graave van Buuren bevolen, de Nederlandſche benden ook naar Regensburg te geleiden. De Proteſtantſche Vorſten, niet onkundig van 's Keizers toeleg, verſcheenen geen van allen op de Ryksvergadering; doch hielden ondertuſſchen heimelyke Byeenkomſten (*b*), in welken, zy de middelen beraamden, om den Keizer 't hoofd te bieden, of hem zelfs aan te vallen. Toen zy gereed waren, deeden zy den Keizer afvraagen, op wien hy 't, met zyne toeruſtingen, gemunt hadt; hem hunnen dienſt aanbiedende. Karel de V. begreep ligtelyk, dat zyn toeleg ontdekt was, gaf ſlegts algemeen antwoord, en vaardigde terſtond boden, naar alle oorden, af, om zyne benden byeen te doen komen. Uit Duitſchland, verzamelde hy eene tamelyke magt. De Graaf van Buuren kwam, met dertigduizend Knegten en zevenduizend paarden, uit de Nederlanden, over den Ryn, naar Regensburg (*c*). De Paus zondt *Octavio Farneze* ook met een Leger derwaards. Karel verzogt zelfs de Proteſtantſche Vorſten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, om hem volk by te zetten, voorgeevende, dat hy hunnen Geloofsgenooten den oorlog niet aandeedt om den Godsdienſt, maar om dat zy zyne Hoogheid niet erkennen, noch zig naar de Rykswetten ſchikken wilden (*d*). Doch terwyl de Keizer 't volk zogt diets te maa-

(*b*) VIGLII Vita *N.* LIII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*c*) J. CAMERARIUS de Bello Smalcaldico *int.* M. FREHER. German. Script. *Tom.* III. *p.* 481.
(*d*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* II. *p.* 226.

maaken, dat hy den Kryg niet voerde om den Godsdienſt; maakte Paulus de III, by eene Bulle (*e*), in 't openbaar, bekend, dat hy met den Keizer in Verbond getreden was, om de Ketters, met de wapenen, tot de gehoorzaamheid der Kerke, te noodzaaken: ja hy vermaande elk, om 's Hemels zegen, door vaſten en bidden, over zo heilig een' oorlog, te verwerven. Karel de V. was zeer te onvrede over den inhoud deezer Bulle. Doch de Paus zogt wel de uitrooijing der Proteſtanten; maar vreesde, tevens, voor den aanwas van 's Keizers magt. Zyne Bulle ſtrekte, om de Proteſtanten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, en de Zwitſers, van 't kiezen van 's Keizers zyde af te houden (*f*). Eer nog de Duitſche met de Nederlandſche Benden vereenigd waren, trok de Keizer op, langs den Donauw, om zig te voegen met de Italiaanſchen, die vaſt door Tirol afkwamen. Doch *Joan Fredrik*, Keurvorſt van Saxen, en Filips, Landgraaf van Heſſen, hoofden van 't Verbond van Smalkalde, en onlangs, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, een Leger van tagtigduizend Knegten en tienduizend paarden byeen gebragt hebbende, poogden deeze vereeniging te beletten: 't welk hun egter mislukte. Zelfs noodzaakte de Keizer hen, eerlang, hunne Legerplaats, by *Ingolſtad*, te verlaaten, en eerſt naar *Nieuwburg*, en toen naar *Donauwerd*, te wyken. Kort hierna, geraakte de Graaf van Buuren, geluk-

KAREL II. 1546.

(*e*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 310.
(*f*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 359.

KAREL II. 1546. lukkiglyk, over den Ryn, en voorby Frankfort en Nieuwburg: waarna hy, binnen weinige dagen, te Ingolſtad aankwam, en zig, by 't Keizerlyk Leger, voegde. Toen beſloot Karel de Proteſtanten op de hielen te volgen. Doch deezen, den ſlag ontwykende, dien de Keizer ook niet ſterk zogt, braken op van Donauwerd, en legerden zig te *Nordlingen*. Hier ſcheen het tot eenen Veldſlag te zullen komen. De Proteſtanten, verdriet krygende in de geduurige togten, die zy niet doen konden, zonder veel volks te verliezen, ſtelden zig in ſlagorde. Karel ſchaarde zyn Leger insgelyks, geevende 't bevel over den voortogt aan *Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertoge van Alva*, onder wien de meeſte Nederlanders ſtonden, die de Graaf van Buuren hadt aangebragt. Doch men kwam tot geen hoofdtreffen. De gantſche Veldtogt liep ten einde, zonder dat 'er, tuſſchen de wederzydſche Legers, iets anders dan ſchutgevaarten voorgevallen ware. De Keizer behaalde 'er egter zo veel voordeels by, dat hy zig in ſtaat vondt, om 't Beleg van verſcheiden Steden te onderneemen, die hem terſtond werden opgegeven. Ook ſneedt hy, van alle zyden, den Proteſtanten den toevoer af, en bragt hen eerlang in zulk eene engte, dat zy hun Leger in twee hoopen deelden, en aftrokken: begeevende den Keurvorſt van Saxen en den Landgraaf van Heſſen zig, met een' kleinen hoop volks, naar hunne byzondere Staaten, te rug. De Keurvorſt van Saxen was 'er toe genoodzaakt, doordien hy tyding gekreegen hadt, dat zyn Hertogdom, door den Roomſch-

Ko-

Koning, Ferdinand, en door Hertoge *Maurits van Saxen*, die, ſchoon Lutherſch en een Neef van den Keurvorſt, door den Keizer, gewonnen was, te vuur en te zwaard, verwoeſt werdt. Verſcheiden' Vorſten en Steden maakten toen hunnen zoen met den Keizer. De Graaf van Buuren nam *Darmſtad* en Frankfort in. Augsburg en Straatsburg gaven zig, ſedert, ook over aan den Keizer: die niemant in genade aannam, dan die zig voor vyand verklaarde van den Keurvorſt van Saxen en den Landgraaf van Heſſen. 't Jaar 1546 liep dus ongelukkig voor de Proteſtanten ten einde (*g*). Doch in 't volgend jaar, leeden zy nog meer. KAREL II. 1546.

In Louwmaand, zondt de Keizer agtdui-zend Knegten en vyftienhonderd Ruiters, onder bevel van *Jakob*, of, volgens anderen (*h*), *Joos van Kruiningen*, een Zeeuwſch Edelman, naar de Saxiſche grenzen. En 't gelukte hem, het Graafſchap *Lingen*, het Graafſchap *Riet-bergen*, de Steden *Uffelen*, *Minden*, en verſcheiden' anderen tot onderwerping te brengen. Toen keerde hy naar Breeme, welke Stad hy, verſcheiden' Koopvaardyſchepen vernield hebbende, hevig beſchieten deedt; doch hy werdt zelf in eenen uitval gedood (*i*). De Keurvorſt van Saxen, in zyn Land te rug gekeerd, bemagtigde, in korten tyd, verſcheiden' Steden, die, door Hertoge Maurits, waren ingenomen. Zelfs noodzaakte hy hem en den Roomſch-Koning, eerlang, Saxen te Jakob of Joos van Kruiningen, een Zeeuwſch Edelman, ſneuvelt voor Breeme.

(*g*) Chron. van E. DE VEER *f.* 63-79.
(*h*) GOUDHOEVEN, *bl.* 617.
(*i*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 486.

KAREL II. 1546. te ruimen en naar 't Keizerlyk Leger de wyk te neemen. Doch de Keizer, ſedert, zyne gantſche magt, langs de Elve, in Saxen gevoerd hebbende, leverde den Keurvorſt, by *Mulberg*, ſlag, op den vierentwintigſten van Zomermaand, overwon hem, en nam hem gevangen. De Landgraaf, toen geenen kans ziende, om alleen den Keizer 't hoofd te bieden, maakte, door tuſſchenſpraak van Hertoge Maurits, en van den Keurvorſt van Brandenburg, zynen Zoen met den Keizer, die hem egter, tegen verwagting, gevangen hieldt. De Keurvorſt werdt eerſt ter dood veroordeeld; doch naderhand tot eene eeuwige gevangenis. Hertog Maurits van Saxen werdt, ſedert, tot Keurvorſt verheeven (*k*). De Keizer zag zig, na 't overwinnen der twee voornaamſte Proteſtantſche Vorſten, meeſter van gantſch Duitſchland.

Dood van Luther.

Luther beleefde het ongeluk niet van de voornaamſte voorſtanders zyner Leere onder de Duitſche Vorſten. Hy was, op den zeventienden van Sprokkelmaand des jaars 1546, in zyne Geboorte-Stad Isleben, overleeden (*l*).

XV. Verbeteringen in burgerlyke zaaken, hier te lande.

Terwyl de Duitſche oorlog duurde, genoot men, in de Nederlanden, eene tamelyke ruſt, van welke de Landvoogdes zig bediende, om eenige verbeteringen te maaken, in het burgerlyk beſtier deezer Landen. In den aanvang des jaars 1546, werdt, in Holland, by openbaaren Plakaate, de doodſlag, in dronkenſchap begaan, ſtrafbaar verklaard. Ook werden de voo-

(*k*) Chron. E. DE VEER *f.* 79 *enz.*
(*l*) SECKENDORF Hiſt. der Reform. III. *Deel*, *bl.* 116.

voorige ſchikkingen op de Kleedinge nu, en ſedert nog meer dan eens, vernieuwd, en den Lombaardhouderen de Kerk, gedurende den dienſt, verbooden. Op de Haringviſſcherye, kwam, wat laater, ook eene nieuwe Ordonnantie uit (*m*). De duurte van 't Kooren hadt, op 't einde van 't jaar 1545, reeds gelegenheid gegeven tot een Plakaat (*n*), waarby het koopen of verkoopen van Graanen van 't gewas deezer Landen, anders dan by de kleine maat en op de openbaare Markt zyner eigene woonplaats, tot aan Wynmaand toe, in Holland, verbooden werdt (*o*). Men lei ook in beraad, om den uitvoer van Graanen, die, onder betaalinge van 't verlofgeld, nog vryſtondt, geheellyk te verbieden. De Landvoogdes zondt iemant naar Amſterdam, om op te neemen, hoe veel voorraads aldaar lag. En ſedert heeft men Burgemeeſter *Henrik Dirkszoon* beſchuldigd, dat hy de Koorenkoopers zou hebben aangezet, om twee laſten, in plaats van één, op te geeven: waar door de uitvoer vry bleef (*p*). Voorts was men, omtrent deezen tyd, ook ſterk in de weer, om de zeeweeringen, by Petten en 't Hondsboſch, welken de Landvoogdes, voor eenige jaaren, bezigtigd hadt, te verbeteren, en de Duinen aldaar te onderhouden (*q*). Het Hof van Holland gaf, insgelyks, eene Ordonnantie uit, op het ſtellen van vuuren langs de ſtranden van

KAREL H. 1546.

(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54, 63, 64, 87.
(*n*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 46, 48.
(*o*) *Zie dit* Plakaat *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 112. *Verg.* Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54.
(*p*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(*q*) Repert. der Plakaat. *bl.* 54, 56.

KAREL II. 1546. van Holland, in Oorlogstyd; van ter Schelling af tot aan Goederede toe (r), welke Ordonnantie, door Vrouwe Maria, ſedert, bekragtigd werdt (s).

De ſterkte by Rammekens geſtigt. 1547.

In Lentemaand des jaars 1547, begaf de Landvoogdes zig naar Zeeland, om orde te ſtellen op de zeeweeringen der verſcheiden' Eilanden, en op de verſterking van Walcheren, tegen vyandlyke aanſlagen. Tot dit laatſte einde, vorderde zy van de Staaten dertigduizend guldens, na dat haar, ongevraagd, tot beide de einden, reeds tienduizend Karelsguldens waren aangeboden, welken zy ook aangenomen hadt. De Landvoogdes hadt voor, eenige Blokhuizen in Walcheren te doen opwerpen, welken zy, met Krygsvolk en geſchut, op 's Keizers koſten, beloofde te zullen voorzien (t). Doch my is niet gebleeken, dat de Staaten in haaren eiſch bewilligd hebben. 't Is egter niet onwaarſchynlyk, alzo men vindt, dat het Kaſteel, te *Blankenbork*, by *Rammekens*, de *Zeeburg* genaamd, onlangs begonnen, omtrent deezen tyd, voltooid werdt (u).

Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren, wordt Stadhou-

In den aanvang deezes jaars, ontſloeg Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, zig, ter oorzaake van zynen ouderdom en andere bezigheden, met 's Keizers goedvinden, van de Stadhouderlyke waardigheid van Holland en Zeeland (v); die, terſtond hierna, aan den Admiraal, *Maximiliaan van Bourgondie*, Heer

(r) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1546, *bl.* 151, 18. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5.
(s) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(t) Acten *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 413, 414.
(u) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 481, 482.
(v) SUFFRID. PETR. Append. *ad* BEKAM *p.* 190.

MR. AERT VAN DER GOES,
Advokaat van Holland,
in't jaar 1541, oud 66 jaaren.

J.M. Quinkhard gesch. naar een Origineel by den Heer Mr. C. van der Goes Burgemeester Delft. J. Houbraken gesch.

J. Tirion maakt.

re van Beveren, werdt opgedraagen. Zyn Laſt- KAREL II.
brief was, op den twee-entwintigſten van 1547.
Sprokkelmaand, getekend (w), en in Bloei- der van
maand, tradt hy eerſt in de bediening der Holland.
nieuwe Ampten (x), neemende, op den tweeden, zitting in den Raad en op de Rolle. De Advokaat Mr. *Adriaan van der Goes*, die zynen Vader, Mr. Aert, was opgevolgd (4), ontving den Stadhouder, uit naam der Staaten. In de aanſpraak, by deeze gelegenheid gedaan, gaf hy hem den titel van *Edele*, *Vermogende*, *Welgebooren Heer* (y). Door deeze vereeniging van de Ampten van Stadhouder en Admiraal, in één' en den zelfden Perſoon, eindigde het geſchil, welk de Stadhouder en Staaten van Holland, ſedert eenige jaaren, en laatſtelyk in 't voorleeden jaar (z), met den Admiraal, gehad hadden. Het aanzien van den Stadhouder rees ook zeer, doordien hy, by de Landmagt der Landſchappen, welken onder zyn bewind geſteld waren, ook over de gantſche zeemagt der Nederlanden gebied voerde. 't Is waarſchynlyk, dat Karel de

(w) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(x) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 487.
(y) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 18, 19.
(z) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1546, *bl.* 3, 4.

(4) Meeſter Adriaan van der Goes was den Staaten van Holland, in Slagtmaand des jaars 1542, tot Opvolger zyns Vaders, aangepreezen, door den Prins van Oranje, toen Stadhouder van Holland. *Regiſt. van* Mr. Aert van der Goes, bl. 347. Meeſter Aert lei zyn Ampt, in Louwmaand des jaars 1544, neder, en werdt toen, terſtond, opgevolgd, door zynen Zoon, die, op den zesden van Sprokkelmaand, den eed deedt. J. van Dam *I. Memoriaalb.* fol. 29 *verſ.* by J. de Riemer, *Beſchr. van 's Gravenh.* II. Deel, bl. 89.

KAREL II. 1547. de V, met het Stadhouderſchap aan den Admiraal op te draagen, in der daad beoogd heeft, meer klem aan 't gezag des Stadhouders, in Holland en in Zeeland, te geeven.

XVI. Veranderingen in Frankryk, Engeland en Schotland. Het overlyden van Henrik den VIII. en François den I, welk, kort na elkanderen, in den aanvang des jaars 1547, voorgevallen was, bragt eenige verandering te wege, in de zaaken der Nederlanden. Henrik werdt opgevolgd, door zynen Zoon, *Eduard den VI*, die naauwlyks negen jaaren bereikte. Zyn Vader was, kort voor deszelfs dood, in onderhandeling getreden, over een Huwelyk, tusſchen Eduard en *Maria*, die haaren Vader, Jakob den V, in 't Schotſche Ryk opgevolgd was, en onder de Voogdye haarer Moeder ſtondt. Doch veele Schotſche Grooten, en de Koninginne Weduwe zelve poogden den voortgang van dit Huwelyk te beletten. De Hertog van Sommerſeth, *Protector* of Beſchermer van Engeland en de Raad van Eduard den VI. beſlooten, hierop, de Schotten, door de wapenen, tot het toeſtaan van het Huwelyk, te dwingen. *Henrik de II*, die zynen Vader, François den I, in 't Franſche Ryk, was opgevolgd, onderſteunde de Schotten, tegen de magt van Engeland. De Nederlanden waren, met Frankryk en Engeland beide, verbonden. Doch de Schotten, oordeelende, naar 't ſchynt, dat zy thans meer van hun te vreezen dan te hoopen hadden, voeren, in deezen Zomer, voort, met het pleegen van verſcheiden' vyandlykheden, ter zee, tegen 's Keizers Onderzaaten. De Haringviſſchery, die, onder Schotland, door de Hollanders

Vyandlykheden der Schotten.

en

en Zeeuwen, geſchiedde, werdt zeer belemmerd, door de Schotſche Kaapers (a): waarom de Landvoogdes, in Zomermaand, ter Dagvaart in den Haage, deedt voorſlaan, dat men de tiende Buis, ten oorlog, behoorde toe te ruſten, dezelve, tot goedmaakinge der koſten, deel geevende, in de voordeelen der viſſcherye. Doch de Steden en Plaatſen, zig met de Haringvangſt geneerende, verwierpen deezen voorſlag, beweerende, dat de Haringteelt, den viſſcheren niet ſlegts, maar 't gantſche Land voordeelig zynde, ook, op koſten van 't gemeene Land, behoorde beſchermd te worden. Die van Vlaanderen en Zeeland, hierover, insgelyks, gehoord, oordeelden ook, dat de tiende Buis de Viſſchery niet genoeg zou konnen beſchermen, alzo de Buizen, die eerſt gevangen hadden, zig, volgens gewoonte, onder geleide van eenige gewapende Buizen, naar huis zouden haaſten; waar door veroorzaakt worden zou, dat 'er te weinige gewapende Buizen, by het overig gedeelte der Vloote, zouden konnen blyven, om dezelve, tegen een Oorlogſchip, te konnen beſchermen. Holland zou gaarne, met Vlaanderen en Zeeland, over 't beveiligen der Haringviſſcherye, hebben willen overeen komen. Doch dit gelukte niet. Men beſloot dan, uit Holland alleen, agt Oorlogſchepen in zee te brengen, en de koſten, die vyfenveertigduizend guldens beloopen zouden, grootendeels te vinden, uit een laſtgeld, op de Viſſcherye. De Staaten zouden 'er, uit 's Lands Kas-

KAREL II. 1547. De Haringvaart beveiligd.

(a) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 417.

KAREL II. 1547. Kaſſe, agtduizend guldens toe geeven, waar in egter Leiden en Gouda, als geen belang by de Haringvaart hebbende, maar vier en driehonderd guldens draagen wilden. Terwyl de Schepen gereed werden gemaakt, werdt de Haringvaart, tot aan Herfſtmaand toe, by openbaaren Plakaate, verbooden (*b*). Doch na 't eindigen der viſſcherye, in Wintermaand, bevondt men, dat eenige viſſchers, om 't Laſtgeld uit te winnen, een gedeelte hunner vangſt, in Engeland, verkogt hadden, zonder daarmede eerſt in Holland gekomen te zyn. De Stadhouder klaagde hier over, ernſtelyk, ter Staatsvergaderinge (*c*). Doch men heeft dit bedrog, zelden, t'eenemaal, konnen weeren. In 't voorbygaan, merken wy aan, dat de Ingezetenen van Amſterdam zig, ten deezen tyde, nog ſterker dan ſedert, met de verſche Viſchvangſt in de Zuiderzee ſchynen geneerd te hebben; alzo zy, nevens andere Waterſteden, in Slagtmaand deezes jaars, Oktroi kreegen, om hunne viſſcheryen te mogen gebruiken, mids zig bedienende van netten, die eene behoorlyke wydte hadden, en geen' verſmoorden viſch te lande brengende (*d*).

Amſterdammers viſſchen in de Zuiderzee.

XVII. Karel de V. beſluit vierduizend

Na 't eindigen van den Duitſchen Kryg, tot welken de Nederlanden geld en volk hadden moeten leveren, hoopte men, eindelyk eens, ontheeven te zullen blyven van het onder-

(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56, 59.

(*c*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46. VELIUS Hoorn, *bl.* 260. BRANDT Enkh. *bl.* 71.

(*d*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59.

derhouden van vreemde Knegten, die den Landzaaten, veele jaaren, tot merkelyken laſt, waren geweeſt, en meer dienden, om 's Keizers gebied uit te breiden en te beveſtigen, dan om de Landen te beveiligen en te beſchermen. Doch de Keizer begreep het anders. Hy beſloot, in deezen tyd van Vrede zelven, op de grenzen der Nederlanden, voortaan, altoos, vierduizend Paarden te onderhoûden, die verbonden zouden zyn, den eed van getrouwheid aan hem af te leggen (*e*). En de Landzaaten, die hieraan, in tyden van vrede, t'eenemaal ongewoon waren, moeſten, voor 't onderhoud van dit Krygsvolk, zorg draagen. Karel de V. lei dus de grondſlagen van eene volſlagen' overheerſching der Nederlanderen, op welken, zyn Zoon en Opvolger, Filips, naderhand gebouwd heeft.

Karel II. 1547. Paarden, in tyd van Vrede, op de grenzen, te onderhouden.

De ſlegte ſtaat van 's Lands Geldmiddelen veroorzaakte, ten deezen tyde, moeilykheden, van welken men, in lang niet gehoord hadt. De zes groote Steden, omtrent het einde des jaars 1544, ruim zesenzeventigduizend ponden aan Losrenten hebbende verkogt (*f*), hadden, in 't begin des volgenden jaars, laſt gegeven, om de verſcheenen Renten van vroeger tyd te voldoen, en eenige oude Renten te loſſen, eerſt van Buitenluiden, daarna van Ingezetenen, op dat deezen, buitens Lands, niet bekommerd zouden worden. Doch alzo dit niet, of niet behoorlyk geſchied was, werden 'er, omtrent het einde des jaars 1546, ee-

Ingezetenen, om 's Lands ſchulden, buitens Lands bekomm erd.

(*e*) Repert. der Plakaat. *bl.* 57.
(*f*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 's jaar* 1545, *bl.* 1, 8, 28, 29, 34.

KAREL II. 1547. eenige Ingezetenen van Dordrecht, in Vlaanderen, vaſtgehouden. De Staaten moeſten terſtond orde ſtellen, dat de Renten, om welker wanbetaaling, deeze luiden in zwaarigheid geraakt waren, en de koſten, by deeze gelegenheid, gemaakt, voldaan werden, gelyk, in de Lente deezes jaars, geſchiedde (*g*). Het aandeel der onwilligen om den Impoſt te betaalen beliep nu nog zevenduizend driehonderd en vyftig guldens, welken men van de Bede korten wilde. Doch de Landvoogdes wilde niet meer dan tweeduizend guldens laaten vallen, zynde het aandeel des Graaven van Buuren, die van den Keizer uitſtel van betaalinge bekomen hadt. De Staaten wendden, derhalven, alle moeite aan, om meer onwilligen tot betaaling te noodzaaken. Die van Asperen en Heukelom, den Excyns, dien zy lieten ontvangen op Kerſtokken, welken, afgedaan zynde, jaarlyks, in 't vuur werden geworpen, kwalyk hebbende opgebragt, werden gegyzeld, en niet ontſlaagen, dan onder voorwaarde, dat Asperen, voor drie jaaren Impoſt, honderd en vyftig, en Heukelom honderd en vyf guldens, boven het Morgengeld, zou opbrengen (*h*). Behalven den Graave van Buuren, waren de Graavinnen van Hoorne en Aremberg, en de Heeren van Abbenbroek en Kruiningen ook onwillig geweeſt, om den Impoſt te betaalen: doch van deezen werden eenigen, immers de Graavin van Hoorne,

Onwilligen, tot voldoening der gemeene Laſten genoodzaakt.

(*g*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar 1545, bl. 6. op 't jaar 1546, bl. 16, 19. op 't jaar 1547, bl. 5, 10, 13.*
(*h*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar 1547, bl. 7, 8, 11, 14, 15, 18.*

Hoorne, door den grooten Raad te Mechelen, tot betaaling veroordeeld (*i*). Het oud agterweezen van Holland, beloopende tweehonderdduizend min zeſtig guldens, hadt men gemeend te zullen konnen vinden, uit een driejaarig Morgengeld van twee en een vierde ſtuivers van 't morgen voor het eerſte, en twee ſtuivers voor de twee laatſte jaaren, en uit den Impoſt op Wyn en Bier in de Steden; doch na dat de Ontvangers, in den Zomer deezes jaars, rekening gedaan hadden, kwamen 'er nog veertigduizend guldens te kort, die men beſloot om te ſlaan, voor de helft op de Schildtalen, en voor de wederhelft, by drie grooten op de Morgentalen (*k*); gelyk geſchiedde: waarmede deeze oude ſchuld, eindelyk, afgedaan werdt (*l*). De Geeſtelykheid moeſt, dit jaar, wederom de helft haarer inkomſten aan den Keizer uitkeeren (5). KAREL II. 1547.

Terwyl men dus, in Holland en elders, den ſtaat der Geldmiddelen, op beteren voet, zogt te brengen, was men, in Duitſchland, ſterk bezig, om de Nederlanden, of ten minſten eenigen der zelven, te doen verklaaren, voor Leden van het Keizerryk, op datze mede tot de Ryks laſten zouden draagen. Karel de V. maakXVIII. Geſchil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk.

(*i*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1546, *bl.* 12. *op 't jaar* 1547, *bl.* 17.

(*k*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1547, *bl.* 2, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 17, 46, 47.

(*l*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1548, *bl.* 8.

(5) Men vindt, dat de Utrechtſche Geeſtelykheid, nu, in twee reizen, omtrent driehonderd en zeſtigduizend guldens opbragt; daar zy, in 't jaar 1543, met tienduizend guldens, was vry geraakt. *Anon. Adverſ.* in MATTHÆI *Fundat. & Fat. Eccl.* p. 225.

KAREL II. 1547. maakte hierop, eindelyk, een ſchikking, in 't jaar 1548. Doch alzo 'er, vooraf, veel twiſt over gevallen was, op de Ryksdagen, en 's Keizers ſchikking zelve, hier en daar, niet dan met moeite ingang vondt, en geſchaapen ſcheen gewigtige gevolgen te zullen hebben, moeten wy den grond van 't gene hier over te doen viel van wat hooger ophaalen.

Oude ſtaat derzelven, ten opzigte van 't Ryk.

Wy hebben, in het voorige gedeelte deezer Hiſtorie gezien, dat alle de Nederlanden, oudtyds, tot het Ryk van Karel den Grooten, behoord hadden. Doch na de verdeeling van dit Ryk in verſcheiden' deelen, van welken de twee voornaamſten, ſedert, Duitſchland en Frankryk genoemd zyn geworden, zyn ſommige Nederlanden, gelyk Gelder, Henegouwen, Holland, Friesland, 't Stigt en Groningen aangemerkt, als behoorende tot het Duitſche Ryk: anderen, gelyk Vlaanderen en Artois, waren aan Frankryk onderhoorig, en wederom anderen, gelyk Brabant en Zeeland, uitmaakende een groot gedeelte van 't Ryk van Lotharius of Lotharingen, behoorden nu eens tot Frankryk, dan eens tot Duitſchland, naar dat Lotharingen, door Franſche, of door Duitſche Vorſten, beheerd werdt. Zeeland ſchynt zelfs, ſomtyds, gedeeltelyk tot het Duitſche Ryk, gedeeltelyk tot Frankryk behoord te hebben. Ook moet men dit zelfde, wat de oudſte tyden aangaat, van Holland zeggen. Doch in laater' tyden, zyn beide Holland en Zeeland geheel tot het Duitſche Ryk gerekend. De Hertogen en Graaven der Nederlanden, die, met het bewind over dezel-

zelven, door de Frankiſche en Duitſche Vorſten, beleend waren, verſcheenen, dikwils, ten Keizerlyken Hove, en ſtonden den Ryke in den oorlog ten dienſt. De Vierſchaaren, in Holland, werden, zelfs onder de Graaven uit de Huizen van Beieren, Bourgondie en Oostenryk, geſpannen, *van wegen den Keizer van Rome, en den Graave van Holland* (*m*). Van ſommige Landſchappen, gelyk van Gelder, 't Stigt en Friesland, blykt ook, dat zy droegen in de Ryks laſten; doch ik vertrouw, dat dit van alle de Nederlanden, met naame van Holland en Zeeland, bezwaarlyk te bewyzen zou zyn: ſchoon my zeer wel bekend is, dat deeze laſten, dikwils, van hun zyn gevorderd. Ook ſchynen deeze Landſchappen den Ryke, niet altoos, als 't hun gevergd werdt, met manſchap, ten dienſt geſtaan te hebben. Hoewel ik niet ontkennen wil, dat zy 't, ſomtyds, gedaan hebben. In 't jaar veertienhonderd eenendertig, werdt van alle de Ryks Leden een zeker getal van manſchap gevorderd, om de Huſiten, in Boheeme, te beoorloogen. Hertog Filips van Bourgondie moeſt toen vierhonderd Speeren leveren, Brabant tweehonderd, Gelder honderd, Holland en Zeeland ſamen tweehonderd, de Biſſchop van Utrecht, met drie Stigtſche Steden, vyftig, de Heeren van Batenburg, Kuilenburg, Buuren en de Lek ieder vyf (*n*). Doch my is geen blyk voorgekomen, dat de Nederlanders, ten deezen

KAREL II. 1547.

(*m*) Keuren van Oudew. *bl.* 585. MATTHÆUS de Jure Gladii, *Cap.* XXXVIII. *p.* 639.

(*n*) Eerſte en Oudſte Ryks Matricul *dans le* Supplement *au* Corps Diplom. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 353.

KAREL II. 1547.

zen tyde, in deezen Kryg, gediend hebben. Men vindt wel, dat 'er, eenige jaaren vroeger, zesenvyftig Dordrechtſche Poorters, tegen de Huſiten, ten ſtryde zyn uitgetrokken; doch of zulks, uit erkende verpligting aan 't Ryk, of uit Godsdienſtigen yver en enkelyk op 't aanzetten der Predikeren, geſchied zy (*o*), mag met reden in twyfel getrokken worden. In laater' tyd, zyn 'er, onder de Nederlanden, die thans den naam van *Vereenigden* draagen, geenen geweeſt, die zig meer onderhoorig aan 't Keizerryk erkend hebben dan Gelderland en 't Stigt van Utrecht, tot zo verre, dat Holland, door Utrecht, in 't jaar 1526, voor 't Keizerlyk Kamergerigt te Spiers, in regten betrokken geworden is, zonder dat egter die van Holland aldaar hebben willen verſchynen (*p*). Ook was, al ten tyde van Keizer Albrecht van Ooſtenryk, in 't jaar 1438, het Ryk, voor de eerſte reize, in *vier* Kreitſen verdeeld geworden, onder de derde van welken, Utrecht, Gelder, Brabant en Holland begreepen werden (*q*). Doch Maximiliaan, in 't jaar 1500, het Kamergerigt te Spiers opgerigt hebbende, in welk een Raadsheer, uit de Nederlanden ter wederzyde de Maaze, zitting hebben zou (*r*), verdeelde het Ryk, in *zes* Kreitſen, naamlyk, de *Frankiſche*, *Beierſche*, *Zwabiſche*, *Rynſche*, *Weſtfaalſche* en *Saxiſche* Kreits, onder welke zes Kreit-

Ryksverdeeling in Kreitſen.

(*o*) BALEN Dordr. *bl.* 768.
(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 24.
(*q*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 178. B. G. STRUVIUS Corp. Hiſt. German. *p.* 717.
(*r*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 603.

Kreitſen, hy vyf volkeren, die, oudtyds, in Duitſchland, gewoond hadden, te weeten, de Franken, Beierſchen, Zwaaben, Lotharingers en Saxers, vervatten wilde: beſlaande de Lotharingers, met de volkeren, die langs den Ryn woonden, den Rynſchen, en de Saxers den Weſtfaalſchen en Saxiſchen Kreits. Doch naderhand (6) beſpeurende, dat ſommigen van deeze Kreitſen te uitgeſtrekt waren, en dat zy, met malkanderen, nog niet alle de volkeren vervatteden, die, oudtyds, tot het Duitſche Ryk hadden behoord, vondt hy goed, by de zes gemelde, nog *vier* Kreitſen te voegen: verdeelende den Rynſchen Kreits, in *Opperrynſchen* en *Nederrynſchen*, en den Saxiſchen in *Opper-* en *Neder ſaxiſchen*, en daarby voegende zyne Ooſtenrykſche Erflanden, onder den naam van *Ooſtenrykſchen* Kreits, en die van zynen Kleinzoon, Karel, over wien hy toen Voogd was, onder den naam van *Bourgondiſchen* Kreits. Onder deezen laatſten, werden de meeſte Nederlanden begreepen. Gelderland en 't Stigt van Utrecht waren, te vooren al, onder den Weſtfaalſchen Kreits, vervat geweeſt. Doch alzo deeze verdeeling alleen gemaakt was, om, volgens dezelve, eene belaſting te leggen, op de Landen, welken men geoordeeld hadt, onder 't Ryk te behooren (*s*), werdt dezelve niet overal aangenomen, vooral niet in de Nederlanden. Men oordeelde hier, dat Maximiliaan geen regt hadt

Karel II. 1547.

(*s*) B. G. Struvius Corp. Hiſt. German. *Tom.* II. *p.* 940, 962.

(6) In 't jaar 1512.

KAREL II. 1547. hadt, om de Erflanden van zynen Klein-zoon, die niet allen, noch ten allen tyde, tot de Rykslaſten gedraagen hadden, den Ryke te onderwerpen. Doch in Duitſchland, dreef men, dat Landen, welken van ouds tot het Ryk behoord hadden, gelyk de Bourgondiſche Nederlanden (7), met reden, wederom onder het zelve betrokken konden worden. 't Geſchil hier over, eenige jaaren aan den ſpyker gehangen hebbende, werdt wederom leevendig, na dat eerſt het weereldlyk gebied over 't Stigt, en naderhand, in het jaar 1543, het Hertogdom Gelder en het Graafſchap Zutfen, aan Karel den V, afgeſtaan was. De Ryksſtenden, in den aanvang des jaars 1543, te Neurenberg, byeen gekomen, oordeelden, dat de Nederlanden, als behoorende onder den Bourgondiſchen Kreits, in de Ryks laſten, die toen zeer zwaar waren, behoorden te draagen. Doch Viglius van Zuichem, die, ten dien tyde, nevens *Virik*, *Vryheer van Krychingen*, naar den Ryksdag, was afgevaardigd (*t*), bragt zo veel te wege, dat de Nederlanden, die zeer veel aan den Keizer, hunnen Heer, opbrengen moeſten, voor deeze reize, van de gemeene Ryks laſten vry bleeven (*u*). Nogtans verlooren de Stenden den toeleg niet uit het oog, om den Bourgondiſchen Kreits, in ſtand, te hou-

(*t*) VIGLII Vita *N.* XLVI. *p.* 22.
(*u*) VIGLII Epiſt. *in* Notis *ad ejus* Vitam, *p.* 160.

(7) Men vindt deezen ook onder 't Ryk begreepen, in de optellingen der Ryks Leden van de jaaren 1507 en 1521. Voiez *Supplement* au *Corps Diplomatique* Tom. III. p. 13, 65.

houden. Zy zagen wel, dat het van alle de Bourgondiſche Erflanden bezwaarlyk te bewyzen zou zyn, dat zy, waarlyk, tot het Duitſche Ryk behoorden; doch omtrent ſommigen, gelyk Gelder en Utrecht, was het wederom zo klaar, dat het, naauwlyks, eenigen twyfel toeliet. Zy beſlooten, hierom, 't ſtuk op nieuws aan te taſten, en met Utrecht te beginnen. Men wiſt, dat Biſſchop Henrik van Beieren, in zyn leeven, erkend hadt, dat hy ſchuldig was, zyn aandeel in alle de Ryks laſten te draagen. Men vertelde, dat zyne Voorzaaten dezelfde erkentenis gedaan hadden. Ondertuſſchen, was het Stigt, ſedert lang, in gebreke gebleeven, om tot den Turkſchen Kryg en andere laſten geld te ſchieten. De Stenden verzogten hierom den Keizer, dat hy Utrechtſche Gemagtigden naar Spiers-wilde doen komen, om, met de Kamer, wegens de agterſtallen, af te rekenen (v).

Karel II. 1547.

De Stenden des Ryks vorderen Utrecht agterſtallen af, in de Ryks laſten.

Karel de V. bevroedde haaſt, waar men heen wilde, en dat men met Utrecht begon, om tot de andere Nederlanden, of ten minſten tot eenigen derzelven, te voegzaamer, te konnen overgaan. Doch 't was zyn belang, te beletten, dat zyne Erflanden tot de Ryks laſten droegen. De zwaare Beden, die hy, eenige jaaren herwaards, hier te lande, gevorderd hadt, en verder gezind was te vorderen, zouden zekerlyk zo ligt niet ingewilligd worden, of, als ze reeds ingewilligd waren, veel bezwaarlyker konnen worden opgebragt, wanneer de Landen hunnen Hee-

(v) Viglii Epiſt. Seleƈt. N. CXXXVIII. p. 319.

KAREL II. 1547. Heere niet alleen, maar 't Ryk daarenboven voldoen moeſten. 't Is waar, dat zy hiertoe niet zouden hebben konnen verpligt geworden zyn, zo zy zo min tot het Duitſche Ryk behoord hadden, als Spanje en ſommige andere Staaten des Keizers. Doch 't was, met de Nederlanden, gantſch anders gelegen. Viglius van Zuichem, die wederom naar Spiers gezonden was, om de Stigtſche zaak voor te ſtaan, vertoonde den Stenden „ dat „ de Keizer verſtondt, dat de Stigtſchen zo „ veel tot de Ryks laſten draagen zouden, als „ zy, onder de Biſſchoppen, waren gewoon „ geweeſt; doch dat zy beweerden, van alle „ Ryks laſten vry te zyn: dat, 't zy men dit „ met hen erkende of niet, het niemant onbekend zyn kon, dat het Stigt, onlangs, door „ de invallen van Maarten van Roſſem, genoodzaakt geweeſt was, veel tot zyne eigen' „ beſcherming op te brengen: waarom men „ thans den Landzaaten geenen nieuwen laſt „ behoorde op te leggen." Doch de Stenden lieten zig niet paaijen, met deeze redenen, en dreigden de zaak den Ryks Fiskaal in handen te zullen geeven. Viglius belette dit egter. En de Vergadering beſloot „ dat de „ Keizer den onderſtand, die zyne Erflanden, tot het Ryk behoorende, zouden op„ brengen, tot onderhoud van zyn Leger in „ Hongarye, kon en moeſt gebruiken." Viglius was van gedagten, dat de Stigtſchen, onder deeze algemeene bewoording van *Erflanden*, begreepen waren, en 't was hem zeer naar den zin, dat zy gerekend werden, de penningen, hun afgevorderd, niet aan 't Ryk, maar

maar aan den Keizer, ſchuldig te zyn. 't Geſchil met de Stigtſchen over de agterſtallen werdt, ten deezen tyde, ook vereffend (*w*). Zy bleeven wel beweeren, dat zy, ten minſten na dat zy onder 't Huis van Ooſtenryk geraakt waren, en 's Keizers Beden voldeeden, van allen uitheemſchen laſt moeſten ontheeven verklaard worden. Doch uit eenen Brief van Viglius, is af te neemen, dat hy, ſchoon hy, op den Ryksdag, zo veel als hy kon, ten voordeele der Stigtſchen, gezeid hadt, egter van oordeel was, dat zy, zo wel als Saxen en Kleef, de Ryks laſten, boven die, welken hun, door hunnen byzonderen Heer, den Keizer, afgevorderd werden, draagen moeſten (*x*). KAREL II. 1547.

In 't volgend jaar 1545, bragten de Stenden 't geſchil wederom op den Ryksdag te Worms. Viglius, hoe weinig eer hy, met het voorſtaan van de zaak der Nederlanden, zag in te leggen, moeſt egter, op 's Keizers uitdruklyk bevel, den Ryksdag wederom bywoonen. De Stenden ſpraken nu niet van het draagen in de Ryks laſten; maar hadden 't geſchil tot dit punt gebragt, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan het Ryk hadden, of niet. Dit maakte de zaak moeilyker. Viglius zelf was overtuigd, dat men, ten opzigte van ſommige Landſchappen, bewyzen kon, dat zy tot het Ryk behoorden. Ook wilde men zig, hier te lande, niet alle gemeenſchap met het Ryk, ten eenemaal, ontrek-

Men onderzoekt, in Duitſchland, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan 't Ryk hebben.

(*w*) Viglii Vita *N.* XLVIII. *p.* 24.
(*x*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXXXVIII. *p.* 319.

KAREL II. trekken. 't Gevoelen der Stenden plat uit te
1547. ontkennen, zonder hunne bewyzen te wederleggen, was ongeraaden. Ook vreesde Viglius, dat hy, beweerende, dat de Bourgondiſche Erflanden niets gemeens hadden met het Ryk, den Stenden gelegenheid geeven zou, om zig, op gelyke gronden, het draagen der Ryks laſten, insgelyks, te onttrekken; gelyk zy, voorheen, al gedreigd hadden te zullen doen. Hier kwam nog by, dat de Keizer zelf, by andere gelegenheden, den Stenden reeds meer beloofd hadt, dan de Nederlanders erkennen wilden, den Ryke ſchuldig te zyn. Viglius poogde, hierom, de Stenden te doen verklaaren, welke Landſchappen zy onder den Bourgondiſchen Kreits begrypen wilden (y). Doch de verſchillende begrippen, die, wederzyds, met veel yver, gedreeven werden, waren oorzaak, dat men tot geen beſluit kwam. De oorlog tegen de Proteſtanten, die, kort hierna, ontſtak, en tot in 't jaar 1547 duurde, verhinderde den Keizer, zelv' de hand te leggen, aan 't beſliſſen van dit oud geſchil. Hy maakte 'er egter een einde van, op den Ryksdag, die, in Zomermaand
1548. des jaars 1548, te Augsburg, gehouden werdt. 't Geſchil werdt hier, van den grond op, verhandeld. De Stenden vertoonden den Keizer, ſchriftelyk „ dat Maximiliaan, zyn Grootva„ der, de Nederlanden, eertyds, onder den „ Bourgondiſchen Kreits begreepen, en op „ zeker aandeel in de gemeene Ryks laſten „ geſteld hadt; dat Filips, Hertog van Bourgon-

(y) VIGLII Epiſt. *in* Notis *ad ejus* Vitam, *p.* 160.

„ gondie, nu in perſoon, dan door zyne Ge- Karelii,
„ magtigden, op de Ryksdagen verſchee- 1548.
„ nen was, en afgevaardigden tot de Regee-
„ ring des Keizerryks, en tot de Keizerlyke
„ Kamer gezonden hadt, door welke de Ne-
„ derlanden, op hun aandeel in de Ryks
„ laſten, geſteld geworden waren; waarom
„ zy verzogten, dat de Bourgondiſche Kreits
„ nog als een Lid des Duitſchen Ryks mogt
„ aangemerkt worden, en de gemeene laſten
„ helpen draagen." Zy voegden 'er by „ dat
„ het Hertogdom Gelder, het Graafſchap
„ Zutfen en de Staaten des Lands van Utrecht,
„ als, buiten alle tegenſpraak, tot het Ryk, en
„ onder den Weſtfaalſchen Kreits behooren-
„ de, voortaan ook de Ryks laſten moeſten
„ helpen draagen, en de oude agterſtallen af-
„ doen." Doch van de zyde der Nederlan-
deren, werdt, hierop, waarſchynlyk door
den Raadsheer Viglius (z), aangemerkt „ dat
„ men niet bewyzen kon, dat de Bourgondi-
„ ſche Erflanden, in Nederland of elders ge-
„ legen, immer iets tot de Ryks laſten had-
„ den opgebragt, en dat het ontwerp, om
„ dezelven onder eenen Bourgondiſchen
„ Kreits te brengen, nooit was uitgevoerd:
„ dat Hertog Filips de Ryksdagen, vrywil-
„ liglyk, en niet uit hoofde van eenige ver-
„ pligting aan 't Ryk, hadt bygewoond, en
„ dat hy, insgelyks, zonder eenige verplig-
„ ting, maar enkelyk om de Stenden des
„ Duitſchen Ryks, tot den oorlog tegen de
Tur-

(z) *Vide* Viglii Vitam *N.* LVII. *p.* 27. *ejuſdemque* Epiſt. Se lect. *N.* CXLVI. *p.* 341.

KAREL II. 1548. „ Turken en het herwinnen van Konſtanti-
„ nopole, aan te moedigen, wel zekere ſom-
„ men, tot dien oorlog, hadt willen verſtrek-
„ ken: dat het Hertogdom Gelder, inder-
„ daad, tot het Ryk behoorde, en dat de
„ Keizer, door zynen Grootvader, Maximi-
„ liaan, al voorlang, met het zelve beleend
„ geworden was; doch dat het Ryk nimmer
„ van dit Hertogdom eenige gemeene laſten
„ gevorderd, veel min ontvangen hadt; waar-
„ om de Staaten, by 't inhuldigen des Kei-
„ zers, bedongen hadden, dat hy hen, by
„ deeze hunne vryheid, bewaaren zou; dat
„ de Staaten van Utrecht, insgelyks, be-
„ weerden, dat zy, volgens hunne oude Pri-
„ vilegien, in geene Ryks laſten gehouden
„ waren, die ook, zo zy zeiden, nooit van
„ hun geëiſcht, immers nooit ontvangen wa-
„ ren: dat, alſchoon men bevinden mogt,
„ dat Gelder en Utrecht, onder den Weſt-
„ faalſchen Kreits, begreepen, en op zeker
„ aandeel in de Ryks laſten geſteld waren ge-
„ weeſt, hieruit, geenszins volgde, dat dee-
„ ze Landſchappen gehouden waren, zulk
„ een aandeel op te brengen; dat, gelyk dee-
„ ze Landſchappen en de overige Nederlan-
„ den altoos vry van Ryks laſten geweeſt wa-
„ ren, men ook niet bevinden zou, dat zy
„ immer eenige beſcherming of onderſtand
„ van 't Ryk genooten hadden, welke nog-
„ tans den eigenlyken Ryks Stenden geagt
„ moeſt worden toe te komen. Uit al het
„ welke beſlooten werdt, dat de Nederlan-
„ den, en Gelder en Utrecht zelven van alle
„ Ryk laſten ontheeven, en by hunne oude

vry-

„ vryheden bewaard moeſten worden (*a*)." Zo veel werdt 'er gezeid om de Nederlanden van de Ryks laſten vry te doen verklaaren. Doch op de meeſte deezer redenen, zou veel aan te merken zyn, waarmede wy ons niet zullen ophouden. De Keizer vondt ook niet goed, dezelven, in allen deele, te laaten gelden: maar beſliſte het geſchil, tuſſchen 't Ryk en de Nederlanden, den zesentwintigſten van Zomermaand, op den volgenden voet: „ dat de Kei-
„ zerlyke Erflanden, nevens het Hertogdom
„ Gelder, het Graafſchap Zutfen en de Heer-
„ lykheid van Utrecht, onder eenen Kreits
„ vervat zouden worden, en zo veel als twee
„ Keurvorſten in de Ryks laſten draagen; doch
„ dat zy, daarentegen, ook de beſcherming
„ en onderſteuning des Ryks genieten zou-
„ den; behoudende voorts alle hunne overige
„ vryheden, regten en regtsgebied." Volgens deeze Uitſpraak, werdt 'er, ten zelfden dage, tuſſchen den Keizer en de Stenden, eene overeenkomſt getroffen van deezen inhoud:
„ De Keizer, als *Erf- en Opperheer* der Bour-
„ gondiſche Staaten, ſtelt de Hertogdommen
„ Lotharingen, Brabant, Limburg, Luxem-
„ burg en (8) *Gelder*; de Graafſchappen Vlaan-
de-

Uitſpraak van Karel den V. over 't geſchil deswege.

Overeenkomſt, tuſſchen 't Ryk en de Nederlanden, wegens 't draagen der Ryks laſten.

(*a*) Edict. Caroli V. *apud* CONRING. de Finib. Imper. Germ. *Cap.* XXVII. *p.* 750 *& ſeqq.*

(8) In 't *derde Deel* van 't *Groot-Plakaatboek*, door MR. SIMON VAN LEEUWEN uitgegeven, vindt men, (bl. 23), eene zeer ſlordige vertaaling deezer Overeenkomſt, in welke, in de optelling der Keizerlyke Erflanden, die onder 's Ryks beſcherming geſteld werden, de naamen van *Gelder* en *Zutfen*, *Holland* en *Zeeland*, onder anderen, worden overgeſlaagen;

KAREL II. 1548. „ deren, Artois, Bourgondie, Henegouwen, „ *Holland*, *Zeeland*, Namen en *Zutfen*; het „ Markgraaffchap des Heiligen Roomfchen „ Ryks, de Heerlykheden *Friesland*, *Utrecht*, „ *Overyffel*, *Groningen*, Valkenburg, Daal- „ hem, Salins, Mechelen en Maaftricht, „ onder de bewaaring en befcherming der „ Keizeren, der Roomfch-Koningen en des „ Heiligen Roomfchen Ryks, behoudens der „ zelver voorregten en vryheden. Hy be- „ dingt, dat dezelven, gelyk andere Ryks „ Stenden, op alle Ryksdagen, befchreeven „ zullen worden, alwaar zy en 's Keizers „ Opvolgers, als Aartshertogen van Oos- „ tenryk, zitting en ftem hebben moeten. „ Voorts belooft hy, voor zig en zyne Op- „ volgers, wegens de gemelde Landen, zo „ veel als twee Keurvorften, tot de gemeene „ laften, te zullen opbrengen: zo dat, wan- „ neer een Keurvorft honderd guldens, of „ honderd paarden en honderd Knegten op- „ brengt, de gemelde Landen tweehonderd „ guldens, tweehonderd paarden en twee- „ honderd Knegten opbrengen zullen. In „ geval, zy egter zelven hunne manfchap „ mogten noodig hebben, zullen zy, met geld „ in de plaats, volftaan konnen. Tot eenen „ algemeenen Krygstogt tegen de Turk al- „ leen, zullen de gemelde Landen zo veel „ als drie Keurvorften moeten opbrengen. „ Alle de gemelde Keizerlyke Erflanden zou- den,

of uit losheid, of om de gemeenfchap, die deeze Landen, oudtyds, met het Ryk, gehad hebben, te verdonkeren.

„ den, voortaan, onder eenen Kreits, den *Kreits der Bourgondiſche Erflanden* genaamd, begreepen zyn, onaangezien eenigen derzelven, te vooren, onder eenen anderen Kreits, begreepen geweeſt waren. Zo de Landen in gebreke blyven mogten, om hun aandeel in de gemeene laſten te voldoen, zouden zy, deswege alleen, doch om geene andere reden, voor het Keizerlyk Kamergerigt te Spiers, in regten betrokken konnen worden. De Landen zouden, voortaan, van den Keizer en 't Ryk vry en onafhanglyk zyn, en als zodaanig erkend worden, mids dat zulken onder dezelven, welken Leenen van 't Ryk waren, in die leenroerigheid bleeven. Voorts zouden zy, zo wel als de andere Ryks Stenden, de *Landvrede*, door den Keizer gemaakt, moeten onderhouden." De Keizer en de Ryksſtenden, op den Ryksdag vergaderd, bevestigden deeze Overeenkomſt plegtiglyk. Doch Karel de V. hadt beloofd, dezelve ook, door vier voornaame Kerkvoogden, vier Edelen en vier Steden, uit den naam en van wege alle zyne Erflanden, binnen een jaar of eerder, te zullen doen bezegelen (*b*): 't welk, in ſommige Landen, met naame in Holland, geene kleine moeite inhadt; doch in de meeſten, ligtelyk, werdt ingewilligd. De Keizer, voorhebbende, van Augsburg naar de Nederlanden te keeren, om de gemaakte ſchikking, aldaar, te doen aanneemen, vondt, vooraf, goed,

Karel II. 1548.

(*b*) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imp. Germ. *p.* 750-769. *Conf.* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 340, 342.

KAREL II. 1548.

goed, eenige verandering in het Kamergerigt te Spiers te maaken, waartoe hem de Ryks Stenden verzogt hadden. De Proteſtanten hadden veel in te brengen, tegen de tegenwoordige Leden deezer Kamer. Doch de Keizer beveſtigde dezelven allen. Daarenboven, deedt hy Viglius dertien Perſoonen benoemen, die den voorigen Leden, tot Byzitters, werden toegevoegd. *Bartholomeus Latomus*, een deezer dertien, hadt zitting in het Kamergerigt, uit den naam van den Bourgondiſchen Kreits (*c*).

De Overeenkomſt wordt, in Holland, met moeite aangenomen.

Karel de V. vertrok, in Herfſtmaand, naar de Nederlanden, alwaar de gemaakte ſchikkingen te Augsburg, ſtaatswyze, overwoogen werden (*d*). De Staaten van Holland vonden 't vreemd, dat de Keizer niet bepaald hadt, welken onderſtand zy van 't Ryk te wagten zouden hebben, noch, of zy hun aandeel in de Ryks laſten, uit de gewoonlyke Keizerlyke Beden, zouden betaalen, of niet. De Advokaat van der Goes, en de Penſionariſſen van Dordrecht, Delft, Leiden en Amſterdam vertoonden dit den Geheimen Raad der Landvoogdeſſe, in Lentemaand des jaars 1549, verklaarende, in 't byzonder, dat de Staaten oordeelden, de gemaakte ſchikking niet te moeten goedkeuren, dan onder uitdruklyk beding, dat zy 't beſtemde aandeel in de Ryks laſten, uit de Beden, zouden mogen voldoen, en van verdere Ryks ſchattingen voor altoos, vry verklaard worden. Viglius van Zuichem, die, na 't afſterven van Lodewyk van Schoore, in Louwmaand deezes

(*c*) VIGLII Epiſt. *in* Notis *ad* Epiſt. Select. *N.* CXLVI. *p.* 342.
(*d*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1548. *bl.* 36.

zes jaars, tot Preſident van den geheimen Raad, verheeven was (e), merkte, hierop aan „ dat de Augsburgſche ſchikking zeer „ voordeelig voor de Nederlanden was, met „ naame voor Holland; alzo men bewyzen „ kon, gelyk hy aanboodt, op ſtaande voet „ te willen doen, dat Holland meer dan andere Nederlanden den Ryke onderhoorig „ was, eertyds de Ryks laſten, gelykelyk met „ de andere Stenden, helpen draagen, in 't „ Ryk te regt geſtaan, en door zyne Graaven, „ den Keizer en 't Ryk hulde gedaan hadt; „ van al 't welke, de Keizer het Land, door „ de Augsburgſche ſchikking, hadt willen „ bevryden." Hy antwoordde, voorts, op de bedenkingen der Staaten „ dat, uit de „ Overeenkomſt, te Augsburg gemaakt, klaar „ genoeg was af te neemen, wat men van 't „ Ryk, des noods, te wagten zou hebben, een onderſtand, naamlyk, want dit ſchynt de meening, geëvenaard met het aandeel, welk Holland, in de Ryks laſten, draagen zou: „ Dat het hem noodeloos dagt, en den „ Keizer onaangenaam zyn zou, dat men Hollands aandeel in de Ryks laſten, uit de Beden, zou willen betaalen, alzo het zelve „ zeer weinig bedraagen zou. Twee Keurvorſten droegen, in eene belaſting van honderdduizend guldens, niet meer dan drieduizend guldens: en zo veel zou nu Bourgondie en de Nederlanden met malkanderen ſlegts behoeven te betaalen, waarin het „ aandeel van Holland zeer weinig beloopen zou.

Karel II. 1548.

(e) Viglii Vita N. LVIII. p. 28.

KAREL II 1548. „ zou. Andere landen, voegde hy 'er by, „ hadden 's Keizers ſchikking eenvoudiglyk „ goedgekeurd, 't welk hy van Holland ook „ verwagtte. De Nederlanden, die nu maar „ drieduizend guldens, tot de Ryks laſten, „ draagen zouden, hadden, in vroeger' ty- „ den, toen zy, op verre na, zo magtig niet „ waren, wel twintigduizend guldens gedraa- „ gen; waarom het hem, op drie of vier „ Ryksdagen agtereen, geene kleine moeite „ gekoſt hadt, eer de Stenden te beweegen „ waren geweeſt, om zig, met zulk eene ge- „ ringe ſomme, te laaten vergenoegen." De Staaten beſlooten nogtans, 's Keizers ſchik- king niet te bezegelen, dan met beding, dat zy hun aandeel, uit de Beden, voldoen zou- den. Doch de Landvoogdes nam hierin geen genoegen. Toen verzogten de Staaten, dat hun eene Verklaaring gegeven werdt, wegens de wyze, op welke, de Landvoogdes wilde, dat Hollands aandeel in de Ryks laſten gevon- den worden zou. Ook begeerdenze een Af- drukſel der Landvrede, van welke, in de Augs- burgſche Overeenkomſt, gewaagd werdt. 't Laatſte werdt hun, terſtond, overhandigd. Doch van 't eerſte wilde de Preſident Viglius geen verſlag doen. Hy merkte aan „ dat het „ Ryk reeds vyfhonderdduizend guldens op- „ gebragt hadt, in welken, de Keizer het „ aandeel deezer Landen hadt verantwoord, „ zonder iet van dezelven geëiſcht te hebben; „ dat 'er ook niets gevorderd was, tot het on- „ derhoud van honderd en twintig Ruiters en „ zeshonderd Knegten, zynde het aandeel dee- „ zer Landen, in vierduizend Ruiters en vier-

en-

„ entwintigduizend Knegten, die 't Ryk thans op de been hieldt." Hy wilde hieruit beſlooten hebben, dat de Keizer, die, tot hiertoe, met zyne Beden, te vrede geweeſt was, en de Nederlanden niets tot de Ryks laſten hadt doen draagen, hun, veelligt, ook in 't gevolg, wel toeſtaan zou, hun aandeel in de Ryks laſten, uit de Beden, te voldoen. De Staaten van Holland, ſterk bewoogen door het voorbeeld der andere Nederlanden, beſlooten, eindelyk, op den eenentwintigſten van Lentemaand, de Augsburgſche Overeenkomſt, eenvoudiglyk, aan te neemen en te bezegelen. Alleenlyk *verzogten* zy den Keizer, daar zy 't, te vooren, hadden willen *bedingen*, dat zy hun aandeel in de Ryks laſten, uit de Beden, zouden mogen vinden, of ten minſten op zulk eene wyze, als de andere Nederlanden. Doch my is niet gebleeken, dat, in dit verzoek, bewilligd werdt. 't Liep nog tot in Grasmaand aan, eer dit werk, in Holland, zyn volkomen beſlag hadt (*f*). Sedert, werdt Holland egter, by open' Brieven van Keizer Karel, te Bruſſel, den veertienden van Grasmaand des jaars 1550, gegeven, van alle nieuwe Ryks laſten, Tollen en Schattingen, boven het beſtemde aandeel, vry verklaard. Keizer Ferdinand, Karels Broeder en Opvolger, beveſtigde deeze Brieven, te Weenen, op den dertigſten van Grasmaand des jaars 1560 (*g*). In Gelderland, duurde het, tot in 't begin van Zomermaand des jaars 1549, eer de

KAREL II. 1548.

(*f*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 21.
(*g*) Handv. van Amſt. *bl.* 78.

KAREL II. 1548. de Augsburgſche ſchikking, door 's Lands Staaten, goedgekeurd en bekragtigd werdt (*b*). Ten zelfden tyde, werdt deeze ſchikking, volgens 's Keizers belofte, ondertekend en bezegeld, door de Biſſchoppen van *Utrecht*, Doornik en Atrecht, en door den Abt van S. Pieters te Gend, wegens de *Geestelykheid*; door de Graaven van *Egmond*, Roeulx en Hoogſtraaten, en den Heere van Reye, wegens de *Edelen*; en door die van Leuven, *Nieuwmegen*, Gend en *Dordrecht*, wegens de *Steden* (*i*). Wat laater, verklaarde de Keizer, by eenen byzonderen Brief, aan die van Gelder en Zutfen, dat zy geene naauwer betrekking tot het Keizerryk hadden, dan de andere Nederlanden. Aan Nieuwmegen, verleende hy de vryheid van niet meer, voor 't Keizerlyk Kamergerigt, gedagvaard te konnen worden (*k*).

Dus werdt dan, eindelyk, genoegzaam erkend, dat de Nederlanden, waarlyk, van ouds, tot het Ryk behoord hadden, en, met reden, verpligt werden, tot de Ryks laſten te draagen. In Holland en Zeeland, bleef men egter zo ingenomen met het vooroordeel, dat deeze Landen niet onder het Ryk behoorden, dat men, in een geſchil met die van Brabant, welken, uit hoofde van een Gulden-Privilegie van Karel den IV, beweerden, in Holland of Zeeland, niet te mogen * bekommerd worden,

* *gearreſteerd.*

(*b*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkaſſe*, *Laade*, *l'Empire*. PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854, 855.

(*i*) Charte. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkaſſe*, *Laade*, *l'Empire*.

(*k*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854.

den, omtrent deezen tyd, nog durfde bewee- KAREL II.
ren „ dat Holland en Zeeland niets gemeens 1548.
„ met het Keizerryk hadden; dat de Graaven
„ nimmer eenig verly van 't Roomſche Ryk
„ of den Keizer hadden genomen; dat zy
„ nooit iets tot de Rykslaſten hadden gedraa-
„ gen, immers niet by menſchen geheuge-
„ nis, en dat zy nooit onder 't Kamergerigt
„ te Spiers hadden behoord." Stellingen, die, gelyk zy, door de Brabanders, ten dien tyde, meeſt allen bondiglyk wederlegd werden, ook grootendeels, uit het voorgaande gedeelte deezer Hiſtorie, ligtelyk wederlegd konnen worden. Ook beveſtigde Karel de V. de redenen niet, met welken, die van Holland en Zeeland hunne zaak bekleed hadden, ſchoon hy, over 't geſchil, in hun voordeel, uitſpraak deedt (*l*). Ondertuſſchen ziet men, hieruit, in 't voorbygaan, dat de dooling, dat de Hollandſche Graaven niet leenroerig van 't Ryk waren, niet eerſt, omtrent het jaar 1580, is opgekomen, gelyk ſommigen gemeend hebben (*m*); maar ten minſten dertig jaaren ouder is. De Nederlanden, die ſedert *Vereenigden* genoemd zyn, en onder dezelven inzonderheid Holland en Zeeland, ſchynen egter, na deezen tyd, niet veel, tot de Rykslaſten, gedraagen te hebben (*n*). Karel den V, in 't jaar 1547, en in 't jaar 1550, vergeefs gepoogd

Hoe de Nederlanden, ſedert *Vereenigden* genoemd, eindelyk

(*l*) Sentent. van 18 Maart 1549 [1550], *in 't* Plakaatb. van Brabant, VII. *Deel*, V. *Boek*, I. *Tit. Cap.* XIII. *p.* 585. *en by* BORT Tract. van Arreſt. *ond. zyne* Werken II. *Deel*, *bl.* 492 *des druks van* 1731.

(*m*) H. CONRINGIUS de Finib. Imp. Germ. *Cap.* III. *p.* 23. G. VAN LOON Leenroerigh. van Holl. *bl.* 336.

(*n*) *Zie egter* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* II. *f. M. verſ.*

KAREL II. 1548. te gelyk met derzelver onafhanglykheid van *Filips den IV*, Koning van Spanje, eerſt haar volkomen beſlag gekreegen te hebben; en men heeft, niet dan in den uiterſten nood, in overweeging genomen, om zig wederom, gelyk eertyds, onder deezen of genen Duitſchen Kreits te begeeven (*v*). 't Is 'er egter nooit toe gekomen, en thans is 'er minder reden dan ooit, om te verwagten, dat het 'er, t'eenigen tyde, toe komen zal.

Wy hebben, om 't ſtuk van de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk geheel af te handelen, niet geſchroomd, de paalen van 't beſtek der Geſchiedeniſſe, welke wy hier beſchryven, verre te overſchreeden. Wy vertrouwen, dat het den Leezer niet ongevallig zal zyn, met éénen opſlag, te zien, wat 'er, wegens dit ſtuk, in oude en laater' tyden, is voorgevallen.

XIX. Overweegingen in Holland, op 't beveiligen der Zeevaart.

De oorlog met Schotland en de vrees voor oorlog met Frankryk en Engeland hadt die van Amſterdam, reeds in Louwmaand des jaars 1548, ter Vergaderinge van Holland, doen voorſlaan, dat men, op de beveiliging der Zeevaart, behoorde verdagt te zyn. De Advokaat kreeg laſt, om de meening der Landvoogdeſſe hierop te verneemen. Ook verſtondt hy, ten Hove, dat de Franſchen nog vrienden waren; doch dat men niet wiſt, hoe lang zulks duuren zou, waarom geraaden zou zyn, niet dan Vlootswyze en wel toegeruſt, Weſtwaards, te zeilen. Onderſtand van Oorlogſche-

(*v*) *Vide* H. CONRING. de Finibus Imper. German. *Cap.* XXVI. *p.* 687. *Cap.* XXVIII. *p.* 774, 775, 776, 777. TEMPLE Obſerv. upon the Netherl. *Ch.* VI. *p.* 281.

ſchepen was thans ten Hove niet te bekomen. Amſterdam verzogt, derhalven, een onderſtand van agtduizend guldens, tot beveiliging der Koopvaardye, van 's Lands Staaten. Doch 't blykt niet, dat hierop beſlooten werdt. Tot beveiliging der Haringviſſcherye, werden egter, dit jaar, wederom vyf Oorlogſchepen uitgeruſt, waartoe 't Land zesduizend guldens droeg. Men zogt ook, in Deenemarke, te bewerken, dat den Schotten verbooden werdt, de Hollandſche ſchepen, onder Noorwegen, te neemen (*w*). Doch ik weet niet, of dit gelukt zy. Karel II. 1548.

Haarlem, Delft en Leiden, zig, meer dan andere Steden, met de Lakenweeverye geneerende, klaagden, ten deezen tyde ook, dat zy, te Calais, geenen genoegzaamen voorraad van goede Wolle en Vellen vonden, en 't gene men hun nog leverde merkelyk hooger betaalen moeſten, dan, by de Overeenkomſten, met Engeland gemaakt, was vaſtgeſteld (*x*). Doch my is niet gebleeken, welk gevolg deeze klagten gehad hebben. Klagten over den Engelſchen Wolhandel.

De onwilligen tot betaaling van den Impoſt werden, in dit jaar, byna allen gedrongen te voldoen, 't gene zy ſchuldig waren. Den Heere van Brederode wilde men zelfs geene vyfentwintig guldens kwytſchelden, om geen' voet aan anderen te geeven (*y*).

Doch naauwlyks begon men eenige verlich-

(*w*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1548. *bl.* 1, 2, 6, 7, 13, 14, 18, 26, 27, 28, 29, 31, 33.

(*x*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1547. *bl.* 42. *op 't jaar* 1548. *bl.* 22, 24, 37.

(*y*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 8.

KAREL II. 1548. lichting van voorige laſten te verwagten, of de Keizer, in Wynmaand, te Bruſſel gekomen, deedt eene nieuwe Bede aan Holland van tweehonderd en vyftigduizend guldens. De Staaten bewilligden 'er egter terſtond in, alzo zy onlangs het Regtsgeding, welk zy, verſcheiden' jaaren agtereen, over 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, tegen den Prokureur-Generaal, gehad hadden, voor den grooten Raad te Mechelen, hadden gewonnen. Zy waren 'er zo verheugd over, dat zy beſlooten den Raadsheeren, boven de gewoonlyke geſchenken van Toortſen en Suiker, ieder een aam en den Preſident drie of vier aamen Wyns toe te leggen (z).

XX. Maximiliaan, Graaf van Buuren, ſterft.

Eer nog 't jaar 1548 ten einde liep, verlooren de Nederlanden hunnen Kapitein-Generaal, Maximiliaan van Egmond, Graave van Buuren, die, op den drie-entwintigſten van Wintermaand, na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen, zittende en gekleed, den geeſt gaf (*a*). Hy liet zyne Heerlykheden Buuren, Leerdam, Yſſelſtein, St. Maartensdyk enz. zyne eenige Dogter, *Anna*, na, die zig, in 't jaar 1551, in de Egt begaf met den jongen Prins van Oranje (*b*), en hierdoor alle deeze Heerlykheden, in het Huis van Naſſau-Oranje, overbragt. By de Vrede van Crespi, hadt François de I. beloofd, den Prins, in alle de voorregten, met naame in het Regt van opperſte magt, hem uit krag-

Willem, Prins van Oranje, trouwt zyne Erfdogter, Anna.

Hy zoekt zig in 't Prinsdom Oranje te

(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt, *op 't jaar 1548. bl.* 33, 36, 37, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2.

(*a*) Chron. van E. DE VEER *f.* 95.

(*b*) GOUDHOEV. *bl.* 133. Chron. van E. DE VEER *f.* 116 *verſ.*

kragte van den Uiterſten Wil van René van Chalons, in het Prinsdom Oranje, toekomende, te zullen herſtellen, in dezelfde volkomenheid, als dezelven eertyds, door Filibert van Chalons, waren bezeten geweeſt. Doch Henrik de II. toonde zig ongezind, om deeze beloften naar te komen, waarom Prins Willem, in 't jaar 1549, verzeld van zynen Voogd, den Heere *de Corbaron*, en na zyn Huwelyk, in 't jaar 1551, andermaal, alleen, eene openlyke aantuiging deedt, tegen den Koning van Frankryk, wegens het niet naarkomen van het Verdrag van Crespi, zo ver het hem betrof (*c*). KAREL II. 1549. doen herſtellen.

Met den aanvang des jaars 1549, ſtelden die van Amſterdam ter Dagvaart voor, dat de Koning van Deenemarke de Tollen in de Zond merkelyk verhoogd, en van Wyn en Haring, waarvan tot hiertoe niets betaald was, tol doen vorderen hadt; belettende den Hollanderen, daarenboven, balken en ander Hout, 't welk zy, onder anderen, noodig hadden, tot onderhoud van 't Hondsboſch by Petten, uit Noorwegen te haalen. Terſtond bewerkte men, ten Hove, dat *Stratius*, Raad in Gelderland, uit 's Keizers naam, naar Deenemarke gezonden werdt. Amſterdam voegde hem, op 's Lands koſten, (8) *Sybrand Okko* Nieuwigheden in Deenemarke afgedaan. 1549.

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 350 & *P.* III. *p.* 30.

(8) Ik twyfel niet, of deeze *Sybrand Okko* is dezelfde, dien men, met den naam van *Sybrand Pompejus Okko*, onder de Raaden en Oudſchepenen van Amſterdam, vermeld vindt. Hy was, in dit jaar 1549, Rentmeeſter of Theſaurier. Zie de *Regeering-Lyſt* voor de *Handveſten*.

KAREL II. 1549.

ko toe. Zy traden, terſtond na hunne aankomſt, in onderhandeling met den Koning, die op verhooging van tol ſtaan bleef. Amſterdam, welk 't meeſte belang by de Ooſterſche vaart hadt, boodt, ſedert, in plaats van twee en een halve, gelyk men plagt te betaalen, drie goudguldens (*d*), en ik meen, dat men, omtrent op dien voet, overeen gekomen is (*e*). De Noordſche Houthandel geraakte ook wederom vry.

XXI. Filips, Prins van Spanje wordt tot aanſtaanden Heer ingehuldigd;

Karel de V. hieldt zig, uit Duitſchland te rug gekeerd, lang in de Nederlanden op, ontbiedende ook derwaards, zynen Zoon Filips, dien hy van zins was, alomme, voor 's Lands *toekomenden overſten Heer en natuurlyken Prins* na zyn overlyden, te doen inhuldigen. Willem de VI. hadt hiervan, in vroeger' tyd, reeds een voorbeeld, in Holland, gegeven, en 's Lands Staaten bewoogen, om zyne Dogter, Jakoba, voor zyne wettige Erfvolgſter te erkennen. Doch hy deedt het, in eenen tyd, dat hy zyn einde voelde naderen, en reden hadt, om te vreezen, dat zyn Broeder, Jan van Beieren, zyne Dogter van de erfvolging zou zoeken te ontzetten. Karel de V. bereikte nog geene vyftig jaaren, en ſchoon hy zeer met de jigt gekweld was, is, uit zyne verrigtingen, ſedert eenige jaaren, ligtelyk te beſpeuren geweeſt, dat hy, gemeenlyk, eene redelyke gezondheid genoot. Reden, om te dugten, dat men Filips van de Regeering zou tragten te verſteeken, ſcheen 'er

(*d*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar 1549. bl.* 2, 3, 4, 9, 13, 17, 19, 23, 27, 31, 36, 38, 44, 49.
(*e*) VELIUS Hoorn, *bl.* 261.

'er naauwlyks te konnen zyn. Te minder, daar de Keizer, ſedert eenigen tyd, Krygsvolk in de Nederlanden onderhieldt, welk, in zynen eed ſtaande, van zyne hand vloog, en zynen Zoon, zo wel als hem, gunſt droeg. Nogtans vermoed ik, dat deeze vrees eene der voornaamſte redenen geweeſt is, die den Keizer tot het vorderen deezer voorbaarige inhuldiging hebben doen beſluiten. Filips was in Spanje gebooren, en gantſch onkundig van de taal en zeden der Nederlanderen: 't welk hem, noodwendig, weinig bemind maaken moeſt, onder de Landzaaten. Hier kwam nog by, dat men van zyne Regeering eene ſtrengheid in Geloofszaaken te wagten hadt, aan welke hy in Spanje gewoon was, en welke men hier, by de Gemeente niet ſlegts, maar zelfs by de Overheden der Steden, omtrent deezen tyd, meer en meer, begon af te keuren (*f*). Daar tegen waren 'er, onder de Nederlandſche Heeren, veelen, die in de blaakende gunſt der Gemeente ſtonden. In Holland, leefde Heer Reinoud van Brederode, die, uit de oude Hollandſche Graaven afkomſtig en een Inboorling des Lands zynde, na 't afſterven van Keizer Karel, en terwyl Filips zig in Spanje ophieldt, ligtelyk, door de gunſt der Gemeente, met de Graaflyke waardigheid zou hebben konnen bekleed worden. 't Was naauwlyks vyftien jaaren geleeden, dat hy, om 't aanneemen van 't Wapen van Holland, door den Keizer gevonniſt zynde, niet dan met veel moeite, brieven van vergiffenis ver- KAREL II. 1549.

(*f*) VELIUS Hoorn, *bl.* 262.

KAREL II. 1549.

verworven hadt (*g*). Hy en zyns gelyken moeſten den Keizer, derhalven, meer of min in 't oog loopen. 't Was, daarenboven, de voornaamſte toeleg des Keizers de Plakaaten tegen de Ketters, ten ſtrengſten, te doen uitvoeren: waartoe hy zynen Zoon zeer bekwaam keurde. Hy beſloot dan, hem van de Regeeringe te verzekeren, en hem tot aanſtaanden Landsheere te doen aanneemen. Filips, uit Spanje vertrokken, kwam, door Italie en Duitſchland, in Lentemaand, te Namen, en, kort daarna, te Bruſſel aan. De Staaten van Holland beſlooten terſtond, hem te doen begroeten, vaardigende, ten dien einde, den Advokaat, onder anderen, naar Bruſſel af: alwaar zy zelfs te vroeg kwamen, om gehoor te konnen krygen. Op den voorſlag des Stadhouders, bewilligden zy ook in een geſchenk, ter zyner blyde inkomſte, van vyftigduizend Filips guldens van zevenentwintig ſtuivers ieder; hoewel zy eene ongelooflyke moeite hadden, om deeze penningen byeen te krygen (*b*). De Landvoogdes begreep, ſedert, dat het Land van Voorne en Putten nog een afzonderlyk geſchenk doen moeſt (*i*). In Hooimaand, werdt de Prins, te Leuven en te Brusſel, tot aanſtaanden Hertog van Brabant ingehuldigd. Daarna geſchiedde dezelfde inhuldiging in de voornaamſte Steden der Graafſchappen Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

in Brabant, in Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

(*g*) Repert. der Plakaat. *bl.* 29, 30.

(*b*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 27. *op 't jaar* 1550. *bl.* 33, 49. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 64.

(*i*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1.

tois. Toen ontving men hem ook te Mecheлen, als toekomenden Heer dier Heerlykheid, en te Antwerpen, als aanſtaanden Markgraaf des Roomſchen Ryks. Van hier begaf hy zig, in Herfſtmaand, over Bergen op Zoom, naar Zeeland. De inhuldiging geſchiedde hier niet, gelyk naar ouder gewoonte, te Middelburg, en te Zierikzee; maar, om ſpoed te maaken, alleen te Reimerswaale, onder beding nogtans, dat de twee Steden, hierdoor, in haar oud Voorregt, niet benadeeld zouden geagt worden (*k*). De Prins keerde toen over Bergen óp Zoom te rug, trekkende terſtond, over 's Hertogenboſch, Heusden en Gorinchem, naar Dordrecht, alwaar de Staaten van Holland hem, insgelyks, hulde deeden, op den zesentwintigſten van Herfſtmaand (*l*). Sedert deedt hy zig ook in de voornaamſte Hollandſche Steden voor aanſtaanden Graave ontvangen: eerſt te Rotterdam, toen te Delft, te Leiden, te Haarlem, en te Amſterdam (*m*): alwaar Burgemeeſter *Jouſt Buik* hem den eed afnam (*n*). Van Amſterdam, trok de Prins naar Utrecht, en vervolgens naar Deventer, om zig ook voor toekomenden Heer van Utrecht (*o*) en Overyſſel (*p*) te doen ontvangen. Toen begaf hy zig naar Zutfen, Arnhem, Nieuwmegen en Roermonde, in welke

KAREL II. 1549. in Mecheлen en Antwerpen. in Zeeland. in Holland. in Utrecht, in Overyſſel, in Gelderland.

(*k*) REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 494. Acte *van* 15 *Septemb.* 1549, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 495.

(*l*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26, 28, 29, 30, 31.

(*m*) PONT. HEUT. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 600 *& ſeqq.*

(*n*) Regeer. Lyſt *voor de* Handv. *op 't jaar* 1549.

(*o*) Groot-Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 33. MATTHÆUS de Nobilitate *p.* 738.

(*p*) J. REVII Daventria *Libr.* III. *p.* 270-273.

KAREL II. 1549.

ke Steden, hy, vóór aanſtaanden Hertog van Gelder en Graave van Zutfen, ontvangen werdt (*q*). Kort te vooren, hadt hy *Jan van Ligne, Graaf van Aremberg*, naar Friesland en Groningen gezonden, om de hulde aldaar, in zynen naam, te ontvangen (*r*). Sommigen ſchryven, dat Friesland Gemagtigden naar Deventer zondt, die aldaar hulde deeden (*s*). Doch van elders blykt, dat de Graaf van Aremberg, die, in plaats van den overleeden Graave van Buuren, tot Stadhouder over Friesland, Overyſſel en Groningen, aangeſteld was, eerſt in den aanvang des volgenden jaars, de hulde, in 's Prinſen naam, in Friesland en in Groningen, ontvangen heeft (*t*). Ten zelfden tyde, ſchreef hy aan die van Drente, dat, zy den Prins van Spanje voor hunnen toekomenden Heere aangenomen hebbende, hy hun den eed deedt, uit 's Prinſen naam (*u*). Filips werdt, midlerwyl, alomme met veele ſtaatſie ingehaald (*v*). Ook deeden de Nederlanden hem allen, zo wel als die van Holland, ter zyner blyde inkomſte, aanzienlyke geſchenken. Van Gelderland, ontving hy, by voorbeeld, dertienduizend gouden Leliën.

in Friesland,

in Groningen,

en in Drente.

XXII. 's Keizers voorſtel, voor de

De Keizer hadt, voor de inhuldiging, 's Lands Staaten doen voorſtellen „ dat hy, uit „ genegenheid tot zyne Erf-Nederlanden, en uit

(*q*) GROOT-Geld. Plakaatb. I. *Deel, Prælim. Punct.* c. 36, 38, 41, 43.

(*r*) PONT. HEUT. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 604. GOUDHOEVEN, *bl.* 618.

(*s*) J. REVII Daventria *p.* 273.

(*t*) E. BENINGHA Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek, Cap.* CLXXVI. CLXXIX. *bl.* 796, 797. Chron. van Groning. *bl.* 69.

(*u*) PIKART Chron. van Drente. *bl.* 220.

(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 95 enz.

„ uit begeerte tot derzelver ruſt, vrede en Karel II.
„ welvaart, zynen Zoon, den Prins van Span- 1549.
„ je, herwaards ontbooden hadt, om hem de inhuldi-
„ Landen te leeren kennen, en op dat hy ging.
„ den Onderzaaten blyken van zyne liefde te
„ hunwaards zou konnen geeven; dat hy,
„ om deeze en *andere merkelyke redenen*, be-
„ ſlooten hadt, hem te doen ontvangen en
„ hulden, voor toekomenden *overſten Erf-*
„ *heer en Landvorſt* der Nederlanden; waarin
„ hy begeerde, dat de Staaten, van hunnen
„ kant, bewilligden (*w*)." De Keizer voeg-
de hier nog iets by, welk onze byzondere
opmerking verdient. Hy verklaarde „ verno-
„ men te hebben, dat, in eenige Nederlan-
„ den, [hy zag, onder anderen, op het Stigt,
en op een gedeelte van Holland] het regt
„ van * plaatsvulling in geen gebruik was, * *Repre-*
„ noch in den regten, noch in den zydlyn; *ſentatie.*
„ ſchoon dit regt, in de meeſte Nederlan-
„ den, waarlyk plaats hadt; dat hy, in aan-
„ merking neemende, hoe veel 'er den Land-
„ zaaten aan gelegen ware, dat de Nederlan-
„ den ſamen verbonden bleeven, en door éé-
„ nen Vorſt geregeerd werden; met goedvin-
„ den en bewilliging der algemeene Staaten,
„ beſlooten hadt, zekere vaſtgeſtelde wet te
„ maaken, volgens welke, het Regt van
„ Plaatsvulling, beide in den zyd- en regten
„ lyn, alomme in de Nederlanden ſtand gry-
„ pen zou, met opzigt op de erfvolging in Hy ves-
„ de Regeering deezer landen, blyvende de tigt de
„ byzondere gewoonten der Landſchappen eg- Erfvol-
ter, ging, in
den reg-

(*w*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar 1549. bl. 24, 25.*

KAREL II. 1549. ten (*a*). 't Welk zyn oogmerk, om ook de vrouwen uit zyn Huis, in tyd en wyle, tot zyne erfvolgſters in de Nederlanden bekwaam te maaken, klaar genoeg aanduidt. De Staaten, thans geen hert noch magt hebbende, om den Keizer tegen te ſtaan, moeſten zig deeze zyne ſchikking over de Opvolging laaten welgevallen. Hy vergunde hun, daarentegen, dat zy den eed, dien Filips, by zyne inhuldiging, deedt, zo uitvoerig en kragtig lieten ſtellen, als zy goedvonden.

XXIII. Eed van Filips.

Wy hebben te vooren gezien (*b*), dat Filips, Karels Vader, by zyne inhuldiging, in den jaare 1494, geene andere Privilegien wilde bezweeren, dan die, door Filips en Karel van Bourgondie en derzelver Voorzaaten, gegeven waren: gelyk hy ook geene nieuwe voorregten verleenen wilde, dan zulken, die niet met zyne hoogheid ſtreeden. De eed, welken Karel de V, by zyne inhuldiging, in den jaare 1515, gedaan hadt, verſchilde niet van den eed zyns Vaders (*c*). Doch Prins Filips beloofde thans, by zyne inhuldiging te Leuven „ alle voorregten te zullen doen on-
„ derhouden, geenen oorlog te zullen aanvaar-
„ den dan met kenniſſe der Staaten, niet te
„ zullen munten dan met gelyke kennis, nie-
„ mant tot Raad van Brabant te zullen ver-
„ kiezen, dan die in Brabant gebooren was
„ enz. (*d*)." De eed, dien de Prins in Holland

(*a*) Chartr. de Brab. te Vilvoorde *eerſte Bovenkaſſe*, *Laade Geldre de I'An* XVCLII.
(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 295.
(*c*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 20.
(*d*) Blyde Inkoomſt van Philips *by* MIERIS Nederl. Vorſten III. *Deel*, *bl.* 222.

land deedt, in de Latynſche taale, na dat de- KAREL II.
zelve hem, in 't Nederduitſch, voorgelezen 1549.
was, luidde, van woord tot woord:

Ick Philips, by der gratien Gods, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jeruſalem &c. Eerts-Hertoge van Ooſtenryck, Hertoge van Bourgoigne &c. Grave van Habsburg, Vlaenderen, Hollandt &c. beloove en ſweere, dat ick, tot mynder aenkomſte ende ſucceſſie tot den Landen ende Graefſchap van Hollandt, ſal weſen een goedt ende rechtveerdigh Heere den zelven Graefſchappe, en der Heerlykheyt van Weſtvrieslandt, ende dat ick alle *der Edelen, Steden, Gemeenten ende Onderſaten, ſoo Geeſtelyck als Wereldlyck, ende 's Landts van Hollandts en Weſtvrieslandts* Privilegien en Vryheden, *by mynen Voorſaten, Graven en Gravinnen van Hollandt, hen verleent, en voorts heure gewoonte, herkomen, uſantien en rechten, die ſy nu generalyckeu ende in byſonder hebben en gebruycken, ſal wel en getrouwelyckeu houden en doen onderhouden, en voorts doen alle het gene dat een goet ende gerecht Prince en Heere van rechts wegen te doene behoort.*

Soo moet my God helpen, en alle ſyne Heyligen.

In Zeeland, zwoer de Prins te zullen onderhouden de Gewoonten en herkomen, welken aldaar, tot op het overlyden van Koning Filips, en voorts onder de Regeering van Keizer Karel, tot heden toe, in gebruik waren geweeſt (*e*). De Edelen en zes groote Steden van Holland, deeden Filips den volgenden eed, na dat hy hun eerſt gezwooren hadt:

Wy

(*e*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel, bl.* 491.

KAREL II. 1549. en van de Staaten.

Wy Edelen en Gedeputeerden van de ſes groote Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieslandt geloven, en zweeren, dat wy, na d'aflyvigheyt der Keyſerlycke Majeſteyt, onſen aldergenadigſten Heere (die God een langh ſaligh leven verleenen wille) U Doorlugtighſte Prince en onſe genadighſte Heere, Philippus, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jeruſalem &c. Eerts-Hertoge van Ooſtenryck, Hertoge van Bourgondie &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Hollandt &c., als onſen gerechtigen gebooren Landsheere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden Hoogheydt en de Graeffelykheyts Rechten getrouwelyck bewaren ende onderhouden ſullen, alle Uwe Genade Dienaren ende Officieren, elck naer ſynen toebehoren, beuren dienſt doende ende exercerende, obedieren ende aſſiſteren, goedt, getrouwe ende gedienſtigh weſen, tot beſchermeniſſe van Uwer Genade Perſoon en State, als wy van rechts ende redene wegen ſchuldigh zyn te weſen, en voorts alles doen, dat goede getrouwe Onderſaten der Graafſchap van Hollandt ende Heerlykheydt van Weſt-Vrieslandt ſchuldigh zyn te doene.

Soo moet ons God helpen en alle ſyne Heyligen (*f*).

De Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland zwoeren, den Prins gehoorzaam te zullen zyn, *ghelyck goede ende ghetrouwe onderſaten ſchuldich zyn ende behooren te doen, navolghende de Rechten ende Privilegien van den ſelven Lande* (*g*). De Acte van inhuldiging, door den *Audiencier*, met de Eeden vergeleeken; en, van woord

(*f*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 35.
(*g*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 499.

woord tot woord, eensluidend bevonden zyn- Karel II.
de, werdt, sedert, door den Prinse getekend, 1549.
en den Staaten ter hand gesteld (*b*). Men Aanmerziet, met éénen opslag, hoe zeer deeze Eekingen
den verschillen van die, welken, by de in- over deeze Eehuldiging van Koning Filips en Keizer Karel, den.
gedaan waren. Toen werden niet alle, nu *alle* de Privilegien, door den Landsheere, beëedigd. Nu werden ook de gewoonten en herkomen bezwooren, van welken toen niet gerept was. De Zeeuwen hadden zelfs de voorzigtigheid van den Prinse gehoorzaamheid te belooven, overeenkomstig met 's Lands Regten en Privilegien, die geene willekeurige overheersching gedoogden: en de Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten. Zelfs verdient het, in 't byzonder, onze opmerking, dat, daar de Keizer begeerd hadt, dat men zynen Zoon, niet alleen voor *natuurlyken Prins*, aan welken naam men, hier te lande, sedert veele jaaren, gewoon was (*i*), zou ontvangen; maar ook voor toekomenden *Oversten Heer*, met welke benaaming, de volstrekte Oppermagt werdt aangeduid; de Staaten deeze laatste benaaming, in de eeden, zorgvuldiglyk vermydden, den Prins van Spanje, alleenlyk, hunnen *geregtigen gebooren Landsheer en Prins* noemende. En men behoeft niet te denken, dat zulks, zonder opmerking, of onbedagtelyk, geschiedde. Uit verscheiden' egte stukken van

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1549. *bl.* 37.
(*i*) *Zie ook* Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 5.

KAREL II. 1549. van deezen tyd (*k*), blykt, dat zy, die by 't Hof wel zogten te ſtaan, den Keizer den titel van *Souverain Seigneur* en *Overſten Heer* gaven, terwyl zy, die meer op het voorſtaan hunner vryheden dan op de gunſt des Hofs geſteld waren, hem ſlegts hunnen *natuurlyken Prins en Heer* noemden. Zelfs vindt men, dat het geeven van deezen laatſten titel, in de plaats van den eerſten, den Nederlanderen, ten Hove, ſomtyds, zeer kwalyk genomen is (9). Uit al deezen handel, zag men dan, dat de Staaten, zo veel hun vermogen en de tyds gelegenheid toeliet, voor 's Lands Vryheid zorgden, terwyl de Keizer, van zynen kant, het oppergebied over de Nederlanden, in zyn Huis, zogt beſtendig te maaken. Karel de V. deedt van deeze Inhuldiging aantekening houden, in den Grooten Raad te Mechelen, in den Raad van Brabant, en in de Rekenkamers van Ryſſel, Bruſſel en den Haa-

(*k*) *Dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER *p.* 290, 338, 340, 429, 437, 451, 455, 463, 467.

(9) De Landvoogdes bediende zig, in een Berigtſchrift, den 26 September des jaars 1539, aan haare Gemagtigden te Gend, gezonden, van deeze woorden: *en toutes* [les] *requetes, propoſitions & eſcrits* [des Gantois], *ils n'intitulent* [l'Empereur], *que ſeulement* leur Seigneur naturel, comme Comte de Flandres, *delaiſſant le titre de* Souverain Sr., *dont uſent les trois autres membres de Flandres:* dat is „ De Gentenaars „ geeven den Keizer geenen hoogeren titel dan dien „ van *hunnen natuurlyken Heer, als Graaf van Vlaanderen*, den titel van *Souverainen Heer*, dien de andere drie Leden van Vlaanderen gebruiken, agter „ wege laatende." Voiez *Memoires de* JEAN D'HOLLANDER, p. 428.

Haage (*l*). In 't jaar 1551, beleende hy, als Keizer, zynen Zoon Filips, met de Erf-Nederlanden, by eene gulden Bulle, te Augsburg, op den zevenden van Lentemaand, gedagtekend; en deedt, ſedert, dit Verly, door den Roomſch-Koning, Ferdinand, ſchriftelyk beveſtigen (*m*). KAREL II. 1549.

In Holland, was men, in de Lente deezes jaars 1549, wederom bedagt geweeſt, op het beveiligen van de Haringvaart, waartoe de viſſchers betuigd hadden, zo veel niet te konnen draagen als voorleeden jaar, alzo het zui ver voordeel, door hen toen bekomen, niet meer dan *agtduizend vyfhonderd tien-ponden, en zeventien ſchellingen* van veertig grooten 't pond beloopen hadt. Den Stadhouder Beveren verklaard hebbende, dat 'er, ten Hove, geen onderſtand te bekomen zou zyn; werden de Staaten beſchreeven, om te verneemen, hoe veel zy, in de uitruſting van vier Oorlogſchepen, zouden begeeren te draagen. De Edelen bewilligden in drie of vierduizend guldens. Dordrecht was niet gelaſt. Haarlem, Leiden en Gouda verklaarden geen belang by de Visſchery te hebben, en derhalven ongezind te zyn, om in eenigen onderſtand te bewilligen. Die van Amſterdam zeiden „ dat de Koop-„ vaardy zo voordeelig voor 't Land was als „ de Viſſchery; dat de Staaten egter, voor-„ leeden jaar, geweigerd hadden, dezelve te „ helpen beveiligen; waarom zy ook nu geenen XXIV. Vrugteloze overweegingen op 't beveiligen der Haring-viſſchery.

(*l*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkaſſe, Laade l'Empire.*

(*m*) Chartr. de Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkaſſe, Laade l'Empire, de l'An* XVCLII.

KAREL II. 1549. „ nen laſt hadden, om iet, tot beveiliging „ der Viſſcherye, in te willigen." De viſſchers, ziende dat 'er, ook by 't gemeene Land, geen onderſtand te krygen was, beſlooten, dit jaar, de Haringvaart te ſtaaken en de Buizen op te leggen (*n*).

Schotſche Zeeſchuimeryen.

Het neemen van Hollandſche Schepen door de Schotten was, deezen Zomer, wederom ſterk voort gegaan. De Keizer deedt, derhalven, de Steden Dordrecht, Delft, Amſterdam en Gouda, in Wynmaand, in den Haage beſchryven, den zelven een Ontwerp doende voorleggen, om zig, tegen de Schotſche en andere zeeſchuimeryen, te beſchermen. Naderhand, lieten 's Keizers Gemagtigden zig verluiden, dat hy voorhadt, vierentwintig of vyfentwintig Oorlogſchepen uit te ruſten. Doch om de koſten hiertoe te vinden, wilde men vyf ſtuivers van ieder aam Wyns geligt hebben. De Staaten hadden veel moeite om hierin te bewilligen, met naame die van Dordrecht, alwaar ſterke handel, in Rynſche Wynen, gedreeven werdt. Eindelyk, ſtondt men vyf ſtuivers toe van de Rynſche Wynen, en van de andere wat minder, naar evenredigheid, onder beding, dat de Franſche Wynen vryelyk herwaards gebragt zouden mogen worden: 't welk ook, van deezen tyd af, ſterker dan te vooren, ſchynt geſchied te zyn. Doch van het uitruſten der Oorlogſchepen, het voorwendſel, onder welk de Impoſt geheeven was, kwam zo veel niet.

Nieuwe Impoſt op de Wynen.

Het

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 13, 15, 18, 19, 20, 21.

Het Hof bragt 'er, in 't volgend voorjaar, maar agt in zee (*o*). KAREL II. 1549.

Het groote werk der inhuldiging van Prins Filips was naauwlyks afgedaan, de Staaten hier voor en voor de geſchenken, uit 's Keizers naam, plegtiglyk bedankt, en Vrouw Maria, die haar ontſlag begeerd hadt, in de Landvoogdye beveſtigd (*p*), of Karel de V. verklaarde, met bewilliging der Staaten, dat de Nederlanden nimmer vaneen geſcheiden zouden konnen worden; maar allen, door éénen Vorſt, moeten worden geregeerd (*q*). Men oordeelde, met grond, dat deeze vereeniging de Nederlanden magtiger maaken moeſt, dan ieder Landſchap, op zig zelf, zou konnen zyn. Veelligt, hadt de Keizer ook in den zin, in navolging van Hertoge Karel den Stouten, de Nederlanden tot een Koningryk te verheffen: welke gedagten hy, zo men wil, alleen zou hebben laaten vaaren, om dat hy de verſchillende Voorregten, Vryheden en Gewoonten, op welken de byzondere Landſchappen zeer geſteld waren, niet, onder eene en dezelfde Regeeringswyze, zag te brengen (*r*). De Keizer verklaart, dat de Nederlanden nimmer vaneen geſcheiden zullen konnen worden.

Hier na liet de Keizer zyne zorg wederom gaan, over het uitrooijen der Ketteren en het beveſtigen van den ouden Godsdienſt. 't Overmeeſteren der Proteſtanten in Duitſchland, welker twee Hoofden, den Keurvorſt van Saxen en den Landgraaf van Heſſen, hy gevan-

XXV. Strenge Plakaaten tegen de Hervorming.

(*o*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1549, *bl.* 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1, 6, 11, 13, 15, 39.
(*p*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549, *bl.* 36.
(*q*) *Voïez* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 131.
(*r*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 31.

Karel II. 1549. vangelyk met zig door de Nederlanden herom voerde (*s*), deedt hem beſluiten, om, ook hier te lande, ſtrenger middelen, tegen de Hervormers, te gebruiken, dan de aart der Ingezetenen en de zagtheid der Wethouderen, tot hiertoe, hadden willen gedoogen. Sommigen meenen zelfs (*t*), dat de Keizer de Nederlanden, met geen ander oogmerk, onlangs, meer of min, afgeſcheiden hadt van 't Keizerryk, dan op dat hy den Landzaaten dezelfde vryheid van Godsdienſt niet zou behoeven toe te ſtaan, welken hy den Ingezetenen van Duitſchland, van tyd tot tyd, vergunnen moeſt; en op dat hy, in de Nederlanden, eene vervolging om 't Geloof zou konnen invoeren, tegen welke de Landzaaten zig niet zouden konnen beſchermen, na dat hun de weg afgeſneeden was, om hunne toevlugt, gelyk eertyds, te neemen tot het Kamergerigt te Spiers (1). Doch wat hier van zyn moge, zeker is 't, dat de Keizer, omtrent deezen tyd, nieuwe en ſtrenge Plakaaten tegen de Hervormden deedt uitgaan. In Slagtmaand des jaars 1549, beval hy, dat de Leengoe-

(*s*) Chron. van E. de Veer *f.* 94 *verſ.*
(*t*) G. van Loon Hollands Leenroerigh. aan 't Ryk, *bl.* 312.

(1) In Brabant, begreepen ſommigen, in der daad, in 't jaar 1565, toen, onder Filips den II, de vervolging, op 't hevigſt, was aangevangen, dat men den Koning, voor 't Kamergerigt te Spiers, behoorde te dagvaarden, alzo zy Brabant, als onder den Bourgondiſchen Kreits behoorende, voor een Lid des Duitſchen Ryks wilden gehouden hebben. Zie Boh I. Boek, bl. 24 [34.] Hooft, II. Boek, bl. 68. Doch hier kwam niets van.

goederen van veroordeelde Ketteren verbeurd verklaard zouden zyn, onaangezien alle Privilegien, regten en gewoonten (*u*), volgens welken men, in veele Plaatſen, de verbeurdverklaaring der goederen van hun, die ter dood veroordeeld waren, met een kleine ſomme, meende te konnen afkoopen. De Koning van Portugal liet, omtrent deezen tyd, ſcherp onderzoek doen, in zyn Ryk, op zulken, die voorgaven van het Joodendom tot den Chriſtelyken Godsdienſt bekeerd te zyn, en die men egter voor heimelyke Jooden hieldt. Veelen verlieten hierop het Ryk, en kwamen herwaards. Doch deezen werdt, onder den naam van *nieuwe Chriſtenen*, het verblyf in de Nederlanden, by herhaalde Plakaaten, ten ſtrengſten, verbooden (*v*). Van de Inquiſitie, die verdagte luiden, met pyn en banden, noodzaakte, hunne heimelyke gevoelens te openbaaren, hoorde men nu wederom meer, hier te lande, ſpreeken, dan eenigen tyd herwaards (*w*). *Ruard Tapper* van Enkhuizen bekleedde thans het Ampt van Opper-Inquiſiteur der Nederlanden, en werdt, by Brieven van Paus Paulus den III, aangezet, om zig wel van zyn Ampt te kwyten (*x*). 't Bleef hier niet by. De Keizer zelf liet, in Grasmaand des jaars 1550, in Holland, en elders in de Nederlanden, een Plakaat uitgaan, by welk „ alle Officieren laſt kreegen, den „ Inquiſiteuren behulpzaam te zyn, om alle ver-

KAREL V. 1549.

Inquiſitie.

1550.

(*u*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 63.
(*v*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 60, 64.
(*w*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59, 60, 62, 64.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.

KAREL II. 1550. „ verdagte Perſoonen te doen aanbrengen. „ Ook werdt den aanbrenger de helft van de „ goederen der veroordeelden beloofd: en „ die eene * ongeoorlofde vergadering aan- „ bragt, zou ook de helft van de goederen „ der veroordeelde vergaderden genieten, „ mids hy zelf niet in de vergadering geweeſt „ ware, of anders bewyzen kon, Katholyk te „ zyn." De Inquiſiteurs kreegen byzonder bevel van den Keizer, om de hand te houden aan de uitvoering van dit Plakaat (*y*). Terſtond hierop, ontſtak het vuur der vervolging wederom feller dan te vooren in de Nederlanden, verteerende, onder anderen, verſcheiden' weerlooze Doopsgezinden, van welken 'er, dit jaar, een te Amſterdam, en vier te Leiden werden ter dood gebragt (*z*). Doch te Antwerpen hadt men geweigerd, 't Plakaat op de Inquiſitie af te kondigen. Men vreesde voor 't verloop des Koophandels, die hier thans zo zeer bloeide, dat men, in egte Aantekeningen van deezen tyd, nogtans, zo ik agte, met eenige vergrooting, gemeld vindt, dat deeze Stad *alle de Koopmanſchap van de Landen* hadt (*a*). Ook hadt het eerſte gerugt, dat 'er zulk een Plakaat ſtondt uit te komen, reeds te wege gebragt, dat veele voornaame Antwerpſche Koopluiden gereedſchap maakten, om de Stad te verlaaten. Alle handel was 'er geſtremd. Men kogt noch verkogt, ontboodt noch verzondt: de huizen ſloegen af, de handwerken ſtonden ſtil, 't geld

* *Conventicul.*

Bekommering wegens dezelve.

(*y*) Repert. der Plakaat. *bl.* 62, 63.
(*z*) BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 157.
(*a*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 71.

geld raakte den gemeenen man uit de handen (*b*). *Jakob Masius*, Penſionaris der Stad, mat deeze zwaarigheden ten breedſte uit. Men riep „ dat 'er eene nieuwe en Spaanſche Inquiſitie ingevoerd werdt, van welke men, hier te lande, nog nimmer gehoord hadt. Het Plakaat diende ook, zeide men, om vreemde Koopluiden, die veeltyds kwamen uit Plaatſen, van Ketterye verdagt of beſmet, te beletten, hier te lande, te komen handelen; alzo het vorderde, dat zy hier niet vertoeven mogten, zonder bewys mede te brengen van hunnen voorigen wandel." Doch de voorſtanders des Plakaats zeiden hier tegen „ dat men het volk ten onregte, door den naam van *Inquiſitie*, de zaak zogt haatelyk te maaken; dat het Plakaat geene andere Inquiſitie vorderde, dan die, op de beſchreeven' Kerkelyke Regten, gegrond, en hier te lande voorheen reeds in gebruik geweeſt was; dat eenige Herdoopers en Sakramentariſſen, die zig, in Holland, hadden nedergezet, gelegenheid tot het Plakaat hadden gegeven; doch dat het oogmerk niet was, den handel te belemmeren, noch te onderzoeken, welken Godsdienſt zy beleeden, die, van buiten, op de vrye markten kwamen; dat immers niet onredelyk kon gekeurd worden, dat men hen zogt te kennen, die onder ons wilden komen woonen; en dat, zo men elk vryheid gave, om hier zulk een' Godsdienſt te beleeven, als hy goedvondt,

Karel II. 1550.

Verdediging van 's Keizers Plakaaten.

(*b*) Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 160.

KAREL II. 1550. „ vondt, de Kettery, in Nederland, niet „ uitgerooid, maar veeleer voortgeplant wor„ den zou (c)."

Viglius, wegens de ſtrengheid des jongſten Plakaats, beſchuldigd, verantwoordt zig.

De Preſident Viglius, die, naar 't ſchynt, dit Plakaat ontworpen hadt, haalde zig, hiermede, den haat der menigte op den hals. Doch hy betuigt, in zyne Brieven „ dat het „ ſtrengſt, welk 'er in gevonden werdt, aan „ 's Keizers Biegtvader en eenige anderen, „ en aan den Keizer zelven, moeſt worden „ toegeſchreeven; dat hy 'er veele dingen in „ verzagt hadt, en 'er nog meer in zou ver„ zagt hebben, zo hy 't den Keizer hadt „ konnen beduiden: dat ſtrenge middelen hem „ altoos hadden tegengeſtaan; doch dat 'er nu „ dingen in 't Plakaat werden afgekeurd, die, „ al voor twintig jaaren, in 's Keizers Plakaa„ ten, geſtaan hadden; dat hy van gevoelen „ geweeſt was, dat men de ſtraf tegen de „ Ketters behoorde te maatigen, en merke„ lyk onderſcheid tuſſchen dezelven te maa„ ken; doch dat anderen hadden doorge„ dreeven, dat men de luiden, door de ſtreng„ heid der ſtraffe, van de Ketterye moeſt af„ ſchrikken, zig, om dit den Keizer te doen „ goedkeuren, voornaamlyk beroepende, op „ den inhoud der voorige Plakaaten; dat zy„ ne Majeſteit zig, door deeze reden, hadt „ laaten overhaalen; alzo Vorſten, bezwaar„ lyk, af te brengen zyn van 't gene zy eens „ hebben goedgekeurd; dat hy, eindelyk, „ gewenſcht hadt, dat zyne Majeſteit het „ Plakaat den Nederlandſchen Raaden, eer het

(c) VIGLII Epiſt. Seleƈt. N. CXLVIII. p. 348.

„ het werdt uitgegeven, hadt laaten onder- Karel II.
„ zoeken; doch nademaal hem zulks niet be- 1550.
„ haagd hadt, oordeelde hy 't zynen en zy-
„ ner Amptgenooten pligt te zyn, zorg te
„ draagen, dat het Plakaat, met gemaatigd-
„ heid, ter uitvoeringe gelegd werdt (*d*).

De Landvoogdes, die zig, in Hooimaand, in Kleefsland, met de jagt, verluſtigde, kreeg aldaar, uit Brieven van den Heere van Praat, kennis van de klagten der Antwerpenaaren (*e*). Zy was volkomen in 't begrip van Viglius, oordeelende, dat men 't Plakaat, in eenige deelen, behoorde te verzagten. Eerlang, om eene andere reden, naar Augsburg, alwaar de Keizer zig toen bevondt, vertrokken zynde, vertoonde zy hem het nadeel, welk dit Plakaat den Lande doen zou, zo nadruklyk, dat hy zig eindelyk beweegen liet, om het, door een ander, den vyfentwintigſten van Herfſtmaand getekend (*f*), ten opzigte der uitheemſche Koopluiden, een weinig te verzagten. Ook werden 'er de naamen van *Inquiſitie* en *Inquiſiteurs*, waaraan het volk zig zeer geſtooten hadt, niet in geſpeld (*g*). In de plaats derzelven, las men dien van *geeſtelyke Regters*, waardoor nogtans dezelfde Perſoonen gemeend werden. Voorts was het, in andere opzigten, zo ſcherp als het voorige (*h*). De geringe verzagtingen, die 'er in gemaakt waren, ſtilden egter 't gemor der menig-

De Landvoogdes brengt te wege, dat het Plakaat verzagt wordt.

(*d*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348. *N.* CXLIX. *p.* 351.
(*e*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348.
(*f*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.
(*g*) Fra-Paolo Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* III. *p.* 556.
(*h*) Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 161.

KAREL II. 1550.

nigte, voor eenen tyd (*i*), en bragten te wege, dat het Plakaat alomme werdt afgekondigd; zelfs te Antwerpen, doch onder openlyke aantuiging, dat de Stad met geene Inquisitie bezwaard, noch in eenige Privilegien of Vryheden verkort worden zou (*k*). Na 't uitkomen van dit Plakaat, ging de vervolging om den Godsdienst, twee of drie jaaren agtereen, wederom zeer hevig voort.

XXVI. Keizerlyk Vonnis voor Holland, tegen de Brabantsche Gouden Bulle.

Midlerwyl, hadden die van Holland, op den agttienden van Lentemaand, Vonnis in hun voordeel bekomen, tegen die van Brabant, welken, gelyk wy reeds in 't voorbygaan gemeld hebben, beweerd hadden, uit kragte der Gulden-Bulle van Keizer Karel den IV, in Holland, niet te konnen * bekommerd worden. Men hadt, hierover, reeds van 't jaar 1544 of 1545 af, voor den grooten Raad van Mechelen, gepleit (*l*). De Brabanders dreeven hun voorregt, met zo veele hevigheid, dat zy, in 't jaar 1546, twintig Amsterdamsche Poorters, onder welken de Burgemeester *Nikolaas Bastiaanszoon* was, te Antwerpen, deeden *arresteeren*, om dat men, in 't jaar 1544, de goederen van eenen Antwerpenaar, te Amsterdam, *gearresteerd* hadt (*m*). Toen Filips, in 't voorgaande jaar, in Brabant was ingehuldigd, zogten de Brabanders hem, tot bevestiging der Gulden-Bulle, te

* *gearresteerd.*

(*i*) VIGLII Vita *N.* LXI. *p.* 29.

(*k*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 162.

(*l*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 15, 22, 29. *op 't jaar* 1545. *bl.* 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 26, 39, 42, 51, 54, 57, 58. *op 't jaar* 1546. *bl.* 1. *op 't jaar* 1549. *bl.* 4, 6.

(*m*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 7, 8.

te beweegen. Doch de Keizer wilde 'er niet toe verſtaan. In Herfſtmaand, kreegen de Advokaat van der Goes en de Penſionariſſen van Dordrecht en Delft laſt, om de redenen, op welken die van Brabant hun voorregt geveſtigd hadden, te wederleggen, gelyk zy deeden. De Brabanders ſchreeven 'er een antwoord op. Weinige dagen voor dat de Keizer vonnis gaf, liet hy die van Holland tot een minnelyk Verdrag vermaanen, door den Preſident Viglius, die hun voorhieldt, dat Holland, oudtyds, tot het Keizerryk behoord hebbende, door Karel den IV, met regt, aan het Brabantſch voorregt, by de Gulden-Bulle verkeend, hadt konnen onderworpen worden. Doch de Hollanders wilden van geen verdrag hooren. Alleenlyk, ſchooten zy uit, dat zy, Regt bekomen hebbende, niet ongenegen waren, met Brabant, over 't ſtuk der Arreſten en Regtspleegingen, overeen te komen (*n*). Hier op volgde het Keizerlyk Vonnis, waarby verklaard werdt, dat de Gulden Bulle geene plaats hadt, over die van Holland (*o*). KAREL II. 1550.

XXVII. Geldmiddelen in Holland.

De Staaten van Holland waren, in den aanvang deezes jaars, wederom in onderhandeling geweeſt, over het heffen der gemeene middelen, en 't voldoen eeniger agterſtallen (*p*). Ook was, onlangs, het nader Plakaat uitgegeven, betreffende de Excynzen op Wynen

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1549, *bl.* 21, 22, 23, 26, 32, 34, 35, 38, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 12, 13, 14, 15, 31.

(*o*) *Zie de* Sententie *by* BORT van de Arreſten, *in zyne* Werken, II. *Deel*, *bl.* 492.

(*p*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 3, 4, 8.

KAREL II. 1550.

nen en Bieren, en een ander, tegen het kwalyk aangeeven van den tienden Penning (q). Doch van den Impoſt op de Wynen was, in Hooimaand, nog maar zeer weinig ingekomen (r). Voorts was 'er, ten Hove, gehandeld van het vernieuwen der *Quobieren* van Verpondinge over 't platte Land en de Steden van Holland, welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben, dat, naar tyds gelegenheid, om de tien of vyftien jaaren, geſchiedde, mids 'er niemant, dan die 't Land wel kende, toe gemagtigd werdt. Zy hadden 'er, al van 't jaar 1544 af, om verzogt. Doch 't was, om verſcheiden' redenen, en onder anderen, om dat men niet wiſt, hoe men 't met Delft maaken zou (s), tot nu toe, agtergebleeven. De veranderingen, ſedert de jongſte Verponding van 't jaar 1515 en 1518, in den toeſtand van verſcheiden' Steden en Landeryen, gekomen, welker ſommigen hooger, anderen laager geſteld zouden moeten worden, maakten dit werk thans zeer moeilyk. Sommige Koopſteden, bedugt dat men haar merkelyk belaſten zou, klaagden over verval van handel. Amſterdam hadt, in 't voorleeden jaar, wel veertig Schepen, door ſtorm en andere rampen, verlooren. Eenige Steden en Gehugten gaven ook voor, vry te zyn van alle Verpondinge. Men onderzogt de oudſte Berigtſchriften voor de Gemagtigden tot de Verpondingen op, met naame dat van den jaare 1448, om 'er zig eeni-

Poogingen tot het doen eener nieuwe Verpondinge.

(q) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 61.
(r) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1550, *bl.* 39.
(s) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 28, 45, 46, 48, 50, 52.

nigermaate naar te rigten. De Staaten ſtonden wel toe, dat de Verponding, door Gemagtigden des Keizers, geſchieden zou; doch zy wilden 'er den Stadhouder en eenen uit elke der zes groote Steden bygevoegd hebben. Ook zouden zy gaarne den tienden Penning eerſt hebben afgeſchaft gehad: en dat de Verponding alleen op veertigduizend Schilden, of daaromtrent geſteld werdt (t). Alle deeze en andere zwaarigheden maakten de nieuwe Verponding thans zo moeilyk, dat zy, na dat men 'er lang over hadt gehandeld, geheellyk agterbleef. Karel II. 1550.

Geſchenk aan den Stadhouder.

In Grasmaand, beſlooten de Staaten, den Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren en Veere, voor zyne getrouwe dienſten, den Lande gedaan, en in verwagting, dat hy hun, by den Keizer en de Landvoogdeſſe, altoos gunſtig zyn, en zig, zo dikwils als 't zyne zaaken toelieten, naar den Haage, begeeven zou, om 't Land te helpen regeeren; toe te leggen een geſchenk van dertigduizend Karels guldens eens. Voor deezen, waren, aan de Graaven van Naſſau en Hoogſtraaten, ook diergelyke geſchenken gedaan, en de Prins van Oranje zou 'er, insgelyks, om verzogt hebben, zo hy in 't leeven gebleeven was. Men oordeelde, derhalven, dat men, omtrent den Heere van Beveren, niet minder doen kon, dan men omtrent de voorige Stadhouders gedaan hadt (u).

Doch

(t) Adriaan van der Goes Regiſt *op 't jaar 1550, bl.* 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37.
(u) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar 1550. bl.* 17.

KAREL II. 1550. XXVIII. Verdrag van Koophandel met Frankryk.

Doch deeze dingen betroffen Holland in 't byzonder. Kort hierna, werdt 'er, met Henrik den II, Koning van Frankryk, een Verdrag van Koophandel geſlooten, waarby alle de Nederlanden belang hadden. De Koning hadt, eenigen tyd herwaards, bevolen, dat alle goederen, bevonden in Schepen of op Wagens, die eenige verbooden' of vyandlyke goederen gelaaden hadden, verbeurd verklaard zouden worden. De Nederlandſche Koopluiden leeden, hierdoor, van tyd tot tyd, merkelyke ſchade: 't welk den Keizer bewoogen hadt, om diergelyk Bevel, ook in de Nederlanden, te laaten uitgaan. Henrik de II. werdt toen tot reden gebragt. Men tradt, door wederzydſche Gemagtigden, in onderhandeling, en kwam eerlang overeen, dat, voortaan, noch in Frankryk noch in de Nederlanden, eenige andere dan verbooden' en vyandlyke goederen zouden verbeurd verklaard worden (*v*).

XXIX. Verbond van Vrede en Vriendſchap met Schotland.

De onluſten, die, met dit verdrag van Koophandel, een einde namen, waren veroorzaakt geworden, door den oorlog van Frankryk en Schotland tegen Engeland, in welken de Keizer, ſchoon door de Engelſchen aangezogt om hulpe, zig niet hadt willen ſteeken. Doch alzo 'er, den zesentwintigſten van Lentemaand, eene Vrede tuſſchen de oorloogende Mogendheden getroffen was, kon Henrik de II. ligter beſluiten, tot het maaken van het Verdrag van Koophandel, van welk wy gewaagd hebben. De Schotten en Nederlanders

(*v*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 3.

ders deeden elkanderen egter, omtrent dee- Karel II.
zen tyd, nog merkelyke ſchade ter zee: waar- 1550.
om, hier te lande, bevolen werdt, niet in zee te ſteeken, zonder zig van geſchut en manſchap behoorlyk te voorzien (*w*). Ook werden, te Veere, agt groote Oorlogſchepen uitgeruſt, die, den gantſchen Zomer, kruiſten, en verſcheiden' pryzen, in Zeeland, opbragten (*x*). Doch dit was al wat de Keizer deedt, in de plaats van vierentwintig of vyfentwintig Schepen, gelyk hy beloofd hadt, uit den Impoſt op de Wynen, in zee te brengen. En nog werdt der Viſſcherye een Laſtgeld van twintig ſtuivers op ieder Laſt Harings afgevorderd, tot goedmaakinge der koſten van deeze uitruſting: waarin zy wel bewilligen moeſt, wilde zy de Haringvaart niet zien verbieden: hebbende die van Zeeland reeds een Laſtgeld van drie of vier guldens uitgeloofd, zo 't Hof hen alleen wilde laaten viſſchen (*y*).

Men was nog bezig met het ſchikken deezer zaaken, toen de afgebroken' onderhandeling met de Schotten, op nieuws, hervat werdt. Reeds van 't jaar 1545 af, was deeze onderhandeling begonnen. Ook was 'er toen een Beſtand getroffen, volgens welk, men, op wederzydſche Paspoorten, vry zou mogen vaaren en viſſchen. Doch in Herfſtmaand, hadden de Schotten dit Beſtand geſchonden, ee-

(*w*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar 1550, bl.* 24, 39.
(*x*) Reigersb. II. *Deel, bl.* 501.
(*y*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar 1550, bl.* 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

KAREL II. 1550. eenen Waterlandſchen ſchipper overvallende en losgeld afperſende (z). Van toen af, vernieuwden zy de vyandlykheden tegen de Hollanders en Zeeuwen. *Gerrit Klaaszoon* van Amſterdam werdt, in den Zomer des jaars 1546, benoemd, om naar Schotland te reizen; hoewel hy niet, maar *Guilleaume le Normand*, Klerk des Preſidents van den Hove, ſedert, de reize deedt. *Mattheus Strik* was, van 's Keizers wege, in Schotland. De Schotten beloofden 't Beſtand te zullen houden, alzo zy vreesden, dat 'er tegen hen Brieven van ſchâverhaaling verleend zouden worden. Doch zy deeden 't niet. De vyandlykheden duurden (a), tot na 't ſluiten der Vrede tuſſchen Frankryk en Engeland. Toen werden ook de Schotten den oorlog met de Nederlanden moede. Men trof eerſt een Beſtand, in Oogſtmaand. De Ridder *Thomas Erſtin* werdt, in 't najaar, door *Jakob Hamilton*, Graaf van Aran, in Schotland, Hertog van Châteleraud, in Frankryk, en Voogd der jonge Koninginne, Maria, met bewilliging van 't Parlement, herwaards afgevaardigd, om over eene Vrede te handelen. De Landvoogdes benoemde, ten zelfden einde, van haare zyde, Lodewyk van Vlaanderen, Heere van Praat, voor deezen Stadhouder van Holland, *Joan van S. Maurits*, *Heer van Montbarry*, Preſident in den Raad van Staate, en Viglius van Zuichem, Pre-

(z) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544, *bl.* 58, 61, 62. *op 't jaar* 1545, *bl.* 13, 15, 16, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 40, 41.

(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1546, *bl.* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19. *op 't jaar* 1547, *bl.* 10, 17, 19, 20, 21.

Preſident in den geheimen Raad. 't Verbond van Vrede werdt, den vyftienden van Wintermaand, te Binch in Henegouwen, geſlooten. 't Verbond van 't jaar 1448, tuſſchen Hertog Filips van Bourgondie en Koning Jakob den II. gemaakt, en andere vroeger en laater Overeenkomſten werden ten grondſlag van dit gelegd. De ſchade, welke men elkanderen hadt aangedaan, werdt, wederzyds, vereffend gerekend, en de vrye onderlinge handel herſteld. Voorts beloofde men elkanderen onbepaalde hulp, in geval de eene of de andere party vyandlyk werdt aangetaſt. De Zeeſchuimeryen zouden, van wederzyde, geweerd, en de ſchade, die, door dezelve, geduurende het Beſtand van Oogſtmaand laatſtleeden, veroorzaakt was, vergoed worden. De Koning van Frankryk, de Roomſch-Koning en de Stenden des Duitſchen Ryks, de Koning van Engeland en de Koning van Deenemarke en Noorwegen werden, van wederzyde, in dit verbond, begreepen. Het werdt, op den eerſten van Grasmaand des volgenden jaars, te Augsburg, door den Keizer, bekragtigd (*b*). KAREL II. 1550.

XXX. Dood van den Heer van Granvelle.

Ter deezer Stede, was, in Oogſtmaand deezes jaars 1550, aan eene ſleepende ziekte overleeden Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle (*c*), van wien wy, in het voorgaande gedeelte deezer geſchiedeniſſen, nu en dan, gewag hebben gemaakt. Hy was, twintig jaaren agtereen, een Lid van den geheimen Raad

(*b*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 260.
(*c*) Chron. van E. DE VEER *f.* 115.

KAREL II. 1550. Raad geweeſt, en in veele netelige zaaken van Regeeringe gebruikt. Sommigen willen, dat de jonge Prins van Oranje aan Perenot moeſt dank weeten, dat hem dit Prinsdom was toegekend, alzo eenige Leden van den geheimen Raad, met naame de Preſident Lodewyk van Schoore, dreeven „ dat een Ketters Zoon, ge„ lyk Willem van Naſſau was, geen regt op „ het zelve hebben kon (*d*)." *Antoni Perenot*, Zoon van Nikolaas, die den Geeſtelyken ſtaat verkooren hadt, en tot Biſſchop van Atrecht was verheeven, was, ſedert eenen geruimen tyd, ook zeer gezien geweeſt, ten Hove. Eenige jaaren laater, kreeg hy 't voornaam bewind der Regeeringe in handen (*e*), en heeft toen zo veel gerugts in de Nederlanden gemaakt, dat wy niet hebben willen nalaaten, hier, in 't voorbygaan, aan te tekenen, wanneer hy in aanzien begon te komen.

Opkomſt van zynen Zoon, den Biſſchop van Atrecht.

(*d*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 125.

(*e*) PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 606.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Kerkvergadering te Trente hervat. Nederlanders op dezelve.* II. *Zy wordt beſloten. Paſſauſche Vrede.* III. *Oorlog met Frankryk.* IV. *Toebereidſels, hier te lande. Metz belegerd. Verlaaten.* V. *Bede van tweehonderdduizend guldens aan Holland. Ingewilligd. Gevonden. Haringvaart beveiligd. Zeekuſten bezorgd.* VI. *Bede aan alle de Nederlanden. Twiſt tuſſchen de groote en kleine Steden.* VII. *Terouanne en Hesdin veroverd.* VIII. *Veranderingen in Engeland.* IX. *Onderhandeling over een Huwelyk tuſſchen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland. Voorwaarden van het zelve.* X. *Vryheden aan de Duitſche en Nederlandſche Koopluiden te Londen.* XI. *Het Huwelyk tuſſchen Filips en Maria wordt voltrokken.* XII. *Franſche Krygsbedryven in de Nederlanden.* XIII. *Zeegevegt in de Hoofden.* XIV. *Twee Beden aan Holland, elk van tweehonderdduizend guldens.* XV. *Handeling over 't geeven van*

Ampten aan uitlanders. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. XVI. *'t Privilegie* de non evocando *geſchonden. Dood van Engel Merula.* XVII. *Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.* XVIII. *Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye.* XIX. *Vrugteloozе Vredehandeling. Togt van Willem, Prinſe van Oranje. Dood van Maarten van Roſſem. Beſtand.* XX. *Buitengewoone Beden aan Holland. 's Lands ſchulden.* XXI. *'s Lands Impoſten, voor 't eerſt, alomme verpagt. Beloop derzelven.* XXII. *Karel de V. beſluit zig van de heerſchappye te ontſlaan.* XXIII. *Redenen hiertoe.* XXIV. *Oordeel daarover, hier te lande.* XXV. *Kuilenburg tot een Graafſchap, en Veere en Vliſſingen tot een Markgraafſchap verheeven. Vreemdelingen van Ampten uitgeſlooten.* XXVI. *Overdragt der Nederlanden, door Keizer Karel, aan zynen Zoon,* FILIPS. XXVII. *Filips doet en ontvangt den gewoonlyken eed.* XXVIII. *Afſtand van Spanje en 't Keizerryk.* XXIX. *Vertrek van Karel den V. naar Spanje. Zyn afgezonderd leeven. Zyn dood.* XXX. *Staat van Holland en de andere Nederlanden, ten tyde van de Overdragt.*

KAREL II. 1550. I.

De Kerkvergadering van Trente

DE Kerkelyken, die te Trente vergaderd waren geweeſt, waren, ſedert dat Paulus de III. de Kerkvergadering naar Bononie verlegd hadt, gedeeltelyk, derwaards, vertrokken, gedeeltelyk, te Trente gebleeven;

ven; zonder, in den tyd van drie jaaren, iets te hebben verrigt, tot Hervorming der Kerke, waartoe de Kerkvergadering aangelegd was. De Biſſchoppen, die zig te Trente ophielden, durfden, zonder het Hoofd der Kerke, den Paus, niets beſluiten: en de Biſſchoppen, die, nevens de Pauſelyke Legaaten, te Bononie, vertoefden, wilden, buiten bewilliging der anderen, ook niets vaſtſtellen, om geene nieuwe ſcheuring te verwekken, in de Kerke. Karel de V. prees de Biſſchoppen, die te Trente gebleeven waren, verklaarende zig, door zyne Gezanten, te Rome, ernſtelyk, tegen 't verleggen der Kerkvergaderinge. Hy zag geenen kans, om een einde te maaken van de geſchillen over den Godsdienſt, in Duitſchland, zo de Kerkvergadering geen' voortgang hadt, en hy hadt nog eenige hoop, dat ſommige Proteſtanten zig aan dezelve onderwerpen zouden, wanneer zy te Trente gehouden werdt. Hy bewoog derhalven hemel en aarde, om de Kerkvergadering wederom naar Trente te doen overbrengen; doch eindelyk beſpeurende, dat 'er geen kans toe zyn zou, zo lang Paulus de III. leefde, beſloot hy, op den Rykſdag te Augsburg, in 't jaar 1548, zelf de hand te leggen aan 't vereffenen der Geloofsgeſchillen, en eene ſoort van Godgeleerdheid te doen opſtellen, waaraan men zig, in Duitſchland, ter wederzyde, houden zou, tot dat de Kerkvergadering nadere uitſpraak zou hebben gedaan. Doch dit opſtel, welk, gelyk meer diergelyken, te vooren, ontworpen, den naam van *Interim* kreeg, gaf noch den Katholyken noch den

Karel II. 1550. wordt hervat.

KAREL II. 1550.

Proteſtanten genoegen: en werdt ſlegts van weinigen aangenomen. De Keizer zag zig dan, na 't overlyden van Paulus den III, welk, in Slagtmaand des jaars 1549, voorviel, en na dat *Julius de III.* tot de Pauſſelyke waardigheid verheeven was, wederom genoodzaakt, om op het hervatten der Kerkvergadering, te Trente, aan te dringen. Julius liet zig beweegen, beſchryvende de Kerkvergadering, tegen den eerſten van Bloeimaand des jaars 1551. Midlerwyl deedt de Keizer, op den Augsburgſchen Ryksdag, in Hooimaand deezes jaars 1550, zyn beſt, om de Proteſtanten te doen belooven, dat zy zig der Kerkvergaderinge onderwerpen zouden. Doch zy wilden 'er zig niet toe verbinden, dan onder voorwaarden, die de Keizer wel wiſt, dat, door den Paus, niet zouden worden toegeſtaan.

Nederlanders derwaards gezonden.

Karel de V, de Aartsbiſſchoppen van Ments, Trier en Keulen en eenige andere Duitſche Biſſchoppen hebbende overgehaald, om zig, naar Trente, te begeeven (*a*), was ook bedagt, om eenige Nederlanders derwaards te zenden. De Biſſchop van Atrecht, Antoni Perenot, die, met zynen Vader, Nikolaas, reeds in 't jaar 1543, op de Kerkvergadering geweeſt was (*b*), werdt gebruikt, tot het benoemen der bekwaamſte Nederlanderen, om de Geloofsgeſchillen, te Trente, te helpen beſliſſen, en 's Keizers belang, op de Kerkvergadering, voor te ſtaan. Hy raadpleegde

(*a*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* III. *p.* 505, 515, 521, 534, 546, 553, 562, 565. *Livr.* IV. *p.* 584.
(*b*) FRA-PAOLO *Livr.* I. *p.* 185.

de hierover met den Preſident Viglius, die hem, ſchriftelyk, berigtte „ dat 'er, in de Nederlanden, die eertyds van geleerde „ Luiden overvloeiden, thans zo weinige „ bekwaame mannen gevonden werden, dat „ hy 'er zig over ſchaamen moeſt: dat hy, „ vooral, naauwlyks iemant wiſt te vinden, „ in ſtaat, om de zaaken van het Hof, te „ Trente, wel waar te neemen. Hy dagt „ wel, dat de Biſſchop geenen zin in Monniken hebben zou; doch wien hy, uit de „ weereldlyke of ongeordende Godgeleerden, „ kiezen zou, wiſt hy niet. *Franciskus Sonnius*, Kanonnik der Domkerke te Utrecht, „ en *Joannes Haſſelius*, ook *Joannes Leonardi van der Eiken* genaamd, ſcheenen hem egter, „ hiertoe, nog de bekwaamſten. Sommigen „ wilden 'er *Herman van Gouda*, Deken der „ Lieve-vrouwen-Kerke te Utrecht, byvoegen. Doch alzo deeze den naam hadt van „ zeer korzel te zyn, monſterde Viglius hem „ uit." Anderen getuigen egter van deezen Herman, dat hy geheel van verwaandheid en bitterheid vry was (*c*). Doch dit getuigenis is vroeger gegeven. Veelligt is hy, met de jaaren, veranderd. Voorts oordeelde Viglius „ dat de Biſſchoppen, die de Keizer „ naar Trente zenden zou, drie of vier Godgeleerden met zig neemen moeſten. Ook „ behoorden 'er, dagt hy, twee Godgeleerden en een * Kerkelyk Regtsgeleerde, uit „ de Leuvenſche Hooge Schoole, naar Tren- te

KAREL II. 1550.

* *Canonista.*

(*c*) ERASM. Epiſt. DCIV. *int.* Oper. *Tom.* III. *P.* I. *c.* 675. *Edit. nov.*

Karel II. 1550. „ te te worden gezonden, een van welken „ Ruard Tapper zyn moeſt, dien hy be„ ſchryft, als zeer bedreeven in de Schriftuur „ en in de Boeken van oude en nieuwe God„ geleerden. Wyders, moeſten 'er eenige „ bekwaame Abten van de Benediktyner-, „ Bernardyner-, Præmonſtreiter- en Auguſty„ ner-orde worden uitgekipt, om naar Trente „ te gaan; daar men eenigen uit de vier Be„ delordens, en eenige zulke Kanonniken, „ die onmiddelyk van den Paus afhingen, „ byvoegen moeſt. Eindelyk, hieldt hy van „ dienſt, dat de Keizer een hoofd ſtelde over „ alle deeze Geeſtelyken, die hunne handelingen, overeenkomſtig met 's Keizers oog„ merken, beſtierde; waartoe hy den Kan„ ſelier der Ridder-orde van 't Gulden-Vlies, „ Filips Nigri, of *Gerard van Veldwyk*, Lid „ van den geheimen Raad, dien ſommigen voor een Utrechtſchman houden (*d*), „ of zo „ men hen, in Brabant miſſen kon, deeze „ beiden tevens voorſloeg (*e*)." 't Schynt dat men zig, in 't uitkiezen van Godgeleerden tot de Trentiſche Kerkvergadering, grootendeels, naar 't gevoelen van Viglius, geſchikt heeft. Ten minſten, vindt men, dat
1551. Tapper, Haſſelius en Sonnius, in 't jaar 1551, derwaards, zyn afgevaardigd. Doch dat men, gelyk Viglius wilde, den Nederlandſchen Geeſtelyken een hoofd zou hebben toegevoegd, vind ik nergens gemeld. Onder de andere Nederlandſche Kerkelyken, die naar Tren-

(*d*) C. P. Hoynck van Papendrecht Not. *ad* Viglii Epiſt. Select. *N.* CXXIX. *p.* 304.
(*e*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXLVII. *p.* 343.

Trente werden gezonden, waren 'er vier, die allen, by het opregten der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, welk, omtrent tien jaaren na deezen tyd, voltrokken werdt, met eenen myter, werden voorzien. *Gerard van Hamericourt*, Abt van S. Bertyn, werdt Bisſchop van *S. Omer*: *Joannes Mahuſius*, Bisſchop van *Deventer*: *Martinus Rietthoven*, Bisſchop van *Ypere*, en *Kornelius Janſenius*, Bisſchop van *Gend* (1). Ook werdt Sonnius Bisſchop van 's Hertogenboſch, en ſedert van Antwerpen (*f*). KAREL II. 1551.

Ondertuſſchen hieldt Karel de V. aan by de Proteſtanten, om hen te beweegen, tot de reize naar Trente. Hertog Maurits van Saxen liet zig eerſt overhaalen, en gaf aan den beroemden Godgeleerden, *Filips Melanchton*, bevel, om de punten byeen te zamelen, welken te Trente zouden moeten verhandeld worden. De Keizer bezorgde een breed vrygeleide voor de Proteſtanten, die, tegen den Winter en in 't volgend voorjaar, te Trente kwamen. Zy kreegen 'er egter, niet dan met moeite, gehoor, en alleenlyk vryheid, om eenige voorſtellen te doen. De Kerkvergadering ging, ondertuſſchen, voort, beſliſſende, in zes zittingen, door een getal van omtrent zeſtig Kerkelyken (2), wederom verſchei- Vervolg en Beſluit der Kerkvergadering van Trente.

(*f*) Notit. Epiſc. & Theol. Belgii in Conc. Trident. *ap.* J. F. Foppens Nov. Diplom. Coll. *p.* 465.

(1) Zie *Notit. Epiſc. & Theol. Belgii in Concilio Trid.* apud J. F. Foppens *Nov. Diplom. Collect.* p. 465, 466.

(2) Fra-Paolo getuigt (Livr. IV. p. 584), dat het getal der Kerkelyken, geduurende deeze zes zittingen, nimmer boven de vierenzeſtig geweeſt is.

KAREL II. 1551.

ſcheiden' voornaame Geſchilpunten, het Avondmaal, de Boete en het laatſte Olieſel betreffende. Doch zy werdt plotſelyk afgebroken, in Grasmaand des jaars 1552, op de tyding, dat Hertog Maurits van Saxen de wapenen tegen den Keizer hadt opgevat, om de vryheid van den Godsdienſt, in Duitſchland, te verzekeren, en zynen Schoonvader, den Landgraaf van Heſſen, te verloſſen. 't Krygsgeluk diende hem. Hy bemagtigde verſcheiden' ſterke Plaatſen. Karel de V, thans met den Franſchen Kryg belemmerd, was buiten ſtaat, om hem te ſtuiten, en zag zig, eerlang, genoodzaakt, op den tweeden van Oogſtmaand des jaars 1552, de *Paſſauſche Vrede* te tekenen (*g*), by welke den Proteſtanten, in Duitſchland, volkomen vryheid van Godsdienſt vergund, en de ruſt in 't Ryk herſteld werdt. De geweezen Keurvorſt van Saxen en de Landgraaf van Heſſen werden ook, uit de langduurige hegtenis, geſlaakt (*h*). De Kerkvergadering werdt eerſt wederom hervat, onder *Pius den IV*, in den aanvang des jaars 1562. De overige Geloofsgeſchillen werden toen, in negen zittingen, door een veel grooter getal van Kerkelyken, dan te vooren, beſliſt, en de Kerkvergadering, op den derden van Wintermaand des jaars 1563, beſlooten. In den aanvang des jaars 1562, waren 'er, behalven de Kardinaalen, honderd en tien of honderd en twaalf Biſſchoppen en Godgeleerden, in de Kerkver-

Paſſauſche Vrede.

(*g*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 42.
(*h*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* IV. *p.* 582, 601, 628, 629, 657, 667, 671, 678, 685, 688, 689, 694, 695, 696.

vergadering (*i*). Naderhand, vermeerderde het getal, tot over de honderd en tagtig, en eindelyk, tot tweehonderd en dertig toe (*k*). De Beſluiten der Kerkvergaderinge zyn, door tweehonderd vyfenvyftig Leden, ondertekend (*l*). Hoe deeze Beſluiten, alomme, en ook hier te lande, aangenomen zyn, en welke gevolgen dezelven, in de Nederlanden, gehad hebben, ſtaat ons, als het beſtek van dit Boek verre te buiten gaande, hier niet te verhaalen. KAREL II. 1551.

III. Oorlog met Frankryk.

De verbonden' Proteſtantſche Vorſten, Henrik den II, Koning van Frankryk, die den Keizer den voorſpoed, welke hem in Duitſchland gevolgd was, misgunde, in hunne belangen hebbende overgehaald, werden de Nederlanden, tegen het einde des jaars 1551, met eenen nieuwen Oorlog, van de Franſche zyde, gedreigd. De Keizer hadt 'er, eenigen tyd te vooren, reeds kennis van gekreegen: doch niet konnen bewoogen worden, om zig te wapenen (*m*). Ook hadt hy, ten deezen tyde, de handen nog vol werks, in Duitſchland. De Franſchen begonden de vyandlykheden ter zee, in Hooi- en Oogſtmaand. Zy hielden vyf Oorlogſchepen voor 't Vlie, vyf onder Schagen, en vyf voor Noorwegen, die, dagelyks, verſcheiden' Hollandſche Schepen, met Graanen en andere Ooſterſche waaren gelaaden, wegnamen. Ook beroofden en na-

(*i*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 147, 146 *not.*
(*k*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 261, 315, 325 *not.* *Livr.* VII. *p.* 418. *Livr.* VIII. *p.* 599.
(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* VIII. *p.* 748.
(*m*) VIGLIA Epiſt. Select. *N.* CLI. *p.* 355.

KAREL II. 1551.

namen zy verſcheiden' Viſſchers, in de Noordzee (*n*). *De la Garde*, Admiraal der Franſche Galeien, taſte, in Oogſtmaand, vierentwintig groote Koopvaardyſchepen aan, die, uit Zeeland, naar Spanje wilden (*o*), en bemagtigde 'er vyftien van: welker verlies op eenentwintig tonnen ſchats begroot werdt, en Hoorn en Enkhuizen zeer zwaar drukte (*p*). Zelfs werden, te Hamburg, Oorlogſchepen, voor Franſche rekening, uitgeruſt. Ook was men bedugt, voor eenen aanſlag op Walcheren. Hier te lande, waren zo weinige Oorlogſchepen in gereedheid, dat de Haringviſſchers, verzogt om een gulden van 't Laſt, tot beſcherming der Viſſcherye, toe te ſtaan, zig, door dezelven, niet beveiligd oordeelden, en de meeſten de Haringvaart, dit najaar, ſtaakten. Ook kwam 'er verbod op, van wege der Landvoogdeſſe; 't welk egter, door ſommigen, werdt overtreden, die, naderhand, door den Prokureur Generaal, in regten, betrokken werden (*q*). Op de tyding dat men, in Oogſtmaand, eenige Nederlandſche goederen, in Frankryk, hadt aangehouden (*r*), volgde (3) de Verbeurdverklaaring van alle Franſche goederen, in de Nederlanden, nevens een uitdruklyk bevel aan alle Franſchen, die hier geen jaar vaſte wooning gehad hadden, om 't Land te ruimen (*s*): en

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 52, 56.
(*o*) GUICCIARD. de Reb. Belgicis *p.* 179.
(*p*) VELIUS Hoorn, *bl.* 263. BRANDT Enkh. *bl.* 73.
(*q*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1552, *bl.* 12, 11, 26.
(*r*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6.
(*s*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 68.

(3) Den eenentwintigſten van Herfſtmaand.

en weinige dagen laater (4), werdt de oorlog, te water en te lande, aan Frankryk verklaard. KAREL II. 1551.

IV. Men bereidt zig tot tegenweer.

De Stadhouder Beveren, de Staaten van Holland, kort hierna, in den Haage, hebbende doen beſchryven, ſloeg voor, of men niet, tot beſcherming van Holland, eenige ſterkten in de Maaze, het Marsdiep en het Vlie behoorde te leggen: of anders 't getal van 's Lands Oorlogſchepen vermeerderen. Doch de Staaten oordeelden „ dat de ſterk„ ten, in 't Vlie en in 't Marsdiep, nutte„ loos zouden zyn, alzo men, uit dezelven, „ de vyandlyke ſchepen niet zou konnen be„ ſchieten; ook zou men de Gaten der Maa„ ze niet dan tot zeer zwaare koſten konnen „ verſterken, en dan daartoe nog, meer dan „ een jaar lang, werk hebben: eindelyk, was „ het vergrooten van de zeemagt eene zaak, „ waar op alle de Nederlanden, en niet Hol„ land alleen, moeſt beſchreeven worden." 't Een en 't ander bleef dan agter. Men verboodt, in Wynmaand, den uitvoer van allerlei Oorlogsbehoeften, en ſtelden eenen tweehonderſten Penning, op alle andere uitgaande Koopmanſchappen. Amſterdam klaagde, ſedert, zeer, dat men, onder Oorlogsbehoeften, ook Pek, Teer, Roet, Leer, Masten, Sprieten en diergelyke waaren begreep, en den tweehonderdſten penning vorderde van goederen, die van en naar Gelderland, Frieſland, Overyſſel en Groningen gevoerd werden, onder voorwendſel, dat dezelven geene erf- maar aangewonnen Landen waren; doch

(4) De zesentwintigſten van Herfſtmaand.

KAREL II. doch deeze klagten vonden geen' ingang (*t*).
1551. Te lande, begon men zig, tegen den Winter, in ſtaat van tegenweer te ſtellen. Maarten van Roſſem werdt naar Mechelen gezonden, om volk te verzamelen (*u*).

Henrik de II, midlerwyl, ook den Winter beſteed hebbende, om zig te lande ſterk toe
1552. te ruſten, bragt, in 't midden van Lentemaand des jaars 1552, een Leger in Lotharingen; bemagtigende aldaar verſcheiden' Plaatſen. In Hooimaand, viel hy in Luxemburg, alwaar hy, insgelyks, eenige Steden innam. Daartegen deedt Maarten van Roſſem, omtrent deezen tyd, eenen inval in Champagne en in Lotharingen, 't platte Land, volgens zyne gewoonte, alomme afloopende en verwoeſtende (*v*).

Mets belegerd. Na 't ſluiten van de Paſſauſe Vrede, was het Keizerlyk Leger eerſt in ſtaat om iets van belang tegen Frankryk te onderneemen. Het was tienduizend Paarden en honderd zeſtien vendelen Knegten ſterk, en koſte den Keizer, maandelyks, zes tonnen ſchats (*w*). De Hertog van Alva en de Marquis van Marignan hadden 'er het Opperbevel over, en ſloegen, in Wynmaand, het beleg voor Mets, welk, in 't voorjaar, aan de Franſchen overgegaan, en ſedert merkelyk verſterkt was. Terwyl dit beleg duurde, werdt het Keizerlyk Leger vermeerderd, met de benden, die, in de Nederlanden geworven, door den Hertog van Hol-

(*t*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 7, 8, 10, 13.
(*u*) Nieuwe Chron. van Brab. *bl.* 311.
(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 118.
(*w*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1552, *bl.* 36.

Holſtein, door Lamoraal, Graave van Egmond, en door Jan van Hennin, Heere van Boſſu, derwaards geleid werden. De Keizer zelf kwam, tegen 't einde van Slagtmaand, in 't Leger, en zondt Egmond af, om Toul op te eiſchen; doch de Bevelhebber antwoordde „ dat hy, hierop, eerſt na 't overgaan „ van Mets, en na dat hy zig, zo lang als de „ Hertog van Guize, die binnen Mets ge„ boodt, verdedigd zou hebben, zyne ge„ dagten zou laaten gaan." Karel de V. ſlaagde, ondertuſſchen, ongelukkig voor Mets. Het heevig vuur en de geduurige uitvallen der belegerden waren oorzaak, dat hy weinig of niets vorderde. Hier ſloeg het jaargetyde toe, welk hem, eerlang, noodzaakte, de Stad, op den tienden van Louwmaand des jaars 1553, te verlaaten. In Pikardye, werwaards de Graaf van Roeulx, met eenen hoop volks, getrokken was; en in Italie, waren de meeſte onderneemingen der Keizerſchen ook ongelukkig uitgevallen (x). De Winter werdt derhalven beſteed, om zig, tegen 't volgend jaar, in beteren ſtaat te ſtellen. Karel II. 1552.

V. Bede van tweehonderdduizend guldens.

In Louwmaand des jaars 1552, hadt de Landvoogdes reeds alle de Nederlanden, te Brugge, doen beſchryven, en aan elk eene Bede gedaan, om de koſten van den Franſchen oorlog te vinden. De Preſident Viglius vertoonde die van Holland, in 't byzonder, dat 's Keizers uitgaaven, in 't voorleeden jaar, veel meer dan zyne inkomſten beloopen hadden,

(x) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 52-77. Chron. van E. de Veer *f.* 120, 121.

KAREL II. 1552. den, en deedt hun, daarop, eene Bede van tweemaal honderdduizend guldens. Zy drongen, volgens gewoonte, op vermindering der ſomme; alzo dezelve byna de helft beliep van 't gene van Brabant geëiſcht was; daar, zeidenze, Holland en Zeeland beide maar een een derde van de Bede van Brabant plagten op te brengen. Zy ſtonden vooral op vermeerdering van 's Lands zeemagt, tot beſcherming der Koopvaardye. Doch het eerſte kon geheel niet, en het andere voor eerſt niet geſchieden. Men hieldt, derhalven, Dagvaart op Dagvaart in den Haage. De Leden begreepen wel, dat 'er thans geld zou moeten zyn; doch waar en hoe men 't vinden zou was zo klaar niet. De Edelen ſloegen voor „ dat 'er vier middelen waren, by „ welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden, by de Schildtalen, by den „ Impoſt, by 't Morgengeld, en by den „ tienden Penning; dat de Impoſt op de „ Wynen en Bieren weinig hadt opgebragt, „ en, niet dan tot zwaare koſten, kon worden opgehaald; dat het Morgengeld thans „ weinig opbrengen zou, ter oorzaake van „ de jongſte inbreuk veeler Landen, op den „ twaalfden van Louwmaand; die, in twee „ of drie jaaren, geene vrugten zouden konnen uitleveren; dat het vorderen van den „ tienden Penning niet dan in den uiterſten „ nood behoorde te geſchieden; dat zy, hierom, van gedagten waren, dat men den „ Keizer honderd en vyftig of honderd en „ zeſtigduizend guldens zou konnen toeſtaan, „ te heffen honderdduizend guldens op de Schild-

„ Schildtalen, mids de Steden haare kwyt- Karel II.
„ ſcheldingen, *elks in den haaren*, vonden, 1552.
„ by Hoofdgeld, Haardſtedegeld, verhoo-
„ ging van Excynzen, of andere middelen,
„ naar eigen welgevallen; en dat het overig
„ gedeelte der ingewilligde ſomme, by ver-
„ kooping van Renten, zou konnen gevon-
„ den worden, met dien verſtande, dat men
„ tien, twaalf of veertienduizend guldens,
„ by Leeninge, heffen zou, uit eenigen der
„ rykſte Kloosteren." Doch de Steden wa-
ren, by den tegenwoordigen ſlegten tyd, in 't eerſt geene van allen tot het aanneemen van zo zwaar een' laſt te beweegen. Zy loofden niet meer dan honderdduizend guldens vry geld uit, en wilden nog bedingen, dat 'er tien of twaalf Oorlogſchepen uitgeruſt, en de twee-honderdſte penning afgeſchaft zou moeten worden. Doch den Stadhouder verklaard hebbende dat hy zulks der Koninginne Landvoogdeſſe niet zou durven overſchryven, zagen zy van 't bedingen deezer voorwaarden af. Sedert onderging hy eenige Steden afzonderlyk, en bewoog haar, tot honderd en twintigduizend guldens te komen. De Landvoogdes nam 'er egter geen genoegen in. Zy merkte aan „ dat Holland, ten onregte, voorgaf,
„ nevens Zeeland, voorheen niet boven een
„ derde der Bede van Brabant te hebben op-
„ gebragt; alzo Holland alleen, ſedert het
„ jaar 1540, verſcheiden' reizen, de helft
„ van Brabant hadt gegeven. Zelfs hadt Hol-
„ land, met Zeeland en Weſtfriesland, in
„ de Bede, by Hertog Karel van Bourgon-
„ die, in 't jaar 1462, geëiſcht, zo veel ge-

KAREL II. 1552. ken zig egter, ſedert, met de andere Leden, mids men elke Haardſtede met meer niet dan vyf grooten, belaſtte. Doch naderhand beſloot men, om vyftigduizend guldens te vinden, welken men ſpoedig noodig hadt, zes ſtuivers op elke Haardſtede te leggen. En deeze belaſting werdt zo ſcherp ingevorderd, dat men de Steden noodzaakte, om voor onvermogende Ingezetenen te betaalen (z), en den Prins van Oranje en den Graaf van Hoorne, die betaaling weigerden, in regten betrok (a). De andere vyftigduizend guldens poogde men te vinden, by verkooping van Losrenten tegen den Penning zeſtien, veertien of twaalf, en van Lyfrenten, op een lyf alleen, tegen den Penning agt, zo wel buitens als binnens Lands. Doch de Ontvanger wiſt geene genoegzaame Koopers te vinden. De Staaten verzogten verlof, om de Ingezetenen tot koopen te mogen dwingen. Doch de Landvoogdes wilde hiertoe niet verſtaan. Ook vondt men, eindelyk, nog Koopers van Losrenten, tegen den penning twaalf, onder anderen te Delft en in Zuidholland (b).

Omtrent de eerſte honderdduizend guldens, die op de Schildtalen gevonden werden, was beſlooten, dat de groote Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda de gewoonlyke kwytſcheldingen zouden genieten. Doch toen deeze penningen werden omgeſlaagen, be-

(z) VELIUS Hoorn, *bl.* 264.

(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 40, 42, 47, 64, 66, 67, 72. *op 't jaar* 1553, *bl.* 2, 3, 9, 43, 52.

(b) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 48, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 71.

bevondt men, dat de kleine Steden en 't platte Land, welken men doorgaans geene kwytſcheldingen toeſtondt, veel hooger belaſt waren, dan zy oordeelden te behooren: waar uit geen klein ongenoegen, tuſſchen de groote en kleine Steden, ontſtondt (*c*). Karel II. 1552.

In Zomermaand deezes jaars, was men, ter Vergaderinge van Holland, bedagt geweeſt, op het vinden van middelen, ter beveiliging der Haringviſſcherye, die, voorleeden najaar, tot groot agterdeel voor 't Land, genoegzaam geſtaakt was. Twee werden 'er voorgeſlaagen: het verwerven van Brieven van Vrygeleide van Frankryk, of het uitruſten van een bekwaam aantal van Oorlogſchepen. In Zeeland, hieldt men het eerſte middel voor gemakkelyker, koſteloozer en veiliger. Doch in Vlaanderen, hadt men 'er tegen ingebragt, dat de Franſchen, in dit geval, zo wel mogende visſchen als de Nederlanders, den Haring in prys zouden doen daalen, en hunne Vlooten rykelyk van mondbehoeften konnen voorzien; waaraan zy gebrek zouden hebben, zo hun het viſſchen, door Oorlogſchepen, belet werdt. Men hadt 'er bygevoegd, dat de Franſchen, veelligt, hun woord niet houden zouden, en, genoeg gevangen hebbende, boven Vrygeleide boven al, den onzen den Haring ontrooven. De Landvoogdes neigde ook tot deeze laatſte meening, vorderende, van Vlaanderen, zes, van Zeeland, vier, en van Holland, als ſterker ten Haring vaarende dan een Middelen tot beveiliging der Haringvaart.

(*c*) Requeſt van Ao. 1553, *by* Brandt Enkh. *bl.* 75. Zie ook Chron. van E. de Veer *f.* 117.

KAREL II. 1552. een van deeze twee Landſchappen, agt Oorlogſchepen. Doch in Holland, was men meer voor 't viſſchen onder vrygeleide. Men merkte aan „ dat agttien Oorlogſchepen niet opmo„ gen zouden tegen de magtige Franſche „ Vloot; dat de Haringteelt ook, grooten„ tendeels, voorby zyn zou, eer deeze Vloot „ gereed zou konnen zyn; dat de Buizen, in „ voorige tyden, weinig dienſt gehad hadden „ van Oorlogſchepen, die zig meeſt aan Land „ en in de Havens plagten te houden; dat de „ Franſchen genoeg mondbehoeften wiſten te „ krygen, zelfs uit deeze Landen, al werdt „ hun de Haringviſſchery belet; dat de Ha„ ring, als men op vrygeleide viſchte, ten „ minſten zo veel opbrengen zou, als, wan„ neer men in de koſten eener uitruſtinge „ moeſt draagen: dat eindelyk de Franſchen, „ tot nog toe, de vrygeleibrieven in agting „ gehouden hadden, en dat Vorſten, door„ gaans, hunnen Brieven geſtand deeden." De Landvoogdes bleef egter by haare meening, verklaarende rondelyk, dat zy den Koning van Frankryk niet betrouwde. Ook zeide zy, berigt ontvangen te hebben, dat hy niet meer dan twaalf ſchepen in zee hadt; waar tegen die van Holland zig met agt ſchepen genoeg zouden konnen beſchermen. 't Slot was, dat men, tot Oorlogſchepen, of tot het ſtaaken van de Haringvaart, beſluiten moeſt. Men vondt dan geraaden, der Landvoogdeſſe een laſtgeld van twee guldens aan te bieden, mids zy agtentwintig Oorlogſchepen en vier Jagten in zee bragt. Eindelyk kwam men, eerſt in Oogſtmaand, overeen „ dat de Ste-

den

„ den en Vlekken, zig met de Haringvaart Karel II.
„ geneerende, agt Oorlogſchepen in zee zou- 1552.
„ den brengen, mids daar tegen genietende
„ 1. twee guldens van ieder laſt Haring, welk
„ de eerſte reize gevangen werdt, en daarna
„ een laſtgeld naar behooren. 2. hun aandeel
„ in twaalfduizend guldens, die de Land-
„ voogdes, tot beſcherming der Viſſcherye,
„ zou opſchieten, welk aandeel op zesdui-
„ zend guldens begroot werdt. 3. de driedui-
„ zend guldens, die 't gemeene Land beloofd
„ hadt te zullen opbrengen." De agt Schepen werden terſtond gereed gemaakt. Delft en Rotterdam bragten 'er elk twee in zee. Schiedam met Briele, Goereede, Bommene, Vlaardingen en andere Vlekken ook twee, en Enkhuizen een gelyk getal, waar mede men de Haringvaart, dit jaargetyde, genoeg beſchermd rekende. Doch men bedroog zig. Daar werden omtrent vyftig Buizen genomen (*d*). Tot geleide der Koopvaardyvloote naar 't Weſten, waren, al in Bloeimaand, eenige Oorlogſchepen in gereedheid gebragt; welken, met een groot getal van Koopvaardyſchepen, in zee liepen, en eene gelukkige reis naar Spanje deeden (*e*). Om de koſten op deeze uitruſting te vinden, hadt men een' Impoſt van twee ten honderd gelegd op al wat van en naar 't Weſten gevoerd werdt. Sommigen hielden dit te ſtryden met de Privi-

(*d*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1552, *bl.* 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61. *op 't jaar* 1553, *bl.* 5.

(*e*) Chron. van E. de Veer *f.* 117 *verſ.* Vigilii Epiſt. 9. lect. *N.* CLV. *p.* 361.

KAREL II. 1552.

vilegien van Tolvryheid. Doch anderen oordeelden, dat men deezen Impoſt, enkelyk geheeven ter beveiliging der Koopvaardye, niet als een' Tol kon aanmerken. 't Stuk werdt, door Gemagtigden der Staaten, onderzogt, die der eerſte meening toevielen. Men beſloot, derhalven, voor eerſt, het afſchaffen van gemelden Impoſt, by Verzoekſchrift, ten Hove te vorderen, en 'er, na 't eindigen of bedaaren van den tegenwoordigen oorlog, ernſtiger op te dringen. Ook werdt 'er de Koopvaardy, in 't jaar 1554, van ontheeven (*f*).

De Kusten worden bezorgd.

Voor de Hollandſche, Zeeuwſche en Frieſche Stranden, die, door de Franſche Oorlogſchepen, gedreigd werden, werdt, omtrent deezen tyd, ook zeer gezorgd (*g*). De Landvoogdes beval den Heere van Beveren, Stadhouder van Holland en Zeeland, vier Regimenten Knegten, langs de Kuſten, te leggen. Ook is 'er nog blyk voor handen, dat hy, wat laater, de Zeedorpen in Holland van geſchut voorzien, en onder anderen, die van Alkmaar gelaſt heeft, agt *Valkonetten* of ander geſchut op raderen, met de kogels en 't verder gereedſchap daar toe behoorende, te Egmond op Zee, te leveren (*h*). Men raadpleegde met ervaaren' luiden, over de beſte middelen, om de Stranden te beveiligen. Ook werdt, meen ik, de Graaf van Arem-

(*f*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 38, 40, 41, 44, 47. *op 't jaar* 1553. *bl.* 1, 24. *op 't jaar* 1554. *bl.* 37.

(*g*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 35, 36, 37.

(*h*) Brief van XIV Juny XV.^cLIV. *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 121.

Aremberg, Stadhouder van Friesland, Overyſſel en Groningen, ten deezen zelfden einde, naar Friesland gezonden (*i*); doch wat hy hier, tot beveiliging des Landſchaps, verrigt hebbe, is my niet gebleeken. Karel II. 1552.

VI. Nieuwe Bede aan alle de Nederlanden.

De Veldtogt in Lotharingen was, dit jaar, ongelukkig geſlaagd, voor den Keizer; die, terſtond na 't opbreeken van 't beleg van Mets, op middelen bedagt was, om vroeg in 't veld te verſchynen. En alzo hiertoe, in de eerſte plaatſe, wederom geld vereiſcht werdt, beſchreef hy de Staaten van alle de Nederlanden, in Sprokkelmaand des jaars 1553, te Bruſſel; vorderende hier, van Brabant, eene Bede van zeshonderdduizend Karels guldens, die niet dan by wege van een Schoorſteengeld van twintig ſtuivers in de Steden, en van vyftien ſtuivers ten platten lande gevonden worden konden (*k*). Van Holland, werden driemaal honderdduizend guldens geeiſcht: en aan de andere Landen geſchiedden Beden naar evenredigheid. De Staaten, hierop ter Dagvaart beſchreeven, vonden zig, naar gewoonte, zeer bezwaard over deeze Bede. De Edelen merkten aan „ dat het „ Land, binnen een jaar, zevenhonderdduizend guldens aan den Keizer verſtrekt hadt; „ dat de Haringviſſchers, in 't voorleeden „ jaar, wel honderdduizend guldens ten agteren waren geraakt; dat zy, hierom, niet „ meer dan tweehonderdduizend guldens konden toeſtaan, te vinden honderdduizend gul- 1553.

(*i*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CLV. *p.* 360.
(*k*) Chron. van E. de Veer *f.* 121.

KAREL II: 1553. „ guldens op de Schildtalen, en het overige „ uit een' tienden Penning op de vaſte goede„ ren, die, naar hunne rekening, honderd en „ veertig of honderd en vyftigduizend gul„ dens zou opbrengen." Dordrecht en Haarlem waren 't genoegzaam eens met de Edelen. Delft ſloeg voor, dat men de Ingezetenen, gelyk in 't Noorderkwartier gewoonlyk geſchiedde, op zekere ſchotponden moeſt ſtellen, naar dat zy gegoed waren: doende, by voorbeeld, die vyftig ponden vlaams gegoed waren, een half ſchotpond, die honderd, een heel, die tweehonderd, twee, die vierhonderd, vier betaalen; en zo voorts, tot agtduizend ponden vlaams, die op vyfentwintig ſchotponden moeſten worden geſteld. Leiden wilde een' tienden Penning heffen van alle inkomende goederen, twee deelen ten laſte van den Eigenaar, en een ten laſte van den Bruiker; 't gene 'er te kort kwam moeſt, in de Steden, gelyk de gewoonlyke Beden, en ten platten lande, uit een Morgengeld van vier, drie en een halve, en drie ſtuivers, naar de geſteldheid der Landen, gevonden worden. Die van Amſterdam waren 't genoegzaam eens, met de Edelen, Dordrecht en Haarlem. Alleenlyk merkten zy aan, dat men de Huizen, die niet boven zes guldens aan huure deeden, van den tienden Penning wilde ontlaſten; doch dat 'er zulken weinig in hunne Stad gevonden werden, ſchoon 'er veelen waren, van welken de Eigenaars, jaarlyks, niet meer dan een pond vlaams zuiver geld rekenen konden, welken zy oordeelden, dat insgelyks behoorden vry te zyn. Gouda voegde

de zig hier by. Naderhand kwamen de Steden eenpaarig tot tweehonderd en vyftigduizend guldens, te vinden uit den tienden Penning op de vaſte goederen, op de Schildtalen, en uit een Morgengeld van vyf, vier en drie ſtuivers. Alleenlyk hieldt Gouda zig te hoog geſteld in de Schildtalen. Doch men wilde verſcheiden' voorwaarden bedingen, in welken de Landvoogdes niet bewilligen kon: de voornaamſten waren afſchaffing van den Impoſt van twee ten honderd, vrye vaart Weſtwaards, en viſſchery onder Vrygeleide, of by *ſtilzate*. Ook wilde men geene Ampten, buiten dat van Stadhouder, aan uitheemſchen begeven hebben: waarop de Landvoogdes zeide „ dat zy niet veele Ampten aan uitheem„ ſchen gegeven hadt, en niet dan aan zul„ ken, die zy bekwaamer vondt dan de Inge„ boornen, ten zelfden tyde, naar deeze „ Ampten, ſtaande." Eindelyk, moeſten de Staaten, in Grasmaand, in de volle Bede, bewilligen. Gouda toonde zig, ſedert, onwillig, om naar de Schildtalen te draagen. Ook was de Graaf van Egmond, die beweerde regt te hebben, om de Beden, in zyne Heerlykheden, zelf te innen, weigerig, om tot deeze Bede te betaalen: gelyk hy ook, in 't voorleeden jaar, reeds tegen de bewilliging in de Bede van tweehonderdduizend guldens *geproteſteerd* hadt (*l*). Die van Voorne en Putten begeerden ook van den tienden Penning vry te zyn. Doch de Staaten gaven den Ontvanger laſt, om alle onwilligen, by *exe-*

Karel II. 1553.

Geene Ampten aan uitheemſchen te geeven verzogt.

(*l*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 10.

KAREL II. 1553. *executie*, tot voldoeninge te noodzaaken (*m*). 't Bleef, ondertuſſchen, dit jaar, niet by deeze Bede van driehonderdduizend guldens. In Oogſtmaand, vorderde de Keizer nog tweehonderdduizend guldens van die van Holland. Van ruim honderdduizend guldens moeſten zy, terſtond, Schuldbrieven, ten laſte der zes groote Steden, leveren; die de Keizer tot gereed geld maaken kon. Sommige Steden wilden egter, volgens gewoonte, wederom iets afdingen van deeze Bede. Doch die van Leiden merkten aan, dat zulks, by de voorige Beden, niet doenlyk geweeſt zynde, ook nu met geen' grond te verwagten was. Men kwam, derhalven, in 't begin van Wynmaand, tot eene eenpaarige bewilliging in de volle Bede, die, by verkooping van Los- en Lyfrenten, gevonden werdt. Men ontving van de Koopers wel tot tienduizend ponden van veertig grooten aan gemaakt zilverwerk. De Landvoogdes nam het, ten deezen tyde, tot tweeendertig ſtuivers de ons, in betaaling (*n*). Doch ten zelfden tyde, loſten de Staaten eenige oude Schuldbrieven af, 't welk de Ontvanger, heimelyk, door de tweede hand, wiſt te beleggen, op dat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in ſtaat was, om ſchulden af te doen (*o*).

By 't bewilligen in de Bede van driehonderd-

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1553. *bl.* 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 31, 32, 43.

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1554. *bl.* 1, 39.

(*o*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48.

derdduizend guldens, die, ten deele op de Schildtalen, werdt omgeslaagen, hadden de groote Steden staat gemaakt, op het genieten der gewoonlyke kwytscheldingen. Doch de kleine Steden, voorziende, of vreezende, dat deeze kwytscheldingen, wederom, gelyk voorheen, ten haaren laste, zouden komen; vervoegden zig, kort na 't bewilligen in de Bede, met een verzoekschrift aan den Keizer, waarby zy, vooraf, het ongelyk, haar, door de groote Steden, in 't voorleeden jaar, aangedaan, en nu op nieuws gedreigd, vertoond hebbende, verzogten „ dat den Ontvanger-„ Generaal van 's Keizers Beden in Holland ge-„ last mogt worden, de penningen, welken zy „ reeds te veel betaald hadden, om te slaan, „ over de groote Steden; dat de Beden, „ voortaan altoos, *Schildtaals gelyk*, mogten „ worden omgeslaagen, en dat 'er altoos Ge-„ magtigden van vier kleine Steden op de Be-„ den beschreeven mogten worden, om der-„ zelver belangen voor te staan." 't Verzoekschrift werdt, volgens de rondigheid dier tyden, met deeze woorden, beslooten, *Dit doende, zal uwe Roomsch Keizerlyke Majesteit wel doen.* De verzoekers waren Burgemeesters en Regeerders der kleine Steden van Rotterdam, Schoonhoven, Gorinchem, Schiedam, Heusden, Vlaardingen, den Haage, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Texel. Doch op hun verzoek kwam geen ander antwoord, dan dat 'er de Landvoogdes zo veel opzigt op neemen zou, als zy naar billykheid zou vinden,

Karel II. 1553.

KAREL II. 1553. te behooren (*p*). Hier by bleef het, ſedert. De kleine Steden konden nimmer verwerven, dat zy, wederom, gelyk van ouds, op de Graaflyke Beden beſchreeven werden, en ſommigen moeſten de Excynzen merkelyk verhoogen, om het aandeel te vinden, welk zy, volgens de ſchikkinge der Edelen en groote Steden, in de Beden, draagen moeſten (*q*). Over 't Land in 't gemeen, werdt nu, volgens Staats beſluit, de tiende penning van Landen, Huizen en erven geheeven (*r*). Om welken te ſchatten, in elke Stad, kleine en groote, zes bekwaame en eerlyke perſoonen, niet zynde in de Wet, gemagtigd werden (*s*). Ook moeſt men den tienden penning van alle de Viſſcheryen onder Holland betaalen (*t*). De Haringvaart was hier in tamelyke bloei, wordende van Enkhuizen alleen, omtrent deezen tyd, honderd en veertig Buizen uitgeruſt (*u*). Men hadt, dit jaar, wederom veel overweeging ter Dagvaart gehad, om dezelve te beveiligen (*v*), 't welk, door middel van omtrent twintig Oorlogſchepen, waartoe de koſten, uit den gemelden tienden Penning, gevonden werden, ſchynt geſchied te zyn. De omſlag des tienden pennings van de waarde der Huizen en erven binnen Amſterdam beliep thans dertienduizend en eenige honderden guldens. Doch

(*p*) Requeſt van A°. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75.
(*q*) BRANDT Enkh. *bl.* 76, 77. Brief van den 6 Decemb. 1553, *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 121.
(*r*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 73.
(*s*) Brief van 27 May 1553, *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 120.
(*t*) Repert. der Plakaat. *bl.* 76.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 78.
(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1553. *bl.* 2, 19, 20, 21, 26, 28, 29.

Doch 't ſchynt, dat deeze ſomme niet volkomen in 's Lands Kaſſe gekomen is. Immers heeft den Amſterdamſchen Burgemeeſter, Henrik Dirkszoon, die thans 't meeſte gezag voerde in de Stad, ſedert beſchuldigd, dat hy 'er meer dan vierduizend guldens van agter gehouden hadt (*w*). KAREL II. 1553.

VII. Terouanne en Hesdin ſtormenderhand ingenomen.

De Keizer, door het afkondigen van eene algemeene vryheid, om allerlei mondbehoeften, zonder betaaling van twee ten honderd, waarmede de uitgaande Koopwaaren nog belaſt bleeven, naar 't Leger, te mogen voeren (*x*), zyne benden, rykelyk, van voorraad voorzien hebbende; beval den Graave van Roeulx, 't beleg van Terouanne in Artois, tegen 't einde van Grasmaand, te onderneemen. De Stad werdt egter niet beſtormd, voor den twaalfden van Zomermaand; doch de belegeraars werden, met verlies, te rug gedreeven. Men begon toen, op nieuws, aan de loopgraaven te werken, en voltrokze, eerlang, tot aan de graft toe. De twintigſte van Zomermaand was tot een' tweeden ſtorm geſchikt. Doch de belegerden, de toebereidſels hiertoe gewaar geworden zynde, zogten in onderhandeling te komen. Terwyl men hiermede bezig was, begonden de Duitſchers en Nederlanders den aanval ongelaſt, en bemagtigden de Plaats ſtormenderhand (*y*). Zy regtten een yſſelyk bloedbad aan, in deeze overoude Stad, welke, kort hierna, op 's Keizers bevel, ten gronde toe, verdelgd werdt, en

(*w*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 72, 76.
(*y*) VIGLII Epiſt. Seleƈt. *N.* CLVI. *p.* 362.

KAREL II. 1553. en ſedert, nimmer, wederom herbouwd geworden is (*z*). Hesdin werdt, wat laater, op gelyke wyze als Terouanne, overmeeſterd, en ook geheellyk verwoeſt. De naam alleen is bewaard gebleeven, in eene Stad, welke de Keizer, in 't volgend jaar, omtrent een vierdendeel uurs van het verwoeſt Hesdin, ſtigten deedt, en welke *Hesdinfert* genoemd wordt (*a*). De Veldtogt deezes jaars eindigde met een hevig ſchutgevaarte, tuſſchen een gedeelte des Keizerlyken Legers, welk, onder geleide van Lamoraal, Graave van Egmond, en van eenige anderen, tot aan Amiens, doorgedrongen was; en de Franſchen, onder den Hertoge van Mommeranci. Verſcheiden' voornaame Keizerlyke Legerhoofden lieten hier 't leeven. Van de Franſche zyde, werden 'er eenigen gevangen genomen (*b*).

VIII. Veranderingen in Engeland. Terwyl de oorlog, tuſſchen Karel den V. en Henrik den II, dus hevig werdt voortgezet, waren 'er, in Engeland, veranderingen voorgevallen, die merklyken invloed hadden, op de belangen van beide deeze Mogendheden, en op den Staat der Nederlanden. De jonge Koning, Eduard de VI, lang aan eene borſtkwaale gekwynd hebbende, overleedt eindelyk, op den zesden van Hooimaand deezes jaars. Volgens den Uiterſten Wil zyns Vaders, moeſt hy worden opgevolgd, door *Maria*, Dogter van Henrik den VIII. en van Katharina van Arragon. Doch Eduard hadt, kort

(*z*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 83.
(*a*) J. B. MARCHET. de Morini atque Hedini Expugnat. *ap.* S. SCHARDIUM *Tom* II. *p.* 577. DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 85.
(*b*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 86. Chron. van E. DE VEER *f.* 123.

kort voor zyn' dood, de Kroon beſproken aan *Joanna Gray*, Dogter van *Henrik, Hertoge van Suffolk* en van *Françoiſe Brandon*, die eene Dogter was van Koning Henriks jongſte Zuſter *Maria*, Weduwe van Lodewyk den XII, Koning van Frankryk, en naderhand hertrouwd aan *Karel Brandon, Hertoge van Suffolk*. Françoiſe kon, volgens den Uiterſten Wil van Henrik den VIII, eerſt aan de Kroon komen, na 't afſterven van *Elizabet*, Dogter van Henrik en van *Anna de Bollen*. Doch Eduard, aangezet door *Jan Dudlei, Hertog van Nordhumberland*, wiens Zoon, *Guilford Dudlei*, onlangs met Joanna Gray gehuwd was, beſloot haar, met agterſtelling van Maria en Elizabet, de Kroon te beſpreeken. Men hadt den jongen Vorſt doen verſtaan, dat het werk der Hervorminge, welk, onder zyne Regeering, gelukkiglyk was voortgezet, t'eenemaal verydeld ſtondt te worden, zo Maria, na hem, op den Troon klom, zynde zy voor zo yverig Roomſchgezind bekend, dat zy, in 't jaar 1551, toen men haar dringen wilde, tot het aanneemen eener nieuwe Geloofsbelydeniſſe, op 't punt geſtaan hadt, om 't Ryk te verlaaten, en met eenige Schepen, die de Landvoogdes haar van hier hadt toegeſchikt, de wyk naar de Nederlanden te neemen. Doch deeze toeleg werdt geſtuit, en aan Maria, ſedert, eene tamelyke vryheid van Godsdienſt vergund. De Prinſes Elizabet yverde, zo lang haar Broeder regeerde, zeer voor de Hervorminge, en ſcheen derhalven, zo men Maria wilde uitſluiten, eerſt in aanmerking te moeten komen, om Eduard den VI. op te volgen.

Karel II. 1553.

KAREL II. 1553. Doch de Hertog van Nordhumberland, die de Kroon in zyn Huis zogt over te brengen, zou hier by zyne rekening niet gevonden hebben. Hy deedt 's Konings keuze dan vallen op Joanna Gray, die, uit hoofde van den afſtand haarer Moeder, geoordeeld werdt, regt te hebben tot het Ryk; doch niet dan met moeite bewoogen werdt, tot het aanvaarden der Kroone. Zy vaardigde terſtont iemant af naar den Keizer, om hem van haare komſt tot de Kroon te verwittigen. Doch Karel weigerde haaren Gezant gehoor, en zondt den Brief, dien zy hem ſchreef, ongeopend te rug. Maria, die naar 't Landſchap Norfolk geweeken was, en den naam van *Koninginne*, ondertuſſchen, ook aangenomen hadt, kreeg, eerlang, zo groot een' aanhang, dat zy, zelfs binnen Londen, zonder iemants wederzeggen, voor Koninginne werdt uitgeroepen. Joanna Gray lei toen de Koninglyke waardigheid af, die zy, niet meer dan negen dagen, bekleed hadt: en werdt, eerlang, zo wel als verſcheiden' haarer medeſtanderen, openlyk onthalsd. Maria was naauwlyks geveſtigd op den Troon, of zy tradt met den Keizer in onderhandeling over de beſte middelen om den ouden Godsdienſt in Engeland te herſtellen (*c*): waarvan zy, zo lang zy leefde, genoegzaam haar eenig werk gemaakt heeft.

IX. Onderhandeling. Doch Karel de V. zogt zyn byzonder voordeel te doen, met de Staatsverandering in En-

(*c*) P. V. Narrat. Hiſt. *apud* S. SCHARD. *Tom.* II. *p.* 631. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 71, 69, 70, 57, 75, 76, 81, 85, 87, 91, 97, 107.

Engeland, en met de gelegenheid, die hem voorkwam, om met Maria, in vertrouwen, te handelen. Prins Filips, zyn Zoon, was, ſedert eenige jaaren, Weduwenaar, en de Keizer begreep, dat Filips geen voordeeliger Huwelyk zou konnen doen, dan met de Koninginne van Engeland. Hy deedt het derhalven Maria, in of omtrent Oogſtmaand, voorſlaan, haar vertoonende, dat deeze verbindtenis, noodwendig, de herſtelling van den ouden Godsdienſt, in Engeland, te wege brengen zou. De Koningin, ingenomen met alles wat zy oordeelde tot voorſtand van haaren Godsdienſt te zullen konnen ſtrekken, gaf haare toeſtemming ligtelyk. Doch alzo het Hof wel wiſt, dat het volk, over dit Huwelyk, morren zou, zogt men de onderhandeling bedekt te houden. Haaſt lekte 'er egter zo veel van uit, dat het Huis der Gemeente, omtrent het einde des jaars, een beſluit nam, om de Koningin te verzoeken, dat zy geen' uitheemſch' Prins wilde trouwen. Doch *Gardiner*, die, wegens de Koningin, met den Keizer, over dit Huwelyk, handelde, wiſt zig van het ongenoegen, welk het volk 'er over opgevat hadt, meeſterlyk te bedienen, om zulke gunſtige Huwelyksvoorwaarden, voor zyne Meeſtereſſe, te bedingen, als hy kon uitdenken. Karel de V. zondt, in den aanvang des jaars 1554, een aanzienlyk Gezantſchap, met Lamoraal, Graave van Egmond, aan 't hoofd, naar Engeland af, om het Huwelyk plegtiglyk en openlyk te verzoeken. De Keizer, niets anders beoogende, dan het ſpoedig voltrekken van het zelve,

KAREL II. 1553. over een Huwelyk, tuſſchen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland.

1554.

KAREL II. 1554. hadt vaſtgeſteld, alles toe te ſtaan, wat op hem begeerd werdt. Gardiner ſtelde zig twee voornaame einden voor, in het regelen der Huwelyks voorwaarden, van welken de Preſident Viglius, van 's Keizers wege, een ontwerp gemaakt hadt (*d*). Hy zogt, *voor eerſt*, zorg te draagen, dat Engeland nooit onder de Spaanſche heerſchappy vervallen kon, en, *ten anderen*, zulke voorwaarden uit te denken, die het Huwelyks verdrag, door 't Parlement, konden doen goedkeuren. De Keizer, denkende, veelligt, dat hy, of Filips, naderhand, gelegenheid genoeg hebben zouden, om de ingewilligde voorwaarden te doen veranderen, ſtondt alles toe, en op den twaalfden van Louwmaand, weinige dagen na de aankomſt der Keizerlyke Gezanten (*e*), werden de Huwelyks voorwaarden getekend; die hier op uitkwamen.

Voorwaarden, op welken het geſlooten wordt.

„ Filips zou, uit hoofde van dit Huwelyk,
„ den naam voeren van *Koning van Engeland*,
„ en zyne Gemaalin het Ryk helpen regeeren.
„ Doch 't begeeven der Ampten zou in han-
„ den van Maria alleen blyven. Maria zou
„ ook alle de titels, den Koning, haaren Ge-
„ maal, toebehoorende, voeren mogen. De
* *Douarie.* „ * Lyftogt der Koninginne werdt bepaald,
„ op zeſtigduizend ponden van veertig groo-
„ ten Vlaamſche munt jaarlyks; veertigdui-
„ zend van welken haar uit Spanje, en twin-
„ tigduizend uit Brabant, Vlaanderen, He-
„ negouwen, Holland en de andere Neder-
lan-

(*d*) VIGLII Vita *N.* LXVII. *p.* 30.
(*e*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 87, 99, 100, 101, 102. Chron. van E. DE VEER *f.* 125.

„ landen zouden worden aangeweezen. De Kinderen, uit dit Huwelyk, zouden in de moederlyke goederen, volgens Lands gebruik, opvolgen. Aangaande de vaderlyke goederen, werdt beraamd, dat de Aartshertog Karel, Zoon van Filips, Spanje, Napels en Sicilien, 't Hertogdom Milaan en de andere Italiaanſche Staaten erven zou; doch zo hy, zonder Kinderen, overleedt, zouden alle deeze Staaten komen aan den eerſtgebooren van Filips en Maria. In allen geval, zou deeze eerſtgebooren Bourgondie en de Nederlanden hebben, van welken de Aartshertog Karel zou zyn uitgeſlooten, even als de Kinderen van Filips en Maria van Spanje en Italie uitgeſlooten waren. De jonger' Zoonen en Dogters van Filips en Maria zouden hun aandeel hebben van de moederlyke goederen in Engeland, behalven 't gene Filips, hun Vader, of de Keizer, hun Grootvader, hun, in Bourgondie of in de Nederlanden, zou willen toeleggen. Zo 'er geene andere Kinderen dan Dogters uit dit Huwelyk mogten voortkomen, zou de oudſte Bourgondie en de Nederlanden erven, mids zy, met bewilliging van haaren Broeder, den Aartshertoge Karel, eenen inboorling der gemelde Landen, of der Staaten van Koninginne Maria, haare Moeder, tot haaren Egtgenoot, verkoor. En zo zy verzuimde of weigerde aan deeze voorwaarde te voldoen, zou Karel zyn Regt op deeze Landen blyven behouden, mids zyne Zuster, zo uit Spanje als uit de Nederlanden, eene

KAREL II. 1554.

KAREL II. 1554. eene Bruidſchat toeleggende. Zo Prins Karel zonder nakomelingſchap overleedt, zou de oudſte Zoon van Filips en Maria, of de oudſte Dogter, by gebrek van Zoonen, hem in alle zyne Staaten, in Spanje, in Italie en elders gelegen, opvolgen. In alle de bovengemelde gevallen, zouden de Kinderen, die in 't bezit der vaderlyke en moederlyke goederen traden, de wetten, regten, gewoonten en vryheden der Landen, welken hun ten deel vielen, ongeſchonden moeten laaten, en 't bewind derzelven aan geenen anderen dan aan Inboorlingen mogen geeven." By een byzonder Artikel, verbondt Filips zig tot verſcheiden' punten, ſtrekkende tot verzekering der vryheden van Engeland. Onder anderen, ſtondt hy af van alle Regt op de Engelſche Kroon, in geval Maria, voor hem, zonder Kinderen, overleedt. Ook beloofde hy, geene oorzaak tot eene Vredebreuk tuſſchen Engeland en Frankryk te zullen geeven, en Engeland niet te zullen inwikkelen, in den Oorlog, die, tusſchen den Keizer en Frankryk, reeds ontſteken was (*f*).

Aanmerkingen over deeze Voorwaarden.

Op deezen voet, werdt het Huwelyk geſlooten, waaruit Filips, zo hy zig aan de voorwaarden hieldt, voor zig zelven, naauwlyks, eenig voordeel wagten kon. Sommigen hebben hierom gegiſt, dat hy nimmer van zins geweeſt is, de voorwaarden te houden. Doch 't kan zeer wel zyn, dat hy, in 't aangaan van dit Huwelyk, alleen beoogd heeft het voordeel

(*f*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 27.

deel der Kinderen, die hy 'er uit verwagtte. Maria meende, door het Huwelyk met Filips, in ſtaat te zullen geraaken, om den ouden Godsdienſt te herſtellen en te beveſtigen, in Engeland, en dus te voldoen aan eene begeerte, welke zy hieldt voor een der beſte blyken haarer Godvrugtigheid. Het Koningryk van Engeland kon zig geen wezenlyk heil belooven van een Huwelyk, waar door het volk in een blykbaar gevaar gebragt werdt van t'eenigen tyde onder de Spaanſche overheerſching te zullen geraaken. De Nederlanden hadden ook reden, om dit Huwelyk, en de Voorwaarden, op welken het geſlooten was, met opmerking, gade te ſlaan. Zy zagen 'er uit, dat het ligtelyk gebeuren kon, dat dit Huwelyk hen onder de Regeering bragt van eenen Koning of Koninginne van Engeland. Ook konden, volgens deeze Huwelyks-voorwaarden, de Nederlanden, die, ſedert eenige jaaren, naauwer dan voorheen verbonden waren geweeſt, ligtelyk, onder verſcheiden' Engelſche Prinſen en Prinſeſſen, verdeeld, en in verſcheiden' brokken van een geſcheiden geworden zyn, 't welk de magt der byzondere Leden van dit Lighaam, welk nu eerſt eenig aanzien begon te krygen, merkelyk verzwakt zou hebben. 't Kon zelfs zo uitvallen, dat eene Engelſche Prinſes, de Nederlanden geërfd hebbende, eenen vreemdeling trouwde, en 't Land dus geheel onder 't opperbewind van uitheemſchen bragt. Want in de Huwelyks-voorwaarden was alleenlyk beraamd, dat de ondergeſchikte Regeering der Landen aan geenen dan aan Inboor-

KAREL II. 1554.

lin-

KAREL II. 1554. lingen vertrouwd worden moeſt. Voorts werden de Nederlanden hier wederom belaſt met de zorg voor een gedeelte des Lyftogts eener Koninginne Weduwe, en, in zeker geval, ook voor de Bruidſchat der Koninglyke Kinderen: al het welke billyk te wege brengen moeſt, dat 'er, hier te Lande, weinig waare blydſchap, over dit Huwelyk, by opmerkenden, gevoeld werdt.

X. Vryheden, aan de Maatſchappy der Duitſche en Nederlandſche Koopluiden te Londen, verleend.

De Koopluiden alleen kreegen, terſtond na 't ſluiten van dit Egtverbond, ſtof tot vreugde, uit Engeland. De Maatſchappy van Duitſche en Nederlandſche Koopluiden te Londen, *Stillyard* en de *Duitſche Hanze* genaamd, was, op 't einde der Regeeringe van Eduard den VI. in 't jaar 1552, vernietigd geworden. Men hadt den Koning vertoond, dat deeze Maatſchappy al den handel tot zig trok, ten nadeele der gebooren' Engelſchen. Onder anderen, hadt men beweezen, dat zy, 's jaars te vooren, vierenveertig duizend ſtukken Laken uit het Ryk gevoerd hadt, daar alle de Engelſche Koopluiden met malkanderen, in dien tyd, buiten 's Lands niet meer dan elfhonderd ſtukken hadden konnen ſlyten. De Landvoogdes gaf zig veel moeite, om deeze Maatſchappy te doen herſtellen; doch 't was vrugteloos (*g*). De Maatſchappy kreeg geen verlof om te handelen, dan onder de betaaling van een zwaar Regt op 't uitvoeren en inbrengen, welk by eene Acte van 't Parlement bepaald werdt. In 't begin der Regeeringe van Maria, werdt deeze Acte nog wederom vernieuwd.

(*g*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 67.

nieuwd. Doch de Hanze-Steden zonden een Gezantſchap naar Engeland, terwyl men over het Huwelyk der Koninginne in onderhandeling was, om het vernietigen deezer Acte te bewerken. Ook ſlaagden zy gelukkiglyk. Weinige dagen na dat het Huwelyk geſlooten was, werden zy ontheeven van de buitengewoone Regten, welken zy, ſedert eenigen tyd, hadden moeten betaalen. Zelfs gaf de Koningin die van de *Stillyard* verlof, om, drie jaaren agtereen, eene ſoort van Lakens te mogen verzenden, welker uitvoer hun, te vooren, meer dan eens, verbooden geweeſt was (*b*). De Duitſche en Nederlandſche Koopluiden waren dus de eerſten, die voordeel trokken van de naauwe verbindtenis, welke tuſſchen Karel den V. en Koninginne Maria, door dit Huwelyk, gemaakt werdt. Karel II. 1554.

XI. Filips komt in Engeland, en voltrekt het Huwelyk met Maria.

Doch de Engelſchen waren 'er zeer onvergenoegd over. Zelfs ſtrekte het tot een voorwendſel eener ſamenzweering tegen de Koninginne, welke, kort hierna, ontdekt en geſtraft werdt. De Koningin, ondervonden hebbende, dat het jongſte Parlement haar Huwelyk insgelyks afkeurde, hadt het doen ſcheiden, en een ander, welk geheel van haar afhing, weeten byeen te brengen. 't Viel haar niet moeilyk, hier haar Huwelyk te doen goedkeuren: 't welk, in Bloeimaand, geſchiedde. Filips kreeg 'er zo dra de tyding niet van in Spanje, of hy maakte zig gereed, tot de reize naar Engeland. Hy ging, in de Corunna, ſcheep, op den zeſtienden van Hooi-

(*b*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 15.

KAREL II. 1554. Hooimaand, en zette, den twintigſten, te Southampton, voet aan Land. Den zevenentwintigſten, werdt het Huwelyk, te Winchester, werwaards hem de Koningin te gemoet gegaan was, voltrokken. Ten zelfden dage, werden Filips en Maria, voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Napels en Jeruſalem uitgeroepen. De Keizer hadt, kort te vooren, deeze twee laatſte Koningryken aan zynen Zoon geſchonken. Filips ſchikte zig zo veel naar de Engelſche Natie, als hem de Spaanſche deftigheid, kon toelaaten. Zelfs zogt hy haare genegenheid te winnen, door zig, openlyk, te verklaaren tegen de vervolging om Geloofszaaken. Doch 't volk was en bleef tegen hem ingenomen. Men ſmaalde zelfs op zyne onkuiſchheid, in openbaare ſchimpſchriften (*i*). Hy hieldt zig, ruim een jaar, in Engeland op, in welken tyd, hy genoegzaam verzekerd werdt, dat 'er geene Kinderen uit zyn Huwelyk te hoopen waren. Hier door zyn hoofd- of eenig oogmerk verydeld ziende, trok hy zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland, tot zo verre, dat hy, in 't jaar 1557, 't Ryk, tegen zyne belofte, niet alleen inwikkelde in den Kryg met Frankryk; maar ook, na 't afſterven van Maria, welk, in Slagtmaand des jaars 1558, voorviel, en na dat Elizabet den Troon beklommen hadt, zig niet ontzag, een Volk, over welk hy den naam van *Koning* gevoerd hadt, in 't openbaar te beoorloogen (*k*). Doch

(*i*) *Vide* Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 61.
(*k*) Chron. van E. DE VEER *f.* 127, 128. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122, 125, 126, 133, 142, 422, 426.

Doch 't verhaal hiervan behoort tot laater' tyden. KAREL II. 1554. XII.

Karel de V. hadt zig, in den Herfſt des jaars 1553, zo veel laaten gelegen leggen aan het voortzetten der Huwelykshandeling, in Engeland, dat hy meer of min verzuimd hadt, zig, tegen den Veldtogt des volgenden jaars, in ſtaat te ſtellen. Henrik de II, die niet voor Zomermaand gereed was, voorkwam egter den Keizer, en rukte, met drie byzondere Legers, in de Nederlanden. De Prins de la Roche ſur Yon viel in Artois, en liep het platte land alomme af. De Hertog van Nevers bemagtigde eenige ſterkten, in het Hertogdom Luxemburg. De Konſtabel de Mommeranci maakte zig meeſter van *Chimai*, in Henegouwen, en vaardigde den Marquis de S. André af, om *Mariemburg* te belegeren. De Landvoogdes, Vrouw Maria, hadt deeze Plaats doen verſterken, en naar haaren naam vernoemd. Zy ging over by verdrag, op den laatſten van Zomermaand. Henrik de II, ſedert voor Bouvines gerukt, bemagtigde de Stad ſtormenderhand, op den zevenden van Hooimaand. *Dinant* ging, een weinig laater, over, by verdrag. Vervolgens nam de Koning Bavai en Binch in, en ſtak den brand in *Mariemont*, Luſthuis der Landvoogdeſſe, uit wraakluſt over de verwoeſting, door den Graave van Roeulx, in Pikardye, aangeregt, vooral, over 't verbranden van 't Koninglyk Luſthuis, *Folembrai*. Toen wederom naar Artois keerende, ſloeg hy 't beleg voor *Renti*. Het Keizerlyk Leger, onder bevel van *Emmanuel Filibert*, *Hertog van Savoye*, was

Franſche Krygsbedryven, in de Nederlanden.

KAREL II. 1554. was ondertuſſchen in ſtaat geraakt, om den Franſchen 't hoofd te bieden. De Keizer zelf, in 't Leger gekomen, volgde de Franſchen, tot by Renti. Hier viel een hevig gevegt voor, in welk het Keizerlyk Leger te kort ſchoot, en 't ſlagveld ruimen moeſt. De Franſchen hadden egter ook zo veel geleeden, dat zy 't beleg van Renti moeſten opbreeken, en in deezen Veldtogt niets meer durfden onderneemen. De wederzydſche Legers betrokken eerlang de Winterlegeringen. Kort na den Slag by Renti, kreeg men, in 't Keizerlyk Leger, tyding van het verſlaan der Franſchen in Toskaane. Karel de V. poogde zig, omtrent deezen tyd, by verraſſing, meeſter te maaken van Mets. Het algemeen Kapittel der Minderbroederen werdt, hier ter Stede, gehouden. Van deeze gelegenheid hadt Karel zig bediend, om eenige Krygsbehoeften, onder den voorraad der Kloosterlingen, en eenig Krygsvolk, als Minderbroeders gekleed, in de Stad te krygen; doch de aanſlag, ontdekt zynde, mislukte (*l*).

XIII. Zeegevegt in de Hoofden. Dus liepen de Krygstogten deezes jaars te lande af. Ter zee, viel een hevig gevegt voor, in de Hoofden, tuſſchen Douvres en Calais. Men hadt, hier te lande, in 't voorleeden jaar, reeds begonnen, de Koopmanſchappen, welken Weſtwaards naar Spanje verzonden moeſten worden, te doen laaden in Oorlogſchepen, die van allerlei Krygsbehoeften voorzien en behoorlyk bemand

(*l*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 100-107, 120. PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 654-658.

mand waren (*m*). Zulk eene Vloot, twee- KAREL II.
entwintig ſchepen ſterk, keerde, in Oogſt- 1554.
máand deezes jaars, uit Spanje, naar Neder-
land te rug. Voor Douvres, ontmoetten háar
negentien groote en zes kleine Franſche ſche-
pen; die de Nederlandſche Vloot zo dra niet
in 't gezigt gekreegen hadden, of zy zogten
dezelve aan boord te klampen, en te bemag-
tigen. De Nederlanders, bedugt voor 't ver-
lies hunner goederen, en bekwaamer om van
verre en met grof geſchut te ſtryden, ontwee-
ken, daarentegen, de vyandlyke Schepen,
midlerwyl vinnig vuur geevende, op dezel-
ven. Zy konden egter niet beletten, dat vyf-
tien Franſche zig aan vyftien Nederlandſche
Schepen vaſt maakten. Toen werdt 'er hevig,
van wederzyde, gevogten. De ſtryd duurde,
van 's morgens ten negen uuren, tot drie uuren
na den middag. De Franſchen, toen ziende,
dat zy, ſchoon veel ſterker van manſchap,
de Nederlandſche Vloot zo ligt niet meeſter
worden zouden, als zy gedagt hadden, ſloe-
gen eenen ſtilſtand van wapenen voor. Doch
de onzen hadden hier geene ooren naar. Som-
migen verhaalen, dat de Franſchen toen den
brand ſtaken in hunne eigen' zeilen, om de
onzen dus te noódzaaken, tot het ſtaaken van
't gevegt. Doch anderen willen, dat de Ne-
derlanders, uit wanhoop, 't vuur in hun ei-
gen buskruid hebben geworpen. Hier in ſtem-
men de Schryvers overeen, dat de vlam, eer-
lang, in de wederzydſche Vloote, zo fel voort-
ſloeg, dat veelen, om hun lyf te behouden,
in

(*m*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 71.

KAREL II. 1554. in zee ſprongen, aan boord zwommen van de naaſte Schepen, en, van vriend en vyand, zonder onderſcheid, geborgen werden. Doch de Nederlanders, die een groot getal van Franſchen hadden ingenomen, betaalden hunne gedienſtigheid duur. De Franſchen, beſpeurende, dat zy de ſterkſten waren op ſommige Schepen, overmeeſterden dezelven, en bragtenze te Diepe op. 't Gevegt werdt egter niet wederom hervat. De Franſchen hadden 'er zes ſchepen by verlooren, door den brand. Een was 'er in den grond geſchooten. Van de Nederlandſche Schepen waren 'er ook zes verbrand, en vyf genomen. Over 't getal der geſneuvelden verſchillen de Schryvers. Sommigen willen, dat de Franſchen driehonderd en de Nederlanders duizend man verlooren hadden (*n*). De onzen ſchryven dit laatſte verlies den Franſchen, het eerſtgemelde den Nederlanderen toe (*o*).

XIV. Bede van tweehonderdduizend guldens. Hoe gevonden.

Aan Holland waren, dit jaar, om de kosten van deezen oorlog te vinden, wederom zwaare beden gedaan. Op den eerſten van Lentemaand, vorderde de Keizer, in perſoon, tweehonderdduizend guldens: in welke Bede, de Staaten, in Grasmaand, bewilligden. Men vondt 'er honderdduizend guldens van, by verkoopinge van losrenten tegen den penning twaalf, of lyfrenten tegen de penning zes: vyftigduizend guldens, uit een Morgengeld van drie ſtuivers, de helft door den Eigenaar, en de wederhelft door den Bruiker te betaalen,

(*n*) THUANUS *Libr.* XVI. *p.* 493.
(*o*) Chron. van E. DE VEER *f.* 128 *verſ.* PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 665. VELIUS Hoorn, *bl.* 265.

len, en de overige vyftigduizend guldens, by verſcheiden' middelen, door de Staaten, ſedert, beraamd. Daar tegen, bedongen zy de afſchaffing van den Impoſt van twee ten honderd op de Weſterſche goederen, en tienduizend guldens tot beveiliging der Haringvisſcherye en Ooſterſche vaart. Zy zelven zouden Oorlogſchepen uitruſten, en, by raade van den Stadhouder, Hoofdluiden over dezelven ſtellen. Den Impoſt op de Wynen, dien zy ook gaarne hadden afgeſchaft gezien, moesten zy nog voor vier jaaren inwilligen. De Raaden van den Hove moeſten, huns ondanks (5), ook deezen Impoſt betaalen (*p*). KAREL II. 1554.

In Oogſtmaand, deedt de Landvoogdes wederom eene Bede van tweehonderdduizend guldens, die, met meer moeite nog dan de voorige, werdt ingewilligd. De Edelen merkten, ter Dagvaart, aan „ dat het Land reeds „ met ruim zevenenveertigduizend guldens, „ aan jaarlykſche Renten, belaſt was: van „ welken de Hoofdſom meer dan vierhon„ derd en tagtigduizend guldens beliep." Om welke en andere redenen, zy, in 't eerſt, maar Nieuwe Bede van tweehonderdduizend guldens.

(*p*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar 1554, bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 36, 37, 39.

(5) De Raadsheer *Cornelis Suys*, de voorſpraak van den Preſident VIGLIUS verzogt hebbende, om van deezen laſt ontheeven te blyven, kreeg tot antwoord „ dat hy zelf, in Brabant, agtenveertig ſtuivers van ieder aam Wyns, een gulden van elke „ Haardſtede, en den twintigſten penning van zyne „ Huishuur betaalen moeſt, en dat 'er, voor de Raaden van Holland ook niets overſchoot, dan den „ gemeenen laſt geduldig te helpen draagen. VIGLII *Epiſt. Select.* N. CLX. p. 369.

Karel II. 1554. mende rykdom van Holland taſtelyk op te maaken is. De Staaten klaagden wel, zonder ophouden, over gebrek van handel en neeringe in de Steden; en men moet toeſtaan, dat de geduurige oorlogen ſomtyds de Haringvaart, ſomtyds de Ooſterſche, en ſomtyds de Weſterſche Koopvaardye geſtremd hebben. Doch alzo niet alle handel tevens ſtil ſtondt, heeft men, ongetwyfeld, 't gene aan den eenen kant verlooren werdt, aan den anderen, dubbel weder gewonnen. De Koopluiden wiſten zelfs, door middel van vrygeleidebrieven, en op andere wyzen, in 't heetſt van den oorlog, voordeeligen handel, in 's vyands Land, te dryven. Zekere *Melchior Schetz* en de zynen hadden, in dit zelfde jaar, veertienduizend Baalen Weet of Paſtél, uit Frankryk, weeten te krygen, onaangezien de handel verbooden was (*t*). De Koophandel verrykte dan 't land, en was oorzaak, dat men zelfs langs hoe meer binnenlandſche koopers van Los- en Lyfrenten vondt. De overvloed baarde rykelyker verteeringen, die wederom meer Impoſt van Wynen en Bieren in de gemeene ſchatkiſt bragten, en 't Land in ſtaat ſtelden, om, terwyl men nieuwe ſchulden maakte, de ouden, ten minſten voor een gedeelte, af te loſſen: 't welk, hoe heimelyk men 't zogt te doen, zekerlyk, ſomtyds bekend werdt ten Hove: daar men, hier uit en uit andere blyken, rekening maakende van 's Lands aanwaſſenden rykdom, geraaden vondt, de Beden, naar gelang, van tyd tot tyd, te ver-

(*t*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1554, *bl.* 11.

verhoogen. Men ſtoorde zig, doorgaans, luttel aan de klagten der Staaten, die men, allengskens, zo gewend werdt, dat men zig zeer zou hebben verwonderd, als menze, in de eerſte antwoorden op de Beden, die men, ten deezen tyde, liever *Propoſitien* of *Voorſtellen* dan *Petitien* of *Verzoeken* noemde, niet gehoord hadt. Nog eene aanmerking moeten wy hier byvoegen. Wy zien, uit de overweegingen op de jongſte Bede, dat ſommige Steden gaarne, anderen niet of naauwlyks, volgens de Schildtalen, belaſt wilden worden. De reden hiervan zal ligtelyk begreepen worden, als men aanmerkt, dat de Schildtalen eene oude verdeeling der gemeene laſten waren, volgens welke de Steden, met het gene 'er onder gerekend werdt, op een zeker bepaald *getal* van *ſchilden*, zynde eene oude munt, waren geſteld. Doch ſedert deeze verdeeling, laatſt, in de jaaren 1515 en 1518, gemaakt was, waren verſcheiden' Steden merkelyk toegenomen in vermogen; die, hierom, ten opzigte der anderen, welken niet of minder waren aangegroeid, gerekend moeſten worden, te laag in de Schildtalen te ſtaan. Deezen, onder welken Amſterdam behoorde, betaalden, derhalven, gaarne naar de Schildtalen; terwyl anderen, gelyk Leiden en Gouda, die, in vergelyking van Dordrecht en Amſterdam, te hoog in de Schildtalen ſtonden, en wier vaſte goederen van minder waarde waren, liever een tienden of twintigſten van dezelven betaalen wilden.

Karel II. 1554.

Waarom ſommige Steden gaarne, anderen noode naar de Schildtalen betaalden.

KAREL II. 1554. XVI.

Wy hebben, by eene andere gelegenheid (*u*), reeds aangetekend; doch konnen niet nalaaten hier wederom aan te merken, dat het ſchenden van het voorregt, volgens welk een Inboorling van Holland niet buiten het Graafſchap te regt behoeft te ſtaan, nog even ſterk als voorheen in zwang ging. Jaar op jaar, zag men 'er nieuwe voorbeelden van. En het Regiſter der Dagvaarten van Meester Adriaan van der Goes is, zo wel als dat van zynen Vader, Meeſter Aert, vervuld met blyken van de onvermoeide poogingen, door de Staaten aangewend, om dit misbruik te weeren (*v*). Men dreef, ten Hove, dat Majeſteitſchennis niet tot de gewoone Regtbank, maar tot 's Keizers byzondere Vierſchaar, behoorde. En Majeſteitſchennis werdt, zeide men, of omtrent den Keizer, als de opperſte magt hebbende, of omtrent God begaan. Door middel van deeze Schoolſche onderſcheiding, zogt men de zogenaamde Kettery, welke men geen' zagter' naam dan van ſchennis der Goddelyke Majeſteit waardig keurde, buiten Holland te doen oordeelen (*w*): 't welk menige vroome ziel, beſchuldigd van Ketterye, den dood deedt, die 'er den hals zou afgebragt hebben, hadt hy, in Holland, mogen te regt ſtaan. De Staaten moeſten, onder anderen, zeer tot hun leedwezen, zien, dat

't Privilegie *de non evocando* geſchonden.

Uitgang van Engel Wil-

En-

(*u*) XVIII. *Boek*, *bl.* 202.

(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544, *bl.* 3, 40, 42, 50, 51. *op 't jaar* 1545. *bl.* 18. *op 't jaar* 1547. *bl.* 4, 9. *op 't jaar* 1548. *bl.* 11, 12, 13, 14, 20, 40. *op 't jaar* 1549. *bl.* 16. *op 't jaar* 1554. *bl.* 3, 6, 10, 18.

(*w*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545, *bl.* 6, 10, 11, 13, 14, 17.

Engel Willemszoon de Merle of *Merula*, oud en deftig Paſtoor te Heenvliet, om Kettery, in 't voorleeden jaar, in hegtenis geraakt (*x*), in 't jaar 1555, naar Leuven, en twee jaaren laater, naar Bergen in Henegouwen, gevoerd werdt, daar hy ten vuure werdt gedoemd. Men weet, hoe hy dit ſmertelyk einde voorkwam, den geeſt geevende, terwyl hy, voor 't Brandhuisje geknield, zyn jongſte gebed deedt (*y*). Andere voorbeelden van minder vermaardheid, in welken Hollands groot Voorregt geſchonden werdt, ontmoette men geduuriglyk: en al de vlyt der Staaten, om zig en 's Lands Ingezetenen, by dit Voorregt, te handhaaven, was vrugteloos.

Karel II. 1554. Willemszoon de Merle.

XVI. Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.

Het Hof der Landvoogdeſſe hadt zelfs, al ſedert eenige jaaren, gepoogd, de oorſpronkelyke Privilegien, op welken men zig, om dit en andere Voorregten te bewyzen, beriep, in handen te krygen. Doch de Staaten bevonden, van toen af, zorg te draagen, om dezelven, beter dan te vooren geſchied was, te bewaaren. Aanmerkelyk is het, dat de voornaamſte Privilegien en andere ſtukken, 't gemeene Land van Holland betreffende, tot op weinige jaaren voor deezen tyd, niet in handen der Staaten waren. Sommigen waren, hier en daar, in de Steden, verſpreid; gelyk zo 't voornaamſte Privilegie *de non evocando* onder die van Delft beruſtte (*z*). Anderen wer-

(*x*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1553, *bl.* 23, 26, *op 't jaar* 1554. *bl.* 7, 36, 37. *op 't jaar* 1555. *bl.* 1.

(*y*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 212. *Zie ook* De Rijmer Beſchr. van 's Gravenh. I. *Deel*, XIV. *Hoofdſt. bl.* 456, 457, 458.

(*z*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 5.

KAREL II. 1554. werden, door 's Lands Advokaat, bewaard. Ook waren 'er verſcheiden', in de Regiſterkamer en Griffie van den Hove van Holland: eenigen ook in de Charterkamer des Keizers in Brabant. In 't Klooſter der Predikheeren van S. Vincent, in den Haage, van welk de Kerk nog overgebleeven is, werden ook eenigen van 's Lands Papieren bewaard; doch men hadt, in 't jaar 1545, aldaar geheel geene Privilegien gevonden (*a*). Omtrent dien tyd, was den Advokaat en den Penſionariſſen van Delft en Leiden gelaſt, 's Lands Privilegien, alomme, op te zoeken; die, ſedert, in een' kiſt, in 't Klooſter, geplaatſt zyn geworden (6). Het Hof wendde, midlerwyl, verſcheiden poogingen aan, om dezelven magtig te worden. De Kommiſſaris *Willem Snoekaart* zogt, in Zomermaand des jaars 1549, den Prioor van 't Klooſter te beweegen, tot opening van 's Lands Privilegie-Kiſten. Hy kwam in 't vertrek, daar zy ſtonden: en gaf, toen hy wederom uitging, den Prioor laſt, van 's Keizers wege, om voortaan niemant in dit vertrek te laaten; maar het digt geſlooten te houden: hem dreigende, dat men 't anders op hem en 't geheele Klooſter verhaalen zou. Op dit bevel werdt egter weinig gepaſt. Ook ſtel-

(*a*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 30, 35.

(6) Zie dit, onder anderen, beweezen, door DE RIEMER *Beſchr. van 's Gravenhage* I. Deel, bl. 390; daar ook getoond wordt, dat 's Lands Stukken, ten tyde van den Spaanſchen oorlog, naar Delft vervoerd, en naderhand wederom naar den Haage overgebragt zyn; daar zy nu, in de Charterkamer op 't Hof, bewaard worden.

ſtelden de Staaten, eenpaariglyk, vaſt, nimmer hunne oorſpronkelyke Privilegien, maar alleenlyk egte Afſchriften derzelven aan 't Hof te leveren (*b*). Karel II. 1554.

Ten deezen tyde, werdt *Willem Dirkszoon Bardes*, Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye: welke zaak zo veel naſleeps hadt, dat zy, in haaren oorſprong en uitkomſt, omſtandiglyk, verdient ontvouwd te worden. 't Schoutampt der meeſte Hollandſche Steden ſtondt, ten deezen tyde, aan de begeevinge des Graaven. Doch 't was, te Amſterdam, in den jaare 1508, onder de minderjaarigheid des tegenwoordigen Graaven, Keizer Karel den V. voor twintigduizend guldens verpand aan de Wethouderſchap, mids de Laſtbrief verleend wierdt op 's Graaven naam. Burgemeeſteren begaven, ſedert, het Schoutampt, op eene jaarwedde, en lieten de boeten, kleinigheden uitgezonderd, verrekenen aan de Stad. Willem Dirkszoon Bardes, man van kloek verſtand, en minzaamen ommegang, ſchoon eenigszins ſtamelende van taale, werdt, onaangezien hy, by ſommigen, van Lutherye verdagt was, in 't jaar 1542, tot Schout aangeſteld, op de aanpryzing van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, wien wy, hier voor (*c*), genoemd hebben, en die gehouden werdt, de Regeering der Stad op zynen duim te draaijen. Agt jaaren hadt Bardes

XVIII. Verhaal van 't betigten van Wilem Dirkszoon Bardes, Schout te Amſterdam, van Herdooperye.

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9, 19, 29, 39. *op 't jaar* 1546. *bl.* 2. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 7, 10, 11, 25, 32, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 22. *op 't jaar* 1550. *bl.* 22.

(*c*) *Bladz.* 293, 387.

KAREL II. 1554. des het Schoutampt bekleed, tot genoegen der Regeeringe, toen hy, of om te minder af te hangen van zyns gelyken, en zyn Ampt op vaſter' voet te behouden, of om andere redenen, ten Hove te wege bragt, dat de Landvoogdes, Vrouw Maria, de twintigduizend guldens, door de Stad, op 't Schoutſchap, geſchooten, afloſte, en hem Schout maakte van 's Keizers wege. Van toen af, veranderde de gunſt der Wethouderſchap te hemwaards, in afkeer en nyd. Men gaf hem na, dat hy de geheimen der Stad, met naame haar veinzen van armoede, om met geene Leeningen gekweld te zyn, ten Hove openbaarde. Niemant, nogtans, was meer verbitterd op den Schout, dan Henrik Dirkszoon, die hem eerſt bevorderd hadt, en wien nu zyn gezag meeſt tegen de borſt was, om dat 'er zyn eigen meeſt door geknakt werdt. Hy begreep dan, gelyk, ſedert, geregtelyk, getuigd is, een ſtuk zo haatelyk, dat 'er, hier te lande, zelden, weêrgade van gezien is. *Floris Egbertszoon*, Kettermeeſter en Onderpaſtoor de oude Kerke, op zyne zyde gekreegen hebbende, belegt men getuigeniſſen tegen den Schout, behelzende, dat hy en zyne Huisvrouw herdoopt waren, eene Herdooperſche vergadering, ten hunnen huize, gehouden, en anderen bygewoond hadden. De luiden, die deeze dingen verklaarden, waren, *Fy Harmans* van Zwol, in de wandeling *geele Fy* genaamd, een armelyk wyf, zig behelpende met het beſpieden en beklappen van zulken, die verbooden' vergaderingen bywoonden; *Volkje Willems*, vrouwmenſch van gelyken gewigte,

te, *Kornelis Maartszoon Zwart*, Notaris, en *Adriaan Janszoon*, Slyper. De Paſtoor ſchreef den inhoud van hun getuigenis over aan Ruard Tapper, Opper-Inquiſiteur te Leuven. Doch dit alles was zo ſtil niet toegegaan, of de Schout hadt 'er de lugt van gekreegen, en zig, terſtond, vervoegd by de Landvoogdesſe, klaagende, dat men hem, met laſteringen, zogt te bezwaaren. Ook verwierf hy, dat 'er Gemagtigden naar Amſterdam geſchikt werden, die, de getuigen onderzogt hebbende, ſterk vermoeden, of genoegzaam blyk kreegen van de valſchheid der verklaaringen. Sedert, werdt de zaak den Hove van Holland bevolen, welk gemagtigden ſtelde, om dezelve nader te onderzoeken. En dus ſtondt het 'er mede, op het einde deezes jaars. In 't volgend jaar 1555, werden Volkje en Fy, in ſtilte, naar den Haage gevoerd en op de gevangenpoort gezet. Men ondervraagdeze, hier, naar 't herdoopen des Schouts: 't welk zy verklaarden, gezien te hebben, ſtaande op een bankje, voor de glazen van zeker Speelhuis buiten de Stad, welk Bardes in huur gebruikte. Hierna kwamen 'er gemagtigden van 't Hof herwaards, om de gelegenheid van dit Speelhuis te onderzoeken: een van welken, op het bankje treedende, zynen arm te kort bevondt, om by het glas te reiken: waarop hy tegen den Schout zeide, *dat zyne zaaken behouden waren*: zonder hem egter verdere opening te geeven. 't Liep nog twee jaaren aan, eer de andere medepligtigen, met naame Henrik Dirkszoon en de Paſtoor, gevat en naar den Haage gebragt werden: de laatſte werdt

Karel II. 1554.

KAREL II. werdt aangegreepen, daar hy voor 't outer
1554. ſtondt, en in zyn Prieſterlyk gewaad vervoerd. De getuigen, na lang zitten, bekenden, eindelyk, ſchuld, en dat zy, door den Burgemeeſter en den Paſtoor, bewoogen waren, om den Schout valſchelyk te betigten. Toen deedt het geregt zynen pligt. De Notaris werdt van zyn ampt ontzet: de Slyper gegeeſſeld, en beide ten lande uit gebannen. De Paſtoor moeſt bekennen, dat hy, roekelooslyk en zonder grond, ten nadeele van den Schout, aan Ruard Tapper geſchreeven hadt (*d*). Fy werdt de tong uit den hals getarnd: zy, geworgd, geblakerd, en naar 't galgeveld gevoerd, blyvende, tot het uiterſte oogenblik, ſtaande houden, dat zy, door Henrik Dirkszoon en den Paſtoor, verleid was, met verzoek, dat men den Schout, voor haar, om vergiffenis bidden wilde. Dit ſtrafvonnis werdt, op den derden van Bloeimaand des jaars 1561, uitgevoerd. Volkje was, middlerwyl, in de gevangenis geſtorven. De Burgemeeſter, zig hebbende weeten te hoeden voor ſchrift van zyne hand, en de getuigen tegen hem, om derzelver gebleeken' meineedigheid, wraakende, ontworſtelde de jongſte ſtraffe. Hy werdt, onder borgtogt, geſlaakt, en kwam, na verloop van een jaar, wederom te Amſterdam; daar hy nog vier jaaren toefde, eer men hem van den borgtogt ontſloeg, zynde, ondertuſſchen, van andere misdryven beſchuldigd (*e*), die egter niet gereg-

(*d*) VIGLII Epiſt. Select. *N.* CXLVII. *p.* 372.
(*e*) *Zie* hier voor *bl.* 293. en 387.

regtelyk beweezen werden. Daarna, waa- KAREL IV.
nende eenen vryen hals te hebben, vorderde 1554.
hy den Schout aan regt, om herſtelling van eer. Zo veel vermogt hy, eindelyk, dat hy, in de jaaren 1563 en 1564, nog wederom tot Burgemeeſter verkooren werdt. 't Schoutampt toen andermaal aan de Stad verpand zynde, werdt Bardes van hetzelve verlaaten, in 't jaar 1566. Sedert, werdt hy, beſchuldigd de hand gehad te hebben, in de opſchudding van dat jaar, voor den Raad der Beroerten gedagvaard, gepynigd en zuiver geſchouwen. Daarna de Staatſche party tegen den Spanjaard gekooren hebbende, werden zyne goederen, meeſt gelegen onder Amſterdam, welk lang Spaanſch bleef, verbeurd verklaard. Zo diep trof hem al dit leed, dat het hem 't verſtand en de gezondheid krenkte. Hy bragt het overige zyner dagen te Delft door. Ik vind, dat de Staaten van Holland, in den jaare 1603, zynen Kleinzoon, *Willem Bardeſius*, nog tweehonderd ponden jaarrenten hebben toegelegd, wegens twee-endertighonderd ponden, die de Grootvader, by zyne laatſte Schoutsrekening, te vorderen gehad hadt (*f*). Doch Henrik Dirkszoon werdt, na 't jaar 1564, niet meer tot Burgemeeſter verkooren: 't zy men de walg hadt van zyne heerſchzugt, of de ſchande der opſpraak wilde ſchuwen. De twiſt tuſſchen hem en Bardes hadt, ondertuſſchen, eene partyſchap verwekt onder de gemeente, die lang ſtand greep, en met de naamen van *Schoutiſten* en *Meeſter Henrik Dirkisten*

(*f*) Reſol. Holl. 8 *Nov.* 1603. *bl.* 281.

KAREL II. 1554. *ten* onderſcheiden werdt. Men zaaide ſchotſchriften, een geweer, dat elk even na is, tegen elkanderen, en de onderlinge bitterheid borſt tot daadelykheden uit, welker verſlag tot de geſchiedenis der volgende jaaren behoort (*g*).

XIX. Vrugteloze Vredehandeling. 1555.

De Kryg, die nu eenige jaaren geduurd hadt, hadt beide den Keizer en den Koning van Frankryk uitgeput, en werdt hierom, in 't volgend jaar, veel flaauwer gevoerd dan te vooren. De Keizer hieldt zig meeſt bezig, met het ſtigten van het nieuw Hesdin en van nog twee andere Veſtingen, tot beveiliging van Luxemburg en Henegouwen, welken hy, naar zynen en zyns Zoons naam, *Charlemont* en *Philippeville* noemde. De zorg voor 't ſtigten deezer twee ſterkten werdt Willem van Naſſau, Prinſe van Oranje, toevertrouwd (*b*). Midlerwyl arbeidde de Kardinaal *Reginald Pool*, Pauſelyken Gezant in Engeland, aan eene Vrede tuſſchen Karel en Henrik. Men tradt ook, door wederzydſche Gemagtigden, te Mark, tuſſchen Ardres, Calais en Grevelingen, Grensplaatſen, behoorende aan Frankryk, Engeland, en de Nederlanden, in onderhandeling; doch zonder iets te ſluiten. De belangen der oorloogende Mogendheden verſchilden zo regelregt (*i*), dat menze niet na genoeg vereenigen kon, om tot een Verdrag te konnen komen. De vyandlykheden werden, terſtond na 't eindigen der Vredehandede-

(*g*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 56-63. Zie *ook de* Stukken *by* COMMELIN Amſterd. *bl.* 964-975.
(*b*) METEREN I. *Boek*, *f.* 15.
(*i*) *Vbiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 71.

delinge, wederom aangevangen. De Franſchen voorzagen Mariemburg van voorraad, zonder dat het, door 't Keizerlyk Leger, welk by Givet lag, belet kon worden. Willem, Prins van Oranje, viel, daarentegen, in Pikardye, en verſloeg hier de * Leenmanſchap van Frankryk, die hem 't hoofd gebooden hadt. Middelerwyl, was de peſt in 't Keizerlyk Leger geſlaagen, en hadt, onder andere braave Krygsluiden, den beroemden Maarten van Roſſem, die lang tegen en voor den Keizer gediend hadt, in 't graf gerukt. Deeze ramp noodzaakte Karel den V. zyne benden, vroeger dan naar gewoonte, de winterlegeringen te laaten betrekken (*k*). In Italie, alwaar Julius de III. in Lentemaand overleeden, en eerſt door *Marcel den II.* en drie weeken laater, door *Paulus den IV.* opgevolgd was, waren de Keizerlyke wapenen, in 't begin van den veldtogt, voorſpoediger geweeſt, dan omtrent het einde; doch daar, noch in de Nederlanden, was iets beſliſſends voorgevallen. Men begon dan wederom van vrede te ſpreeken. De wederzydſche Gevolmagtigden kwamen, in de Abtdye van Vaucelles, by Kameryk, byeen. Doch hier werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, alleenlyk een Beſtand voor vyf jaaren geſlooten (*l*).

KAREL II. 1555.

Togt van Willem, Prins van Oranje, * *l Arrière-ban.*

Dood van Maarten van Roſſem.

Beſtand met Frankryk.

Doch hoe flaauw de Kryg, dit jaar, gevoerd was, de Nederlanden hadden egter weder-

XX. Buitengewoone

(*k*) Chron. van E. DE VEER *f.* 131. DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 121-124.

(*l*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 82.

KAREL II. 1555.

derom zwaare Beden moeten opbrengen. Van Holland, was, in Lentemaand, tweehonderd-duizend guldens, en in Herfſtmaand, nog eens zulk eene ſomme gevorderd, behalven de gewoonlyke Bede. In de Bede van Lentemaand, bewilligden de Staaten ſpoedig. Zy beſloten dezelve te vinden, voor een derde, by verkoopinge van Renten, voor een derde, by Morgengeld, en voor het overige derde, by de Schildtalen, in welken, de *Gratien* der zes groote Steden, ook by verkoopinge van Renten, zouden gevonden worden. Ook bedongen de Staaten, by de Akte van bewilliging, tienduizend guldens, tot beveiliging der Haringvaart, en dat de vernieuwing der Vroedſchappen in de Steden zou moeten geſchieden op den gewoonlyken tyd, gelyk zulks, in en voor 't jaar 1537, hadt plaats gehad (*m*). Doch 't liep aan tot op 't einde van Wintermaand, eer de Staaten, in de Bede van Herfſtmaand, konden bewilligen. Zy deeden eerſt ernſtige en herhaalde vertoogen ten Hove, waarby 's Lands onmagt om middelen uit te vinden tot het voldoen deezer Bede, ten breedſten, vertoond werdt. „ Een Schoor-„ ſteengeld bezwaarde, zeidenze, de ſchame-„ le Gemeente te zeer: een Morgengeld zou, „ om het ongemeen vogtig jaargetyde, het „ ſlegt gewas, de weinige Turf, die men „ hadt konnen ſteeken, en andere zwaarig-„ heden, ook niet wel in te voeren zyn. Het „ ſtilſtaan veeler neeringen, met naame der Wee-

Beden aan Holland.

Staat des Lands.

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar 1555. bl.* 2, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 25, 26, 27.

„ Weeverye, de duurte der eetwaaren, 't verlies, door de Haringvaart, dit jaar, geleeden, de zwaare ſtormen, die den Koopluiden groote ſchade ter zee hadden toegebragt, maakten het vinden van penningen op de Schildtalen thans ook ondoenlyk. Renten op 't Land te verkoopen, vonden ze ook ongeraaden, alzo 't Land reeds met *vierentagtigduizend vyfhonderd guldens jaarlykſche Renten* belaſt was, waarby, zo men nu tweehonderdduizend guldens aan Renten verkogt, nog omtrent *vyfduizend guldens* zouden moeten gevoegd worden, 't welk de jaarlykſchen Renten meer zou doen beloopen dan de gewoonlyke Bede, eertyds, plagt te bedraagen." 't Slot was, dat de Staaten verzogten, *in dit elendig jaar*, van verdere Beden verſchoond te mogen blyven. Doch deeze vertoogen vonden geen ingang. Men moeſt, eindelyk, in de volle Bede bewilligen. Men vondt de eerſte helft derzelve, by verkooping van Losrenten, tegen den penning twaalf, en de andere helft, by de gewoone Schildtalen. Ten zelfden tyde, ſtelde men vaſt, dat de loopende Renten ten laſte van 't Land gevonden zouden worden, uit den Impoſt van twee ſtuivers op elk vat Biers, en vierentwintig ſtuivers op elke aame Rynſchen Wyn, en op alle andere Wynen, naar evenredigheid (*n*). KAREL II. 1555.

XXI. Overleg, om 's Im-

Doch de Edelen en Steden hadden, ſedert eenigen tyd, in overleg genomen, om 's Lands

(*n*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar 1555, bl.* 37, 38, 58, 64, 67, 69, 70, 78, 81, 96, 93, 95.

KAREL II. 1555.

Lands Impoſt alomme te verpagten.

Impoſten, op eenen anderen en eenpaarigen voet, te doen heffen. Tot hiertoe, waren, in de Steden, * Inzamelaars van 's Lands Impoſten aangeſteld geweeſt, die, dit jaar, Rekening deeden voor Gedeputeerden der Staaten, welker Byeenkomſten de eerſte aanleiding ſchynen gegeven te hebben tot de inſtelling van een Kollegie der Gekommitteerde Raaden, welk, in laater' tyd, het bewind over 's Lands Impoſten gehad heeft. De meeſte Steden hadden maar éénen; doch ſommigen verſcheiden' Inzamelaars, waaruit eenige ongeregeldheden reezen. Men hadt, by 't doen hunner Rekening, bevonden, dat de Impoſt op de Wynen en Bieren, in 't voorleeden jaar, op verre na, (7) nog geene *twintigduizend Ponden van veertig grooten* hadt opgebragt: 't welk den Edelen en eenigen Steden veel te weinig ſcheen. Zy oordeelden, derhalven, dat 'er meer van 's Lands Impoſten komen zou, wanneer dezelven niet, tot groote koſten van 't Land, ingezameld, maar, gelyk, in ſommige Steden, al voor veele jaaren, ten opzigte der Excynzen, te geſchieden plagt (o), in 't openbaar, verpagt werden. De Edelen in 't byzonder hadden, in de jongſte Bede, niet willen bewilligen, dan onder uitdrukkelyk beding, dat de Impoſt, in alle de Steden, jaarlyks, zou moeten worden verpagt. Haarlem, Delft, Leiden en Gouda ſtemden, terſtond, met de Edelen. Doch Dordrecht en Amſterdam maakten, in 't eerſt, eenige zwaarigheid. De * Inzameling der Impoſten ge-

* *Collecteurs.*

Beloop van den Impoſt, by *Collecte.*

Dordrecht en Amſterdam.

* *Collecte.*

(o) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 120, 449.

(7) Net 19608 Ponden 9 Schellingen 3 Deniers.

geſchiedde, in deeze Steden, door Leden van de Vroedſchap, die, veelligt, hun belang zo wel niet, by de verpagting, meenden te zullen vinden. Evenwel, gaven de twee Steden voor, dat zy by de inzameling blyven wilden, om dat 'er meer van kwam, dan zy van de verpagting konden verwagten. Doch zy lieten zig, eerlang, overſtemmen. Men ontwierp, vervolgens, eene Ordonnantie op de verpagting, en een Berigtſchrift voor de Kommiſſariſſen uit de Edelen en Steden, die dezelve doen zouden. *Jakob van der Duin*, Heer van Spange, werdt, nevens twee Gemagtigden uit de Steden Dordrecht en Gouda, geſteld, om binnen Dordrecht, Gouda, Gorinchem, Woudrichem, Heusden, Asperen, Heukelom, Leerdam, Zevenbergen, Geertruidenberg, Schoonhoven en Yſſelſtein te verpagten. Heer *Willem van Lokhorſt*, Ridder, moeſt, met die van Delft en Leiden, de verpagting doen binnen Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, den Haage, Woerden en Oudewater. Heer *Jakob van Duivenvoorde*, Heer van Obdam, Ridder, en die van Haarlem en Amſterdam deeden de verpagting binnen Haarlem, Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam, Monnikendam, Naarden, Weesp en Muiden. De Wethouders der Steden, daar de verpagting geſchiedde, waren, by het doen derzelve, ook tegenwoordig. Men maakte 'er, kort na Paaſchen des volgenden jaars, een aanvang mede. En men bevondt, dat 'er, in 't eerſte jaar, verre over de *veertig duizend Ponden*, dat is, meer dan tweemaal zo

Karel II. 1555.

dam kan. ten zig tegen de verpagting. worden overſtemd.

Beloop van de eerſte algemeene verpagting van's

KAREL II. 1555. Lands Impoſt.

zo veel van 's Lands Impoſt kwam, by wege van verpagting, als te vooren, by wege van Inzameling (*p*). Wy voegen, hier onder, eenen lyſt van den beloop der eerſte verpagtinge van deezen Impoſt, in de voornaamſte Steden, waaruit men derzelver grootheid en vermogen, ten deezen tyde, eenigszins afneemen kan (8). Wy moeten egter aanmerken, dat men, aan eenige Pagters, al terſtond, eenigen afflag geeven moeſt (*q*). Van deezen tyd af, is het verpagten van 's Lands gemeene middelen in geduurig gebruik gebleeven, tot dat, in den jaare zeventienhonderd agtenveertig, niet lang voor het uitgeeven deezer Hiſtorie, alle Pagteryen, op eens, zyn afgeſchaft geworden. Doch 't wordt tyd, dat wy, Holland verlaatende, tot zaaken, die de Nederlanden in 't gemeen betroffen hebben, wederkeeren.

XXII. Karel de

In den Herfſt des jaars 1555, hadt de Keizer

(*p*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1555, *bl.* 14, 20, 30, 31, 32, 33, 82, 83, 84. *op 't jaar* 1556, *bl.* 2, 3, 11, 12, 15, 20. *op 't jaar* 1557, *bl.* 36.

(*q*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1557. *bl.* 18, 22, 52, 56, 69.

	Ponden		Ponden
(8) Dordrecht	4005	Alkmaar	1372
Haarlem	2900	Hoorn	950
Delft	5440	Enkhuizen	1100
Leiden	4300	Edam	670
Amſterdam	8940	Monnikendam	400
Gouda	2120	Medenblik	270
Rotterdam	2200	Woerden	429
Gorinchem	1300	Naarden	395
Schiedam	575	Weesp	158
Haage	3700	Muiden	115

Zie ADR. VAN DER GOES *Reg.* op 't jaar 1557. bl. 36.

zer een gewigtig voorneemen beginnen te voltrekken, welk hem, reeds voor eenige jaaren, door de gedagten, geſpeeld hadt; doch nu eerſt vaſtgeſteld en uitgevoerd werdt. Ik ſpreek van den afſtand van alle zyne Staaten en Heerlykheden, het Keizerryk zelf niet uitgeſlooten, om het overig gedeelte zyner dagen in een Klooſter te ſlyten, en zig daar, met een inkomen van niet meer dan honderd-duizend Kroonen 's jaars, te behelpen. Het uitvoeren van zulk een ongewoon voorneemen deedt de gantſche weereld verbaasd ſtaan. 's Keizers afſtand hadt ook zo veel invloed op den ſtaat der Nederlanden, dat ik my verpligt agt, de omſtandigheden deezer zonderlinge gebeurtenis uitvoeriglyk te boek te ſtellen, en de redenen naar te ſpooren, die den Keizer, vermoedelyk, tot dit vreemd beſluit, gebragt hebben.

Karel II. 1555. V. draagt het gebied der Nederlanden over aan zynen Zoon Filips.

Karel de V. bereikte thans niet veel meer dan vyfenvyftig jaaren. Hy was, eenige jaaren herwaards, onderhevig geweeſt aan de jigt, en wilde gaarne doen gelooven, dat hooge jaaren en mangel van gezondheid hem tot het beſluit hadden gebragt, om zig van de Heerſchappye te ontſlaan. Doch ſommigen, dieper meenende te konnen doordringen in de geheimen van 's Keizers hert, hebben andere redenen van zyn gedrag aangeweezen. 't Krygsgeluk begon hem, zo men wil, ſedert eenigen tyd, meer dan te vooren, tegen te loopen. François de I. en Henrik de II. hadden hem Landen afgenomen, die hy, tot hiertoe, niet hadt konnen herwinnen. Hy was onlangs genoodzaakt geweeſt, 't Beleg

XXIII. Redenen, welken hem hiertoe bewoogen.

KAREL II. 1555. van Mets, welk hem geweldige ſchatten en veel volks gekoſt hadt, vrugteloos, op te breeken. De Proteſtanten in Duitſchland hadden ook merkelyke voordeelen op hem behaald, en hem tot het tekenen der Paſſauſche Vrede genoodzaakt. Men zeide, derhalven, dat hy, gelyk de gelukkige dobbelaars, 't ſpel hadt willen afbreeken, toen het hem begon tegen te loopen, geenen zin hebbende, om zyn geluk te overleeven. Men voegde 'er by, dat hy, heet naar roem, door het afſtaan der Heerſchappye, eenen lof zogt, dien hy, door de wapenen, niet meer verkrygen, noch zelfs behouden kon. Anderen, daarentegen, merkten 's Keizers afſtand aan, als een louter uitwerkſel zyner Godvrugtigheid. Zy waren van gedagten, dat hy, zyne gezondheid ziende afneemen en zyn einde naderen, ernſtige aanmerkingen hadt beginnen te maaken, over de zonden zyns voorgaanden leevens; welken hy, buiten 't gewoel der weereld, in eenzaamheid zou hebben willen betreuren, en door boete uitwiſſchen. Vooral, wil men, dat hem geſmert hebbe, dat hy zig, tegen zyne belofte, aan den Paus gedaan, met Henrik den VIII, Koning van Engeland, verbonden hadt; dat hy het *Interim*, in Duitſchland, hadt zoeken in te voeren, en dat hy Paus Klemens den VII, eenen tyd lang, gevangen hadt gehouden. Wegens zulke en andere euveldaaden, wi de hy die oordeelde, dat 'er, tuſſchen de bezigheden deezes leevens, en den dag des doods, zekere tyd behoorde te verloopen, in ſtilte, zegt men, boete doen. Sommigen gaan zelfs zo ver, dat zy geoordeeld

deeld hebben, dat het voorneemen, om zig van de Heerſchappye te ontſlaan, den Keizer, uit den Hemel, was ingegeven. Eindelyk, willen eenigen, dat 'er verſcheiden' oorzaaken hebben ſamengeloopen, om 's Keizers voorneemen te veſtigen, en ter uitvoering te doen brengen. En deezen ſchynen my, inderdaad, de waarheid naaſt getroffen te hebben. Een beginſel van Godvrugtigheid, naar 't begrip, welk de Keizer zig van den Godsdienſt maakte, heeft hem, al vóor eenen geruimen tyd, op het afſtaan der Heerſchappye doen bedagt zyn; en verſcheiden' andere bykomende oorzaaken, die ieder op zig zelve hiertoe niet in ſtaat zouden geweeſt zyn, deeden hem dit voorneemen, ten deezen tyde, ter uitvoeringe brengen. Karel II. 1555.

't Was reeds een jaar geleeden, dat hy zig eene aftekening hadt doen overzenden van eene wooning, welke hy, aan een Klooſter van S. Jooſt, by Piacenza in Spanje, op de Portugalſche grenzen gelegen, wilde doen ſtigten. Hy hadt deeze aftekening goedgekeurd, en aan ſommigen te verſtaan gegeven, dat hy hier zyne overige dagen, in ſtilte, wilde doorbrengen. Van toen af, werdt zyn voorneemen rugtbaar. Doch 't hadt hem, al veel vroeger, zelfs midden in den loop zyner overwinningen, door de gedagten geſpeeld. In zynen Uiterſten Wil, te Augsburg, in 't jaar 1548 gemaakt, gewaagt hy reeds van den voorgenomen afſtand der Heerſchappye. Ja, toen Don François de Borgia, Hertog van Gandia, hem, in 't jaar 1542, zyn voorneemen, om 't Hof en de weereld te verlaa-

KAREL II. 1555. ten, bekend maakte, hadt hy den Hertoge reeds in 't vertrouwen te kennen gegeven, dat hy diergelyk een voorneemen hadt, en het zou uitvoeren, zo dra zyn Zoon, Filips, in ſtaat zyn zou, om zelf te regeeren. Sedert, hadt hy gepoogd, Filips tot Roomſch-Koning te doen verkiezen, op dat hy hem ook de Keizerlyke waardigheid zou konnen afſtaan. Doch deeze toeleg mislukt zynde, arbeidde hy, om hem of zyne Kinderen, op den Troon van Engeland, te veſtigen, waartoe, door het Huwelyk met Maria, hoop gegeven werdt. 't Verdwynen deezer hoop gaf, zo men wil, nu de eerſte aanleiding, tot het voltrekken van 's Keizers voorneemen. Filips, geene Kinderen verwagtende uit zyn Huwelyk, trok zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland. Ook werdt hy met den nek aangezien van de Engelſchen, die hem geen' *Koning* maar *Man der Koninginne* noemden. Men verhaalt, dat hy, hierover aan zynen Vader klaagende, hem te gelyk zou vermaand hebben, tot den afſtand der Nederlanden, dien hy wiſt op handen te zyn. En 't is niet onwaarſchynlyk, dat zulk eene vermaaning den Keizer, die zyns Zoons gezag ſtaande houden en vermeerderen wilde, 't genomen beſluit ſpoediger heeft doen uitvoeren. Veelligt, heeft de onluſt over den tegenſpoed zyner wapenen, hiertoe ook medegewerkt; ſchoon dezelve, in Italie, zo groot niet was, en in de Nederlanden, door het bemagtigen van Terouanne en Hesdin, was verzoet geworden. Behalven dat Henrik de II, zo wel als hy, buiten ſtaat geraakt was,

om

om den oorlog ſterk voort te zetten. De jigt, die den Keizer, na dat hy vyftig jaaren bereikt hadt, ſchier zonder tuſſchenpoozing, kwelde, heeft hem, waarſchynlyk, ook aangezet, om de uitvoering van 't gemaakt beſluit niet langer uit te ſtellen (*r*). KAREL II. 1555.

'T Gerugt van 's Keizers voorneemen hadt zig zo dra niet verſpreid door de Nederlanden, of elk hadt 'er den mond vol van. Veelen preezen 't, als een bewys van grootmoedigheid en Godsvrugt. Veele anderen keurden 't af, en voorſpelden den Landen weinig goeds van de nieuwe Regeering. De Preſident Viglius zelf was bedugt, dat de Landvoogdes Maria zig van 't bewind der Nederlanden ontſlaan zou, en dat Filips, onbedreeven in de Nederlandſche zaaken, het oor zou leenen aan jonge luiden, die de oude Staatsdienaars, waarſchynlyk, verſtooten, verſcheiden' nieuwigheden invoeren, en 's Lands zaaken, die, tot hiertoe, door 't gezag des Keizers en der Landvoogdeſſe, wel beſtierd geworden waren, in verwarring brengen zouden. Hy ſprak zelfs van zyne Ampten te willen nederleggen, en van 't Hof te verlaaten (*s*). Doch deeze klagten, die meeſt heimelyk werden uitgeſtort, verhinderden den Keizer niet, zyn beſluit te voltrekken XXIV. Wat men 'er, in de Nederlanden, van oordeelde.

Hy ontboodt, ten dien einde, eerſt zynen Zoon, Filips, uit Engeland, die, op den vierden van Herfſtmaand, ſcheep gegaan zynde, op den agtſten, te Bruſſel zyne Intreede deedt. Filips komt te Bruſſel.

De

(*r*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

(*s*) VIGLII Vita *N.* LXVII. LXVIII. *p.* 31.

KAREL II. 1555. De Staaten van alle de Nederlanden werden, hier, tegen den veertienden van Wynmaand, beſchreeven (*t*). Doch de meeſten, verhinderd door het ſtormagtig weder en de ſlegte wegen, verſcheenen eerſt eenige dagen laater.

XXV. Kuilenburg wordt tot een Graafſchap en Veere en Vliſſingen tot een Markgraafſchap verheeven.

Midlerwyl vondt de Keizer goed, eer hy 't gebied over de Nederlanden afſtondt, eenige Nederlandſche Heeren, met nieuwe waardigheden, te beſchenken. De Heerlykheden van Boſſu, in Henegouwen (*u*), en van Kuilenburg, in Gelderland (*v*), werden, ten behoeve van Jan de Hennin en *Floris van Palland*, tot Graafſchappen verklaard. Ook beſloot de Keizer, de Heerlykheid van Veere en Vliſſingen, tot een Markgraafſchap, te verheffen, welk voortaan van den Keizer en zyne Opvolgers, *de Graaven en Graavinnen van Holland*, ten onverſterflyken erfleen, gehouden zou worden. De open' Brieven, hiervan verleend; op den eenentwintigſten van Wynmaand, gewaagen, met veel lof, van de vyfentwintigjaarige dienſten, door Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren, Veere en Vliſſingen, den Keizer, te water en te lande, gedaan (*w*).

Vreemdelingen van de Ampten uitgeſlooten.

In Bloeimaand te vooren, hadt Karel de V. den Hollanderen een voorregt verleend, welk hier verdient gedagt te worden. Zy hadden hem meermaalen verzogt, dat, volgens de oude Privilegien, geene Ampten dan aan Inboorlingen, of ten minſten aan Nederlanders, by welken die van Holland tot openbaare

(*t*) Chron. van E. DE VEER *f.* 132.
(*u*) MAURICE Blaſon de la Toiſon d'Or. *p.* 204.
(*v*) SLIGTENH. Toon. van Geld. I. *Boek*, *bl.* 58.
(*w*) *By* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 508.

baare bedieningen werden toegelaaten, mogten worden gegeven. De zes Steden wilden zelfs deeze Privilegien, in zo verre, hebben uitgebreid, dat 'er ook geene vreemde Stadhouders zouden mogen zyn. „ De Keizer of „ zyne Nazaaten zouden, zeidenze, ligte„ lyk een' Spanjaard of een' Engelschman, „ met deeze waardigheid, konnen voorzien, „ 't welk de Staaten niet gaarne toelaaten „ zouden (x)." Karel de V. was hun nogtans, hierin, niet te wille. Hy beloofde hun, geene Ampten of waardigheden aan vreemdelingen te zullen geeven; doch zonderde de Stadhouders en Vliesridders hiervan uit (y). En Koning Filips heeft dit voorregt, naderhand, eerst by handtekening, en daarna by Brieven, onder 't groot zegel, bekragtigd (z). Karel II. 1555.

De Staaten der Nederlanden waren, middlerwyl, te Brussel verscheenen. Van Holland, kwamen *Adriaan van Matheneſſe*, *Otto van Affendelft*, Heer van Goudriaan, en Willem van Lokhorst, van wege de Ridderschap en Edelen, benevens eenige Gemagtigden uit de zes groote Steden (a): van Zeeland, *Matthys van Heeswyk*, Abt der Lievevrouwe te Middelburg, de Markgraaf van Veere en Vlissingen, en de Gemagtigden der Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen (b). Zy waren gelast, *om te be-*

(x) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar 1555, bl.* 12, 14.
(y) Groot-Plakaatb. II. *Deel, kol.* 2071. III. *Deel, bl.* 26. Repert. der Plak. *bl.* 85.
(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar 1555, bl.* 51, 77, 90. Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 37, 39.
(a) *Zie* Balen Dordr. *bl.* 829. Goudhoeven *bl.* 620.
(b) Acte van 9 January 1555. [1556] *by* Boxhorn *op* Reigersberg N. *Deel, bl.* 505, 507.

KAREL II. 1555. *bewilligen en te helpen, in den afſtand* van elk byzonder Landſchap aan Koning Filips, en om den gewoonen eed te ontvangen en af te leggen. Doch die van Holland hadden bevel, om hunne Volmagt hiertoe niet te vertoonen, voor dat zulks, ook door de andere Landen, geſchied was. Ook was hier, ter Staatsvergaderinge, eenige zwaarigheid gemaakt, over de opvolging in 't Graafliyk gebied, in geval Filips, voor zynen Vader, mogt overlyden (*c*). Doch my is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden.

XXVI. Plegtigheden van de Overdragt der Nederlanden.

Op den vyfentwintigſten van Wynmaand, dag tot den plegtigen afſtand geſchikt, kwamen de Vliesridders en de Gemagtigden der Staaten, in grooten getale, op 't Hof, te Brusſel, byeen. Om den luiſter der plegtigheid te vermeerderen, hadt de Keizer ook tot dezelve genoodigd zyns Broeders Zoon, *Maximiliaan, Koning van Boheeme*, en deszelfs Gemaalin, Maria, 's Keizers Dogter; Emmanuel Filibert, Hertog van Savoje, 's Keizers Zusters Eleonora, Koninginne Weduwe van Frankryk, en de Landvoogdes, Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, behalven 's Keizers Nigt, Chriſtina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke, en Hertogin van Lotharingen. Eerſt maakte de Keizer zynen Zoon Opperhoofd der Vliesridderen, welke waardigheid hy zelf, tot hiertoe, bekleed hadt: en toen *Filibert van Brusſel*, Lid in den Raad van Staate, bevel gegeven hebbende, om der Vergaderinge zyne verdere

(*c*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar 1555, bl. 50, 51, 52.*

dere meening open te leggen, ving deeze aan te zeggen „ dat de toeneemende jaaren en de „ lighaamlyke ongeſteldheid des Keizers, hem „ ernſtelyk geraaden hadden, te denken om „ zyn einde, en zig te ontſlaan van eenen „ laſt, dien hy niet langer tot zynen eigen en 's „ Ryks luiſter zou konnen draagen; dat zyn „ Zoon, Filips, Koning van Engeland, jaaren „ en wysheid t'over bezat, om dien laſt te „ konnen op zig neemen; dat hy, hierom, „ beſlooten hadt, hem Bourgondie en de Ne„ derlanden af te ſtaan, in die verwagting, „ dat hy zelf, de Koning, zyn Zoon, en de „ Landzaaten gelukkiger, door deeze veran„ dering, zouden worden; dat hy, derhalven, „ de Landzaaten van den eed ontſloeg, en „ Bourgondie en de Nederlanden, vrywilligly k en van gantſcher herte, aan zynen „ Zoon, Filips, den Koning van Engeland, „ opdroeg (*d*)." De Raadsheer ſprak nog, toen de Keizer, onverhoeds, oprees, en, leunende op de ſchouders van Willem, Prinſe van Oranje, uit een handboekje of Papier, welk hy, om zyn zwak geheugen te gemoet te komen, medegebragt hadt, in de Franſche taale, begon te verhaalen, wat hy, van zyn zeventiende jaar af, tot dien dag toe, treffelyks verrigt hadt; hoe hy negen togten in Duitſchland gedaan hadt, zes in Spanje, zeven in Italie, vier in Frankryk, tien in de Nederlanden, twee in Engeland, en even zo veel in Afrika; hoe hy elfmaal de zee was overgeſteken; Karel II. 1555.

(*d*) Pont. Heut. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIV. *p.* 668 *& ſeqq.* Chron. van E. de Veer *f.* 133. Bor I. *Boek, bl.* 2 [3].

KAREL II. 1555. ken; voorts, hoe veele oorlogen hy ondernomen, hoe veele verbonden van vrede en vriendſchap hy gemaakt, hoe veele overwinningen hy behaald hadt. Van alle deeze dingen ſprak hy onderſcheidenlyk, en op eene meer deftige dan grootſche wyze. *En*, vervolgde hy, *het eenig einde van alle myne poogingen is altoos geweeſt de beſcherming van den Godsdienſt en van den Staat. Dit heb ik, zo lang 't my myne gezondheid toeliet, met Gods hulpe, zo zeer beyverd, dat het den vyand alleen ſmerten kan, dat Karel geleefd en geheerſcht heeft. Doch nu my de kragten en 't leeven zelf byna begint te begeeven, gaat my de welſtand myner Onderzaaten meer ter herte, dan de luſt om te regeeren. In de plaats van een' oud' man, die 't gebruik zyner leden miſt, en met het ééne been in 't graf gaat, ſtel ik nu een' jongen, wakkeren en kloekmoedigen Vorſt; en ik wil u, uit den grond myner ziele, gebeden hebben, dat gy en alle de Landzaaten hem gehoorzaam, onderling eendragtig, en in de waare Leere ſtandvaſtig zyt: en dat gy 't my ten goede houdt, zo ik, in 't zorgen voor uwen welſtand, t'eenigen tyde, gemiſt heb. My aangaande, ik zal uwe trouw en gehoorzaamheid, by Gode, wien ik, in den korten tyd, die my nog overſchiet, eeniglyk denk te leeven, altoos ten goede gedenken.* Toen zig tot Filips keerende, *Indien*, zeide hy, *'t bezit deezer Landen, door myne dood, aan u gekomen ware, zou ik, om het agterlaaten van zulk een aanzienlyk, en door my zo zeer vermeerderd erfgoed, iets by u verdiend hebben. Doch nu ik u deeze erfenis, niet uit noodzaaklykheid, maar uit vrye keuze nalaate; nu ik vroeg verkies te ſter-*

ſterven, op dat gy, zo veel te vroeger, aan 't bezit komen zoudt; vorder ik, met regt, dat gy, al wat gy my hierom meer ſchuldig zyt, met zo veel meer zorg en liefde jegens de Ingezetenen deezer Landen betaalt. Andere Vorſten verheugen zig, om dat zy hunnen zoonen het leeven gegeven hebben, en 't gebied zullen geeven. Ik heb deeze beiderlei vreugde, als tegenwoordig, willen genieten, en u zo wel door my zien regeeren, als leeven. Weinigen zullen dit myn voorbeeld navolgen: gelyk ik zelf, hierin, van de oudſte tyden af, naauwlyks een voorbeeld voor my gehad heb. Doch men zal myn beſluit eerſt pryzen, als men zien zal, dat gy u het zelve waardig maakt. En dit zult gy doen, als gy de wysheid, welke gy, tot hiertoe, bemind hebt; als gy de vreeze Gods, en den Katholyken Godsdienſt, allen de regte zuilen der Regeeringe, ſtandvastiglyk, blyft aankleeven. Een ding heb ik hier maar by te voegen; den almagtigen, naamlyk, te bidden, dat hy u een' zoon geeve, wien gy 't gebied afſtaan kont; doch niet behoeft af te ſtaan. Karel II. 1555.

Toen de Keizer uithadt, viel Filips op de eene knie, en zyns Vaders regterhand hertelyk drukkende, ſmeekte hy hem, om zynen zegen: die, met heete traanen ontvangen zynde, de omſtaanders ook tot weenen perſte. Filips, toen opryzende, keerde zig, met een vriendelyk gelaat, naar de Staaten, en zig, wegens zyne onbedreevenheid in de Franſche taale, verſchoond hebbende, beval hy Antoni Perenot, Biſſchop van Atrecht, 't woord te doen, in zynen naam. De Biſſchop vertoonde, hierop, 's Konings dankbaarheid aan zy-

KAREL II. 1555.

nen Vader, en deszelfs liefde tot de Landzaaten, in eene welſpreekende Redevoering (*e*), die, van wege de Staaten, door Jakob Maas, Penſionaris van Antwerpen, deftig en ſierlyk, beantwoord werdt. Ten laatſte, ſprak de Landvoogdes Maria; 't bewind over de Nederlanden, welk zy nu, vyfentwintig jaaren lang, in handen gehad hadt, aan 's Keizers voeten nederleggende.

XXVII. Filips doet en ontvangt den genen Eed.

De plegtigheid van deezen dag hier mede geëindigd zynde (*f*), vergaderden de Staaten, des anderendaags, afzonderlyk, om den nieuwen Heere hulde te doen. De Advokaat van der Goes deedt hem eene gepaſte aanſpraak, uit den naam der Staaten van Holland, verklaarende, dat dezelven hem ontvingen, voor hunnen *natuurlyken Prins en Heer* (*g*). Filips vernieuwde en beveſtigde toen den eed, by zyne inhuldiging in 't jaar 1549, gedaan; waarna de Staaten van Holland (*h*) en Zeeland (*i*), zo wel als die der andere Landſchappen, hem, insgelyks, zwoeren. Uit naame van die van Holland, werdt hy toen, wederom, door den Advokaat, bedankt, dat hy hen wel, voor zyne *Subjecten en Onderſaaten*, hadt gelieven aan te neemen (*k*). Van de overdragt der Landen werden ook open' brieven verleend, den vyfentwintigſten van Wyn-

(*e*) H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. a Carol. V. *apud* S. SCHARDIUM *Tom.* II. *p.* 642.

(*f*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 6, 7, 8. METER. I. *Boek*, *f.* 15. Chron. van E. DE VEER *f.* 134.

(*g*) *Zie* hier voor, *bl.* 340.

(*h*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.

(*i*) Acte van Huldinge van 26 *Oct.* 1555. *by* BOXHORN *en* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 505.

(*k*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1555. *bl.* 54, 55.

Overdragt van FILIPS, in 't jaar 1555.

Wynmaand gedagtekend, in welken de Keizer te verſtaan gaf, dat hy zig van deeze overdragt veel goeds voor de Landzaaten beloofde, ter oorzaake der nabuurigheid van Engeland; van welk Ryk Filips Koning was. Voorts, werden deezen de Nederlanden opgedraagen, met dezelfde *Souverainiteit*, *Hoogheid en Præ-eminentie*, als de Keizer dezelven bezeten hadt, mids hy aanname, alle de ſchulden, ten dienſte der Landen gemaakt, geregtelyk te voldoen (*l*), waartoe hy zig, ſedert, insgelyks verbondt (*m*). De zegels des Keizers werden, naderhand, ook aan ſtukken geſlaagen, en nieuwen, met den naam en titels des Konings, in de plaats gemaakt (*n*). De Koning hieldt, voor eerſt, de Raaden der Geregtshoven en alle de andere Amptenaars in zynen dienſt, mids zy hem hunne Laſtbrieven toezonden, nieuwen van hem ontvingen, en hem op nieuws den eed deeden (*o*). Karelii. 1555.

In Louwmaand des volgenden jaars, ſtondt Karel de V. Spanje en alle zyne andere Heerſchappyen, het Keizerryk uitgenomen, ook af aan zynen Zoon, alleenlyk een inkomen van honderdduizend Kroonen, uit deeze Heerſchappyen, vóór zig zelven, behoudende (*p*). Midlerwyl, werdt de Vloot, die hem naar Spanje voeren zou, in Zeeland, uitgeruſt. 't Liep tot in Oogſtmaand des jaars 1556 aan, eer dezelve in gereedheid gebragt was. Toen eerſt

XXVIII. Afſtand van Spanje en 't Keizerryk.

(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 27.
(*m*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.
(*n*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 80, 81.
(*o*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 79, 80.
(*p*) Bor I. *Boek*, *bl.* 4 [6].

KAREL II. 1555.

eerst begaf Karel zig derwaards, en droeg, eindelyk, voor zyn vertrek, ook de Keizerlyke waardigheid op aan zynen Broeder, den Roomsch-Koning Ferdinand. De Brieven, hiervan verleend, zyn te *Zubburg*, dat is, Zeeburg of Rammekens, in Zeeland, op den zevenden van Herfstmaand, gedagtekend (*q*). De Prins van Oranje kreeg bevel, om de Keizerlyke Kroon en Scepter, naar Duitschland, over te brengen. Men wil, dat hy deezen last ongaarne aannam, zeggende tegen den Keizer, ten aanhooren van Koning Filips „ dat hy hoopte, dat de Hemel hem behoe„ den zou voor eenen dienst, door welken hy „ de tekens der Keizerlyke waardigheid van „ 't hoofd zyns Heeren neemen, en eenen an„ deren overbrengen zou moeten." Hy zelf verhaalt, dat hy iets diergelyks gedagt heeft, en zeer ongenegen tot dit werk geweest is (*r*). De plegtige overdragt des Keizerryks geschiede ook eerst, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1558, in de tegenwoordigheid der Keurvorsten, te Frankfort (*s*).

XXIX. Vertrek van Karel den V.

Karel de V, nu ontbloot van alle zyne Heerlykheid, vertrok, van voor Rammekens, op den vyftienden van Herfstmaand (*t*), in 't gezelschap zyner twee Zusteren, de Koninginnen Eleonora en Maria; en landde, binnen weinige dagen, te *Laredo*, in Biskaije. Van hier naar Burgos vertrokken, ontdekte hy klaar-

(*q*) *By* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 512. *Vid.* & H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 646.

(*r*) Apolog. *by* BOR II. *Deel*, Authent. Stukk. *bl.* 71.

(*s*) METEREN I. *Boek f.* 16 *verf.* H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 650.

(*t*) METEREN I. *Boek f.* 17.

klaarlyk, hoe zeer hy van ſtaat veranderd was, aan het klein getal van Spaanſche Grooten, welk hem te gemoet kwam. Ook moeſt hy daar eenigen tyd naar geld toeven; 't welk hem te harder viel, om dat hy 'er door belet werdt, eenige trouwe Dienaars, die hy wilde afdanken, te beloonen. Sommigen willen, dat het hem toen berouwde, de Heerſchappy te hebben afgeſtaan. Men vindt zelfs, dat Koning Filips, eenige jaaren laater, den Kardinaal van Granvelle, die, van zekeren dag ſpreekende, gezeid hadt, dat het de zelfde was, op welken de Keizer, zyn Vader, de heerſchappy hadt afgeſtaan, geantwoord zou hebben, *zo is 't ook dezelfde, op welken hy van zynen affland berouw gehad heeft.* Doch veelen verwerpen deeze vertelling. Karel, van Burgos vertrokken zynde, en zig, eenigen korten tyd, te Valladolid hebbende opgehouden, begaf zig, terſtond, naar het Hieronimiter-Klooſter van S. Jooſt by Piacenza, betrekkende de kleine wooning, hier, onlangs, ten zynen dienſte, gebouwd. Hier ſleet hy den tyd, met te paard ryden, planten en boomen kweeken. Ook hieldt hy zig, met hulp van den beroemden Wiskonſtenaar, *Jannellus Turrianus*, met het maaken van uurwerken en andere konſttuigen, bezig. Doch naar maate dat zyne gezondheid afnam, gaf hy zig meer aan Godvrugtige oefeningen, aan leezen en bidden, over. Ook tugtigde hy zyn lighaam, dikwils, door vinnige geeſſelſlagen: en wil men, dat de geeſſel, door hem gebruikt, en met zyn bloed beſpat, nog lang, onder de gedenktekenen der Ooſtenrykſche

Karel II. 1555.

Of hy berouw van den affland gehad hebbe.

Zyn afgezonderd leeven.

KAREL II. 1555. en dood.

Godsdienſtigheid, bewaard geworden is. Dus leefde hy omtrent twee jaaren, tot dat hem eene heete Koorts, op den eenentwintigſten van Herfſtmaand des jaars 1558, in 't graf ſleepte (*u*). Zyne uitvaart werdt, door de Nederlanden, ook in Holland, met veele plegtigheden, in Wintermaand daar aan, gehouden (*v*). 't Gerugt, eenige jaaren na zynen dood, hier te lande, verſpreid, dat hy, in de gevoelens van Luther, geſtorven zou zyn, is ongegrond en onwaarſchynlyk (*w*). Men kan egter niet ontkennen, dat hy zig de laatſte Kerkgeregten hadt laaten toedienen, door *Bartholomeus Carranza*, Aartsbiſſchop van Toledo, die, van Ketterye verdagt geworden, in 't jaar 1559, door de Inquiſitie, gevat werdt, en tot in 't jaar 1576 gevangen gezeten heeft; wanneer hy, eene plegtige afzweering gedaan hebbende, in hoogen ouderdom, overleedt (*x*). *Konſtantyn de la Fuente*, dien de meeſten *Konſtantyn Ponce* noemen, Prediker van Karel den V, was ook, kort voor 's Keizers dood, in de gevangenis der Inquiſitie geraakt. Hy overleedt 'er, en werdt, ſedert, in zyn beeldtenis, verbrand (*y*). Zulke en diergelyke gevallen hebben ſommigen, miſſchien, doen vermoeden of vaſtſtellen, dat de Keizer zelf niet vreemd was van de Leere der Hervorminge. Doch deeze gedagten zyn ge-

(*u*) STRADA *Libr.* I. *p.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.
(*v*) VELIUS Hoorn, *bl.* 272.
(*w*) *Voiez* BAYLE Diction. *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* R. & S.
(*x*) BAYLE Diction. *Art.* CARRANZA. *Rem.* B. & C.
(*y*) BAYLE Diction. *Art.* PONCE (*Conſtantin*)

geheel niet overeen te brengen, met eenen toeleg, om Paus te worden, en de Pauſelyke waardigheid, in zyn Huis, erfelyk te doen verklaaren. Ook zyn 'er maar enkelyke Schryvers, die hem hiervan verdagt zoeken te maaken (z). Karel II. 1555.

XXX. Staat der Nederlanden en van Holland, ten tyde van de Overdragt.

Dusdanig was het uiteinde van den beroemden Keizer, Karel den V, die veertig jaaren over de Nederlanden en zesendertig over het Keizerryk geregeerd hadt; doch, by 't afleggen zyner Heerſchappyen, betuigde, dat de grootſte voorſpoed, ooit door hem genooten, met zo veel verdriets gemengd was geweeſt, dat hy nimmer eenige waare vergenoeging geſmaakt hadt. Wy hebben gezien, dat hy, eindelyk, alle de Nederlanden onder zyn gebied gebragt heeft, door zig van Friesland, Groningen, Overyſſel, Utrecht en ten laatſten ook van Gelderland, waarom zo lang en bloedig geoorloogd was, meeſter te maaken. De vereeniging van alle deeze Landen onder één Opperhoofd gaf aan dezelven een aanzien, welk zy nimmer te vooren gehad hadden; doch ſtelde de Landen en den Keizer, die 'er Heer over was, tevens bloot, voor de afgunſt der nabuurige Mogendheden. Hieruit ontſtonden, onder anderen, de zwaare oorlogen met Frankryk en deszelfs Bondgenooten, zo veele jaaren, gevoerd, en kort na dat de Keizer afſtand zyner Heerſchappyen gedaan hadt, met een Beſtand geëindigd. De toeneemende Koophandel der Nederlanden alleen ſtelde hen

(z) Brantôme Capit. étrang. *Tom.* I. *p.* 36. *dans le Dict.* de Bayle *Art.* Charles-Quint *Rem.* X.

KAREL II. 1555.

hen in ſtaat, om, tot deeze en andere Oorlogen, geweldige ſchatten, zelfs tot veertig millioenen gouds toe (*a*), op te brengen. En 't zou den Landzaaten niet laſtig gevallen zyn, de veiligheid zo duur te koopen, zo zy, met dezelve, de aloude vryheid hadden mogen behouden. Doch Keizer Karel, de voetſtappen zyner Voorzaaten volgende, maatigde zig een volſtrekt oppergezag over de Landen aan, zonder zig aan oude gewoonten of aan bezwooren' Voorregten veel te bekreunen. Wy hebben gezien, hoe veele moeite de Staaten van Holland, dikwils, te vergeefs hebben aangewend, om zig te doen ontſlaan van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, en om hunne Privilegien voor te ſtaan. Hier kwam de vervolging om den Godsdienſt by, die veelen Landzaaten, met naame den Hollanderen, zeer tegen de borſt was; en ſedert dat de Hervormde Leer, door de Duitſche Krygsknegten, welken de Keizer hier gebruiken moeſt, en door de vreemde Koopluiden, die zig hier nederſloegen, in de Nederlanden verſpreid werdt, meer afkeuring ontmoette dan te vooren. Vooral, na dat men hadt beginnen te vreezen, voor 't invoeren der Spaanſche Inquiſitie (*b*), aan welke men, hier te lande, t'eenemaal ongewoon was. 't Beſnoeijen van zulke gewigtige vryheden maakte de Landzaaten agterlyker, in het opbrengen der Keizer-

(*a*) Verantw. des Prinç. van Orang. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.

(*b*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* V. *p.* 56.

zerlyke Beden. De Hollanders waren 'er egter, in de laatſte jaaren van Keizer Karels Regeeringe, tamelyk gereed toe geweeſt. Zy zagen zig, na dat Utrecht en Gelderland onder 's Keizers gebied waren geraakt, beter tegen vyandlyke aanvallen gedekt, dan immer te vooren, en bragten gaarne veel op, om den Oorlog verre van hunne grenzen te houden: terwyl zy hunne Zeemagt in ſtaat zogten te ſtellen, om 'er de Scheepvaart en Viſſchery, daar 's Lands welvaart aanhing, door te beveiligen. De vaart op de Ooſtzee bloeide ook beter in Holland, na dat de Keizer, afzienде van 't bevorderen der belangen van de Kinderen des gevangen Konings van Deenemarke, de Verbonden, met Chriſtiaan den III. gemaakt, ongeſchonden liet; ſchoon de Hollanders, genoodzaakt 's Keizers belang, hoe ſtrydig met hun eigen, voor te ſtaan, te vooren, zwaare nadeelen, door den Ooſterſchen Oorlog, hadden moeten lyden. Doch men vergatze ligtelyk, toen men, na 't ſluiten der Vrede, den Koophandel herleeven zag. Gelukkig zouden Holland en de andere Nederlanden geweeſt zyn, zo zy, van Heer wiſſelende, de breuk, onder de voorgaande Regeering, in hunne vryheden gemaakt, allengskens hadden mogen zien heelen. Doch 't gevolg leerde hun, dat Filips, 't oor leenende aan de Geeſtelykheid en aan onbedreevenen in de kennis deezer Landen, die breuk langs hoe wyder, en eindelyk, ongeneeslyk wiſt te maaken: waar

Karel II. 1555.

Karel II. 1555. waar uit een opſtand gereezen is, die, in felheid, in duurzaamheid, en in zonderlinge uitkomſt, geene weêrgade gehad heeft, in de Geſchiedeniſſen der voorige tyden.

BLAD.

BLADWYZER

der voornaamſte Zaaken en Perſoonen,

vermeld, in het I. II. III. IV. *en* V. *Deel*

DEEZER

VADERLANDSCHE HISTORIE.

A.

Aa. (*Floris van der*) III. 389
Aagtendorp, (*Sint*) door Lodewyk van Loon, verdelgd. II. 316
Abkoude (Heerlykheid) komt aan Jakob van Gaasbeek. III. 392
Abodriten, eene ſoort van Sclaaven, door Karel den Grooten, in Saxen geplaatſt. I. 442. door de Deenen overweldigd. II. 35. doen een' inval in 't Deenſche Ryk. II. 44
Abt der Lievevrouwen-Abtdye te Middelburg is het eerſte ſtemmend Lid der Staaten van Zeeland III. 486. V. 225. 429
Abten van Egmond en Bern bekragtigen de Kamerykſche Vrede. IV. 505
ADA, Graavin van Holland, trouwt met Lodewyk, Graave van Loon. II. 299. 300. vlugt naar den Burgt van Leiden. II. 303. wordt naar Texel gevoerd. II. 305. en van daar naar Engeland. II. 305. keert te rug, en ſterft. II. 328. 330.
Ada, Prinſes van Schotland, trouwt met Floris den III. II. 241. ontraadt haaren Zoon, Willem, de reis naar Holland. II. 282
Adelbert de Diaken predikt in Kennemerland. I. 357. ſterft. I. 373. zyn Lyk gevonden. II. 113
Adelbert en *Klemens*, Ketters der agtſte eeuwe. I. 392
Adelbold, Biſſchop van Utrecht, doet Graave Dirk den III. den oorlog aan. II. 142. krygt de nederlaag. II. 143. wordt andermaal overwonnen. II. 146. maakt Vrede met Dirk den III. II. 148
ADGILLUS, Koning der Friezen, geeft Wilfrid vryheid tot prediken. I. 352
Adminius, Zoon van *Cinobellinus*, eên Britſch Koning, wordt in 't Eiland der Batavieren, ontvangen. I. 85
Admiraliteit. Ordonnantie op dezelve van 't jaar 1487. IV. 237. vernieuwd, in 't jaar 1540. V. 196
ADOLF VAN NASSAU (Keizer) III. 54. 63.
Adolf van Bourgondie, *Heer van Beveren en Veere*, Admiraal, verſchilt met die van Holland, over 't verleenen van vrygeleibrieven. V. 140. 163. ſterft V. 193
Adolf van Egmond, Zoon van Arnoud, Hertoge van Gelder, is oneenig met zynen Vader. IV. 132. 137. dien hy gevangen zet. IV. 132. 136. hy valt in Yſſelſtein. IV. 138. wordt te Vilvoorden gevangen. IV. 138. geſlaakt. IV. 178. in een gevegt gedood. IV. 179
Adolf van Naſſau is Stadhouder van Gelderland. IV. 307
Adrana, Rivier. I. 12. *Aant.* 425
ADRIANUS (Keizer) heeft Batavieren in zyn Leger. I. 190. zyne Markt, hier te Lande. I. 191
Adriaan Floriszoon van Utrecht wordt Leermeeſter van Karel den V. IV. 339. wordt Kardinaal. IV. 415. brengt de herſtelling van Floris Oem van Wyngaarden te wege. IV. 415. wordt Paus, onder den naam van *Adriaan den VI.* IV. 439.

439. zyn bedryf en dood. IV. 440. 445.
Adriaan van der Goes wordt Advokaat van Holland. V. 295. begroet den Stadhouder. V. 295
Adrichem (Simon van) beſtormt het Huis van zynen broeder, *Klaas.* IV. 7
Aduatiken in Gallie, door Cezar overwonnen. I. 40
Advokaaten 's Lands van Holland. Albrecht van Loo. IV. 414. Aert van der Goes. IV. 457. Adriaan van der Goes. V. 295
Aert van der Goes, Advokaat van Holland. IV. 457. doet eene reis naar Breeme. IV. 464. naar Kameryk. IV. 505. begroet Karel den V. V. 14. trekt wederom naar Breeme. V. 34. legt zyn ampt neder. V. 295
Afgodery, door welke redenen, in de agtſte eeuwe, beſtreeden. I. 397
Aflaaten. wyze van 't veilen derzelven in Holland. IV. 417
Agrikola (Julius) overwint de Britten. I. 183. 185
Agrippina, Germanikus Gemaalin. I. 68. haar Hof, hier te Lande. I. 69
Agrippiner Bouwſtad. [*Colonia Agrippina*] nu Keulen. I. 45 *Aantek.* 130
Aken, door Koning Willem, bemagtigd. II. 183. 185.
Akerſloot, overvallen door de Weſtfriezen. II. 268. voor drie jaaren, ſchotvry verklaard. III. 17
Alaanen, een Skytiſch Volk, vallen in Gallie. I. 269, 270
Albiniana, waar te zoeken. I. 193
Albinus. Zie *Alcuinus.*
ALBRECHT VAN OOSTENRYK (Keizer) zoekt Holland aan 't Ryk te onderwerpen. III. 144. verzamelt een heir. III. 145. verdraagt zig met Jan den II. III. 146
ALBRECHT (Hertog) wordt, door beleid der Hoekſchen, tot *Ruwaard* aangeſteld. III. 292. 293. voorwaarden hier van. III. 294. hy ſtelt de Hoekſchen in 't bewind. III. 295. belegert Heemskerk. III. 296. ook Delft. III. 297. de Hertog van Gelder verklaart hem den Oorlog. III. 301. maakt Vrede III. 302. hy tragt, door Karel den IV, tot Graaf aangeſteld te worden. III. 302. 304. 't gelukt niet. III. 305. hy raakt met het Stigt, over Vreêland, in geſchil. III. 305. maakt Vrede. III. 307. raakt in twiſt met Brabant. III. 309. helpt den Graave van Vlaanderen tegen de Gentenaars. III. 313. handelt met Richard den II. Koning van Engeland. III. 319. wordt *Graaf.* III. 321. raakt in onluſt met de Hoekſchen. III. 321. 323. en met zynen Zoon, Willem. III. 324. ſchenkt Voorne aan zynen Zoon, Jan. III. 325. bemagtigt 't Slot te Altena. III. 326. verzoent zig met zynen Zoon, Willem. III. 330. verzamelt een Leger, te Enkhuizen. III. 330. ſteekt over naar Friesland. III. 332. ſlaat de Friezen. III. 336. zendt zynen Zoon Willem nog tweemaalen derwaards. III. 339. 341. ſluit een Beſtand met hen. III. 342. vordert rekening van Jan van Arkel en van Bruſtyn van Herwyne. III. 344. raakt met Arkel in oorlog. III. 345. ſluit een Verbond met de Stad Utrecht. III. 348. maakt Vrede met Arkel. III. 352. ſterft. III. 352. zyn aart. III. 353. zyne Weduwe ſtoot zynen boedel met den voet. III. 354. ſtaat der Regeeringe, ten zynen tyde. III. 356. 359
Albrecht, *Hertog van Saxen*, komt met een Leger herwaards. IV. 243. wordt algemeene Landvoogd der Nederlanden. IV. 259. belegert Montfoort. IV. 263. wint het. IV. 266. komt in Holland. IV. 281. maakt een' ſtrengen Zoen met de Kennemers en Weſtfriezen. IV. 282. ſtigt Blokhuizen te Haarlem en te Hoorn. IV. 288. verzoent zig met Zierikzee. IV. 290. wint Sluis. IV. 291. en Leerdam. IV. 310. wordt Erfſtadhouder van Friesland. IV. 311. laat het bewind aldaar zynen Zoon over. IV. 317. ſterft. IV. 318
Albrecht van Leo, Advokaat van Holland. IV. 414. V. 195
Albrecht van Voorne. Zyn aanzien in Zeeland. III. 9. 33
Alcuinus, Leermeeſter van Karel den Groo-

Grooten. byzonderheden hem aangaande. I. 431. 437. 443. *Aant.* II. 6.
Alechmere of *Almari* naam der Zuiderzee, in de agtſte en negende eeuwe. I. 413. II. 45. 81
ALEID (Vrouw), gehuwd met Dirk den VII, verſlaat de Weſtfriezen. II. 278. geeft haare Dogter Ada ten Huwelyk aan den Graave van Loon. II. 299, 300. vlugt naar Utrecht. II. 304. zoekt haare Dogter uit Engeland te doen keeren. II. 328
Aleid, Dogter van Floris den IV, trouwt met Jan van Avennes. II. 391. gedraagt zig als Voogdes van Floris den V. III. 6. 10. wordt op *Vernoutſee* geſlaagen. III. 8. vertrekt naar Henegouwen. III. 18
Aleid van Poelgeeſt, byzit van Hertoge Albrecht, wordt vermoord. III. 321
Alemannen. waar zy woonden. I. 197. *Aant.* worden, door de Romeinen, beoorloogd. I. 197. door Juliaan geſlaagen. I. 237. door Klovis overwonnen. I. 305. 307
ALEXANDER SEVERUS, door de Germaniſche Lyfwagt, omgebragt. I. 198
Alewyn, Burggraaf van Leiden, getuigt in een' Giftbrief. II. 198
Alewyn ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. 90
Alfen. Slag aldaar, tuſſchen Vrouwe Jakoba en den Stadhouder Gaasbeek. III. 467. Tweede ſlag. III. 471
Algiers. ongelukkige togt derwaards. V. 210
ALKMAAR, verbrand door de Weſtfriezen. II. 115. Godevaart met den Bult wordt, binnen deeze Stad, belegerd. II. 181. zy verkrygt een Privilegie van Floris den II. II. 213. zy wordt, door de Weſtfriezen, geplonderd. II. 222. 260. 262. ontvangt vryheden van Willem den II. II. 401. yvert voor Vrouwe Jakoba. III. 470. verlieſt haar Stads regt. III. 476. wordt 'er in herſteld. IV. 55. 't Kaas- en Broods Volk rukt in de Stad. IV. 273. de Stadhouder zoekt het van daar te jaagen. IV. 278. de Stad verlieſt haare Voorregten andermaal. IV. 284. wordt 'er, op nieuws, in herſteld. IV. 288. wordt, door de Gelderſchen, geplonderd. IV. 403. door Chriſtiaan den II. V. 37
Almari. Zie *Alechmere*.
Aloud, Baljuw van Zuidholland. zyn verſchil met Dordrecht. III. 115. 124, 125. hy wordt omgebragt. III. 127
Altena (*Dirk van*) II. 259. 295. 300. Zie *Hoorne*.
Altena (*Slot* en *Heerlykheid* van) gekogt door Hertoge Albrecht. III. 324. die 't Slot inneëmt. III. 326
Alva (*Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertog van*) voert bevel over 't Keizerlyk Leger. V. 290. 370
Ambiaanen, in Gallie, door Cezar overwonnen. I. 40
Ambivariten. Hunne oude wooning. I. 4. *Aant.*
Ameide ('t *Slot* te) door Jan den I. bezet. III. 113
AMERSFOORT geeft zig over aan de Kennemers. III. 12. wordt herwonnen. III. 14. raakt met Jan van Beieren in oorlog. III. 438. kant zig tegen Biſſchop David. IV. 203. wordt in den ban gedaan. IV. 217. door Maarten van Roſſem bemagtigd. V. 247. doet Karel den V. huldе. V. 256
Ampten te Utrecht verkogt, voor twee lyven of langer. IV. 205. aan geene uitheemſchen te geeven. V. 383. 405. 428.
Amſtel (*Egbert van*) II. 247. raakt in geſchil met den Biſſchop van Utrecht. II. 264
——— (*Gysbrecht van*) Zoon van Egbert. II. 265. Zie *Gysbrecht van Amſtel*.
——— (*Wolfgard van*) II. 266
Amſtel (*Heerlykheid* van) Twiſt over eenige goederen in dezelve. II. 264. inval der Kennemeren in Amſtel. II. 314. der Kennemeren, Waterlanderen en Weſtfriezen. III. 11. de Heerlykheid wordt Jan den II. opgedraagen. III. 112. en door hem aan Guy, zynen Broeder. III. 153. Biſſchop Willem valt in Amſtelland. III. 153. de Heerlykheid wordt aan Holland gehegt. III. 198. 287

BLADWYZER

AMSTERDAM of *Amſtelredamme*. Oorſprong deezer Stad. II. 266. Zy wordt aan Jan Perſyn opgedraagen. III. 38. 40. door Gysbrecht van Amſtel verſterkt. III. 83. door de Haarlemmers en Waterlanders verbrand. III. 83. door Biſſchop Guy met Voorregten voorzien. III. 199. Opkomſt deezer Stad, door den Koophandel. III. 249. Haare oudſte Handveſten. III. 250. waar haare Schepenen vonnis haalen mooſten. III. 251. Oproer aldaar. III. 366. Brand. III. 453. ander Oproer. IV. 5. De Stad verkrygt de Roomſch-Koninglyke Kroon boven haar Wapen. IV. 249. zy verdedigt het Blokhuis te Ypeſloot tegen de Geldarſchen. IV. 354. de Voorſtad aldaar wordt door de Gelderſchen in brand geſteken. IV. 375. zy zoekt het Muider Slot te bezetten. IV. 471. wordt van Lutheranery beſchuldigd. V. 5. ſtaat haare Privilegien voor. V. 5. heeft groot belang by den Oofterſchen handel. V. 63. Naaktloopers aldaar. V. 74. 88. Aanſlag der Herdooperen op de Stad. V. 75. 91. Jakob van Kampen komt daar, als Biſſchop. V. 80. 81. De Herdoopers bemagtigen den Dam en 't Stadhuis. V. 92. 94. worden overwonnen. V. 97. bedenkingen deezer Stad op den Ooſterſchen kryg. V. 107. zy wordt met eenen aanval gedreigd. V. 112, 113. men maakt Karel den V. diets, dat de lugt aldaar ongezond is. V. 187. 190. beroerte aldaar, over 't Verlofgeld. V. 206. de Stad veinſt zig arm, om met geene leening gekweld te zyn. V. 252. men voorkomt aldaar 't verbod van den uitvoer van 't kooren. V. 293. die van Amſterdam viſſchen in de Zuiderzee. V. 298. beloop van den tienden penning der Huizen, hier ter Stede, in 1553. V. 386

Amuda. Zie *Muiden*.

Andries van Kuik, Biſſchop van Utrecht, begunſtigt Floris den Zwarten, tegen Dirk den VI. II. 227

Anglen ſteecken over naar Britanje. I. 290

Angrivarien, een Germaniſch volk. I. 75

Anſfrid, Biſſchop van Utrecht. byzonderheden van zyn leeven. II. 137

Antoninus of *Baſſianus* kleedt zig op de Germaniſche wyze. I. 196. beoorloogt de Alemannen en Katten. I. 197

Antoni van Bourgondie, de *groote Baſtaard* bygenaamd, helpt eene beroerte te Zierikzee ſtillen IV. 125

Antonis van den Houte, *Heer van Fleteren*, Admiraal van de Zuiderzee, verkondigt vrye roovery. IV. 405

Antonis van Lalding, Graaf van Hoogſtraaten, wordt Stadhouder van Holland. IV. 443. ſtilt een' Oproer in den Haage. IV. 448. wat middelen hy gebruikt, om de Staaten in de Beden te doen bewilligen. IV. 454. V. 63. 149. zyn verſchil met dezelven, over 't kiezen van eenen Kapitein. IV. 485. hy doet Beden. V. 10. beſchuldigingen tegen hem. V. 23. hy is misnoegd op de Staaten. V. 58. komt te Amſterdam, om orde tegen de Herdoopers te ſtellen. V. 81. wordt ook Stadhouder van Utrecht. V. 131. ſterft. V. 191

Antonis Perenot, Biſſchop van Atrecht, begint in aanzien te koken. V. 358. woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 362

Antwerpen (*Simon van*) ſneuvelt te Schagen. II. 262

Anzibarien neemen eenige Akkers in, die door de Friezen ontruimd waren. I. 98

Appingadam bezet, door Meinard van Ham. V. 112. gewonnen, door Juriaan Schenk. V. 119

Apronius, Romeinſch Bevelhebber, door de Friezen geſlaagen. I. 81

Aquitanie, gedeelte van Gallie. I. 38

Arborichen, by Prokopius, zyn de Armorichen van anderen. I. 278. *Aant.*

Ardennerwoud, waar gelegen. I. 367. *Aant.*

Aremberg (*Jan van Ligne*, *Graaf van*) wordt Stadhouder van Friesland, Overyſſel, en Groningen. V. 332. 380

Arenakum, Romeinſche Legerplaats in

in 't Eiland der Batavieren. I. 174
Arendsberg (*Herman van*) om 't ombrengen van Floris den Zwarten, in den Ryks ban gedaan. II. 224, 225, 226.
Argentoratum. Slag aldaar. I. 237
Arioviſtus, Veldheer der Germaanen, door Cezar overwonnen. I. 38
Arkel (*Heerlykheid van*) aan Hertoge Willem opgedraagen. III. 376. aan den Hertoge van Gelder. III. 378. wordt met Holland vereenigd. III. 388
Arkel (*Jan van*) III. 204
—— (*Willem van*) III. 60. Zie *Otto van Arkel* en *Jan van Arkel*.
Arlinde, Zuſter van Dirk den II, Abtdiſſe te Bennenbroek. II. 116
Arminius, Veldheer der Cheruſcen, ſlaat Quintilius Varus. I. 63. wordt van Germanikus overwonnen. I. 65. 67. 76.
Armorichen, een Volk in Gallie, regten eene vrye Staats-Regeering op. I. 275. onderwerpen zig, gedeeltelyk, aan de Romeinen. I. 280. worden met eenen aanval der Alaanen gedreigd. I. 285. verdraagen zig met de Romeinen. I. 288. worden één Volk met de Franken. I. 308
ARNOLD (Koning) ſchenkt eenige goederen aan Graave Gerolf. II. 93. draagt Lotharingen zynen natuurlyken Zoon Zwentibold op. II. 94
Arnold, Biſſchop van Utrecht, bemagtigt Muiden en Weesp. III. 307. maakt Vrede met Hertoge Albrecht. III. 307. wint de Sloten Puttenſtein en Loenerſloot. III. 308
ARNOUD, Graaf van Holland, de *Gentenaar* bygenaamd. II. 124. 128. 131. verſchynt onder de Duitſche Ryks Vorſten. II. 129. beoorloogt de Weſtfriezen. II. 129. Zyn verder bedryf. II. 131. hy ſneuvelt, te Winkelmade. II. 130
Arnoud van Egmond, Hertog van Gelder, werkt in de verkiezing eens Biſſchops van Utrecht. IV. 49. krygt verſchil met de Gelderſche Steden. IV. 136. wordt, door zyn Zoon, gevangen. IV. 137. geſlaakt. IV. 138. verpandt Gelder en Zutfen aan Hertoge Karel. IV. 139. ſterft. IV. 140
Arvernen, oude Inwooners van Gallie. I. 38. ſtaan op tegen de Romeinen. I. 51
Aſciburgium, door Civilis, overvallen. I. 141
Asperen (*Guy van*) ſneuvelt. III. 260
Asperen ('t *Slot* te) door Willem den I. bemagtigd. II. 320. valt den Bourgondiſchen in handen. IV. 184
Aſſendelft (*Floris van*) Heer van Kyfhoef, gaat als Gezant van Holland naar Spanje. V. 161
—— (*Gerrit van*) Preſident van den Hove. V. 162
Attingohen. Plaats, daar Bonifacius zig ophoudt. I. 413
Atrecht. Vrede aldaar, in 't jaar 1435 geſlooten. III. 522. geeft gelegenheid tot eenige mishandeling der Hollanderen in Engeland. III. 525
Attuariën, eene ſoort van Franken, overwonnen door Juliaan. I. 253. II. 76
Avaaren. Zie *Hunnen*.
Aubaine (Regt van) afgeſchaft in Frankryk en in de Nederlanden. IV. 304
Audoager, Koning der Saxers. I. 294
Augsburgſche Geloofsbelydenis. V. 8
Auguſta Taurinorum nu Turin. voorval aldaar. I. 113
Auguſtodunum, door Juliaan, herwonnen. I. 235
AUGUSTUS neemt eene Bataviſche Lyfwagt aan. I. 54. beſluit den Germaanen te beoorloogen. I. 54. Gedenkſtuk zyner overwinningen. I. 63. hy dankt zyne Bataviſche Lyfwagt af. I. 64. herſteltze wederom. I. 65
Aureliaan overwint de Franken. I. 208
Auſtraſia. Zie *Ooſtfrankryk*.
Azingen en *Gebuuren*. Oude Regters. II. 33

BLADWYZER

B.

Baarland (*Hugo van*) ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt ter dood gebragt. III. 92

Baduhenna (*Woud*) waar gelegen. I. 83

Bagauden. Opſtand derzelven, gedempt. I. 219

Bajorzuna, door de Noormannen, verbrand. II. 84

Bakker (*Jan de*) Prieſter te Woerden, de eerſte, in Holland, om de Hervorming, ter dood gebragt. IV. 428

Balbinus. Zie *Pupiënus.*

Baldrik, Biſſchop van Utrecht. II. 105. tekent het Bons Verdrag. II. 106. verjaagt de Noormannen uit Utrecht. II. 108. verkrygt het regt der Munte. II. 120. en andere goederen van Otto den I. II. 120

Banjaard of *Bernardi* (*Albert*) II. 259, 295, 304

Banjaard Scei, Slotvoogd van Medenblik, beſchuldigt den Preſident de Wilde van *Sodomie.* IV. 24

Banqueroutiers (bedrieglyke) voor *openbaare dieven* verklaard. V. 26

Barden, oude Germaniſche Digters en derzelver gezangen. I. 28

Bardes (*Willem Dirkszoon*) Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye. V. 411

Baſſianus. Zie *Antoninus.*

BATAVIA. Zie EILAND *der* BATAVIEREN.

BATAVIEREN. Hunne oude wooning. I. 12. twiſt met de Katten. I. 12. zy neemen het Eiland des Ryns in bezit. I. 13. hunne geſtalte. I. 15. Aart. I. 16. Drink- en dobbelzugt. I. 16. Kleeding. I. 17. Hair. I. 17. Baard en Knevels. I. 18. Huizen. I. 18, 19. Spyze. I. 21. Drank. I. 22. Huwelyken. I. 22. Onkunde in leezen en ſchryven. I. 20. Ervarenheid in 't zwemmen en paardryden. I. 20. Wapenen en wyze van ſtryden. I. 20, 21. Begraafeniſſen. I. 23. Goden en Godsdienſt. I. 23, 27. Waarzegſters. I. 27. Digters. I. 28. Lotraamingen. I. 28. Schouwſpel. I. 29. Regeerings-vorm. I. 29, 35. Landdagen. I. 30. Koningen. I. 31. Krygsoverſten. I. 33. Regters. I. 34. Honderdmannen. I. 34. de Batavieren maaken een verbond met Cezar. I. 46. voorwaarden van het zelve. I. 47, 48, 49. zy neemen een' ſtrook van't vaſte Land van Gallie in. I. 50. helpen Cezar tegen de Britten en Galliërs. I. 51. tegen Pompejus, in Spanje en in Griekenland. I. 52. hun vreemd gedrag, in Theſſalie. I. 53. Auguſtus neemt Batavieren tot zyne Lyfwagt aan. I. 54. danktze af. I. 64. herſteltze wederom. I. 64. zy helpen eenen opſtand in Pannonie dempen. I. 65. eenigen hunner verdrinken in de Eems. I. 74. zy trekken tegen de Friezen op. I. 81. worden geſlaagen. I. 82. wreeken Kaligulas dood. I. 90. helpen Klaudius tegen de Britten. I. 91, 95. ook Nero. I. 98. wreeken een' toeleg op Nero's leeven. I. 99. helpen eene muitery in Gallie dempen. I. 101. verklaaren zig voor Galba. I. 102. die de Bataviſche Lyfwagt afdankt. I. 103. zy kiezen Vitellius zyde, tegen Otho. I. 104. twiſten met de vyfde Keurbende. I. 105. zwemmen over de Po. I. 106. beſtormen Placentia. I. 107. agt Bataviſche Regimenten ſlaan aan't muiten. I. 107. laaten zig ſtillen. I. 109. worden naar hun Vaderland gezonden. I. 113. Waterſtryd der Batavieren. I. 110. Civilis hitſt hen op, tegen de Romeinen. I. 120. zy ſlaan de Romeinen. I. 124. een Bataviſche Vleugel loopt tot Civilis over. I. 127. de agt Bataviſche Regimenten trekken naar Neder-Germanie. I. 128. en ſlaan de Romeinen by Bonna. I. 130. Oorlog der Batavieren en Romeinen. I. 131-181. Vrede. I. 181. zy helpen de Romeinen Britanje winnen. I. 185. Domitiaans belagchelyke Zegepraal over hen. I. 185. zy blyven vrienden en bondgenooten der Romeinen. I. 183, 189, 195. hunne Ruitery zwemt over den Donauw. I. 190. Staat der Bataviſche Lyfwagt, onder Septimius Severus. I. 193.

193. en onder eenige volgende Regeeringen. I. 196, 198, 200. zy helpen de Alemannen overwinnen. I. 237. weigeren over de Alpen te trekken. I. 251. zyn misnoegd, over Joviaans verheffing. I. 255. verbinden zig met verſcheiden volken tegen de Romeinen. I. 257. hunne troepen in 't Romeinſch Leger wyken. I. 295. worden deswege bedreigd. I. 295. hunne Krygsbedryven in Britanje. I. 262. in Thracie. I. 265. laatſt berigt, welk men van hun vindt. I. 251, 295

Batavoduram, Romeinſche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175 *Aant.*

Batten, oude naam der Batavieren. I. 12 *Aant.*

Beaumont (Dirk van) Burgemeeſter van Dordrecht, gevangen. IV. 195. onthalsd. IV. 198. inhoud van zyn vonnis. IV. 198. aanmerkingen over het zelve. IV. 199

Beden der Graaven, oudtyds, *Bottingen* genaamd. III. 183. van Hertoge Filips, tot betaaling van vreemde Knegten. III. 474, 480. tienjaarige. III. 522. tweede tienjaarige. IV. 20, 39. ſommige Heerlykheden zyn 'er vry van. IV. 24, 40, 391. derde tienjaarige. IV. 87. zwaare Bede van Hertoge Karel. IV. 101. van Maximiliaan. IV. 190. de Beden werden, ſomtyds, voor den vervaltyd betaald. IV. 472. V. 41. Beden van Karel den V. IV. 452. en verv. V. 10. en verv. of Holland en Zeeland een derde van Brabant betaalden. V. 372, 373. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. V. 405

Bedriakum. Gevegt aldaar. I. 111

Beiling (Albrecht of *Arnold)* leevende, in de aarde gedolven. III. 463

Belgen. Inwooners van Gallie. I. 38. door Cezar overheerd. I. 39

Bellovaken, door Cezar overheerd. I. 40

Bendelmerebroek, Moeras aan de Utrechtſche Kerke afgeſtaan. II. 265. aan Floris den V. III. 39

Bennenbroek. Klooſter aldaar. II. 116

Benskoop (Arend van) ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. rukt hem de Sperwer van de hand. III. 78. wordt naar Kleefsland gevoerd. III. 90. ſneuvelt, in de Lek. III. 179, 180

Bernulf of *Bernold*, Biſſchop van Utrecht, beveſtigt het Verdrag tuſſchen Dirk den III. en Biſſchop Adelbold. II. 154. raakt in twiſt met Dirk den IV. II. 156

Berta, Dogter van Floris den I. trouwt met Filips den I. Koning van Frankryk. II. 179

BERTHOLD, Hertog of Koning der Saxers, geſlaagen. I. 332

Betaſiën, Inwooners van het Belgiſch Gallie. I. 149 *Aant.*

BETUWE. De Deenen ſlaan zig aldaar neder. II. 63, 66, 68, 70. zy werdt, in de elfde eeuwe, een *Eiland* genoemd. II. 143

Beveren (Dirk van) verlieſt het Slot te Beveren. II. 240

Beverwaard (Zweder van) ſneuvelt in een Scheepsſtryd. III. 160

Binkhorſt ('t Slot) II. 309. *Aant.* door de Kabbeljaauwſchen vernield. III. 279. door die van Delft bemagtigd. III. 297

Biſſchoppen van Utrecht. Aanwas van derzelver gezag en goederen. II. 119. Oorſprong van hunne oorlogen met de Graaven van Holland. II. 139. en van hunne geſchillen met de Heeren van Amſtel II. 264

Blaauwvoet (Paulus) wykt de eerſte uit een gevegt by Veere. III. 155.

Bladelle. Giftbrief aan Dirk den I. aldaar gerekend. II. 108

Blankart (Thigard) getuigt in een Giftbrief. II. 198

Bloemenſtein (Jan van) van 't Baljuwſchap van Kennemerland verlaaten. III. 295

Bloote (Filips de) heeft deel aan den moord van Aleid van Poelgeeſt. III. 322

Bockel (Dirk van) II. 295

Bodeloden-grave is Bodegrave. II. 98 *Aant.* 167. Dirk Bavo wordt 'er uit verjaagd. II. 142. Dirk de III. hegt het aan zyn Graafſchap. II. 143

Boeren-kryg in Duitſchland. V. 4

Boetſelaar (Rutger van) woont den togt tegen de Gentenaars by. IV. 38

——— *(Weſſel van)* halfheer van Asperen. IV. 184

BLADWYZER

Bojorix, Koning of Veldheer der Kimbren I. 9
Bomben. Oudſt gebruik derzelven. IV. 220
Bommel bemagtigd, door Hertoge Karel van Gelder. IV. 364
Bonifacius, een Engelſche of Schotſche Monnik, komt hier te Lande I. 383. predikt den Friezen. I. 384. wordt Biſſchop en Aartsbiſſchop. I. 385. zyn titel. I. 386. hoe hy gewoon was zig tegen de Afgodery te kanten. I. 386. en tegen andere gebreken. I. 388. met naame tegen de Ketterye. I. 390. bedient zig van den weereldlyken arm. I. 391. 414 *Aant*. houdt verſcheiden Kerkvergaderingen. I. 394. zyne wyze van bekeeren. I. 397. hoe hy boeken bekwame. I. 400. hy zalft Pipyn tot Koning. I. 405, 406. raadt hem, de inkomſten der Geeſtelyken aan te taſten. I. 406. verſchilt met den Biſſchop van Keulen, over 't Regt tot de Utrechtſche Kerke. I. 408. zoekt deeze Kerk den Roomſchen Stoel te onderwerpen. I. 410. predikt, voor 't laatſt, onder de Friezen. I. 413. wordt, by Dokkum, omgebragt I. 415. te Utrecht, en daarna te Ments, begraaven I. 416. zyne giften en ſchriften. I. 417
Bonna nu *Bon*, Legerplaats der Romeinen I. 129 *Aant*. verdrag aldaar, in de tiende eeuwe, gemaakt. II. 105
Borniſſe, ſcheid tuſſchen Holland en Zeeland. II. 238, 252 *Aant*.
Borndiep, een Meer in Friesland. I. 376, 413
Borſelen (*Adriaan van*) gehuwt met eene natuurlyke Dogter van Hertoge Filips. IV. 58
——— (*Allard van*) voor Ryſſel gevangen. II. 335
——— (*Floris van*) verzoent zig met Floris den V. III. 50
——— (*Floris* en *Nikolaas van*) III. 331
——— (*Wolferd van*). Zie *Wolferd van Borſelen*.
Boternisſe (*Koſtyn van*) ſpant aan tegen Floris den V. III. 67, 90
Bottingen of Beden der Graaven. III. 185. *Zie* Beden.
Boudewyn van Holland, Broeder van Floris den III. wordt Biſſchop van Utrecht. II. 267. helpt Floris den III. tegen de Friezen. II. 267. twiſt met Brabant en Gelder over de Veluwe. II. 268. valt in de Veluwe. II. 270. en in 't Graafſchap Zutfen. II. 271. verdraagt zig. II. 272. zyne onluſt met den Graave van Gelder. II. 284. hy valt in de Veluwe. II. 287. ſterft. II. 288
Boudewyn de V. Graaf van Vlaanderen, valt in Friesland. II. 156. wordt in 't regt op de Zeeuwſche Eilanden Beweſterſchelde beveſtigd. II. 175. zoekt Robert de Fries in 't bewind over Holland te ſtellen. II. 176. ſterft. II. 178
Boudewyn de VI. Graaf van Vlaanderen, valt in Holland. II. 178. wordt door Robert de Fries overwonnen. II. 179
Bourdeaux bemagtigd, met hulp der Hollanderen en Zeeuwen. IV. 42
Bozinchem (*Zweder van*) herwint Utrecht. III. 14
Brabanders mogen, in Holland, *gearreſteerd* worden. V. 350
Brederode (*Dirk van*) onderwerpt de Weſtfriezen aan Floris den V. III. 43. tekent een Verbond met Frankryk. III. 62. wordt uit den Raad gezet. III. 109. woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204
——— (*Jan van*). III. 331
——— (*Reinoud van*) wordt Baljuw van Kennemerland. III. 295. haat der Kabbeljaauwſchen tegen hem. III. 296
——— (*Willem van*) III. 439, 442, 483. Zie *Frans en Reinout van Brederode*,
BRIEL. Aandeel deezer Stad in eene tienjaarige Bede. III. 522
Brinio, de Kaninefaat. Gedrag zyns Vaders, omtrent Kaligula. I. 88. hy wordt tot Legerhoofd der Kaninefaaten verkooren. I. 122
Britannie, door de Romeinen bemagtigd. I. 185. Oude afvaarten derwaards. I. 196 *Aant*. door de Saxers, Friezen, Anglen en Juten overheerd. I. 289, 292
Britanniſch Kruid in Friesland, aan Germanikus getoond. I. 79
Britten (*Huis* te) Gelegenheid van het

het zelve. I. 70. naamsoorſprong. I. 85, 292. of 'er eene Roomſche Winterlegering geweeſt zy. I. 122, 197.
Brittia, by Prokopius, is Britannie. I. 291 *Aant.* 319
Brocomagum, door Juliaan gewonnen. I. 235
Broekhuizen (*Reyer van*), een Gelderſchman, verraft Leiden, aan 't hoofd der Hoekſchen. IV. 194. wykt ter Stede uit. IV. 197
Bronkhorſten en *Hekerens* twiſt in Gelderland. III. 300
Brukteren, waar zy woonden. I. 66 *Aant.* voegen zig by Civilis. I. 131
Brunechilde. Voorbeelden haarer wreedheid I. 329. Haar deerlyk einde. I. 330
Burdine of *Burdone*. Zie *Borndiep*.
Burgemeeſters der Steden, wanneer ingeſteld. III. 361
Burggraaf van *Zeeland*, II. 239
Burgondiërs. Hunne oude wooning. I. 219. *Aant.* zy worden, door Maximiaan Herkulius, verwonnen I. 219. ſlaan zig in Gallie neder. I. 280. verdrukken de Belgen. I. 281
Burgt en *Burggraafſchap* van *Leiden*. Oud verdrag daar op ziende. II. 326, 327. 't komt aan de Graaflykheid. III. 442
Burgten der Romeinen. Hun gebruik. I. 122
Burmania (Overſte) doet die van 't Stigt overlaſt. V. 259
Buskruid. eerſt gebruik daarvan, hier te Lande. III. 279, 307.
Buſſche (*ten*) ſterkte aldaar. II. 314
Buuren ingenomen door Karel van Egmond, Hertoge van Gelder. IV. 308

C. *Zie ook* K.

CAſtre (*Heer van*) woont het beleg van 't Blokhuis te Workum by. IV. 443. is Kapitein van Holland. IV. 453, 455. wordt Onder-Stadhouder. IV. 473. onbekwaam gehouden, om langer Kapitein te zyn. IV. 485, 487
Cativulcus, Koning der Eburonen. I. 47 *Aant.*
Cerialis (*Petilius*) trekt op tegen Civilis. I. 159. komt in Germanie I. 162. verjaagt de Treviren. I. 163. verſmaadt het gebied over Gallie. I. 164. overwint Civilis. I. 166. ſtrydt andermaal tegen hem, op 't ondergeloopen Veld. I. 168. behaalt de zege. I. 172, 177. zyne Vloot overvallen. I. 177. hy plondert het Eiland der Batavieren. I. 179. treft de Vrede met Civilis en de zynen. I. 180, 181
CEZAR (KAJUS JULIUS) Veldheer der Romeinen, ſlaat de Helvetiërs. I. 38. verwint Arioviſtus. I. 39. overheert de Belgen I. 39. verjaagt de Uzipecten, Tenkteren en Sikambren. I. 44, 46. trekt over den Ryn. I. 46. verbindt zig met de Batavieren. I. 46. en met eenige andere volken. I. 48. overwint de Britten. I. 51. zyne verdere Krygsbedryven. I. 52, 53, 54
Chaibonen of *Cavionen*, door Maximiaan Herkulius, verwonnen. I. 219
Chamaven, eene ſoort van Franken I. 227. *Aant.* door Juliaan bereugeld. I. 244
Charietto, een Frank, bedwingt de Quaden. I. 249. beoorloogt de verbonden' Germaniſche Volken. I. 258
Charlemont, door Willem van Naſſau, verſterkt. V. 416
Chateau in Cambreſis, door Karel den V. ingenomen. V. 260
Cheruſcen verbinden zig met de Katten. I. 12. hunne wooning. I. 60
CHILDEBERD, Koning van Ooſtfrankryk, verdelgt de Warners. I. 327. zyne Wet. I. 328
CHILDEBERT DE II. wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 347
Childerik, Koning der Franken. I. 293
Chilperik ſtelt zig in 't bezit van Ooſtfrankryk. I. 326
Chinnelofara, een onbekend water. II. 126, 127
Chriſtiaan de II. Koning van Deenemarke, raakt met de Hanze-Steden in oorlog. IV. 326. houdt veele Schepen aan in de Zond. IV. 413. ontſlaatze wederom. IV. 413. wykt naar de Nederlanden. IV. 455. zoekt hier Schepen uit te ruſten. IV. 456. V. 34. begeeft zig naar Ooſtfriesland V. 35. valt in Holland. V. 37.

plondert Alkmaar. V. 37. men beweegt hem 't Land te ruimen. V. 38. hy reist naar Noorwegen. V. 39. wordt gevangen. V. 39. zyn uiteinde. V. 39
Christiaan de III. Koning van Deenemarke. Vredehandeling met hem. V. 59. Verbond van Koophandel. V. 66. nieuwe onluften. V. 102. hy verbindt zig met Karel van Gelder. V. 109. men treft een Beftand met hem. V. 121. hy verbindt zig met François den I. V. 215. zyne ondernemingen ter zee. V. 221. hy maakt een Verbond met Karel den V. V. 262. vordert meer tol, dan te vooren. V. 327
CIVILIS. Zie KLAUDIUS CIVILIS.
Cobel (François) Raad van Holland. IV. 405, 421, 431
Colonia Trajana of Volkplanting van Trajaan, waar te zoeken. I. 190
Commines (Filips van) Kamerling van Hertoge Karel van Bourgondie. IV. 105
Concilie. Zie Kerkvergadering van Trente.
Conftans (Vrede van) IV. 85
Congiegeld. Zie Kooren.
Conkingi verjaagen Koruk. II. 72
Confent (Akte van). Voorbeeld van eene der merkwaardigften onder Karel den V. V. 64
Contrabande goederen. Wat 'er onder verftaan werdt. V. 369
Coftumen of Landsgewoonten bevolen in geschrift te ftellen. V. 25
Cruptorix Hoeve in Friesland. I. 83

D.

Daciërs. Hunne oude wooning. I. 186
DAGOBERT, Koning van Ooftfrankryk, overwint de Saxers en Friezen. I. 331. ftigt eene Kerk en Tolhuis te Utrecht. I. 337, 338. ontflaat de Saxers van eene jaarlykfche fchatting. I. 343. fterft. I. 344
DAGOBERT DE II. wordt Koning van Ooftfrankryk. I. 346. wordt in ballingfchap gezonden. I. 347. op den Troon herfteld. I. 349
Dagvaarten der Steden. Wanneer in in gebruik geraakt. III. 426. geftaldheid derzelven, in de vyftiende eeuwe. III. 546
Damiate, in Egipte. Togt der Friezen derwaards. II. 345. Gelegenheid der Stad. II. 346. zy wordt belegerd en ingenomen met hulp van Graave Willem den I. II. 348, 349. of de Haarlemmers hier Zaagfchepen gebruikt hebben. II. 350
Danewerk, overblyffels van een muur, aan de Eider, dus genaamd. II. 3
Daufyn. Zie *Jan*, *Hertog van Turaine.*
David van Bourgondie, natuurlyke Zoon van Hertoge Filips, wordt door den Paus, tot Biffchop van Utrecht aangefteld. IV. 49, 50. Verdrag tuffchen hem en Gysbrecht van Brederode. IV. 59. hy verzekert zig van deezen en van Heer Reinoud. IV. 130. doet Utrecht en verfcheiden Heeren in den ban. IV. 217. wordt gevangen. IV. 230. herfteld. IV. 230. fterft. IV. 311
David Jorisz van Delft. zyne levensbyzonderheden. V. 15
Deenen of *Noormannen* doen eenen inval in Gallie. I. 311. worden door Theodebert verwonnen. I. 311. vallen in Engeland. I. 431. oorloogen met Karel den Grooten. II. 35. vallen in Friesland. II. 38. veranderingen in hun Ryk. II. 41. zy verjaagen Heriold. II. 43, 44. overvallen Duurftede. II. 51, 53, 63, 64, 68, 70. ook Walcheren en andere oorden. II. 53, 58, 69, 84, 87. hunne gewelddaaryen te Egmond en te Noordwyk. II. 55. zy overmeefteren Friesland en de Betuwe. II. 62, 63, 68. hunne zeefchuimeryen. II. 66. zy winnen Utrecht. II. 68. flaan zig te Nieuwmegen neder. II. 84. en te Haslou. II. 85. zy worden, door de Teifterbantfche Friezen, geflaagen en uitgerooid. II. 91. vallen in Utrecht. II. 118. in Tiel. II. 134. trekken af. II. 137
DELFT, door Godefrid den Bultenaar, geftigt. II. 182. verkrygt Handveften van Willem den II. II. 404. werpt de Vlaamfche bezetting uit. III. 166. kant zig tegen Hertog

tog Albrecht. III. 295. die de Stad inneemt. III. 297. zy wordt van Lutheranye beſchuldigd. V. 5. brand aldaar. V. 113
Deventer door de Saxers overvallen. I. 425. aan de Biſſchoppen van Utrecht gekomen. II. 270. belegerd. II. 270, 287
Diemen. die van Diemen bergen hunne buuren, in eenen Watervloed. II. 263
DIRK (Graaf), uit het geſlagt van Karel den Grooten, beoorloogt de Saxers. I. 427. trekt op tegen de Hunnen. I. 434, 439
DIRK (Graaf) bekomt het Woud Wasda. II. 73. ſneuvelt. II. 84
DIRK DE I, Graaf van Holland, wordt, in zyne jeugd, naar Frankryk gezonden. II. 90. volgt zynen Vader Gerolf op. II. 96. of hy dezelfde zy met *Odokar*. II. 101. hy valt Karel den Eenvoudigen toe. II. 104. onderteekent een Verbond tuſſchen Keizer Henrik en Koning Karel. II. 106. wordt, door den laatſten, in zyn Graafſchap bevestigd. II. 107. bekomt het bewind over de Kerkengoederen van Egmond. II. 108. waarom hy voor den eerſten Graaf van Holland gerekend worde. II. 113. hy ſterft. II. 114
DIRK DE II, Graaf van Holland. II. 114. overwint de Friezen. II. 115. ſtigt eene Kerk te Rynsburg. II. 116. trekt tegen de Hunnen te velde. II. 117. verſchynt onder de Rykſgraaven. II. 118. mengt zig in den twiſt over Lotharingen. II. 122. of hy zekere Gift gedaan hebbe aan 't Blandiner Klooſter. II. 123. Otto de III. ſtaat hem 't vol bezit van eenige Leenen af. II. 125, 132. hy ſterft. II. 128
DIRK DE III, Graaf van Holland. II. 132. geduurende zyne minderjaarigheid en daarna, worden de Weſtfriezen tot onderwerping gebragt. II. 133. zyn geſchil met de Utrechtſche Kerk. II. 139. hy ſtigt Dordrecht. II. 140. zyn tol aldaar veroorzaakt klagten. II. 141. hy verjaagt Dirk Bavo. II. 142. overwint Biſſchop Adelbold. II. 143. behaalt de zege tegen verſcheiden Mogendheden, omtrent de Merwe. II. 143. maakt Vrede met Biſſchop Adelbold. II. 148. woont de Ryksdagen by. II. 149. trekt naar 't Heilig Land. II. 151. ſterft. II. 153
DIRK DE IV, Graaf van Holland. II. 153. raakt in geſchil met Vlaanderen. II. 152. met den Biſſchop van Utrecht. II. 154. zyn oorlog met Henrik den III. II. 157-163. zyne ontmoeting, te Luik. II. 163. hy wordt, te Dordrecht, verraaderlyk, omgebragt. II. 164
DIRK DE V, wordt Graaf van Holland onder de voogdye zyner Moeder. II. 170. wykt naar Vlaanderen. II. 181. keert naar Holland. II. 186, 187. belegert het Slot te Yſſelmonde, en wint het. II. 188, 189. wordt ingehuldigd. II. 190. trouwt. II. 193. of hy tegen de Friezen geoorloogd hebbe. II. 193. hy ſterft. II. 196. zyn Giftbrief, ten behoeve der Egmondſche Abtdye. II. 196
DIRK DE VI, Graaf van Holland, onder voogdye zyner Moeder Petronella. II. 216. twiſt met zynen Broeder Floris. II. 219. valt in Weſtfriesland. II. 220, 221. ſlaat de Weſtfriezen en Kennemers. II. 222, 223. verdraagt zig met zynen Broeder. II. 223. beoorloogt de Stigtſchen. II. 227. belegert Utrecht. II. 230. breekt het beleg op. II. 230. trekt naar 't Heilig Land. II. 232. maakt de Kloosters, te Egmond en te Rynsburg, alleen van den Paus afhanklyk. II. 232. dringt Utrecht eenen Biſſchop op. II. 234, 235. ſterft. II. 236. wordt onder de Ryksvorſten geteld. II. 236
DIRK DE VII, wordt Graaf van Holland. II. 274. poogt zig van de Leenroerigheid wegens Zeeland Bewester-Schelde te ontſlaan. II. 275. is met zynen Broeder, Willem, oneenig. II. 276. verdryft de Vlaamingen uit Walcheren. II. 279. verzoent zig met zynen Broeder. II. 280. heeft het bewind over 't Stigt. II. 282. neemt zynen Broeder gevangen. II. 283. belegert

Utrecht. II. 289. bemagtigt 's Hertogenboſch. II. 290. wordt gevangen. II. 290. ſluit een nadeelig Verdrag met Henrik den I, Hertoge van Brabant. II. 201, 293. ſterft. II. 295, 299, 304 *Aant.*

Dirk de II. Biſſchop van Utrecht. II. 283. onderneemt eene geldligting in Friesland. II. 288. wordt gevangen. II. 289. geſlaakt. II. 289. Lodewyk van Loon verbindt zig met hem. II. 313, 322. hy wint Ten Buſſche. II. 315. keert naar 't Stigt. II. 316. wint Dordrecht. II. 320. verdraagt zig met Willem den I. II. 321

Dirk, Graaf van Kleeve, aanvaardt de Regeering van Holland, na Floris den V. dood. III. 86, 88, 90, 92.

Dirk Bavo, uit het Graaffchap Bodegraave, door Dirk den III, verjaagd. II. 142

Dirk de Snyder, voorganger der Naaktlooperen, te Amſterdam. V. 88

Dispargum, waar gelegen. I. 282

Divodurum Stad der Mediomatriken. I. 162

Doesburg, aan den Yſſel, of 't naar *Druzus* genoemd zy. I. 57. door de Noormannen, bemagtigd. II. 88

Dogge- of Kabbeljaauw-viſſchery. Men poogtze, in oorlogstyd, vry te doen verklaaren. V. 136, 139

Dokkum. Bonifacius wordt, naby deeze Stad, gedood. I. 413

Domburg (*Jan van*) wordt onthalsd. IV. 21

DOMITIAAN wordt Keizer. I. 184. houdt eene belagchelyke zegepraal, over de Germaanen en Batavieren. I. 185

Doodſlag, oudtyds met geldboeten geſtraft. II. 27. wanneer eerſt met de dood. II. 404. in dronkenſchap, zwaarer te ſtraffen. V. 27, 292

Doopsgezinden. Oorſprong derzelven. V. 68. zy worden vervolgd. V. 69. geeſtdryvers onder hen. V. 70. *Zie* Herdoopers.

Door Gods genade. Betekenis deezer ſpreekwyze. II. 197 *Aant.*

DORDRECHT, of 't op de plaats van *Durſos* geſtigt. zy. II. 101. Dirk de III. is 'er ſtigter van. II. 140. en ſtelt 'er eenen tol, II, 140. Keizer Henrik de III. neemt Dordrecht in. II. 159. Dirk de IV. herwint de Stad. II. 163. hy wordt aldaar omgebragt. II. 164. Kapel te *Thredrecht* of Dordrecht. II. 172. Dordrecht wordt aan Brabant afgeſtaan. II. 293, komt wederom aan Holland. III. 35, 187. wordt door de Stigtſchen bemagtigd. II. 321. verkrygt Handveſten van Willem den II. II. 402. Koophandel aldaar. III. 51, 140, 201. wolſtapel van daar verlegd. III. 58. verſchil der Stad met Wolferd van Borſelen en den Baljuw Aloud. III. 115, 124. ontvangt Jan den II. tot Graave. III, 139. verſchilt met verſcheiden' Steden, over 't Stapelregt. III. 208. V. 188. geweldige oproer aldaar. III. 367. de Stad neemt Vrouw Jakoba niet voor Gravin aan. III. 417. erkent Jan van Beieren voor Ruwaard. III. 418, 431. ontvangt van hem gunſtige Handveſten. III. 425. zy wordt belegerd, door Jan van Brabant. III. 429. verlaaten. III. 430. de Regeering wordt aldaar veranderd. III. 536. IV. 9. onluſt aldaar. IV. 8. eenige Poorters trekken tegen de Husſiten, ten ſtryde. IV. 25. V. 304. de Stad verzoent zig met Hertoge Filips. IV. 56. de Regeering wordt 'er veranderd. IV. 90. tweeſpalt aldaar. IV. 127. de Hoekſchen raaken 'er in 't bewind. IV. 175. daarna de Kabbeljaauwſchen. IV. 195, 196. Jan van Montfoort poogt de Stad te verraffen. IV. 215. eerſte beginſels der Hervorminge aldaar. IV. 415, 418. de Penſionaris deezer Stad neemt het Ampt van den Advokaat waar, in deezelfs afzyn. V. 34. zy wil geene lyn trekken met de andere Steden, om 't verlofgeld op 't kooren afgeſchaft te krygen. V. 199. bezending der Staaten hier over. V. 200. vrees aldaar voor de Gelderſchen. V. 237

Dorp (*Filips van*) Theſaurier van Holland. III. 377

—— (*Jeronimus van*). IV. 453

Douvres. Zeegevegt voor deeze Stad. V. 401

DRE-

DRECHTER-FRIEZEN vallen in Kennemerland. II. 235. verdraagen zig met Floris den III. II. 240. verzoenen zig met Floris den V. III. 45
DRENTE. Vrye jagt aldaar der Utrechtſche Kerke geſchonken. II. 121. ook verſcheiden' Landeryen. II. 154. ſtaat van dit Graafſchap. II. 227. inval in het zelve. II. 229. onluſten aldaar. II. 284, 361
Dronkaarts uit de Wet en Regtbanken te weeren. V. 27
Druïden. Galliſche Digters. I. 147. een hunner voorzeggingen. I. 147
Drukkonſt, te Haarlem, gevonden. III. 504
DRUZUS graaft eene Graft van den Ryn in den Yſſel. I. 56. legt een' dyk, langs den Ryn. I. 58. beoorloogt verſcheiden' Germaniſche volken. I. 58. ſterft op den hertogt. I. 61. men ſtigt hem een' altaar. I. 61
Duitſche orde. Derzelver oorſprong. III. 253
Duivenvoorde (Dirk van) mishandelt het Standbeeld van Vrouwe Jakoba. III. 517
——— *(Filips van)* III. 152
——— *(Willem van)* III. 224
Durſos, volgens ſommigen, Dordrecht, wordt belegerd. II. 101, 102. 't beleg wordt opgebroken. II. 103
Duure tyd, in 't jaar 1315. III. 201. in 't jaar 1437. III. 532. in 't jaar 1532. V. 42. in 't jaar 1536. V. 122
Duuren bemagtigd, door René van Chalons. V. 237. verlooren. V. 237 herwonnen, door Karel den V. V. 255
Duurſtede. Haven aldaar. I. 338. ſlag by deeze Stad. I. 363. zy wordt Heriold ter Leen gegeven. II. 48. door de Deenen overvallen. II. 51, 54, 63, 68. Koophandel aldaar. II. 52, 70. de Stad wordt, door Roruk, bemagtigd. II. 64. de Koopluiden aldaar, door de Deenen, overvallen. II. 70
Dwingelanden (dertig) in 't Roomſche Ryk. I. 201
Dyk van Druzus. I. 58. door Paulinus Pompejus voltooid. I. 95
Dyken (lange) van Domitius. I. 67
Dyken door Floris den IV. gelegd. II. 360 *Aant.* Wendeldyk. II. 360 *Aant.*
——— (Weſtfrieſche) met balken en paalwerk beſchut. IV. 91. 't bewind over dezelven aan Karel van Poitiers opgedraagen. IV. 395

E.

E*Ardulf*, Koning van Nordhumberland, neemt zyne toevlugt tot Karel den Grooten, te Nieuwmegen. II. 37
Eburonen, oude inwooners van Gallie. I. 43. ſtaan op tegen de Romeinen. I. 51
EDAM verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286
EDELEN, van ouds Raaden der Graaven. II. 261, 311. oorſprong van hun gezag in Holland. II. 306. wanneer *Ridders* genaamd. II. 307. wanneer *Knaapen*. II. 308. hunne goederen en ſloten. II. 308, 309. zy ſtonden over 't maaken van Vrede en Oorlog. II. 311, 312. en andere verdragen. III. 24. twiſten met de Steden, over 't draagen der gemeene laſten. III. 183. hun klein getal, ten tyde van Karel den V. V. 249
Eder. Zie *Adrana*.
Eduard de I. Koning van Engeland, ontvangt een' Brief van Floris den V. III. 20. verbiedt den uitvoer der Wolle. III. 21. handelt, over een dubbel Huwelyk, met Floris den V. III. 23, 30, 31. legt den Wolſtapel te Dordrecht. III. 59. verlegt dien naar Brugge en Mechelen. III. 58. hoe ver hy de hand hadt, in 't ongeluk van Floris den V. III. 64, 65, 72, 73. hy krygt kennis van Floris dood. III. 87. zoekt Jan den I. in 't bewind te ſtellen. III. 93, 103. doch zelf merkelyk gezag te bekomen over Holland. III. 96
Eduard de III. Koning van Engeland, met Hollandſche hulp, op den Troon geſteld. III. 210. handelt met Willem den III. over een verbond tegen Frankryk. III. 230.

BLADWYZER

ſluit 'er een, met Willem den IV. III. 237. wordt *Ryks Stedehouder*. III. 240. of hy Gelder tot een Hertogdom verheeven hebbe. III. 241. beweert, dat zyne Gemaalin regt heeft op deeze Landen, III. 267, 270. krygt, voor een' tyd, deel aan de Regeering. III. 277. ſtaat van 't Regt zyner Gemaalinne af. III. 303

Eduard de IV. wordt Koning van Engeland. IV. 78. verbindt zig met Hertoge Karel. IV. 103. raakt in onluſt met den Graave van Warwik. IV. 108. vlugt naar Holland. IV. 113. wordt herſteld. IV. 116. ſluit een verbond van Koophandel met Maximiliaan en Maria. IV. 181. met de Friezen en den Heere van ter Schelling. IV. 182. ſterft. IV. 233

Eduard de VI. Koning van Engeland. V. 296. zyn uiterſte wil en dood. V. 388

Eduard, Hertog van Gelder, verklaart Hertoge Albrecht den oorlog. III. 301. maakt vrede met hem. III. 302

Eduen. inwooners van het eigenlyk Gallie. I. 37. ſtaan op tegen de Romeinen. I. 51

Edzard, Graaf van Ooſtfriesland, helpt Franiker ontzetten. IV. 318. wordt tot Heere van Groningen ingehuldigd. IV. 325. raakt in geſchil met Hertoge Joris van Saxen. IV. 382. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. IV. 384. wordt ontzet van 't bewind over Groningen. IV. 386. ſterft. V. 35

Eed der Graaven geſchiedde, van ouds, voor dien der Staaten. III. 547. V. 337, 338

Eenigenburg, Slot in Weſtfriesland. III. 44. geſlegt. III. 99

Egbert, Zoon van Dirk den II. II. 125. wordt Biſſchop van Trier. II. 126

Egbert de II. Markgraaf van Brandenburg, verlieſt zyne Graaffſchappen Ooſtergouwe, Weſtergouwe, Islegouwe en Staveren. II. 193, 194, 196

EGGARD, Graaf van Walcheren, ſneuvelt. II. 53

Eggert. Zie *Willem Eggert.*

Egmond of *de Hegge.* Adelbert predikt, en ſterft aldaar. I. 373. Geweldenaaryen aldaar, door de Deenen, gepleegd. II. 55. de Kerk en Kerken-goederen van Egmond worden onder 't bewind van Dirk den I. geſteld. II. 109. de Weſtfriezen verwoeſten 't Klooſter aldaar. II. 115. 't wordt, door verſcheiden' Graaven, begiftigd. I. 132, 196. 't Slot aldaar, door Ludewyk van Loon, verbrand. II. 316. verſchil tuſſchen den Heer en Abt van Egmond. III. 385. de Heerlykheid tot een Graaffſchap verheeven. IV. 233

Egmond (*Allard van*) ſneuvelt te Schagen. II. 261

——— (*Allard van*). III. 204.

——— (*Berwoud van*) ſneuvelt. II. 215

——— (*Berwold van*). II. 259

——— (*Willem van*). II. 361. ſneuvelt. II. 373

——— (*Wouter van*). II. 295, 300. III. 16. Zie *Adolf*, *Arnoud*, *Floris*, *Fredrik*, *Georgius*, *Jan*, *Lamoraal* en *Maximiliaan van Egmond.*

Egomir, Legerhoofd der Cheruſcen. I. 75

EILAND *der* BATAVIEREN. Gelegenheid. I. 4, 14. of het tot Germanie, of Gallie behoord hebbe. I. 4, 5. oudſte bewooners van het zelve. I. 6. *Aant.* 7. het wordt, door de Batavieren, ingenomen. I. 13. Germanikus verzamelt aldaar eene Vloot. I. 73. Vitellius beveelt 'er eene werving te doen. I. 118. 't wordt, door Cerialis, geplonderd. I. 179. Wapenhuis aldaar. I. 194. oude opſchriften. I. 195. inval der Franken, in het zelve. I. 202. de Saliërs woonen 'er in. I. 243. doch worden 'er uit verjaagd, door de Quaden. I. 247. Theodoſius brengt 'er 't tooneel des oorlogs. I. 261

Eilanden in *Friesland* waren, oudtyds, Ooſtergo en Weſtergo. I. 376

Eilanden der *Saxers*, waar gelegen. I. 296. *Aant.* overmeeſterd, door de Franken. I. 296

Einde

Einde (Jakob van den) Penſionaris van Delft. V. 375
Elburg, gewonnen door den Graave van Buuren. IV. 493
Eligius koopt eenige gevangen' Saxers vry. I. 334. wordt Biſſchop van Noyon. I. 336. *Aant.* predikt den Friezen en Zeeuwen. I. 345
Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, voert bevel over 't Leger van Karel den V. V. 399
Emmenes begeeft zig onder Holland. III. 272
Enge (Bernard uit den). III. 17
Engeland. Oude ſtaat van dit Ryk. II. 187. Koophandel der Nederlanden in het zelve. III. 21, 187, 405, 498. IV. 89, 233, 302, 321. de Koning beweert de oppermagt te hebben over de zee, die 't Ryk omringt. III. 169. *Aant.*
Engelbert van Kleeve wordt tot Beſchermheer van Utrecht verkooren. IV. 204. ſtilt de misnoegde burgery. IV. 215. wordt, door den Biſſchop, in den ban gedaan. IV. 217. verraft Utrecht. IV. 226. wordt gevat. IV. 227. geſlaakt. IV. 231. keert naar zyn Vaderland. IV. 231. komt, met Franſche hulp, in Gelderland. IV. 347
ENGELBERT VAN NASSAU, Heer van Breda, wordt algemeene Landvoogd. IV. 320. ſterft. IV. 331
ENKHUIZEN. Avennes landt aldaar. III. 102. Hertog Albrecht verzamelt 'er een Leger. III. 330. wreedheid der Hoekſchen aldaar. III. 475. aanſlag der Gelderſchen op deeze Stad. V. 141. zy lydt zwaare ſchade ter zee. V. 368
Enno, Graaf van Ooſtfriesland. V. 35. heeft geſchil met Balthazar van Ezens. V. 35
Entzoon (Gerrit) Burgemeeſter van Enkhuizen, zoekt de Friezen te beweegen, om zig Hertoge Karel te onderwerpen. IV. 107. helpt eene beroerte te Zierikzee ſtillen. IV. 125
Erasmus (Deſiderius) houdt briefwiſſeling met Biſſchop Filips van Bourgondie. IV. 419. draagt een zyner werken op aan de Landvoogdeſſe, Koninginne Maria. V. 22. ſterft. V. 130. agting der Staaten van Holland voor hem. V. 130
Ever (Gerard). III. 17
EVERARD. Graaf, zo men meent, van Hameland, verlieſt zyn Graafſchap. II. 91. doodt Godefrid den Noorman. II. 91. bekomt deszelfs goederen. II. 92
Everard, Heer van Elſt, verbindt zig met Radboud. I. 363. zyn goed wordt, hierom, verbeurd verklaard. I. 363
Everſtein, door de Stigtſchen gewonnen. III. 372
Evocatie. Zie Privilegie *de non evocando*.
Excynzen (nieuwe), in ſommige Steden *verhuurd* of verpagt. IV. 120, 449. 't invoeren derzelven verwekt opſchudding. IV. 120. geſchiedt daarna gemakkelyker. IV. 304. oproer over dezelven, in den Haage. IV. 447. men tragtze in Holland in te voeren. V. 133, 250, 257. 't geſchiedt. V. 258. doch met veel moeite. V. 258, 265, 285. Zie Impoſten.
Ezens (Balthazar van) heeft geſchil met GraaveEnno. V. 35. handelt met Hertoge Karel van Gelder. V. 54

F.

FErdinand, Broeder van Karel den V. wordt Roomſch-Koning. V. 8. 't Keizerryk wordt hem afgeſtaan. V. 436
Filibert van Chalons, Prins van Oranje. IV. 400. François de I. belooft hem in zyn Prinsdom te zullen herſtellen. IV. 463, 493. hy neemt den Paus gevangen. IV. 466. hy ſneuvelt voor Florence, hebbende René van Naſſau erfgenaam verklaard. IV. 508
Filippa, Dogter van Adolf van Egmond, te Gend opgevoed. IV. 141. trouwt met René, Hertoge van Lotharingen. IV. 308. V. 145
Filips van Zwaaben, tot Keizer verkooren. II. 331. Biſſchop Dirk houdt zyne zyde. II. 331
Filips de I, Koning van Frankryk, trouwt met Berta, Dogter van Floris den I. II. 179

BLADWYZER

Filips de IV, Koning van Frankryk, verbindt zig met Floris den V. III. 59

FILIPS, Hertog van Bourgondie, bewerkt, nog maar Graaf van Charolois zynde, de vrede tuſſchen Jan en Jakoba van Brabant en Jan van Beieren. III. 431. wat hy hierin beoogde. III. 436. hy bereidt zig den weg, om Vrouw Jakoba op te volgen. III. 458. daagt Glochester uit tot een lyfgevegt. III. 461. wordt, door den Hertoge van Brabant, tot *Ruwaard* verklaard. III. 465, 466. berooft de Kennemers en Weſtfriezen van hunne Privilegien. III. 475. dreigt Gouda te belegeren. III. 484. noodzaakt Vrouw Jakoba, om hem voor Ruwaard te verklaaren. III. 484. maakt verandering in 't Hof van Holland. III. 489. maakt vrede met den Biſſchop van Utrecht. III. 496. bekomt verſcheiden' van de aanzienlykſte Nederlanden. III. 507. ſtelt de Vliesorde in. III. 509. doet Frank van Borſelen vatten. III. 512. noodzaakt Vrouw Jakoba, om hem de Graaflykheid af te ſtaan. III. 513. wikkelt de Landzaaten in eenen oorlog met Engeland in. III. 520. belegert Calais. III. 526. raakt in oorlog met de Ooſterlingen. III. 529. geeft verlof tot vrybuiten. III. 536. maakt Vrede en Beſtand. III. 539, 542, 543, 544. bekomt de Heerlykheden, waaraan Vrouw Margareet van Bourgondie verlyftogt geweeſt was. III. 546. doet den Keizer, wegens deeze Landen, hulde. III. 549. draagt zyne Gemaalin 't bewind van Holland op, voor eenen tyd. IV. 7. komt in Holland. IV. 9, 12. verandert de Regeering, in verſcheiden' Steden. IV. 12. verbiedt de Hoekſche en Kabbeljaauwſche hevigheden. IV. 13. verklaart, welke Heerlykheden van Beden vry zyn. IV. 14. doet Jan van Domburg onthalzen. IV. 21. ook den Preſident Gozewyn de Wilde. IV. 22, 23. ſtelt Jan van Lannoi tot Stadhouder. IV. 22. beteugelt de overdaad der Geeſtelyken. IV. 30, 31. ſchryft aan den Paus. IV. 31. bedwingt de Gentenaars. IV. 36. verleent Holland en Zeeland verſcheiden' voorregten. IV. 38. beoorloogt de Engelſchen. IV. 42. doet zynen natuurlyken Zoon, David, aanſtellen tot Biſſchop van Utrecht. IV. 53, 58, 59. herſtelt de Kennemers en Weſtfriezen, in de verbeurde voorregten. IV. 54. ook Dordrecht en Zuidholland. IV. 56. ſtaat naar 't gebied over Friesland. IV. 61. Keizer Fredrik verbiedt hem de Friezen te ontruſten. IV. 67. hy raakt in twiſt met zynen Zoon, en in oorlog met Frankryk. IV. 69, 79, 85. heeft een' togt naar Turkye in 't hooſd. IV. 74. ſtelt orde op de herſtelling der Dykaadjen. IV. 91. ſterft. IV. 94. zyne egte en onegte kinderen. IV. 95. of hy te regt *de goede* bygenaamd zy. IV. 95

FILIPS DE II, Zoon van Maximiliaan en Maria wordt gebooren. IV. 193. Huwelyk voor hem geſlooten. IV. 193. hy wordt *Graaf*, onder Voogdye zyns Vaders. IV. 207. de Gentenaars houden hem, in hunne magt. IV. 232, 240, 241. hy aanvaart de Regeering. IV. 294. wordt in Holland en Zeeland tot Graave ingehuldigd. IV. 295. verleent bepaalde voorregten. IV. 296. ſluit een Verbond van Koophandel, met Henrik den VII. IV. 298, 303. trouwt. IV. 303. doet zig, op nieuws, inhuldigen. IV. 305. hantelt, wegens Friesland, met Hertoge Albrecht. IV. 311. reiſt naar Spanje. IV. 319. keert te rug. IV. 321. bemagtigt verſcheiden' Steden, in Gelderland. IV. 329. ſluit een Beſtand met Hertoge Karel. IV. 330. vertrekt wederom naar Spanje. IV. 331. wordt in Engeland opgehouden. IV. 333. aanvaardt de Regeering van Kaſtilie. IV. 336. ſterft. IV. 336. zyne gedaante, aart en kinderen. IV. 337

FILIPS, Zoon van Keizer Karel den V, wordt gebooren. IV. 465. wordt tot toekomenden Prins en Heer der Nederlanden ingehuldigd. V. 328

328, 330. zyn eed. V. 336. hy trouwt met Maria, Koninginne van Engeland. V. 391, 397. hy raakt in Engeland in verachting. V. 398, 426. zyn Vader draagt hem 't gebied op, over de Nederlanden en over Spanje. V. 430, 435. hy doet en ontvangt den gewoonen eed. V. 434

Filips van Bourgondie, Heer van Beveren, voert het bevel in 't beleg van Sluis. IV. 291. belegert Wageningen. IV. 341. verlaat het. IV. 343, 348. wordt Biſſchop van Utrecht. IV. 408. toont zig niet ongenegen tot Hervorminge. IV. 418. voert oorlog in Overyſſel. IV. 438, 442. ſterft. IV. 447

Filips van der Elſas, Graaf van Vlaanderen, beſluit de Hollanders te beoorloogen. II. 239. overmeeſtert het Slot te Beveren. II. 240. doet het beleg van Amerſtein opbreeken. II. 249. neemt Floris den III. gevangen. II. 249. ſluit eene voordeelige Vrede met hem. II. 250. ſterft. II. 275

Filips, Broeder des Hertogs van Kleeve, verzet zig tegen Maximiliaan. IV. 243. voert gebied binnen Sluis. IV. 245. verſterkt de Stad. IV. 260. verlieſt dezelve. IV. 291. wykt naar Frankryk. IV. 292

Filwater komt, met Engelſchen onderſtand, by Schouwen. III. 468. krygt de nederlaag. III. 469

Fivelingo (die van) van Ketterye verdagt gemaakt. II. 372

FLERTINGEN, eene Landſtreek met den titel van Markgraafſchap. II. 144, 159

Fleteren. Zie *Antonis van den Houte*.

Flevo (Meer), nu de Zuiderzee. I. 56

Flevum (Rynmond). I. 59

Flevum (Sterkte) waar gelegen. I. 81

FLORIS DE I. Zoon van Dirk den III. II. 153. wordt Graaf van Holland. II. 165. geraakt in oorlog met Willem, Biſſchop van Utrecht. II. 166. overwint hem en zyne bondgenooten. II. 168. wordt, na eene tweede overwinning, by Hemert, overvallen en gedood. II. 169. zyne Dogter, Berta, trouwt met den Koning van Frankryk. II. 179

FLORIS DE II, bygenaamd de *Vette*, Graaf van Holland. II. 198. of hy onder Voogdye geſtaan hebbe. II. 198. trouwt met Petronelle van Saxen. II. 206. verdraagt zig met Keizer Henrik den V, over Zeeland Beweſter Schelde. II. 208, 210. zyn Privilegie aan de Burgeren van Alkmaar. II. 213. Voorval tuſſchen hem en den Frieſchen Edelman Galama. II. 213. nog een met den Abt van S. Truyen. II. 215. hy ſterft. II. 212

FLORIS DE III. wordt Graaf van Holland. II. 236. woont de Rykspergaderingen by. II. 237. heft een' nieuwen Tol te Geervliet. II. 237. tot misnoegen der Vlaamingen. II. 239. verdraagt zig met de Weſtfriezen. II. 240. trouwt eene Schotſche Prinſes. II. 241. onderſteunt Biſſchop Godefrid, tegen de Groningers. II. 242. verdraagt zig met hem wegens Friesland. II. 243. maakt een Verdrag tot voorkoming der overſtroomingen des Ryns. II. 246. voert kryg tegen Vlaanderen. II. 248. wordt gevangen. II. 249. ſluit eene nadeelige Vrede. II. 250. trekt op tegen de Weſtfriezen. II. 261. keert te rug, met verlies. II. 261. beoorloogt de Friezen. II. 267, 268. trekt naar 't Heilig Land. II. 273. ſterft, te Antiochie. II. 274

FLORIS DE IV. Graaf van Holland. II. 356. zyn Huwelyk. II. 337. hy ſtigt een Klooſter, te Loosduinen. II. 356. mengt zig in den twiſt, tuſſchen Gelder en 't Stigt. II. 358. handelt met Biſſchop Otto, over 't leggen van ſluizen in den Wendeldyk. II. 360. helpt hem, tegen Rudolf van Koeverden. II. 363. overwint de Stadingers. II. 373. wordt, in een Steekſpel, gedood. II. 374. zyne Keuren aan verſcheiden' Zeeuwſche Steden. II. 375

FLORIS DE V. wordt Graaf van Holland, onder Voogdye. III. 3, 6, 8. leert taalen. III. 6. trouwt. III. 9. trekt tegen de Weſtfriezen. III. 15. wordt Ridder. III. 18. beoor-

BLADWYZER

loogt de Weſtfriezen, te water. III. 18. vindt het Lyk van Koning Willem. III. 19. ſtigt een Slot te Wydenes. III. 20. handelt over een Huwelyk met Engeland, tuſſchen de wederzydſche Kinderen. III. 23, 30. ſluit een Beſtand met Gelder. III. 33. helpt de Stigtſchen tegen Amſtel en Woerden, III. 36. verzoent zig met hen. III. 39, 41. ſchenkt Amſtelredamme aan Jan Perſyn. III. 40. ſtelt twaalf Ridders van S. Jakob aan. III. 42. ſtigt vier Sloten in Weſtfriesland. III. 44. brengt de Weſtfriezen tot onderwerping. III. 44. munt geld te Medenblik. III. 45. de Zeeuwſche Edelen ſpannen tegen hem ſamen. III. 46. hy doet het beleg van Middelburg opbreeken. III. 49. verzoent zig met de Edelen. III. 50. beweert regt te hebben op de Schotſche Kroon. III. 55. ſtaat 'er van af. III. 57. verbindt zig met Frankryk. III. 59. zyn ombrengen, in deszelfs oorzaaken en uitkomſt, omſtandiglyk ontvouwd. III. 64, 85

Floris de *Zwarte*, Zoon van Floris den II. zyn aart. II. 220. is oneenig met Dirk den VI. II. 220. onderſteunt de Weſtfriezen. II. 221, 222. wordt ook door de Kennemers voor *Heere* aangenomen. II. 223. verdraagt zig met Dirk den VI. II. 223. neemt de wapenen aan, om de Erfdogter van Rechem ter Vrouwe te bekomen. II. 224. wordt omgebragt. II. 225

Floris, Zoon van Floris den IV, verwint de Vlaamingen. II. 393. wordt Voogd van Floris den V. III. 3. maakt een Verdrag met Vlaanderen. III. 3. ſterft. III. 6. zyne Keuren over Zeeland. III. 6

Floris, Zoon van Jan van Avennes, regeert Zeeland. III. 9, 10

Floris van Egmond, Heer van Yſſelſtein, is Zeeadmiraal. IV. 332. valt in Nieuwkerk op de Veluwe. IV. 365. is oneenig met de Stad Utrecht. IV. 368. bemagtigt de Sloten Rooden Tooren, Perſingen en Heumen. IV. 371. is Stadhouder van Holland. IV. 388. bemagtigt eene Frieſche Vloot. IV. 398. verjaagt de Gelderſchen uit Holland. IV. 404. wordt Graaf van Buuren. IV. 441. draagt, als Kapitein-Generaal, zorg tegen de Gelderſchen. IV. 470. bewerkt eene Unie tuſſchen Holland en eenige Brabantſche Steden. IV. 478, 489. zyne Krygsbedryven, in Overyſſel en Gelderland. IV. 493. hy ſterft. V. 193

Floris Oem van Wyngaarden, Penſionaris van Dordrecht, vervalt in de ongenade van Karel den V. IV. 413. wordt in zyne eer herſteld. IV. 415

Fortrape. waar gelegen. II. 107, 108

Forum Adriani, of Markt van Adrianus, hier te lande. I. 190

François de I, Koning van Frankryk, maakt een Beſtand met Karel den V. IV. 392. en een Verbond van Vrede en Vriendſchap. IV. 399, 400. raakt, op nieuws, met hem in oorlog. IV. 429. wordt gevangen. IV. 450. maakt Beſtand en Vrede. IV. 451, 460. ſluit een Verbond tegen Karel den V. IV. 466. maakt Beſtand. IV. 491. raakt wederom in oorlog. V. 124, 128, 136. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. V. 126. maakt Beſtand. V. 138. Vrede. V. 144. vangt wederom oorlog aan. V. 211. maakt verſcheiden' verbonden tegen Karel den V. V. 212, 215. bemagtigt Luxemburg. V. 221. verlieſt het wederom. V. 221. wint verſcheiden' Steden in Henegouwen, en gantſch Luxemburg. V. 245. voorziet Landrechies. V. 259. maakt vrede te Crespi. V. 272. ſterft. V. 296

FRANKEN. Naamsbetekenis en oorſprong. I. 202 *Aant.* zy vallen in Batavia. I. 202. helpen Poſthumus tegen Gallieen. I. 203. worden, door Aureliaan, geſlaagen. I. 208. zy ſlaan zig neder in Batavia en langs den Ryn. I. 210, 211. waarom de Romeinen hun akkers afſtonſten. I. 214. zy verraaden Prokulus. I. 216. verbranden eenige Romeinſche ſchepen. I. 217. hunne Scheepstogten. I. 217, 218. Maximiaan Herkulius overwint hen. I. 221.

221. hunne zeeſchuimeryen. I. 222. zy worden, in Batavia, door Konſtantius Chlorus, geſlaagen. I. 224. en daaruit verjaagd. I. 225. zy vallen in Gallie. I. 228. worden, door Konſtantyn, geſlaagen. I. 230. nog eens, door Krispus. I. 232. vallen op nieuws in Gallie. I. 233. worden, door Juliaan, bedwongen. I. 241, 242, 244. door de Quaden, uit Batavia, gejaagd. I. 247. zy verbinden zig, op nieuws, tegen de Romeinen. I. 257. vallen in Gallie. I. 258. Theodoſius beoorloogt hen. I. 259. ook Valentiniaan. I. 263. De Alemannen vallen in hun Land. I. 265. Stiliko ſluit een verdrag met hen. I. 267. zy worden, door de Gothiſche en Skytiſche volken, overwonnen. I. 270. Aëtius ſlaat hen. I. 281. Verdragen tuſſchen hen en de Romeinen. I. 281, 288. zy maaken zig meeſter van een deel van Gallie. I. 287, ook van Trier en Keulen. I. 293. zy overwinnen de Saxers. I. 294

Frank van Borſelen wordt Stadhouder van Holland en Zeeland. III. 491. trouwt, heimelyk, met Vrouwe Jakoba. III. 510. wordt gevat. III. 512. geſlaakt. III. 514. bekomt eenige goederen en waardigheden. III. 514. moet voor 't onderhoud van 't Beſtand met Engeland zorgen. IV. 42. onthaalt Hertog Karel. IV. 106. ſterft. III. 515

Frankfort (*Vrede* van). IV. 259

Frans van Brederode (*Jonkheer*) tot hoofd der Hoekſchen verkooren. IV. 245. zeilt door een onbevaaren diep. IV. 246. bemagtigt Rotterdam. IV. 247. onderneemt een' aanſlag op Schoonhoven. IV. 247. op Schiedam. IV. 250. verlieſt Rotterdam. IV. 256. zoekt Goereede te bemagtigen. IV. 264. wordt, in een gevegt, by Brouwershaven, gewond. IV. 265. ſterft. IV. 266

FREDRIK DE I. wordt Keizer. II. 235. geeft Floris den III. verlof tot het heffen van een' tol te Geervliet. II. 237. bevredigt hem met den Biſſchop van Utrecht. II. 244. trekt naar 't Heilig Land. II. 273. daar hy omkomt. II. 274

FREDRIK DE II. wordt Keizer. II. 332. de Graaf van Loon houdt zyne zyde. II. 333. hy beveſtigt de Utrechtſche Kerk, in de tolvryheid te Tiel. II. 349. wordt afgezet. II. 378

FREDRIK DE III. (Keizer) ontvangt de hulde wegens de Nederlanden van Hertoge Filips van Bourgondie. III. 549. vordert ſchatting van Friesland. IV. 66. verbiedt Hertoge Filips de Friezen te ontruſten. IV. 67. ontvangt de hulde, wegens Gelder en Zutfen, van Hertoge Karel. IV. 142. komt met een Leger in de Nederlanden. IV. 243. keert te rug. IV. 244. ſterft. IV. 294

Fredrik de I. wordt Koning van Deenemarke. IV. 456. geeft Holland en Zeeland verlof tot handelen. IV. 456. ſluit de Zond. V. 36. onluſten tuſſchen hem en Holland. V. 40. hy maakt vrede. V. 45. zoekt nieuwen twiſt. V. 46. wordt krank. V. 55. ſterft. V 59

Fredrik, Paltsgraaf aan den Ryn, ſtaat naar Deenemarke. V. 106

Fredrik, Biſſchop van Utrecht, zuivert zyn Bisdom. II. 45

Fredrik de II. wordt Biſſchop van Utrecht. III. 198. hangt af van Graave Willem den III. III. 198

Fredrik van Blankenheim of *de III.* wordt Biſſchop van Utrecht. III. 333. maakt een verbond met Friesland. III. 333. ſterft. III. 492

Fredrik van Baden of *de IV.* wordt Biſſchop van Utrecht. IV. 315. ontvangt de hulde van Groningen. IV. 316. doet afſtand van 't Bisdom. IV. 408

Fredrik van Egmond, Heer van Yſſelſtein, doet het beleg van Yſſelſtein opbreeken. IV. 219. ontzet Franiker. IV. 318

FRIESLAND. hoe ver 't zig, oudtyds, uitſtrekte. I. 292, 359. II. 3, 4, 158, 164. wordt Karel, Zoon van Karel den Grooten, aanbedeeld. II. 34. door de Deenen overvallen. II. 38, 58, 62. aan Godefrid den Noorman afgeſtaan. II. 87. inval der

BLADWYZER

der Hunnen in Friesland. II. 117.
der Noormannen. II. 118
FRIESLAND (tegenwoordig) onderwerpt zig aan Willem den III. III. 224. hoe de Graaven van Holland aldaar gehuldigd werden. III. 227. Willem de IV. doet een' togt derwaards, in welken hy omkomt. III. 258. Regeering. III. 327. Tweespalt tuſſchen de Schieringers en Verkoopers. III. 328. de Friezen ſluiten een verbond met den Biſchop van Utrecht. III. 333. worden door Hertoge Albrecht beoorloogd. III. 332, 334, 339, 341. die een Beſtand met hen maakt. III. 342. hun verbond met Engeland. III. 343. zy bemagtigen Staveren. III. 397. hulden Jan van Beieren. III. 452. IV. 61. Hertog Filips zoekt ook voor Heer van Friesland aangenomen te worden. IV. 61. 't mislukt. IV. 67. Fredrik de III. eiſcht ſchatting van Friesland. IV. 66. Karel van Bourgondie handelt, om Friesland tot onderwerping te brengen. IV. 107. Ooſtergo en Weſtergo ſluiten een Verbond van Koophandel met Eduard den IV. IV. 182. Hertog Albrecht van Saxen wordt Erfſtadhouder van Friesland. IV. 310. daarna zyne Broeders Henrik en Joris. IV. 319, 325. Karel de V. wordt Heer van Friesland. IV. 390, 442, 443
FRIEZEN. hunne oude wooning. I. 36. onderſcheiding in *groote* en *kleine Friezen*. I. 36. Druzus maaktze aan 't Roomſche Ryk ſynsbaar. I. 58, 80. hun opſtand tegen de Romeinen. I. 80. zy ſlaan Apronius en deszelfs Bondgenooten. I. 82. Korbulo overheert hen. I. 92. ſtigt eene ſterkte in hun Land. I. 93. zy neemen eenige Akkers in. I. 96. gedrag van twee hunner Hoofden, in den Schouwburg te Rome. I. 97. zy ſtaan de ingenomen akkers wederom af. I. 97. verbranden twee Romeinſche Winterlegeringen. I. 122. ſlaan de Romeinen. I. 124. of zy door Albinus geſlaagen zyn. I. 192. zy bebouwen de Romeinſche akkers. I. 227. ſteeken, gedeeltelyk, over naar Britanje. I. 289. worden, door Klovis, overwonnen. I. 305, 307. durven niets tegen Chilperik onderneemen. I. 326. worden, door Klotaris den II. en door Dagobert overwonnen. I. 331. blyven lang ongeloovig. I. 342. Eligius predikt onder hen. I. 346. ook Wilfrid, I. 352, Wigbert, I. 356. Willebrord, I. 356. Wolfran, I. 369. en Bonifacius. I. 384, 413. zy worden, door Pipyn den Dikken, overwonnen. I. 358. hun opſtand, onder Poppo. I. 374. Karel Martel overwint hen. I. 375. zy worden, door Karoloman en Pipyn, geſlaagen. I. 403. helpen Pipyn tegen de Saxers. I. 404. eenigen hunner ſtaan op tegen Karel den Grooten. I. 429, die hen overwint en hun 't Regt op hun vaderlyk erfgoed beneemt. I. 430. welk hun, door Keizer Lodewyk, wedergegeven wordt. II. 42. veelen worden Chriſtenſch. I. 425, 431. hun Verdrag met Karel den Grooten. I. 442. die hun Wetten geeft. I. 445. zy bekomen den naam van *frye Freeſen*. I. 444. hun wordt, door de Deenen, ſchatting opgelegd. II. 38. Godefrid de Noorman, dwingtze, met eenen ſtrop om den hals te gaan. II. 88. de Teiſterbantſche Friezen ſlaan de Noormannen. II. 91
Friſiabonen. I. 36

G.

G*Alama*, een Frieſch Edelman. zyne ontmoeting met Floris den II. II. 213
GALBA ſtelt Klaudius Civilis in vryheid. I. 102. dankt de Bataviſche Lyfwagt af. I. 103. ſterft. I. 104
GALLIE. Oude Verdeeling van dit geweſt. I. 37. Inval van verſcheiden' woeſte volken, in het zelve. I. 266, 270.
GALLIËEN trekt ten ſtryde tegen de Germaanen. I. 203. ſpot met het verlies van Gallie. I. 206
Galo (Simon). II. 259
Gannaskus, een Kaninefaat. Zyne zeeſchuimeryen. I. 92. hy wordt, door

door Korbulo, verjaagd en omgebragt. I. 92, 93.
GARDOLF (Graaf), door Godefrid den Noorman, aan den Keizer gezonden. II. 89
Gasperne, door Willem den VI. gewonnen. III. 372
Geertruid ſtigt eene Kapel te Geertruidenberg. I. 345. Dronk naar haar genoemd. I. 345. III. 77
GEERTRUID (Vrouw) weduwe van Floris den I. wordt Voogdes van haaren Zoon, Dirk den V. II. 170. zy trouwt met Robert de Fries. II. 177. wykt naar Vlaanderen. II. 181
Geertruidenberg. Kapel aldaar geſtigt. I. 345. Dagvaart aldaar. III. 303. de Stad, door Jan van Beieren, ingenomen. III. 446. door de Hoek. ſchen verraſt. IV. 250
Geervliet. Tol aldaar, door Floris den III. opgeregt. II. 237. Dirk de VII. wordt 'er in beveſtigd. II. 277. III. 29
Geeſtelyken. Ongebondenheid hunner zeden, in de agtſte eeuwe. I. 388, 389
Geeſtelykheid. of, in Holland, ooit deel aan de Regeering gehad hebbe. III. 486. IV. 505. derzelver heerſch- en geldzugt, door Hertoge Filips, beteugeld. IV. 29. zy wordt geſchat, door Hertoge Karel. IV. 149. betaalt tot de Beden, onder Karel den V. V. 249, 301
't Gein, door de Hollanders overvallen. II. 359
GELDER wordt een Hertogdom. III. 241. twiſt aldaar tuſſchen de Hekerens en Bronkhorſten. III. 299. 't Land aan Hertoge Karel van Bourgondie verpand. IV. 139. de Staaten des Lands zoeken Karel van Egmond in de Regeering te doen ſtellen. IV. 182. 't gelukt hun. IV. 307. de vier deelen des Hertogdoms verbinden zig onderling. IV. 317. de Staaten van Gelder twiſten met Hertoge Karel. V. 145. maaken ſchikking over de opvolging. V. 145. Regt van Karel den V. en Willem van Gulik op dit Hertogdom. V. 233. het wordt den eerſten afgeſtaan. V. 255
Gelderſche Friezen hunne zeeſchuimeryen. IV. 390, 398, 405, 414. zy brandſchatten Texel en Wieringen. IV. 438
Gelduba, Legerplaats der Romeinen aan den Ryn. I. 68 *Aant.* overvallen door 't volk van Civilis. I. 141. ingenomen. I. 145
Geloofsonderzoek. Zie *Inquiſitie*.
Gemarchi, wat 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Gend ſtaat tegen zynen Graave op. III. 313. wordt bedwongen. III. 315. op nieuws ingetoomd, door Hertoge Filips van Bourgondie. IV. 36. die van Gend houden Vrouw Maria in hume magt. IV. 172. ook daarna haaren Zoon. IV. 232. dien zy overleveren. IV. 235. geweldige beroerte aldaar. V. 164-179. zwaar geſtraft, door Karel den V. V. 181. aanmerkingen, over deeze ſtraffe. V. 185
Gepiden, eene ſoort van Gothen, vallen in Gallie. I. 271
Gerard de II, Graaf van Gelder, verſchilt met het Stigt, wegens de Veluwe. II. 272
Gerard de III, Graaf van Gelder, raakt in oorlog met den Biſſchop van Utrecht. II. 357. overwint hem. II. 359. maakt Vrede. II. 359. werkt in 't kiezen van een' Biſſchop van Utrecht. II. 366
Gerard van Velzen ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. of deeze zyne Huisvrouw verkragt hadt. III. 68. hy dreigt den Graaf. III. 78. ontdekt de Naarders. III. 81. berooft Floris van 't leeven. III. 82. vlugt naar Kroonenburg. III. 83. wordt gedood. III. 90, 130, 132
GERMAANEN. Oorſprong. I. 2, 3.
GERMANIE. Gelegenheid. I. 3. Verdeeling. I. 128 *Aant.* Opper- en Neder-Germanie. I. 81. *Aant.* 128 *Aant.* 258 *Aant.*
GERMANIKUS bevredigt het Romeinſch Leger aan den Neder-Ryn. I. 65. ſlaat de Katten. I. 65. bezoekt de Legerplaats van Varus. I. 66. overwint Arminius. I. 67. twee zyner Keurbenden doen een' gevaarlyken togt langs de Zuiderzee. I. 71. Hy verzamelt eene Vloot. I. 72. vaart, door Druzus graft en de

de Noordzee, naar de Eems. I. 74. ſlaat de Cheruſcen andermaal. I. 76. zyne Vloot lydt veel, door een' ſtorm. I. 77. men wyſt hem het Britanniſch kruid. I. 79. hy keert naar Rome en ſterft. I. 80

GEROLF (Graaf) ſtrydt tegen de Deenen, te Rynsburg. II. 55

GEROLF (Graaf) DE II. wordt, door Godefrid, aan den Keizer gezonden. II. 89. hy verlieſt zyn Graafſchap. II. 90. bekomt het wederom. II. 92. zendt zyne Zoonen, *Dirk* en *Walger*, naar Frankryk. II. 90. bekomt nog eenige goederen van Koning Arnold. II. 93. gelegenheid van zyn Graafſchap. II. 93. hy ſterft. II. 95

Geſchenken aan Stadhouders. IV. 455, 502. V. 9, 353. aan Landvoogden. IV. 462. V. 148, 161. aan andere Grooten en Leden van den geheimen Raad. IV. 502. V. 9, 21, 104, 106, 135

Georgius van Egmond wordt Biſſchop van Utrecht. V. 131. krygt Oktroi van Karel den V, om de ketters te regt te doen ſtellen. V. 278

Giftbrief van 't jaar 888, ten behoeve van Graave Gerolf den II. II. 93. van de jaaren 922 en 923, ten behoeve van Dirk den I. II. 107, 109. van 't jaar 985, ten behoeve van Dirk den II. II. 125. van 't jaar 1064, ten behoeve der Utrechtſche Kerke. II. 171

Gildenburg ('t *Slot*) door Hertoge Albrecht ingenomen. III. 307

Gieſſenburg ('t *Slot*), door Jan van Arkel, bemagtigd. III. 346

Gizelbert, Hertog van Lotharingen, door Otto den I. geſlaagen. II. 121. ſneuvelt. II 122

Glocheſter (*Hertog* van). Zie *Humfrey*.

GODEFRID, Koning der Deenen, overweldigt de Abodriten. II. 36. handelt over Vrede met Karel den Grooten. II. 37. valt in Friesland en vordert aldaar ſchatting. II. 38. ſterft. II. 40

GODEFRID, de Deen, Zoon van Heriold, verdraagt zig met Karel den Kaalen. II. 66. bekomt een gedeelte van Friesland. II. 68. waarna geheel Friesland. II. 87. zoekt zig van Lotharingen meeſter te maaken. II. 89. zendt den Keizer gezanten toe. II. 89. wordt, te Herispich, overvallen en omgebragt. II. 90

GODEFRID, Hertog van Lotharingen, beoorloogt Graave Dirk den III. II. 141, 143. krygt de nederlaag. II. 145

GODEFRID DE II, Hertog van Lotharingen, ſtaat op tegen den Keizer. II. 160. verbindt zig met Dirk den IV. II. 160. verbrandt het Paleis te Nieuwmegen II. 161. herwint het Land omtrent Dordrecht. II. 165. verzoent zig met den Keizer. II. 166

GODEFRID DE III, Hertog van Lotharingen, de *Bultenaar* bygenaamd. II. 166. valt in Holland. II. 180. verjaagt Robert de Fries en gedraagt zig als Graaf. II 181. helpt Keizer Henrik den IV. in Saxen. II. 182. wordt in Alkmaar belegerd. II. 181. ſtigt Delft. II. 182. wordt omgebragt. II. 182

Godefrid, Voogd van Gelder, verjaagt de Noormannen uit Tiel. II. 134

Godefrid, Biſſchop van Utrecht, raakt in geſchil met Groningen. II. 241. 't welk bygelegd wordt. II. 243. hy ſtigt vier Sloten. II. 266. ſterft. II. 264

Godsdienſt der oude Batavieren. I. 23. onderzoek, wanneer de Christelyke Godsdienſt, hier te Lande, ingevoerd zy. I. 338. zwakheid der eerſte bekeeringen. I. 362, 386. ſtaat van den Godsdienſt in de middeleeuwe. II. 5. in de vyftiende. IV. 24. vryheid van Godsdienſt in Duitſchland. V. 66

Goes in Zuidbeveland belegerd. III. 149. ontzet. III. 149. Vrouw Jakoba komt aldaar woonen. III. 439, 510

Goes. Zie *Adriaan* en *Aert van der Goes*.

Gooije (*Slot* ten) belegerd. III. 197

Gooiland (*Heerlykheid* van) aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325

GORINCHEM, belegert door Jonkheere Willem. III. 351. verandering der Regeeringe aldaar. III. 376.

de

de Stad, door Arkel, verraft. III. 377. komt wederom aan Holland. III. 388. Jan van Beieren zoektze te verraſſen. III. 418. Vrede aldaar met Gelder geſlooten. IV. 499
Gothen vallen in Gallie. I. 268, 270. Zie *Weſt-Gothen*.
GOUDA komt aan Holland. III. 361. wordt met een beleg gedreigd. III. 484. de Hoekſchen raaken aldaar op 't kuſſen. IV. 174. daarna, de Kabbeljaauwſchen. IV. 192, 196
Gouverneurs-Generaal. Zie Landvoogden (algemeene).
Gezewyn van Amſtel ſtaat af van 't Bisdom van Utrecht. II. 397
Gezewyn de Wilde, een Vlaaming, wordt *Preſident* of Stadhouder van Holland. IV. 9. afgezet. IV. 22. ter dood gebragt. IV. 23
Graafſchappen, hier te lande, by welke gelegenheid, erfelyk en onafhangelyker geworden. II. 99
Graave. twiſt over 't regt tot deeze Stad. III. 317. die aan Brabant afgeſtaan wordt. III. 319
Graaven. Dagobert de I. ſtelt Graaven aan, ter wederzyde des Ryns. I. 338. zy zyn verdedigers der Kerke. I. 395. door Karel den Grooten onder de Saxers aangeſteld. I. 429. beſchryving deezer waardigheid. II. 12. verſcheiden' ſoorten van Graaven. II. 13, 23. hunne Regeering, II. 17. en Regtsoefening. II. 19. hunne Inkomſten. II. 29. Graaven van Holland, oudtyds, Maarſchalken des Biſchops van Utrecht. II. 148. zy zwoeren eerſt, by hunne inhuldiging, daarna de Staaten. III. 547. zy beweerden, vrede te mogen maaken, zonder de Staaten te kennen. IV. 493
's Graavenhaage. Zie *Haage*.
Graft van Druzus. I. 56. van Korbulo. I. 94
Grebber (Klaas de) belegert, met de Weſtfriezen, 't Muider Slot. III. 80
——— (*Klaas de*) Bevelhebber ter zee. III. 537
Gregorius de VII. (Paus) zyn geſchil met Keizer Henrik den IV. II. 183. hy doet Willem, Biſſchop van Utrecht, in den ban. II. 185. wordt van deezen lelyk uitgemaakt. II. 185
Griet- of *Griekwaarderſchap*. welke waardigheid van ouds III. 442 *Aant*.
Grimaldi (Reinier) ondersteunt Holland tegen Vlaanderen, met eenige Galeien. III. 170, 173, 174, 177
Grinnes, Romeinſche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175
Grol ingenomen, door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340
Groningen, door de Friezen overvallen. II. 39. eenige Landeryen, in het zelve, der Utrechtſche Kerke geſchonken. II. 154, 228. die van Groningen ſtaan tegen den Biſſchop van Utrecht op. II. 228. worden bedwongen. II. 229. nieuwe onluſten aldaar. II. 241. Henrik, Graaf van Gelder, neemt de Stad in. II. 242. Floris de III. komt 'er voor. II. 243. zy bevredigt zig met den Biſſchop. II. 243. zy vervalt in nieuwe onluſten. II. 285, 361. haar eerſte Verbond van vereeniging met de Ommelanden. III. 339. zy doet Hertoge Albrecht hulde. III. 341. wordt, door Biſſchop Fredrik den III, bemagtigd. III. 341. weigert Hertog Albrecht van Saxen voor Heer aan te neemen. IV. 315. doet den Biſſchop van Utrecht hulde. IV. 315. ſchendt het Beſtand, met Henrik van Saxen. IV. 324. doet Graave Edzard hulde. IV. 325. Hertog Joris belegert Groningen. IV. 383. de Stad wordt een Leen van Frankryk. IV. 385. Edzard wordt ontzet van 't bewind. IV. 387. Karel van Gelder wordt voor Heer aangenomen. IV. 386. Karel de V. naderhand. V. 115
Groot-Commercie-Tractaat met Engeland van 't jaar 1496. IV. 302. veranderingen in het zelve. IV. 333
Groote Pier ſchuimt langs de Zuiderzee. IV. 390, 398, 405, 411. begeeft zig tot een ſtil leeven. IV. 420
Groot-Hofmeeſters van Frankryk. *Pipyn van Landen*. I. 344. *Grimoald*. I. 346. *Ebroïn*. I. 348. *Pipyn van Herſtal* of *de Dikke*. I. 353. *Martyn*. I. 353. *Karel Martel*. I. 366. *Karoloman*. I. 382. *Pipyn de Korte*. I. 382, 405

BLADWYZER

Groot-Privilegie van Vrouwe Maria. IV. 167. de Aartshertog Filips weigert het te beveſtigen. IV. 295. waarom. IV. 298

Gugernen, Volk in Gallie. I. 135

Gulden Vlies (Ridderorde van 't) ingeſteld. III. 509

Gulikerland, genoegzaam bemagtigd door Karel den V. V. 236, 253

GUNDEBOLD, Koning der Friezen, ſneuvelt op den togt naar Spanje. I. 423

Guſtaaf de I. Koning van Zweeden, begreepen in een Beſtand met de Oosterlingen. IV. 463. nieuwe handeling met hem. IV. 467. hy verbindt zig met François den I. V. 215

Guy van Dampierre, (Graaf) Zoon van Margareet, Graavinne van Vlaanderen, twiſt met zyne halve broeders van Avennes. II. 388. valt in Walcheren. II. 393. wordt gevangen. II. 394. geſlaakt. III. 3. verdraagt zig met Holland. III. 3. belegert Middelburg. III. 48. verlaat het wederom. III. 49. zyn verder bedryf. III. 51. hy belegert Middelburg andermaal. III. 99. doch verlaat het. III. 101. wordt gevangen. III. 154. ſterft. III. 186

Guy, Zoon van Graave Guy van Vlaanderen, ſlaat Jonkheer Willem van Henegouwen, by Arnemuiden. III. 155. wint Middelburg. III. 156. belegert Zierikzee. III. 156. ſteekt over naar Holland. III. 157. verdraagt zig met Jan den II. III. 158. verklaart hem op nieuws den Oorlog. III. 158. overwint Jonkheer Willem, in een' ſcheepsſtryd. III. 160. wint Noord-Holland. III. 161. ook Utrecht. III. 163. verlieſt Noord-Holland wederom. III. 165. keert naar Vlaanderen. III. 167. belegert Zierikzee. III. 171. wordt, in 't Gouwe, overwonnen en gevangen. III. 175, 177. verlieſt Zeeland en Utrecht. III. 178, 179. wordt geſlaakt. III. 185

Guy van Henegouwen krygt bewind over Holland, na de dood van Floris den V. III. 87, 88, 92. wordt gevangen genomen. III. 142. geſlaakt. III. 142. bekomt de Landen van Amſtel en Woerden. III. 151. wordt Biſſchop van Utrecht. III. 152. wordt wederom gevangen. III. 160. geſlaakt. III. 185. legt zig op 't Kerkelyke toe. III. 193. raakt in oorlog met de Friezen. III. 195. ſterft. III. 196

Gysbrecht van Amſtel helpt Vrouw Ada ontvlugten. II. 304. bekoopt deezen dienſt duur. II. 324. wordt in een gevegt gewond. II. 365, 366

Gysbrecht van Amſtel de II. beoorloogt den Biſſchop van Utrecht. II. 397. verzoent zig met hem. II. 398. valt, aan 't Hoofd der Kennemeren, in 't Stigt. III. 11. Vreêland hem verpand. III. 14. ontweldigd. III. 36. zyn zoen met Floris den V. III. 39. hy ſpant tegen den Graave aan. III. 67, 69. drinkt met hem. III. 77. vlugt ten Lande uit. III. 83. verſterkt Amſterdam. III. 83

Gysbrecht van Brederode wordt tot Biſſchop van Utrecht verkoozen. IV. 50. krygt David van Bourgondie tot eenen mededinger. IV. 49, 53. ſtaat hem 't Bisdom af. IV. 59. wordt in hegtenis genomen. IV. 129. geſlaakt. IV. 135. ſterft. IV. 135

H.

Haaſten (Walraven van) woont den togt tegen Gend by. IV. 38

Haage. Hof aldaar door Willem den II. geſtigt. II. 406. 't Hof des Stadhouders aldaar geplonderd. IV. 188. de Gelderſchen beroouven den Haage. IV. 444. oproer aldaar, over 't verhoogen der Excyzen, ontſtaan. IV. 447. Maarten van Roſſem plondert den Haage. IV. 483

Haage (Albrecht uit den). III. 16

——— *(Werenbold uit den)*. III. 16

Haageſtein ('t *Land* van) door de Hollanders afgeloopen. III. 223. 't Slot, door Willem den VI. gewonnen. III. 372

Haamſtede (Arend van). IV. 46

——— (de *Heer* en *Floris* en *Arend* van) gevonnist. IV. 45

Haam-

Haamſtede (*Floris van*) ſneuvelt. III. 282.
——— (*Jan van*) woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204. Zie *Witte van Haamſtede*.
Haardſtedegeld in Holland geheeven. V. 375, 376. Beloop van het zelve. V. 405
HAARLEM. 's Graaven Huis of Huizen aldaar verbrand, door de Kennemers. II. 223. die van Haarlem overvallen de Drogter-Friezen. II. 236. verwoeſten Schagen. II. 260. Hof te Haarlem. II. 338, 405. of die van Haarlem Damiate, door middel van Zaagſchepen, hebben helpen winnen. II. 350. de Stad heeft haar oudſte Handveſt van Willem den II. II. 403, 404. zy wordt door de Kennemers belegerd. III. 13. verloſt. III. 13. Brief van Keizer Lodewyk aan deeze Stad. III. 244. opſchudding aldaar. III. 312. nieuwe beroerte. III. 366. de Stad tweemaal vergeefs belegerd door Vrouwe Jakoba. III. 469, 470, 471. Drukkonſt aldaar gevonden. III. 504. beweeging tuſſchen de Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen. IV. 6. eenige Hoekſchen aldaar overvallen. IV. 186. die van Haarlem zoeken 't Kaas- en Broods-Volk tot bedaaren te brengen. IV. 273. de Stad wordt, door het zelve, ingenomen. IV. 278. vereenigt zig, met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 281, 282. Blokhuis aldaar geſtigt. IV. 288. de tiende penning brengt aldaar weinig op. V. 286.
Haarlem (*Baldran* of *Boudewyn van*) ſneuvelt te Schagen. II. 262
——— (*Dirk van*). III. 92, 240
——— (*Gerard van*). II. 259, 313
——— (*Jan van*). II. 295, 300
——— (*Simon van*). II. 295, 300
——— (*Tbrand van*). II. 259, 295, 300, 313
Hagano (Graaf). Gunſteling van Karel den Eenvoudigen. II. 106, 109, 110
Hair afgelegd na 't behaalen der overwinninge. I. 153. Lang hair der Frankiſche Koningen. I. 333 *Aant.*
Ham (*Meinard van*). Zie *Meinard van Ham*.
Hameland (Graafſchap) waar gelegen. II. 92
Hanze-Steden. Derzelver oorſprong en verbond. III. 500, 501. zy maaken met Deenemarke in oorlog. III. 503. ook met Holland en Zeeland. III. 530. enz. op nieuws met de Hollanders. IV. 362. tweejaarig Beſtand met dezelven. IV. 459, 463. nieuwe onderhandeling. IV. 467. die vrugteloos afloopt. V. 33. Vrede met dezelven. V. 45. vrees voor nieuwen oorlog. V. 46, 50, 56, 57, 61. Beſtand. V. 66. nieuwe onluſten. V. 102
Harderwyk, bemagtigd door Hertoge Karel van Gelder. IV. 363. herwonnen door den Graave van Buuren. IV. 494
Haringviſſcherij op de Engelſche Kuſten vry geſteld. III. 54. wordt bekommerd. III. 188. V. 209, 296. wordt, ſedert de uitvinding van 't kaaken en de groote netten, ſterker voortgezet. III. 499. door de Franſchen, merkelyk benadeeld. IV. 189. V. 397, 381. in Oorlogstyd, vry verklaard. IV. 435. V. 129. ook in tyd van Beſtand. IV. 451. beveiligd. V. 293, 325, 377. geſtaakt. V. 341, 366. bloeit zeer, te Enkhuizen. V. 386
Havens en Reeden van Holland. III. 54
Heemskerk ('t *Slot* te) geſtigt. II. 400. door Hertoge Albrecht ingenomen. III. 296
Heemskerk (*Gerrit van*) ſlaat de Weſtfriezen. II. 400
——— (*Gerrit van*) zyne goederen aangetaſt. III. 428, 443
——— (*Wouter van*) gevangen. III. 296
Heemſtede (*Jan van*). III. 440, 442. IV. 38
Heerlykheden. van wat herkomſtig. II. 310. welken vry zyn van Beden; welken niet. IV. 149, 403, 392
Hegge. Zie *Egmond*.
Heilig Land. Oorſprong der Pelgrimaadjen derwaards. II. 151. Graaf Dirk de III. bezoekt het. II. 151, 153. ook Biſſchop Willem II. 177
Heilige Wouden onder de Germaanen. I. 120 *Aant.*

BLADWYZER.

Hekerens en *Bronkhorſten* twiſt in Gelderland. III. 300

Helium, oude mond der vereenigde Maaze en Waale. I. 25

Helvetiërs, door Cezar geſlaagen. I. 38

Hemming, Koning der Deenen, ſluit een Verdrag met Karel den Grooten. II. 41. ſterft. II. 41

HEMMING, de Deen, houdt zig ten Hove van Karel den Grooten op. II. 42. krygt bewind over Walcheren. II. 49. ſneuvelt. II. 54

Hendeneſſe of *Hedeneſſe*, oude ſcheidpaal van Zeeland. waar te zoeken. II. 251 *Aant.*

Henegouwen aan Karel, Hertoge van Anjou; doch daarna aan Jan van Avennes afgeſtaan. II. 394, 395

Hengiſt en *Horſa* ſteeken over naar Britanje I. 290. overheeren de Britten. I. 291

HENRIK DE I. (Keizer) belegert Mets. II. 105. ſluit een Verdrag met Karel den Eenvoudigen, te Bon. II. 105. bemagtigt Lotharingen. II. 116. beoorloogt de Hunnen. II. 117. regt Schutteryen op. II. 118. trekt op tegen de Noormannen. II. 119. ſterft. II. 119

HENRIK DE II. (Keizer) brengt de Friezen tot onderwerping aan Dirk den III. II. 133. doet hem den oorlog aan. II. 141. draagt een gedeelte van Zeeland aan den Graave van Vlaanderen ter Leen op. II. 155

HENRIK DE III. (Keizer) begiftigt de Utrechtſche Kerk. II. 154. beoorloogt Dirk den IV. II. 157. neemt Dordrecht in. II. 158. trekt af. II. 162. ſterft. II. 167

HENRIK DE IV. (Keizer). II. 167. viert het Paaſchfeeſt te Utrecht. II. 171. zyne Giftbrieven ten behoeve der Utrechtſche Kerke. II. 171. hy beveſtigt Boudewyn den V. in 't regt op Zeeland Bewester-Schelde. II. 175. zyn twiſt met Paus Gregoor den VII. II. 183. hy draagt het Markgraafſchap van Friesland den Graave van Northeim op. II. 199. hy ſterft. II. 208

HENRIK DE V. (Keizer) ſluit een Verdrag met Floris den II, wegens Zeeland Bewester-Schelde. II. 208. doet eenen inval in Holland. II. 216. ſterft te Utrecht. II. 217.

HENRIK DE VI. (Keizer) geeft Zeeland Bewester-Schelde aan Boudewyn den VI. ter leen. II. 275. beveſtigt Dirk den VII. in den Geervlietſchen Tol. II. 277. ſterft. II. 331

Henrik, Landgraaf van Turingen, tot Roomſch-Koning verkooren. II. 386. hy ſterft. II. 386

Henrik van Gelder, tot Roomſch-Koning verkooren. II. 381

Henrik de II. Koning van Frankryk. V. 296. Verbond van Koophandel met hem. V. 354. hy raakt in oorlog met Karel den V. V. 367, 399. ſluit een Beſtand met denzelven. V. 417

Henrik de VII. Koning van Engeland. Verbonden met hem gemaakt. IV. 267. hy handelt met Filips den Schoonen. IV. 333

Henrik de VIII. Koning van Engeland, zendt onderſtand tegen de Gelderſchen. IV. 369. verbindt zig met Maximiliaan en Karel tegen Frankryk. IV. 377. ſteekt over naar Nederland. IV. 378. maakt een Verbond met Karel den V. IV. 441. met François den I. tegen Keizer Karel. IV. 466. maakt Beſtand met Karel. IV. 491. verbindt zig met hem, tegen Frankryk. V. 261. ſterft. V. 296

Henrik, Broeder van Otto den I. verwekt eenen oorlog, om 't bezit van Lotharingen. II. 121. wordt 'er Hertog van. II. 123

Henrik de I. Hertog van Lotharingen en Brabant, bevredigt Biſſchop Dirk, met Graave Otto van Gelder. II. 283. neemt Graave Otto gevangen. II. 289. ook Graave Dirk den VII. II. 289. dien hy tot een verdrag noodzaakt. II. 291, 293

Henrik van Naſſau, Graaf van Gelder, bemagtigt Groningen. II. 242. verſchilt met den Biſſchop van Utrecht over de Veluwe. II. 269

Henrik, Graaf van Zutfen, getuigt in een' Giftbrief. II. 226

Henrik de Kraan, Graaf van de Kuinder, door Willem den I. verdreeven. II. 281

Henrik van Vianden wordt Biſſchop van Utrecht. II. 397. valt in de Veluwe. II. 398. ſligt het Slot

Vree-

Vrêeland. II. 398. verzoent zig met Gysbrecht van Amſtel. II. 398
Henrik van Beieren wordt Biſſchop van Utrecht. IV. 447. raakt in geſchil met de Stad. IV. 468. verzoekt onderſtand van de Landvoogdeſſe Margareet tegen de Gelderſchen. IV. 473. ſtaat den Keizer 't weereldlyk gebied af. IV. 479, 495. ontdoet zig ook van 't geeſtelyk. V. 131
Henrik van Borſelen, Heer van Veere, voert bevel in eenen togt tegen de Gentenaars. IV. 37. bekomt de Heerlykheid van Weſtkapelle, Domburg en Vliſſingen. IV. 86. wordt Admiraal en verjaagt Warwiks Vloot. IV. 111, 112. Eduard de IV. maakt hem zynen Raad. IV. 117
Henrik van Naſſau, Heer van Breda, wordt Stadhouder van Gelderland. IV. 331. verdedigt Dieſt. IV. 358. loopt de Veluwe af. IV. 399, 405. trouwt met Claude, Zuſter van Filibert van Chalons, Prins van Oranje. IV. 400. wordt Stadhouder van Holland. IV. 402. wordt Kapitein-Generaal. IV. 422. de afgevaardigden der Staaten begroeten hem. V. 83. hy ſterft. V. 191
Henrik van Saxen belegerd in Franiker. IV. 317. ontzet. IV. 318. wordt Erfſtadhouder van Friesland. IV. 319. ſtaat zyn bewind aan zynen Broeder af. IV. 325
Henrik Dirkszoon, Burgemeeſter van Amſterdam, van bedrog in 't opneemen van den voorraad van graanen beſchuldigd. V. 293. ook over 't agterhouden van een deel des tiendeh pennings. V. 387. zyn ſnood bedryf, omtrent Schout Bardes. V. 412
Herbert, Biſſchop van Utrecht, bedwingt de Groningers. II. 229. doet Dirk den VI, door 't dreigen met den ban, 't beleg van Utrecht opbreeken. II. 230. ſterft. II. 233
Herdoopers (geeſtdryvende) hun bedryf in Holland. V. 70. zy overmeeſteren Munſter. V. 71. pleegen aldaar veel geweld. V. 73. loopen, te Amſterdam, naakt met zwaarden, langs de ſtraat. V. 74. orde tegen hen, in Holland. V. 76, 81. Munſter wordt hun ontweldigd. V. 82, 83. zy zoeken Leiden in te neemen. V. 87. eenigen hunner loopen wederom naakt te Amſterdam. V. 88. zy zoeken deeze Stad te overweldigen. V. 91. bemagtigen den Dam en 't Stadhuis. V. 94. worden overwonnen. V. 97. en zwaar geſtraft. V. 98, 101. Plakaat tegen hen. V. 100. David Jorisz ſtaat onder hen op. V. 151. zy laaten af van 't zwaard voeren. V. 100, 157
HERIOLD, Broeder van Koning Anul, wordt door de Deenen verjaagd. II. 42, 43. zoekt hulp by Keizer Lodewyk. II. 43. die hem byſtaat. II. 44, 45. hy wordt, andermaal, van den Troon geſtooten. II. 46. laat zig doopen. II. 47. bekomt eenig gebied hier te Lande. II. 48. krygt deel aan 't Deenſche Ryk. II. 49. verlieſt het wederom. II. 50. onthoudt zig te Duurſtede. II. 51. bekomt eenige Landen van Lotharius. II. 59. wordt gedood. II. 63
Herispicß. waar gelegen. II. 90
Herkules Maguſanus, onder de Germaanen geëerd. I. 24
Herman van Hoorne, Biſſchop van Utrecht, door Dirk den VI. gewapenderhand, in den zetel geſteld. II. 235
Herman van Woerden pandt het Slot te Montfoort. III. 14. 't wordt hem afgenomen. III. 38. hy verzoent zig met Floris den V. III. 41. ſpant wederom tegen hem aan. III. 67. reden hier voor. III. 68. hy valt den Graave aan, op de jagt. III. 77. mishandelt hem. III. 79. zet Velzen aan, om hem te dooden. III. 82. vlugt ten Lande uit. II. 83. III. 179
Hermegiskel, Koning der Warners, zoekt zig met de Franken te verbinden. I. 314
Hermonduuren. hun verſchil met de Katten. I. 12 *Aant.*
Herſiniſch Woud. waar gelegen. I. 11, 239
Hertogen. Dagobert de I. ſtelt Hertogen ter wederzyde des Ryns. I.

BLADWYZER

938. beſchryving deezer waardigheid. II. 21
's *Hertogenboſch*. II. 292. door Graave Dirk den VII. bemagtigd. II. 290
Herulen. door Maximiaan Herkulius overwonnen. I. 220
Hervorming. eerſte beginſels derzelve, hier te Lande. IV. 415, 418. voortgang derzelve. IV. 425. V. 3. plakaaten daar tegen. IV. 426. V. 7, 29. vervolging deswege ontſtaan. IV. 428. oneenigheid onder de Hervormers. V. 5
Hesdin veroverd en verwoeſt. V. 388
Heusden (*Heerlykheid* van), Staat derzelve. III. 289. zy wordt aan Holland gehegt. III. 290. verſchil over derzelver grenzen. III. 309
Heusden (*Jan*, *Heer van*). III. 42. Zie *Jan van Heusden*.
Hiſta, wat 'er door verſtaan worde, II. 126, 127
Hoekſche en Kabbeljaauwſche Tweeſpalt. Oorſprong. III. 265, 276. voortgang. III. 365. IV. 3, 165, 185, 244. einde. IV. 289, 292
Hoekſchen, waarom dus genoemd. III. 278. en wanneer. III. 488. naamen der Hoekſchen. III. 281. zeventien hunner Sloten worden vernield. III. 278. zy verkiezen Hertog Albrecht tot Ruwaard. III. 292, 293. raaken in de Regeering. III. 295. vermoorden Aleid van Poelgeeſt. III. 321. wyken ten Lande uit. III. 323. verſcheiden hunner Sloten vernield. III. 326. zy komen, onder Willem den VI, wederom in 't bewind. III. 365. vallen in Amſtelland en Kennemerland. III. 428. verliezen eenige Sloten. III. 440. doen veele Burgers, te Enkhuizen, onthalzen. III. 475. raaken op nieuws in 't bewind. IV. 4. maaken nieuwe beweegingen, na de dood van Hertoge Karel. IV. 165, 174. raaken van 't kuſſen. IV. 185. enz. verraſſen Leiden. IV. 194. de Stad wordt hun wederom ontweldigd. IV. 197. zy bemagtigen Hoorn. IV. 211. verliezen de Stad wederom. IV. 212. krygen vry verblyf te Sluis. IV. 244. kiezen een hoofd. IV. 245. behaalen eenige voordeelen. IV. 247, 251. poogen, te vergeefs, Leiden te bemagtigen. IV. 253. hun nederlaag, op de Lek. IV. 255. en by Brouwershaven. IV. 265. zy vlugten meeſt ten Lande uit. IV. 289, 292
Hof of *Raad* in den Haage, wanneer opgeregt. III. 356. oudſte Inſtructie voor 't Hof. III. 489. door den Graave van Chatolois op een' anderen voet gebragt. IV. 80. wykt gedeeltelyk naar Rotterdam. IV. 188. krygt eene nieuwe Inſtructie en meer gezags. V. 30
Hof van Agrippina, waar gelegen. I. 69
Hofpoort [*Porta prætoria*] wat men 'er door verſtondt. I. 138 *Aant.*
HOLLAND (het *Graafſchap* van) wanneer begonnen. II. 65, 71, oudſt gebruik van den naam *Holland*. II. 173, 197. 't Graafſchap in Holland aan de Utrechtſche Kerke geſchonken. II 172. veele Ingezetenen van Holland, ſlaan zig aan de Elve neder. II. 231. Keizer Rudolf ſchenkt het Graafſchap aan twee Heeren, op eenen tyd. III. 27. 't wordt *ryk* genoemd. III. 181. 't weigert Willem den III. hulp. III. 289. wordt in eenen Oorlog met Engeland ingewikkeld. III. 516. voert kryg met de Oosterlingen. III. 529. IV. 362. getal der ſchatting geevende Huiſen en Ingezetenen van Holland, in 't begin der zeſtiende eeuwe. IV. 391. ſtaat der grenzen, in 't jaar 1527. IV. 471, 474. Holland maakt eene Unie met twee Brabantſche Steden. IV. 489, 497. ſchulden van Holland. V. 12, 275, 403, 419. ſtaat des Landſchaps, V. 18, 149 inzonderheid, ten tyde der Overdragt. V. 439
Honderdſte penning van uitgaande waaren gevorderd. V. 240. de Staaten poogen dien te doen affchaffen. V. 241. 't gelukt. V. 275
Hondsboſch. Zeeweeringen aldaar verbeterd. V. 293, 327.
Hoofdgeld in Holland gevorderd. IV. 391
Hoogſtraaten. Zie *Antonis van Laleing*.
HOORN. de Kennemers, Vrouw Jak-

kobas zyde houdende, worden voor deeze Stad geſtuit. III. 473. men breit aldaar het eerſte groote Haringnet. III. 499. 't invoeren der nieuwe Excynzen verwekt 'er merkelyke beroerte. IV. 120. Banjaart maakt 'er nieuwe beweeging. IV. 176. Velaar insgelyks. IV. 185. de Regeering wordt 'er Kabbeljaauwſch. IV. 192, 209. De Hoekſchen verraſſen de Stad. IV. 211. die ſtormenderhand herwonnen wordt. IV. 212. onruſt aldaar geſtild. IV. 254 't Kaas-en Broods-Volk rukt in de Stad. IV. 273. men beſluit aldaar tot eenen opſtand. IV. 276. ſtraf hier over. IV. 286. Hertog Albrecht doet 'er een blokhuis opwerpen. IV. 288. de Stad lydt zwaare ſchade ter zee. V. 368

Heorne en *Altena* (*Willem*, *Heer van*). III. 42

Horik, een der Deenſche Vorſten, handelt met Keizer Lodewyk. II. 50, 52, 56.

Horſa. Zie *Hengiſt*.

Horſt (*Slot* ter) op de Veluwe geſtigt. II. 266

Horſt (*Gerard van*). II. 295

Houte (*den*). 't Haarlemmer Hout zo oudtyds genoemd. III. 161

Hugo, Zwager van Godefrid den Noorman, zoekt zig, met deszelfs hulp, meeſter te maaken van Lotharingen. II. 88. hem worden de oogen uitgeſteken. II. 91. en hy in een Klooſter gezet. II. 91

Hugo van Latmoi, Heer van Santes, wordt Stadhouder van Holland. III. 514. IV. 3

Hugo van Voorne valt in Schouwen. II. 317. wordt uit Zeeland verjaagd. II. 318. ook uit Voorne. II. 323

Huis te *Britten*. Gelegenheid. I. 70. Naamsoorſprong. I. 85, 292. of 'er eene Roomſche Winterlegering geweeſt zy. I. 122, 197

Huisluiden. of Floris de V. eenige Huisluiden edel verklaard hebbe. III. 70

Humfrey, Hertog van Glocheſter, III. 449. trouwt met Vrouwe Jakoba. III. 456. komt in Henegouwen. III. 460. wordt, door Filips van Bourgondie, tot een Lyfgevegt uitgedaagd. III. 461. keert naar Engeland. III. 461. zendt Filwater, met onderſtand, herwaards. III. 468. verlaat Vrouw Jakoba, en trouwt Eleonoor Cobham. III. 482. wordt omgebragt. III. 482

Hunnen of *Hungaaren*, door Karel den Grooten beoorloogd. I. 433. en overwonnen. I. 435. tweede togt tegen dezelven. I. 439. zy worden den Frankiſchen Ryke onderworpen. I. 447. vallen in Friesland. II. 117

Hunnen-Schanſen op de Veluwe. II. 117

Haslade. zekere ſchatting. II. 126

Huybert (*Jakob Korneliszoon de*) voert Koning Filips den Schoonen naar Spanje. IV. 331. loon van deezen dienſt. IV. 332 *Aant.*

J, en I.

JAKOBA (Vrouw) Dogter van Willem den VI, trouwt met Jan, Hertoge van Touraine. III. 398. wordt voor toekomende Graavinne van Holland aangenomen. III. 408. ingehuldigd. III. 415. komt in Holland. III. 417. trouwt, voor de tweede reize, met Jan, Hertog van Brabant. III. 418, 420. raakt in oorlog met haaren Oom, Jan van Beieren. III. 427, 428. belegert Dordrecht. III. 429. verlaat het. III. 430. verzoent zig, met Jan van Beieren. III. 431. wordt oncenig met haaren man. III. 448. ſtaat naar een ander Huwelyk. III. 449. wykt naar Engeland. III. 450. verwerft een Pauſelyk verlof tot Egtſcheiding. III. 455. trouwt met Humfrey, Hertog van Glocheſter. III. 456. komt in Henegouwen. III. 460. wordt uit Bergen geligt en naar Gend gevoerd. III. 461. vlugt naar Holland. III. 463. wint een' ſlag by Alfen. III. 467. verlieſt dien, by Brouwershaven. III. 469. Hoorn kant zig tegen haar. III. 473. zy wykt naar Gouda. III. 474. verval haarer zaaken. III. 480. Glocheſter verlaat haar. III. 482. haare Vloot, by Wieringen, wordt geſlaagen. III. 483. zy wordt ge-

B L A D-W Y Z E R

noodsaakt Filips, Hertog van Bourgondie, tot *Ruwaard* aan te ſtellen. III. 484. trouwt, heimelyk, met Frank van Borſelen. III. 509. moet de Graafſlykheid aan Hertoge Filips afſtaan. III. 513. wordt Houtveſterſin van Holland. III. 514. maakt eenige goederen aan Heere Frank. III. 514. haar verder bedryf en dood. III. 516. aanmerkingen over haare vier Huwelyken. III. 518

Jakob, Burggraaf van *Leiden*, helpt Willem den I. in 't bewind van Holland. II. 302

Jakob van Gaasbeek wordt Heer van Abkoude en Wyk te Duurſtede. III. 392. wordt Stadhouder van Holland. III. 466. belegert Schoonhoven. III. 467

Jakob van Kampen helpt Munſter overweldigen. V. 73. wordt tot Biſſchop van Amſterdam aangeſteld. V. 80, 81. wordt gevat. V. 92. ter dood gebragt. V. 98

Jan de XXII. (Paus) raakt in een hevig geſchil met Keizer Lodewyk. III. 215

Jan, Koning van Engeland. Brief van Vrouw Aleid aan hem. II. 328. verbond tuſſchen hem en Graave Lodewyk van Loon. II. 329. tuſſchen hem en Willem den I. II. 333

Jan, Hertog van Bourgondie. Zyn bedryf in Frankryk. III. 401

Jan de II. Hertog van Brabant, heeft de hand in den aanſlag tegen Floris den V. III. 72. verzoent zig met Jan den II. Graave van Holland. III. 143. valt in Zuidholland. III. 161. moet te rug. III. 163. verdraagt zig met Willem den III. III. 185

Jan de IV, Hertog van Brabant, trouwt met Vrouwe Jakoba. III. 418, 420. wordt tot Graave ingehuldigd. III. 421, 465. belegert Dordrecht. III. 429. verlaat het. III. 430. maakt vrede met Jan van Beieren. III. 431. zyn aart. III. 445. oneenigheid met Vrouwe Jakoba. III. 448. hy verklaart Filips, Hertog van Bourgondie, tot Ruwaard. III. 465. ſterft. III. 481

Jan, Hertog van Touraine, trouwt met Jakoba, Dogter van Willem den VI. III. 398. wordt Daufyn. III. 400. raakt in ongunſt van 't Franſche Hof. III. 404. trekt naar Frankryk. III. 406. komt om. III. 407

JAN DE I. wordt gebooren. III. 30. handel over een Huwelyk tuſſchen hem en eene Dogter van Engeland. III. 30, 96. hy woont een' togt naar Zeeland by. III. 48. wordt naar Engeland gezonden. III. 53, 66. keert herwaards. III. 95, 103. waarom hy in Zeeland aanlandt. III. 103, 104. zyn geleide. III. 104. hy wordt voor Graave erkend. III. 106. onderwerpt zig de Weſtfriezen. III. 107. geeft Wolferd van Borſelen groot gezag. III. 109. wordt in een' oorlog tegen Frankryk ingewikkeld. III. 110. maakt Vrede met het Stigt. III. 111. die wederom verbroken wordt. III. 113. Borſelen poogt hem naar Zeeland te voeren. III. 125. de Weſtfriezen maaken hunnen zoen met hem. III. 132. hy ſterft. III. 133. zyne Weduwe hertrouwt. III. 134

JAN DE II. Graaf van Henegouwen. III. 18. verkrygt regt op Holland van Keizer Rudolf. III. 27. ook op Zeeland Bewester-Schelde. III. 28. wordt Voogd, na de dood van Floris den V. III. 87, 95. doet het beleg van Middelburg opbreeken. III. 100. ook van het Slot te Medenblik. III. 101. vertrekt naar Henegouwen. III. 105. keert wederom. III. 128. ſtelt orde op de Regeering. III. 129. ſluit een Verbond tegen de moorders van Floris den V. III. 130. verzoent zig, met de Weſtfriezen. III. 132. reist naar Frankryk. III. 133, 137. ſluit een Verbond met Filips den Schoonen. III. 137, 168. wordt tot *Graave van Holland* ingehuldigd. III. 138, 139. ſtelt orde op de ruſt des Lands. III. 140. ſluit een Beſtand met Vlaanderen. III. 142. verdraagt zig met Brabant, Kuik en Heusden. III. 143. trekt op tegen Keizer Albrecht. III. 145. de Zeeuwen verklaaren zig voor hem. III. 146. ook Schoonhoven. III. 148. hy verdraagt

dongt zig met Heere Guy. III. 158. hy wordt krank. III. 158. hy ſterft. III. 181. zyn aart, Graf, en Graffchrift. III. 181

JAN VAN BEIEREN (Hertog) wordt tot Biſſchop van Luik verkooren. III. 325. wordt Heer van Voorne, Woerden en Gooiland. III. 325. raakt in geſchil met de Luikenaars. III. 379. brengt hen tot onderwerping. III. 382. dringt zig ter Regeeringe van Holland in. III. 417. poogt Gorinchem te winnen. III. 418. wordt, door Keizer Sigismond, met de Landen verlyd. III. 422, 424. verlaat zyn Bisdom en trouwt. III. 422, 423. neemt den naam van *Graave* aan. III. 425. geeft gunſtige Handveſten. III. 425. begint de vyandlykheden, te water. III. 428. bemagtigt Rotterdam. III. 431. verzoent zig met Vrouwe Jakoba. III. 431. maatigt zig te veel bewinds aan. III. 436. raakt met Utrecht, Amersfoort en de Hoekſchen in oorlog. III. 438. bemagtigt Leiden. III. 440. hegt het Burggraafſchap aan de Graaflykheid. III. 444. heeft het oog op Brabant. III. 445. bemagtigt Geertruidenberg. III. 446. zyne onderneeming in Friesland. III. 452. hy ſterft. III. 464

Jan van Naſſau, Biſſchop van Utrecht. III. 13. herwint Utrecht en Amersfoort. III. 14. verpandt Vreêland aan Amſtel, en Montfoort aan Woerden. III. 14

Jan van Dieſt of *de III.* wordt Biſſchop van Utrecht. III. 221. verpandt Vreêland aan Willem den III. III. 222. ſterft. III. 255

Jan van Arkel of *de IV.* wordt Biſſchop van Utrecht. III. 255. herſtelt de vervallen' zaaken van 't Stigt. III. 256. maakt een Verdrag met Willem den IV. III. 257. raakt met Willem den V. in oorlog. III. 272. maakt een Beſtand met hem. III. 274. na 't uitgaan van welk de kryg wederom begint. III. 284. hy wint Weesp en Muiden. III. 286. maakt vrede met Willem den V. III. 287

Jan van Avennes, Zoon van Margareet, Graavinne van Vlaandoren, helpt Koning Willem Aken winnen. II. 385. twiſt met zyne Moeder en halve Broeders. II. 388. hy en zyn Broeder Boudewyn eigenen zig Zeeland Beweſter-Schelde toe. II. 390, 392. hy trouwt met Aleid, Dogter van Floris den IV. II. 391. bekomt Henegouwen. II. 395, 396. ſterft. III. 6

Jan, Graaf van Ooſtervaant, krygt bewind over Zeeland. III. 146. ſneuvelt. III. 153

Jan, Heer van Arkel, Stadhouder van Holland, zet Hertog Albrecht op, tegen zynen Zoon. III. 324. weigert Rekening te doen van zyn Rentmeeſterſchap. III. 344. zyn aart en bedryf. III. 344. hy wordt gebannen en zyn goed verbeurd verklaard. III. 345. begint de vyandlykheden. III. 346. wordt binnen Gorinchem belegerd. III. 351. maakt vrede. III. 352. bemagtigt Woudrichem. III. 371. is oneenig met zynen Zoon, Willem. III. 375. draagt zyne Heerlykheden den Hertoge van Gelder op. III. 378. wordt gevangen. III. 389. reden hier toe. III. 390. hy ſterft. III. 390

Jan van Beaumont, Broeder van Willem den III. en Heer van Gouda en Schoonhoven. III. 209. helpt Eduard den III. aan de Engelſche Kroon. III. 212. woont een' togt naar Friesland by. III. 259, krygt deel aan de Regeering van Holland. III. 266. kieft Frankryks zyde. III. 267

Jan van Egmond wordt gebannen. III. 390. verraft Yſſelſtein. III. 415

Jan van Egmond zoekt Hoorn te bemagtigen. IV. 185. 't gelukt. IV. 212. hy wordt Stadhouder van Holland. IV. 233. belegert Rotterdam. IV. 250. herſtelt de ruſt in Hoorn. IV. 254. woont het beleg van Montfoort by. IV. 265. overwint de Hoekſchen, by Brouwershaven. IV. 265. zoekt het Kaas- en Broodsvolk te verjaagen uit Alkmaar. IV. 278. belegert Pouderoijen. IV. 352. ſterft. IV. 402

Jan van Heusden ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. reden hier toe.

toe. III. 49. Verbond tegen hem. III. 130. hy verzoent zig met Jan den II. III. 143

Jan van Kuik smeedt een' aanslag tegen Floris den V. III. 66. roept eenige Edelen te Bergen op Zoom byeen. III. 71. daarna te Kameryk. III. 72. zegt Floris den V. den oorlog aan. III. 74. poogt de Edelen van Kroonenburg te verlossen. III. 89. Verbond tegen hem gemaakt. III. 130. hy verzoent zig met Jan den II. III. 143

Jan van Lannoi wordt Stadhouder van Holland. IV. 22. dempt een' opstand in 't Noorderkwartier. IV. 20. trekt tegen de Gentenaars uit. IV. 38. wordt voor vyand des Lands verklaard en vlugt naar Frankryk. IV. 84

Jan, Burggraaf van Montfoort. zyne Heerlykheid Purmerende wordt verbeurd verklaard. IV. 197. hy voert bevel binnen Utrecht. IV. 201, 202. poogt Dordrecht te verrassen. IV. 215. neemt het Slot te Woerden in. IV. 248. verliest het, nevens Montfoort. IV. 263, 266. Montfoort wordt hem wedergegeven. IV. 266

Jan van Naaldwyk, Bevelhebber onder de Hoekschen, wordt gevangen. IV. 255, 256. geslaakt. IV. 256. hy schuimt langs de Zuiderzee. IV. 271. bemagtigt Texel en Wieringen. IV. 275. keert naar Sluis. IV. 276. wykt naar Frankryk, daar hy sterft. IV. 292

Jan van Nassau, Heer van Breda. IV. 12. voert bevel in eenen togt tegen de Gentenaars. IV. 37

Jan Persyn verlost Haarlem. III. 13. bekomt de Heerlykheid van Amstelredamme. III. 38, 40

Jan van Renesse verzoent zig met Graave Floris den V. III. 50. tekent een Verbond met Frankryk. III. 60. heeft kennis van den aanslag tegen Floris den V. III. 67. wordt gebannen. III. 109. verwekt eenen opstand in Zeeland. III. 141. beweert dat Holland aan 't Ryk vervallen is. III. 144. begeeft zig naar Utrecht. III. 163. vlugt van daar, en sneuvelt in de Lek. III. 179

Jan van Uitkerken slaat Vrouw Jakoba, by Alfen. III. 471. wordt Kastelein te Gouda. III. 478

Jan Bokelszoon van Leiden wordt naar Munster gezonden. V. 71, 73. werpt zig aldaar tot Koning op. V. 77. zyn vreemd bedryf. V. 78, 79, 80. hy stelt een' Bisschop van Amsterdam aan. V. 80. wordt gevat. V. 84. en zwaar gestraft. V. 87. zyne stellingen. V. 85

Jan van Geelen helpt Munster bemagtigen. V. 73. beleidt een' aanslag op Amsterdam. V. 91, 99. wordt overweldigd. V. 96. en doorschooten. V. 97

Jan Matthyszoon, Bakker van Haarlem, geeft zig uit voor Enoch. V. 71. helpt Munster inneemen. V. 73. sneuvelt. V. 74, 77

Jeroen, Priester te Noordwyk, door de Deenen gedood. II. 55

Imposten (algemeene) met veel moeite ingevoerd. V. 275, 300, 325, 403. op de Wynen. V. 342, 351. beloop der eersten. V. 286. eerst ingezameld. V. 372, 420. daarna verpagt. V. 421. *Zie* Excynzen.

Inguiomer, Oom van Arminius, helpt deezen tegen de Romeinen. I. 65, 68

Inkomsten (Koninglyke) in de Middeleeuwe. II. 23

Inquisitie. Oorsprong dezelve. II. 369. wordt in de Nederlanden ingevoerd. IV. 427. V. 345. klagten deswege. V. 344, 345. men laat den naam uit de Plakaaten. V. 349

Interim van Karel den V. geeft geen genoegen. V. 361, 424

Jonker Frans. Zie *Frans van Brederode.*

Jooden (Portugeeschen), onder den naam van *nieuwe Christenen*, 't verblyf in de Nederlanden verbooden. V. 345

Joost van Lalaing wordt Stadhouder van Holland. IV. 191. belegert het Blokhuis op de Vaart. IV. 203. wordt aldaar geslaagen. IV. 203. slaat de Utrechtschen, in Westbroek. IV. 204. houdt eene Dagvaart

vaart te Schoonhoven. IV. 205. verandert de Regeering te Hoorn. IV. 210. verovert de Stad ſtormenderhand. IV. 212. bemagtigt de Sloten Harmelen en ter Haar. IV. 216. ook het Blokhuis op de Vaart. IV. 219. ſneuvelt in 't beleg van Utrecht. IV. 228

Joris, Baſtaard van Brederode, krygt bevel over Rotterdam. IV. 189. wordt onthalsd. IV. 258

Joris van Saxen wordt Erfſtadhouder van Friesland. IV. 325. belegert Groningen. IV. 325. raakt in geſchil met Graave Edzard. IV. 382. ſlaat het beleg wederom voor Groningen. IV. 383. verbindt zig met den Biſſchop van Utrecht. IV. 384. wordt uit Friesland gejaagd. IV. 387. ſtaat zyn bewind aan Prinſe Karel af. IV. 390

JOVIAAN. misnoegen der Batavieren over zyne verheffing tot Keizer. I. 256

Irmenſul, Saxiſche afgod, door Karel den Grooten, vernield. I. 419

Isegouwe ('t *Graafſchap*) aan de Utrechtſche Kerk geſchonken. II. 194, 196

Jubeljaar, Oorſprong. IV. 32

JULIAAN ontweldigt den Barbaaren verſcheiden Steden. I. 235. ſlaat de Alemannen. I. 236, 237. en Franken. I. 239. bedwingt de Saliërs in Batavia. I. 242. ook de Chamaven. I. 244. doet Schepen timmeren, om graanen uit Britanje te haalen. I. 246. bevredigt de Quaden. I. 249. wordt Keizer. I. 252. overwint de Attuariën. I. 253. ſneuvelt. I. 254

Juliakum. waar gelegen. I. 241 *Aant.*

JULIUS BRIGANTIKUS, Zuſters Zoon van Civilis, kieft de zyde van Vitellius. I. 107. ſneuvelt. I. 176

JULIUS CEZAR. Zie CEZAR.

JULIUS PAULUS, Broeder van Klaudius Civilis, ter dood gebragt. I. 99

Juriaan Schenk, Heer van Tautenburg, voert bevel over 't Keizerlyk Leger, in Overyſſel. IV. 442. ſluit een Verdrag met de Staaten van Friesland. IV. 442. ontvangt in 's Keizers naam de hulde van Overyſſel. IV. 479. behaalt aldaar eenige voordeelen. IV. 493. herwint het oude Klooſter. V. 91. belegert Appingadam. V. 115. wint het. V. 119

Juſtaas (Dirk van). II. 247

Juten, in de meeſte uitgaaven van BEDA, *Viten* genaamd, ſteeken naar Britanje over. I. 290

Isabel, Hertogin van Bourgondie, bekomt het bewind over Holland, voor eenen tyd. IV. 7. ſtilt eenige beroerten. IV. 7, 8

K.

KAapvaart der Zeeuwen. Oudſte voorbeeld daar van. III. 22

Kaas- en Broods-ſpel of Oorlog van Kaas- en Brood beſchreeven. IV. 271-289

Kaas- en Broodsvolk valt in Hoorn en Alkmaar. IV. 279. neemt Haarlem in. IV. 279. pleegt aldaar veel moedwils. IV. 279. poogt Leiden te verraſſen. IV. 280. wordt zwaar geſtraft, door Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 282

Kabbeljaauwſche en Hoekſche Tweeſpalt. Oorſprong. III. 265, 276. voortgang. III. 365. IV. 3, 165, 185, 244. einde. IV. 289, 290

Kabbeljaauwſchen. waarom dus genoemd. III. 278. en wanneer. III. 483. welke Edelen en Steden daar toe behoorden. III. 280. zy vernielen zeventien Hoekſche Sloten. III. 278. Hertog Albrecht zet hen uit het bewind. III. 295. zy raaken 'er wederom in. III. 321. Willem de VI. is hun niet gunſtig. III. 365. verſcheiden hunner Sloten worden verwoeſt. III. 440, 472. zy worden uit Amſterdam verdreeven. IV. 5. hunne bitterheid tegen die van Brederode. IV. 129. hun gedrag na de dood van Hertoge Karel. IV. 165, 174. zy raaken, alomme, op 't kuſſen. IV. 185 enz. 195, 196. ſtaan Maximiliaan eene zwaare Bede toe. IV. 190

KAJUS JULIUS CEZAR. Zie CEZAR.

KALIGULA (KAJUS) waarom dus genaamd. I. 69. zyn belagchelyk bedryf, in en omtrent het Eiland der Batavieren. I. 84, 86, 87. hy ontvangt Adminius en eenige Britten aldaar. I. 85. hy wordt van

zekeren Kaninefaat beſpot. I. 86. hy ſtigt eene Vuurbaak. I. 86. verkoopt de Huisſieraaden zyner Zuſteren, omtrent den Ryn. I. 89. doet zig eene zegepraal bereiden. I. 89. wordt omgebragt. I. 90

Kalla of *Kaillart* naam van Kaligulas Tooren, agter 't Huis te Britten. I. 88

Kameryk. Vrede, in 't jaar 1508, aldaar geſlooten. IV. 358. in 't jaar 1529. IV. 503. de Stad wordt, door Karel den V, ingenomen. V. 260

Kampen twiſt met Zwol, over den tol aan 't Zwarte Water. IV. 437

Kampgevegten. Oud gebruik derzelven, hier te Lande. II. 254. III. 118, 442. *Aant.*

KANINEFAATEN. waar zy gewoond hebben. I. 48. zy zyn niet, door Druzus, beoorloogd. I. 60. Tiberius overwint hen. I. 60. zy verbinden zig met Civilis. I. 121. verbranden twee Romeinſche Winterlegeringen. I. 122. ſlaan de Romeinen. I. 124. Labeo overvalt hen. I. 149. zy taſten de Britanniſche Vloot aan. I. 168

Karakaatm. Oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*

Karauſius ziet de zeeſchuimeryen der Saxers en Franken, door de vingeren. I. 222. doet zig tot Keizer verklaaren. I. 223. wordt omgebragt. I. 228

KAREL DE GROOTE wordt Koning van gantſch Frankryk. I. 418. zyne oorlogen met de Saxers. I. 419, 423, 429, 440. hy ſtigt een Hof te Nieuwmegen. I. 420. zyne Giften aan de Uttechtſche Kerke. I. 420. hy trekt naar Spanje. I. 422. overwint de Wilzen. I. 432. beoorloogt de Hunnen. I. 433, 489. verſchilt met de Engelſchen. I. 436. ſluit een Verdrag met de Saxers en Friezen. I. 442. geeft den Friezen wetten. I. 445. beweegt hen en de Saxers tot de belydenis van den Chriſtelyken Godsdienſt. I. 432, 446. wordt Keizer. I. 447. verdeelt zyn Ryk. II. 34. komt te Nieuwmegen. II. 35. ontvangt daar Koning Eardulf. II. 37. oorloogt met de Deenen, II. 35, 37, 39. komt te Boulogne. II. 41. ſterft. II. 41

KAREL de *Kaale*, Zoon van Keizer Lodewyk, krygt deel in 't Ryk. II. 56. verdeeling tuſſchen hem en zyne Broeders. II. 60. hy bekomt een deel van Lotharingen. II. 76. wordt Keizer. II. 83. of hy Dirk den I. de Kerk te Egmond hebbe opgedraagen. II. 110

KAREL de *Dikke* wordt Keizer. II. 86. ſtelt zig in 't bezit van Lotharingen. II. 87. geeft een deel deezer Landen aan den Noorman Godefrid. II. 87. wordt afgezet. II. 93

KAREL DE IV. (Keizer) ſtelt Hertog Albrecht aan tot Graave van Holland. III. 304

KAREL DE V. (Keizer) wordt gebooren. IV. 357. volgt zynen Vader op, onder Voogdye. IV. 337. verſcheiden' Huwelyken voor hem geſlooten, die afraaken. IV. 317, 356, 379, 380, 401. hy teken eene verklaaring tegen 't Regt van opperſte magt van Frankryk, over eenige Nederlanden. IV. 381. aanvaardt de Regeering in perſoon. IV. 388. bekomt het bewind over Friesland. IV. 390, 392. ſtelt nieuwe Verpondingen in. IV. 391. maakt verandering in de Dyksregeering. IV. 395. ſluit een verbond met den Koning van Frankryk. IV. 400. wordt tot Koning van Spanje gekroond. IV. 407. ſtelt orde op de ſchatting der groote en kleine Steden. IV. 412. de Penſionaris van Dordrecht vervalt in zyne ongenade. IV. 413. hy wordt Keizer. IV. 422. ſtelt orde op 't Land beſtier. IV. 423. geeft een Plakaat uit tegen Luther. IV. 426. raakt in oorlog met Frankryk. IV. 429. bezorgt Adriaan den VI. de Pauſelyke waardigheid. IV. 439. ſluit een Verbond met Engeland. IV. 441. bemagtigt Friesland t'eenemaal. IV. 443. wint den ſlag van Pavie. IV. 450. maakt Beſtand en Vrede met Frankryk. IV. 451, 460. trouwt. IV. 465. raakt op nieuws met Frankryk in oorlog. IV. 466, 477. wordt Heer van Overyſſel. IV. 479. maakt Beſtand met Frankryk en Engeland. IV. 491. wordt Heer

Heer van Utrecht. IV. 495. maakt Vrede met Gelder. IV. 499. met Frankryk. IV. 503. wordt, door den Paus, gekroond. IV. 508. trekt naar Duitſchland. V. 7. komt in de Nederlanden. V. 14. doet eene Bede. V. 15. handelt hier over. V. 17. ſtelt zyne Zuſter Maria tot Landvoogdes. V. 21. geeft Plakaaten uit, op 't burgerlyk beſtier des Lands. V. 24. geeft een nieuw Berigtſchrift aan 't Hof van Holland. V. 30. zyne ſtrengheid tegen de Lutherſchen. V. 29. hy keert naar Duitſchland. V. 29. geeft aldaar vryheid van Godsdienſt, by voorraad. V. 66. beſluit Paltsgraave Fredrik aan 't Deenſche Ryk te helpen. V. 106. vordert hiertoe Holland Schepen af. V. 107. wordt Heer van Groningen. V. 115, 120. raakt in nieuwen oorlog met Frankryk. V. 124. onderneemt een' togt naar Tunis. V. 125. vereenigt het Nederſtigt met Holland onder éénen Stadhouder. V. 131. maakt vrede met Gelder. V. 135. met Frankryk. V. 144. beſluit tot een' togt naar Konſtantinopole. V. 157. die niet voortgaat. V. 159. zyne reis naar de Nederlanden. V. 179. hy komt te Gend. V. 181. ſtilt de beroerte aldaar. V. 181. komt in Holland. V. 186. doet eene Bede. V. 187. beſlift een' twiſt over 't Stapelregt. V. 188. komt te Utrecht. V. 190. maakt René van Chalons Stadhouder van Holland. V. 191. ſtelt orde op de Regeering. V. 193. vernieuwt de Ordonnantie op de Admiraliteit. V. 196. zyn ongelukkige togt naar Algiers. V. 210. hy raakt, op nieuws, in oorlog met Frankryk. V. 211. beweert zyn regt op Gelder en Zutfen. V. 234. valt in Gulikerland, en bemagtigt Duuren en andere Plaatſen. V. 253. Hertog Willem ſtaat hem Gelder en Zutfen af. V. 255. zyne titels, met opzigt op de Nederlanden. V. 257. hy trekt naar Henegouwen en Kameryk. V. 259. verbindt zig met Henrik den VIII. tegen Frankryk. V. 261. ook met Hertoge Willem van Gulik. V. 261. en met den Koning van Deenemarke. V. 262. trekt naar de grenzen van Frankryk. V. 268. belegert S. Diſier. V. 269. 't welk overgaat. V. 271. hy maakt vrede met Frankryk. V. 272. geeft den Biſſchop van Utrecht Oktroi, om Ketters te regt te doen ſtellen. V. 278. voert een' voorſpoedigen Kryg tegen de Proteſtanten in Duitſchland. V. 281. ſtaat van zyn' ontvangſt en uitgaave. V. 283. hy beſluit, in tyd van vrede, vierduizend Paarden op de grenzen te onderhouden. V. 298. doet uitſpraak over 't geſchil, wegens de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk. V. 313. doet zynen Zoon, Filips, tot toekomenden Erf heer der Nederlanden inhuldigen. V. 328. maakt eene ſchikking op de opvolging V. 333. beleent zynen Zoon, Filips, met de Nederlanden. V. 341. verklaart, dat dezelven nooit zullen konnen vaneen geſcheiden worden. V. 343. geeft wederom ſtrenge Plakaaten uit. V. 343. verzagtze een weinig V. 349. geeft een vonnis tegen Brabant, ten behoeve van Holland. V. 350. doet de Kerkvergadering van Trente hervatten. V. 362. maakt vrede met de Proteſtanten. V. 366. belegert Mets, vrugteloos. V. 370. verovert Terouanne en Hesdin. V. 387. ſluit een Huwelyk tuſſchen zynen Zoon en Koningin Maria. V. 392. ſtigt Charlemont en Philippeville. V. 416. ſluit een Beſtand met Frankryk. V. 417. ſtaat het gebied over de Nederlanden af aan zynen Zoon Filips. V. 422-434. ontdoet zig van zyne verdere heerſchappyen. V. 485. keert naar Spanje. V. 436. ſterft. V. 438.

KAREL MARTEL wordt Groothofmeeſter van Frankryk. I. 364, 366. wordt door Raganfrid en Radboud geſlaagen. I. 366. overwint de Friezen. I. 367. zyn gezag waſt aan. I. 371. zyne giften aan Willebrord. I. 372. zyne Krygsbedryven. I. 373. hy beoorloogt de Friezen, te water. I. 375. overwintze. I. 377. ſterft.

BLADWYZER

Sterft. I. 382. verſchilland oordeel over hem. I. 382

KAREL *de Eenvoudige*, Koning van Frankryk, helpt Raginer en Odokar tegen Zwentibold. II. 102. bemagtigt Lotharingen. II. 104. ſtaat het Henrik, Koning van Duitſchland, af. II. 106. houdt 'er egter, nog eenigen tyd, bewind over. II. 106. beveſtigt Dirk den I. in zyn Graafſchap. II. 107. geeft hem 't bewind over de Kerkengoederen van Egmond. II. 108. redenen hiertoe. II. 113. hy wordt ontroond en ſterft. II. 114

Karel de VIII. Koning van Frankryk. IV. 231. raakt in oorlog met Maximiliaan en Filips. IV. 236. maakt vrede. IV. 259. raakt op nieuws in oorlog met de Nederlanders. IV. 292. maakt vrede. IV. 294

KAREL, naderhand Hertog van Bourgondie. zyne eerſte bedryven hier te lande IV. 43. zyne Regtspleeging, over die van Haamſtede. IV. 45. hy trouwt. IV. 46. vervalt in twiſt met zynen Vader. IV. 69. bekomt verſcheiden' Heerlykheden. IV. 70, 71. handelt, heimelyk, in Frankryk. IV. 77. Hertog Filips zoekt hem te doen vatten. IV. 80. vermoedelyke aanſlag van Lodewyk den XI. tegen hem. IV. 81. hy verſlaat de Franſchen, by Montlhery. IV. 84. overwint de Luikenaars. IV. 85. wordt *Graaf*. IV. 97. ſlaat de Luikenaars andermaal. IV. 99. trouwt. IV. 99. wordt gehuldigd. IV. 99. verbindt zig met Eduard den IV. IV. 103. noodzaakt Lodewyk den XI. tot vrede. IV. 103. houdt het Graafgeding in Holland en in Zeeland. IV. 106. zoekt de Friezen tot onderwerping te brengen. IV. 107. raakt in nieuwe onluſt, met Lodewyk den XI. IV. 110. doet heimelyke poogingen, om Eduard den IV. op den Troon te herſtellen. IV. 115. 'tgelukt. IV. 117. hy ſluit Beſtand en daarna Vrede met Frankryk. IV. 118. raakt in nieuwen oorlog met dit Ryk. IV. 123. ſluit Beſtand. VI. 124. ſtilt eene benoerte te Zierikzee. IV. 126. en te Dordrecht. IV. 127. ſpreekt Reinoud van Brederode vry. IV. 135. pandt Gelder en Zutfen. IV. 139. doet zig aldaar huldigen. IV. 140. ſtaat naar den naam van *Koning*. IV. 145. zoekt zyn gebied langs den Ryn uit te breiden. IV. 147. belegert Nuis. IV. 149. verlaat het. IV. 152. bemagtigt Lotharingen. IV. 156. wint Granſon. IV. 157. verlieſt een' veldſlag aldaar. IV. 158. en nog een' by Murat. IV. 158. verlieſt Nancy. IV. 159. belegert het, andermaal. IV. 159. ſneuvelt. IV. 160. zyn aart. IV. 160. men twyfelt lang, of hy wel dood zy. IV. 161

Karel, Zoon van Adolf van Egmond, te Gend opgevoed. IV. 141, 306. Ridder geſlaagen. IV. 236. gevangen. IV. 237, 307. geſlaakt. IV. 307. hy komt in Gelderland. IV. 307. doet den Hollanderen den oorlog aan. IV. 307. de Ryksvorſten verklaaren, dat hy geen regt op Gelder heeft. IV. 308. hy bemagtigt Leerdam. IV. 309. ſluit een Beſtand met den Aartshertoge Filips. IV. 317. die hem den oorlog aanzegt. IV. 323. hy verlieſt een' ſcheepſtryd voor Monnikendam. IV. 323. zoekt hulp by Frankryk. IV. 329. ſluit een Beſtand IV. 330. bemagtigt Grol, Lochem en Wageningen. IV. 340. ontvangt Franſche hulp. IV. 345. ſlaat zyns Legers. IV. 352. hy valt in Brabant en Holland. IV. 353. bemagtigt Muiden en Weesp. IV. 354. eiſcht Amſterdam op. IV. 354. beſtormt het Blokhuis, te Ypeſloot. IV. 355. maakt vrede. IV. 358. breekt ze wederom. IV. 360. valt in Overyſſel. IV. 363. wint Harderwyk. IV. 365. en Bommel. IV. 366. wordt tot Beſchermheer van Utrecht aangenomen. IV. 368. verraſt Woudrichem. IV. 371. handelt over vrede. IV. 371. ſteekt de Voorſtad van Amſterdam in den brand. IV. 374. ſluit een vierjaarig Beſtand. IV. 376. verbindt zig met Graave Edzard. IV. 384. zyne inzigten hier mede. IV. 385. hy maakt zig meeſter van Groningen. IV. 384. bemagtigt verſcheiden' Plaatſen in Fries-

Friesland. IV. 387. doet een togt naar Italie. IV. 397. verraft Nieuwpoort. IV. 398. ſluit Beſtand met Karel den V. IV. 401, 406, 420. 447. trouwt. IV. 420. beſpiedt Holland in perſoon. IV. 436, valt in Overyſſel. IV. 438. maakt wederom Beſtand. IV. 452. legt bezetting in Utrecht. IV. 469. verlieft de Stad. IV. 494. maakt Vrede met Karel den V. IV. 494. verbindt zig met Chriſtiaan den III. Koning van Deenemarke. V. 109. valt in Groningerland. V. 112. verlieft Groningen. V. 115, 120. maakt een Verbond met Frankryk. V. 126. begint den oorlog, op nieuws, tegen Karel den V. V. 127. maakt vrede. V. 135. zyn aanſlag op Enkhuizen. V. 143. hy twiſt met de Gelderſche Steden. V. 145. beſtemt haare ſchikking op de opvolging V. 146. ſterft. V. 147

Karel van Poitiers wordt Opperopzigter der Hollandſche Dykaadjen. IV. 395

KARIOVALDA, Legerhoofd der Batavieren, ſneuvelt. I. 75, 76

KAROLOMAN, Zoon van Karel Martel, regeert Ooſtfrankryk. I. 382. noemt zig *Hertog* en *Prins* der *Franken*. I. 383. ſlaat de Saxers en Friezen. I. 402. wordt Monnik. I. 404

KAROLOMAN, Zoon van Pipyn, wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 418. ſterft. I. 418

Kaſtrichem (*Bruin van*) ſneuvelt te Schagen. II. 262

KATTEN, waar zy woonden. I. 11. hun twiſt met de Batavieren. I. 11. verſcheiden Plaatſen in de Nederlanden naar hen genoemd. I. 12. *Aant.* zy worden, door Germanikus, geſlagen. I. 65. belegeren Maguntiakum. I. 146. vallen in Belgie. I. 192. worden door Antonius beoorloogd. I. 197

KATTENWALD bewerkt een Verbond tuſſchen Cezar en de Batavieren. I. 47

Kats (*Nikolaas van*) ſtilt een oproer te Utrecht. III. 14

—— (*Nikolaas van*) Heer van Schoonhoven. III. 148

Kauchen, oude wooning van dit volk. I. 59. *Aant.* togt van Druzus tegen hen. I. 59. hunne zeeſchuimeryen. I. 91. door Korbulo beteugeld. I. 93, 95. zy vallen in Belgie. I. 192

Kenenburg, bemagtigd door Henrik den III. II. 159

Keizerryk (Duitſch) geſchil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan het zelve. V. 301

—— (Griekſch of Ooſterſch) ſtaat van het zelve. II. 340

Kennemerland [*Kinnin* of *Chimbeyn*] aan Roruk ter Leen gegeven. II. 49. eenige goederen, in dit Graafſchap, Dirk den II. afgeſtaan. II. 126. door Graave Lodewyk bemagtigd. II. 316

KENNEMERS ſtaan op tegen Dirk den VI. II. 222. onderwerpen zig. II. 223. verwoeſten Schagen. II. 260. ſtaan op tegen de Edelen. III. 10. vallen in Amſtelland. III. 11. belegeren Haarlem. III. 13. verbinden zig met de Stigtſchen. III. 12, 14. verliezen hunne voorregten, om 't weigeren van 's Graaven bede. III. 207. loopen Holland af. III. 471. worden voor Hoorn geſtuit. III. 473. verliezen hunne voorregten. III. 476. worden in dezelven herſteld. IV. 54. verbeureuze op nieuws. IV. 283. en verkrygenze wederom. IV. 283

Kerkvergadering van Trente byeen geroepen. V. 277. voortgang derzelve. V. 280. klein getal der Leden, aldaar, in 't eerſt, ſamengekomen. V. 280, 365. zy wordt hervat. V. 360. Nederlanders derwaards gezonden. V. 362. zy wordt beſlooten. V. 365

Kerkvergaderingen der agtſte eeuwe. I 394

Kettery van Adelbert en Klemens. I. 391. van eenige Friesen. II. 45. van Tanchelyn. II. 211

Keulen. geſchil met den Biſſchop van Keulen, over 't regt tot de Kerke van Utrecht. I. 408

Kimbren, waar zy oudtyds gewoond hebben. I. 6. hun oorlog met de Romeinen. I. 8-11

Kinnin of *Kinbim*. Zie *Kennemerland*.

Kin-

BLADWYZER

Klinbeim (Beek). waar gelegen. II. 107
Klaas Korf, de Ontvanger. zyn ſchraapzugt. IV. 262. zyn huis wordt geplonderd. IV. 273
Klaſſikus verbindt zig met Civilis. I. 147, 149. doet zig voor Romeinſch' Veldheer erkennen. I. 151
KLAUDIUS (Keizer) herſtelt zekeren Altaar. I. 91. trekt tegen de Britten. I. 91. wordt vergiftigd. I. 95
KLAUDIUS CIVILIS. zyn afkomſt en geſtante. I. 117. togt tegen de Britten. I. 91. hy wordt, gevangelyk, naar Rome gevoerd I. 99. in vryheid herſteld. I. 102. beſluit tegen de Romeinen op te ſtaan. I. 117. veinſt Vespaziaans zyde, tegen Vitellius, te kiezen. I. 117. hiſſt de Batavieren op tegen de Romeinen. I. 120. verbindt zig met de Kaninefaaten. I. 121. ontveinſt, deel aan derzelver vyandlykheden te hebben. I. 124. ſlaat de Romeinen. I. 124. zoekt de Galliërs aan zyne zyde te trekken. I. 125. verjaagt twee Keurbenden. I. 127. brengt zyn volk onder den eed van Vespaziaan. I. 131. beſtormt en belegert Vetera. I. 132, 136. men zoekt hem de wapenen te doen afleggen. I. 139. hy tokkelt de Treviren. I. 140. overmeeſtert Aſciburgium. I. 140. wordt te Gelduba afgeſlaagen. I. 141. Vokula verjaagt hem, van voor Vetera, op nieuws. I. 145. zyne Ruitery ſlaat de Romeinſche. I. 145. hy verklaart zig vyand der Romeinen. I. 146. beweegt de Galliërs tot opſtand. I. 140, 143, 149, Vetera geeft zig aan hem over. I. 152. hy legt zyn hair af, als overwinnaar. I. 153. hy brengt de Agrippiner Bouwſtad aan zyne zyde. I. 156. ook de Tongeren. I. 158. Cerialis ſlaat hem. I. 166. de Ubiën vallen hem af. I. 167. zyne tweede nederlaag. I. 171. hy verbrandt de Stad, en wykt op 't Eiland der Batavieren. I. 172. overvalt de Romeinſche Legerplaatſen op dit Eiland. I. 174. zyne derde nederlaag. I. 177. hy ruſt eene Vloot toe. I. 178. hy ſluit vrede met Cerialis. I. 181
KLAUDIUS LABEO, Overſte eener Bataviſche vleugel, raakt met Civilis in geſchil. I. 127. loopt de Landen der Kaninefaaten en Marzaaten af. I. 149. poogt Civilis te ſtuiten. I. 157, 158
KLAUDIUS VIKTOR, Zuſters Zoon van Civilis, overvalt Aſciburgium. I. 141
Kleeding. Pragt derzelve, ten tyde der Hertogen Filips en Karel. IV. 97. bepaald, ten tyde van Karel den V. V. 27, 29, 253.
Kleef (*Huis* te) door Hertoge Albrecht geſtigt. III. 353
Klemens en *Adelbert*, Ketters der agtſte eeuwe. I. 391
KLODIO regeert over de Saliſche Franken. I. 281, 282. waar hy zyn verblyf hadt. I. 282. *Aant.* maakt zig meeſter van eenig Land in Gallie. I. 287
KLOTARIS wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 320. overwint de Saxers. I. 321. wordt door hen overwonnen. I. 323. ſterft. I. 323
KLOTARIS DE II. wordt Koning van Frankryk. I. 330. overwint de Saxers en Friezen. I. 330
KLOVIS, Koning der Franken, overwint Syagrius. I. 301. en verſcheiden andere Mogendheden in Gallie. I. 304. ook de Alemannen, Friezen en Saxers. I. 307. wordt Chriſtenſch. I. 307. verdraagt zig met de Armoriſchen. I. 308. overwint Sigebert, Kararik en Regnomer. I. 309, 310. neemt de waardigheid van *Conſul* aan. I. 308. ſterft. I 310
KLOVIS DE II. wordt Koning van Frankryk. I. 347
KLOVIS DE III. wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 348
KOENRAAD DE I. (Keizer) tragt naar Lotharingen. II. 104. ſterft. II. 105
KOENRAAD DE II. (Keizer) II. 149. ſterft te Utrecht. II. 153
KOENRAAD DE III. (Keizer) herſtelt de Utrechtſche Kerk, in 't regt op Ooſtergouwe en Weſtergouwe. II. 226. dringt Utrecht eenen Biſſchop op. II, 234. ſterft. II. 235.

Koen-

Koenraad, Roomſch-Koning, Zoon van Keizer Fredrik den II. II. 380. kant zig tegen Willem den II. II. 383. noodzaakt hem, Duitſchland te ruimen. II. 386, 387
Koenraad, Biſſchop van Utrecht, voltrekt het Slot te Yſſelmonde. II. 183. wordt aldaar belegerd. II. 188. en, volgens ſommigen, gedood. II. 189. bekomt de Graafſchappen Ooſtergouwe, Weſtergouwe, Islegouwe en Staveren. II. 194, 196
Koeverden (*Slot* te) van ouds in bewaaringe des Biſſchops van Utrecht. II. 229
Kolyn (*Pieter*) Burgemeeſter van Amſterdam, door de Herdoopers, gedood. V. 95
Kondruſen, een Germaniſch Volk in Gallie. I. 43
Koningen (oude) der Franken. *Ezatech* of *Atech*. I. 221. *Genobon* of *Genobaudes*. I. 221, 224. *Askarikus* en *Regaizus*. I. 229, 230. *Mellobaudes*. I. 265. *Markomer* en *Sunno*. I. 268. *Klodius* of *Klodio*. I. 281. *Childerik*. I. 293. *Egidius*. I. 293. *Klovis*. I. 303. *Ragnakarius*. I. 304. *Kararik*. I. 304, 309. *Sigebert*. I. 309. *Regnomer*. I. 310
Koningen van Ooſtfrankryk. *Theodorik*. I. 310. *Theodebert*. I. 312. *Theodebald*. I. 319. *Klotaris*. I. 320. *Sigebert*. I. 323. *Chilperik*. I. 326. *Childebert*. I. 327. *Theodebert de II*. I. 329. *Klotaris de II*. I. 330. *Dagobert*. I. 331. *Sigebert de II*. I. 344. *Dagobert de II*. I. 346. *Childebert de II*. I. 347. *Klovis de II*. I. 347. *Klotaris de II*. I. 348. *Childerik*. I. 348. *Theodorik de II*. I. 355. *Klovis de III*. I. 365. *Childebert de III*. I. 365. *Dagobert de III*. I. 365. *Chilperik de II*. I. 367. *Theodorik de III*. I. 371
Konſtans, Zoon van Konſtantyn, ſlaat de Franken. I. 233
Konſtantinopole. Keizer Karel onderneemt een' togt derwaards, die niet voortgaat. V. 157
Konſtantius Chlorus ſlaat de Franken I. 224. en Alemannen. I. 225
KONSTANTYN *de Groote* ſlaat de Franken. I. 230. of hy zagtmoedig geweeſt zy. I. 230. hy bezet den Ryn met Schepen en Volk. I. 232. begunſtigt de Franken. I. 233
Konſtantyn, werpt zig tot Keizer op, in Gallie. I. 274
Koophandel (aloude) deezer Landen. I. 89, 123. op Engeland. I. 246, 437, 438. II. 7, 8. III. 21, 53, 63, 187, 405, 498. IV. 89, 233, 302, 321. V. 396. op de Oſtzee. III. 201. aanwas van den zelven. III. 251, 500
Kooren, verbooden uit te voeren, zonder betaaling van *Congie*- of Verlofgeld. IV. 481, 482. 't Verlofgeld wordt afgeſchaft. V. 9. gebrek aan Kooren. V. 42, 293. 't Verlofgeld wederom ingevoerd. V. 104. andermaal afgeſchaft. V. 105. op nieuws ingevoerd V. 198. ſchadelykheid van het zelve. V. 201. 't wordt voor vyfentwintigduizend guldens afgekogt. V. 207. wederom geheeven. V. 283, 293. den uitvoer van 't Kooren voorgenomen te verbieden. V. 293
Koppenhage. Vredehandeling aldaar III. 539. of de onzen aan de Voorwaarden, hier geſlooten, voldaan hebben. III. 544. andere Vredehandeling aldaar. V. 45
Korbulo (*Domitius*) verjaagt den Kaninefaat Gannaskus. I. 92. doet hem ombrengen. I. 93. overheert de Friezen. I. 92. vereenigt Ryn en Maas, door eene graft. I. 94
Kornelis, *Heer van Zevenbergen*, trekt op tegen de Gelderſchen. IV. 323
Kortgeene (*Filips van*). III. 331
Kraayenborſt (*Gerard van*) ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt ter dood gebragt. III. 92
Kraayenſtein (*Huis* te) boven Dordrecht. III. 124
Kreil (*Beſch* van) waar te zoeken. II. 214. *Aant*. voorval aldaar. II. 214
Kreſers. betekenis van dit woord. V. 178 *Aant*.
Kreitſen des Duitſchen Ryks. de Nederlanden, eertyds, onder dezelven betrokken. V. 304
Krispus, Zoon van Konſtantyn, ſlaat de Franken. I. 232

BLADWYZER

Kroonenburg. Slot aan de Vegt. Graaf Floris de V. wordt derwaards gebragt. III. 78. de Edelen vlugten 'er op. III. 83. 't wordt belegerd. III. 88. en gewonnen. III. 90

Kroonenburg (Jan van) Bevelhebber onder de Hoekſchen. IV. 255

Kruif (Jan Lambertszoon) wordt, om zeker zeggen, onthalsd. III. 473

Kruiningen (Arnold van) woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204

——— *(Jakob* of *Joos van)* ſneuvelt voor Breeme. V. 291

——— *(Jan van)* gebiedt binnen Zierikzee. III. 170

Kruisvaarten naar 't Heilig Land. Oorſprong derzelven. II. 199. wat 'er de Pauſen mede beoogden. II. 203. eerſte Kruisvaart. II. 200. veele Frieſche en Zeeuwſche Edelen neemen 'er deel in. II. 201. Keizer Fredrik de I. gaat op eene Kruisvaart. II. 273. Floris de III. verzelt hem. II. 273. Kruisvaart naar Damiate, door Willem den I. bygewoond. II. 342. tegen de Stadingers. II. 372. de Hollanders en Zeeuwen verbinden zig tot eene Kruisvaart. II. 385

Kruptorix Heeve in Friesland. I. 83

Krygsvolk. Begrooting der koſten van deszelfs onderhoud. IV. 485, 488. oorzaaken van het verloopen deszelfs. IV. 497. het Krygsvolk te water dienende plagt, door Schouten en Burgemeeſters, gemonſterd te worden. IV. 44

Krytwaarder. waardigheid van den Huize van Waſſenaar, van ouds. III. 442 *Aant.*

Kuik (Godefrid van), om 't ombrengen van Floris den Zwarten, in den Ryksban gedaan. II. 225, 226

—— *(Jan, Heer van)*. III. 42. Zie *Jan van Kuik*.

Kuilenburg (Heerlykheid van) tot een Graafſchap verheeven. V. 428

Kuzer (Koenraad) zet Hertog Albrecht op, tegen de Hoekſchen. III. 323. vernielt verſcheiden' Hoekſche Sloten. III. 326

—— *(Willem)* Baljuw van Rynland, loopt het Land van Haageſtein af. III. 223

—— *(Willem)* 's Graaven Hofmeeſter, wordt vermoord. III. 322

Kyfhoek (Floris van) verdedigt Schoonhoven. III. 467

L.

LAkens (Haarlemſche en Leidſche) in Frankryk nagemaakt. V. 273

Lamoraal, Graaf van Egmond, voert bevel in 't Keizerlyk Leger. V. 285, 371, 388. verzoekt de Koningin van Engeland, voor Prins Filips, ten Huwelyk. V. 391

Landvoogden (algemeene) der Nederlanden. Karel, Graaf van Charolois. IV. 44. Hertog Albrecht van Saxen. IV. 259. Engelbert van Naſſau, Heer van Breda. IV. 320. Willem van Croi, Heer van Chievres en Aarſchot. IV. 331. Margareet van Ooſtenryk, Hertogin Weduwe van Savoie. IV. 348. Maria, Koningin Weduwe van Hongarye. V. 21

Langerak (Gysbrecht van) wordt gevangen. III. 274

Langobarden, hunne oude wooning. I. 324. *Aant.* vallen in Italie. I. 324

Laurens Janszoon Koſter vindt de Drukkonſt. III. 505

Leede (Floris van). II. 295

——— *(Herbaren van der)*. III. 41

——— *(Jan van der)*. III. 41, 42

——— *(Jan en Pelgrim van der)* III. 179, 180

——— *(Volpert van)*. II. 300

Leenen (kwaade) ſedert den tyd van Willem den IV, geſplitſt. III. 262. elk Leen was gehouden, den Graave in den oorlog te dienen. IV. 151

Leening (buitengewoone) door Hertoge Filips gevorderd. IV. 5. tot de reize van Koning Filips naar Spanje. IV. 328

Leenmannen des Biſſchops van Utrecht. II. 268

Leenroerigheid (aloude) van Holland van het Duitſche Ryk. II. 257. III. 27, 63, 215, 216, 267, 304, 406, 422, 424, 549. IV. 67. V. 301 *enz.* 341

Leerdam, door de Gelderſchen, bemagtigd. IV. 309, door den Hertoge van Saxen herwonnen. IV. 310.

Lek

Lek (Filips van der). III. 389
—— *(Gysbrecht van de).* II. 322
—— *(Henrik van de).* III. 41, 42
—— *(Volpert van de).* II. 259
LEIDEN, door Graave Lodewyk bemagtigd. II. 316, 319. werpt de Vlaamſche bezetting uit. III. 166. wordt, door Jan van Beieren, ingenomen. III. 440, 441. geweldige oproer aldaar, tuſſchen de Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen. IV. 10. de Kabbeljaauwſchen bemagtigen de Stad. IV. 186. daarna, de Hoekſchen. IV. 194. wat laater, de Kabbeljaauwſchen. IV. 197. de Hoekſchen zoeken haar, vergeefs, te herwinnen. IV. 253. aanſlag van 't Kaas- en Broodsvolk op de Stad. IV. 280. van de Herdoopers. V. 87
Leiden (Meeſter *Gerard van*). III. 33
Leiſten. wat, oudtyds, betekende. III. 387
Lepeltak (Andries) Prokureur generaal van Jonkheer Frans van Brederode, wordt onthalsd. IV. 258
Liesveld (Herbert van) wordt gevangen. III. 274
Ligtenberg (Jakob van) doodgeſlaagen. III. 163, 164
—— *(Jan van)* Burgemeeſter te Utrecht, doet den Biſſchop vangen. III. 150
Lingoonen. hunne oude wooning. I. 104
Liora. welk water 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Livrei, door byzondere Perſoonen, buiten hunne Huisgezinnen, verbooden te geeven. IV. 13. der byzondere Steden Poorteren. IV. 251
Lochem, ingenomen door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340
LODEWYK (Keizer) geeft den Friezen 't Regt op hun vaderlyk erfgoed weder. II. 42. ondersteunt Heriold. II. 43, 44, 49. geeft zynen Zoon Lotharius deel aan de Regeering. II. 45. handelt met de Deenen. II. 46, 48, 50, 53. geeft Heriold, Roruk en Hemming eenig bewind, hier te Lande. II. 48. verdeelt zyn Ryk onder zyne Zoonen. II. 56. ſterft. II. 59
LODEWYK DE II. (Keizer) eiſcht Lotharingen. II. 77. ſterft. II. 83
LODEWYK, (Koning) Zoon van Keizer Lodewyk, krygt het Land ter regter zyde des Ryns. II. 61. geeft Wasda aan Graave Dirk. II. 73. bekomt een deel van Lotharingen. II. 76. ſterft. II. 83
LODEWYK, Hertog van Beieren, tot Keizer verheeven. III. 213. trouwt met Margareet, Dogter van Willem den III. III. 206, 214. ſtaat van het Keizerlyk Regt op Holland af. III. 214. twiſt met Paus Jan den XXII. III. 215. zoekt hulp by Willem den III. III. 216. wordt gekroond. III. 218. beveelt den Friezen Willem den III. onderdaanig te zyn. III. 228. ſchryft aan de Stad Haarlem. III. 244. draagt deeze Landen zyner Gemaalinne op. III. 267. ſterft. III. 274
LODEWYK, Zoon van Keizer Lodewyk den II, bekomt gantſch Lotharingen. II. 83. beoorloogt de Noormannen. II. 83. ſterft. II. 86
Lodewyk de XI, Koning van Frankryk, raakt met Hertoge Filips in oorlog. IV. 79. zoekt, zo men meende, den Graaf van Charolois te ligten. IV. 81. maakt vrede, te Conflans. IV. 85. te Peronne. IV. 103, 105. welke beveſtigd wordt. IV. 119. vangt nieuwen oorlog aan. IV. 123 ſluit Beſtand. IV. 124. bemagtigt een goed gedeelte der Bourgondiſche Staaten. IV. 163 zyn toeleg omtrent Holland. IV. 164. hy maakt vrede. IV. 221. ſterft. IV. 231
Lodewyk de XII. Koning van Frankryk, zendt den Gelderſchen hulp. IV. 316, 345. arbeidt, om Harderwyk en Bommel den Ooſtenrykſchen te doen weder leveren. IV. 366. maakt Vrede. IV. 380
LODEWYK, Graaf van Loon, trouwt met de Graavinne Ada. II. 299, 300. vlugt naar Utrecht. II. 303. verzamelt een Leger. II. 312. bemagtigt Zuidholland, Leiden en Kennemerland. II. 316. verbrandt S. Aagtendorp en 't Egmonder Slot. 316. wint Leiden, andermaal. II. 318. breekt op van Voorſchooten. II. 319. ſluit een Verdrag met Biſſchop Dirk den II.

BLADWYZER

II. 322. en met Willem den I. II. 324. verlaat Holland. II. 327. zoekt zig in 't bezit daarvan te doen herſtellen. II. 339. ſterft. II. 340

Lodewyk van Nevers, Graaf van Vlaanderen, ſluit een verdrag met Willem den III. III. 202

Lodewyk van Brugge, Heer van Gruithuizen, wordt Stadhouder van Holland. IV. 114. beſchermt Koning Eduard den IV. IV. 114. wordt Graaf van Wincheſter. IV. 117. wordt ontzet van zyn Ampt. IV. 171

Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat. V. 237, 262. wordt Stadhouder van Holland. V. 270. ontſlaat zig van dit Ampt. V. 294

Loeveſtein (Slot te) door Jonkheere Willem overmeeſterd. III. 344

Loon. Gelegenheid van dit Graafſchap. II. 301

LOTHARINGEN, hoe uitgeſtrekt van ouds. II. 62. twiſt over dit Ryk. II. 77, 104, 105. 't wordt in een Hertogdom veranderd. II. 103. Keizer Henrik de I. krygt 'er bewind over. II. 106, 116

LOTHARIUS, Zoon van Keizer Lodewyk, krygt deel aan de Regeering. II. 46, 56. wordt Keizer. II. 61. hem wordt het Land tuſſchen den Ryn, de Schelde en de Zee toegelegd. II. 61. hy ſterft. II. 67

LOTHARIUS, Hertog van Saxen, twiſt met Henrik den V. II. 216. wordt Keizer. II. 217. hegt Ooſtergouwe en Weſtergouwe aan Holland. II. 217. legt den twiſt by, tuſſchen Dirk den VI. en deszelfs Broeder. II. 223. ſterft. II. 226

LOTHARIUS, Zoon van Keizer Lotharius, bekomt Lotharingen. II. 67. ſterft. II. 73

Lugdunum is nu Lions. I. 105

Luikenaars, door de Hertogen Jan en Willem geſlaagen. III. 381. door den Graave van Charolois. IV. 85. door den zelfden, nu Hertoge Karel van Bourgondie. IV. 99. door Hertoge Maximiliaan. IV. 223, 224

Luſoria, eene ſoort van Schepen. I. 217 *Aant.*

Luther (Maarten). Oorſprong en Voortgang zyner Leere. IV. 415, 425. V. 3. hy raakt in verſchil met Zwinglius. V. 5. ſterft. V. 292

M.

MAarſchalk des Biſſchops van Utrecht. Titel der oude Hollandſche Graaven. II. 148, 149

Maarten van Roſſem overvalt en plondert 's Graavenhaage. IV. 483. valt in Brabant. V. 223. loopt de Meyerye af. V. 224. komt voor Antwerpen en Leuven. V. 226. vereenigt zig met het Franſche Leger. V. 227. valt in Luxemburg. V. 247. bemagtigt Amersfoort. V. 247. loopt andermaal de Meierye af. V. 247. begeeft zig in dienſt van Karel den V. V. 256. zyne verdere Krygsbedryven. V. 370. en dood. V. 417

Maguntiakum nu Mentz. I. 321. belegerd. I. 146. de Kerk aldaar, door de Alemannen, beroofd. I. 262

Malorix. Zie *Verritus* en *Malorix*.

Man van wapenen of *gewapend man*. wat 'er, oudtyds, door verſtaan werdt. II. 334 *Aant.*

Marche (Olivier de la) Schryver der *Memoires*. IV. 74, 83

MAREZAATEN. hunne oude woning. I. 48. Labeo overvalt hen. I. 149

MARGAREET, Dogter van Graave Willem den III. trouwt met Keizer Lodewyk. III. 206, 214. wordt met Holland verlyd. III. 266, 267. tot Graavinne ingehuldigd. III. 268. haare Zoonen. III. 358. zy geeft den Landen verſcheiden' Vryheden. III. 269. trekt naar Beieren. III. 271. draagt haaren Zoon, Willem, Holland, Zeeland en Vriesland op. III. 275. aanvaart de Regeering wederom. III. 276. zoekt hulp in Engeland. III. 277. raakt met haaren Zoon in oorlog. III. 279. wordt geſlaagen. III. 282. wykt naar Engeland. III. 283. ſterft. III. 284

Margareet van Kleeve, Weduwe van Hertoge Albrecht, ſtoot haars overleeden' mans boedel met den voet.

voet. III. 354
Margareet, Graavin van Vlaanderen. II. 388. twiſt tuſſchen haare kinderen van tweeërlei bedde. II. 388. zy wil zig niet leenroerig erkennen van Koning Willem. II. 392. vordert deeze erkentenis van hem. II. 392. zoekt onderſtand by Frankryk. II. 394. maakt vrede met Koning Willem. II. 396. en een verdrag met den Voogd van Floris den V. III. 3
MARGARET, Dogter van Maximiliaan en Maria. IV. 207. wordt den Daufyn ten Huwelyk beloofd. IV. 222. die, Koning geworden, haar haaren Vader wederom t'huis zendt. IV. 293, 294. zy trouwt met den Prinſe van Spanje. IV. 303. wordt Weduwe. IV. 304. trouwt met Filibert, Hertog van Savoie. IV. 320. wordt andermaal Weduwe. IV. 334. handel over een Huwelyk van haar en Henrik den VII. IV. 334, 343. zy wordt Landvoogdes. IV. 348. ſtaat ſlegts bepaalde Voorregten toe. IV. 349. vordert eene Bede tot den kryg tegen de Gelderſchen. IV. 371. wordt door Karel den V. in de Landvoogdye beveſtigd. IV. 407, 423. ſchynt eenige Hervorming voor te hebben. V. 4. ſterft. V. 14
Margareet, natuurlyke Dogter van Karel den V. IV. 508
Maria, Koningin van Engeland. V. 390. trouwt met Filips, Prinſe van Spanje. V. 391, 397
MARIA, Dogter van Hertoge Karel, gebooren. IV. 46. wordt aan verſcheiden' Vorſten ten Huwelyk toegezeid. IV. 146. wordt *Graavin*. IV. 163. verleent het Groot-Privilegie. IV. 166. handelt met Frankryk. IV. 171. trouwt met Hertoge Maximiliaan. IV. 179. maakt een verbond met Engeland. IV. 181. wordt in Gelderland gehuldigd. IV. 185. ſterft. IV. 206
MARIA, Koningin van Hongarye. V. 4. wordt Landvoogdes. V. 21. haar aart. V. 22. haar handel met de Deenſche gezanten. V. 46. zy ſtaat den Zeeuwen affſlag in de Beden toe. V. 49. ſtelt orde tegen de Herdooperye. V. 76. zoekt Excynzen in Holland in te voeren. IV. 133. doet zwaare Beden. V. 136, 137, 148, 162, 216, 224, 227, 239, 248, 264, 274, 282, 371, 381, 402, 417. tragt Holland te beweegen, om een gezantſchap naar Spanje te zenden. V. 160. komt in Holland. V. 161. keert ſchielyk te rug, ter gelegenheid der beroerte te Gend. V. 164, 174. zy ſtaat der Gemeente haaren eiſch toe. V. 175. reiſt naar Utrecht, Groningen en Friesland. V. 284. begeert haar ontſlag. V. 343. wordt in de Landvoogdye beveſtigd. V. 343. brengt eenige verzagting te wege, in 's Keizers Plakaaten. V. 349
Marinus Sanuto. zyne ſchriften en bedryf. III. 236, 251 *Aant*.
Mark (Willem van der) Heer van Aremberg, te Utrecht onthalsd. IV. 223, 224
Marken. Klooſter aldaar, verbrand door de Weduwe van Willem den IV. III. 281
Markemannen. hunne oude wooning. I. 186
Markt van Adrianus, hier te lande. I. 191
Marſen, een volk in Germanie. I. 79
Maſalant (Graafſchap). eenige goederen in het zelve aan Dirk den II. afgeſtaan. II. 126, 127
Mattiaken. of zy in Zeeland gewoond hebben. I. 48. *Aant*. zy verbinden zig met Cezar. I. 48. belegeren Maguntiakum. I. 146
Mattium, Hoofdſtad der Katten, verbrand. I. 65
Maximiaan Herkulius overwint verſcheiden' Overrynſche Volken. I. 219. ook de Franken. I. 221
MAXIMILIAAN, Hertog van Ooſtenryk, trouwt met Vrouwe Maria. IV. 179. wordt ingehuldigd. IV. 181. maakt een verbond met Engeland. IV. 181. raakt in oorlog met Gelderland. IV. 182. wordt aldaar ingehuldigd. IV. 185. doet eene Bede. IV. 190. handelt met Eduard den IV. IV. 192. ſteit de Kabbeljaauwſchen in 't bewind. IV. 196. wordt erkend voor Voogd

van zynen Zoon Filips. IV. 208. maakt vrede met Frankryk. IV. 221. bedwingt de Luikenaars. IV. 223. wordt *Aartshertog*. IV. 226. belegert Utrecht. IV. 226. neemt de Stad in, by verdrag. IV. 229. bereidt zig, om Vlaanderen aan te taſten. IV. 232. ſluit een verbond met Engeland. IV. 233. wordt *Roomſch-Koning*. IV. 235. verheft Egmond tot een Graafſchap. IV. 233. raakt wederom in oorlog met Frankryk. IV. 236. ſtelt orde op de Admiraliteit, IV. 237. wordt gevangen. IV. 240. maakt een verdrag met Vlaanderen. IV. 241. Sluis verklaart zig tegen hem. IV. 244. hy komt in Holland. IV. 248. ſchenkt den Amſterdammeren zyne Kroon boven hun wapen. IV. 249. ſtelt Hertog Albrecht van Saxen aan, tot algemeenen Stadhouder. IV. 259. verdraagt zig met Vlaanderen. IV. 259, 268. zet de munt ſchielyk af. IV. 260. maakt verſcheiden Verbonden met Engeland. IV. 267. raakt in oorlog met Frankryk. IV. 292. maakt vrede. IV. 294. wordt *Keizer*. IV. 294. ſtaat zynen Zoon de Regeering der Nederlanden af. IV. 294. aanvaartze wederom, als Voogd van zynen Kleinzoon Karel. IV. 340. ſtelt zyne Dogter, Margareet, tot Landvoogdeſſe aan. IV. 340, 348. maakt vrede met Frankryk. IV. 358. wordt van eenen togt in Gelderland afgeſchrikt. IV. 361. zoekt dien door te zetten. IV. 373. verbindt zig met Engeland tegen Frankryk. IV. 377. maakt met Frankryk vrede. IV. 380. ſtaat zynen Kleinzoon de Regeering af. IV. 388. ſterft. IV. 421

Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Admiraal. V. 193. heeft geſchil met den Stadhouder en Staaten van Holland, over de vrygeleibrieven. V. 194. doet eene Landing in de Rivier van Bourdeaux. V. 246. wordt Stadhouder van Holland. V. 294. zyn aanzien. V. 295. de Staaten doen hem een geſchenk. V. 353. hy draagt zorg voor de Hollandſche zeeſtranden. V. 380. zyne Heerlykheid Veere en Vliſſingen wordt tot een Markgraafſchap verheeven. V. 421

Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, volgt zynen Vader, Floris, op. V. 193. trekt met een Leger naar Duitſchland. V. 287. neemt Darmſtad en Frankfort in. V. 291. ſterft. V. 326. zyne Dogter, Anna, trouwt met den Prinſe van Oranje. V. 326

MAXIMYN (Keizer). zyne Krygtogten tegen de Germaanen. I. 198, 199

Mechelen. groote Raad aldaar opgeregt. *Zie* Raad (groote).

Medemelacha, een water omtrent Medenblik. II. 126, 127

MEDENBLIK. Slot aldaar geſtigt. III. 44, 45. de Plaats verkrygt Stads geregtigheid. III. 45. 't Slot, door de Weſtfriezen, belegerd. III. 59. door Jan van Avennes ontzet. III. 101. de Stad verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286. wordt, door de Gelderſchen, ingenomen. IV. 403

Mediomatriken. oude Inwooners van Gallie. I. 162 *Aant.*

Meer Flevo, nu de *Zuiderzee*. I. 56

Meerhem (*Rogier van*). II. 294, 300. beſchermt Vrouw Ada op den Burgt te Leiden. II. 304

Meiery van 's Hertogenboſch, afgeloopen door Maarten van Roſſem. V. 224, 247

Meinard van Ham verzamelt een volk tuſſchen Utrecht en Amersfoort. V. 49. trekt 'er mede naar Ooſtfriesland. V. 53. zyn oogmerk. V. 53. hy verſterkt zig te Appingadam. V. 111, 112. dreigt in Holland te vallen. V. 112. verlieſt Appingadam. V. 119

Melanchton (*Filips*) naar Trente gezonden. V. 365

Melis Stoke. Oordeel over hem en zyne Rymkronyke. I. 445. *Aant.* III. 67, 81, 91, 181

Menapiërs, oude Inwooners van het Belgiſch Gallie. I. 41. hun Land wordt door de Uzipeeten en Tenkteren ingenomen. I. 42

Menno Simonsz, Leeraar der Doop-

gezinden. V. 71. zyn oordeel over de Munſterſche Herdoopers. V. 100
Mennoniten. naar wien genoemd. V. 71. *Zie* Doopsgezinden.
Merkere (*Gerard van*) wordt Admiraal der Vloote tegen de Ooſterlingen. V. 60. bemagtigt een Franſch ſchip. V. 129
Merula (*Engel Willemszoon*) Prieſter te Heenvliet. Zyn zonderling einde. V. 408
Merwede (*Huis* te). Jan de II. Hertog van Brabant, belegert het, vergeefs. III. 162
——— (twee Heeren van de) ſneuvelen op een togt in Friesland. III. 260
——— (*Dirk van de*). III. 446
Mets. vergeefs belegerd door Karel den V. V. 370. aanſlag op deeze Stad. V. 400
Middagten (*Jan van*) een Gelderſchman, helpt Hoorn verraſſen. IV. 211
MIDDELBURG, in Zeeland. derwaards worden eenige Antwerpſche Monniken gezonden, in 't begin der twaalfde eeuwe. II. 212. Keuren aan deeze Stad, door Graave Willem den I. gegeven. II. 352. zy wordt, door Graave Guy, belegerd. III. 48. verlaaten. III. 49. door deszelfs Zoon ingenomen. III. 156
Mierop (*Gerard van*) bewaart het Blokhuis te Ypefloot. IV. 355
Moermond. Slot van Jan van Renesſe, ingenomen. II. 110
Mona (Eiland) met hulp der Batavieren gewonnen. I. 98
MONNIKENDAM. Biſſchop Willem de II. doet een'ongelukkigen togt derwaards. III. 108. de Stad verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286. Scheepsſtryd voor deeze Stad. IV. 323
Monſter (de Jonge *Gerard van*) ſneuvelt te Schagen. II. 262
——— (*Maurinus van*). II. 259
Monſtering van 't Krygsvolk te water. geſchiedde door Schouten en Burgemeeſters. V. 44
Montfoort (*Slot* te) geſtigt. II. 265. aan Herman van Woerden verpand. III. 14. hem ontweldigd. III. 38. Jan, Burggraaf van Montfoort, beoorloogt Jan van Beieren. III. 439. Zie *Jan*, *Burggraaf van Montfoort*. 't Slot wordt bemagtigd, door Albrecht van Saxen. IV. 263, 266
Morgenſpraaken. zo werden de Byeenkomſten der Gilden genaamd. IV. 58
Morgentalen. zo noemde men de verponding op de Landeryen. V. 134
Morinen, oude Inwooners van het Belgiſch Gallie. I. 41
Moſterd (*Reinier*) Amſterdammer, neemt eene party Gelderſchen gevangen. IV. 355.
Muiden of *Amuda*. Tol aldaar der Utrechtſche Kerke geſchonken. II. 121. verdrag wegens Muiden. III. 39. Floris de V. op 't Slot aldaar gevangen. III. 78. van daar vervoerd. III. 80. 't wordt door Biſchop Willem bemagtigd. III. 97. door Biſſchop Jan den IV. III. 286. door Biſſchop Arnold. III. 307. door Karel van Gelder. IV. 354
Munt. Regt der Munte, door Otto den I. geſchonken aan de Utrechtſche Kerke. II. 120. Munt der Graaven. III. 45, 46. onderzoek over het Regt der Munte, in Holland. III. 242. alleen te Dordrecht te houden. III. 426. grof en ſchielyk afgezet, door Maximiliaan. IV. 260
Munſter door de Herdoopers overweldigd. V. 71. door den Biſſchop belegerd. V. 73. hongersnood binnen deeze Stad. V. 82. die, by verraſſing, ingenomen wordt. V. 83
Mylpaalen der oude Romeinen. I. 152 *Aant*.

N.

NAaktloopers, te Amſterdam. V. 74, 88
Naaldwyk (*Adriaan van*) helpt Hoorn verraſſen. IV. 211
——— (*Hugo van*). II. 361
——— (*Willem van*) ſneuvelt. III. 260. Zie *Jan van Naaldwyk*.
Naarden, door de Utrechtſche Ruiters ingenomen. IV. 203
Nabalia of *Naauwaak*. Stroom. I. 181
Na-

BLADWYZER

Nagel (Willem) Baljuw van Kennemerland, yvert voor Vrouwe Jakoba. III. 472
Nancy door Hertoge Karel bemagtigd. IV. 156. verlooren. IV. 159. op nieuws belegerd. IV. 159. Slag by deeze Stad. IV. 160
NEDERLANDEN. de meeſten en aanzienlykſten komen aan Hertoge Filips van Bourgondie. III. 507. hy doet hulde, wegens dezelven, aan Keizer Fredrik den III. III. 549. ontwerp van eene Unie, tuſſchen dezelven. V. 101. men zoektze als éene Provincie te doen aanmerken. V. 5, 137. geſchil over derzelver onderhoorigheid aan het Duitſche Ryk. V. 301. uitſpraak deswege. V. 313. in Holland, met moeite aangenomen. V. 316. hoe zy, eindelyk, van alle verbindtenis aan 't Ryk vry geraakt zyn. V. 321. Karel de V. verklaart, dat zy nooit zullen konnen vaneen geſcheiden worden. V. 343. ſtaat derzelven, ten tyde der Overdragt. V. 439
Nederſtigt, of *'t Land van Utrecht*. men arbeidt, om het aan Holland te doen hegten. IV. 494. het wordt onder éénen Stadhouder met Holland gebragt. V. 131
Nedſyr. Zie *Noodvuur*.
Nehalennia, Godin van de zeevaarende Ingezetenen der Nederlanden, van ouds. I. 25, 26
NERO houdt de Bataviſche Lyfwagt aan. I. 95. die een' toeleg op zyn leeven wreekt. I. 99. hy doorſteekt zig. I. 102
Nerviën, inwooners van het Belgiſch Gallie, door Cezar overheerd. I. 40
Nieda, zie *Noda*.
Nieuwdorp, verbrand door Floris den III. II. 268
Nieuwendoorn, Slot in Weſtfriesland. III. 44. geſlegt. III. 99
Nieuwendorp of *Nieuwburg*, Slot by Alkmaar. III. 44
Nieuwmegen. Hof aldaar, door Karel den Grooten geſtigt. I. 420. door de Noormannen verbrand. II. 85. nog eens door Godefrid, Hertoge van Lotharingen. II. 161. de Stad wordt aan Gelder gehegt. II. 384. de Ooſtenrykſchen zoeken haar te verraſſen. IV. 344
Nieuwpoort verraft door de Gelderſchen. IV. 398
Nikolaas van Cuſa (Kardinaal). hoe hy, hier te lande, de aflaaten predikte. IV. 33. wat hy deedt, tot verbetering der zeden. IV. 34. hy heelt de ſcheuring der Utrechtſche Kerke. IV. 35
Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle, woont de Vredehandeling te Madrid by. IV. 461. bewerkt een verbond met den Hertoge van Gulik en met den Koning van Deenemarke. V. 252. zyn liſt, om S. Diſier te doen opgeeven. V. 271. hy woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 362. hy ſterft. V. 357
Noda, oude ſcheidpaal van 't Nederſtigt. II. 246. *Aant.* ook de *Grebbe* genaamd. II. 248, 360
Noodvuur. wat 'er door berekend werdt. I. 395 *Aant.*
NOORDHOLLAND. wat men 'er, oudtyds, door verſtondt. III. 161. het onderwerpt zig den Vlaamingen. III. 161. wordt 'er van verloſt. III. 165
Noordwyk. Gewelddenaaryen aldaar, door de Deenen, gepleegd II. 55
Noordwyk (Everard van) ſneuvelt te Schagen. II. 262
Noormannen. Zie *Deenen*.
Noricum. 181 *Aant.*
Noveſium, nu *Nuis*. I. 135 *Aant.*
Nuis belegerd door Hertoge Karel. IV. 149. verlaaten. IV. 152

O.

ODOKAR (Graaf) zyn twiſt met Koning Zwentibold. II. 101. hy wordt binnen Durfos belegerd. II. 101. zoekt hulp by Karel den Eenvoudigen. II. 102
Odyke (Lubbert van). II. 247
Oervede, wat 'er door verſtaan werdt. III. 371
Offa, Koning van Mercie. zyn geſchil met Karel den Grooten. I. 436
Oirvede. wat 'er door verſtaan werdt. III. 371
Olennius hardheid verwekt eenen op-

opſtand onder de Friezen. I. 80
OMMELANDEN verbinden zig, voor 't eerſt, met de Stad Groningen. III. 339
Oorlog. Margareet belooft geen' oorlog te voeren, buiten der Staaten bewilliging. III. 269
Oorlogsverklaaring (voorbeeld eener) in de veertiende eeuwe. III. 273
Ooſtergo en *Weſtergo*, oudtyds Eilanden genoemd. I. 376. aan Koenraad, Biſſchop van Utrecht, opgedraagen. II. 194. en hem wederom ontnomen. II. 195. hem op nieuws geſchonken. II. 196. aan Holland gehegt. II. 217. wederom aan de Utrechtſche Kerke gegeven. II. 226. verdrag, deswege, tuſſchen Holland en 't Stigt. II. 243, 321. aan Willem, Broeder van Dirk den VII. opgedraagen. II. 280. Zie FRIESLAND (tegenwoordig).
Ooſterlingen. Oorlog met dezelven. III. 530 enz. Vredehandeling. III. 539. Verdragen. III. 542. *Zie* Hanze-Steden.
Ooſtervant ('t *Graafſchap*) waar gelegen. II. 147. *Aant.*
Ooſterwyk (*Koenraad van*) wordt gevangen. III. 274
Ooſterzee. Slot aldaar, door Graave Willem den I. geſtigt. II. 281
OOSTFRANKRYK, een gedeelte der Nederlanden was 'er onder begreepen. I. 310. wordt *Duitſchland* genaamd. II. 62
Ooſt-Holland. dus noemt zig Emmenes. III. 273
Ooſtzee. Koophandel op dezelve. III. 201, 500
Open houden van Steden en Sterkten. waarom, van ouds, bedongen. IV. 313 *Aant.*
Opperſte magt den Graaven uit den huize van Ooſtenryk toegeſchreeven. V. 140, 197, 242, 339, 340, 408
Opzitten of uitruſting van een gezant, hoe veel zy beliep. IV. 464. V. 161
Oranje ('t Prinsdom) komt aan den Huize van Naſſau. IV. 504. V. 270
Oranje. Zie *Filibert van Chalons*, *René van Chalons* en *Willem van Naſſau.*
Orateur. gewoone naam der Noordſche gezanten. IV. 467
Osdorp. die van Osdorp wederſtaande de Dregter-Friezen. II. 236
OTHO tot Keizer uitgeroepen. I. 104. de Bataviſche hulpbenden verklaaren zig tegen hem. I. 106. by beneemt zig het leeven. I. 112
OTTO DE I. (Keizer) doet eenige Giften aan de Kerke van Utrecht. II. 120. beoorloogt zynen Broeder, Henrik, om 't bezit van Lotharingen. II. 121. bemagtigt het. II. 123. ſterft. II. 123
OTTO DE III. (Keizer) ſtaat Dirk den II. eenige Leengoederen in eigendom af. II. 125
Otto van Saxen tot Keizer verkooren. II. 331. beveſtigt Willem den I. in de Ryks Leenen. II. 333. Lodewyk van Loon zoekt zig, door hem, te doen herſtellen. II. 339
Otto van Naſſau, Graaf van Gelder, verdraagt zig met het Stigt, wegens de Veluwe. II. 272
Otto de III. Graaf van Gelder, pandt Nieuwmegen van Koning Willem. II. 384. wordt Voogd van Floris den V. III. 7. ſlaat Vrouwe Aleid. III. 8. ſterft. III. 9
Otto, Graaf van Benthem, doet eenen inval in Drente. II. 227, 229. wordt geſlaagen en gevangen. II. 230. wederom geſlaakt. II. 231. omgebragt. II. 231
Otto de II. Graaf van Benthem, zyn geſchil met die van Groningen en Drente. II. 285
Otto de II. Biſſchop van Utrecht, gaat op de Kruisvaart. II. 342. keert te rug. II. 350. raakt in oorlog met den Graave van Gelder. II. 357. maakt vrede. II. 359. 't Drostampt van Salland wordt hem afgeſtaan. II. 360. hy raakt in nieuw geſchil met de Drenters en Groningers. II. 361. ſneuvelt. II. 365
Otto de III., Biſſchop van Utrecht, wordt Voogd van Graave Willem den II. II 376. ſterft. II. 397
Otto, Heer van Arkel, bevredigt de Kabbeljaauwſchen met Hertoge Albrecht. III. 298. zyn aanzien

en bedryf. III. 299
Otterveert ('t Wed) waar gelegen. II. 260
Ouddorp heeft Keuren van Willem den II. gehad. II. 401
Oude (*Reinier de*). II. 259
Oudewater, vergeefs, door Jan van Arkel, belegerd. III. 346. de Kabbeljaauwſchen raaken 'er op 't kuſſen. IV. 196
Overſte Heer. de Staaten van Holland myden 't geeven van deezen titel aan hunnen toekomenden Graave. V. 339
OVERYSSEL of *Overſtigt*, door Karel van Gelder overvallen. IV. 363. en gedeeltelyk bemagtigd. IV. 438. Schenk voert een Leger derwaards IV. 442. Karel de V. wordt 'er Heer van. IV. 479. 't wordt een Landſchap op zig zelf. V. 132

P.

P*Aleſtina*. Zie Heilig Land.
Parlement of groote Raad te Mechelen opgeregt. IV. 161. herſteld. IV. 322
Paspoorten. Zie Vrygeleibrieven.
Paſſau ſchynt zynen naam van de Batavieren ontleend te hebben. I. 295, 296.
Paſſauſche Vrede geſlooten. V. 366
Patricius. betekenis deezes naams. I. 309 *Aant.* 421 *Aant.*
Pavie. Slag daar by. IV. 450
Paulinus Pompejus voltooit Druzus Dyk langs den Ryn. I. 95
Peerken Waarbeek draagt, onder den naam van Richard, Koning van Engeland, zyn regt op dit Ryk over aan Maximiliaan en Filips. IV. 301. zyn verder bedryf. IV. 299, 300, 301
Pelgrim, Zoon van Dirk den VI. eerſte Heer van Voorne. II. 236, 238
Pelgrimaadjen naar 't Heilig Land. derzelver oorſprong. II. 151. zy geeven aanleiding tot de Kruisvaarten. II. 199
Pendrecht (*Bertolf van*). II. 259
Penning (honderdſte en tiende). *Zie* Honderdſte *en* Tiende Penning.
Penningen geligt tot tien ten honderd. III. 492
Perenot. Zie *Nikolaas* en *Anthoni Perenot*.
Peronne (Vrede van). IV. 193
Perſyn (*Dirk*). II. 259
——— (*Dirk* en *Nikolaas*) ſneuvelen in een ſcheepsſtryd. III. 160
——— (*Jan*). II. 313. Zie *Jan Perſyn*.
PETRONELLE (Vrouw) trouwt met Floris den II. II. 206. regeert Holland, geduurende de minderjarigheid van Dirk den VI. II. 215. bekomt Oostergouwe en Westergouwe. II. 217. tragt naar het Graafſchap van Vlaanderen. II. 217. doch vergeefs. II. 219. ſligt of vergiftigt het Klooſter te Rynsburg. II. 233. ſterft. II. 233. haar zerk. II. 220
Philippeville, door Willem van Naſſau verſterkt. V. 416
Phladirtinga. Zie *Vlaardingen*.
Piek (*Gysbert*) Halfheer van Aspren. IV. 184
Pier (*Groote*). Zie *Groote Pier*.
PIPYN *de Dikke*, Groothofmeester van Frankryk, verſlaat Theodoric. I. 355. overwint de Friezen. I. 358. ſlaat hen, andermaal, by Dunmede. I. 363. ſterft. I. 366
PIPYN *de Korte*, Groothofmeester van Frankryk, ſtelt Childerik den III. op den Weſtfrankiſchen Troon. I. 383. krygt bewind over gantsch Frankryk. I. 404. overwint de Saxers, met hulp der Friezen. I. 404, 417. wordt tot *Koning* verheeven. I. 405. ſtaat den Paus een deel van Italie af. I. 418. ſterft. I. 418.
Plaatsvulling vaſtgeſteld, in de opvolging tot de Regeering der Nederlanden. V. 335
Placentie, vergeefs belegerd door Vitellius. I. 106
Plakaaten van Karel den V. tegen de Hervorming. IV. 426. V. 7, 278, 343. verdediging derzelven. V. 347. zy worden een weinig verzagt. V. 349
Poelgeeſt (*Gerrit van*) verlieſt het Slot van dien naam. IV. 251
Polanen ('t *Slot*) door de Kabbeljaauw-

jaarwſchen vernield. III. 279. door die van Delft, bemagtigd. III. 297
Polhaim (Maarten van) belegert Rotterdam. IV. 250, 257
Poorters der Hollandſche en Zeeuwſche Steden woonen 't beleg van Nuis by. IV. 150
Poortvliet, by Scharpeniſſe, bemagtigd en geſlegt. II. 323
POPPO, Koning der Friezen, geeft Willebrord vryheid tot prediken. I. 370. ſtaat op tegen de Franken. I. 374. ſneuvelt in een gevegt. I. 377
Poſthumus (Junius) wordt voor Keizer uitgeroepen. I. 206. wordt omgebragt. I. 207
Pouderoyen ('t Slot) belegerd. IV. 352. gewonnen. IV. 357
Privilegie *de non evocando*, of om niet buitens Lands te regt geſteld te worden, welke uitzonderingen op het zelve vielen. IV. 39. Amſterdam ſtaat dit Privilegie voor. V. 5. geene *Mandementen* te verleenen tegen eenig Privilegie. IV. 39. Groot-Privilegie van Vrouwe Maria. IV. 167. de Aartshertog Filips weigert het te beveſtigen. IV. 295. waarom. IV. 298. Privilegien van verſcheiden' Steden geſchonden. IV. 486. V. 208, 408. verdigt Privilegie. V. 171. zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien. V. 409
PROBUS (Keizer) ſtaat den Franken eenig Land in Gallie af. I. 210, 211. ſtigt ſterkten over den Ryn. I. 212. zyn brief aan den Romeinſchen Raad. I. 212. hy ſtaat den Galliërs 't planten van den Wynſtok toe. I. 217
Proteſtanten. oorſprong deezes naams. V. 7. Karel de V. doet hun den oorlog aan, in Duitſchland. V. 281. overwint hunne voornaamſte hoofden. V. 292
PUPPIENUS en BALBINUS worden, ondanks de poogingen der Germaniſche Lyfwagt, gedood. I. 200
PURMERENDE (*Heerlykheid* van) aan Willem Eggert opgedraagen. III. 327. verandert van Heer. IV. 197. wordt met het Graafſchap van Egmond vereenigd. IV. 233
Put van S. Willebrord, te Heilo. I. 362
Putten (Huis te). III. 124
——— (*Gerard van*) helpt Dirk den IV. binnen Dordrecht. II. 164
——— (*Nikolaas van*). III. 60, 102

Q.

Quaden, hunne oude wooning. I. 247 *Aant.* worden door de Saxers verjaagd. I. 247. verdryven de Saliërs uit Batavia. I. 248. hunne ſtrooperyen. I. 249. zy worden, door Juliaan, bedwongen. I. 250. ſlaan zig omtrent den Ryn neder. I. 251
Quintilius. Zie *Varus*.

R.

Raad van *Holland* betekende, oudtyds, de Edelen en Steden. III. 172
Raad van Staate, in de Nederlanden. V. 22
Raad (geheime) in de Nederlanden. V. 22
Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, in de Nederlanden. V. 22
Raad (groote) te Mechelen opgeregt. IV. 161. herſteld. IV. 322
Raaphorſt (Chriſtiaan van). III. 93
——— (*Dirk van*) ſneuvelt. III. 17
RADBOUD, Koning der Friezen, blyft ongeloovig, op de prediking van Wigbert. I. 356, 357. wordt, door Pipyn den Dikken, overwonnen. I. 358. valt in Frankryk. I. 362. wordt, andermaal, geſlaagen. I. 363. zyne Dogter Theudeſinde trouwt met Grimoald, Zoon van Pipyn. I. 364. hy ſlaat Karel Martel, met hulp van Raganfrid. I. 366. wordt, door Karel Martel, overwonnen. I. 367. weigert zig te laaten doopen, ſchoon hy den voet reeds in de vont hadt. I. 370. ſterft. I. 370, 384
RADBOUD DE II, Koning of Hertog der Friezen, wykt naar Jutland. I. 418
RADBOUD, Heer van Neder-Friesland, verbindt zig met de Saxers. I. 402

BLADWYZER.

RADBOUD, Heer van Friesland, wederſtaat Rollos Leger. II. 81
Radboud, Biſſchop van Utrecht. zyn bedryf en dood. II. 104
Radigis, Koning der Warners. Gelegenheid van zyn Huwelyk, met eene Frankiſche Prinſes. I. 314
Ragenfrid, Groot-hofmeeſter van Frankryk, ſlaat Karel Martel. I. 367. wordt door hem verwonnen. I. 367. verdraagt zig met hem. I. 371
Raginer, Hertog van Hasbain en Henegouwen, wordt, door Rollo, geſlaagen. II. 81, 82. verbindt zig met Odokar en anderen, tegen Koning Zwentibold. II. 101. werpt zig in Durfos. II. 101
Rammekens (de ſterkte) geſtigt. V. 294
Rederykers. derzelver oorſprong en bedryf. IV. 13. zy ſchynen de Hervorming te begunſtigen. V. 93
Reekalf (*Gooſſen Janszoon*) Burgemeeſter van Amſterdam, beleidt den tegenſtand tegen de herdoopers. V. 95, 96
Reformatie. Zie Hervorming.
Regeeringswyze der oude Batavieren. I. 29. der Landen omtrent den Ryn, in de vyfde eeuwe. I. 302. der nu vereenigde Nederlanden, in de negende eeuwe. II. 9. van Holland, in de dertiende en veertiende eeuwe. II. 306. III. 361
Regtspleeging. verandering in dezelve. V. 30
Reigersboſch aan den Amſtel, aan Floris den V. afgeſtaan. III. 39
Reinoud de I, Graaf van Gelder, ſluit een Beſtand met Floris den V. III. 33
Reinoud de II. Graaf, wordt Hertog van Gelder. III. 241
Reinoud, Heer van Brederode, neemt de Dagvaart waar, voor den Stadhouder. V. 225, 228. mag 't wapen van Holland niet voeren. V. 329
Reinoud van Brederode helpt de Hoekſchen in 't bewind. IV. 4. begeeft zig binnen Amſterdam. IV. 8, 13. woont den togt tegen Gend by. IV. 38. begeeft zig binnen Utrecht. IV. 57. verhaal zyner gevangenis. IV. 129. pyniging. IV. 133. en ontſlag. IV. 135. hy ſterft. IV. 135
Remen, oude Inwooners van het Belgiſch Gallie. I. 40
René van Chalons, Zoon van Henrik van Naſſau, erft het Prinsdom Oranje. IV. 508. wordt Stadhouder van Holland. V. 191. zyn lot. V. 192. hy is getrouwd met Anna van Lotharingen. V. 146, 191. verſchilt met den Admiraal over 't verleenen der Vrygeleibrieven. 196. herwint Luxemburg. V. 221. draagt zorg voor Holland. V. 222. trekt uit tegen de Gelderſchen. V. 225. wordt geſlaagen. V. 226. valt in Gulikerland. V. 236. men durft hem geene rekening afvorderen. V. 245. hy vergt den grooten Steden eene leening af. V. 251. wordt Stadhouder van Gelderland. V. 256. ontvangt, in 's Keizers naam, de hulde van verſcheiden' Steden. V. 256. ſneuvelt in 't beleg van S. Diſier. V. 270
Reneſſe (*Jan van*). Zie *Jan van Reneſſe*.
——— (*Koſtyn van*) helpt Utrecht tegen Amſtel. III. 37
——— (*Koſtyn van*) ſneuvelt. III. 282
Rennenberg (*Graaf van*) wordt Kapitein in Holland. IV. 487
Renten (Lyf-) door de Steden verkogt. III. 427. te Utrecht, ruim twee-en twintig ten honderd Lyfrenten beloofd. IV. 214. twintig ten honderd aan Renten betaald. V. 275
Repreſentatie. Zie Plaatsvulling.
Rheime, Dogter van Waromir, Legerhoofd der Batten, gevangen. I. 76
Rhetie, oude naam van Graauwbunderland. I. 161 *Aant.*
Rhuiſtri. Zie *Ruſtingerland*.
Richard de II. Koning van Engeland, zoekt Hertog Albrecht in een verbond tegen Frankryk in te wikkelen. III. 319
Richilde, Weduwe van Boudewyn den V. Graave van Vlaanderen, verwekt den Koning van Frankryk en den Keizer tot een' oorlog, tegen Robert de Fries II. 179, 180. bevredigt zig met hem. II. 186

Ripariolen. Zie *Ripuariërs.*
Ripuariërs, eene ſoort van Franken, zyn met de Romeinen in verbond. I. 289
ROBERT *de* FRIES. zyne Scheepstogten. II. 175. hy komt in Holland. II. 176. zoekt zig meeſter te maaken van de Regeeringe. II. 176. trouwt met Vrouwe Geertruid. II. 177. een gedeelte van Vlaanderen en Zeeland Beweſter-Schelde wordt hem afgeſtaan. II. 177. hy beoorloogt zynen Broeder, Boudewyn den VI. II. 178. wordt, door Godefrid, Hertoge van Lotharingen, uit Holland verdreeven. II. 181. herſtelt Dirk den V, met Engelſche hulpe, in 't Graafſchap van Holland. II. 186, 187. trekt naar 't Heilige Land. II. 199. ſterft. II. 200
Robert de III. Graaf van Vlaanderen, ſluit een Beſtand met Willem den III. III. 186. doet hem den oorlog aan. III. 189. ſluit een voordeelig verdrag met hem. III. 190
Roeland van Uitkerken verdedigt Haarlem. III. 470. verdraagt zig met de Kennemers. III. 471. wordt beloond. III. 478. wordt Raad in den Hove van Holland. III. 490
Roeſt (*Floris*) ſneuvelt te Schagen. II. 262
ROLLO, de Noorman, valt in Walcheren. II. 80. overwint de Friezen. II. 81. keert naar Frankryk. II. 82
Roodenrys (*Daniel van*). II. 259
Roomburg, by Leiden. I. 70, 80. of aldaar eene Roomſche Legerplaats geweeſt zy. I. 122. oude opſchriften aldaar gevonden. I. 195
Roozenburg ('t Slot) door de Kabeljaauwſchen belegerd. III. 279
RORUK, de Deen, krygt bewind over Kennemerland. II. 49. bemagtigt Duurſtede. II. 64. krygt meer bewinds hier te lande. II. 65, 68. beweegt de Deenen naar huis te keeren. II. 71. zyn Neef, Rudolf, bekomt de ontvangſt eener Koninglyke ſchatting. II. 71. hy herſtelt zig in zyn bewind, door de *Conkingi* verjaagd zynde. II. 72. handelt met Karel den Kaalen. II. 78
Roſſem. Zie *Maarten van Roſſem.*
ROTTERDAM, ingenomen door Jan van Beieren. III. 431. hem afgeſtaan. III. 435. oproer aldaar. III. 533. de Stadhouder, Wolferd van Borſelen, maakt 'er zig meeſter. IV. 189. de Stad wordt door Jonker Frans ingenomen. IV. 247. door Maximiliaan belegerd. IV. 249. gaat over, by verdrag. IV. 256
RUDOLF (Keizer) ſchenkt Holland aan twee Heeren, op eenen tyd. III. 27
Rudolf, de Deen, Neef van Roruk, bekomt eenige gunſten van Lotharius. II. 71. ſneuvelt. II. 79
Rudolf van Diephout wordt Biſſchop van Utrecht. III. 492. maakt vrede met Hertoge Filips. III. 496. en met zynen mededinger, Walraven van Meurs. IV. 35. hy ſterft. IV. 48
Ruitergeld. Laſtigheid van het zelve. IV. 210
Ruiters. Knegten te voet, zo wel als te paard, dus genoemd. IV. 201.
reizige Ruiters. IV. 225
Ruſtingerland oudtyds *Rhuiſtri*, waar gelegen. I. 440. aan Heriold ter Leen gegeven. II. 49
Rykdommen. waren, van ouds, Raaden in de Steden. II. 33
Ryksverdeeling na de dood van Klovis. I. 310. door Karel den Grooten. II. 34. door Keizer Lodewyk, tuſſchen zyne Zoonen, Lotharius en Karel. II. 56. tuſſchen Lotharius, Lodewyk en Karel. II. 60. na de dood van Lotharius, tuſſchen zyne drie Zoonen. II. 67. verdeeling van 't Ryk van Lotharius. II. 75. Ryksverdeeling, na de dood van Keizer en Koning Lodewyk. II. 83
RYN, Rivier. oude loop I. 4. verdroging van haaren middenkil. I. 173. haar uitloop by Katwyk raakt digt. II. 58. verdrag tuſſchen vier Mogendheden, om haare overſtroomingen te beletten. II. 246
Rynsburg. gevegt aldaar. tegen de Deenen. II. 55. tegen de Friezen. II. 115. Klooſter aldaar geſtigt. II. 116

Rynsburg, een Landgoed in Walcheren. II. 276
Ryswyk. Willem de I. trekt derwaards. II. 319
Ryswyk (*Arnoud van*). II. 295, 300
——— (*Dodo van*) getuigt in een' Giftbrief. II. 198
——— (*Henrik van*). II. 295, 300
——— (*Jan van*). II. 295, 302
——— (*Willem van*). III. 36

S.

Sabinus (*Julius*) verbindt zig met Civilis. I. 147, 149. zyn togt tegen de Sequaanen. I. 159. hy wordt gedood. I. 159
Saint Disier belegerd. V. 269. ingenomen. V. 271
SALIËRS, eene soort van Franken. I. 242. slaan zig in Batavia neder. I. 242. neemen Toxandrie in. I. 242. worden door Juliaan bedwongen. I. 243. door de Quaden uit Batavia verdreeven. I. 247. verbinden zig met andere Franken, tegen de Romeinen. I. 257. worden, door Aëtius, overwonnen. I. 281. Klodio regeert over hen. I. 282. naderhand Klovis. I. 301
Salland (*Drostampt* van) aan den Bisschop van Utrecht afgestaan. II. 360
Sarmaaten. hunne oude wooning. I. 265 *Aant*. 269 *Aant*.
Saxen. (*Huis* van) Reden, waarom de oude Hollandsche Graaven zig gaarne met het zelve vermaagschapten. II. 207
SAXERS. oude wooning van dit Volk. I. 218 *Aant*. hunne zeeschuimeryen. I. 222, 285, 293. hunne schranderheid en dapperheid. I. 247. zy verjaagen de Quaden. I. 247. worden door Theodosius beoorloogd. I. 261. door Valentiniaan. I. 263. steeken naar Britanje over. I. 289. worden overwonnen, door de Franken. I. 294. door Klovis. I. 307. door Klotaris. I. 321. dien zy daar na ook overwinnen. I. 323. hun oorlog met de Sueven. I. 324. zy worden door Klotaris den II. en Dagobert overwonnen. I. 331. van schatting ontheeven. I. 343. door Karoloman/geslaagen I. 402. door Pipyn. I. 404, 417. hunne oorlogen met Karel den Grooten. I. 419, 424, 429, 440. zy verdraagen zig met hem. I. 442. doen, in grooten getale, belydenis van den Christelyken Godsdienst. I. 422, 446
Saxische knegten. Zie *Zwarten hoop*.
Saxische Oever. wat 'er door verstaan werdt. I. 277
Schaffelaar (*Jan van*). zyne onvertsaagdheid. IV. 217
Schagen, geplonderd door de Haarlemmers. II. 260. Willem, eerste Heer van Schagen. III. 353
Schalkwyk (*Henrik* en *Berthold van*). III. 180
——— (*Willem van*). II. 247
Scheepvaart. Staat derzelve, omtrent het midden der vyftiende eeuwe. IV. 88. in de zestiende eeuwe meer uitgebreid. IV. 464
Schelling (*Ter*). *Folkert Reiner*, Heer van 't dit Eiland, sluit een verbond met Eduard den IV. IV. 182
Schellinkhout. Slag aldaar. III. 18
Schenk. Zie *Juriaan Schenk*.
Schepen, hoe, van ouds, hoe, in laater' tyd, getimmerd. IV. 87
Schepens der Steden. Hertog Albrecht beweert, dat hyze, binnen 's jaars, zetten en ontzetten kan, 't zy hy in Holland zy, of niet. III. 295. zy hadden, van ouds, ook 't burgerlyk bestier der Steden. III. 361
SCHIEDAM. Jan de I. derwaards gevoerd. III. 125. de Stad werpt de Vlaamsche bezetting uit. III. 166. de Hoekschen zoeken, vergeefs, haar te bemagtigen. IV. 250
Schieringers en *Vetkoopers*. Tweespalt in Friesland. III. 328. IV. 63
Schildtalen. nieuwe schikking op dezelven. IV. 412. V. 143. Ontwerp om tweeduizend man op dezelven te vinden. IV. 430. voorslag om 'er drieduizend man op te vinden. IV. 487. waarom sommige Steden gaarne anderen noode naar de Schildtalen droegen. V. 407
Schoolen der Romeinen, waar in de Krygskonst geleerd werdt. I. 255

Schoolen van Friezen en andere vreemdelingen te Rome. I. 447
SCHOONHOVEN kieſt de zyde van Graave Jan den II. III. 148. wordt, door Jonkheere Willem, den Vlaamingen ontweldigd. III. 166. 't Slot aldaar, door de Hoekſchen, gewonnen. III. 463. zy raaken 'er op 't kuſſen. IV. 175. daarna de Kabbeljaauwſchen. IV. 196. aanſlag der Hoekſchen op de Stad. IV. 247.
Schoorſteengeld, in Holland, voorgeſlaagen en afgewezen. V. 138
Schot. welk eene ſoort van belaſting. III. 184. in 't Noorderkwartier in gebruik. V. 382
Schotland. Verſchil over 't regt op de Schotſche Kroon. II. 55. Verdrag met Jakob den V. Koning van Schotland. V. 209. onluſten met dit Ryk. V. 267, 342, 354. Verbond van vrede en vriendſchap met het zelve. V. 357
SCHOUWEN, door Hugo van Voorne, aangevallen. II. 317. door de Vlaamingen. II. 323. door Jan van Reneſſe bemagtigd. III. 141
Schulden van Zeeland, in 't jaar 1529. IV. 507. van Holland. IV. 12, 275, 403, 419. de Ingezetenen, om 's Lands ſchulden, buitens Lands, bekommerd. V. 299. oude ſchulden van Holland afgedaan. V. 301, 384
Schutteryen, door Keizer Henrik den I. ingeſteld. II. 118
Sclaaven, een Gothiſch Volk, vallen in deeze Landen. I. 273
Senonen (Stad der) waar gelegen. I. 236 *Aant*.
Sequaanen, oude Inwoners van Gallie. I. 38. verjaagen Sabinus. I. 159
Serbſten. Zie *Cheruſcen*.
Seſithag, Zoon van Egomir, gevangen. I. 76
SIGEBERT, Koning van Ooſtfrankryk. I. 324. beoorloogt Chilperik. I. 325. wordt omgebragt. I. 326
SIGEBERT DE II. Koning van Ooſtfrankryk. I. 344. zyne Godsdienſtigheid. I. 344, 345. hy ſterft. I. 346
Sigifrid of *Sivaard*. Zie *Sikko*.
SIGISMOND (Keizer) trekt, met Willem den VI, naar Engeland. III. 404. weigert Vrouw Jakoba met de Landen te verlyden. III. 406. draagtze Jan van Beieren op. III. 424
Sikambren, een Germaniſch Volk, in Gallie verplaatſt. I. 44. hun handeling met Cezar. I. 45. zy worden, door Druzus, beoorloogd. I. 58, 60
Sikko of *Sivaard*, Zoon van Dirk den II. II. 132. byzonderheden hem betreffende. II. 150
Skythen vallen in Gallie. I. 268, 270
Slaavenburg. oude naam van Vlaardingen. I. 273
Slaaverny. wanneer heeft beginnen op te houden. II. 205, 307
Sluis. die van Sluis vallen in Zeeland. IV. 232. verraſſen Vliſſingen. IV. 235. de Stad wordt, door Maximiliaan, bedwongen. IV. 235. verklaart zig tegen hem. IV. 244. wordt belegerd en ingenomen. IV. 290
Smalkalde (Verbond van). V. 8
Soldy voor 't Krygsvolk. Hoe van ouds berekend. III. 137. onder de Graaven uit den Huize van Beieren reeds betaald. III. 338, 377 *Aant*.
Sonnius (*Franciſcus*), Kanonnik der Domkerke te Utrecht, woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 363, 364, 365
SORANUS, de Batavier. zyne behendigheid in 't ſchieten. I. 190
Spaanſch Krygsvolk. wanneer eerſt in de Nederlanden gevoerd. IV. 491
Souverainiteit. Zie Opperſte Magt.
Spangen (*Ogier van*) ſneuvelt. III. 260
Speceryen. zeer dierbaar in de agtſte eeuwe. I. 400
Spitſen. Voorbeeld deezer ſtrafoeffening. IV. 318
STAATEN *van* HOLLAND hebben de Graaven niet aangeſteld. II. 128. Vrouw Margareet belooft geen' oorlog te aanvaarden, buiten der zelver bewilliging. III. 269. wanneer de naam *Staaten* in gebruik gekomen zy. III. 485. Leden der Staaten. III. 485. geſteldheid hunner Vergaderinge, in de vyftiende eeu-

BLADWYZER

eeuwe. III. 546. zy weigeren, ſomtyds, de Graaflyke Beden. IV. 453, 475. V. 11. of ſtellen 'er hunne bedenkingen tegen. V. 16. hun eed, by de inhuldiging van Filips, Prinſe van Spanje. V. 338
Stad der Bataviëren, door Civilis verbrand. I. 172
STADHOUDERS van Holland, ten tyde der Graaven. Jan van Arkel, onder Hertoge Albrecht. III. 324. Jakob van Gaasbeek, door Hertoge Filips, als Ruwaard. III. 466. Filwater, van wege den Hertoge van Glocheſter. III. 469. Frank van Borſelen, door Hertoge Filips, als Ruwaard. III. 491. Hugo van Lannoi, Heer van Santes, door Hertoge Filips, als Graaf. III. 514. IV. 3. Willem van Lalaing, Heere van Binguicourt, door denzelfden. III. 548. IV. 4. Gozewyn de Wilde, door denzelfden. IV. 9. Jan van Lannoi, door den zelfden. IV. 22. Lodewyk van Brugge, Heer van Gruithuizen, onder de Hertogen Filips en Karel. IV. 114. Wolferd van Borſelen, Heer van Veere, onder Vrouwe Maria. IV. 171. Jooſt van Lalaing, onder dezelfde. IV. 191. Jan van Egmond, onder Maximiliaan en Filips. IV. 233 Floris van Egmond, Heer van Yſſelſtein, onder Karel den V. IV. 388. Henrik van Naſſau, Heer van Breda, onder den zelfden. IV. 402. Anthonis van Lalaing, Graaf van Hoogſtraaten, onder den zelfden. IV. 443. René van Chalons, Prins van Oranje, onder den zelfden. V. 191. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, onder den zelfden. V. 270. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, onder den zelfden. V. 294
Stade (*'t Graaffchap*). oude ſtaat van het zelve. II. 368
Stadingers, Kettery onder dezelven ontdekt. II. 367, 370. Kruisvaarten tegen hen gepredikt. II. 372. Floris de IV. overwint hen. II. 373
Stalbroeders. wie 'er door verſtaan werden. IV. 201
Stapelregt van Dordrecht. III. 208. twiſt over het zelve met verſcheiden' Steden. III. 209. V. 188
Staveren (*'t Graaffchap*) aan de Utrechtſche Kerke geſchonken. II. 194, 196. Floris de V. aldaar voor Heer erkend. III. 46. 's Graaven Schouten van daar verdreeven. III. 226, 235. de Stad door de Friezen belegerd. III. 342. gewonnen. III. 357
STEDEN. hoe zy geregeerd werden, in de Middeleeuwe. II. 32. beginnen de verdragen der Graaven te bekragtigen. III. 5, 24, 25, 133, 203. verbinden zig met Jan van Avennes, tegen verſcheiden' Edelen. III. 130. verſchillen met de Edelen over 't draagen der gemeene laſten. III. 183. bezegelen de Graaflyke brieven, *bi bevelinge ende om bede wille* des Graaven. III. 350. aanwas van haar gezag, ten tyde van Hertoge Albrecht. III. 359. vier Hoofdſteden in Holland. III. 360. nog twee daar boven. III. 361. wyze van Regeeringe, in de veertiende eeuwe. III. 361. wanneer zy begonnen hebben Dagvaarten te houden. III. 426. Kleine Steden verſchillen met de grooten, over 't ſtuk der ſchattinge. IV. 412. V. 385. de Landvoogdes, Maria, wil de kleine Steden niet op de Dagvaarten hebben. V. 219, 336
Steekſpelen, door Keizer Henrik den I. ingevoerd. II. 118. door Willem den III. gehouden. III. 205
Stellingwerver Friezen, door Biſſchop Guy, tot onderwerping gebragt. III. 195, 197
Stiliko, Staatsdienaar van Honorius, maakt een verdrag met de Franken en andere volken. I. 267. hitſt verſcheiden' Barbaarſche volken op, tot eenen inval in Gallie. I. 269
Stille-waarheid bezitten. wat 'er door verſtaan werdt. III. 116 *Aant.*
Stillyard of *Duitſche Hanze* te Londen, Voorregten derzelve. V. 396
Stolen (zeven). wat 'er door verſtaan worde. III. 112
Stoke. Zie *Melis Stoke*.
Stopelebergbe, hoogte by Heemskerk, waar

waar. de Graaven plagten gehuldigd te worden. III. 421
Stormgevaarre der Batavieren. I. 133, 138
Stormpolder, by Yſſelmonde. van waar dus genoemd. II. 189
Stryen (*Gerrit van*), Heer van Zevenbergen. III. 387. *Aant.* 389
——— (*Willem van*). III. 41
Styl van den Hove. wat 'er door verſtaan werdt. III. 194. IV. 54. *Aant.*
Suentibold. Zie *Zwentibold*.
Sueſſonen, door Cezar overheerd. I. 40
Sueven, tweeërlei Germaanen. I. 16, 39. *Aant.* door Druzus beoorloogd. I. 58. vallen in Gallie. I. 273. hun oorlog met de Saxers. I. 324.
Suithardeshage. onderzoek naar deszelfs gelegenheid. II. 93. *Aant.* 107
Sunicen. Inwooners van Gallie. I. 257
Sunnemere. wat 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Syagrius, Roomſch Bevelhebber in Gallie, door Klovis overwonnen. I. 303, 304

T.

T*Anchelyn* predikt eene Ketterſche Leer. II. 211. wordt omgebragt. II. 212
Tapper (*Ruard*) wordt Opper-Inquiſiteur van Nederland. V. 345
Taxandrie. waar gelegen. I. 380. Zie *Toxandrie*.
Teilingen (*Jan van*). III. 60
——— (*Simon* en *Dirk van*) ſneuvelen. III. 260
——— (*Willem van*). II. 295, 300
——— (*Willem van*) ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt naar Kleeve gevoerd. III. 90
Teiſterbant (*Graafſchap*). Staat en Verdeeling van het zelve. II. 92, 96, 106, 155, 187, 138
Teiſterbantſche Friezen verſlaan de Noormannen. II. 92
Tempeliers. Stigting deezer orde. III. 190. ongebondenheid der zelve. III. 191. zy wordt uitgeroeid. III. 191
Tenkteren, een Germaniſch Volk, vallen in 't Land der Menapiers. I. 42. worden door Cezar verjaagd. I. 43. voegen zig by Civilis. I. 131. handelen met de Agrippiners. I. 156
Terouanne veroverd en t' eenemaal verdelgd. V. 387
Terpen of *Terpen*. wat men 'er, van ouds, door verſtondt. I. 19. II. 145
Teutoboch, Veldheer of Koning der Teutonen, ſneuvelt. I. 10
Teutoburg ('t Boſch) waar gelegen. I. 66 *Aant.*
Teutonen. hunne oude wooning. I. 6. zy beoorloogen de Romeinen. I. 8-11
Texla, of *Texel*. de Utrechtſche Kerk bezat aldaar eenige goederen. II. 120. ook de Graaven van Holland. II. 126. 't Eiland door Floris den III. gebrandſchat. II. 268. door Jan van Naaldwyk bemagtigd. IV. 275. verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 287. wordt, door de Gelderſchen, gebrandſchat. IV. 438
THEODEBALD wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 319. geeft voor, over Britannie te heerſchen. I. 319. ſterft. I. 320
THEODEBERT wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 312. ſterft. I. 319
THEODEBERT DE II. Geſchiedeniſſen van Frankryk, ten zynen tyde. I. 329
Theodechilde, Frankiſche Prinſes, trouwt Radigis, Koning der Warners. I. 314-318
THEODORIK wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 310
THEODORIK DE II. wordt Koning van Ooſtfrankryk. I. 355
Theudeſinde, Dogter van Radboud, trouwt met Grimoald. I. 364. doet haaren man ombrengen. I. 365
Thuredrecht. Zie DORDRECHT.
TIBBOLD (Graaf) ſtrydt tegen de Deenen, omtrent Rynsburg. II. 35
TIBERIUS Krygstogt tegen de Germaanen. I. 62. hy overwint de Kanineſaaten. I. 62
Tiel. de Noormannen vallen in dee-

BLADWYZER

ze Stad. II. 134. worden daar uit verjaagd. II. 135
Tienden. of menze van nieuwbekeerden behoore te vorderen. I. 443 *Aant.*
Tiende penning van de inkomſten der vaſte goederen en van de winſten der Koopluiden gevorderd. V. 240. de Staaten bewilligen 'er in. V. 243. hy wordt geheeven. V. 244. doch met veel moeite. V. 275, 276, 285. op ſommige Plaatſen, komt 'er weinig van. V. 286
Tolbiakum, oude naam van Zulpich. I. 167 *Aant.*
Tollen. verſcheiden' ſoorten derzelven. II. 24. Tol te Dordrecht. klagten over denzelven. II. 141. te Geervliet. II. 237, 239, 277
Tolvryheid. of het heffen van een uitgaand Regt op de Koopwaaren met dezelve ſtrydig zy. V. 379
Tongeren. hunne oude wooning. I. 108. gaan tot Civilis zyde over. I. 158
Tooren van Kaligula, agter 't Huis te Britten I. 88
Torpen of *Terpen*. wat 'er, van ouds, door verſtaan werdt. I. 19. II. 245
Toxandrie, waar gelegen. I. 242. *Aant.* door de Saliërs ingenomen. I. 242. Zie *Taxandrie*.
TRAJAAN ſtigt een Kaſteel tegen over Maguntiakum. I. 190. en eene Volkplanting aan den Ryn. I. 190
Trajectum. Utrecht en Maaſtricht, beide zo genoemd. I. 368
Trente. Zie Kerkvergadering van Trente.
Treviren, oude Inwooners van Gallie. I. 43. door Civilis, tot afval van de Romeinen aangezogt. I. 140. hunne Bouwſtad. I. 155
Triboken, oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*
Tricaſſinen, oude Inwooners van Champagne. I. 226 *Aant.*
Tubanten. hunne oude wooning. I. 229 *Aant.*
Tuin (Hollandſche) op de Graafyke munten en zegels: van waar herkomſtig. III. 373
Tunis. Togt van Karel den V, met Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen, derwaards. V. 225
Tuxar (*Julius*) verbindt zig met Civilis. I. 147

U.

URBO, Hertog der Friezen, valt in Engeland. I. 439
Ubiën, een Germaniſch Volk, verbinden zig met Cezar. I. 45. lyden véél van Civilis bondgenooten. I. 136
Uitgeeſt, ſchotvry verklaard, voor drie jaaren. III. 17
Uitkerken. Zie *Roeland* en *Jan van Uitkerken*.
Unie voor drie maanden, tuſſchen Holland, Antwerpen en 's Hertogenboſch. IV. 489. verlengd. IV. 497. van alle de Nederlanden ontworpen. V. 101
Upſtalsboom by Aurik. Wetten onder denzelven gemaakt. II. 20. III. 225
UTRECHT. de Friezen uit deeze Stad verjaagd. I. 337. Dagobert ſtigt aldaar eene Kerk. I. 337. die vernield wordt. I. 338. Kerk, door Willebrord geſtigt. I. 371. Tolhuis aldaar opgeregt. I. 338. giften aan de Kerk van Utrecht. I. 372. geſchil over 't Regt tot deeze Kerke. I. 408. de Stad wordt, door de Deenen, bemagtigd. II. 68. verſcheiden' Kerken aldaar, door de Noormannen, vernield. II. 118. zy komen wederom voor de Stad; doch trekken te rug. II. 137. Utrecht door Dirk den VI. belegerd. II. 230. 't beleg wordt opgebroken. II. 230. giften van Willem den II. aan Utrecht. II. 389. de Stad, door de Kennemers, verraft. III. 12. herwonnen. III. 14. opſchudding aldaar. III. 150. zy wordt, door de Vlaamingen, ingenomen. III. 163. verlaaten. III. 179. belegerd, door Willem den IV. III. 257. verlaaten. III. 258. zy verbindt zig met Hertoge Albrecht, tegen Arkel. III. 348. oproer aldaar, door Hertog Willem, geſtild. III. 394, 398. de Stad raakt met Jan van Beieren in oorlog. III. 432. be-

roerde aldaar. IV. 47, 56. de Stad wordt met een beleg gedreigd. IV. 59. zy verſtrekt een toevlugt voor de Hoekſchen. IV. 201. raakt in oorlog met Maximiliaan. IV. 202, 203, 204. ſlegte ſtaat haarer geldmiddelen. IV. 204. zy wint Viane. IV. 205. verlieſt het. IV. 206. wordt, door Biſſchop David, in den ban gedaan. IV. 217. die van Utrecht belegeren Yſſelſtein. IV. 218. beroerte in de Stad. IV. 224. zy wordt belegerd. IV. 226. gaat over by verdrag. IV. 229. raakt in geſchil met Floris van Yſſelſtein. IV. 368. neemt Karel van Gelder tot Beſchermheer aan. IV. 368. ontvangt Gelderſche bezetting. IV. 486. wordt verraſt, door de Ooſtenrykſchen. IV. 494. ontvangt Karel den V. voor Heer. IV. 495. men arbeidt, om haar en 't Land aan Holland te doen hegten. IV. 494. 't Slot Vredenburg aldaar geſtigt. IV. 495. Karel de V. wordt aldaar ingehaald. V. 190

Uzipeeten, een Germaniſch Volk, vallen, met de Tenkteren, in 't Land der Menapiers. I. 42. worden door Cezar verjaagd. I. 44. door Druzus overvallen. I. 58. belegeren Maguntiakum. I. 146. ſtoute togt van eenigen van deezen Landaart. I. 183

V.

Vaart (de) Blokhuis aldaar belegerd. IV. 203. ingenomen. IV. 229

Vada, Romeinſche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175 *Aant.*

VALENTINIAAN (Keizer) beoorloogt de Alemannen. I. 262. ſtigt ſterkten langs den Ryn. I. 263. ſlaat de Saxers. I. 264. ſluit een Verdrag met de Alemannen. I. 265

Valkonetten, eene ſoort van geſchut. V. 380

Vangionen, oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*

Varus (Quintilius) wordt, door Arminius, geſlaagen. I. 63. Germanikus bezoekt zyne Legerplaats. I. 66, 67

Vaskones verdryven Civilis benden. I. 141

Veere verkrygt een Voorregt in den handel, van Eduard den IV. IV. 118. de Heerlykheid van Veere, nevens die van Vliſſingen, tot een Markgraafſchap verheeven. V. 428.

Velleda, waarzegſter onder de Germaanen. I. 154, 157, 178, 180

VELUWE (*'t Graafſchap van de*). Staat van het zelve. II. 268. twiſt deswege. II. 269. Verdrag. II. 272. de Hollanders loopen de Veluwe af. IV. 399

Velzen (Gerard van). III. 41. *Zie Gerard van Velzen.*

Veneten of *Veneden*. zie *Wilten.*

Venlo vergeefs belegerd. IV. 370

VERAX, Zoon van Civilis Zuſter. I. 176

Vereeniging. Zie *Unie.*

Verlofgeld op 't Kooren. Zie Kooren.

Vernoutsee, in Zuidbeveland. III. 2. *Aant.* Slag aldaar. III. 8

Verpagting van 's Lands Impoſten, voor de eerſte reize. V. 419, 421. brengt tweemaal zo veel op als de heffing by inzameling. V. 421. *Zie* Excynzen *en* Impoſten.

Verponding in Holland, van 't jaar 1448. IV. 20. van 't jaar 1515. IV. 391. V. 134. ontwerp eener nieuwe Verponding. V. 12, 352

Verritus en *Malorix*, Opperhoofden der Friezen, beweegen hen tot het inneemen van eenige akkers. I. 96. hun zonderling gedrag in den Schouwburg te Rome. I. 97

Verzegeling. wat 'er, in Holland, door verſtaan werdt. IV. 445. V. 23

VESPAZIAAN voor Keizer uitgeroepen. II. 117. Civilis veinſt zyne zyde te kiezen. I. 117. hy wint den Slag by Kremona. I. 138. 't Leger aan den Neder-Ryn doet hem eed. I. 139.

Vetera, Legerplaats der Romeinen. I. 127. *Aant.* door Civilis beſtormd. I. 133. belegerd. I. 134, 136, 142. ontzet. I. 143. op nieuws omringd. I. 145. hongersnood te Vetera. I. 151. dat, eindde-

delyk, opgegeven wordt. I. 152
Vetkoopers en *Schieringers* tweespalt in Friesland. III. 328. IV. 63
Vezontio, Stad in Gallie. I. 101
Viane, verscheiden' reizen verlooren en gewonnen. IV. 205
Viglius van Zuichem van Aytta zoekt onderstand tegen de Munsterſche herdoopers. V. 74. wordt Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen en in den geheimen. V. 236, 262. verdedigt 't Keizers regt op Gelder en Zutfen. V. 236. bewerkt een Verbond met den Hertoge van Gulik en den Koning van Deenemarke. V. 262. handelt op de Rykſdagen, over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk. V. 306, 308, 309, 311, 317. wordt Preſident van den geheimen Raad. V. 317. verdedigt zig wegens 't uitgeeven van een ſtreng Plakaat. V. 348. ſlaat eenige Nederlanders voor, om naar Trente te gaan. V. 363. zyn oordeel over den affland der Nederlanden. V. 427
Villers (Jan de), Heer van l'Isle Adam, ſtuit de Kennemers, voor Hoorn. III 473. zyne magt. III. 474
Vindex (Kajus Julius) verwekt eenen opſtand in Gallie. I. 100. die gedempt wordt. I. 101
Vindoniſſa, Legerplaats in Zwitſerland. I. 154 *Aant.*
VITELLIUS (AULUS) aan den Neder-Ryn tot Keizer verklaard. I. 104. de Bataviſche hulpbenden vallen hem toe. I. 104. hy beoorloogt en overwint Othos Leger. I. 106, 111. hy verzendt de Batavieren naar hun Vaderland. I. 113. beveelt het doen eener werving onder de Batavieren. I. 118. verlieſt den Slag by Kremona. I. 138
Viten. Zie *Juten.*
VLAANDEREN. Oorſprong der oorlogen tuſſchen Vlaanderen en Holland. II. 154, 175. Vrouw Petronelle ſtaat, vergeefs, naar dit Graafſchap voor haaren Zoon, Dirk den VI. II. 217. die van Vlaanderen vallen in Walcheren. II. 277. worden verdreeven. II. 279. vallen wederom in Walcheren. II. 317. in Schouwen. II. 323. voeren, op nieuws, oorlog tegen Holland. II. 388. vallen in Walcheren. II. 392. worden geſlaagen. II. 393. doen een' nieuwen inval. III. 48, 99. worden verjaagd. III. 49, 101. worden van Holland, Zeeland en de Stad Utrecht meeſter. III. 160, 161, 164. raaken alles wederom kwyt. III. 165, 168, 179. einde van den twiſt tuſſchen Vlaanderen en Holland. IV. 208. Vlaanderen wil Maximiliaan niet voor Voogd erkennen. IV. 231. binnenlandſche oorlog in Vlaanderen. IV. 232, 240. Verdrag. IV. 241, 259
Vlaardingen, Stede en Landſtreek in Holland. II. 159, 165. overmeeſterd. II. 159. Vlaardinger engte. II. 159. Scheepsſtryd voor Vlaardingen. II. 161. de Vlamingen worden 'er uit verjaagd. III. 166
Vleugels, wat men 'er door verſtondt. I. 126 *Aant.*
Vliſſingen, *Weſtkapelle* en *Domburg* (de Heerlykheid van) aan den Heere van Veere geſchonken. IV. 16. Vliſſingen verraft door die van Sluis. IV. 235. wordt, nevens Veere, tot een Markgraafſchap verheeven. V. 428
Vogelenzang. Graafiyk Lufthuis door Floris den V. geſtigt. III. 35
Vokula (Dillius) trekt op tegen Civilis. I. 134. legert zig te Geldoba. I. 135. wordt, hier, overvallen. I. 141. overvalt Civilis. I. 143. ontzet Vetera. I. 144
Volkmarus, Biſſchop van Utrecht, hitſt de Friezen op tegen Graave Arnoud. II. 129
Volkplanting van Trajaan, hier te Lande. I. 190
Vollenhove (Slot te) geſtigt. II. 265. belegerd. III. 195. verlaaten. III. 196
Voorhout (Willem van) ſneuvelt te Schagen. II. 262
VOORNE (*Heerlykheid*) Gelegenheid derzelve. II. 238. zy wordt aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325.

aan Frank van Borſelen. III. 514. aan Karel, Graave van Charolois. III. 515. byzonderheden, wegens deeze Heerlykheid. III. 515. men zoekt haar de gemeene laſten onder Holland te doen opbrengen. V. 248, 285

Voorne (*Floris van*). II. 259

——— (*Gerard van*) onthalsd. IV. 230

——— (*Hugo van*). II. 259, 295, 300, 304.

——— (*Magteld van*) onderſteunt Willem den V. tegen zyne Moeder. III. 282. Zie *Hugo van Voorne*.

Voorſchooten, Legerſtede des Graaven van Loon. II. 318

Vrede is noodig voor Holland. V. 118

Vredenburg ('t Slot) te Utrecht geſtigt. IV. 495

Vredland ('t *Slot* te) geſtigt. II. 398. belegerd. III. 12. aan Gysbrecht van Amſtel verpand. III. 14. hem ontweldigd. III. 36. aan Willem den III. verpand. III. 224. den Biſſchop van Utrecht wederom afgeſtaan. III. 287. twiſt hier over beſlegt. III. 305, 308

Vreemdelingen, met eenige bepaaling, van 't bekleeden van Ampten in Holland uitgeſlooten. V. 383, 405, 428

Vreeswyk. Zie *Vaart*.

Vroedſchappen der Steden, oudtyds, geen bepaald getal. II. 33. wanneer vaſte Kollegien geworden. III. 363. in welke Steden, zy zig zelven kiezen mogten, onder den Aartshertoge Filips en tot hoe lang. IV. 295, 296, 297, 349. ſomtyds gedreigd te veranderen. IV. 454. men bedingt, dat zulks, alleen op den gewoonen tyd, geſchiede. V. 418

Vroone ('t Dorp) heeft Keuren van Willem den II. gehad. II. 401. 't wordt verbrand. III. 107

Vrouw (ſterke) uit Zeeland. III. 205

Vrygeleibrieven. Verſchil over 't verleenen derzelven tuſſchen den Admiraal en de Staaten. V. 140, 163, 194

Vryheid, ſterk begeerd van de oude Ingezetenen deezer Landen. I. 444. II. 214, 222, 223. III. 335, 337. IV. 63, 66

Vrywilligen. welke Krygsknegten de Romeinen hierdoor verſtonden. I. 194 *Aant.*

Vuuren langs de ſtranden in oorlogstyd. V. 293

W.

W*Ageningen* bemagtigd door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340. belegerd door Filips van Bourgondie. IV. 341. verlaaten. IV. 343, 348

Wageſchotten tot geſchenk gegeven. V. 304

WALCHEREN. ongeoorloofde Huwelyken aldaar. II. 45. Hemming krygt bewind in dit Eiland. II. 49. ook, meent men, Heriold. II. 59. Eggard is 'er Graaf. II. 53. de Deenen doen 'er eenen inval. II. 53, 58. ook de Vlaamingen. II. 277, 279, 317. III. 99

Waldenzen in Provence ter dood gebragt. V. 282

WALGER de *Fries*, Zoon van Graave Gerolf, wordt naar Frankryk gezonden. II. 90. doodt Hertog Everard. II. 95. wordt Graaf van Teiſterbant. II. 96. tekent het Bons Verdrag. II. 106

Walraven, *Baſtaard van Brederode*, gevangen en gepynigd. IV. 131. ontſnapt. IV. 134

Walraven van Meurs wordt tot Biſſchop van Utrecht verkooren. III. 498. naar Munſter verplaatſt. IV. 35

Wandaalen, door Stiliko opgehitſt, vallen in Gallie. I. 269, 270, 271

Wapenhuis van Septimius Severus, hier te lande. I. 194

Warners. oude en laatere wooningen van dit Volk. I. 313, 314. gevegt in hun Land. I. 316. zy worden door Childebert verdelgd. I. 327

WAROMIR, Legerhoofd der Batten. I. 76

Warwik, (*Richard*, *Graaf van*) ſtoot Eduard den IV. van den Engelſchen Troon. IV. 108, 113. kruiſt op de Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen. IV. 110. wordt verjaagd.

BLADWYZER

jagd. IV. 111. sneuvelt. IV. 117
Wasda ('t Woud) aan Graave Dirk geschonken. II. 73. waar men het zoeken moet. II. 74
Wassenaar (*Dirk van*). III. 41, 152
——— (*Filips van*). II. 295, 300. helpt Willem den I. in 't bewind van Holland. II. 302
——— (*Filips van*). III. 60, 204
——— (*Filips van*) Burggraaf van Leiden. III. 331. verbindt zig met Utrecht en Amersfoort. III. 437. word ontzet van 't Burggraafschap. III. 442
——— (*Filips van*) *Heer van Voorburg*, wordt bevelhebber van Hoorn. IV. 213
——— (*Jakob van*) sneuvelt. III. 17
——— (*Jan* en *Filips* van) woonen den togt tegen Gend by. IV. 38
——— (*Jan, Heer van*) door de Gelderschen gevangen. IV. 375. sneuvelt in Friesland. IV. 443, 444
Wateringen (*Gerard van*) Ridder. III. 31
——— (*Gerard van*) door Willem den V. gedood. III. 292
WATERLANDERS spannen met de Kennemers en Westfriezen samen, tegen Floris den V. III. 10
Watervloed van 't jaar 839. II. 58. van 't jaar 1170. II. 263. van de jaaren 1286 en 1287. III. 43. van 't jaar 1324. III. 221. van 't jaar 1334. III. 228. van 't jaar 1421. III. 453. van 't jaar 1523. IV. 445. van 't jaar 1530. V. 13. van 't jaar 1532. V. 48
Wederdoopers. *Zie* Herdoopers.
Weesp. Tienden aldaar aan de Utrechtsche Kerke afgestaan. II. 265. door Bisschop Jan den IV. ingenomen. III. 286. nog eens door Bisschop Arnold. III. 307. door Karel van Gelder. IV. 354
Weevery van wollen stoffen, van ouds, vermaard in Gallie. I. 206. in Friesland. II. 8
Wegen der oude Romeinen. I. 152. *Aant*. 191. in Westfriesland, door Floris den V. gemaakt. III. 45
Wendeldyk. overeenkomst wegens het leggen van zeven sluizen in den zelven. II. 360
Werden aan de Roer, door Koning Willem, bemagtigd. II. 333
Westergo. Zie *Oostergo*.
Westfaling (*Adriaan*) Schout van Dordrecht, wordt gevangen. IV. 195. onthalsd. IV. 198
Westflinge of *Westfriesland* (het Graafschap) aan de Utrechtsche Kerke gegeven. II. 172, 174
Westfrankryk, daarna blootelyk *Frankryk* genaamd. II. 62
WESTFRIESLAND. aloude gesteldheid van het zelve. II. 129, 221. III. 15
WESTFRIEZEN, door Dirk den II. overwonnen. II. 115. door Arnoud beoorloogd. II. 129. door Dirk den III. tot onderwerping gebragt. II. 133. staan op tegen Dirk den VI. II. 220. die hen, over 't ys, overvalt. II. 221. zy verbinden zig met de Kennemer. II. 222. steeken 's Graaven Huizen in brand. II. 223. verdraagen zig. II. 223. vallen in Kennemerland. II. 236. Floris de III. verdraagt zig met hen. II. 240. zy bemagtigen Alkmaar. II. 260, 262. staan Floris den III. II. 261. vallen in Akersloot. II. 268. worden, door Vrouwe Aleid, geslaagen. II. 276. staan op tegen Koning Willem. II. 400. dooden hem. II. 402. vallen in Amstelland. III. 11. stryden tegen de Hollanders, by Heilo. III. 15. by Schellinkhout. III. 18. onderwerpen zig aan Floris den V. III. 43. daarna aan Jan den I. III. 97, 98, 106, 132. verliezen hunne Voorregten. III. 476. worden 'er in hersteld. IV. 54. verbeuren ze andermaal. IV. 285. en verkrygenze wederom. IV. 288
West-Gothen vallen in Italie en Gallie. I. 270, 272. verdraagen zig met de Landen omtrent den Ryn. I. 300
Westkapelle. Willebrord predikt aldaar. I. 361
Wetten der Franken, de Salische en Ripuarische. I. 303 *Aant*. der Friezen. I. 445
Wichard, Voogd van Gelder, helpt Bisschop Willem tegen Dirk den IV.

IV. II. 166, 167. wordt gevangen. II. 169
Wadele of *Wyde Hoek*. Mond der Maaze. III. 157
Weringen gebrandſchat, door Floris den III. II. 268. Zeeſlag omtrent dit Eiland. III. 483. 't wordt, door Jan van Naaldwyk, bemagtigd. IV. 275. 't verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 287. 't wordt door de Gelderſchen gebrandſchat. IV. 438
Wigbert, een Engelſche Mönnik, predikt het Evangelie in Friesland. I. 356
Wilbrand, Biſſchop van Paderborn, wordt Biſſchop van Utrecht. II. 366
Wilfrid, Biſſchop van Jork. I. 349. wordt afgezet. I. 351. komt in Friesland. I. 352. predikt aldaar. I. 352. reiſt naar Rome. I. 354. wordt in zyn Bisdom herſteld. I. 354. ſterft. I. 354
Wilhelmus Procurator. Berigt wegens zyne Kronyk. II. 327 *Aant.*
Willebrord, een Neder-Saxer van herkomſt, predikt het Evangelie in Friesland. I. 356, 357, 360, 364. wordt, door Pipyn, met eenige goederen, beſchonken. I. 358. ook naderhand door anderen. I. 372, 378. wordt door Sergius den I. tot Aarts-Biſſchop ingewyd. I. 360. komt te Weſtkapelle. I. 361. ſtigt eenige Kerken. I. 362. veſtigt zynen zetel te Utrecht. I. 371. ſterft. I. 378. zyn uitterſte wil. I. 378
Willem de *Overwinnaar*, Koning van Engeland, helpt Dirk den V. aan 't Graaffchap van Holland. II. 187
Willem, Hertog van Gelder, trouwt met de Dogter van Hertoge Albrecht. III. 316. raakt in oorlog met Brabant, over 't bezit der Stad Graave. III. 317. die aan Brabant komt. III. 319
Willem, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik*, geſchikt tot opvolger van Karel, in 't Hertogdom Gelder. V. 146. volgt zynen Vader in 't Hertogdom Gulik op. V. 212. maakt een Verbond met François den I. V. 212. beweert zyn regt op Gelder en Zutfen. V. 233. ſtaat het af aan Karel den V. V. 254, 255. maakt een Verbond van beſcherming met deezen. V. 261
WILLEM DE I. Zoon van Floris den III. helpt Akre winnen. II. 274. is oneenig met Dirk den VII. II. 276. wordt, door Vrouwe Aleid, geſlaagen. II. 278. verzoent zig met den Graave. II. 279. bekomt Friesland. II. 280. verjaagt Henrik de Kraan. II. 281. wordt gevangen. II. 283. ontvlugt. II. 283. trouwt. II. 284. neemt Biſſchop Dirk den II. gevangen. II. 289. wordt door de Edelen tot *Graaf* verheeven. II. 301. laat Ada naar Texel en voorts naar Engeland brengen. II. 305. wykt naar Zeeland. II. 313. wordt van daar verjaagd. II. 317. keert derwaards weder. II. 318. komt met een Leger in Holland. II. 319. bemagtigt Asperen. II. 320. verdraagt zig met Biſſchop Dirk. II. 321. ook met Graave Lodewyk. II. 324. wordt in de Ryks Leenen beveſtigd. II. 335. verbindt zig met Engeland. II. 333. wordt in Vlaanderen gevangen. II. 336. doet een' togt naar Engeland. II. 338. gaat op de Kruisvaart naar Egipte. II. 340, 342. helpt Damiate bemagtigen. II. 348. ſterft. II. 352. Keuren, door hem, aan Middelburg gegeven. II. 352
WILLEM DE II. wordt Graaf van Holland, onder Voogdye. II. 376. zyne Voogden helpen Kleef tegen Keulen. II. 377. hy wordt tot *Roomſch-Koning* verkooren. II. 381, 382. hy bemagtigt Werden en Aken. II. 383, 385. wordt Ridder geſlaagen en gekroond. II. 386. belegert Keizerswaard. II. 386. trouwt. II. 387. keert naar Holland. II. 387. raakt in oorlog met Vlaanderen. II. 391. zyne benden, ſlaan de Vlaamingen by Weſtkapelle. II. 393. hy maakt Vrede met Vlaanderen. II. 396. wordt door den Paus ontbooden, om Keizer gekroond te worden. II. 396. komt te Utrecht in lyfsgevaar. II. 399. ſtigt het Slot Toorenburg. II. 400. trekt op tegen de Weſtfriezen. II. 401. ſneuvelt,

by Hoogtwoude, in 't ys. II. 402. vryheden aan eenige Steden, door hem, verleend. II. 401, 403, 405. gebouwen, door hem geſtigt. II. 405. gebedebock, hem toegeſchreeven. II. 406. zyn Lyk gevonden. III. 19

WILLEM DE III. komt in 't bewind. III. 150. doet eene landing in Vlaanderen. III. 153. wordt by Veere geſlaagen. III. 155. andermaal, in eenen Scheepsſtryd in 't Gouwe. III. 160. wint Schoonhoven. III. 166. zeilt van Schiedam tot ontzet van Zierikzee. III. 172. behaalt de overwinning op de Vlaamingen. III. 176. brengt Zeeland tot onderwerping. III. 178. wordt *Graaf van Holland*. III. 181. trouwt. III. 182. beſlift een' twiſt tuſſchen de Edelen en Steden. III. 183. ſluit een Beſtand met Vlaanderen. III. 188. houdt geduurig ſteekſpelen. III. 187. handelt met Engeland. III. 187. beoorloogt den Graave van Vlaanderen. III. 189. doet eenen inval in dit Graafſchap. III. 200. verdraagt zig met Graave Lodewyk. III. 202. jaagt de Landzaaten op veele koſten. III. 204. beneemt den Kennemeren hunne Voorregten. III. 208. zyn verſchil met Dordrecht. III. 208. Huwelyken zyner Dogteren. III. 206, 210, 214. hy wikkelt zig in den twiſt tuſſchen Keizer Lodewyk en den Paus. III. 216. verkrygt groot gezag in 't Stigt. III. 220. pandt Vreeland. III. 222. zoekt Friesland te bemagtigen. III. 224. 't gelukt. III. 226. draagt Zeeland zynen Zoon Willem op. III. 229. handelt met Engeland over een Verbond tegen Frankryk. III. 230. ſterft. III. 232. zyn aanzien en aart. III. 233. waarom hy *de Goede* bygenaamd zy. III. 235. in wat zin, Ryks Stedehouder genoemd. III. 241

WILLEM DE IV. wordt, by 't leeven zyns Vaders, Graaf van Zeeland. III. 229. daarna, Graaf van Holland. III. 237. ſluit een Verbond met Engeland. III. 237. neemt deel in den Kryg tuſſchen Frankryk en Engeland. III. 239. geeft eene Handveſt aan Amſterdam. III. 250. of hy een' togt naar Spanje gedaan hebbe. III. 248. hy trekt naar Pruiſſen. III. 252. belegert Utrecht. III. 257. breekt het beleg op. III. 258. zyn togt tegen de Friezen. III. 258. hy ſneuvelt in een gevegt by Staveren. III. 259. zyn Lyk wordt vervoerd. III. 338. hy heeft het ſplitſen der Leenen in gebruik gebragt. III. 261

WILLEM DE V. komt herwaards. III. 271. raakt in oorlog met den Biſſchop van Utrecht. III. 272. krygt de nederlaag. III. 274. Vrouw Margareet draagt hem de Landen op. III. 275. ontzet hem wederom van de Regeering. III. 276. hy doet zig op nieuws inhuldigen. III. 277. raakt in oorlog met zyne Moeder. III. 279. verbindt zig met veele Edelen en Steden. III. 280. overwint zyne Moeder. III. 282. verzoent zig met haar. III. 283. trouwt. III. 282. beoorloogt de Stigtſchen op nieuws. III. 284. maakt vrede met dezelven. III. 287. bekomt Heusden. III. 288, 290. reiſt naar Engeland. III. 290. wordt krankzinnig. III. 291, 292, 302. ſterft. III. 320

WILLEM DE VI. woont, nog jong, 't beleg van Damme by. III. 315. bewerkt den moord van Aleid van Poelgeeſt. III. 322. vlugt op 't Slot te Altena. III. 324. wykt naar 's Hertogenboſch, en voorts naar Frankryk. III. 326, 327. verzoent zig met Hertoge Albrecht. III. 330. ſteekt over naar Friesland, en helpt de Friezen overwinnen. III. 332. bedwingt hen andermaal. III. 339. zyn derde togt derwaards. III. 341. hy ſluit een beſtand met hen. III. 342. beoorloogt den Heer van Arkel. III. 347. verbindt zig met de Stad Utrecht. III. 348. belegert Gorinchem. III. 351. ſluit een Verdrag met die van Arkel. III. 352. wordt *Graaf*. III. 364. doet een' inval in 't Land van Arkel. III. 371. belegert Hageſtein en Everſtein. III. 372. ſluit een Beſtand met Arkel.

kel. III. 374. wordt Heer van Arkel. III. 376. raakt met Gelder in oorlog. III. 377. maakt beſtand. III. 379. helpt de Luikenaars bedwingen. III. 381. zyn verſchil met Brabant. III. 383. hy vereffent den twiſt tuſſchen den Abt en Heer van Egmond. III. 385. hervat den oorlog met Gelder. III. 387. maakt vrede. III. 388. ontdekt een verraad tegen zyne Regeeringe. III. 389. ſtilt de opſchuddingen te Utrecht. III. 395. Huwelyk zyner Dogter. III. 398. hy trekt naar Engeland. III. 404. naar Frankryk. III. 406. doet zyne Dogter tot zyne Opvolgſter aanneemen. III. 408. ſterft. III. 411. zyne kinderen. III. 412

Willem, Zoon van Willem den I. wordt Voogd van Willem den II. II. 377

Willem de I., Biſſchop van Utrecht, doet Heirvaart tegen Floris den I. beſchryven. II. 166. 't Leger wordt geſlaagen. II. 168. hy bekomt gunſtige Giftbrieven van Henrik den IV. II. 171. trekt naar 't Heilige Land. II. 177. draagt Holland aan Godefrid van Lotharingen op. II. 180. ontzet Alkmaar. II. 181. begint een Slot te Yſſelmonde te ſtigten. II. 183. yvert tegen Paus Gregoor den VII. II. 184, 185. ſterft. II. 185

Willem de II. Biſſchop van Utrecht, is gebeeten op Floris den V. III. 75. ſtookt de Weſtfriezen tegen Jan den I. op. III. 97. bemagtigt het Muider Slot. III. 97. zyn ongelukkige togt naar Waterland. III. 108. hy maakt vrede. met Jan den I. III. 111. verbreektze wederom. III. 123. valt in de Landen van Amſtel en Woerden. III. 151. ſneuvelt. III. 152

Willem van Enkevoort, Kardinaal. wordt Biſſchop van Utrecht. V. 131. ſterft. V. 131

Willem van Croi, Heer van Chievres en Aarſchot, wordt algemeene Landvoogd. IV. 331. bezorgt de opvoeding van Karel den V. IV. 338

Willem van Lalaing, Heer van Binguicourt, wordt Stadhouder van Holland en Zeeland. III. 548. IV. 4. begunſtigt de Hoekſchen. IV. 4. wordt afgezet. IV. 9

Willem van Naſſau, Zoon van Willem, Graave van Naſſau, erft het Prinsdom Oranje. V. 270. zoekt in 't bezit van het zelve te geraaken. V. 327. trouwt de Erfdogter des Graaven van Buuren. V. 326. wordt, om 't weigeren van 't Haardſtedegeld, in regten betrokken. V. 376. bezorgt de verſterking van Charlemont en Philippeville. V. 416. valt in Pikardye. V. 417. brengt de Keizerlyke kroon naar Duitſchland. V. 436

Willem van Yſſelſtein ſtelt zig tegen Willem den VI. III. 390. helpt Yſſelſtein verraſſen. III. 415

Willem Eggert wordt Rentmeeſter van Holland en Heer van Purmerende. III. 327. helpt de S. Katharynen Kerk te Amſterdam ſtigten. III. 327

Willem Beukelszoon van Biervliet vindt het kaaken en zouten van den Haring. III. 499

Wilton vallen in deeze Landen. I. 273, 274

Wiltenburg, oude naam van Utrecht. I. 290

Wilzen, door Karel den Grooten, overwonnen. I. 430

Winfrid. Zie *Bonifacius.*

Winkel verbrand door Floris den III. II. 268

Winkelmade. Slag aldaar, tuſſchen Graave Arnoud en de Weſtfriezen. II. 130

WITIKIND, Hertog der Saxers, vermaagſchapt zig met de Deenen. I. 422. hitſt de Saxers op tegen de Franken. I. 424, 426. laat zig doopen. I. 480

Witlam, Koopſtad aan de Maaze. I. 274. II. 7

Witte van Haamſtede, natuurlyke Zoon van Floris den V. III. 71. legert zig op 't Huis te Putten. III. 124. brengt Zeeland tot onderwerping aan Jan den II. III. 147. zeilt naar Holland. III. 164. verloſt het van de Vlaamingen. III. 165.

BLADWYZER.

Wodan, God der Germaanen. I. 24, 361, 370

Woerden (Herman van). II. 247. Zie *Herman van Woerden*.

Woerden (Slot te) geſtigt. II. 265. door Albrecht van Saxen gewonnen. IV. 266

——— (Heerlykheid van) aan Jan den I. opgedraagen. III. 110, 112, en door deezen aan Guy, zynen Broeder. III. 151. Biſſchop Willem valt in 't Land van Woerden. III. 151. de Heerlykheid aan Holland gehegt. III. 198, 287. aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325

Wolferd van Borſelen verzoent zig met Graave Floris den V. III. 50. heeft kennis van den aanſlag tegen hem. III. 67. misleidt die van Dordrecht. III. 99. lokt de Vlaamingen in Walcheren. III. 99. maatigt zig de Voogdye aan over Jan den I. III. 105. zyn groot gezag. III. 109, 111, 113. oorzaaken van zynen val. III. 115. hy poogt met Jan den I. naar Zeeland te vlugten. III. 125. wordt agterhaald. III. 125. en te Delft omgebragt. III. 126

Wolferd van Borſelen, Heer van Veere. IV. 44. wordt Stadhouder van Holland. IV. 171. wykt naar Rotterdam. IV. 187. zyn Hof in den Haage wordt geplonderd. IV. 188. hy van zyn Ampt verlaaten. IV. 191

Wolfram, Biſſchop van Sens, predikt in Friesland. I. 389. Radboud weigert zig van hem te laaten doopen. I. 370

Wormer, vry verklaard van tollen en beden. III. 17

Woud (Heilig) waar Civilis de Batavieren byeen roept. I. 120. Wilde Woud zonder genade. I. 249. Ardenner Woud. I. 367 *Aant.*

Woude (Jakob van). III. 152

Woudrichem, door Jan van Arkel ingenomen. III. 371. vredehandeling aldaar. III. 431. de Gelderſchen verraſſen de Stad. IV. 371

Wydenes. Slot aldaar geſtigt. III. 18, 20. vernield. III. 98

Wyk te Duurſtede (Heerlykheid van) komt aan Jakob van Gaasbeek. III. 392. Zie *Duurſtede*.

Wyk op Zee. Landing der Hoekſchen aldaar. IV. 275

Wyngaarden. Zie *Floris Ocn van Wyngaarden*.

Wynſtok, wanneer in Gallie geplant. I. 227

Y

Yerſike (Boudewyn van) gebiedt binnen Zierikzee. III. 17.

Ypeſloot. Blokhuis aldaar opgeworpen. IV. 354. aangetaft, door de Gelderſchen. IV. 355, ontzet, door die van Amſterdam. IV. 355

Yſſelmonde (Slot te) door de Biſſchoppen Willem en Koenraad geſtigt. II. 183. door Dirk den V. belegerd, ingenomen en geſlegt. II. 188, 189

Yſſelſtein ('t Slot te) ſtreng belegerd onder Jan den I. III. 113. gewonnen. III. 124, 125, 129. aan Holland gehegt. III. 391. verlooren. III. 415. herwonnen en geſlegt. III. 416. belegerd en verlaaten. IV. 218, 219

Z.

Zaanden (Simon van) te Haarlem omgebragt. III. 312

——— *(Willem van)* ſpant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt gedood. III. 50

Zeegaten worden wyder, omtrent het midden der vyftiende eeuwe. IV. 87, 91

ZEELAND, door de Deenen, overvallen. II. 69. oorſprong des geſchils over 't regt op Zeeland Beweſter-Schelde. II. 155, 156, 175, 177, 275, 276, 390. III. 4, 5. einde deszelven. III. 202, 203. Keuren aan Zeeland, door den Voogd Floris, gegeven. III. 6. de Edelen aldaar ſtaan op tegen Floris den V. III. 46. verzoenen zig met hem. III. 50. hy is de eerſte, die zig Graaf van Zeeland noemt. III. 84. Zeeland weigert Willem den III. hulp. III. 180. 't Graafſchap wordt Jonkheers Willem

lem opgedraagen. III. 229. ſchulden van Zeeland, in 't jaar 1529. IV. 507
Zeemagt der Hollanderen, eerſte blyken van dezelve. II. 240, 248. III. 63. hoe men dezelve, in een' oorlog te zee, gebruikte. III. 534. IV. 155
Zeeuwen. Eligius en Willebrord prediken onder hen. I. 346, 361
Zevenbergen bemagtigd door Hertoge Filips. III. 479, 488
Zevender (Fredrik van) poogt Schoonhoven te bemagtigen. IV. 247, helpt Geertruidenberg verraſſen. IV. 252. krygt de nederlaag op de Lek. IV. 255. ontſnapt uit de hegtenis. IV. 256
ZIERIKZEE. Willem de I. wordt, aldaar, voor Graave uitgeroepen. II. 303. de Stad verkrygt Keuren van Willem den II. II. 405. zy wordt, in Holland, geplaatſt. III. 94. *Aant.* belegerd. III. 156, 171. ontzet. III. 177. de Tempeliers aldaar uitgerooid. III. 191. Henrik de VI, Koning van Engeland, ſchryft aan deeze Stad. III. 526. hevige beroerte aldaar over de nieuwe Excynzen. IV. 124. zy ſluit den Stadhouder de poort voor 't hoofd. IV. 266. verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 290
Zilverwerk, in betaaling van Losen Lyfrenten aangenomen. V. 384
Zout. wanneer men begonnen hebbe Excyns van 't Zout te geeven. V. 251
ZUIDHOLLAND, door Lodewyk, Graave van Loon, bemagtigd. II. 316. Jan de II. Hertog van Brabant, valt 'er in. III. 161. moet te rug. III. 163. 't wordt vry verklaard van de Leenroerigheid van Brabant. II. 293. III. 35, 187. verzoent zig met Hertoge Filips. IV. 56
Zuidhollandſche Waard breekt door. III. 453
Zuilen (Dirk van) ſneuvelt in een' ſcheepsſtryd. III. 160
——— *(Gysbert* en *Dirk van)* hunne Sloten, door de Hollanders, gewonnen. IV. 216
ZUTFEN *('t Graafſchap)* oude ſtaat van het zelve. II. 271. aan Hertoge Karel van Bourgondie verpand. IV. 139. aan den Biſſchop van Munſter. IV. 183. Regt van Karel den V. en Hertoge Willem van Gulik op dit Graafſchap. V. 233. het wordt den eerſten afgeſtaan. V. 255
Zwadenburgerdam of *Zwammerdam*. Dam aldaar door Floris den III. gelegd. II. 247. ſterkte aldaar opgeworpen. II. 314
Zwarte hoop of Saxiſche Knegten legeren zig voor Groningen. IV. 385. trekken naar Holland. IV. 387. komen wederom in Friesland. IV. 389. verloopen. IV. 392. een deel derzelven valt in Friesland. IV. 402. landt voor Medenblik. IV. 402. loopt gantſch Holland af. IV. 403. bemagtigt Asperen. IV. 404
Zweder van Kuilenburg tot Biſſchop van Utrecht aangeſteld. III. 493. bedryft veel gewelds in 't Stigt. III. 494. plaatſt zynen zetel te Dordrecht. III. 495. ſterft. III. 496
ZWENTIBOLD wordt Koning van Lotharingen. II. 94. verklaart de Utrechtſche Kerk van eenige tollen vry. II. 95. heeft geſchil met eenige Lotharingſche Grooten. II. 100. belegert Durfos. II. 101, 102. breekt het beleg op. II. 103. ſneuvelt. II. 103
Zwindels. Zie *Wandaalen.*
Zwinglius (Hulrich) predikt de Hervorming in Zwitſerland. IV. 425. is oneenig met Luther. V. 5. ſtreng tegen de Doopsgezinden. V. 69
Zwitbert ſtigt eenige Kerken. I. 364.
Zwol twiſt met Kampen, over den tol aan 't zwarte water. IV. 437
Zyl (Gerrit van der) Ridder, Heer tot Purmerende. III. 547
Zype, door wien, eerſt, bedykt. III. 353

BERIGT voor den BINDER.

Mislukte aanſlag der Herdooperen op AMSTERDAM, *te plaatſen tegen over Bladzyde* 9!

DESIDERIUS ERASMUS. —— —— 139

MR. AERT VAN DER GOES. —— — 294

Overdragt der Nederlanden, door Keizer KAREL DEN V. aan zynen Zoon FILIPS. —— 434

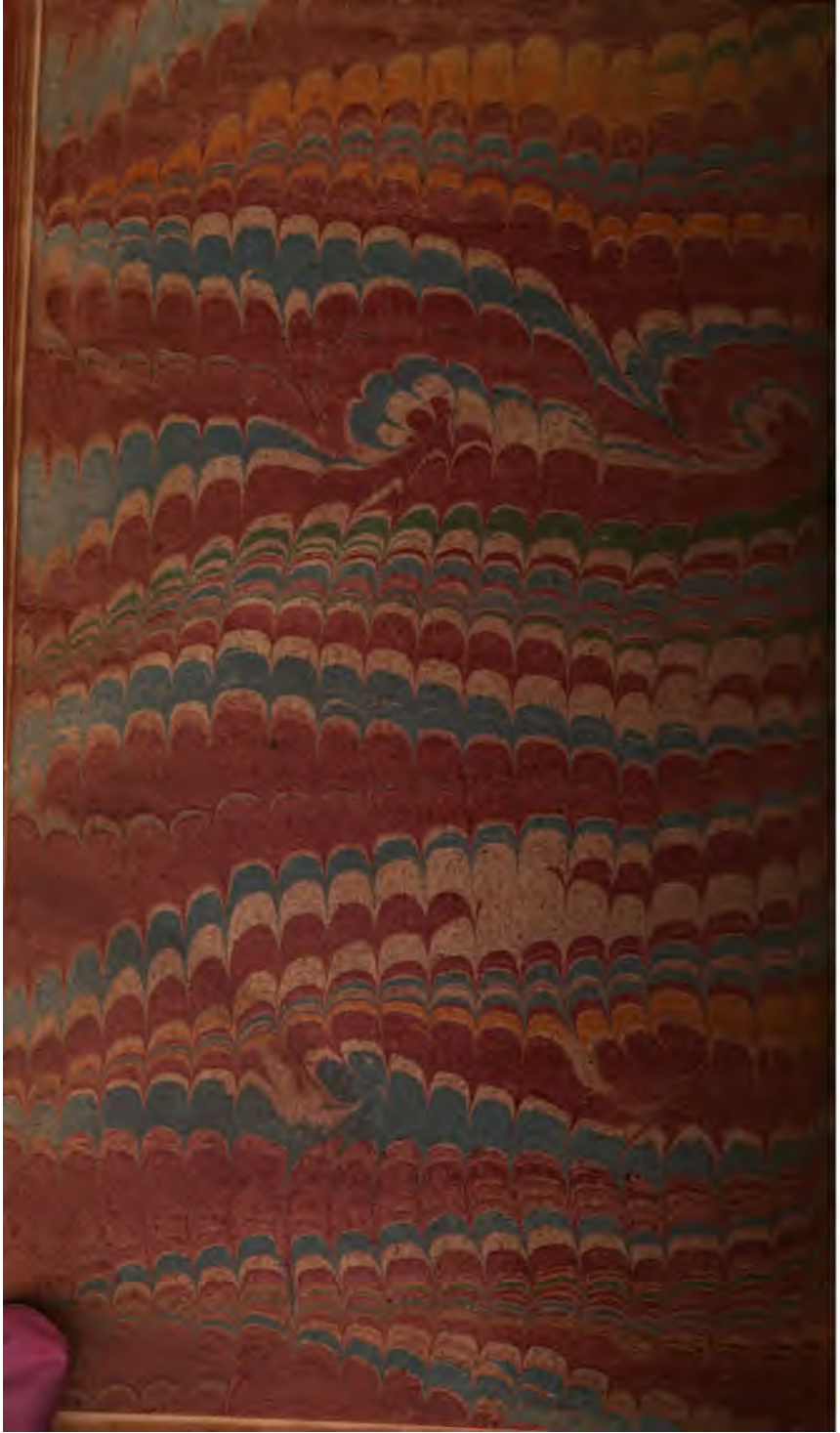

HDI
HW 2AAV J